

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Гарькава Вікторія Федорівна

УДК: 33.330.338.336

ДИСЕРТАЦІЯ

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

08.00.03 — економіка та управління національним господарством

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В.Ф. Гарькава

Науковий консультант Мазаракі Анатолій Антонович доктор економічних наук,
професор, заслужений діяч науки і техніки України

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Гарькава В.Ф. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 — економіка та управління національним господарством. – Державний торговельно-економічний університет, Київ, 2023.

Дисертаційна робота присвячена обґрунтуванню теоретичних і методологічних засад та розробці практичних рекомендацій щодо формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України. В дисертації розроблено концепцію управління економічною безпекою України, запропоновано ієрархічну модель систематизації найбільш поширених загроз економічній безпеці, концептуалізовано організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки з метою формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України. Інший напрямок досліджень полягає у визначенні критичних меж та цільових орієнтирів за індикаторами основних складових економічної безпеки, зведених у табло індикаторів економічної безпеки, здійснення постійного моніторингу економічної стійкості шляхом відслідковування рівня критичних меж за індикаторами, візуалізації відповідних даних у вигляді інфографіки, а також проведення щорічної системної оцінки стану економічної безпеки.

Розроблена концепція управління економічною безпекою являє собою систему ідей, цільових орієнтирів, сукупність заходів щодо убезпечення діяльності всіх макросуб'єктів економічних відносин, поєднує динамічну та статичну складові забезпечення економічної безпеки України, містить науково-методичну, практичну та організаційно-економічну компоненти, відображає склад і структуру об'єктів економічної безпеки, принципи її забезпечення, класифікацію загроз економічній безпеці, основні принципи верифікації її функціональних складових, базові підходи до розробляння та використання механізмів управління економічною безпекою та є фундаментальною основою

для формування цілісної державної стратегії. Також запропоновано ієрархічну модель систематизації найбільш поширених загроз економічній безпеці України у вигляді графу їхніх зв'язків та взаємовпливу на основі розподілу загроз за стратегічним, тактичним, оперативним або поточним рівнями, що дозволяє ідентифікувати загальні умови, розробити стратегію забезпечення економічної безпеки, актуалізувати функції системи економічної безпеки. Автором концептуалізовано організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки, який інтегрує організаційний та економічний блоки, систему забезпечення з урахуванням обставин воєнного стану, функціональну і цільову системи, що сприяють ефективному управлінню економічною безпекою.

Доведено, що ефективним напрямом забезпечення економічної безпеки України є створення системи регіональної економічної безпеки, як необхідної складової для формування безпеки національної економіки що являє собою об'єднану відносинами власності, економічними інтересами, правовими та етичними регуляторами, сукупність господарюючих та регулюючих суб'єктів, направлених на стійкий, ефективний, безпечний соціально-економічний розвиток. Економічна безпека визначена як забезпеченість життєздатності регіонів, а саме можливості постановки самостійної мети розвитку, відносною відособленістю управління, наявності автономних систем ресурсонакопичення і ресурсоспоживання та ступеню його захищеності від недостачі ресурсів або інших загроз.

Проаналізовано різний економіко-математичний інструментарій аналізу економічної безпеки. Визначено, що при максимально комплексному оцінюванні соціально-економічної ситуації регіонів та використанні одного інтегрального (зведеного) показника значно спрощується процедура ухвалення рішень щодо забезпечення економічної безпеки. Отже, регіональний соціально-економічний розвиток повинен включати згруповані показники економічної безпеки регіонів та держави в просторовому вимірюванні; удосконалення методології її оцінювання; аналіз на державному та регіональному рівнях інформації щодо рівня економічної безпеки для обґрунтування напрямів регіональної політики.

Сформована система показників оцінювання економічної безпеки, а саме надане наукове обґрунтування теоретико-методичного підходу до формування інтегрального показника та алгоритмізації процедури оцінки рівня економічної безпеки регіонів, зокрема: вибору системи математичного обчислення ймовірності втрат економічної безпеки за фактично отриманими значеннями індикаторів; обґрунтування системи економічних індикаторів, які характеризують критерії оцінки економічної безпеки; визначення вагомості кожного економічного індикатора, розробка шкали оцінки рівня економічної безпеки; визначення та оцінка фактичних значень індикаторів економічної безпеки; визначення стану соціально-економічного розвитку та рівня економічної безпеки регіонів, розробка системи порогових значень показників оцінки економічної безпеки регіонів.

Проаналізовано світовий досвід становлення та розробки механізмів регіональної політики для забезпечення економічної безпеки, визначено, що всі закордонні приклади успішного регулювання територіального розвитку були забезпечені не тільки високим економічним потенціалом держав та окремих регіонів, але і достатньо розвинутим законодавством та відсутністю корупції.

За результатами моніторингу системи забезпечення економічної безпеки у системі регулювання соціально-економічного розвитку регіонів встановлено, що оцінка результатів виконання програми соціально-економічного розвитку характеризує: ефективність управління безпосереднім процесом реалізації програми; дозволяє зробити висновок про правильність вибраної стратегії розвитку. Доведено, що гуманітарний підхід доцільно використовувати для оцінки рівня економічної безпеки та розробки моделі управління економічною безпекою.

Проведений аналіз показав, що в переважній більшості регіонів значення показників економічного розвитку та економічної безпеки мають значну диференціацію за регіонами та незначну позитивну динаміку на кінець 2020 року. Сформована модель динамічного рейтингу дає змогу оцінювати поточний стан та приймати обґрунтовані рішення щодо забезпечення економічної безпеки

регіонів. Такий підхід дає змогу більш ефективно використовувати кошти, що інвестуються в розвиток регіонів .

Запропонована модель інноваційного розвитку забезпечує розробку та впровадження науково обґрунтованої структурної організації раціональної побудови системи забезпечення економічної безпеки. Запропоновано інструментарій щодо системи стимулювання інвестиційної діяльності у контексті забезпечення економічної безпеки; відновлення практики створення спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, індустріальних (промислових) парків та кластерів; підвищення інтенсивності «технологічного трансферту» (запозичення передових зарубіжних технологій) в рамках прямих іноземних інвестицій та стимулювання їх залучення у формі створення спільних підприємств; стимулювання розміщення в Україні дослідницьких, інжинірингових, маркетингових і управлінських підрозділів великих високотехнологічних корпорацій.

Розроблено організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки: спрямований на впровадження моделі інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів в рамках процесу забезпечення економічної безпеки, шляхом запровадження супроводу інноваційних проектів та надання різноманітних пільг та підтримки на місцевому рівні вітчизняним інвесторам; підвищення кваліфікації та атестації фахівців у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, а також удосконалення методики укладання прозорих угод між інвесторами та владою щодо взаємних зобов'язань під час конкурентної поведінки бізнесу та конкурентної політики держави на певних ринках з урахуванням реалій сучасної української економіки.

Досягнуто основних операційних результатів стратегічного проектування забезпечення економічної безпеки України: започатковано табло індикаторів економічної безпеки – основи прозорої системи постійного моніторингу економічної безпеки (http://mku.edu.ua/indicators_of_economic_security/); впроваджено на основі науково обґрунтованої методики щорічної системної оцінки стану економічної безпеки та використання її результатів для формування

основних напрямів і заходів економічної політики, що має враховуватись у процесах стратегічного і бюджетного планування, що сприятиме підвищенню ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки регіонів.

Запропонована автором модель Стратегії забезпечення економічної безпеки України, що сформована на основі ідентифікації загроз економічній безпеці; формуванні системи показників оцінювання економічної безпеки; визначенні порогових значень показників оцінювання економічної безпеки; моделюванні стратегічних детермінант забезпеченні економічної безпеки України в умовах рейтингового управління; формуванні організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки здатна посилити зростання національної економіки.

У дисертаційній роботі запропоновано теоретико-методологічної положення, висновки і практичні рекомендації придатні до застосування у практичній діяльності органів виконавчої влади державного рівня, органів місцевого самоврядування в напрямку підвищення рівня економічної безпеки, науково-дослідних установ за профілем наукової роботи у галузі досліджень економічної безпеки держави. Особливу практичну значущість мають такі розробки, як формування моделі реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки України, а саме прозорі системи постійного моніторингу економічної безпеки в умовах рейтингового оцінювання у вигляді моделі-табло індикаторів економічної безпеки, яка враховує активність економічних агентів обґрунтована економічна політика; розроблення організаційно-економічного механізму, направлений на впровадження управлінських рішень державної дії та ринкового регулювання при забезпеченні раціонального використання потенціалу.

Ключові слова: стратегія, безпека, економічна безпека, загрози економічній безпеці, державне регулювання, регіональне управління, модель динамічного рейтингу, організаційно-економічний механізм.

SUMMARY

Harkava V.F. Strategy for ensuring economic security of Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 — economics and management of the national economy . – State University of Trade and Economics, Kyiv, 2023.

The dissertation work is devoted to the substantiation of theoretical and methodological foundations and the development of practical recommendations for the formation of the Strategy for Ensuring Economic Security of Ukraine. The dissertation developed the concept of managing the economic security of Ukraine, proposed a hierarchical model of systematization of the most common threats to economic security, conceptualized the organizational and economic mechanism for ensuring economic security with the aim of forming the Strategy for ensuring the economic security of Ukraine. Another direction of research is the determination of critical limits and target orientations based on the indicators of the main components of economic security, summarized in the scoreboard of economic security indicators, the implementation of constant monitoring of economic stability by monitoring the level of critical limits according to the indicators, visualization of relevant data in the form of infographics, as well as conducting an annual system assessment of the state of economic security.

The developed concept of economic security management is a system of ideas, target orientations, a set of measures to ensure the activities of all macro -entities of economic relations, combines dynamic and static components of ensuring economic security of Ukraine, contains scientific-methodical, practical and organizational-economic components, reflects the composition and the structure of objects of economic security, the principles of its provision, the classification of threats to economic security, the basic principles of verification of its functional components, basic approaches to the development and use of economic security management mechanisms and is the fundamental basis for the formation of a coherent state strategy.

A hierarchical model of the systematization of the most widespread threats to the economic security of Ukraine is also proposed in the form of a graph of their connections and mutual influence based on the distribution of threats at strategic, tactical, operational or current levels, which allows identifying general conditions, developing a strategy for ensuring economic security, updating the functions of the economic system security. The author conceptualized an organizational and economic mechanism for ensuring economic security, which integrates organizational and economic blocks, a system of provision taking into account the circumstances of the martial law, functional and target systems that contribute to the effective management of economic security.

It has been proven that the creation of a system of regional economic security, as a necessary component for the formation of the security of the national economy, is an effective way of ensuring the economic security of Ukraine, which is a set of economic and regulatory entities united by property relations, economic interests, legal and ethical regulators, directed for sustainable, effective, safe socio-economic development. Economic security is defined as ensuring the viability of regions, namely, the possibility of setting an independent development goal, the relative isolation of management, the presence of autonomous systems of resource accumulation and resource consumption, and the degree of its protection from lack of resources or other threats.

Various economic and mathematical tools for the analysis of economic security have been analyzed. It was determined that with the maximally comprehensive assessment of the socio-economic situation of the regions and the use of one integral (combined) indicator, the decision-making procedure for ensuring economic security is significantly simplified. Therefore, regional socio-economic development should include grouped indicators of economic security of regions and the state in spatial measurement; improvement of its assessment methodology; analysis at the state and regional levels of information on the level of economic security to substantiate regional policy directions.

A system of economic security assessment indicators was formed, namely, the

scientific justification of the theoretical and methodological approach to the formation of an integral indicator and the algorithmization of the procedure for assessing the level of economic security of regions was provided, in particular: the selection of a system for mathematical calculation of the probability of economic security losses based on the actually obtained values of the indicators; justification of the system of economic indicators that characterize the criteria for assessing economic security; determining the importance of each economic indicator, developing a scale for assessing the level of economic security; determination and assessment of actual values of indicators of economic security; determination of the state of socio-economic development and level of economic security of regions, development of a system of threshold values for indicators of economic security of regions.

The world experience of formation and development of regional policy mechanisms to ensure economic security was analyzed, it was determined that all foreign examples of successful regulation of territorial development were provided not only by the high economic potential of states and individual regions, but also by sufficiently developed legislation and the absence of corruption.

Based on the results of the monitoring of the system of ensuring economic security in the system of regulation of socio-economic development of the regions, it was established that the assessment of the results of the implementation of the socio-economic development program characterizes: the effectiveness of the management of the direct process of the implementation of the program; allows us to draw a conclusion about the correctness of the chosen development strategy. It has been proven that the humanitarian approach is appropriate to use to assess the level of economic security and develop a model of economic security management.

The conducted analysis showed that in the vast majority of regions, the values of indicators of economic development and economic security have significant differentiation by region and insignificant positive dynamics by the end of 2020. The developed dynamic rating model makes it possible to assess the current state and make informed decisions about ensuring the economic security of the regions. This approach makes it possible to more effectively use funds invested in the development of regions

The proposed model of innovative development ensures the development and implementation of a scientifically based structural organization of the rational construction of the system of ensuring economic security. A toolkit for the system of stimulating investment activity in the context of ensuring economic security is proposed; restoration of the practice of creating special economic zones and priority development territories, industrial (industrial) parks and clusters; increasing the intensity of "technology transfer" (borrowing advanced foreign technologies) within the framework of direct foreign investments and stimulating their involvement in the form of joint ventures; stimulating placement of research, engineering, marketing and management units of large high-tech corporations in Ukraine.

An organizational and economic mechanism for ensuring economic security has been developed: aimed at implementing a model of innovation and investment development of regions as part of the process of ensuring economic security, by introducing support for innovative projects and providing various benefits and support at the local level to domestic investors; improving the qualifications and certification of specialists in the field of investment and innovation activities, as well as improving the methodology of concluding transparent agreements between investors and the authorities regarding mutual obligations during the competitive behavior of business and the competitive policy of the state in certain markets, taking into account the realities of the modern Ukrainian economy.

The main operational results of the strategic design of ensuring economic security of Ukraine were achieved: the scoreboard of indicators of economic security was launched - the basis of a transparent system of constant monitoring of economic security (http://mku.edu.ua/indicators_of_economic_security/); implemented on the basis of a scientifically based methodology of an annual systematic assessment of the state of economic security and the use of its results for the formation of the main directions and measures of economic policy, which should be taken into account in the processes of strategic and budget planning, which will contribute to increasing the effectiveness of the implementation of state policy in the field of ensuring the economic

security of regions.

The model of the Strategy for ensuring the economic security of Ukraine proposed by the author, formed on the basis of the identification of threats to economic security; forming a system of economic security assessment indicators; determination of threshold values of economic security assessment indicators; modeling of strategic determinants of ensuring economic security of Ukraine in terms of rating management; the formation of an organizational and economic mechanism for ensuring economic security is able to strengthen the growth of the national economy.

The dissertation offers a theoretical and methodological position, conclusions and practical recommendations suitable for application in the practical activities of state-level executive bodies, local self-government bodies in the direction of increasing the level of economic security, scientific research institutions in the field of research in the field of economic security of the state. Of particular practical significance are developments such as the formation of a model for the implementation of Ukraine's economic security strategy, namely a transparent system of constant monitoring of economic security in the context of rating evaluation in the form of a tableau model of economic security indicators, which takes into account the activity of economic agents, a sound economic policy; development of an organizational and economic mechanism aimed at implementing management decisions of state action and market regulation while ensuring rational use of potential.

Keywords: strategy, security, economic security, threats to economic security, state regulation, regional management, dynamic rating model, organizational and economic mechanism.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Гарькава В. Ф. Стратегія економічної безпеки України: монографія. – Миколаїв: Іліон, 2021. 224 с. (12,4 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз:

2. Гарькава В.Ф. The improved utilization of the potential of the region. *Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. 2017. С. 511-514. URL: <http://global-national.in.ua/issue-17-2017> (0,23 друк. арк.).*

3. Гарькава В.Ф. Формування трудового потенціалу регіону як основа державної регіональної політики. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління: електронне наукове фахове видання ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». 2017. 3 (08) С. 359-362. URL: <http://easterneurope-ebm.in.ua> (0,18 друк. арк.).*

4. Гарькава В.Ф., Обуховська І.О. Economic analysis of labor potential of the region and measures to improve the efficiency of its use. *Інфраструктура ринку: електронне наукове фахове видання. 2019. 31 С. 503-507. URL: www.market-infr.od.ua (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).*

5. Гарькава В.Ф. Умови забезпечення економічної безпеки регіонів України/ *Причорноморські економічні студії. 2019. 42 С.127-131 (0,23 друк. арк.).*

6. Гарькава В.Ф. Економічна безпека регіону: сутність поняття/ *Східна Європа. 2019 4(21) С. 370-375. Електронне фахове видання URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/> (0,27 друк. арк.).*

7. Гарькава В.Ф. Визначення загроз економічній безпеці регіону/ *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Том 30(69) №4 2019 С. 103-109 (0,32 друк. арк.).*

8. Гарькава В.Ф., Мишелов М.В. Проблеми інформатизації процесу забезпечення економічної безпеки регіону. *Держава та регіони Серія Економіка та підприємництво 1 (112) 2020 С.183-188 (фахове видання) (0,4 друк. арк., у*

т.ч. авт. доробок 0,27).

9. Гарькава В.Ф. Економіко-математичний інструментарій оцінки рівня економічної безпеки регіону. *Проблеми системного підходу в економіці. Випуск 4 (72) 2019 С.136-141* (0,27 друк. арк.).

10. Гарькава В.Ф. Еволюція наукових поглядів на сутність процесу забезпечення економічної безпеки. *Економічний простір. Випуск № 157. 2020 С. 22-27* (0,27 друк. арк.).

11. Гарькава В.Ф., Юрченко В.В. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. *«Економічні студії» Випуск 3 (29) 2020 С. 17-22.* (0,4 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,27).

12. Гарькава В.Ф., Мишелов М.В. Виклики захисту інформаційної безпеки держави. *Держава та регіони Серія: Економіка та підприємництво 2020 р., № 5 (116), С. 129-133.* (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).

13. Гарькава В.Ф., Кліщевська А.Ю. Регіональне управління економічною безпекою на основі фінансової модернізації. *Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія») Випуск № 7(13) 2021, С. 220-229.* (0,55 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,45 друк. арк.).

14. Гарькава В.Ф., Кліщевська А.Ю. Управління екологічною складовою системи економічної безпеки регіону. *Агросвіт. 2021. № 13-14. С. 11–16. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13-14.11* (0,4 друк. арк., у т.ч. авт. доробок - 0,27).

15. Гарькава В.Ф., Кліщевська А.Ю. Фінансова стратегія у системі економічної безпеки вітчизняних підприємств на регіональному рівні./ *Економіка та держава. 2021. № 7. С. 47–51. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.7.47* (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).

16. Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Концептуальні підходи до управління економічною безпекою на регіональному рівні/ *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". - 2021. - №7. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-7-7416>.* (0,89 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,8 друк. арк.).

17. Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Моделювання економічної безпеки регіону у контексті управління його ресурсним забезпеченням. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9072> (дата звернення: 11.08.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.7.87 (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).

18. Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Формування і реалізація концепції економічної безпеки в управлінні економікою регіону. *Економічний аналіз Том 31 № 2, 2021, С. 14-24.* (0,65 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,5 друк. арк.).

19. Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Управління підприємствами у системі економічної безпеки регіону. *Інвестиції практика і досвід № 15 2021, С. 38 – 45.* (0,45 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,36 друк. арк.).

20. Гарькава В.Ф. Економічна безпека регіонів України. *Економіка України № 2 С. 37-49.* (0,59 друк. арк.).

Статті у закордонних виданнях:

21. Viktoriia Harkava, Klumenko Svitlana The use of economic retro research for the methodological provision of the capitalization of enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies, Volume 3 Number 5. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2017, 79-83* (економетрична база Web of Science) (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).

22. Harkava, V., Pylypenko, O., Haisha, O., Aramyan, A., & Kairov, V. (2021). Modelagem e tendências de desenvolvimento do transporte rodoviário nos países do leste europeu. *Laplace Em Revista, 7(1), p.285-292.* https://www.researchgate.net/publication/350443706_Modeling_and_trends_of_road_transport_development_in_eastern_european_countries (економетрична база Scopus) (0,45 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,36 друк. арк.)

23. Viktoriia Harkava, Maksym Bezpatochnyi, Oksana Koshchii, Larysa Hryshyna Formation of a System of Indicators of Assessment of Economic Security of Regions. *Estudios de Economía Aplicada.- Vol. 39 No. 7 (2021): Special Issue: Impact of Current Trends in Social Commerce, Economics, and Business Analytics* DOI: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i7.4936> (економетрична база Scopus) (0,65

друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,5 друк. арк.)

24. Oleksandra Vasylchyshyn, Viktoriia Harkava, Oleg Sheremet, Olena Sydorovych, Inna Berdnik, Andrii Paziuk Financial crimes in the context of a threat to national economic security. *AD Alta Journal of interdisc iiplinary research*, 11/02-XXII. P.119-123 <http://www.magnanimitas.cz/11-02-xxii> (економетрична база Web of Science (ESCI) (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).

25. Viktoriia Harkava, Olha Kibik, Viktoriya Tytok, Nadiia Klym, Lubov Chervinskaya, Sergii Voit Economic security of the country for stable development. *AD Alta Journal of interdisc iiplinary research*. *AD Alta Journal of interdisc iiplinary research*, 11/02-XXII. P. 138 - 142 <http://www.magnanimitas.cz/11-02-xxii> (економетрична база Web of Science (ESCI) (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

26. Гарькава В.Ф. *Математичні моделі і методи оцінки ефективності діяльності підприємства* International Scientific Conference The Development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise: Conference Proceedings, Part II, 2016. Lisbon, Portugal. С. 165-168. (0,125 друк. арк.).

27. Гарькава В.Ф. *Проблеми та перспективи розвитку Південного регіону* Міжнародна науково-практична конференція до 345-річчя Пилипа Орлика “Борисфенійський симпозіум – 2017. Наука XXI століття: тенденції та перспективи”. Миколаїв: МКУ ім. Пилипа Орлика. 2017. С. 200-208. (0,4 друк. арк.).

28. Гарькава В.Ф. *Інноваційна безпека Миколаївського регіону: виклики та загрози* Науково-практична конференція «Орликівські читання – 2018» Миколаїв: МКУ ім. Пилипа Орлика. 2018. С. 91-100 (0,45 друк. арк.).

29. Гарькава В.Ф. *Фінансова безпека Миколаївського регіону: виклики та загрози* Науково-практична конференція «Орликівські читання – 2019» Миколаїв: МКУ ім. Пилипа Орлика. 2019. С. 100-109 (0,45 друк. арк.).

30. Гарькава В.Ф. *Інвестиційна безпека Миколаївського регіону: виклики та загрози* Науково-практична конференція «Орликівські читання – 2020»

Миколаїв: МКУ ім. Пилипа Орлика. 2020. С. 61-72 (0,5 друк. арк.).

31. Гарькава В.Ф. *Стратегія економічної безпеки Миколаївського регіону: основні положення* Всеукраїнська науково-практична конференція з нагоди 150 – річчя від Дня народження Лесі Українки «Орликівські читання» Миколаїв: МКУ ім. Пилипа Орлика. 2021. С. 70-79 (0,45 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	30
1.1. Еволюція теоретичних підходів до аналізу сутності економічної безпеки	30
1.2. Концептуальні засади формування стратегічних умов забезпечення економічної безпеки	49
1.3. Ідентифікація загроз економічній безпеці	58
Висновки до розділу 1	73
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	76
2.1. Методологічний вимір дослідження рівня економічної безпеки	76
2.2. Економіко-математичний інструментарій аналізу економічної безпеки	87
2.3. Формування системи показників оцінювання економічної безпеки	104
2.4. Визначення порогових значень показників оцінювання економічної безпеки	115
Висновки до розділу 2	139
РОЗДІЛ 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ	140
3.1. Державне регулювання у стратегії забезпечення економічної безпеки	140
3.2. Світовий досвід регіональної політики забезпечення економічної безпеки та напрями його імплементації в інституційний простір України	161
3.3. Забезпечення економічної безпеки у системі регулювання соціально-економічного розвитку	174
Висновки до розділу 3	193
РОЗДІЛ 4. ДИНАМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	195
4.1. Динаміка стану економічної безпеки регіонів України	195

4.2. Модель динамічного рейтингу забезпечення економічної безпеки регіонів України	237
4.3. Моделювання стратегічних детермінант забезпечення економічної безпеки регіонів України в умовах рейтингового управління	258
Висновки до розділу 4	278
РОЗДІЛ 5. СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	280
5.1. Інноваційний вимір забезпечення економічної безпеки	280
5.2. Стимулювання інвестиційної діяльності у контексті забезпечення економічної безпеки	304
5.3. Перспективні напрями формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки	325
5.4. Стратегічне проектування забезпечення економічної безпеки України	345
Висновки до розділу 5	358
ВИСНОВКИ	361
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	369
ДОДАТКИ	493

ВСТУП

Актуальність теми. Економічна безпека як країни загалом, так й її регіонів значною мірою визначається рівнем та динамікою розвитку національного господарства, а також послідовністю, виваженістю та обґрунтованістю державної політики. Існування системи інституційного захисту та протидії ризикам стабільності унеможлиблює ухвалення необґрунтованих рішень як на рівні центральних органів виконавчої влади, так й органами місцевого самоврядування. Істотний вплив на безпечний рівень стійкості економічних систем здійснює їхня інтегрованість у світовий економічний простір. Прояви дестабілізації підприємницької діяльності, властиві відкритим сировинним економікам, мають місце в Україні протягом усього періоду її новітньої історії. У посткризових періодах ризику загострення диспропорцій у національній економіці періодично посилюються. З огляду на це можна стверджувати, що аналіз стратегічних засад забезпечення економічної безпеки є актуальною проблемою як у теоретичному вимірі, так й у практичному аспекті. Економіка України протягом останніх 10 років не забезпечувала досягнення національних економічних інтересів. Упродовж 2010-2021 років стан економічної безпеки оцінювався як незадовільний із погіршенням показників практично за усіма складовими до небезпечного рівня у 2012 та 2014-2015 роках. Середнє значення рівня економічної безпеки за цей період становило 40% (зона рівня незадовільного стану).

В умовах повномасштабного вторгнення РФ, глобальних змін, національна економіка потребує подальшого розвитку концепцій та методологій управління. У зв'язку з цим, актуальним є розроблення Стратегії забезпечення економічної безпеки України, що сформована на основі ідентифікації загроз економічній безпеці; формуванні системи показників оцінювання економічної безпеки; визначенні порогових значень показників оцінювання економічної безпеки; моделюванні стратегічних детермінант забезпеченні економічної безпеки України в умовах рейтингового управління; формуванні організаційно-

економічного механізму забезпечення економічної безпеки. Стратегія забезпечення економічної безпеки України здатна посилити зростання національної економіки.

Проблеми формування, оцінки, прогнозування та забезпечення економічної безпеки України знаходять відображення у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених-економістів: О. Білоруса, О. Богми, Н. Вавдіюк, Т. Васильціва, В. Гейця, З. Герасимчук, Д. Гладких, А. Гриценка, М. Долішнього, Т. Єфименко, М. Єрмошенка, Т. Іванюти, В. Лагутіна, А. Мазаракі, В. Маргасової, Т. Мельник, В. Мунтіяна, М. Павловського, Т. Пікетті, Н. Попадинця, О. Тищенко, К. Рейнгарт, К. Рогоффа, М. Спенса, Дж. Стігліца, К. Шапошникова, О. Шнипка.

Проте, незважаючи на вагомий науковий доробок вище згаданих вчених, питання формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України залишаються недостатньо опрацьованими в теоретико-методологічному та прикладному аспектах. Відтак, потреба в обґрунтуванні комплексних теоретичних та прикладних розробок щодо реалізації та розвитку процесу забезпечення економічної безпеки України зумовила вибір теми дисертаційної роботи, постановку мети і завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт: Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика «Стан економічної безпеки України в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0119U103793), в рамках якої дисертантом проаналізовано стан економічної безпеки України в сучасних умовах та розроблено пропозиції із вдосконалення методичного підходу щодо оцінки рівня економічної безпеки; «Економічна безпека України: стратегічні складові» (номер державної реєстрації 0120U104438), в рамках якої дисертантом було обґрунтовано методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки території в сучасних умовах на основі системного інтегрального показника та розроблено пропозиції із вдосконалення організаційно-економічного механізму регіонів; «Національна безпека України:

стратегічні пріоритети та галузі стратегічної стабільності» (номер державної реєстрації 0120U104438), в рамках якої дисертантом економічно безпечного розвитку регіональної економіки в умовах реформування напрямів державної та регіональної політики.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних і методологічних засад та розробці практичних рекомендацій щодо формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України. Відповідно до мети у роботі поставлено та вирішено такі завдання:

- вивчити теоретичну базу дослідження шляхом поглиблення наукових знань стосовно соціально-економічного змісту та сутнісних характеристик категорії «економічна безпека» для конструювання понятійного апарату дослідження;

- дослідити та узагальнити концептуальні засади формування стратегічних умов забезпечення економічної безпеки;

- здійснити ідентифікацію загроз економічній безпеці;

- систематизувати методологічний вимір дослідження рівня економічної безпеки;

- розробити інструментарій оцінки рівня економічної безпеки на основі використання порогових значень показників оцінювання для проведення його системного аналітичного дослідження;

- сформулювати систему показників оцінювання економічної безпеки;

- визначити порогові значення показників оцінювання економічної безпеки;

- обґрунтувати інструменти державного регулювання та регіонального управління у формуванні системи економічної безпеки;

- узагальнити світовий досвід регіональної політики забезпечення економічної безпеки та напрями його імплементації в інституційний простір України;

- здійснити моніторинг системи забезпечення економічної безпеки у системі регулювання соціально-економічного розвитку регіонів;

- проаналізувати стан та динаміку стану економічної безпеки регіонів України з метою визначення проблемних питань;
- спроектувати модель динамічного рейтингу забезпечення економічної безпеки регіонів України;
- розробити модель стратегічних детермінант забезпечення економічної безпеки України в умовах рейтингового управління для виокремлення пріоритетних завдань процесу стратегічного проектування;
- здійснити моніторинг інноваційного розвитку забезпечення економічної безпеки;
- сформулювати пропозиції щодо системи стимулювання інвестиційної діяльності у контексті забезпечення економічної безпеки;
- запропонувати організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки;
- розробити концептуальні засади стратегії забезпечення економічної безпеки України.

Об'єктом дослідження є процес формування стратегії забезпечення економічної безпеки України. *Предметом дослідження* є сукупність теоретичних, науково-методичних та прикладних аспектів формування стратегії забезпечення економічної безпеки України в сучасних умовах.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є головні положення економічної теорії, наукові роботи закордонних та вітчизняних вчених, нормативно-правове регулювання, статистична база, що дає кількісну та якісну характеристику сучасного стану економічної безпеки України. Методологічною основою роботи є системний підхід до дослідження аспектів стратегічного проектування економічної безпеки України. Регіональні особливості розглядаються з позиції цілісності і нерозривності в системі формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України.

Для досягнення мети дисертаційної роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *метод термінологічного аналізу* – для вивчення та уточнення поняття «безпека» «економічна безпека»; *монографічний* – для

детального вивчення явищ, процесів, європейського досвіду щодо системи формування економічної безпеки України; *діалектичний та абстрактно-логічний* – для узагальнення теоретико-методологічних положень формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України; *структурно-функціональний* – для систематизації принципів та критеріїв оцінки впливу регіональних особливостей на формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України; *системного аналізу* – для формування концептуальних засад стратегії економічної безпеки; *статистичного аналізу* – для проведення моніторингу стану економічної безпеки регіонів; *метод динамічного рейтингування* – для економічного обґрунтування розподілу показників оцінювання економічної безпеки на групи з погляду можливої швидкості їх зміни; *метод SWOT-аналізу* – для оцінки позицій усіх видів економіко-математичного інструментарію для вибору оптимальної стратегії щодо оцінки економічної безпеки; *методи економіко-математичного моделювання* – для обґрунтування оптимальних параметрів кількісного виміру стану економічної безпеки регіонів України; *графічний* – для наочного представлення ілюстративного матеріалу роботи.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, матеріали Державної служби статистики України, періодичні видання, офіційні звіти та аналітичні публікації провідних міжнародних економічних організацій, матеріали вітчизняних і міжнародних конференцій, інформація мережі Інтернет, результати соціально-економічних досліджень, службова та довідкова інформація з досліджуваної проблематики, власні дослідження автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у системному вирішенні важливої науково-прикладної проблеми – обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо формування забезпечення економічної безпеки та стратегії її реалізації. Основні теоретико-методологічні та практичні результати дисертаційної роботи, які характеризують її наукову новизну, такі:

вперше:

- розроблено концептуальний підхід до управління економічною безпекою, що являє собою систему ідей, цільових орієнтирів, сукупність заходів щодо забезпечення діяльності всіх макросуб'єктів економічних відносин, поєднує динамічну та статичну складові забезпечення економічної безпеки регіонів України, містить науково-методичну, практичну та організаційно-економічну компоненти, відображає склад і структуру об'єктів економічної безпеки, принципи її забезпечення, класифікацію загроз економічній безпеці, основні принципи верифікації її функціональних складових, базові підходи до розроблення та використання механізмів управління економічною безпекою на регіональному рівні та є фундаментальною основою для формування цілісної державної стратегії. Це дасть змогу використати їх як теоретико-методологічне підґрунтя для формування стратегічного курсу державної політики у сфері економічної безпеки України з урахуванням впливу регіональних особливостей та сприятиме виходу економіки на траєкторію стійкого зростання;

- запропоновано ієрархічну модель систематизації найбільш поширених загроз економічній безпеці України у вигляді їхніх зв'язків та взаємовпливу на основі розподілу загроз за рівнями: ендогенних та екзогенних, що дозволяє ідентифікувати загальні умови функціонування регіонів, розробити організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки, актуалізувати функції системи економічної безпеки регіонів та управління нею. Така модель дасть змогу передбачати реакцію агентів та обирати актуальні регулятивні та управлінські механізми формування та забезпечення економічної безпеки;

- концептуалізовано організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки, який інтегрує організаційний та економічний блоки, систему забезпечення з урахуванням обставин воєнного стану, функціональну і цільову системи, що сприяють ефективному управлінню економічною безпекою на регіональному рівні. Сформований організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки спрямований на впровадження управлінських рішень державного впливу та ринкового збалансування за умов забезпечення

раціонального використання макроекономічного потенціалу та регіональних особливостей;

удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат безпекознавства, який пов'язаний зі статичним, динамічним та поведінковим підходами до трактування поняття «безпека»; поняття «загроза», що ідентифікується як одна з форм реальної небезпеки, виникнення та розвиток якої спричинено негативним впливом зовнішнього середовища, інституційною обмеженістю контролю цього впливу, публічними менеджментом низького рівня, а ризик визначається як можливість реалізації сценарію, котрий може змінюватися або залишатися незмінним;

- систему факторів впливу на формування критеріїв й індикаторів стану та динаміки економічної безпеки (нормовані показники, серед яких природний приріст та динаміка зайнятості населення; середньомісячна заробітна плата; частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму; рівень забезпеченості населення лікарняними ліжками; рівень забезпеченості населення житловим фондом; рівень злочинності; показник капітальних інвестицій на охорону довкілля), використання яких дало змогу розробити методологічний інструментарій моніторингу системи економічної безпеки регіонів України, проаналізовано стан їх економічної безпеки, визначити проблемні аспекти та запропонувати напрями їх розв'язання;

- науково-методичні підходи до аналізу стану економічної безпеки, у результаті чого обґрунтовано алгоритм розрахунку інтегрального показника на основі обчислення порогових значень економічної безпеки регіонів. Вказаний підхід дозволить оцінювати соціально-економічний стан і рівень впливу загроз на економічну безпеку, що, своєю чергою, надасть можливість прогнозувати напрями підвищення її ефективності;

- теоретичні засади моніторингу векторів інноваційного розвитку задля забезпечення економічної безпеки, що передбачає впровадження системи стимулювання інвестиційної діяльності у контексті забезпечення економічної

безпеки регіонів. Це дасть змогу довести необхідність переходу регіонів України на інноваційний тип розвитку, який характеризується впровадженням прогресивних організаційних рішень, постійним оновленням, модернізацією, вдосконаленням усіх складових соціально-економічної системи;

- методологічний інструментарій комплексного аналізу рівня регіональної економічної безпеки з урахуванням потенціалу регіонів, тенденцій і проблем їх розвитку, розміщення продуктивних сил, можливостей регулювання на державному і регіональному рівні;

- методичні засади діагностики стану інвестиційного розвитку регіонів України, яка, на відміну від існуючої, ґрунтується на побудові рейтингу регіонів за рівнем проблемності, що дозволить чітко детермінувати стратегічні напрями підвищення економічної безпеки регіонів України;

- модель стратегічних детермінант забезпечення економічної безпеки регіонів України в умовах рейтингового управління, що дозволяє виокремити пріоритетні завдання процесу стратегічного проектування з метою визначення їх раціонального обсягу для прийняття обґрунтованих рішень щодо інвестицій в розвиток регіонів;

- модель динамічного рейтингу оцінки поточного стану та стратегічних рішень щодо забезпечення економічної безпеки, систему комплексного оцінювання ефективності впровадження рейтингового управління економічною безпекою регіонів, що враховує інтереси регіонів та на відміну від інших, дає змогу більш ефективно використовувати кошти, що інвестуються в розвиток регіонів;

набули подальшого розвитку:

- науково-теоретичні підходи до ідентифікації та узагальнення концептуальних засад формування стратегічних умов забезпечення економічної безпеки регіонів, у результаті чого виокремлено політичні, ресурсно-сировинні, макроекономічні, інституційні, соціальні та стратегічні умови інформаційного забезпечення, що забезпечить формування конкретних підходів щодо забезпечення соціально-економічного розвитку, які взаємообумовлені не лише

загальною економічною ситуацією в країні, а й рівнем ефективності економічної діяльності на певній території;

- систематизація особливостей світового досвіду формування регіональної політики забезпечення економічної безпеки та напрямів його імплементації в інституційний простір України, що дозволило обґрунтувати поєднання централізованого та децентралізованого підходів до формування регіональної економічної політики та забезпечення економічної безпеки з урахуванням національної специфіки;

- науково-теоретичні підходи до обґрунтування напрямів впливу держави на забезпечення та підвищення економічної безпеки регіонів України шляхом формування механізмів світової підтримки та активізації міжнародної діяльності;

- програму соціально-економічного розвитку регіонів в частині підвищення ефективності управління безпосереднім процесом її реалізації, що дозволяє обґрунтувати стратегію забезпечення економічної безпеки.

Практичне значення одержаних результатів. У дисертаційній роботі запропоновано теоретико-методологічної положення, висновки і практичні рекомендації придатні до застосування у практичній діяльності органів виконавчої влади державного і регіонального рівня, органів місцевого самоврядування в напрямку підвищення рівня економічної безпеки, науково-дослідних установ за профілем наукової роботи у галузі досліджень економічної безпеки держави. Особливу практичну значущість мають такі розробки, як формування моделі реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки регіонів України, а саме прозорі системи постійного моніторингу економічної безпеки регіонів в умовах рейтингового оцінювання у вигляді моделі-табло індикаторів економічної безпеки, яка враховує активність економічних агентів обґрунтована економічна політика безпечного розвитку регіонів; розроблення організаційно-економічного механізму, направлено на впровадження управлінських рішень державної дії та ринкового регулювання при забезпеченні раціонального використання потенціалу та регіональних особливостей. Також

використання методів економіко-математичного аналізу та моделювання процесу управління економічною безпекою регіонів, що дозволяє на основі виявленого впливу досліджуваних показників більш ефективно розробляти управлінські рішення.

Практичне застосування результатів дослідження підтверджують відповідні довідки Міністерства економіки України № 3032-05/56276-07 від 29.11.2021 року (впровадження пропозицій щодо формування економічної політики безпечного розвитку регіонів), Міністерства розвитку громад та територій № 7/36.5/19815-21 від 22.12.2021 року (впровадження пропозицій щодо здійснення моніторингу та оцінювання розвитку регіонів та територіальних громад), Миколаївської обласної державної адміністрації департаменту економічного розвитку та регіональної політики № 115-02/2022 від 18.02.2022 року (впровадження пропозицій щодо формування динамічного рейтингу забезпечення економічної безпеки регіонів України); ТОВ «Інститут регіональної інформації» (впровадження пропозицій щодо об'єктивної оцінки економічної безпеки регіонів).

Теоретичні положення та матеріали дослідження використовуються у навчальному процесі Одеського національного морського університету (довідка № 1020 від 01.11.2021 року) при викладанні дисциплін: «Економіка підприємства», «Державне регулювання економіки»; у навчальному процесі Луцького національного технічного університету (довідка № 178/01-14 від 10.02.2022 року) до вивчення дисциплін: «Математичне моделювання», «Регіональна економіка», «Інформаційні системи та технології», «Оптимізаційні методи і моделі»; у навчальному процесі Міжнародного гуманітарного університету при викладанні дисциплін: «Економіка підприємства», «Державне регулювання економіки»; Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика (довідка № 6 від 12.01.2022 року) при викладанні дисциплін: «Математичне моделювання», «Регіональна економіка», «Інформаційні системи і технології», «Оптимізаційні методи і моделі».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим

дослідженням і містить авторські розробки щодо формування Стратегії забезпечення економічної безпеки України. Усі результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані здобувачем самостійно і знайшли відображення в опублікованих працях автора. З робіт, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї та положення, що належать автору особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, наукові результати та практичні розробки дисертаційної роботи пройшли апробацію в ході обговорення доповідей здобувача на таких міжнародних науково-практичних конференціях: International Scientific Conference The Development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise (Lisbon, Portugal, 2016); Міжнародна науково-практична конференція до 345-річчя Пилипа Орлика “Борисфенійський симпозіум – 2017. Наука XXI століття: тенденції та перспективи” (м. Миколаїв, 2017 р.); Науково-практична конференція «Орликівські читання - 2018» (м. Миколаїв, 2018 р.), Науково-практична конференція «Орликівські читання - 2019» (м. Миколаїв, 2019 р.), Науково-практична конференція «Орликівські читання -2020» (м. Миколаїв, 2020 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція з нагоди 150-річчя від Дня народження Лесі Українки «Орликівські читання» (Миколаїв, 2021 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи опубліковані в 31 науковій праці, загальним обсягом 22,53 друк. арк. (особисто автору належить 19,12 друк. арк.), в тому числі 1 монографія загальним обсягом 12,4 друк. арк., 24 статті, в яких опубліковано основні наукові результати (з них 5 – у періодичних виданнях інших держав, які внесені до міжнародних наукометричних баз) загальним обсягом 7,75 друк. арк., 6 праць апробаційного характеру загальним обсягом 2,38 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації викладено на 392 сторінках. Робота містить 27 таблиць, 38 рисунків, 7 додатків на 74 сторінках. Список використаних джерел із 213 найменувань розміщений на 26 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Еволюція теоретичних підходів до аналізу сутності економічної безпеки

Функціонування ринкової економіки вимагає вирішення завдань організації та створення економічно безпечних умов з метою забезпечення її сталого розвитку. Для успішних організаційно-економічних перетворень необхідно розробити більш раціональні підходи до формування ефективної системи регіонального управління, головною функцією якого є гарантія економічно безпечного існування регіонів і держави в цілому.

Проблема безпеки розглядалася ще з часів античності переважно у філософському та релігійному аспектах. Етимологічно термін «безпека» походить від грець. «володіти ситуацією». За Барановським І.О., античні філософи Демокрит, Аристотель та Епікур пов'язували це поняття із самозбереженням людини. Слід зазначити, що термін «безпека» почав вживатися ще з 1190 р. і на той час означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Однак у цьому значенні він не прижився в лексиці народів Західної Європи і до XVII ст. вживався не досить часто [7].

У період становлення капіталізму робився акцент на правовий аспект цієї проблеми. По-перше, під безпекою розуміли захист країни від нападу ззовні, шпигунства, замаху на державний і суспільний лад. Потім, додали заходи проти загрози опинитися в економічній залежності, збанкрутувати, втратити національне обличчя. Стали враховуватися демографічні, техногенні та екологічні чинники. В результаті виникла тенденція включати в це поняття майже всю проблематику життя і діяльності суспільства. На цій підставі безпека може трактуватися як здатність того або іншого явища зберігати свої найважливіші властивості при руйнуючих діях з боку якихось інших явищ. Тут акцент більшою мірою робиться саме на істотних властивостях явища, втрата

яких означає, що дане явище перестає бути самим собою. Під безпекою розуміють також систему гарантій, що забезпечує явищу його нормальний розвиток.

Під безпекою раціонально розуміти і сукупність умов та чинників, які забезпечують нормальне функціонування, розвиток людини і суспільства. Визначають безпеку і як відсутність суперечностей, які б могли привести соціально-економічну систему або людину до загибелі, тобто, будь-яка людина і будь-яка соціально-економічна система здійснюють певну діяльність, щоб ці суперечності вчасно виявити і вирішити.

У Законі України «Про національну безпеку України» ст. 1 «безпека» визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що є найбільш поширеним трактуванням [66].

Безпеку з позиції держави розглядав Ж. Руссо в трактаті «Про суспільний договір», де відзначав, що «турбота про самозбереження і безпеку є найважливіша зі всіх турбот держави». Глобальні суперечності розвитку ХХ ст. актуалізували проблему безпеки. Варналій З. зазначає, що спробу теоретичного обґрунтування шляхів забезпечення безпеки зробив В. Парето, який характеризував безпеку як взаємозв'язок трьох складників: політичної стабільності, економічного процвітання та обороноздатності держави [17].

Так, наприклад Попадинець Н.М. визначає безпеку як існування характеристики об'єкта (системи), здатність об'єкта до існування і розвитку та його захищеність від внутрішніх і зовнішніх загроз. Місце, роль і пріоритет кожного з елементів безпеки визначаються обставинами, що реально складаються на певний період часу всередині й зовні об'єкта [108].

Безпека – це такий стан суб'єкта господарювання, при якому ефективно функціонують механізми запобігання або зменшення впливу загроз стабільності розвитку та функціонування. Більш комплексно категорію безпека охарактеризував В. Щербина. Він вважає, що безпека – комплексне поняття, до якого входять системи інформаційно-аналітичного моніторингу,

попереджувальна, профілактична, система поточних та прогнозованих заходів з аналізом можливості нейтралізації негативних наслідків [173].

В цілому у наукових дослідженнях і минулого, і сучасності щодо поняття «безпека» є три концептуальні підходи:

- відсутність загроз системі;
- захищеність системи від наявних та ймовірних загроз;
- загрози існують завжди, вони негативно впливають на систему, однак вжиті заходи мінімізують їхній негативний вплив, що дає змогу системі функціонувати і розвиватися.

Узагальнюючи існуючі визначення, можна зазначити, що безпека у широкому науковому сенсі виступає як стан об'єкта в системі його зв'язків з погляду здатності до самовиживання і розвитку, при якому об'єкт надійно захищений і зберігає свої основні характеристики під негативним впливом руйнівних чинників (внутрішніх і зовнішніх загроз) та достатній для його життєдіяльності та розвитку. З позиції системного підходу, безпека є об'єктивним соціально-економічним явищем.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» [66] однією із основних сфер національної безпеки є економічна.

Питання забезпечення економічної безпеки сьогодні вкрай актуальні, оскільки тільки в економічно небезпечних умовах можливий розвиток будь-якої економічної системи. Економічна безпека є однією з базових проблем, яку досліджують науковці таких установ, як Лондонський Інститут стратегічних досліджень (LISS), Стокгольмський Інститут досліджень безпеки (SIPRI), Національний інститут стратегічних досліджень Адміністрації Президента України, Національний інститут проблем міжнародної безпеки (Україна), Інститут економіки НАН України та ін.

Теорія економічної безпеки має свою історію, хоча і не дуже давню. Термін «економічна безпека» був застосований Ф. Рузвельтом в програмах свого уряду щодо виходу з «великої депресії» 1933-1937 рр. Приблизно в той же період ця категорія була складовою програм соціально-економічних перетворень

демократичної партії США. Примітно, що саме в період економічного спаду актуалізувалося питання забезпечення економічної безпеки країни. Була розроблена програма «Новий курс», яка поступово вдосконалювалась з року в рік. Економічна безпека розглядалась в контексті національної безпеки. Головними її характеристиками виступали рівновага та стійкість економіки. Фактично досягти цього стану економіки вдалося за допомогою адміністративних реформ. Найголовнішим інструментом виступав план соціально-економічного розвитку [166]. Вже у 1947 р. в США вже був прийнятий закон «Про національну безпеку», де основною складовою визначалась економічна безпека.

У напряму виокремлення та визначення поняття «економіка безпеки» важливий доробок зробили науковці США та Великої Британії. Так, дуже цікавим є визначення сутності терміну «економіка безпеки», яке зробила група американських вчених Саме Ли Олвей, Дж. Голден і Р. Келлі у своїй книзі «Економіка державної безпеки», що була опублікована у 1984 р. [177]. Свій внесок у визначення об'єкта економіки безпеки також зробили Кіт Хартлі і Год Сандлер у праці під назвою «Довідник оборони. Економіка», виданої у 1995 р., в якій зазначено, що протягом останніх років економіка оборони розширила коло своїх інтересів на немілітарні загрози національній безпеці [177]. Сьогодні кожна держава світу першочерговим завданням ставить забезпечення економічної безпеки в системі національної безпеки.

Окремі концепції забезпечення економічної безпеки реалізовувались в різних умовах господарювання, перші (США) мали надлишкові або недостатні (Німеччина та Японія у післявоєнний період на початку 50-х років ХХ ст.) ресурси для комплексної самореалізації своїх потреб, інтересів, життєвих установок.

Офіційно економічна безпека як економічна категорія була визнана світовою спільнотою у 1985 році на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН з прийняттям резолюції «Міжнародна економічна безпека». В ній було визначено, що світовій спільноті необхідно сприяти забезпеченню міжнародної економічної

безпеки з метою соціально-економічного розвитку та прогресу кожної країни. На 42-й сесії Генасамблеї ООН прийнята Концепція міжнародної економічної безпеки, де виділили ієрархію рівнів економічної безпеки: глобальна, міжнародна, національна, регіональна, місцева, об'єктова (безпека окремого підприємства). У цьому документі вказується: «... саме поняття міжнародної економічної безпеки в цілому передбачає, перш за все, відмову від використання силових заходів обмеження законних прав та інтересів держав, створення надійних гарантій того, що вони не будуть порушуватися» [7].

Раніше вважалося, що вдосконалення регіонального управління вимагає рішення широкого кола проблем з розробкою і впровадженням генеральних схем розвитку галузей, раціоналізацією процедур взаємодії регіональних органів з галузевими міністерствами в процесі техніко-економічного обґрунтування і функціонування регіональних промислових, виробничих і науково-дослідних структур; визначенням науково обґрунтованої системи методів регіонального управління і т.д. Проте сьогодні, відносно незалежна, самостійна розробка економічної стратегії регіональних суб'єктів в рамках загальнодержавної стратегії є умовою ефективного узгодження складних інтересів і пріоритетів із розвитку економіки країни в цілому.

Сьогодні продовжує формуватися система поглядів на роль та місце економічної безпеки регіонів в системі національних відносин, і на державному та регіональному рівнях питання економічної безпеки ще не достатньо вирішені.

В сучасних умовах економічну безпеку логічно розглядати як певну систему управління з погляду організаційних, економічних, фінансових, правових та інших факторів, із застосуванням яких з'являється можливість: спрямувати потенційні або реальні загрози в таку економічну площину координат, у якій негативна дія шкоди буде послаблена до бажаного рівня в найкоротший час; стабілізувати економічну діяльність, домогтися узгодженості в розвитку зовнішнього і внутрішнього ринків [19].

Д. Повзун сутність економічної безпеки визначає як такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечуються гарантований захист національних

інтересів, незалежність обраного економічного курсу, соціальна спрямованість економічних реформ, достатній оборонний потенціал навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів [109].

Результати дослідження категорії «економічна безпека» представлені у табл. 1.1. Найбільше вчених визначає економічну безпеку як стан економіки, або економічної системи та рівень соціального захисту населення [73].

Колеснікова К. С., Маліновська І. А., Чабаров В. О. схиляються до думки, що таке складне явище, як безпека в сфері економіки, представляє собою незалежність економічної політики, що можна віднести до умов існування економічної системи. Ефективність економіки при цьому розглядається дуалістично: вона водночас виступає результатом і інструментом досягнення соціальних цілей та загальної економічної рівноваги. За результатами досліджень, економічна безпека представляє собою захист життєвих інтересів країни та бізнесу.

Корнійчук Л. Я., Татанерко Н. О. економічну безпеку розглядають також як рівновагу та стійкість (стабільність) економіки, комплекс заходів із забезпечення розвитку економіки, місце країни в світовому господарстві, або її конкурентоспроможність, самодостатність економіки, здатність економіки до функціонування та здатність протистояти загрозам. З характеристик основ економічної безпеки першочергово виділяється динамічний розвиток економіки. В широкому часовому контексті економічна безпека органічно поєднується з динамічним розвитком економічної системи, достатнім ресурсним потенціалом. Автори також наголошують на необхідності повного використання потенціалу регіонів, як умови забезпечення економічної безпеки [81].

Мартинюк В. визначає економічну безпеку як стан економічного механізму. Останнє визначення, на нашу думку, найбільш чітко характеризує сутність економічної безпеки тому, що саме за рахунок ефективного економічного механізму можна досягти стабільного довгострокового соціально-економічного розвитку об'єкта (будь якої соціально-економічної системи) [90].

Таблиця 1.1

Аналіз трактувань поняття «економічна безпека» в наукових працях вітчизняних та закордонних вчених

Аспекти сутності економічної безпеки	Автори																						
	Геєць В. М.	Гбур З. В.	Ф. Рузвельт	Варналії З.	Є. Олейніков	Бойко Т. В.	В. Мунтян	Білорус О.Г.	Барановський О. І.	Антошкін В. К.	В. Рубанов	Акімова Л. М.	Г.Пастернак-Тарануценко	М. Єрмошенко	І. Богданов	Круглянко А. В.	Іванюта Т. М.	М. Павловський	Данілова Е. І.	Зачосова Н. В.	А. Гриценко	Єфименко Т. І.	Денисенко М. П., Бреус С. В.
	2	25	10	11	26	12	29	27	13	22	28	23	30	14	15	24	16	18	17	19	20	21	33
- незалежність економічної політики держави				+		+			+					+	+		+	+			+	+	
- стан економіки	+	+			+					+		+					+					+	+
- стан економічної (виробничої) системи		+		+												+		+					
- соціальний захист населення	+		+	+	+			+						+		+	+				+		
- рівень життя населення			+								+		+		+			+					
- захист життєвих інтересів країни, бізнесу	+				+	+		+		+				+			+			+			+
- стан економічного механізму	+													+									
- здатність економіки (економічної системи) функціонувати	+										+								+				
- протидія (стійкість) внутрішнім і зовнішнім загрозам					+		+					+		+		+			+	+			
- рівновага та стійкість (стабільність) економіки			+								+			+			+				+		+
- комплекс відповідних заходів							+																+
- динамічний розвиток економіки	+			+	+		+		+					+		+	+					+	
- стан інститутів влади (держави)	+				+								+									+	+
- достатній економічний та оборонний потенціал (повне використання)	+				+											+							
- самодостатність економіки														+									
- місце країни в світовій економіці (конкурентоспроможність)						+											+			+			
- сукупність умов																				+			
<i>Джерело: систематизовано автором</i>																							

Т. Єфименко зазначає, що спектр поглядів на поняття “економічна безпека” є досить широким, але можна констатувати певну різноманітність поглядів на його змістовне наповнення. Можна виділити принаймні два підходи:

1) через “національні інтереси”;

2) через поняття “стійкості” (економіки, темпів розвитку). У широкому розумінні, при поєднанні наведених підходів під економічною безпекою можна розуміти сукупність економічних умов, що забезпечують дотримання національних інтересів, або стабільний стан економічної системи, її невразливість до внутрішніх та зовнішніх викликів. На рівні державної політики стратегія безпеки визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [63].

Ключовим концептом економічної безпеки за А.А. Гриценко є ідея побудови такої структури економічної системи, яка буде внутрішньо збалансованою і адаптованою до зовнішнього середовища. Автор трактує архітекtonіку як таку структуру цілісної системи, яка втілює найфундаментальніші зв'язки, адекватно виражає сутність системи, тому побудована за законами гармонії. Відповідно до цього, предметом архітекtonіки економічної безпеки визначено закономірності структурної будови економічної системи, які зумовлюють її безпечне функціонування і розвиток, а методом є сходження від абстрактного до конкретного, яке, базуючись на системі логічних операцій і забезпеченні єдності історичного та логічного, дає можливість теоретично відтворити збалансований і безпечний розвиток економічної системи [47].

Попадинець Н. М., Власюк О. С. визначають економічну безпеку як сукупність умов, за яких зберігається спроможність країни ефективно захищати свої економічні інтереси, задовольняти у довгостроковому режимі потреби суспільства і держави, генерувати інноваційні зрушення в економіці задля підтримання її конкурентоспроможності, протистояти зовнішнім економічним

загрозам та якнайповніше використовувати національні конкурентні переваги у міжнародному поділі праці [111].

Економічну безпеку варто визначити і як такий стан економіки та інститутів влади, при якому забезпечуються гарантований захист національних інтересів, соціально направлений розвиток країни в цілому, достатній оборонний потенціал. Дана позиція відрізняється тим, що трактує економічну безпеку не тільки як захищеність національних інтересів, але і готовність та здатність інститутів влади створювати механізми реалізації і захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, підтримку соціально-політичної стабільності суспільства.

Як показує світовий досвід, забезпечення економічної безпеки – це гарантія незалежності країни, умова стабільного та ефективного життєздатного суспільства, фундаментальна основа економічно ефективних соціально-економічних систем на всіх рівнях. Таким чином, забезпечення економічної безпеки належить до числа значущих національних пріоритетів, а будь-яка суспільна система має певні організаційно-економічні відносини, що пов'язують наявний стан виробничих відносин зі станом її матеріально-технічної бази. В умовах економічної небезпеки суспільна система розвивається повільно, нестабільно, або не розвивається взагалі.

Синиця С. М., Бринзей Б. С. зазначають, що економічну безпеку можна розглядати як стан національної економіки, здатної забезпечити;

- ефективного задоволення суспільних потреб, з умовою підтримки на достатньому рівні соціально-політичної і військової стабільності держави;

- техніко-економічну незалежність країни від зовнішніх і внутрішніх загроз і впливів;

- захист економічних інтересів країни незалежно від зміни тактичних цілей держави на внутрішньому і зовнішньому ринках і відповідних їм змін внутрішніх і зовнішніх загроз та впливів [134].

Поняття «економічна безпека», з одного боку, можна представити розширено із включенням в нього не лише власне компонентів економічної

безпеки, але і чинників, а також умов, що її забезпечують. З іншого боку, економічна безпека визначається переліком компонентів, що характеризують напрями основних загроз економічній безпеці. Цей підхід виходить з розуміння безпеки, як стану захищеності життєво важливих інтересів, в нашому випадку – економічних інтересів.

Аналізуючи всі наведені трактування, можна відзначити різноманітність визначень категорії «економічна безпека», що свідчить про її складність, багатогранність та різноплановість. Відповідно до проведеного аналізу в науковій літературі найчастіше зустрічаються синтетичні визначення даної категорії, які об'єднують певну комбінацію критеріїв. З часом визначення категорії «економічна безпека» поглиблюється та ускладнюється.

Опираючись на комплексне дослідження проблеми сутності економічної безпеки з урахуванням аналізу офіційних документів, вітчизняної і зарубіжної літератури, з цієї проблематики, можна зробити наступні висновки:

- економічна безпека є однією з важливіших складових елементів національної безпеки, відображаючи причинно-слідчий зв'язок між економічною міцністю країни, її військово-економічним потенціалом та національною безпекою, тобто економічна безпека є засіб захисту національних інтересів держави;

- економічна безпека забезпечується за умови, що стан економіки забезпечує можливе зростання інвестицій в людський капітал, створює умови для розвитку громадянського суспільства, гарантує незалежність вибору державою стратегії розвитку з урахуванням національних цінностей і пріоритетів, з одного боку, і міжнародних норм - з іншого;

- економічна безпека - це такий стан економіки країни, який за обсягами і структурними параметрами достатній для забезпечення існуючого статусу держави, її незалежного, політичного і соціально-економічного розвитку, що забезпечує абсолютній більшості населення добробут, що відповідає стандартом цивілізованих країн.

Виходячи із дослідження сутності та місця економічної безпеки в соціально-економічній системі можна визначити її структуру (рис. 1.1).

Як видно з рис. 1.1. розрізняють мега-, макро-, мезо- та мікрорівні економічної безпеки:

- до мегарівня відносять міжнародну економічну безпеку, яку розуміють як економічну безпеку світових мегарегіонів, таких як, Європа, Близький Схід та інші. Глобальна або світова економічна безпека оцінюється методом ранжування країн за ступенем економічного розвитку.

До макрорівня відносять економічну безпеку національного рівня, ознакою якої є незалежність та збереження здатності самостійно вести конкурентоспроможну економічну політику, захищати власні інтереси і повноцінно забезпечувати потреби громадян в умовах нестабільності ринку. Як взаємопов'язані з економічною безпекою розглядаються такі компоненти національної безпеки: енергетична і сировинна, транспортна, продовольча, соціальна, демографічна. Всі ці складники національної безпеки пов'язані з економічною безпекою, яка виступає інтегруючою категорією.

Рис. 1.1. Ієрархія рівнів економічної безпеки

Джерело: систематизовано автором

Економічна безпека макрорівня є фундаментальною основою економічно ефективної держави в цілому. В свою чергу, економічно ефективна держава – це держава, яка відстоює свої національні інтереси та забезпечує свою національну економічну безпеку в визначений час та при існуючих обставинах в умовах необмеженої міжнародної конкуренції.

Основним критерієм економічної безпеки на макрорівні є здатність її національної економіки зберігати чи швидко відновлювати критичний рівень суспільного відтворення.

А. Мазаракі зазначає, що у визначенні економічної безпеки держави варто закладати сукупність умов і факторів, які забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення [87].

Згідно основних положень Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, зокрема передбаченого нею адміністративно-територіального устрою, необхідно виділяти такі рівні економічної безпеки як:

- базовий (адміністративно-територіальні одиниці - громади);
- районний (адміністративно-територіальні одиниці - райони);
- регіональний (адміністративно-територіальні одиниці - Автономна Республіка Крим, області, мм. Київ і Севастополь).

Основними принципами забезпечення національної безпеки є:

- системність забезпечення економічної безпеки держави;
- гласність при розробці, ухваленні і реалізації заходів по забезпеченню економічної безпеки держави;
- оптимальність ухвалення рішень і оцінки їх результатів;
- інтеграція з міжнародними системами безпеки, що пов'язане з процесом глобалізації всіх сфер суспільного життя;
- взаємна відповідальність особи, суспільства і держави;
- дотримання балансу життєво важливих інтересів особи і домінування їх над інтересами держави при забезпеченні її безпеки;

- законність при виборі методів забезпечення економічної безпеки держави.

До мезорівня відносять економічну безпеку регіонів, яка в структурі національної економічної безпеки займає провідне центральне місце, перш за все, за обсягом економічного потенціалу та впливом на інші рівні економічної безпеки. Цей рівень, на наш погляд, є найбільш перспективним для позитивних економічних перетворень.

До мікрорівня класично відносять економічну безпеку суб'єктів господарювання. Це базовий рівень економіки регіонів та країни, оскільки майже всі економічні перетворення по суті направлені на поліпшення функціонування окремих підприємств та підприємців. Тому, економічна безпека підприємства – це стан найефективнішого використання ресурсів для запобігання загрозам та забезпеченню стійкого функціонування підприємства, стан самоокупності, що являє собою не лише покриття витрат доходами, але і отримання достатнього прибутку.

Економічні трансформації сприяють появі все більших можливостей на регіональному рівні. Регіони мають більшу, але ще недостатню самостійність в прийнятті політичних та економічних рішень.

В економічній літературі немає єдиного визначення поняття «регіон». У трактуванні сутності регіонів та його меж одні автори в якості детермінанти розглядають економіко-географічні особливості та спільності території, інші – цілісність суспільного відтворення на території, треті – межі адміністративно-територіального розділення.

Вчені-економісти, досліджуючи суть поняття “регіон”, закономірно акцентують увагу на економічних чинниках, насамперед особливостях процесу відтворення. Наприклад, на думку Є. Жураківського під регіоном слід розуміти територіально-спеціалізовану частину народного господарства країни, що характеризується єдністю і цілісністю процесу відтворення [65].

Професор Н. Зачосова вважає, що "регіони переважно формуються, виходячи з економічної доцільності, об'єднуючи території з подібною

господарською структурою, яка може не збігатися з культурною чи етнічною особливістю певної території; відповідно певна лінгвістична, етнічна чи культурна група може бути розділена між декількома регіонами, чи навпаки – у межах єдиного регіонів можуть існувати декілька груп з різними культурними особливостями" [67].

В свою чергу інші автори під регіоном також розуміють суб'єкт та об'єкт розвитку і утворення, що виконує соціально-економічну функцію держави, формує і реалізовує стратегічні цілі свого розвитку на внутрішньому та зовнішньому (національному і глобальному) рівнях шляхом інтеграції цілей зацікавлених сторін, а також відтворювальних циклів з урахуванням організаційно-економічних механізмів забезпечення економічної безпеки [198].

Регіон доцільно розглядати як територіальну систему та економічний простір тому, що він є основним компонентом, який зв'язує окремі елементи виробничих сил та забезпечує їм просторово-часові рамки. Основними процесами, які підлягають економічному діагностуванню, є процеси, які порушують системний характер організації відтворювальних ресурсів; не забезпечують стійкості регіонів як економічної системи та гальмують його динамічний розвиток [207].

Інші економісти пропонують більш широкий підхід до трактування регіонів, не пов'язуючи регіон з адміністративно-територіальними одиницями. Наприклад, на думку В. Онищенко та А. Матковського поняття "регіон" застосовується для поділу територій за певними ознаками (економічними, політичними, кліматичними, екологічними тощо), кордони яких не завжди збігаються не тільки з адміністративно-територіальними кордонами, а навіть з державними кордонами країн [194].

Порівняно новою в якісному відношенні є категорія «економічний регіон». Економічний регіон представляє собою складне об'єднання численних ланок виробничих систем та соціальної інфраструктури, об'єднаних єдиною територією, господарською організацією, відповідними управлінськими структурами та є активним носієм територіального поділу праці [212].

Згідно з В. Антошкіна, регіон характеризується прийнятним рівнем економічної безпеки, якщо: – регіональні управлінські структури в змозі проводити власну економічну політику в рамках загальнодержавної політики; – регіональна соціально-економічна система характеризується високим ступенем диверсифікації і здатна гнучко реагувати на різкі геополітичні зміни в рамках держави; – запас ресурсів дає змогу регіонів самостійно здійснювати великі економічні заходи щодо невідкладних соціально вибухових ситуацій у регіоні, зв'язаних із локальними економічними проблемами без очікування допомоги зі сторони держави; – ресурсна база дає змогу регіонів давати допомогу деяким територіям, де існуюча незбалансована економічна ситуація може негативно відобразитися на регіональних економічних ситуаціях; рівень життя населення регіонів не нижче середнього по країні в цілому [3].

«Економічна безпека регіонів» досить новий термін в економічній літературі. Необхідність визначення соціально-економічної захищеності регіонів, розробки підходів щодо її досягнення, забезпечення протидії різноманітним загрозам економічній безпеці й забезпечення зростання добробуту населення потребує, у першу чергу, всебічного теоретичного дослідження сутності категорії «економічна безпека регіонів». Уточнення поняття «економічна безпека регіонів» необхідно для обґрунтування економічних реформ, успішного соціально-економічного розвитку та дозволяє виявити чинники стимулювання розвитку економіки і розробити ефективну стратегію виходу з економічної кризи. О. Зінченко [68] серед регіональних аспектів забезпечення економічної безпеки основне значення надає:

- 1) наявності сепаратизму, що веде до руйнування соціально-економічного і технологічного простору, який склався;
- 2) контролю сировинних, товарних і інформаційних потоків;
- 3) розвитку депресивних районів через формування нових полюсів і центрів зростання.

Т. Бойко в своїй роботі [12] висвітлює зв'язок між поняттями економічної безпеки держави та суб'єктів підприємництва і в тому числі регіонів, оскільки

безпеку суб'єктів господарювання, як стан економічної системи є первинною ланкою у системі економічної безпеки держави. Таким чином, стає зрозумілим, що економічну безпеку регіонів потрібно розглядати в системі економічної безпеки держави.

Головне завдання безпеки регіонів полягає у прагненні забезпечити обґрунтовану оцінку ресурсних можливостей, визначенні очікуваних результатів, прогнозуванні наслідків. Забезпечення безпеки економіки регіонів покликане розширювати його творчі можливості.

На думку Т. Іванюти, економічна безпека регіонів залежить від його ресурсного та виробничого потенціалу, інвестиційного забезпечення, ступеня економічної свободи регіонів в державі, регіональної бюджетно-фінансової політики, рівня розвитку інфраструктури, наявності підготовлених кадрів для місцевого самоврядування [69].

А. Гриценко зазначає, що економічна безпека регіонів характеризується ступенем можливості формування ним власної економічної політики з врахуванням його особливостей в структурі загальної політики держави. При цьому першочергове значення має розподіл функцій управління між централізованою державною владою та регіональним управлінням [47].

В. Третяк характеризує регіональну економічну безпеку як стан регіонів, при якому забезпечується гарантований захист регіональних інтересів і реалізується здатність системи регіональних економічних зв'язків на даний момент і на віддалену перспективу до стійкого розвитку [58].

А. Татаркін та група авторів під економічною безпекою регіонів розуміють сукупність властивостей економічної системи регіонів, що забезпечують стабільність, стійкість, поступальний характер розвитку регіонів, певну незалежність і водночас інтеграцію з економікою держави в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду .

В. Дикан обґрунтовано доводить, що економічну безпеку регіонів треба розглядати як складову національної економічної безпеки, так і безпеку самостійної економічної системи. При цьому економічна безпека регіонів

розглядається як сукупність таких властивостей регіонів, які забезпечують максимальний розмір внеску даного регіонів в розвиток національної економіки та забезпечує прогресивний розвиток регіональної економіки [59].

Є. Данілова економічну безпеку регіонів розглядає, як стан економічного розвитку регіонів, який характеризується найбільш повним та раціональним використанням його економічного потенціалу, здатністю до самовідтворення, захищеністю від дії дестабілізуючих чинників, міцністю взаємозв'язків між елементами регіональної системи, що сприяє задоволенню економічних і соціальних інтересів населення регіонів в системі загальнодержавних інтересів. З. Гбург вважає, що економічна безпека є такий стан економічного механізму, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації економічних інтересів сталий і ефективний розвиток економіки і соціальної сфери [41].

Важливим моментом є те, що, з одного боку, забезпечення економічної безпеки регіонів припускає інтеграцію регіональної економіки з економікою держави, з іншого боку, – збереження регіональної відносної незалежності. Результати проведених досліджень з трактування поняття «економічна безпека регіонів» представлені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

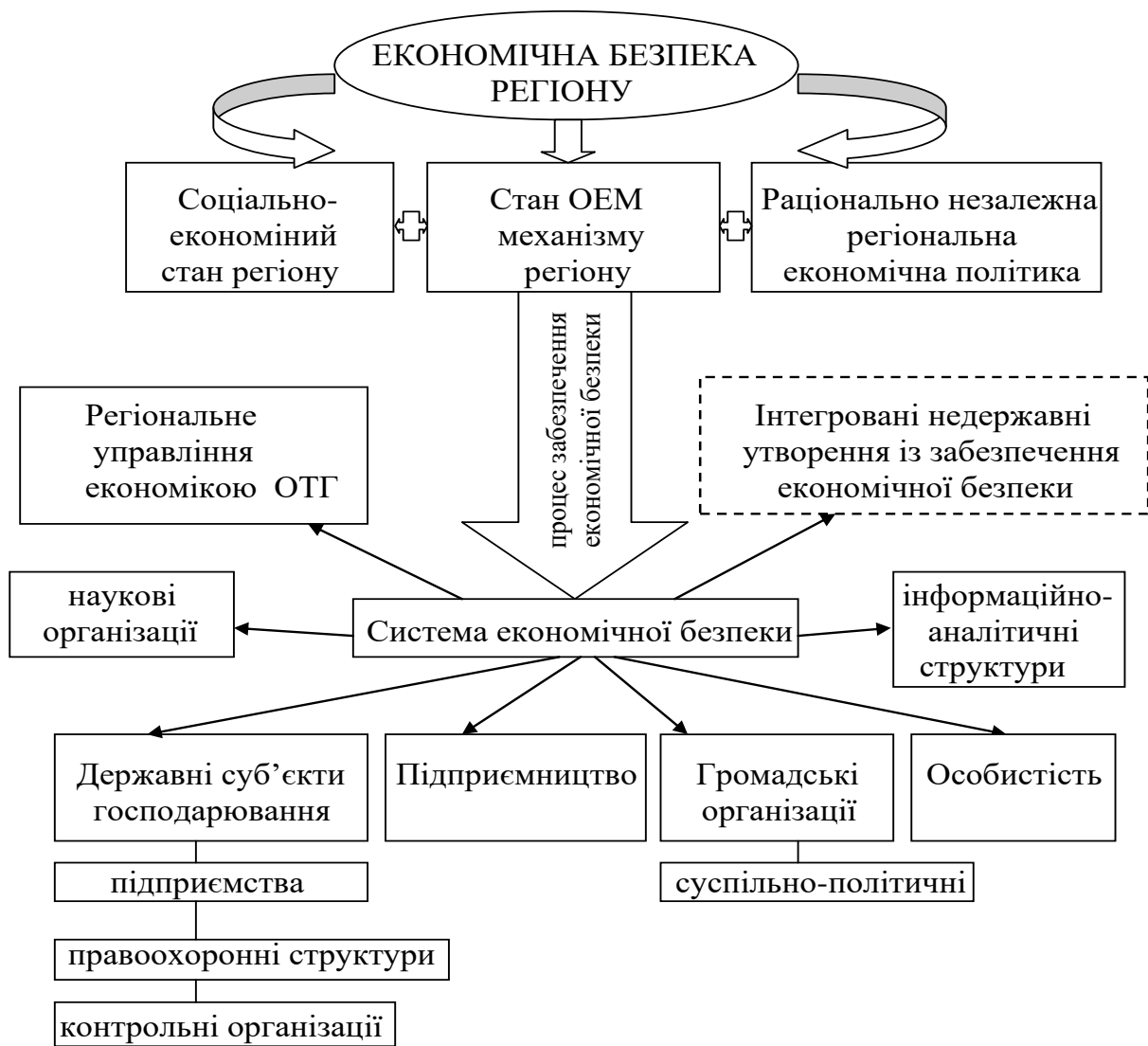
Узагальнення існуючих підходів до визначення поняття «економічна безпека регіонів»

Автор	Поняття економічної безпеки регіонів
1	2
Акімова Л.	елемент економічної безпеки країни
Білорус О.	характеризується найбільш повним та раціональним використанням його економічного потенціалу, здатністю до самовідтворення, захищеністю від дії дестабілізуючих чинників, міцністю взаємозв'язків між елементами регіональної системи, що сприяє задоволенню економічних і соціальних інтересів населення регіонів в руслі загальнодержавних інтересів
Єрмошенко М.	стан економічного механізму, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток економіки і соціальної сфери

Іванюта Т.	залежить від ресурсного та виробничого потенціалу, інвестиційного забезпечення, ступеня економічної свободи, регіональної бюджетно-фінансової політики, рівня розвитку інфраструктури, наявності кадрів
Похилюк В.	здатність протистояти кризовим ситуаціям, що викликаються діями зовнішніх і внутрішніх чинників: науково-виробничий і ресурсний потенціали; інституційна інфраструктура; соціальна сфера; якість життя людей.
Геєць В.	забезпеченість життєздатності, а саме можливості постановки самостійної мети розвитку, відносною відособленістю управління, наявності автономних систем ресурсонакопичення і ресурсоспоживання, або ступеню його захищеності від негативної зовнішньої дії; стан OEM регіонів, який ґрунтується на держ. регіональній політиці та має за мету захист та реалізацію національних інтересів
Гриценко А.	стан економічної системи регіонів у системі економічної безпеки держави
Гбур З.	сукупність властивостей економічної системи регіонів, що забезпечують стабільність, стійкість поступальний характер розвитку регіонів, певну незалежність і водночас інтеграцію з економікою держави в умовах дестабілізуючого впливу загроз різного виду
Ткаченко В.	сукупність стану, умов та чинників, які характеризують стабільність, стійкість та можливість послідовного розвитку економіки регіонів в рамках його інтеграції з економікою країни
Данілова Е.	стан регіонів, при якому забезпечується гарантований захист регіональних інтересів і реалізується здатність системи регіональних економічних зв'язків на даний момент і на віддалену перспективу до стійкого розвитку
Дикан В.	складова національної економічної безпеки і безпека самостійної економічної системи; сукупність таких властивостей регіонів, які забезпечують максимальний розмір внеску даного регіонів в розвиток національної економіки та забезпечують розвиток регіональної економіки за умов дестабілізуючого впливу загроз

Джерело: систематизовано автором

Проаналізуємо систему регіональної економічної безпеки (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Система регіональної економічної безпеки

Джерело: систематизовано автором

Система регіональної економічної безпеки являє собою об'єднану відносинами власності, економічними інтересами, правовими та етичними регуляторами, сукупність господарюючих та регулюючих суб'єктів, направлених на стійкий, ефективний, безпечний соціально-економічний розвиток.

Проаналізувавши різні теоретико-методологічні підходи автором уточнено поняття «економічна безпека регіонів» як забезпеченість життєздатності регіонів, а саме можливості постановки самостійної мети розвитку, відносною відособленістю управління, наявності автономних систем ресурсонакопичення і

ресурсоспоживання та ступеню його захищеності від недостачі ресурсів або інших загроз.

Державні структури регіонального рівня представлені в цій системі подвійним чином – як господарюючі суб'єкти і як суб'єкти управління, які забезпечують соціально-економічну стабільність території. Важливим є аспект формування економічної безпеки регіонів з позиції взаємодії національних та регіональних інтересів, що повинно стати стрижнем усієї економічної політики держави.

Аналіз категорії «економічна безпека регіонів» показав, що вона багатоаспектна за своєю природою. Це обумовлено сукупністю геополітичних, економічних, екологічних, соціокультурних чинників, які потребують комплексного дослідження.

1.2. Концептуальні засади формування стратегічних умов забезпечення економічної безпеки

За твердженням Білоруса О.Г. [10], академіка НАН України, сьогодні доводиться констатувати, що Україна не має затвердженої Національної стратегії розвитку і визначає основні стратегічні економічні імперативи:

1. Глобалізувати економіку країни через євроатлантичну систему інтеграції. Вийти на ринки Китаю, Індії, Африки, Південної Америки.
2. Інтегрувати національну економіку в європейські структури на засадах повноправного партнерства.
3. Відмовитися від примату старої сировинно-експортної орієнтації розвитку. Стимулювати експорт ноу-хау.
4. Перейти до нової інтелектуальної економіки, якій притаманні механізми мультиплікації ефекту вартості та власності.
5. Вибрати (остаточно) довгострокового локомотивного партнера (США, ЄС, Індія).

6. Визнати й реалізувати вирішальну роль держави у створенні передумов економічного прориву.

7. Трансформувати Україну в суспільство знань і науки, оскільки саме інтелектуальні результати розвитку стають вирішальним фактором глобальної економічної конкуренції.

8. У геополітичній царині Україна повинна реалізувати себе в ролі регіонального лідера і рівноправного партнера ЄС, США, НАТО.

9. Визначити головним геоекономічним імперативом зовнішньоекономічної стратегії України відкритість її економіки для залучення інвестицій у модернізацію виробництва. За абсолютними і відносними показниками притягнення іноземних інвестицій наша країна мусить зайняти лідируючі позиції.

10. У Національній стратегії розвитку України до 2030 р. головним напрямом українського прориву визнати нову експортну орієнтацію економіки – конкурентну експансію на світових ринках технологій та інтелектуальних продуктів.

11. Створювати власні могутні виробничо-експортні й фінансово-виробничі об'єднання. Після вступу до СОТ зовнішня торгівля повинна стати двигуном нарощування ВВП.

12. Підвищити роль державного менеджменту в організації зовнішньоекономічної експансії України, особливо як виробника інтелектуальної продукції і транзитної держави.

13. Диверсифікувати джерела енергозабезпечення, знизити питомий та абсолютний рівень енергоспоживання до європейських стандартів, перейти до використання власних енергорезервів як ефективного засобу агресивної зовнішньоекономічної експансії. На цій основі Україна здатна забезпечити середньорічні прирости ВВП у межах 15%, що дасть змогу формування національних інвестиційних фондів для прориву на міжнародних ринках [14].

Система економічної безпеки регіонів органічно входить в систему державної безпеки. Концептуально економічна безпека регіонів формується із

урахуванням всього різноманіття чинників та представляє сукупність внутрішніх та зовнішніх умов, які сприяють ефективному динамічному росту економіки, її здатності задовольняти потреби окремої території та держави в цілому, забезпечувати конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішніх ринках.

На наш погляд, до основних чинників, які впливають на економічну безпеку слід віднести політичні, ресурсно-сировинні, макроекономічні, інституційні, соціальні та інформаційного забезпечення (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Чинники, які впливають на рівень економічної безпеки регіонів

Забезпечення економічної безпеки істотно визначається процесами політичної і соціально-економічної трансформації, що відбуваються в країні. Для формування ринкової економіки необхідно об'єднати нормотворчу діяльність на державному рівні та ініціативні дії органів місцевої влади та органів місцевого самоврядування. Економічна безпека на рівні регіонів є багатокomпонентним поняттям, у складі якого також можна виділити: інституційну, ресурсну, фінансову, енергетичну, інвестиційну, інноваційну, соціальну, екологічну, продовольчу та інші. За даними та іншими компонентами доцільно формувати систему індикаторів, поєднання яких дасть змогу визначити стан і динаміку економічної безпеки в регіоні. Економічну безпеку регіонів також можна оцінити за такими ознаками:

- а) реалізація намічених цілей економічної політики; в якій одним з основних суб'єктів забезпечення економічної безпеки є держава;
- б) економічна гарантія зовнішньоекономічної безпеки;
- в) зменшення частки «тіньової» економічної діяльності в результаті чого, досягається захищеність всіх сфер життєдіяльності суспільства;
- г) конкурентоспроможність регіонів;
- д) стійкість регіональної економічної системи, яка характеризується міцністю і надійністю його елементів, зв'язків в середині системи, здатністю витримувати внутрішні та зовнішні чинники, які перешкоджають економічній безпеці. З іншого боку основними складовими системи економічної безпеки регіонів є відносна та раціональна економічна самостійність у здійсненні контролю за ресурсами регіонів; стабільність регіональної економіки, що передбачає надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, здатність до розвитку та прогресу, - тобто самостійно реалізовувати та захищати регіональні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну й інноваційну політику, розвивати інтелектуальний та трудовий потенціал регіонів. В умовах окремих регіонів економічну безпеку необхідно розглядати з урахуванням всіх сфер життєдіяльності регіонів, в тому числі розвитку промисловості, агропромислового комплексу, наявності енергетичного, сировинного та науково-технічного потенціалу, забезпечення трудовими ресурсами, тощо. Економічна безпека регіонів забезпечує такий стан соціально-економічної системи регіонів, який дозволяє стабільно розвиватися та одночасно ефективно інтегруватися в систему національних та міжнародних економічних відносин [59].

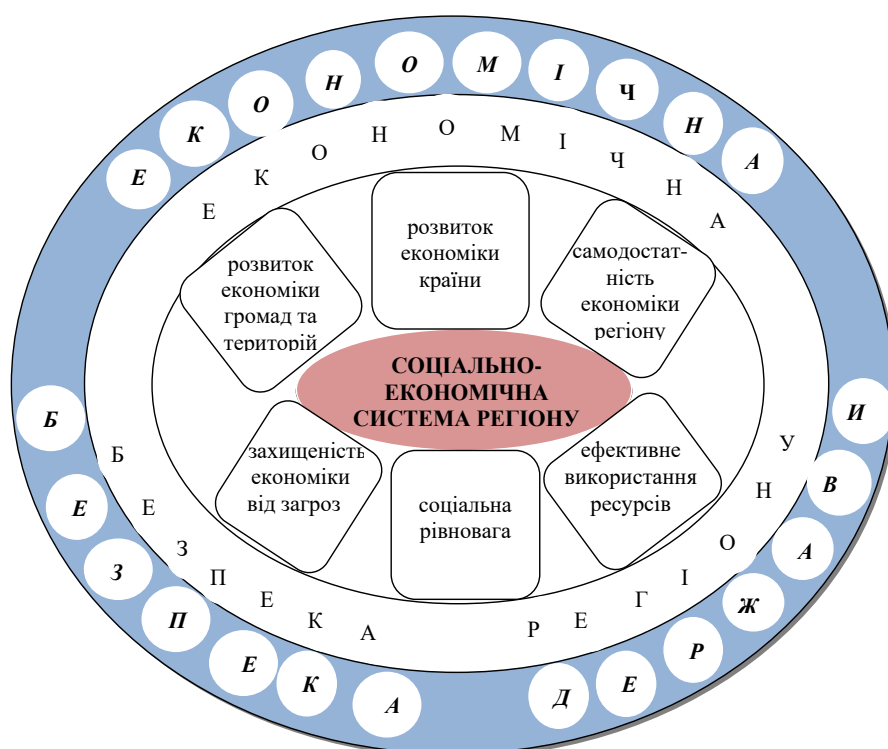
Забезпечення і реалізація можливостей по досягненню рівня економічної безпеки регіонів знаходиться під впливом множини чинників: економічних, політичних, психологічних, науково-технічних, соціальних і багатьох інших, під якими розуміють причинно-наслідкові зв'язки, що існують в системі забезпечення безпеки і виступають рушійними силами, спонукальними

мотивами перетворення можливості в дійсність і максимізації зусиль у використанні внутрішніх резервів.

В системі забезпечення економічної безпеки регіонів ключове місце займають цілі та завдання із забезпечення економічної безпеки, тому проаналізуємо регіональну економічну безпеку через призму основних цілей (рис. 1.4).

Однією з головних цілей забезпечення економічної безпеки регіонів є захист регіональних інтересів, головними з яких є повне використання потенціалу території, скорочення терміну отримання результатів перетворень безпосередніми учасниками економічного процесу.

Перетворення регіонів в умовах ринку в суб'єкти економічних відносин становить нові задачі по зміцненню економічного потенціалу регіонів, забезпеченню його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках товарів та інвестицій, що в свою чергу призведе до економічної безпеки регіонів.

Рис. 1.4. Місце та основні цілі забезпечення економічної безпеки регіонів

Джерело: систематизовано автором

Регіони повинні самостійно вирішувати питання освоєння і використання природних ресурсів, розвитку торгівлі, сфери послуг, інфраструктури регіонального і локального значення, використання нерухомості, підтримки правопорядку, розвитку спеціальних форм культури, освіти і охорони здоров'я. При цьому слід зберігати єдиний військово-політичний і соціально-економічний простір, що забезпечує безперешкодне переміщення товарів, сировини, трудових ресурсів по всій країні.

Відповідні заходи та принципи виступають інструментами в процесі забезпечення економічної безпеки регіонів. Найбільш комплексним та масштабним інструментом у відповідності до визначеної концепції економічної безпеки регіонів є стратегія економічної безпеки, яка включає в себе:

- характеристику зовнішніх та внутрішніх загроз;
- визначення критеріїв та параметрів стану економіки, яка відповідає вимогам економічної безпеки та забезпечує життєво важливі інтереси;
- механізм забезпечення економічної безпеки на основі використання правових, економічних та адміністративних заходів впливу [9]. На рівні суб'єктів управління економічною безпекою важливим є якість інструментів, які використовуються для підготовки та здійснення запланованих заходів.

На рівні регіонів незалежність як елемент економічної безпеки характеризується самодостатністю, тобто здатністю забезпечити і зберігати добробут населення за рахунок внутрішніх ресурсів, з урахуванням спеціалізації регіонів і встановлення зв'язків з іншими суб'єктами держави, що є важливою умовою для реалізації політики забезпечення економічної безпеки.

З одного боку, забезпечення економічної безпеки регіонів передбачає інтеграцію регіональної економіки з економікою держави, з другого, – збереження регіональної відносної незалежності. Самодостатність регіонів визначається широкою (розгалуженою) системою показників, які задають параметри із використання ресурсів, технологій, знань, інформації, зумовлюють певну організацію виробництва та управління економікою і суспільством.

Основним об'єктом економічної безпеки регіонів є стан його соціально-економічної системи. Ефективна діяльність економічної системи створює і об'єктивні умови та суб'єктивні мотиваційні передумови для формування інтересу регіональних та державних структур до факторів забезпечення економічної самодостатності та безпеки [67].

В основі формування засад економічної безпеки лежить процес реалізації інтересів різних суб'єктів економічних відносин. Система економічних інтересів передбачає наступні рівні: національний, регіональний, підприємство, особистість. Такий стан речей дозволяє сформувати один з критеріїв класифікації видів економічної безпеки – за масштабами її забезпечення. При цьому регіональний аспект цього процесу має першочергове значення, оскільки саме тут найбільше узгоджуються економічні інтереси на основі реалізації виробничих та соціальних процесів.

До суб'єктів економічної безпеки можна віднести учасників економічних відносин, що виконують функції із забезпечення економічної безпеки шляхом реалізації певних заходів, зокрема органи державної, регіональної, муніципальної влади, службу безпеки на підприємствах, тобто тих, хто безпосередньо виконує функції із захисту економічних інтересів.

Дії держави суттєво корегують дію економічних законів на всіх етапах соціально-економічного розвитку країни, а отже і її економічну безпеку. Значний вплив на рівень економічної безпеки господарюючих суб'єктів різних рівнів здійснюють громадські організації і засоби масової інформації, які формують громадянську думку суспільства.

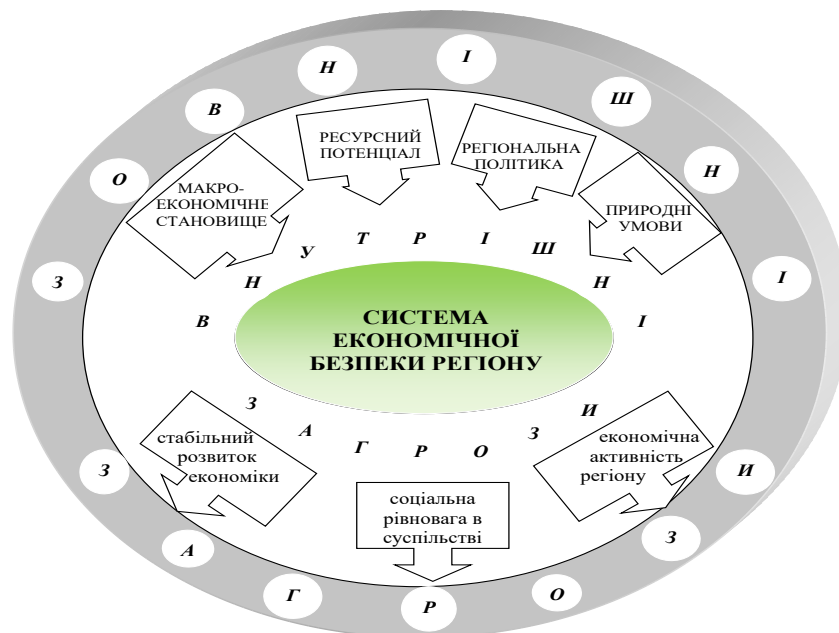
Основним суб'єктом регіональної економічної безпеки визначається регіональне управління економікою, результатом функціонування якого є ефективні програми соціально-економічного розвитку території з метою забезпечення максимально високого рівня якості життя населення.

Економічна безпека регіонів є засобом захисту національних інтересів держави і забезпечення загальнодержавного економічного та соціального розвитку, однією з головних задач регіонального управління.

Пріоритетними завданнями по забезпеченню регіональної економічної безпеки є:

- формування ефективної економічної політики, яка повинна будуватися з урахуванням оцінки рівня можливості кожного регіонів протидіяти різним загрозам економічній безпеці;
- виявлення, моніторинг та прогнозування чинників, які впливають на стабілізацію економічної ситуації;
- виключення дискримінації з боку центральних органів влади окремих регіонів, пропаганда національної ідеї, забезпечення партнерської участі в державних програмах з розвитку регіонів територіального управління;
- забезпечення концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках та створення умов для міжрегіональної кооперації і стратегічного партнерства влади, бізнесу та суспільних інститутів в рамках інноваційної моделі розвитку регіонів;
- розвиток галузей, які мають довгострокові економічні переваги, розвиток потенціалу територій, пошук власних джерел розвитку.

За результатами теоретичного аналізу розглянемо концептуальні умови забезпечення регіональної економічної безпеки (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Концептуальні умови забезпечення економічної безпеки регіонів

Джерело: систематизовано автором

В цілому ефективність функціонування системи економічної безпеки регіонів оцінюється темпами розвитку та можливістю забезпечити самодостатність території. Тому можна зазначити, що економічна безпека регіонів забезпечує:

- захищеність економічних інтересів відповідного регіонів та збереження економічного суверенітету країни, що забезпечує її незалежність та ефективний соціально-економічний розвиток;

- реалізацію економічних інтересів особи, територій і держави в цілому.

В рамках механізму забезпечення економічної безпеки на рівні регіонів особливу увагу необхідно приділяти розвитку інститутів регіонального управління та інститутів ринкової інфраструктури, які складають органічну основу інституціонального регіонального середовища. Інституціональний склад ринкової інфраструктури регіонів містить наступні групи інститутів: - торгово-посередницька інфраструктура, як комплекс галузей і сфер діяльності, що забезпечують доведення товару до споживача; - фінансово-кредитна інфраструктура – це розгалужена та взаємопов'язана мережа підприємств, які обслуговують процес обміну та руху грошової маси; - інформаційно-обслуговуюча інфраструктура, яка представлена сукупністю галузей і сфер господарства, які обслуговують основну ринкову діяльність. В умовах ринкових перетворень та відсутності жорсткої централізації економіки регіони мають більше організаційних можливостей для свого розвитку. Необхідно підвищити ефективність використання державних коштів та регуляторної політики, забезпечити дієвий державний контроль за діяльністю органів місцевої влади, прозорість використання ними фінансових ресурсів, а також на рівні регіонального управління вдосконалювати господарську діяльність за рахунок збалансованості, відкритості економіки та заходів із забезпечення захисту вітчизняного виробника; оптимального рівня економічної та організаційної самостійності території; ефективного стану її ресурсного, технологічного, промислового та інших потенціалів, тощо. Таким чином аналіз стратегічних умов економічної безпеки регіонів задає певні початкові орієнтири для розробки

конкретних підходів щодо забезпечення соціально-економічного розвитку, які взаємообумовлені не лише загальною економічною ситуацією в країні, а й рівнем ефективності економічної діяльності на певній території. Мельник В. зазначає, що стратегія економічної безпеки є основним напрямком діяльності, що забезпечує захищеність від негативного впливу дестабілізуючих чинників, внутрішніх і зовнішніх загроз з метою досягнення цілей, при цьому процес розробки стратегії економічної безпеки повинен враховувати як об'єктивні фактори (загрози) так і суб'єктивні [172].

Стратегія економічної безпеки розробляється з урахуванням особливостей ринкової діяльності, потенційних і реальних загроз, перспектив розвитку регіонів. Крім того, вона повинна зважати на результати моніторингу стану та розвитку конкурентного середовища ринку.

Основні етапи формування стратегії економічної безпеки регіонів: аналіз фінансово-господарської діяльності; формування стратегічних цілей діяльності; розробка найбільш ефективних шляхів реалізації стратегічних цілей; конкретизація стратегії економічної безпеки за періодами її реалізації; оцінка розробленої стратегії економічної безпеки. Завершальним етапом розробки стратегії економічної безпеки регіонів є її оцінка на основі наступних критеріїв:

1) узгодженості розробленої стратегії регіонів із загальною стратегією держави; 2) внутрішньої збалансованості стратегії (визначається узгодженість окремих стратегічних цілей і напрямів діяльності між собою, а також послідовності; 3) адаптації стратегії економічної безпеки до прогнозованих змін зовнішнього середовища; 4) результативності стратегії (визначення ефективності реалізації розробленої стратегії) [91].

1.3. Ідентифікація загроз економічній безпеці

Для сучасної економіки характерні кризові ситуації, що набувають все більш руйнівного характеру, масштаби яких наростають внаслідок посилення

впливу стану світових фінансових та інших ринків на економіку цілих країн, і перетворюються на економічні загрози.

Стан економічної безпеки регіонів залишається складним внаслідок дії низки загроз. Таке становище обумовлено рядом причин:

- відсутність стратегічної концепції регіональної економічної безпеки;
- сповільнений процес становлення нових господарських зв'язків;
- відсутність організаційного-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіонів;
- нерівномірний розвиток регіональних суб'єктів господарювання;
- недоврахування регіональних особливостей у загальнонаціональних програмах соціально-економічного розвитку.

Сутність економічної безпеки розкривається в системі загроз, що стримують розвиток економіки, оскільки загроза розглядається як фактор, який створює значну небезпеку і наносить значний збиток економіці, руйнує її як систему.

Для забезпечення економічної безпеки регіонів важливе значення має своєчасне виявлення, а в більш сприятливих умовах - попередження прояву загроз, які призводять до порушення соціально-економічної рівноваги у суспільстві. Необхідно створити захищену економічну систему регіонів від небезпеки, тобто загрози розвитку в негативному напрямі. У зв'язку з цим проблема визначення загроз економічній безпеці регіонів актуальна і має практичне значення.

Тому, перш за все для цілей наукового дослідження необхідно визначити поняття «загрози». Наукове обґрунтування поняття загроз економічній безпеці, що стримують розвиток регіонів, та створення відповідної ефективної системи дадуть змогу розробити дієвий механізм попередження та мінімізації дії цих загроз.

Так, Д. Дячков під загрозами регіональній економічній безпеці розуміє чинники, які роблять неможливим чи в значному ступені ускладнюють процес реалізації економічних інтересів території, чим створюють загрозу для

життєзабезпечення соціально-економічної системи регіонів. Виявлення загроз та їх усунення є пріоритетними елементами економічної політики регіонів. Загрози розглядають як найбільш конкретну і безпосередню форму небезпеки, тобто актуалізовану діючу небезпеку, яка характеризується конкретною формою прояву та способу дії, або сукупністю умов та чинників, які створюють небезпеку інтересам різних суб'єктів [61].

Своєю чергою, О. Зінченко під загрозами економічної безпеці розуміє «фактори, що безпосередньо чи у перспективі унеможливають або ускладнюють реалізацію національних економічних інтересів, створюючи перешкоди на шляху нормального розвитку економіки і безпеку незалежному державному існуванню та добробуту народу». На думку М.А. Коваленко, загрози економічній безпеці є сукупністю «реальних та потенційно-можливих явищ і дестабілізуючих чинників, які ускладнюють або унеможливають реалізацію національних інтересів в економічній сфері» [68].

Під загрозами економічній безпеці розуміють явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної системи, цінностей і життєзабезпечення [98]. Загрозами є всі деструктивні чинники, які мають місце на момент дослідження.

Досить аргументованим є визначення І. Мігус, який під загрозами економічній безпеці визначає явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної системи, цінностей і життєзабезпечення [97].

Загроза - це також сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам будь-якого суб'єкта і які виступають причиною збитків, розмір яких визначається ступенем зниження економічного потенціалу регіонів протягом певного проміжку часу.

За Барановським О.І., загрозою можна вважати збіг обставин, що значно збільшують ризики життєдіяльності суб'єкта. Загрози виникають в результаті

цілеспрямованих або неусвідомлених дій людей, органів влади, а також природних явищ. Загрози економічній безпеці є наслідком суперечностей, що розвиваються, як у середині регіонів, так і за його межами. Загрози є ключовими у системі категорій економічної безпеки регіонів і можуть розглядатися як чинники, що протистоять реалізації економічної стратегії та спонукають забезпечити її адаптивність до умов, що змінюються [7].

Т. Васильців вважає за доцільне проводити економічну експертизу загроз економічній безпеці за чотирма етапами:

1) аналіз мотивів поведінки представників бізнесу і влади, процеси прийняття рішень, напрями узгодження інтересів, формування стратегії та тактики територіального розвитку;

2) узагальнення ситуацій на основі розроблених експертних карт зпереліком питань систематизації ситуації;

3) класифікація ситуації за обраними критеріями;

4) формування логіко-структурних моделей розв'язання ситуацій і прийняття рішень [94].

Якщо прослідкувати своєрідну хронологію появи загрози, то спочатку виникає ризик, тобто «можливість виникнення» негативних наслідків, потім з'являється небезпека, яка свідчить про «можливість негативної дії» і нарешті, створюється загроза, яка веде до конкретної реалізації дій, що несуть негативні наслідки. Іншими словами, загрозовим є стан економічної безпеки, який вже пройшов стадії ризику і небезпеки.

У загальному вигляді під загрозовим слід розуміти такий стан економіки, при якому система через внутрішні або зовнішні чинники втрачає контроль над економічними процесами, не може ефективно забезпечувати стабільний розвиток території. Завдяки формі загроза стає доступною для дослідження і оцінки. Для оцінки здатності регіональної економічної системи протидіяти загрозам економічній безпеці необхідно проаналізувати джерела виникнення загроз, сутнісні характеристики загроз та негативні наслідки їхньої дії.

Джерела загроз можуть бути різними, але всі вони є причинами несприятливого розвитку економічних, соціальних, політичних та інших процесів в зовнішньому або внутрішньому середовищі регіонів. Аналіз ситуації що склалася, повинен на першому етапі стосуватися об'єктивних джерел загроз економічної безпеки, якими є обмеження розвитку, перш за все, виробничої сфери, що перешкоджають її активному зростанню (ресурсні, інфраструктурні, цінові, пов'язані із станом управлінського апарату, зовнішньоекономічні, інноваційно-технологічні, інституційні), різний ступінь забезпеченості ресурсами регіонів, а також відмінність в економічній політиці та механізмах її реалізації. Наведені джерела загроз реалізуються на різних рівнях об'єктів економічної безпеки, до яких можна віднести: макроекономічний (економічна безпека держави); мезорівень (економічна безпека регіонів); мікрорівень (економічна безпека суб'єктів господарювання, особистості).

Т. Пікетті визначає основною загрозою економічної безпеки майнову нерівність. Економічна статистика дає величезний матеріал, що показує колосальний розрив у прибутках як між багатими та бідними країнами, так і всередині країни. Цей розрив у зоні ринкової економіки збільшується, оскільки прибутки від капіталу випереджають ті, які дає праця. «У цих умовах спадкове майно майже невідворотно буде превалювати над майном, накопиченим упродовж трудового життя, а концентрація капіталу досягатиме дуже високого рівня, який, цілком імовірно, не буде відповідати меритократичним цінностям і принципам соціальної справедливості, що лежать в основі наших сучасних демократичних суспільств» [108].

Загрози економічній безпеці регіонів розглядаються у невід'ємності від інших ієрархічних рівнів. Окремі загрози мають однакову сутність на всіх рівнях, але мають особливості прояву, інші є притаманними тільки для певного рівня, наприклад, регіонального.

Прояви загроз економічній безпеці на різних рівнях ієрархії організаційно-економічних структур мають відмінності, незважаючи на спільність дії дестабілізуючих факторів в умовах єдиного економічного простору. До таких

глобальних факторів варто віднести загальний спад виробництва, розлад фінансової системи, зростання соціальної напруженості, криміналізацію суспільства та економіки, подальше ослаблення конкурентоспроможності, тощо [102]. Визначення системи загроз економічної безпеки регіонів має значення не тільки для розробки адекватних заходів в рамках регіональної економіки, але і для повсякденної діяльності суб'єктів господарювання, які мають використовувати дану інформацію в процесі розробки управлінських рішень різного характеру. Автором визначено систему загроз економічній безпеці як сукупність умов і чинників, що протистоять реалізації економічної стратегії. Узагальнення думок учених і експертів щодо джерел виникнення загроз економічній безпеці дає змогу стверджувати, що головна загроза полягає у відсутності цілеспрямованої політики державного регулювання економічними процесами регіонів в контексті реалізації проголошених стратегій соціально-економічного розвитку країни.

Розроблена система загроз економічній безпеці не статична, з часом деструктивний вплив на соціально-економічну рівновагу території одних посилюється, а інших зменшується або зникає.

Тому, для ефективного забезпечення процесу економічної безпеки регіонів необхідний постійний аналіз сукупності загроз, які важливі на момент дослідження. В економічній літературі використовуються різні класифікації та існують різні підходи до визначення загроз економічній безпеці регіонів. Розглянемо класифікацію загроз економічній безпеці регіонів за представленою системою критеріїв (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Загрози економічній безпеці регіонів

Критерії	Загрози	Характеристика
1	2	3
За місцем виникнення	- внутрішні	джерелом є сама економічна система регіонів
	- зовнішні	сформовані в економічних системах більш високого рівня ієрархії
За ступенем небезпеки	- особливо небезпечні;	безповоротно дестабілізують соціально-економічний стан регіонів
	- небезпечні	всі інші загрози

За можливістю здійснення	- реальні	вже здійснюють дію на регіональну економіку
	- потенційні	реалізуються в залежності від низки чинників
За типовістю	- типові	мають місце у всіх регіонах країни
	- індивідуальні	притаманні тільки окремим регіонам
За терміном дії	- тимчасові	діють короткий термін
	- постійні	постійно впливають на стан регіонів
	- близькі	до 1 року
	- далекі	понад 1 рік
За сферою спрямування	- виробничі	виробничі галузі
	- експортно-імпортні	зовнішньоекономічна діяльність
	- технологічні	технологія виробництва
	- інституційні та ін.	діяльність державних установ
За залежністю від регіонального управління	- об'єктивні	виникають без участі та mimo волі регіонального управління
	- суб'єктивні	виникають за рахунок дії або без-діяльності регіонального управління
За характером спрямування	- прямі	легко визначити
	- непрямі	дію яких визначити складно
За вірогідністю виникнення	- маловірогідні	можливість настання яких дуже низька
	- вірогідні	реально загрозливі економічній системі регіонів, близькі до реалізації
За можливістю прогнозування	- передбачені	можна передбачати та прогнозувати
	- непередбачувані	виникають раптово, несподівано
За масштабами здійснення	- загально-регіональн	впливають на діяльність всіх суб'єктів господарювання
	- локальні	впливають на діяльність частини суб'єктів господарювання
Залежно від збитку	- незначні	негативний результат дії яких невеликий
	- катастрофічні	втрати після дії яких для регіонів руйнівні
За можливістю управлінського впливу	- керовані	можна попередити та знизити негативний вплив
	- некеровані	по яких можна тільки ліквідувати наслідки
За сферами виникнення	- кримінологічні	тіньова економіка
	- економічні	господарська діяльність
	- правові	неефективність правової бази
	- інформаційні та ін.	інформаційне поле
За природою походження	- природні	не залежать від діяльності людини
	- техногенні	залежать від діяльності людини
	- соціальні	суспільні відносини

Джерело: систематизовано автором

Достатньо цікавим і актуальним, на нашу думку, є підхід запропонований В.М. Геєцем і М.О. Кизим, які запропонували здійснювати поділ загроз за сферою походження, а саме: загрози, що виникають у процесі звичайної економічної діяльності, репутаційні загрози та загрози зовнішнього тиску [44].

Інші науковці також окремо виділяють загрози, які знаходяться на зароджувальній стадії з метою попередження негативних змін соціально-економічного стану регіонів.

Важливим аспектом економічної безпеки є класифікація загроз залежно від місця їх виникнення на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні). За межами регіонів виникають зовнішні загрози. Вони не пов'язані з його внутрішньою економічною політикою. Як правило, це соціально-економічні зміни на державному та міжнародному рівнях або стан навколишнього середовища, які можуть завдати значного негативного впливу.

Вони також мають макроекономічне значення, тобто сприяють дисбалансу соціально-економічного стану країни. Зовнішні загрози відображають поточний стан світової економіки: зміна кон'юнктури світових цін і зовнішньої торгівлі, різкі коливання курсу валют, перевищення відтоку капіталу над його припливом (іноземні інвестиції), великий зовнішній державний борг і збільшення корпоративного боргу, надмірна імпортна залежність, особливо із енергоносіїв, перевантаження експорту сировинними товарами.

Таблиця 1.4

Ризики економічній безпеці регіонів України

Види ризиків	Характеристика ризиків
Технологічні ризики	Розглядають можливість негативного впливу матеріально-технічної бази регіонів на якість і конкурентоспроможність продукції, на формування системи управління якістю з точки зору вимог до безпеки вироблених продуктів.
Екологічні ризики	Дають можливість оцінити ймовірність втрати доходу за рахунок впливу екологічних факторів на безпеку продукції.
Інформаційні ризики	Являють собою ймовірність отримання збитків внаслідок низького рівня розвитку інформатизації та інформаційного забезпечення (низький рівень роботизації та атоматизації виробництва).
Біологічні ризики	Дають можливість оцінити ймовірність втрати доходу за рахунок впливу епідеміологічної ситуації.
Соціальні ризики	Являють собою ймовірність отримання збитків внаслідок низького рівня розвитку інфраструктури (відсутність газифікації, дитячих дошкільних закладів, закладів охорони здоров'я, середніх навчальних закладів, житла) та деградації людського потенціалу (низький рівень освіти населення, умінь, навичок, відсутність здатності до праці).
Виробничі ризики	Характеризують ймовірність втрати частини виробленої продукції внаслідок її псування; не дотримання ефекту масштабу виробництва, а

	також через неможливість забезпечити достатній рівень виробництва найважливіших видів продукції.
Політично-військові	Являють собою ризики, пов'язані зі змінами в правовому полі держави, а також ризики, пов'язані з військовими діями на території держави або в безпосередній близькості від неї.
Фінансово-економічні	Ймовірність зниження доходу внаслідок відсутності доступності до кредитних ресурсів, високого рівня корупції при розподілі фінансових ресурсів на виконання різного роду програм, спрямованих на забезпечення стійкості регіонів, відсутності податкових пільг, підвищення податкового тягара, низьку зацікавленість місцевої влади в реалізації механізмів державно-приватного партнерства.

Джерело: узагальнено автором з використанням [102]

С. Синиця у своєму дослідженні обґрунтовано доводить, що в сучасних умовах значно ускладнена ієрархія зовнішніх впливів на економіку регіонів, яка залучена не тільки до міжнародного, але і до глобального економічного середовища [134]. Внутрішні загрози - це нездатність до самозбереження і саморозвитку, слабкість інноваційного початку в розвитку, неефективність систем державного регулювання економіки, невміння знаходити розумний баланс інтересів при подоланні суперечностей і соціальних конфліктів для знаходження найбільш безболісних шляхів розвитку суспільства. Існує прямий зв'язок між внутрішніми та зовнішніми загрозами. Тривале збереження внутрішніх загроз без проведення ефективної економічної політики робить господарюючий суб'єкт (регіон) більш уразливим для зовнішніх загроз. До зовнішніх і внутрішніх загроз регіональній економічній безпеці з часом додаються все нові різновиди. Розглянемо розроблену систему загроз економічній безпеці регіонів (рис. 1.7).

Основними об'єктивними чинниками, що впливають на соціально-економічну ситуацію в регіонах можна вважати:

- економіко-географічне положення;
- природно-кліматичні умови;
- природно-ресурсний потенціал;
- демографічний потенціал і склад населення;
- структуру і спеціалізацію господарського комплексу;
- фінансову забезпеченість;

- рівень соціально-економічного розвитку регіонів.

Загальновизнаними загрозами національній безпеці країни в економічній сфері на регіональному рівні такі:

- скорочення внутрішнього регіонального продукту;
- критичний стан з продовольчим забезпеченням населення;
- зниження інвестиційної та інноваційної активності та науково-технічного та технологічного потенціалу;
- ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки;
- недосконалість та нестабільність правового регулювання відносин у сфері регіональної економіки;
- критичний стан основних виробничих фондів у всіх галузях економіки регіонів;
- критична залежність регіональної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку;
- нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером;
- неефективність використання матеріальних ресурсів, зокрема паливно-енергетичних ресурсів, відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці регіонів;
- тінізація регіональної економіки;
- криміналізація економічних відносин та переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних інтересів над загальнорегіональними;
- низький рівень конкурентоздатності та монополізація галузей;
- некерований відтік за межі регіонів інтелектуальних та трудових ресурсів;
- поглиблення регіональної диференціації.

Рис. 1.7. Основні внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці регіонів

Джерело: систематизовано автором

Денисенко М. П., Третяк Є. В. виділяють зниження якості життя населення регіонів як одночасно показник та значну загрозу економічній безпеці регіонів. Зубожіння населення звужує внутрішній ринок споживчих товарів і посилює дефіцит нагромадження капіталу в економіці [58]. В свою чергу автори Денисенко М. П., Бреус С. В. найбільш значущими загрозами економічній безпеці вважають загрози інституціональної сфери, а саме державне та регіональне регулювання економікою [57].

Система загроз економічній безпеці регіонів авторів Денисенко М. П., Бреус С. В. в цілому відповідає загально визнаним в сучасній науці, але помітний акцент повинен робитися на взаємовідносини між «центром» та регіонами. Причинами виникнення і розвитку регіональних кризових ситуацій, загрозливих національній безпеці є різні чинники дестабілізації, основними серед яких є наступні:

1. Спад виробництв і як наслідок, руйнування технологічного потенціалу.

Якщо регіон забезпечує значну частку експорту сировини або продукції переробних галузей, істотне скорочення їх виробництва веде до різкого зниження валютних надходжень, що може негативно вплинути на зовнішньоторговельний баланс країни.

2. Руйнування науково-технічного потенціалу і деіндустріалізація економіки.

Згортання наукової та дослідної роботи, занепад наукових установ, скорочення замовлень на високо технологічну продукцію, перехід висококваліфікованих фахівців в інші галузі, перевага і розвиток сировинних галузей приводить до деградації науково-технічного потенціалу, зниженню конкурентоздатності території і країни в цілому.

Наслідки здійснення даної загрози на території носять довгостроковий характер, з одного боку, а з іншого боку, з огляду на визначені регіональні особливості (територіальні спеціалізовані наукові центри), можуть привести до втрати окремих "ланок" наукового процесу; руйнування виробничо-технологічного потенціалу країни; скорочення можливостей створення нових конкурентоздатних технологій і прогресивної структурної перебудови господарства.

3. Втрата продовольчої незалежності.

Загострення цінових диспропорцій між промисловістю та сільським господарством, повне відкриття внутрішнього ринку для імпортованих продуктів при відмові від розумного протекціонізму по відношенню до вітчизняних виробників призводить до постійної непевності в стабільному забезпеченні

населення продуктами харчування, залежності від постачань з інших регіонів, руйнуванню агропромислового комплексу.

4. Стійкий розвиток негативних демографічних процесів та зростання безробіття, міграції та послаблення трудової мотивації.

Можливі наслідки включають значну депопуляцію населення регіонів, загальне його старіння, збільшення навантаження на зайнятих, зниження рівня життя населення, різка диференціація в доходах, руйнування споживчого ринку і викликають зростання соціальних конфліктів і негативне відношення до економічних перетворень.

5. Різке зниження рівня життя більшості населення і високий ступінь диференціації по соціальних прошарках і групах.

Вірогідні наслідки даної кризової ситуації – ескалація соціальних конфліктів і поглиблення внутрішньополітичної нестабільності у зв'язку із зменшенням чисельності соціально стабільного середнього класу, руйнування споживчих ринків, швидкий розвиток негативного відношення більшої частини населення до економічних перетворень.

6. Високий рівень злочинності.

Найголовніша загроза – криміналізація економіки, невіра абсолютної більшості людей в можливість держави забезпечити їх правову і майнову захищеність, що значно впливає на рівень інвестиційної привабливості регіонів.

7. Загострення бюджетної і фінансової нестійкості регіональної економіки.

Дана ситуація має слідством порушення фінансового забезпечення територіальних відтворювальних циклів, збільшення дотацій територіальних бюджетів, загальну дестабілізацію фінансової системи країни, деградацію галузей соціальної сфери у зв'язку з недостатністю бюджетного фінансування.

8. Високий рівень забруднення навколишнього природного середовища і порушення стійкості природних комплексів регіонів під впливом антропогенних і техногенних навантажень. Дана кризова ситуація може привести до деградації природного середовища, катастрофічного зростання захворюваності населення, масової його міграції в інші, благополучніші регіони країни [57].

На думку інших авторів Кислової Л.А. основними загрозами розвитку сучасної регіональної економіки і країни в цілому є:

- загроза спаду виробництва;
- загроза зміни науково-технічного потенціалу;
- загроза зміни рівня відкритості економіки;
- загроза зміни економічної активності;
- послаблення зовнішньоекономічних позицій експортоорієнтованих регіонів;
- поглиблення структурних диспропорцій регіональних ринків;
- скорочення податкової бази і як слідство зменшення фінансування соціальної інфраструктури;
- значне зменшення обсягів бюджетного фінансування соціальної інфраструктури;
- загроза зміни демографічної ситуації;
- загроза зміни добробуту населення;
- загроза зміни рівня та структури доходів і витрат населення, нерівномірність територіального розвитку країни;
- зниження здатності до капіталотворення та інноваційного розвитку [70].

Слід зазначити, що особливо небезпечними є ті загрози, які мають деструктивний незворотній вплив, відчутний у значний проміжок часу. До головних стратегічних ризиків та загроз економічній безпеці в довгостроковій перспективі потрібно віднести збереження експортно-сировинної моделі розвитку економіки, зниження конкурентоспроможності й високу залежність країни від зовнішньоекономічної кон'юнктури, втрату контролю над регіональними ресурсами; погіршення стану сировинної бази промисловості та енергетики; нерівномірний розвиток регіонів; низьку стабільність і захищеність фінансової системи; корупцію та криміналізацію господарсько-фінансових відносин; нелегальну міграцію тощо.

В цілому найбільш небезпечними загрозами для розвитку регіонів можна визначити такі:

- нерівномірність територіального розвитку країни;
- ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки;
- послаблення зовнішньоекономічної позиції експорто-орієнтованих регіонів, особливо промислових;
- поглиблення структурних диспропорцій регіональних ринків праці;
- значне зниження обсягів бюджетного фінансування соціальної інфраструктури, що сприяє погіршенню демографічної ситуації та соціальній напрузі.

Найбільш руйнівною загрозою є поглиблення територіальної диференціації найважливіших характеристик регіонального розвитку, що підсилює соціально-економічну неоднорідність країни та спричиняє соціальну напругу. Рівень конкурентоспроможності продукції є найбільш об'єктивним інтегральним критерієм життєздатності регіонів в умовах ринкової економіки.

Підвищення конкурентоспроможності регіональної економіки неможливе за існуючого рівня інноваційної активності підприємств, для підвищення якої необхідними є формування національної інноваційної системи, розширення інвестиційних можливостей для реалізації інноваційних проектів. Об'єктом пріоритетної уваги має стати активізація інноваційних процесів в освітній, науково-технологічній та інформаційно-комунікаційній галузях, які в сукупності формують інфраструктуру економіки знань – основу майбутньої конкурентоспроможності у глобалізованому світі.

Окрім основних причин нестабільності, що обумовлюють нерівність конкуренції, можна виділити і другорядні причини(що у меншій мірі стримують економічне піднесення і несуть загрози розвитку регіонів):

- проблеми у галузі корпоративного управління;
- обмеження мобільності робочої сили, що приводять до загострення соціальної напруженості;
- недовіра до фінансових інститутів;
- нерозвиненість транспортної інфраструктури;

- корупція регіональних органів влади.

Враховуючи вказані причини формування системи запобігання загроз економічній безпеці регіонів є одним з головних завдань регіональної економіки у напрямі забезпечення економічної безпеки. Для розробки об'єктивної оцінки загроз регіональній економічній безпеці доцільно використовувати комплексний та системний підходи, що дозволять сформувати повну та динамічну систему. Забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки на рівні регіонів неможливе без здійснення структурної перебудови регіонального управління (найголовнішої внутрішньої загрози). Найбільш раціональним є прогнозувати та попереджати загрози економічній безпеці.

Таким чином, для формування економічної безпеки регіонів важливо адекватно оцінити загрози, які провокують дестабілізацію. Тому, своєчасна оцінка загроз економічній безпеці регіонів сприятиме дієвості організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіонів і як наслідок, ефективного розвитку економіки регіонів.

Висновки до розділу 1

Результати досліджень дозволяють зробити наступні висновки:

1. Доведено, що ефективним напрямом забезпечення економічної безпеки регіонів України є створення системи регіональної економічної безпеки, що являє собою об'єднану відносинами власності, економічними інтересами, правовими та етичними регуляторами, сукупність господарюючих та регулюючих суб'єктів, направлених на стійкий, ефективний, безпечний соціально-економічний розвиток. У теоретичному аспекті кардинальних змін в забезпеченні економічної безпеки регіонів можливо досягнути при створенні та впровадженні системи яку визначає: науково-виробничий і ресурсний потенціали та їхня структура; інституційна інфраструктура; соціальна сфера, тобто сукупність стану, умов та чинників, які характеризують стабільність, стійкість та можливість послідовного розвитку економіки регіонів в рамках

інтеграції в економіку країни. Економічна безпека регіонів визначена як забезпеченість життєздатності регіонів, а саме можливості постановки самостійної мети розвитку, відносною відособленістю управління, наявності автономних систем ресурсонакопичення і ресурсоспоживання та ступеню його захищеності від нестачі ресурсів або інших загроз.

Виокремлено ознаки трактування дефініції «безпека»: як стан об'єкта в системі його зв'язків з поглядом здатності до самовиживання і розвитку, при якому об'єкт надійно захищений і зберігає свої основні характеристики під негативним впливом руйнівних чинників (внутрішніх і зовнішніх загроз) та достатній для його життєдіяльності та розвитку.

2. Під основними концептуальними засадами формування стратегічних умов забезпечення економічної безпеки регіонів України необхідно розуміти: аналіз фінансово-господарської діяльності; формування стратегічних цілей діяльності; розробка найбільш ефективних шляхів реалізації стратегічних цілей; конкретизація стратегії економічної безпеки за періодами її реалізації; оцінка розробленої стратегії економічної безпеки. Завершальним етапом розробки стратегії економічної безпеки регіонів є її оцінка на основі наступних критеріїв: 1) узгодженості розробленої стратегії регіонів із загальною стратегією держави; 2) внутрішньої збалансованості стратегії (визначається узгодженість окремих стратегічних цілей і напрямів діяльності між собою, а також послідовності; 3) адаптації стратегії економічної безпеки до прогнозованих змін зовнішнього середовища; 4) результативності стратегії (визначення ефективності реалізації розробленої стратегії). Сформовані нами ознаки класифікації: а) реалізація намічених цілей економічної політики; в якій одним з основних суб'єктів забезпечення економічної безпеки є держава; б) економічна гарантія зовнішньоекономічної безпеки; в) зменшення частки «тіньової» економічної діяльності в результаті чого, досягається захищеність всіх сфер життєдіяльності суспільства; г) конкурентоспроможність регіонів; д) стійкість регіональної економічної системи, яка характеризується міцністю і

надійністю його елементів, зв'язків в середині системи, здатністю витримувати внутрішні та зовнішні чинники, які перешкоджають економічній безпеці.

3. Авторське бачення найбільших загроз для економічної безпеки регіонів можна визначити такі: нерівномірність територіального розвитку країни; ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; послаблення зовнішньоекономічної позиції експорто-орієнтованих регіонів, особливо промислових; поглиблення структурних диспропорцій регіональних ринків праці; значне зниження обсягів бюджетного фінансування соціальної інфраструктури, що сприяє погіршенню демографічної ситуації та соціальній напрузі.

Запропонована систематизація основних загроз економічній безпеці регіонів (в межах основної класифікаційної ознаки (за місцем виникнення: зовнішні та внутрішні загрози) забезпечує розробку та впровадження науково обґрунтованої оцінки загроз регіональній економічній безпеці.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Методологічний вимір дослідження рівня економічної безпеки

Для вирішення проблем пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки регіонів найбільш ефективними є статистичний та економіко-математичний аналіз.

Значимість статистичних показників регіонального моніторингу економічної безпеки залежить від конкретної ситуації. Регіональний статистичний моніторинг – це інформаційно-аналітична, постійно діюча система збирання і аналізу статистичної інформації, проведення додаткових інформаційно-аналітичних обстежень та оцінки стану, тенденцій розвитку і гостроти регіональних проблем, які, в тому числі, формують базу забезпечення економічної безпеки регіонів.

В свою чергу метод економіко-математичного аналізу пов'язаний із використанням математичних інструментів при аналізі рівня регіональної економічної безпеки і передбачає використання електронно-обчислювальної техніки для розробки і складання моделей її забезпечення. Методами економічного аналізу є традиційні способи обробки інформації, способи детермінованого факторного аналізу, способи стохастичного факторного аналізу та способи оптимізації показників.

В. Антошкін відмічає, що методологічною основою дослідження здатності економіки регіонів до адаптації в умовах коливань кон'юнктури ринку також може бути теорія регіональних ринків, в основі якої лежить кризовий аналіз, що є обов'язковим елементом системного аналізу регіональної системи та будується на типології територіальних структур і направлений на виявлення джерел, в тому числі потенційного виникнення кризових ситуацій [3].

Для дослідження економічної безпеки також застосовується економічна діагностика розвитку регіонів. Бондаревська О. М. зазначає, що виконання

заходів діагностично-розрахункового етапу передбачає обробку емпіричної інформації за результатами моніторингу, в результаті чого формується вхідна інформація для аналітичної складової забезпечення економічної безпеки регіонів [13].

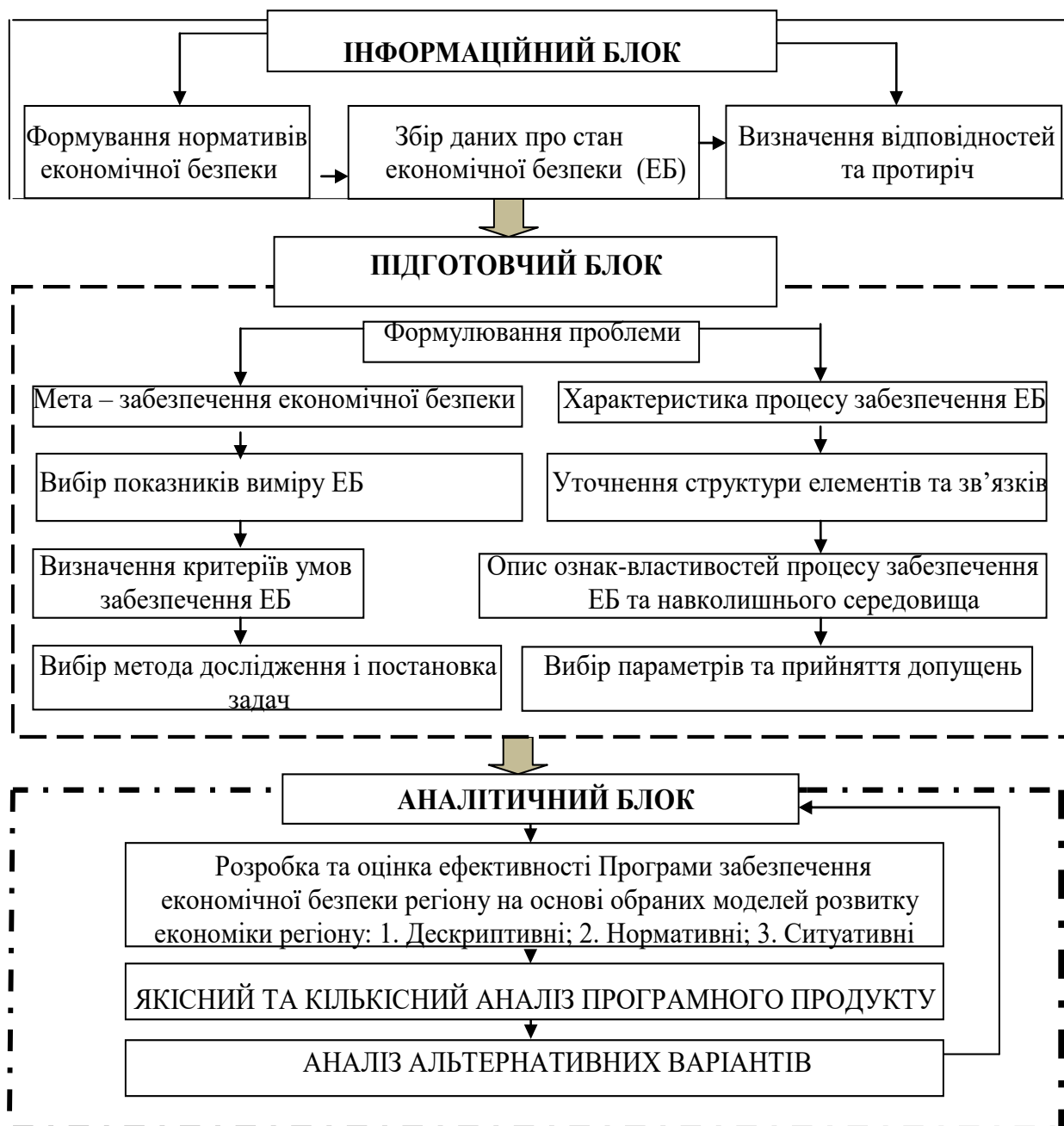
Потрібно зазначити, що важливими напрямками, які впливають на розробку концептуальних та методологічних основ дослідження соціально-економічної системи регіонів є розвиток мезоаналізу та ієрархічного підходу, що має суттєве значення як для організації досліджень фундаментального та прикладного характеру, так і для створення відповідних інститутів і механізмів.

Одним з основних методів дослідження економічної безпеки регіонів, відповідно до висновків Є. Олейнікова, є системна інженерія, а її апаратом моделювання. Для аналізу зовнішніх чинників в економічній сфері аналізують циклічність в загальному показнику розвитку економічної системи. Математичним інструментарієм аналізу циклічності виступає спектральний аналіз, який дозволяє представити динамічний ряд у вигляді ряду Фур'є.

На основі результатів досліджень нами доопрацьована і представлена (рис. 2.1) загальна послідовність, основні етапи і методи дослідження економічної безпеки регіонів, які включають основні елементи системного аналізу. Потрібно зазначити, що система забезпечення економічної безпеки має специфічні структурні та функціональні компоненти, свої «входи» та «виходи». Як правило, на «вході» системи мають справу з різного роду інформацією про стан середовища, яке оточує об'єкт, та загрозах економічній безпеці. Для одержання вхідних даних (показників-індикаторів, а також кількісних критеріїв їх визначення) доцільно використовувати статистичний аналіз, оскільки своєчасне забезпечення якісною інформацією є однією з основних складових економічної безпеки.

З метою більш повного урахування особливостей забезпечення економічної безпеки регіонів пропонується використання дескриптивних, нормативних та ситуативних моделей. Перші використовуються для опису та

пояснення дійсності; другі припускають цілеспрямовану діяльність із перетворення соціально-економічної дійсності.

Рис. 2.1. Алгоритм проведення аналізу рівня економічної безпеки регіонів

Джерело: систематизовано автором

Ситуативні моделі дозволяють аналізувати нестандартні випадки, здійснювати якісний та кількісний аналіз результатів розроблених моделей. Важливою якістю ефективних моделей забезпечення регіональної економічної

безпеки є їхня здатність відображати структуру, взаємозв'язки, закономірності процесів, які відбуваються як в регіоні, так і за його межами.

В своїх дослідженнях М. Денисенко обґрунтовано доводить, що місце в дослідженні економічної безпеки займає моделювання можливих трансформацій структурних компонентів унаслідок дії певних загроз та посилення здатності чинити опір несприятливим впливам [58]. Економетричні моделі найбільш ефективні при сценарному моделюванні тому, що дають можливість досягти зниження числа екзогенних змінних, залишаючи у їхньому складі тільки ті, що відображають зовнішнє економічне середовище, а також значення регулюючих параметрів. Концептуальними підходами економічних досліджень вважаються узагальнення отриманих результатів досліджень та дотримання загальної рівноваги. Тому, в цілому найбільш ефективним є комплексний підхід до дослідження економічної безпеки, що передбачає паралельне використання декількох методів аналізу з метою об'єктивізації результатів оцінки залежно від конкретних завдань досліджень. Комплексний підхід включає:

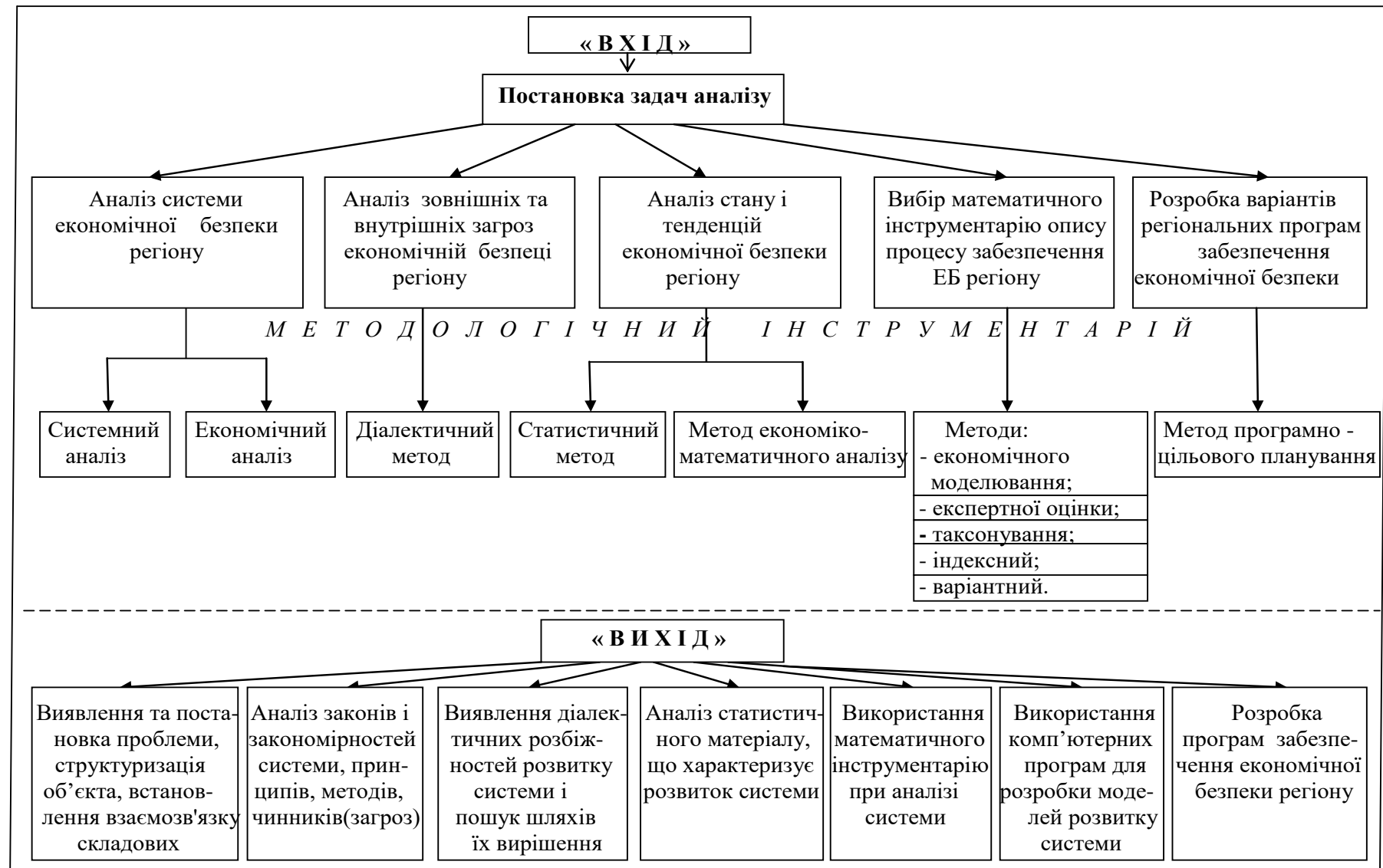
- процесний підхід, оскільки сформований потенціал оцінюється на кожній стадії науково-виробничого процесу та генерування ідей;
- ресурсний підхід передбачає розгляд на кожній стадії стан наявних інтелектуально-трудоових, матеріально-технічних, фінансово-інвестиційних, інформаційно-інфраструктурних ресурсів, а також дозволяє встановити відповідність ресурсів існуючим потребам;
- відтворювальний підхід враховує оновлення, нарощування та використання потенціалу на кожній стадії, узгодження всіх процесів між стадіями;
- результативний дозволяє визначити на кожній стадії певний досягнутий результат, створений продукт, наприклад, кількість науково-технічних розробок, отриманих патентів, впроваджених нових технологічних процесів, реалізованої інноваційної продукції тощо;
- системний підхід розглядає потенціал як сукупність певних елементів системи, а також взаємовідносини між різними суб'єктами наукової та

виробничої сфер, їх зв'язок із зовнішнім середовищем (зокрема щодо реалізації інноваційної продукції, забезпечення необхідними ресурсами та ін.).

В сучасних умовах для дослідження економічної безпеки поширеною є методика багатоваріантного економічного аналізу (в системі стохастичного факторного аналізу), що поєднує в собі ціле ретроспективне та перспективне дослідження динамічних рядів. Такий аналіз дозволяє встановити характер порушень нормального розвитку економічних процесів. Техніка багатомірного аналізу дозволяє при роботі з даними досягти глибокого розуміння інформації на основі безлічі баз даних. Багатомірний підхід до аналізу надає широкі можливості моделювання даних відповідно до уявлень, що склалися про проблему, знижуючи тим самим вірогідність помилкової інтерпретації отриманих результатів. В підсумку сукупність методів та аналітичних складових процесу забезпечення економічної безпеки регіонів можна представити у вигляді схеми (рис. 2.2).

Ще одним з поширених методів дослідження економічної безпеки є балансовий метод, який використовується у статистичному аналізі на рівні регіонів та дає можливість пов'язувати ресурси та їхнє використання, виявляти пропорції і взаємозв'язки, які утворюються в процесі відтворення. Зауважимо, що синтетична балансова модель регіонів виникла у період розвитку ідеї балансу народного господарства країни, за допомогою якої можна виявити внутрішньо-регіональні пропорції, аналізувати структуру продукції і доходу регіонів, а також його міжгалузеві зв'язки.

Рис. 2.2. Схема аналітичної складової процесу забезпечення економічної безпеки регіонів

Джерело: систематизовано автором

Оснoву моделі складають регіональний міжгалузевий баланс виробництва і розподілу продукції за аналогією з тими, що розробляються для країни, який відображає і деталізує баланс народного господарства.

Рівень розвитку економіки регіонів також можна оцінити на основі методології SWOT - аналізу. В якості внутрішніх чинників розвитку досліджуваних систем розглядаються їхні «сильні» та «слабкі» сторони, а зовнішніх – «можливості» та «загрози». В якості контексту розвитку враховуються не тільки зовнішні тенденції, але і внутрішні особливості системи, визначається межа між відмінними ознаками досліджуваної системи та граничними умовами чинників розвитку.

За допомогою методу кластерного аналізу можна представити ієрархічну класифікацію територій одразу за багатьма ознаками, дійсно із деякими припущеннями, та встановити ступінь схожості об'єктів і провести їх групування. Кластерний аналіз часто доповнюють багатофакторним, який дозволяє відбирати найбільш суттєві із сукупності ознаки. Але і в поєднанні зі багатофакторним кластерний аналіз дає можливість класифікувати і групувати об'єкти тільки за певним інтегральним показником, наприклад, за рівнем економічного розвитку.

Візуальний експрес-метод графічного моделювання дозволяє виявити рівні соціально-економічного розвитку регіонів, провести типологію і проаналізувати візуальну картину розподільчого процесу в регіоні.

Цікавим підходом до дослідження рівня економічної безпеки є модифікація методу Лоренца – методу еталонних лекал, згідно з яким найважливішою умовою регіонального розвитку є система та механізми розподілу доходів серед населення при зменшенні рівня бідності й безробіття.

Для розв'язання проблем соціально-економічного розвитку, як складової безпеки можливо використовувати метод штучних нейронних мереж. Штучні нейронні системи є результатом застосування математичного апарату через комп'ютерні програми, подібні до моделі нервової системи. Отримані в такий спосіб знання успішно застосовуються в аналізі економічних і соціальних

процесів та використовуються тоді, коли традиційні методи не дають бажаних результатів.

Потребує особливої уваги підхід відображення безлічі характеристик регіональних рівнів соціально-економічного розвитку за допомогою виділення трьох основних індикаторів:

- виділення головного індикатору і фіксування (або регулювання) значень інших індикаторів, які існують у вигляді обмежувальних умов;
- багатоцільова оптимізація за декількома індикаторами, як процедура досягнення найкращих станів соціально-економічного розвитку з урахуванням компромісів між цільовими індикаторами;
- побудова інтегрованих (зведених) соціально-економічних індикаторів (перші два використовуються у математичному моделюванні регіональних та міжрегіональних систем).

Побудова інтегральних показників (таксономічний метод) отримує все більш широке розповсюдження при побудові «індексів» та «рейтингів» регіонального розвитку.

Також в сучасних дослідженнях для оцінки економічної безпеки регіонів використовують індикативні системи. Пошук індикаторів здійснюється поетапно. Найважливішим індикатором економічної безпеки регіонів, на нашу думку, виступає рівень якості життя населення регіонів. Потрібно зазначити, що у концепції економічної безпеки України наведені нормативні значення показників економічної безпеки, а також методологія формування інтегрального індикатора [119].

Індикативний метод здійснюється шляхом зіставлення фактичних та нормативних показників стану економічної безпеки регіонів, що дає можливість визначити стан економіки регіонів за ступенем наближеності до порогових значень рівня економічної безпеки, економічних ризиків, економічних загроз або економічній небезпеці регіонів. Визначення величини стану економічної безпеки регіонів ґрунтується на стандартизації показників та зведення їх до сумарного вигляду від 0 до 1.

Фімяр С. В. зазначає, що метод дискримінантного аналізу дозволяє здійснити ранжування регіонів за бальною оцінкою. Для бальної оцінки обирають основні показники економічної безпеки. Сутність рангового методу полягає у присвоєнні, починаючи з першого, рангів за питому вагу у забезпеченні підсумкової величини за всіма регіонами або за другу відносну оцінку показника по області. Найменша сума рангів за всіма показниками визначає загальний перший ранг [148]. За допомогою методу бальної оцінки можна проаналізувати такі показники економічної безпеки, як індекс продукції промисловості, індекс продукції сільського господарства, обсяг обігу роздрібною торгівлі та інвестиції в основний капітал в процентному відношенні до валового регіонального продукту. В підсумку потрібно зазначити, що для оцінки комплексних показників розвитку регіонів найбільш доцільно використовувати ранговий метод, який дозволяє в якійсь мірі врахувати значення різних за змістом показників, і на основі цього порівнювати соціально-економічний розвиток регіонів та рівень їхньої економічної безпеки. Групування регіональних суб'єктів господарювання може відбуватися із визначенням кризових, передкризових, депресивних та відсталих регіонів, на основі чого здійснюється їхня класифікація (типологія) за різними ознаками і показниками. Останнім часом до числа популярних теорій додалася так звана теорія обмежень систем (Theory of Constraints (ТОС)). Успіх цієї теорії в західному світі обумовлений її винятковою прагматичністю. Методологія ТОС визначає загальний шлях мислення, що дозволяє проаналізувати поточну ситуацію розвитку подій і змоделювати шляхи поліпшення. Для обґрунтування загальних результатів дослідження додатково використовується метод оцінювання різних ризиків які характеризують рівні економічної безпеки. Цікавим є підхід щодо оцінки державного ризику, відповідно до якого оцінюються три структурних ризики: соціально-політичний, внутрішньо-економічний та зовнішньоекономічний. Кожен вид ризиків описується окремим набором показників, які оцінюються експертами в межах від 1 до 10 балів, після чого розраховується інтегральний показник кожного виду ризику. Аналіз соціально-економічного стану регіонів дослідницькими

інститутами ООН проводиться з використанням системи багатofакторних економічних моделей, ядром якої є методологія UNITAR, з відповідною адаптацією до умов країни. Обчислювана модель загальної рівноваги RUSEC дозволяє підібрати таку комбінацію всіх заходів, які пропонуються в рамках економічної політики, що дозволяє значно підвищити позитивний ефект в темпах розвитку країни та вирівнювання розвитку регіонів. Вона будується на припущенні про існування єдиної точки рівноваги і стійкості рівноваги. Методика дослідження регіональної економічної безпеки повинна включати аналіз рівня регіональної економічної безпеки з урахуванням потенціалу регіонів, тенденцій і проблем, розміщення продуктивних сил, можливостей регулювання її формування на державному і регіональному рівні. Тенденції, що склалися в економіці, вимагають також використання особливого фундаментального інституційного підходу. Інституційний підхід до оцінки соціально-економічного розвитку регіонів та його економічної безпеки потрібен для забезпечення високого якісного рівня розробки програмних документів. Він реалізується за допомогою створення структур, які концентрують висококваліфіковані кадри, що безпосередньо беруть участь в обґрунтуванні напрямів і механізмів територіального розвитку та забезпечення економічної безпеки. Саме підхід децентралізації процесу підготовки і ухвалення рішень з соціально-економічного розвитку регіонів складається з того, що держава, залишаючись політично значущим органом, передає частину своїх функцій регіональним, міжрегіональним та іншим органам, деякі функції держави перекриваються виникаючою горизонтальною системою влади, яка розсуває державні кордони і зв'язує окремі місцевості або регіони декількох держав. Такий підхід в сучасних умовах можна використовувати частково, розширюючи повноваження і функції регіональних суб'єктів управління, але дотримуючись головної мети – комплексного розвитку соціально-економічної системи країни. В практиці управління економічною сферою регіонів за результатами наукових розробок синтезуються нові або удосконалюються старі підходи до забезпечення та оцінки рівня економічної безпеки. В переліку основних категорій, якими

оперує теорія і практика економічної безпеки, простежується взаємозв'язок з класичними і сучасними теоріями: системного підходу, кібернетики, інституціоналізму, еволюції, структурних реформ, глобалізації, перехідних (транзитивних) економік, моделей економічного зростання, у тому числі інноваційного розвитку, національної конкурентоспроможності, теорій циклічного розвитку. В цілому вибір методологічного інструментарію на пряму дослідження залежить від відповідних умов їх проведення. Першою умовою виступає затребуваність якісної наукової інформації в галузі економічної безпеки на рівні регіонального управління економікою. Другою умовою виступає обізнаність та професійний рівень виконавців дослідницької роботи. Потрібно сформулювати раціональну систему економічних прийомів відповідно до цілей, задач, вихідних даних та вимог до результатів дослідження. Окремим питанням виділяється інформатизація процесів дослідження та прийняття рішень із проблем, які розглядаються. Основні етапи інформаційного забезпечення дослідження економічної безпеки мають бути такими: - визначення мети дослідження, проблеми, яка полягає у встановленні внутрішніх ресурсів економічної системи та її складових щодо спроможності протидіяти різноманітним загрозам, та сформулювати критерії її кількісного виміру; - структурний аналіз виділених економічних підсистем, уточнення взаємозалежностей і взаємозв'язків між ними та організаційно-функціональною структурою загальної системи забезпечення економічної безпеки та ін; - синтезування аналітичних результатів дослідження безпеки мезоекономічних систем. Таким чином методологія аналізу регіональної економічної безпеки займає особливе місце в рамках методології дослідження регіонів та спрямована на комплексне використання всіх зазначених методів, основними з яких є такі: статистичні методи обробки динамічних рядів, регресійний і кореляційний аналіз, обґрунтування цілей, ієрархічний аналіз закономірностей функціонування багаторівневої системи єдиного ринкового простору; системи критеріальних оцінок територіального аналізу структури економіки регіонів; формалізований опис економічних умов; матричний підхід, теоретико-

аналітичне моделювання. Тільки з їх використанням можна одержати системні, всебічні знання про процес формування регіональної економічної безпеки окремих господарюючих суб'єктів регіонів і держави в цілому.

Для більш точної та повної оцінки регіональної економічної безпеки ефективно комплексно використовувати різні методи аналізу проблем економічної безпеки, що значно поліпшить рівень прогнозування соціально-економічного стану та попередження загроз.

2.2. Економіко-математичний інструментарій аналізу економічної безпеки

Використання у наукових дослідженнях і практиці адекватного особливостям системи економіко-математичного моделювання дозволяє:

- краще розуміти різноманіття взаємозв'язків і чинників;
- обґрунтовувати причинно-наслідкові залежності, відповідальні за ті, що визначають тенденції еволюції регіональної економіки;
- вивчати механізми забезпечення економічної безпеки регіонів, коли практичний експеримент неможливий через непередбачуваність соціально-економічних наслідків;
- синтезувати стратегії управління і оцінювати доцільність їх реалізації на практиці;
- досліджувати довгострокові ефекти (дефекти) проведення тієї або іншої регіональної соціально-економічної політики і господарської діяльності в напрямі формування економічно безпечних умов господарювання.

Основними принципами економіко-математичного моделювання соціально-економічних процесів регіонів є такі:

- системний підхід до вивчення і моделювання економічних процесів;
- адекватне відображення інноваційних, технологічних і соціально-економічних процесів;
- відображення еволюційного розвитку економічних відносин;

- опис зворотних зв'язків, економічних механізмів регулювання процесів в системі;
- використання якнайбільше простих моделей;
- гібридизація моделей з різних класів.

Моделювання і прогнозування економічної динаміки є відправною точкою роботи із управління регіональним розвитком та економічною безпекою. На основі розроблених прогнозів визначаються цілі та завдання соціально-економічного розвитку регіонів, уточнюються і удосконалюються програмні заходи і пріоритети регіонального розвитку.

Моделювання процесу забезпечення економічної безпеки регіонів починається із аналізу його соціально-економічного розвитку за останній період, при якому виявляються основні тенденції і найбільш гострі проблеми в економіці регіонів. Це припускає аналіз демографічних показників, галузевої структури матеріального виробництва (або ВРП) і динаміки інвестицій, ринку праці, рівня якості життя населення, зовнішньоекономічної діяльності та інше.

Прогнозування економічної динаміки регіонів – це свого роду передбачення майбутнього стану економіки, складова частина регіонального регулювання економіки, покликана визначати напрями розвитку регіонального комплексу і його структурних компонентів. Результати прогнозних розрахунків застосовуються регіональними органами для розробки і обґрунтування цілей і завдань соціально-економічного розвитку, вироблення і обґрунтування соціально-економічної політики регіонального управління, способів раціональнішого використання обмежених виробничих ресурсів.

Використання даного підходу дозволяє ставити і вирішувати задачі комплексного економічного і соціального розвитку територій різного управлінського рівня і складності.

Отже, основними проблемами використання економіко-математичних моделей для формалізованого опису процесів регіонів є:

- багатоекстремальність і багатокритеріальність;
- взаємовплив різних факторів, які мають нелінійний характер;

- невизначеність вихідної інформації;
- неформалізованість опису ряду процесів в регіоні;
- необхідність динамічного проектування.

Більшість задач, які описують розвиток регіонів, характеризуються динамічністю. Використання описів у дискретному часі дозволяє співвідносити фактичні показники господарської діяльності з середніми, критичними та іншими рівнями. У багатьох дослідженнях показана достатня ефективність застосування простих моделей для опису соціально-економічних процесів регіонального рівня. В цьому випадку використання невеликого числа фазових змінних (не більше 3 - 4) дозволяє повністю або частково провести аналітичне дослідження якісної поведінки моделі. Застосування даного підходу до моделювання регіональної динаміки може бути продуктивним для опису загальних закономірностей розвитку регіонів.

В економічній літературі також представлений узагальнюючий регіональний аналог моделі глобальної динаміки Дж. Форрестера, складений з урахуванням економічних, соціальних, екологічних і ресурсних особливостей регіонів, є системою диференціальних рівнянь, що включають фазові змінні: чисельність населення, капітал V (основні фонди), частка капіталу в сільському господарстві, ресурси (для простоти ми рахуємо частку фондів в сільському господарстві, включеній до основного фонду V) [148]. Даний набір показників є достатньо комплексним, але для моделювання рівня економічної безпеки регіонів потрібні додаткові показники такі, як економічна активність та інші.

У моделі глобальної динаміки рівняння річного приросту капіталу основних фондів [160] має вигляд:

$$\Delta V = V_2 - V_1, \quad (2.1)$$

де V_2 і V_1 - різноспрямовані прирости капіталу, перша з яких збільшує приріст капіталу, а друга - зменшує.

У результаті аналітичного і чисельного дослідження моделі встановлено, що стійкість регіонального розвитку, тобто ненульової рівноваги може бути забезпечена, якщо виконується хоча б одна з умов: перевищення народжуваності над смертністю, привабливості для мігрантів, помірна конкуренція, продуктивне використання ресурсів. При порушенні цих умов територія характеризується як слабо розвинена. При побудові модельних рівнянь регіональної динаміки можливе детальне аналітичне і чисельне дослідження загальних закономірностей розвитку регіонів.

З боку економічної системи до економіко-математичного моделювання пред'являються різні вимоги, які багато в чому зумовлюють вибір тієї або іншої моделі. Так, залежно від конкретних дослідницьких цілей і підходів до моделювання функціонування і розвитку економіки регіонів серед моделей можна виділити такі групи, як економіко-статистичні моделі, міжгалузеві моделі, інтегрована система моделей, еколого-економічні моделі, імітаційні моделі.

Як зазначає Мельник Т.М. саме експертно-статистичний варіант є найбільш придатним для даного випадку, оскільки врахування при розрахунках знань і досвіду експертів суттєво підвищує надійність отриманих в результаті досліджень висновків і водночас, застосування факторної моделі дозволяє провести ґрунтовний соціально-економічний аналіз шляхом встановлення взаємозв'язків між показниками та визначення впливу зміни конкретного показника (показників) на стан соціально-економічної системи. У зв'язку з цим, варто використати моделі оцінки рівня соціально-економічного розвитку на основі спільного використання методів факторного аналізу (метод головних компонент) та експертного оцінювання, яка стала основою інформаційно-аналітичної Web-системи оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіонів України [127].

Потрібно відмітити, що для вирішення задачі методологічного забезпечення процесу підвищення економічної безпеки регіонів найбільше підходять економіко-статистичні моделі, які будуються на основі можливостей передбачення майбутнього як безпосереднього продовження сьогодення, тобто

на інерційності розвитку економіки регіонів. Дані моделі знаходять застосування в основному при короткостроковому прогнозуванні зведених показників розвитку регіонів, враховуючи те, що тенденції зміни макроекономічних пропорцій і показників регіональної економіки є найбільш стійкими.

Основною метою і призначенням даних моделей є проведення пасивного прогнозу на основі екстраполяції часового тренду. З урахуванням недоліків, вони можуть і повинні застосовуватися при регіональному прогнозуванні, але головним чином на попередніх етапах прогнозування загальних параметрів регіонального розвитку. Для здійснення ж комплексних прогнозів економічного і соціального розвитку регіонів методи екстраполяції, як правило, доповнюються іншими методами.

Подальша деталізація показників і проведення активного прогнозу розвитку економіки регіонів відбуваються в рамках балансових моделей, в яких відображаються різні пропорції виробництва і розподілу валового регіонального продукту, використання ресурсів, а також міжрегіональні зв'язки. Найбільш простою є статична модель міжгалузевого балансу, на основі якої розробляються більш довершені міжгалузеві моделі. Удосконалення стосуються урахування динаміки розвитку економіки, забезпечення органічного зв'язку обсягів виробництва продукції з готівкою і виробничими фондами, що додатково вводяться, в галузях, а також з очікуваним приростом трудових ресурсів. Для усунення даного недоліку міжгалузева модель модифікується з метою віддзеркалення господарсько-організаційних зв'язків, що має практичне значення з погляду урахування не тільки відтворювальних, але і управлінських аспектів економічного розвитку.

Таким чином, з розвитком системного підходу в регіональних економічних дослідженнях, а також у зв'язку із зростаючою необхідністю урахування як прямих, так і зворотних, опосередкованих зв'язків в економічних системах все більша увага стала приділятися створенню інтегрованої системі економіко-математичних моделей розвитку регіонів. Дана система включає економіко-статистичні моделі, а також різні варіанти моделей міжгалузевого балансу.

В процесі моделювання і прогнозування регіональної соціально-економічної динаміки за обмеженого масиву статистичних даних пропонується застосовувати наступні правила:

1. Необхідно відмовитися від кількісного виразу тих елементів, прогнозувати зміни яких в кількісній формі на даній стадії знання взагалі неможливо. У таких випадках необхідно обмежитися вказівкою закономірностей відповідних явищ.

2. Якщо явище допускає кількісний вираз і доступно лише для прогнозування на короткий термін, то необхідно відмовитися від кількісного виразу його майбутнього розвитку на тривалі періоди, обмежуючись тільки характеристикою загальних закономірностей.

3. При проектуванні перспектив на тривале майбутнє слід обмежитися розглядом явища в узагальненому вигляді, коли явище допускає відоме кількісне прогнозування на відносно тривалий термін, але лише за умови відмови від розділення його на дрібні складові частини.

В цілому, методологічною основою для моделювання і прогнозування процесів економічної динаміки регіонів на основі обмеженого масиву статистичних даних потрібен системний аналіз, основою якого є побудова єдиної моделі, що відображає всі чинники і взаємозв'язки реальної системи. Практично це спричиняє створення комплексної моделі з розвиненими динамічними та інформаційними зв'язками на всіх рівнях. Досягнення встановленої мети – підвищення рівня економічної безпеки регіонів припускає вирішення наступних задач:

1. Проведення аналізу дії чинників на динаміку галузей економіки.
2. Проведення аналізу ефективності споживання наявних виробничих ресурсів.

3. Визначення меж ризику, невизначеності, ступеню впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на зміну показників і критеріїв розвитку регіонів. При цьому для забезпечення достовірності прогнозів необхідно приймати до уваги весь

спектр характерних проблем, пов'язаних з виробництвом і реалізацією різних видів товарів і послуг.

4. Моделювання вірогідних варіантів розвитку на основі аналізу впливу чинників невизначеності і ризику на динаміку досліджуваної системи в цілому і адекватної зміни поведінки суб'єктів ринку. При цьому доцільно використовувати багатоваріантний підхід, який забезпечує варіантність прогнозних розрахунків з урахуванням песимістичних і оптимістичних результатів.

5. Розрахунок прогнозів різних показників динаміки регіональної економіки та економічної безпеки.

6. Обґрунтування економічних заходів, які необхідні для реалізації регіональних програм розвитку соціально-економічної системи регіонів в економічно безпечних умовах.

Сучасна концепція методології аналізу і прогнозування економічної динаміки припускає розгляд комплексу методів, підходів і прийомів, направлених на регулювання кількості допустимих динамічних відхилень і випадкових чинників, збільшення ефективності і конкурентоспроможності суб'єктів ринку.

Математичний інструментарій кореляційного аналізу використовується для виявлення соціально-економічних взаємозв'язків в системі розвитку регіонів. Процес побудови економіко-математичної моделі носить послідовний характер. У загальних рисах його можна розділити на 4 основних етапи:

1.Формування системи посилянь, гіпотез і розробка концептуальної моделі.

2. Розробка математичної моделі.

3. Аналіз результатів модельних розрахунків, їх порівняння з фактичними даними.

4. Формування нових гіпотез і коректування моделі, якщо результати незадовільні.

Під концептуальною моделлю для цілей математичного моделювання розуміється: визначення об'єкта, мети моделювання, визначення тих чинників, що впливають, а також результуючих факторів ($K=0$ – залежність відсутня; $K=1$ – має місце функціональна залежність; $0,3-0,7$ – залежність середня; до $0,3$ – слабка; більше $0,7$ – сильна). Система рівнянь, що розробляється, створює платформу для складання експрес-прогнозів, на підставі яких можуть будуватися припущення і плани дій, щодо регулювання економічних процесів забезпечення економічної безпеки регіонів.

Потрібно зазначити, що в даний час в практику перспективних розрахунків починають широко впроваджуватися імітаційні системимоделювання процесів функціонування регіональної економіки. Це пов'язано з розширенням можливостей використання персональних комп'ютерів і більш довершених програмних продуктів, що дозволяють проводити достатньо оперативні складні розрахунки. Метод імітаційного моделювання дає можливість широко використовувати математичний апарат та інформаційні технології для аналізу економічних розрахунків і людино-машинної експериментальної перевірки їх результатів. При цьому модель не вибирається з якого-небудь певного наперед заданого класу, а будується, в першу чергу виходячи з вимог максимального наближення до досліджуваного явища і точності його відтворення.

Особливо значуща роль імітаційного моделювання при експериментальній перевірці пропозицій, пов'язаних із структурними змінами, модернізацією економічних механізмів та іншими удосконаленнями, непіддатливими формальному кількісному опису. Імітаційні моделі є гнучкішими, відображають реальні процеси структурних перетворень в економіці регіонів у зв'язку з формуванням ринкових відносин. Імітаційна система моделей системно описує всі зв'язки, внутрішні і зовнішні, а також кожен суб'єкт і об'єкт регіональної системи.

Метод імітаційного моделювання має наступні особливості:

- дозволяє формувати узагальнену модель системи на основі єдиного масиву даних;

- реалізує ітераційний характер розробки моделі, поетапний характер деталізації модельованих підсистем, що дозволяє поступово збільшувати повноту оцінки рішень, які ухвалюються в міру виявлення нових проблем і отримання нової інформації;

- пропонує експеримент на імітаційних моделях;

- головною перевагою даного виду моделювання є те, що експерт може відповісти на питання «що буде, якщо», тобто за допомогою експерименту на моделі виробляється стратегія розвитку;

- широко застосовується в системах підтримки ухвалення рішень.

Основні показники, які можна використати в імітаційних моделях, це: 1) ВРП, 2) капітал (основні виробничі фонди), 3) загальна чисельність населення, 4) чисельність населення у віці молодше працездатного, працездатного і старше працездатного, 5) народжуваність і смертність, 6) величина прожиткового мінімуму, 7) чисельність безробітних, 8) середня зарплата, 9) об'єм інвестицій, 10) об'єм іноземних, державних, регіональних інвестицій, 11) чистий експорт, 12) державні закупівлі (на території суб'єкта), 13) заощадження населення, 14) доходи і витрати населення, 15) соціальні загальнодержавні витрати, 16) соціальні регіональні витрати, 18) доходи бюджету, 19) витрати бюджету, 20) трансферти з державного бюджету в регіональний, 21) трансферти до місцевих бюджетів (з регіонального), 22) загальна сума податкових надходжень.

Як методи моделювання і прогнозування доцільно використовувати методи математичного (імітаційного) моделювання в поєднанні з іншими методами (метод екстраполяції, експертних оцінок та ін.), оскільки у ряді випадків жоден з них сам по собі не може забезпечувати необхідний рівень достовірності й точності прогнозу, але використання їх в певних поєднаннях, виявляється ефективним.

Імітаційні моделі можуть служити ефективним інструментом аналізу таких змістовних завдань розвитку регіонів, як:

- макроекономічні оцінки варіантів реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіонів;

- проведення прогностичних розрахунків макроекономічних показників, темпів і пропорцій економічного і соціального розвитку регіонів;
- пріоритети інвестиційної політики при формуванні економічної безпеки регіонів;
- рішення проблеми фінансової стабілізації і фінансово-бюджетної самодостатності регіонального розвитку;
- оцінка і порівняння механізмів мобілізації, розподілу і перерозподілу фінансових коштів в регіоні;
- порівняння різних регіонів за рівнем економічної безпеки;
- варіанти розвитку матеріальної і соціальної сфери, збалансованості місцевого бюджету;
- дослідження впливу розвитку регіонів на соціальний і економічний стан (наприклад, оцінка наслідків реалізації нових податкових пільг);
- визначення ефективності реалізації цільових регіональних програм;
- виявлення внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування ресурсів розвитку;
- вибір черговості реалізації цільових регіональних програм, виходячи з мети і пріоритетів;
- дослідження функціонування окремих сфер регіональної економіки.

В свою чергу, інтуїтивні дослідження методи включають експертне оцінювання (зокрема метод Дельфі), за допомогою якого визначаються якісні складові регіонального прогнозу; мозковий штурм (визначення заходів, направлених на усунення негативних тенденцій), а також методи, які використовуються при підготовці сценаріїв – побудова сценарію, дерево цілей і метод нечіткого логічного висновку.

Різноманіття завдань, які доводиться вирішувати в ході розробки регіональних прогнозів рівня економічної безпеки сценарним методом, можна звести до єдиної мети – забезпечення максимальної достовірності прогнозу і можливості попередити, адаптувати (коректувати) параметри прогнозу залежно від змін сценарних макроекономічних умов. Перший етап передбачає розробку

регіональних сценаріїв соціально-економічного розвитку відповідної території та їхню адаптацію (балансування) стосовно загальнодержавним сценарним умовам; другий – попередня оцінка, третій – уточнення прогнозних оцінок.

Для прогнозу показників можуть використовуватись методи теорії можливостей та математичної теорії організації, які дозволяють представити процес забезпечення економічної безпеки через вхідні задачі та вихідні результати. Невизначеність умов функціонування регіонів, їх різноманіття, а також багатовимірність прогнозованих процесів і недостатній об'ємів фактографічної інформації підказує схему комбінованого підходу до рішення прогнозних задач на рівні регіонів. До комбінованих методів відносяться адаптивно-раціональні моделі, адаптивно-імітаційні моделі. В зв'язку з цим основою моделювання техніко-економічного розвитку повинна стати економіко-технологічна реальність, що розуміється в категоріях синергетичного підходу і включає нелінійні взаємозв'язки нерівноважних процесів оновлення капіталу, технологічних змін і соціально-економічного зростання у відкритих економічних системах.

Ще одним із економіко-математичних інструментів є метод квазістатичних нерівноважних потенційних функцій, які для регіонів виступають у максимізованих показниках валової доданої вартості (валовий регіональний продукт) та грошових доходів населення регіонів. Застосування даного методу дозволяє описати їх нелінійну взаємодію з іншими показниками. Головна ідея нелінійної динаміки полягає в тому, що багато складних систем можуть бути описані за допомогою декількох змінних параметрів різного порядку. У найбільш важливих галузях просторових параметрів, де змінюється число або стійкість рішень, систему можна описувати за допомогою одних і тих же співвідношень. Це вимагає локального аналізу поведінки системи.

Апроксимально-комбінаторний метод декомпозиції та композиції систем дозволяє математично обґрунтовано здійснювати декомпозицію складної задачі проектування (планування) розвитку території на сукупність більш простих приватних задач із наступним синтезом комплексного проекту. За допомогою

цього методу здійснюється декомпозиція комплексної регіональної програми і наступний обґрунтований синтез отриманих рішень та завдань. Цей метод дозволяє виконати реальні проекти регіональних програм за умови багатокритеріальності і некоректності. При цьому обґрунтовано використовуються методи імітації та оптимізації.

В сучасних умовах, дослідження стійкості стаціонарних станів ефективно здійснюється методами теорії катастроф, яка дозволяє в результаті обробки історичних (статистичних) даних про соціально-економічне становище регіонів дати оцінку поточного стану з погляду локальної або глобальної стійкості в наочному графічному вигляді, визначити точки рівноваги і досліджувати часову деформацію потенційних функцій, а значить і формалізувати на регіональному рівні завдання так званого стійкого розвитку об'єктів і управління ними, що в свою чергу відповідає завданням процесу забезпечення економічної безпеки.

Пильна увага до теорії біфуркацій та катастроф є цілком природною в умовах економічної кризи. Теорія катастрофи розкриває різні аспекти вивчення якісних змін та перехідних процесів. Вона розглядає процес трансформації в контексті організації перехідних процесів у часі та просторі. Важливими вважаються також напрями аналізу, що відкривають для вивчення змістовної сторони процесів трансформації якості та перехідних процесів у сучасній економіці при використанні цієї концепції.

Теорія катастроф є концептуальною та методологічною основою для вивчення та прогнозування нестабільності різних систем і розглядається як складова такого наукового напрямку, як синергетика. Говорячи про проблеми забезпечення економічної безпеки під зростаючим впливом зовнішнього середовища, слід зазначити два шляхи використання інструментів теорії катастроф: перший пов'язаний з аналізом механізмів втрати стабільності системи, другий - з можливістю знайти новий стійкий стан. Аналітичні засоби розвитку кожного з обраних напрямків не є однаковими: у першому випадку аналіз базується на розробленій в теорії катастроф концепції критичних рівнів, порогових значень в динаміці окремих показників; у другому випадку аналіз

заснований на вивченні властивостей притягання. У першому випадку практичне значення теорії катастрофи визначається описом основних параметрів збалансованого розвитку території, виявленням критичних рівнів цих параметрів та можливих рішень для забезпечення економічної безпеки.

Результати застосування теорії катастроф можуть бути застосовні до аналізу умов, за яких система перестає послідовно зростати в динаміці та переходить у фазу біфуркації. З цієї точки зору висновки теорії катастроф є найбільш актуальними для аналізу умов, які дозволяють уникнути небажаних роздвоєнь та катастрофічних втрат економічної безпеки, що трапляється в умовах кризи.

Ніколаєнко В. зазначає, що на практиці прогнозування втрати економічної безпеки та зміни системи якості з використанням підходів до теорії катастроф здійснюється різними способами. Одним із них є побудова моделі катастрофи в досліджуваній системі на основі даних про взаємозв'язок змінних, що характеризують її поведінку. На наявність катастрофи вказують спеціальні критичні точки сімейства потенційних функцій, які описують систему чи явище. Однак ці моменти не можна визнати одразу. Проте катастрофи притаманні всім явищам і процесам, а тому важливо мати можливість їх розпізнати вчасно. Катастрофи мають свої відмінні риси - «прапори катастрофи» [192].

Як тільки один із цих прапорів ідентифікується в причині дослідження, тобто визначається ознака, що вказує на наявність катастрофи в системі, параметри управління системою можуть бути змінені таким чином, щоб виявити інші прапори, які обов'язково будуть ставати очевидними за відповідних умов.

Визначення наявності та типу катастрофи у випадку невизначеності в описі системи дозволяє визначити:

- спрощена функція потенціалу моделі, яка залежить лише від значущих змінних стану та параметрів управління;
- структурно стабільна частина потенціальної функції, для якої можна передбачити, як насправді відбувається процес;

- тип рівняння для системи та значення параметрів потенціальної функції, що її описує.

Вивчення основних характеристик та властивостей катастрофічних подій дозволяє сформулювати основні припущення теорії катастроф, які можуть бути застосовані до моделювання забезпечення економічної безпеки:

- система є динамічною, тобто її стан змінюється за час;
- принцип максимальної затримки: система прагне зберегти свій стан якомога довше;
- поточний стан системи залежить від того, яким шляхом система досягла цього стану;
- траєкторії системи незворотні, тобто коли, змінюючи параметри управління системою точно протилежним чином, система не обов'язково приходить у початковий стан.

Катастрофи, що відбуваються в градієнтних системах, є найбільш вивченими в економічному застосуванні. Градієнтна система - це система, динаміка якої задається рівнянням:

$$\sum_{i=0}^n f_i (x_1, x_2, \dots, x_n)^2 \quad (2.1)$$

Параметри потенційної функції також можуть визначати кількість і характер її критеріїв. Однак висновки теорії катастроф не можна трактувати як однозначні та прямолінійні для якісних змін системи, пов'язаних з її переходом у новий стійкий стан. Переривчастий одноетапний перехід у новий стабільний стан, гіпотетично розглянутий теорією катастроф, може служити основою для рекомендацій щодо переходу в новий стійкий стан і можливості отримувати пропозиції щодо того, як змусити систему перейти в стан, визнаний як оптимальний на основі теорії катастроф.

Таким чином, теорія катастроф розглядає граничні стани розвитку системи в аспекті її стійкості та нестабільності, тому на цій основі можна отримати лише загальне уявлення про умови, що супроводжують перехід системи з одного стану в інший.

Більшість дослідників та результати їх роботи доводять, що дивергенція системи (спіраль розвитку дивергенції) має місце в процесі розвитку. Внаслідок нелінійності розвитку, її різновидовості та кругообігу еволюційних та біфуркаційних процесів у розвитку територіальних систем відбуваються дивергенційні та конвергентні процеси розвитку, які визначають траєкторії розвитку досліджуваної системи.

В свою чергу, метод діаграмного аналізу поточних станів об'єкта дослідження дозволяє по діаграмах ідентифікувати поточні стани економіки регіонів, визначати їх стійкість, локальну або глобальну, галузі метастабільних станів і особливих (критичних) точок, а також відстежувати їх зміну. При використанні даного методу число аналізованих показників є обмеженим: V – валовий регіональний продукт, M – грошові доходи населення, I – інвестиції в основний капітал, R – внутрішні витрати на дослідження і розробки, P – чисельність постійного населення. Також використовуються відносні величини, що мають певний економічний сенс.

Показники на 1 грн. витрат на дослідження і розробки: e – економічна ефективність витрат на дослідження і розробки (V/R); s – соціальна ефективність витрат на дослідження і розробки (M/R); z – забезпеченість інноваційних процесів необхідним приростом основних фондів (I/R).

Показники на душу населення: v – валовий регіональний продукт (V/P); m – грошові доходи (M/P); i – інвестиції в основний капітал (I/P); r – внутрішні витрати на дослідження і розробки (R/P).

Темпові показники: tV – середньорічний темп зростання валового регіонального продукту; tM – середньорічний темп зростання грошових доходів на душу населення; tI – середньорічний темп зростання інвестицій в основний капітал; tR – середньорічний темп зростання внутрішніх витрат на дослідження і розробки.

Для кількісної оцінки рівня економічної безпеки можна використовувати також підхід, який передбачає:

- 1) вимірювання фактичного рівня розвитку адміністративно-територіальної одиниці;
- 2) визначення рівнів безпеки в кожному окремо взятому році та групування територій за рівнем безпеки.

Виходячи з таких передумов, може бути розроблений комплекс відповідних моделей. Припустимо, що є m адміністративно-територіальних одиниць (територіальних систем), які можна дослідити за допомогою системи показників $x_1, x_2, \dots, x_n$, що утворюють множину J .

Тоді показники i -ої територіальної системи можна представити об'єктами $P_i(x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{in})$, $j = \overline{1, m}$. Для оцінки рівня розвитку i -ої територіальної системи проведено оцінку міри близькості між наступними об'єктами:

1) $P_i(x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{in})$ та $P_0(x_{01}, x_{02}, \dots, x_{0n})$, $j = \overline{1, m}$ - ідеальним об'єктом в багатовимірному просторі, координати якого визначаються таким чином:

$$x_{0j}^* = \max_i x_{ij}^*, \text{ якщо } j\text{-ий показник стимулює розвиток території, } j = \overline{1, n},$$

$$x_{0j}^* = \min_i x_{ij}^*, \text{ якщо } j\text{-ий показник стримує розвиток території, } j = \overline{1, n};$$

2) $P_i(x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{in})$ та $P_c(x_{c1}, x_{c2}, \dots, x_{cn})$ - об'єктом в багатовимірному просторі, координати якого відповідають значенням системи показників на середньообласному рівні;

3) $P_i(x_{i1}, x_{i2}, \dots, x_{in})$ та $P_u(x_{u1}, x_{u2}, \dots, x_{un})$ - об'єктом в багатовимірному просторі, координати якого відповідають значенням системи показників на середньому рівні.

Розрахунок регресійної моделі економічної безпеки регіонів можна здійснити шляхом розрахунку коефіцієнтів багатокомпонентних рівнянь (лінійного та гіперболічних) з подальшим скороченням кількості незалежних змінних до трьох та аналізом показників, що розраховані. Для всіх без винятку побудованих ретроспективних рівнянь потрібна висока точність (коефіцієнт помноженої детермінації повинен дорівнювати одиниці).

Такі моделі, як адаптивна, регресійна та адаптивної фільтрації вимагають аналізу значного обсягу даних і попередні прогнози оцінки чинників.

Прогнозування за допомогою матричних показників використовується при обмежених обсягах інформації (при дуже коротких рядах спостережень), однак прогноз не має достатнього статистичного обґрунтування. Моделі прогнозування за допомогою матричного показника з розділеними змінними дозволяють реалізувати багатоетапну схему регіональних прогнозних розрахунків, а багатовимірне адаптивно-імітаційне моделювання використовується при розробці багатоваріантних прогнозів взаємозалежних показників розвитку регіонів.

Як показник питомої ваги впливу чинників $x_i, i=1,2,\dots,n$ на залежну змінну визначають як наступну величину, виражену у відсотках.

$$\gamma_i = |b_i k(y, x_i)| \frac{R^2}{\sum_{i=1}^n |b_i k(y, x_i)|} \quad (2.2)$$

де R – коефіцієнт множинної кореляції, $k(y, x_i)$ – коефіцієнт кореляції між y і чинником x_i , b_i – коефіцієнт при змінній x_i у рівнянні множинної лінійної регресії.

$$y = b_0 + \sum_{i=1}^n b_i x_i \quad (2.3)$$

Покрокова процедура здійснюється як послідовне включення змінних в модель. При цьому використовується традиційна статистика – t -критерій для перевірки рівності нулю приватного коефіцієнта кореляції. Квадрат цього критерію має розподіл Фішера.

Вибір першої змінної для включення в модель здійснюється для чинника $x_i, i=1,2,\dots,n$, який має найбільший по абсолютній величині коефіцієнт парної кореляції $k(y, x_i)$ з відгуком y . При цьому процедура включення виконується, якщо справедлива нерівність для послідовного критерію Фішера: $F > F_o$, де F_o –

наперед задане порогове значення. Процес розширення кількості змінних моделі повторюється багато разів, поки статистична значущість включення чергової ознаки по критерію Фішера на кожному кроці перевищує заданий поріг F_o . Після чергового розширення моделі аналізується взаємна корельованість відібраних змінних i , якщо їх взаємозв'язок істотний, то зайві чинники, що справляють найменший вплив, вважаються неістотними. Тобто це ті змінні, для яких розраховане значення приватного критерію Фішера менше F_o . Така інформаційна економіко-математична модель визначається найбільш логічною і такою, що відповідає завданням оцінки рівня економічної безпеки регіонів.

В підсумку, потрібно констатувати, що основна спрямованість в конструюванні адекватної системи моделей ефективного зростання соціально-економічної системи регіонів полягає в розробці сукупності гібридних спеціалізованих динамічних моделей, що поєднують постановку завдань різних теорій.

Таким чином, сучасна методологія економічних досліджень регіонального розвитку повинна включати як систему економіко-математичних інструментів та моделей, засобів їх програмної реалізації, так і систему періодично поповнюваного банку даних, забезпечуючи багатоваріантні прогностичні розрахунки з альтернативних дій, що впливають на еволюційне зростання економіки, як основу економічної безпеки регіонів.

2.3. Формування системи показників оцінювання економічної безпеки

Відсутність єдиного інструментарію оцінювання рівня ефективності регіонального механізму забезпечення економічної безпеки ускладнює процеси економічної стабілізації та розвитку регіонів. Параметри оцінок регіональної економічної безпеки кореспондують з оцінками економічної безпеки в цілому в країні, хоча сукупність чинників, що враховуються, в обох випадках не ідентична.

Як зазначалося категорія економічної безпеки регіонів складна, багатогранна і має безліч ознак, а тому, застосування багатофакторного підходу до оцінки економічної безпеки є виправданим та можливим за умови використання формалізованих підходів, із використанням спеціальних показників.

Система показників оцінювання рівня економічної безпеки будується на основі сукупності індикаторів, критеріїв, характеристик, яка відповідає цілям розвитку регіонів. Репрезентативні показники економічної безпеки дозволяють оцінити захищеність від загроз економіку регіонів, своєчасно оцінити стан економіки регіонів та задіяти відповідні механізми.

Потрібно відзначити, що в умовах ринкової економіки характер системи показників оцінки рівня економічної безпеки регіонів нестабільний і формується у відповідності до зміни загроз економічній безпеці. Оцінку економічної безпеки можна здійснити як якісними, так і кількісними показниками залежності від того, яка сторона явища вимірюється. Найбільший ефект досягається при одночасному застосуванні обох варіантів. Визначення рівня економічної безпеки регіонів передбачає вимірювання фактичного рівня розвитку території, визначення рівнів безпеки за роками та групування територій за рівнем безпеки.

Доцільним є вимог аналіз вимог до системи показників, які розроблені автором Корецькою О.В.:

- система формується з показників, які є кількісним виразом всіх визначених загроз економічній безпеці регіонів;
- склад системи показників повинен відображати специфіку регіонів та може змінюватися з плином часу, що пояснюється динамікою змін якісного складу загроз економічній безпеці (зникнення одних, зміною інтенсивності інших, виникнення нових);
- система обов'язково повинна містити макроекономічні показники економічної безпеки, які впливають як на економіку конкретного регіонів, так і на економіку держави в цілому;
- порівнянність показників.

Так, наприклад, законодавчо закріпленим є наступний перелік показників (критеріїв) економічної безпеки країни:

- здатність економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення;
- залежність економіки від імпорту найважливіших видів продукції і продовольства, виробництво яких на необхідному рівні може бути організоване в країні;
- рівень зовнішнього і внутрішнього боргу і можливості його погашення;
- забезпеченість економіки стратегічними ресурсами і ефективність державного контролю за їх використанням;
- рівні майнової диференціації населення і безробіття, максимально допустимі з позиції соціально-економічної стабільності суспільства;
- доступність для населення освіти, культури, медичного і соціального обслуговування, пасажирського транспорту і масових видів зв'язку, а також житла і комунальних послуг;
- підтримка наукового потенціалу країни, збереження вітчизняних наукових шкіл і забезпечення ефективного функціонування особливо важливих об'єктів науки;
- збереження єдиного економічного простору і міжрегіональних відносин, що забезпечують дотримання загальнодержавних інтересів, що виключають розвиток сепаратистських тенденцій;
- забезпечення необхідного рівня державного регулювання економічних процесів з метою формування умов для нормального функціонування ринкової економіки [93].

В цілому, дана система показників є достатньо комплексною, де відчутний акцент робиться на показниках якості життя населення, а отже її можна спроектувати на регіональний рівень. Однак для комплексної оцінки рівня економічної безпеки недостатньо представлені показники виробництва та споживання продукції та зовсім відсутні показники оцінки використання ресурсного потенціалу у всіх напрямках від матеріальних до інтелектуальних.

Показники рівня економічної безпеки регіонів також можуть бути абсолютні та відносні. Абсолютні показники, як правило, визначають кількість, вартість, час та поділяються на дві категорії: - синтетичні – через агреговану уяву окреслюють цілісно загальну сферу дії кожного показника; - аналітичні – відображають кількісні розміри дії окремих факторів впливу на економічну безпеку, окреслюють базовий рівень чинників, які впливають на економічну безпеку. Також треба виділити два типи відносних показників економічної безпеки: - загальні – показники, які охоплюють основу економічних процесів і описують її засобом окремої характеристики – величини, структури, способу використання; - порогові.

Зауважимо, що категорія «економічна безпека регіонів» є багатокомпонентним поняттям, тому її доцільно розглядати як сукупність окремих складових елементів, поєднання яких формує її загальний рівень.

Таблиця 2.2

Згруповані загальні показники економічної безпеки регіонів

3	Показники
1	2
Макроекономічні показники	Рівень ВВП, обсяг, темп зростання та структура ВРП, рівень інфляції; стабільність національної валюти; дефіцит бюджету; відношення обсягу обслуговування зовнішнього боргу до ВВП, %; імпорто-залежність економіки країни за важливішими видами продукції; здатність до розширеного відтворення; ефективність зовнішньоекономічної діяльності; ефективність територіальної організації виробництва та розселення; прогресивність галузевої та технологічної структури; сформованість регіонального ринку; збалансованість регіонального розвитку; ступінь інноваційності виробництва; результативність інституціональних перетворень; обсяг державних витрат; показник питомої ваги державних витрат у ВРП; рівень інвестицій
Оцінка економіки Регіонів	<i>Характеристика виробничої складової</i>
	Величина ВРП на одного працівника; обсяги промислового та сільського виробництва; конкурентоспроможність продукції; оборот роздрібної торгівлі; сольдо експорту та імпорту; вантажоперевезення автотранспортом; рівень продовольчої безпеки; стан тіньової економіки; динаміка окремих галузей, зокрема експортних; темпи зростання (зниження) будівельно-монтажних робіт; темпи виробництва товарів народного споживання; фонд споживання в динаміці; зміна частки стратегічно важливих галузей в структурі господарства регіонів; відносний рівень виробництва продукції спеціалізації регіонів; динаміка виробництва
	<i>характеристика фінансової стійкості регіонів</i>
Стан платіжного балансу регіонів; прибутковий податок з громадян; податок на прибуток підприємств; акцизний збір з вітчизняних товарів; місцеві податки та збори; дотації; кількість неплатоспроможних підприємств; відрахування до державного бюджету; видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення населення; видатки на соціально-культурну та наукову сфери; видатки на розвиток регіонального господарства; заборгованість з фінансових розрахунків між суб'єктами господарювання; суми заборгованості населенню з пенсій та іншої соціальної допомоги; загальна сума заборгованості з виплат заробітної плати (у т.ч. бюджетних установ); різниця між кредиторською та дебіторською заборгованістю суб'єктів господарювання	

	<i>природничо-ресурсний потенціал регіонів</i>
	Географічне положення (в т.ч. загальна та прикордонні території); природні умови; забезпеченість території основними природними і енергетичними ресурсами; виробничий потенціал; об'єм та стан основних виробничих фондів (зокрема в промисловості); науково-технічний потенціал; рівень та ефективність використання ресурсного потенціалу; інноваційний потенціал території; інвестиційна привабливість регіонів; кількість та щільність населення; наявність міст з населенням (більше 1 млн.)
Економічна активність регіонів	Частка регіонів у ВВП країни, інвестиції у основний капітал; розмір створеного ВРП на душу населення; прямі іноземні інвестиції; прямі інвестиції з регіонів в економіку інших країн; іноземні інвестиції на одну особу; частка регіонів в сумарних інвестиціях країни; густота транспортних мереж; забезпеченість бюджету власними джерелами,%; кількість малих підприємств на 10 тис. осіб населення; обсяг реалізації продукції малих підприємств у % до загального обсягу
Стан соціальної рівноваги	<i>характеристика соціально-демографічного розвитку регіонів</i>
	вікова структура населення; приріст населення; частка міського населення; природний приріст населення; коефіцієнт природного приросту, коефіцієнт дитячої смертності; міжрегіональна міграція населення; число зайнятих; чисельності зайнятих у виробництві; рівень соціальної напруженості; чисельність населення з доходами нижче прожиткового мінімуму; кількість безробітних; працездатність населення; рівень злочинності; забезпеченість об'єктами соц. інфраструктури; відтворення населення і трудових ресурсів
	<i>оцінка екологічної безпеки регіонів</i>
	сумарні надходження від екологічних платежів (% від ВРП); викид шкідливих речовин в атмосферу, т/км ² ; об'єм скидання забруднених вод без очищення, %; зберігання токсичних відходів з порушенням вимог, т/км ²
	<i>якість життя населення регіонів</i>
	реальні грошові доходи на душу населення; середньомісячна номінальна та реальна заробітна плата; рівень і темпи диференціації доходів (відношення доходів 10 % найбільш забезпеченого населення до доходів 10 % найменше забезпеченого населення); рівень безробіття; особисті збереження; відношення середньої заробітної платні (з урахуванням соціальних виплат) до вартості стандартної продовольчої корзини та величини прожиткового мінімуму; рівень споживання продовольства; споживчі витрати на душу населення та темпи їхнього зростання; забезпеченість населення матеріальними благами і послугами; введення в експлуатацію житла; забезпечення населення житлом; рівень бідності (частка чисельності населення з доходами, нижчими за величину прожиткового мінімуму); індекси споживчих цін; умови праці; очікувана тривалість життя при народженні, років, %; рівень фізичного здоров'я (рівень захворювання); смертність немовлят (число померлих до 1 року на 1000 які народились)

Джерело: узагальнено автором

В цілому всі показники характеризують масштаб економіки регіонів, її результативність та відтворення ресурсів. Виділяють загальні макроекономічні показники, які характеризують зовнішні загрози та приватні показники економічної безпеки – структура ВРП, рівень інвестицій, дефіцит бюджету та інші. Основними показниками, які характеризують регіональну економіку є ефективність територіальної організації виробництва, збалансованість регіонального розвитку.

Особливе місце у системі показників економічної безпеки регіонів займає розмір створеного ВРП на душу населення. Валовий регіональний продукт (ВРП) як головний показник розвитку регіональної економіки визначається за

виробничим методом як різниця між сумою випусків та сумою проміжного споживання продукції. Також ВРП – це вартість регіонального продукту, створеного протягом певного періоду всіма залученими чинниками регіонального капіталу та як узагальнюючий показник регіональної економіки є тою мірою її розвитку і добробуту населення, яка найбільш точно характеризує результат виробництва товарів і послуг у регіоні протягом року. ВРП адекватно відображає внесок регіонів в національне економічне зростання.

Автор [50] пропонує розраховувати показник регіонального продукту за формулою (2.4). Вартість випуску регіонального продукту містить вартість регіональних витрат, тобто вартість залучених основних чинників регіональної економіки. Випуск регіонального продукту (V) розглядають як функцію регіональних витрат (V^*):

$$V = aF(V^*), \quad (2.4)$$

або функцію задіяного регіонального капіталу.

Аргументами функції, тобто витратами, є вартість праці зайнятого населення – T , вартість основного капіталу – K , вартість оборотного капіталу – O , рівень технологій на даний момент, або постійна величина продуктивної функції – a , а їхня взаємодія описується продуктивною функцією:

$$Oy = aF(T, K), \quad (2.5)$$

де y – коефіцієнт оборотності оборотного капіталу. Практично продуктивна функція є перетвореним рівнянням функції витрат:

$$V = aF(O, y), \quad (2.6)$$

$$V = aF(T, K). \quad (2.7)$$

На наш погляд, представлена методика розрахунку логічна, але для її використання необхідна додаткова статистична інформація на рівні регіонів.

ВРП в значній мірі зумовлює багато економічних і соціальних характеристик регіонів та є рівнем його економічного розвитку.

Найбільш точним показником є розмір створеного валового регіонального продукту на душу населення. Саме від його величини багато в чому залежать рівень, якість і тривалість життя населення, стан його здоров'я, якість споживання, рівень освіти, фінансові можливості додаткової соціальної допомоги населенню, розвитку науки, мистецтва, культури.

Економічно обґрунтованим є аналіз показників економічної активності регіонів, основними з яких є обсяги промислового та сільського виробництва.

Найважливішим напрямом соціально-економічної політики на регіональному рівні є її бюджетна складова, а саме формування і перерозподіл регіональних фінансових ресурсів через місцеві бюджети, що найповніше відображається в показнику питомої ваги державних витрат у ВРП. Однією з найважливіших частин державних витрат виступає державне споживання – витрати держави на закупівлю товарів і послуг, а також на заробітну плату державних службовців (частина державних витрат, яка споживається безпосередньо державними організаціями). Закономірність, виявлена для всіх державних витрат, діє і для державного споживання: чим більше масштаби останнього, тим, як правило, повільніше темпи економічного зростання.

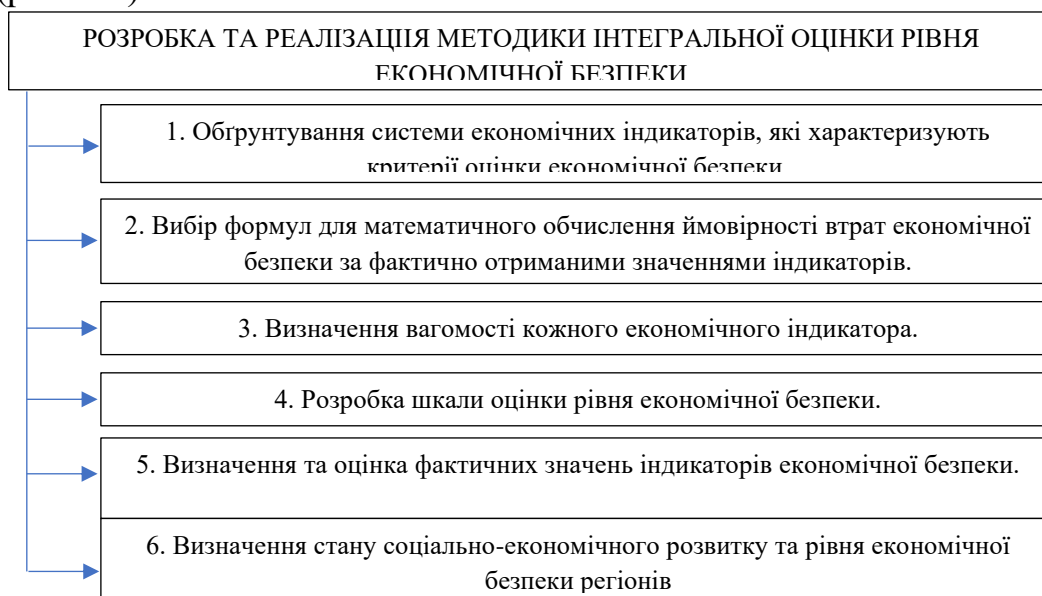
Одну з найважливіших ролей на всіх стадіях регіонального виробництва відіграє жива праця, і центральне місце в аспекті економічної безпеки посідає людський капітал та ефективність його відтворення. Економічну безпеку регіонів необхідно розглядати не як самоціль, а лише засіб забезпечення безпеки громадян та належного рівня і якості їхнього життя. Як свідчать результати дослідження, основним показником, який в першу чергу визначає проблемні регіони у світовій практиці, є рівень безробіття.

Якість життя – це задоволення матеріальних та духовних потреб людини, які їй може надати або не надати «середовище життя», тобто «якість життя – це міра взаємодії між середовищем та його використанням». Рівень і якість життя населення регіонів також свідчить про різні потенційні можливості їхнього

економічного розвитку. Критерієм оцінки ефективності забезпечення економічної безпеки є підтримка такого її рівня, який характеризується високою якістю життя або відповідає мінімуму сумарних витрат, які, в свою чергу, складаються з витрат, необхідних для нейтралізації та запобігання загрозам, а також втрати від реалізації загроз. В рамках Програми розвитку ООН для оцінки ступеня розвитку як країн, так і регіонів використовується індекс розвитку людини.

Результати дослідження та світовий досвід свідчать, що основним показником, який в першу чергу визначає проблемні регіони є рівень безробіття. Другим за частотою використання є ВВП на душу населення. В ряді країн ВВП замінюють або доповнюють показником доходів населення; темпами промислового розвитку (США), обсягом накопичених активів на 1 мешканця (Словенія), (рівнем безробіття + ВВП на душу населення) – стандарти ЄС.

В середньому використовується 5-10 індикаторів. Як бачимо рівень економічної безпеки регіонів не визначається одним показником. При максимально комплексному оцінюванні соціально-економічної ситуації регіонів та використанні одного інтегрального (зведеного) показника значно спрощується процедура ухвалення рішень щодо забезпечення економічної безпеки (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Структурно-логічна схема інтегральної оцінки рівня економічної безпеки Джерело: систематизовано автором

Одним з методів узагальнення безлічі характеристик регіональної системи є метод побудови інтегральних (зведених) соціально-економічних індикаторів (кількісні показники, на основі (яких) оцінюється ситуація в регіоні, а далі розробляються і обґрунтовуються програмно-цільові заходи із забезпечення економічної безпеки регіонів.

Число обраних структурних показників повинно бути оптимальним, а самі показники мають повно і достовірно розкривати сутність складової загальної оцінки та не дублювати один одного.

За такого підходу можливі три варіанти трансформації одиничних індикаторів у зведений індикатор:

I варіант (нормування показників) – розрахунок питомої ваги показника по регіонів від середнього по країні (при цьому способі розкид значень окремих індикаторів зберігається);

II варіант (метод «мінімум-максимум») – прирівнювання мінімальних і максимальних значень за всіма індикаторами (розкиду значень не має);

III варіант (стандартизація) – метод, який представляє собою середнє між першим і другим – для різних показників обирається різна вага відхилень, але в більшості випадків такий, що відрізняється від первинного.

Відповідно до початкову систему показників, що має як завгодно велику розмірність, переводять до одного інтегрального показника економічної безпеки, який є нормованим і змінюється від 0 до 1, що дозволяє ранжувати регіони за рівнем економічної безпеки. Показник легко інтерпретується: його значення близькі до 1, відповідають великим значенням показників, що роблять позитивний вплив на рівень економічної безпеки, і низьким значенням показників, що негативно впливають на рівень економічної безпеки регіонів.

В свою чергу автор Ковальчук О. запропонував всі показники представити у дев'ять блоків. По кожному індикатору з блоку кожний регіон отримує свій ранг (місце), який оцінюється відповідним балом. Всі індикатори визначаються рівними. Потім по кожному блоку і в цілому розраховуються стандартизовані оцінки шляхом ділення фактичних балів на максимально можливі. Чим вище

значення оцінки, тим в кращому положенні (по даному критерію) знаходиться відповідний регіон. Для формалізованої оцінки за даною системою показників також можна використати таксонометричний метод або метод відстаней [210].

Здійснити оцінку рівня економічної безпеки автор запропонував на основі модифікації методу експертних оцінок Делфі, зокрема його ітеративну процедуру, та вбудовані функції з пакету офісних програм MS Excel – статистичну. Оцінка в 4 бали відповідає кращому рівневі прояву показника протидії загрозі, а оцінка в 1 бал сигналізує про низький стан спроможності чинити опір певній загрозі. Для виведення інтегральної оцінки рівня протидії певній загрозі аналогічні процедури було виконано із первинними оцінками, одержаними на підставі аналізу значень показників-індикаторів: ранжування за чотирибальною шкалою було проведено за сумарною кількістю балів, виставлених на попередньому етапі. При цьому було витримано принцип відповідності вищої оцінки кращому рівневі прояву певного аспекту безпеки регіональної економічної системи.

Для передбачення вагомості впливу будь-якого чинника на розвиток регіонів можна визначити ваговий коефіцієнт j -ї ознаки експертним шляхом серед n -ї кількості експертів як середнє арифметичне з часткових оцінок j -ї ознаки, яку дав n -й експерт за формулою:

$$k_j = \frac{\sum_{n=1}^N S_{jn}}{N} \quad (2.8)$$

де k_j – ваговий коефіцієнт j -ї ознаки;

S_{jn} - оцінка j -ї ознаки, яку дав n -й експерт;

N - кількість експертів.

Для розрахунку інтегрального індексу регіонального розвитку можна використати формулу:

$$\frac{1}{l} \sum_{j=1}^l i_{ij}, \quad (2.9)$$

де i_{ij} - інтегральний індекс регіонального розвитку;

j – кількість показників (ознак).

Одержаний індекс за умови зведення j -х ознак дає можливість узагальнити типові характеристики явища протягом досліджуваного періоду.

При переведенні будь-якого показника x в індекс, значення якого поміщено між 0 і 1 (це дозволить складати різні показники), використовується наступна формула:

$$\frac{x - \min(x)}{\max(x) - \min(x)}, \quad (2.10)$$

де $\min(x)$ і $\max(x)$ – є мінімальним і максимальним значеннями показника x серед всіх і досліджуваних регіонів.

В процесі аналізу опрацьовується значна кількість часткових показників, які потім порівнюються відносно їх дії («ваги» або «інтенсивності впливу») на узагальнюючий (інтегральний) показник, що потім отримує числовий вираз.

Формалізований вираз даного зв'язку між показниками, які характеризують економічну безпеку регіонів, можна представити у вигляді математичної моделі, тобто моделі, в яку чинники, що впливають на результат, входять у вигляді алгебраїчної суми:

$$Y_{\text{інт}} = B_1X_1 + \dots + B_nX_n, \quad (2.11)$$

де $Y_{\text{інт}}$ – інтегральний показник економічної безпеки;

X_i – показники, які впливають на економічну безпеку;

B_i – вагове значення коефіцієнта.

Таким чином, регіональний соціально-економічний розвиток повинен включати згруповані показники економічної безпеки регіонів та держави в просторовому вимірюванні; удосконалення методології її оцінювання; аналіз на державному та регіональному рівнях інформації щодо рівня економічної безпеки для обґрунтування напрямів регіональної політики.

2.4. Визначення порогових значень показників оцінювання економічної безпеки

В системі управління економічною безпекою регіонів принциповим є питання окреслення меж його безпечного розвитку, а тому важливе значення має аналіз саме порогових значень показників, а не самі показники, недотримання яких перешкоджає нормальному розвитку різних елементів відтворення і провокує негативні, руйнівні тенденції та диспропорції в соціально-економічному розвитку, а також потенційні загрози економічній безпеці. І хоча в цілому система показників характеризує сутність економічної безпеки регіонів, однак вирішальне значення мають їх граничні значення.

Інші трактують граничні показники як відповідні кількісні характеристики, що розробляються та встановлюються з метою упередження та виявлення загроз економічній безпеці. Тому, встановлення граничних величин показників економічної безпеки, які свідчатимуть про деструктивний розвиток економіки, дозволить обмежити довільні оцінки економічної ситуації.

Граничні значення індикаторів А. Сухоруков називає “пороговими”, а відхилення фактичного значення індикатора від порогового свідчить про необхідність попередження або усунення причин цих відхилень [139]. Порогові значення індикаторів встановлюють залежно від особливостей досліджуваного процесу.

В свою чергу Беззуб І. зазначає, що порогові значення – це граничні величини, які окреслюють певну межу індикаторів економічної безпеки, вихід за яку свідчить про наявність загроз економічній безпеці, створює перешкоди у розвитку суспільства, призводить до формування руйнівних тенденцій у сферах економічної безпеки [159].

Пороговий індикатор – це числове вираження якісно-кількісної характеристики економічної безпеки регіонів, що відображає їх гранично допустимі значення, недотримання яких перешкоджає соціально-економічному розвитку регіонів.

Отже, порогові значення відіграють найважливішу роль у моніторингу стану економічної безпеки і прогнозуванні загроз економічній безпеці регіонів, сприяють розробці основних шляхів вирішення проблем, пов'язаних з її забезпеченням.

Тому, зміна соціально-економічного стану в регіонах, яка пов'язана з перевищенням гранично допустимих (порогових) рівнів, визначає порушення нормального чи стабільного стану і розглядається як регіональна кризова ситуація.

Основними видами кризових ситуацій є:

- падіння виробництва в цілому по господарському комплексу регіонів і особливо в галузях спеціалізації – більш ніж на 30%;
- зміна демографічної ситуації, що призводить до скорочення кількості населення, особливо працездатної його частки;
- зростання безробіття більше 8% від кількості економічно активного населення регіонів;
- нестача фінансових ресурсів;
- неконтрольованість техногенного навантаження території при розміщенні виробничих об'єктів, що приводить до погіршення екосистеми регіонів;
- низький рівень розвитку ринкової, особливо транспортної інфраструктури та інші.

Аналіз економічної безпеки регіонів за допомогою зіставлення фактичних і порогових значень показників стану економічної безпеки регіонів, є обов'язковою умовою, що дає можливість визначити стан економіки регіонів за ступенем наближеності до економічного ризику, економічної загрози, економічної небезпеки регіонів.

Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики виокремлюють

наступні показники щорічної оцінки соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя [98]:

1. Економічна та соціальна згуртованість: - Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення, гривень; - Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення, гривень; - Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення.

2. Економічна ефективність: - Індекс промислової продукції, відсотків до попереднього року; Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення, гривень; Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року; Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь, гривень; Індекс будівельної продукції, відсотків до попереднього року; Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення, гривень; Індекс споживчих цін, відсотків.

3. Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця: Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року; - Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку року, гривень; - Темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), відсотків до обсягу на початок року; - Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку інвестування, доларів США; - Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, відсотків; - Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення, доларів США.

4. Фінансова самодостатність: - Темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до попереднього року; - Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення, тис. гривень; - Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення, тис. гривень; - Темп зростання

(зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року.

5. Розвиток малого та середнього підприємництва: - Кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць; - Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць; - Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва (у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання, відсотків; - Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання, відсотків.

6. Ефективність ринку праці: - Продуктивність праці, відсотків; - Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку; - Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку; - Співвідношення прийнятих працівників до вибулих, відсотків; - Індекс реальної заробітної плати, відсотків до попереднього року; - Сума заборгованості з виплати заробітної плати, відсотків до фонду оплати праці за останній місяць звітного року.

7. Розвиток інфраструктури: - Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення в регіоні, кілометрів на тис. кв. кілометрів; - Обсяг вантажообороту автомобільного та залізничного транспорту, тис. тонн-кілометрів на 1000 осіб населення; - Частка міських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств; - Частка сільських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких

домогосподарств; - Темп зростання (зменшення) обсягу прийнятого в експлуатацію житла, відсотків до відповідного періоду попереднього року; - Загальна площа житлового фонду у розрахунку на одну особу населення, кв. метрів.

8. Відновлювана енергетика та енергоефективність: - Обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні за звітний період на душу населення регіонів, тонн нафтового еквіваленту; - Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії за звітний період, відсотків до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні за звітний період; - Рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, відсотків до загальної кількості світильників; - Частка оснащення багатоквартирних житлових будинків побутовими приладами обліку теплової енергії, відсотків до загальної кількості багатоквартирних будинків, які підлягають оснащенню; - Частка сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні, відсотків до загальної потужності котелень регіонів; - Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі із співфінансуванням з місцевих бюджетів), відсотків до загальної кількості домогосподарств регіонів; - Частка бюджетних установ регіонів, щодо яких у звітному періоді було укладено енергосервісні договори, відсотків до загальної кількості бюджетних установ регіонів.

9. Доступність та якість послуг у сфері освіти: - Частка загальноосвітніх навчальних закладів денної форми навчання сільської місцевості, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету, відсотків до загальної кількості таких закладів; - Частка випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту, відсотків до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації; - Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місць, осіб; - Частка

дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, відсотків до загальної кількості учнів, які того потребують; - Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з української мови та літератури; - Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови; - Питома вага дітей, охоплених позашкільною освітою, відсотків до загальної кількості дітей шкільного віку.

10. Соціальний захист та безпека: - Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування, відсотків до загальної кількості таких осіб; - Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до первинного обліку на 10 тис. дитячого населення, осіб; - Питома вага дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у сімейних формах виховання у загальній кількості дітей даної категорії, відсотків; - Кількість кримінальних правопорушень, вчинених проти життя та здоров'я особи, на 10 тис. осіб населення, одиниць.

Саме система показників (сукупність індикаторів) рівня економічної безпеки повинна доповнюватися визначеними пороговими значеннями. Причому найвищий ступінь безпеки досягається за умови, що весь комплекс індикаторів знаходиться в межах допустимих меж своїх порогових значень, а порогові значення одного показника досягаються не в збиток іншим. Додатково всі залежності між показниками безпеки і їх пороговими значеннями потрібно розглядати в динаміці.

Використання зарубіжного досвіду є можливим, однак не завжди відповідає українським умовам, а відповідні порогові значення показників необхідно адаптувати до національних та регіональних особливостей розвитку.

Таблиця 2.3

Порогові показники економічної безпеки регіонів

№ з/п	Показники	Порогові показники економічної рівня безпеки регіонів (мінімального рівня)	Обґрунтування
Поточна оцінка економічної ситуації в регіоні			
1	Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення	від 10000,0 грн	Характеризує рівень економічного розвитку та результати економічної діяльності всіх господарюючих суб'єктів регіонів.
2	Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення	від 2118 грн	Характеризує досягнутий рівень реальних доходів у розрахунку на одну особу населення. Доходи населення – грошові кошти і матеріальні блага, які отримує населення для підтримання фізичного, морального, економічного та інтелектуального стану. Основним доходом населення України є оплата праці . Відображає стан справ у сфері кінцевого споживання, що дозволяє оцінювати реальний рівень вирішення завдань з підвищення добробуту населення.
3	Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення	від 50 од.	Характеризує міграцію сільського населення
Функціонування організаційно-економічного механізму регіонів			
4	Індекс промислової продукції, відсотків до попереднього року'	від 85,9 %	Характеризує зміну обсягу промислової продукції у динаміці
5	Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення	від 8904,5 грн	Характеризує розвиток торгівельної мережі регіонів, та купівельну спроможність населення
6	Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року	від 61,6 %	Характеризує зміну обсягу виробництва сільськогосподарської продукції у динаміці
7	Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь	від 647,4 тис грн	Характеризує продуктивність сільськогосподарських угідь

8	Індекс будівельної продукції будівництва, відсотків до попереднього року	від 64,2 %	Характеризує зміну обсягу виготовлення будівельної продукції у динаміці
9	Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення	від 339,1 грн	Характеризує забезпеченість населення будівельними роботами
10	Індекс споживчих цін	від 102,9 %	Характеризує зміни загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання.
Здатність економіки регіонів до стійкого розвитку			
11	Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року	від 32,7 %	Надає характеристику щодо змін у динаміці капітальних інвестицій. Характеризує ситуацію щодо залученням в економіку регіонів інвестиційних ресурсів, розвиток інновацій.
12	Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення наростаючим підсумком з початку року	від 1086,3 грн	Характеризує забезпеченість капітальними інвестиціями населення (крім інвестицій з державного бюджету)
13	Темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), відсотків до обсягу на початок року	від 49,2 %	Характеризує зміну обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) у динаміці
14	Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення наростаючим підсумком з початку інвестування	від 47,7 долл США	Характеризує забезпеченість населення прямими іноземними інвестиціями наростаючим підсумком з початку інвестування, які залучені в Україну
15	Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції	від 0,2 %	Характеризує інноваційність промислового виробництва
16	Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення	від 60,9 долл США	Характеризує експортоорієнтованість регіонів
Характеристика стійкості фінансової системи регіонів			
17	Темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів). відсотків до попереднього року	від 100,8 %	Характеризує динаміку податкових надходжень, неподаткових надходжень, тобто доходів місцевих бюджетів (без трансфертів)
18	Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одиницю населення	від 4,0 тис. грн	Характеризує спроможність місцевих бюджетів

19	Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення	від 0,8 тис грн	Характеризує здатність місцевих бюджетів щодо проведення капітального будівництва
20	Темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнятого рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року	від 90,9 %	Характеризує стан економіки регіонів, значний спад (збільшення) виробництва та зростання (зниження) цін на сировину і матеріали, відсутність (розширення) ринків збуту продукції;
Характеристика економічної активності			
21	Кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення	від 2,4 од	Характеризує активізацію діяльності суб'єктів середнього підприємництва. Розраховується як відношення суб'єктів середньої підприємницької діяльності до чисельності населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення
22	Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікро підприємництва) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення	від 104,2 од	Характеризує активізацію діяльності суб'єктів малого підприємництва. Розраховується як відношення суб'єктів малої підприємницької діяльності до чисельності населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення
23	Частки обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва (у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання)	від 21,9 %	Характеризує внесок суб'єктів середнього підприємництва у результати господарської діяльності суб'єктів господарювання
24	Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікро підприємництва) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання	від 13,2 %	Надає характеристику щодо внеску суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікро- підприємництва) у результати господарської діяльності суб'єктів господарювання
Соціальні та демографічні чинники розвитку регіонів			
25	Продуктивність праці	від 92,1%	Найважливіший показник конкурентоспроможності економіки, є індикатором ефективного управління людськими ресурсами та результативності реалізації заходів щодо підвищення рентабельності, технічного та організаційного реформування виробництва у пріоритетних галузях. Характеризує ефективність

			праці і показує здатність працівників випускати певну кількість продукції за одиницю часу.
26	Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку	від 6,2 %	Характеризує соціально-економічний стан, за якого частина економічно активного населення є бездіяльною (не працює) через відсутність відповідної роботи. Характеризує падіння економіки та відповідне зниження фінансових результатів діяльності підприємств
27	Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку	від 49,2 %	Характеризує забезпечення повноцінного залучення усіх контингентів економічно активного населення працездатного віку до продуктивної зайнятості.
28	Співвідношення прийнятих працівників до вибулих	від 78,2 %	Характеризує рух персоналу підприємства, зниження (підвищення) рівня привабливості підприємства як роботодавця та довіри до нього
29	Індекс реальної заробітної плати, відсотків до відповідного періоду попереднього року	від 102,9 %	Характеризує зміну купівельної спроможності заробітної плати у звітному періоді порівняно з базисним. Визначається діленням індексу нарахованої номінальної заробітної плати "нетто" на індекс споживчих цін за той же період
30	Сума заборгованості з виплат заробітної плати, відсотків до фонду оплати праці за останній місяць звітного періоду	від 0,1 %	Характеризує рівень заборгованості із виплат щодо заробітної плати
31	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення в регіоні	від 37,9 км на тис кв км	Характеризує розвиток транспортної інфраструктури у регіоні, темпи автомобілізації регіонів, що позначається на підвищенні пропускної спроможності основних автомагістральних шляхів.
32	Обсяг вантажообігу автомобільного та залізничного транспорту, тис. тон-кілометрів на 1000 осіб населення	від 409,7 тис тон км	Характеризує забезпечення населення автомобільним та залізничним транспортом щодо обсягу перевезення вантажів
33	Частка міських домогосподарств, які мають доступ до інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств	від 62,9 %	Характеризує рівень модернізації інфраструктури галузі зв'язку та рівень впровадження нових технологій та послуг у міських домогосподарствах.
34	Частка сільських домогосподарств, які мають доступ до інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств	від 23,3 %	Характеризує рівень забезпеченості доступу до мережі інтернет сільських домогосподарств

35	Темп зростання (зменшення) обсягу прийнятого в експлуатацію житла, відсотків до відповідного періоду попереднього року	від 26,8 %	Характеризує динаміку будівництва та здачу в експлуатацію житла
36	Загальна площа житлового фонду у розрахунку на одну особу населення.	від 20,2 кв м	Характеризує рівень забезпеченості житловим фондом населення
37	Обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні за звітний період на душу населення регіонів	від 0,21 тонн нафтового еквіваленту	Характеризує рівень забезпеченості населення паливно-енергетичними ресурсами у регіоні
38	Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії за звітний період, відсотків до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні за звітний період	від 0,2 %	Характеризує рівень запровадження альтернативних джерел енергії у регіоні за звітний період
39	Рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, відсотків до загальної кількості світлоточок	від 29,5 %	Характеризує рівень запровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів
40	Частка оснащення багатоквартирних житлових будинків побудинковими приладами обліку теплової енергії, відсотків до загальної кількості багатоквартирних будинків, які підлягають оснащенню	від 19,6 %	Характеризує рівень запровадження технічної модернізації житлово-комунальної галузі
41	Частка сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні, відсотків до загальної потужності котелень регіонів	від 0,7 %	Характеризує рівень запровадження альтернативних джерел опалення у регіоні
42	Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі зі співфінансуванням з місцевих бюджетів), відсотків до загальної кількості домогосподарств регіонів	від 0,24 %	Характеризує рівень пільгового державного кредитування щодо заходів з енергоефективності у житловому секторі для населення регіонів

43	Частка бюджетних установ регіонів, щодо яких у звітному періоді було укладено енергосервісні договори, до загальної кількості бюджетних установ регіонів	від 0,1 %	Характеризує рівень запровадження заходів з енергоефективності у бюджетній сфері. Показник розраховується шляхом ділення кількості енергосервісних договорів, укладених між бюджетними установами та ЕСКО-компаніями у відповідному регіоні за звітний період, на загальну кількість бюджетних установ в регіоні.
44	Частка загальноосвітніх навчальних закладів денної форми навчання сільської місцевості, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку; підключену до інтернету, відсотків до загальної кількості таких закладів	від 66,9 %	Характеризує рівень комп'ютеризації сільських шкіл, тобто забезпечення освітніх закладів сільської місцевості, комп'ютерною технікою, що використовують у навчально-виховному процесі; підключену до мережі інтернет.
45	Частка випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту, відсотків до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації	від 35,5 %	Характеризує рівень осіб, які поступили на навчання до вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації
46	Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місць	від 92,0 осіб	Характеризує дефіцит (перевантаження) місць у дошкільних навчальних закладах, тобто забезпеченість дошкільною освітою дітей
47	Частка дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому; відсотків до загальної кількості учнів, які того потребують	від 93,0 %	Характеризує забезпеченість транспортом щодо підвезення до закладу освіти та у зворотному напрямку осіб, які здобувають повну загальну середню освіту та проживають у сільській місцевості
48	Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів що проходили тестування з української мови та літератури	від 18,1 %	Характеризує достатній та високий рівні знань з української мови. Розраховується як відношення випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з української мови
49	Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного	від 22,4 %	Характеризує достатній та високий рівні знань з англійської мови. Розраховується як відношення випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього

	оцінювання 3 іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови		незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови
50	Питома вага дітей, охоплених позашкільною освітою, відсотків до загальної кількості дітей шкільного віку	від 41,3 %	Характеризує забезпеченість дітей позашкільною освітою. Розраховується як відношення дітей, охоплених позашкільною освітою, до загальної кількості дітей шкільного віку
51	Загальний коефіцієнт смертності на 1 тис. осіб наявного населення	від 12,2 проміле	Використовується для характеристики інтенсивності смертності. Показує, скільки у середньому померлих припадає на 1000 осіб середнього населення за період, що аналізується.
52	Середня очікувана тривалість життя при народженні	від 70,28 років	Характеризує рівень людського розвитку і рівень життя населення.
53	Кількість живонароджених на 1 тис. осіб наявного населення	від 5,7 осіб	Характеризує демографічну ситуацію щодо рівня відтворення населення, інтенсивності народженні,
54	Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення	від 186,5 відвідувань за зміну	Характеризує забезпеченість населення амбулаторно-поліклінічними закладами, що сприяє продовженню тривалості життя, зміцненню імунітету, фізичної та психічної сили, витривалості людей.
55	Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу на 100 тис. осіб населення	від 34,7 осіб	Показник захворюваності населення, беручи до уваги кількість уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу, характеризує соціальний розвиток регіонів, а також рівень охорони здоров'я.
56	Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування, відсотків до загальної кількості таких осіб	від 87,47 %	Характеризує рівень розвитку системи соціальної підтримки осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах,
57	Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до первинного обліку на 10 тис. дитячого населення	187 осіб і менше	Характеризує рівень поширеності сирітства
58	Питома вага дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у	від 84,9 %	Характеризує рівень забезпеченості сиріт сімейними формами виховання

	сімейних формах виховання, у загальній кількості дітей даної категорії		
59	Кількість кримінальних правопорушень вчинених проти життя та здоров'я особи на 10 тис. осіб населення	від 7 од	Характеризує рівень криміногенної ситуації у регіоні
Природно-ресурсний потенціал регіонів			
60	Обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел на 1 млрд. гривень валового регіонального продукту	від 0,02 тис. тон	Характеризує екологічну напруженість виробництва у регіоні, тобто ситуацію у сфері екології
61	Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року	від 68,8 %	Характеризує динаміку викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, тобто темпи впровадження сучасних технологій очищення викидів
62	Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року	від 96,9 %	Характеризує динаміку викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у розрахунку на одного жителя
63	Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти або спалених (без отримання енергії), у загальному обсязі утворених відходів, відсотків	від 2,8 од	Характеризує ефективність здійснення природоохоронних заходів
64	Частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів регіонів; відсотків	від 1,1 %	Характеризує екологічну свідомість громадян, надає інформацію про запровадження екологічних підходів щодо поводження твердих побутових відходів

Джерело: узагальнено автором

Система показників буде визначати інтегральний показник економічної безпеки регіонів. При необхідності структура інтегрального показника дозволяє провести декомпозицію за його складовими частинами. Після визначення узагальнюючих показників необхідно встановити інтегральний показник оцінки економічної безпеки на регіональному рівні за методикою середніх арифметичних величин ряду даних інтегрованих показників. При цьому середнє значення нормованого від 0 до 1 інтегрального показника ніколи не "виводить" новий показник за межі нормування, тим самим додатково зберігаючи економічний зміст показників (в межах нормування). На основі порогових показників економічної безпеки регіонів середню величину впливу показників можна розрахувати шляхом розрахунку інтегрального показника оцінки економічної безпеки у межах від 0 до 1, який можна вважати:

- високим (0,8-1) – високий рівень зайнятості, високий рівень наявного доходу на одну особу населення, сприятливий інвестиційний клімат та розвитку економічної інфраструктури;

- достатнім (0,6-0,8) – стійке економічне зростання, достатній рівень умов життя та розвитку особистості для більшості населення, розвинена система протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам для економічної безпеки регіонів;

- середнім (0,4-0,5) - дотримання мінімального рівня економічних інтересів територіальної громади;

- низьким (0,2-0,3) - неефективна бюджетна політика місцевої влади, яка спрямована на споживання та характеризується мінімальним обсягом капітальних видатків; низька частка промисловості з високим рівнем доданої вартості, що негативно позначається на фінансових результатах підприємств в умовах мінливості сировинних ринків;

- кризовим (0-0,1) - високий рівень корупції; розвиток сировинної економіки; низький рівень розвитку промислової, транспортної, туристичної та інноваційної інфраструктури, що не сприяє створенню нових робочих місць і розвитку бізнесу.

Проведений аналіз показав, що основою соціально-економічного розвитку регіонів повинно стати прийняття більш ефективної системи показників економічної безпеки, з урахуванням специфіки сучасних економічних трансформацій:

- по-перше, формування повної комплексної системи показників – індикаторів соціально-економічного розвитку;

- по-друге, визначення інтегрального показника оцінювання рівня економічної безпеки регіонів з урахуванням нерівномірного впливу окремих показників;

- по-третє, на основі функціональної залежності рівня економічної безпеки від окремих чинників розробка економіко-математичної моделі управління економічною безпекою регіонів та стабільним розвитком соціально-економічної системи регіонів.

Розроблена нами система показників дає можливість управляти процесом забезпечення економічної безпеки регіонів, здійснювати вимірювання і моделювання стратегічних цілей. Результати розробленої методології оцінювання рівня економічної безпеки можуть використовуватися:

- при створенні взаємозв'язаної системи цільових орієнтирів розвитку регіонів в стратегіях, програмах і бюджетах, орієнтованих на формування економічно безпечних умов господарювання;

- при оцінці результатів діяльності адміністрацій регіонів;

- при розробці регіональної політики;

- для вдосконалення управління регіональною економікою, що забезпечує зростання її економічної безпеки.

Так, скорочення випуску в базових галузях виробничої спеціалізації та інших галузях, що призводять до скорочення у інвестиційній сфері, зростання безробіття, зниження доходів і купівельної спроможності населення, що веде до спаду в галузях, що обслуговують регіональні ринки, зниженню їх

платоспроможного попиту на засоби виробництва, що врешті-решт веде до загальної кризи регіональної економіки і соціальної сфери.

Треба відзначити, що кількість порогових показників менше від тих, що містяться у загальній системі показників регіональної економічної безпеки, оскільки неможливо встановити порогові показники за окремими оцінками ресурсів та результатів діяльності господарського комплексу регіонів. Такими показниками є обсяги промислового та сільського виробництва; оборот роздрібної торгівлі; сальдо експорту та імпорту; вартість основних засобів; вантажоперевезення та інші.

Також існують показники якісного характеру, які визначаються сукупністю особливої економічної та іншої інформації і не можуть бути нормованими. До них відносять: конкурентоспроможність продукції; географічне положення; природні умови; забезпеченість території основними природними і енергетичними ресурсами та інші.

Потрібно зазначити, що запропоновані порогові значення статичні, вони оцінюють досягнуті рівні, але не тенденції. Тим часом, в швидко змінних умовах трансформаційної економіки, саме динаміка соціально-економічних процесів є більш інформативною для оцінки безпеки економічної системи. Тому, за рядом показників доцільно аналізувати динаміку змін.

Так, наприклад, економічне зростання, що характеризується розміром темпів приросту (падіння) валового внутрішнього продукту на душу населення, є найважливішою умовою економічної безпеки регіонів і країни в цілому. Саме відсутність позитивних темпів економічного зростання, більш того, економічний спад є найбільш очевидними ознаками критичного стану економічної безпеки територіальних утворень і країни в цілому. В умовах розвиненої ринкової економіки загрозою економічній безпеці вважається уповільнення економічного зростання.

В цілому можна зазначити:

- темпи економічного зростання знаходяться в зворотній залежності від масштабів діяльності держави;

- максимальні темпи економічного зростання забезпечуються при мінімальній участі держави в економічному житті, а мінімальні темпи зростання – при його максимальній участі;

- при збільшенні масштабів діяльності держави темпи економічного зростання, як правило, знижуються, при ослабленні втручання держави – підвищуються.

Ще одним індикатором є критичний рівень ВВП на одну особу. Це головною мірою, результат значно нижчого, порівняно з пороговим значенням показника продуктивність праці і технічного забезпечення праці.

Далі розглядаються показники, які оцінюють ефективність економічної політики держави і характеризують умови забезпечення регіональної економічної безпеки, а саме: рівень розвитку підприємництва, або частка сектора загальнодержавного управління в наявних доходах – порогове значення дорівнює 20%; формування і використання бюджету; фінансова та зовнішньоекономічна ситуації.

Розвиток підприємництва обумовлений скороченням впливу держави на всі основні ринки. За цих умов регіонам необхідно розробляти і впроваджувати такі механізми, які б одночасно були більш ефективними за попередні та не збільшували перешкоди розвитку ринкових відносин; конкуренції на внутрішньому ринку; розвитку малого і середнього бізнесу.

Цікавим показником ефективності діяльності державних органів влади є показник державних витрат, тобто державне споживання на закупівлю товарів і послуг, а також на заробітну плату державних службовців. Порогове значення дорівнює 20% від загального обсягу бюджету. Це та частина державних витрат, яка споживається безпосередньо державними організаціями і, як правило, призводить до уповільнення темпів економічного зростання. Збільшення таких державних витрат свідчить про зниження ефективності державного регулювання та збільшення кількості державних службовців.

Значними державними витратами є покриття бюджетного дефіциту, що спонукає вдаватися до внутрішніх і зовнішніх позик. Державний борг зростає також в результаті капіталізації відсотків по раніше одержаних кредитах. Крім того, він збільшується унаслідок зобов'язань, прийнятих державою до виконання, але по тих або інших причинах не профінансованих. Залежність темпів економічного зростання від темпів приросту державного боргу зворотно пропорційна. Пороговим значенням із зовнішніх та внутрішніх позик прийнятий поріг у 30% до загальної суми бюджету. Чим більше розмір дефіциту бюджету (порогове значення дорівнює 3%), тим також нижче темпи економічного зростання і, навпаки, де державні витрати менше державних доходів і де з'являється профіцит бюджету, спостерігаються найвищі темпи економічного зростання.

Фінансова ситуація в регіоні багато в чому залежить від регіональної економічної політики. Питома вага грошової маси до суми річного ВВП нормована у розмірі 4%. Зростання цього показника зумовлює підвищення рівня інфляції (порогове значення дорівнює 20%), а залежність темпів економічного зростання від темпів інфляції має також зворотно пропорційний характер. Показник фінансової стійкості для регіональної економіки узагальнюється в розмірі внутрішніх джерел фінансування, або в зворотному – обсяг трансфертів з державного бюджету у % до ВРП, порогове значення прийняте на рівні 20%.

Для довгострокового стимулювання національного експорту з метою прискорення зростання державного виробництва в ринкових умовах можна використовувати регульовану девальвацію національної валюти. Залежність темпів економічного зростання від темпів девальвації носить зворотний характер. Максимальні темпи приросту ВВП на душу населення досягається в країнах, валюти яких не подешевшали, а подорожчали по відношенню до американського долара. Порогове значення темпу змін індексу офіційного курсу гривні до дол. США до попереднього періоду прийнятий у розмірі 6%. Також максимальні темпи економічного зростання зафіксовані у країнах з

мінімальним рівнем оподаткування зовнішньоторговельного обороту (менше 1 %).

Важливий показник – частка нагромадження у ВВП. Норма нагромадження – зведений макроекономічний індикатор, що відображає підсумковий баланс дії всіх економічних, правових, інституційних та інших факторів, що регулюють обсяг і структуру інвестиційної діяльності. Відповідно до методики розрахунку рівня економічної безпеки мінімальне граничне значення валових інвестицій – 25%. До показників оцінки економічного стану регіонів відносяться також показники інвестиційної безпеки, а саме: співвідношення річного припливу прямих іноземних інвестицій до ВРП, граничне значення якого має перевищувати 6%; а річний приплив на одну особу має бути вищим ніж 500 дол. США.

Найбільш значущими елементами у системі порогових значень показників економічної безпеки регіонів є показники якості життя. Зміни показника «рівень життя населення» визначає його платоспроможний попит і таким чином сприяє економічному розвитку регіонів. Однак варто підкреслити, що рівень самозабезпеченості продовольством, розрахований як відношення обсягу власного виробництва до розміру його внутрішнього споживання, ще не свідчить про ступінь продовольчої безпеки держави і не може бути узагальнюючим показником для її характеристики.

Найважливішою характеристикою рівня життя населення є рівень та якість харчування, що в свою чергу характеризує ступінь його соціально-економічного розвитку і більш ніж на 70% визначає здоров'я та тривалість життя людини. Останнім часом показник харчової цінності прийнятий у розмірі 2700 ккал на добу. До категорії голодуючих відноситься населення, що споживає 1520 ккал, на грані голоду і постійного недоїдання – 2150 ккал у добу.

Досить відзначити, що, наприклад, в одних країнах великомасштабний експорт сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства межує зі станом голоду основної маси населення, в інші, навпаки, імпорт

продовольства у величезних розмірах сприяє порівняно високому і стійкому рівню споживання населенням різноманітних продуктів харчування. Разом з тим і ту, і іншу групи не можна відносити до категорії продовольчозалежних країн, оскільки в першому випадку відсутній імпорт продовольства як сама основа для такої залежності; а в другому – експортні доходи економічно високорозвинених країн гарантують їм оплату імпорту продовольства і сировини в необхідних обсягах.

Крім цього показника у світовій практиці застосовується й інша критична межа – «критерій імпортової небезпеки», рівний 0,3. Він означає критичну частку імпортного продовольства на внутрішньому ринку. Продовольчу незалежність можна вважати достатньою за умови, коли питома вага вітчизняного виробництва по найбільш важливих продуктах харчування в загальному обсязі їхнього споживання населенням складає протягом року не менш 70 %. Це забезпечує на основі сумлінної конкуренції визначену нішу для імпортерів сировини і продовольства і той раціональний економічний поріг, що визначає стагнацію агропромислового виробництва. Припустимий розмір продовольчої залежності кожна країна визначає самостійно, виходячи з урахування власного економічного потенціалу, міжнародних позицій, наявності валютних ресурсів, рівня розвитку вітчизняного агропромислового виробництва, національних традицій у харчуванні, розміру незадоволеного платоспроможного попиту населення і ряду інших факторів внутрішнього і зовнішнього характеру. Вітчизняна модель економіки, що базується переважно на експорті сировини і палива і великомасштабному імпорті продовольства і сільськогосподарської сировини для його виробництва, неприйнятна для розвитку держави і вимагає кардинальної зміни.

У принциповій системі забезпечення економічної безпеки регіонів «Людина - Суспільство - Природа» людина займає центральне місце, цілісність якого забезпечується за рахунок розвитку всіх його складових. Неконтрольований критичний рівень розвитку системи може привести до соціального вибуху або соціального переродження, наприклад, у таку

антисистему для суспільства, як організована злочинність. Відповідний нормативний показник дорівнює не більше 500 зареєстрованих злочинів в рік на 110 тис. осіб. Таким чином, рівень злочинності характеризує ефективність функціонування механізму забезпечення економічної безпеки регіонів.

Збереження деструктивних тенденцій підсилює соціально-економічну поляризацію суспільства, все більш розширюючи зони бідності та економічної депресії. Особливо негативним є те, що в числі бідних більше половини складають сім'ї тих, що працюють. У той же час з'явилася дуже нечисленна група дуже багатих людей. Співвідношення доходів багатих і найбільш бідних верств населення в Україні – 30:1. Така диференціація населення по доходах явно надмірна, бо є небезпека, що вона доповниться сильною і стійкою диференціацією за якістю послуг охорони здоров'я і освіти.

В цілому, невідповідні демографічні показники, рівень, умови та якість життя, екологічний стан, характеристика ринку праці, соціального середовища, тощо обумовлюють формування соціальних ризиків у регіонах та державі, становлять небезпеку існування для людини та суспільства. Соціально-демографічні показники та якість життя, які є головними індикаторами регіонального розвитку та забезпечення їхнього відповідного рівня, повинні визначатися як пріоритетний напрям регіональної політики.

За результатами попереднього аналізу нами пропонується спрощена система показників, складена на основі наявних даних офіційної статистики яка дає змогу достатньо повно оцінити рівень економічної безпеки регіонів та за нормованими показниками вказати їх порогове значення (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Спрощена система показників економічної безпеки регіонів з урахуванням показників офіційної статистики

Напрями	Показники
Макро-економічні показники	Рівень ВВП, темпи зростання ВВП (3%), рівень інфляції (20%), сальдо експорт / імпорт (+, –), млн. дол. США, темпи зростання заборгованості із заробітної плати, відношення обсягу обслуговування зовнішнього боргу до доходу державного бюджету (25%), державні витрати на науку по відношенню до ВВП (2%), дефіцит бюджету до ВВП (3%).

Оцінка економіки Регіонів	ВРП, ВРП у розрахунку на одну особу; індекс промислової продукції, індекс валової продукції сільського господарства, чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи на 1000 чол. (9 осіб), вартість основних засобів, ступінь зносу основних засобів (35%).
Економічна активність регіонів	інвестиції у основний капітал (30 %), прямі іноземні інвестиції на одну особу, кошти іноземних інвесторів у структурі інвестицій в основний капітал, кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, обсяг реалізації продукції малих підприємств у % до загального обсягу.
Стан соціальної рівноваги	Чисельність населення, щільність населення, природний приріст населення (2,8), введення в експлуатацію житла, забезпечення населення житлом (25 м ² на одну особу), коефіцієнт безробіття (за методологією МОП) (10%), частка населення із середньодушовими грошовими доходами на місяць нижчими прожиткового мінімуму (40%), зміна реального доходу населення, наявний дохід у розрахунку на одну особу, викиди забруднюючих речовин в атмосферу (10 т/км ²), кількість зареєстрованих злочинів на 110 тис. чол. (500).

Джерело: систематизовано автором

Розробка системи порогових значень показників оцінки економічної безпеки регіонів – один з важливіших інструментів політики регіонального розвитку, яка дозволить здійснювати більш конкретні обґрунтовані заходи із підвищення рівня економічної безпеки регіонів в рамках відповідних прогнозів і програм.

Таким чином, адекватна система порогових значень показників економічної безпеки регіонів дасть змогу органам регіонального управління приймати адресні заходи, які покликані знизити соціальні ризики, створити умови та можливості розвитку території. Систему порогових значень необхідно використовувати як основу для урахування стану економічної безпеки і формування планів, програм і стратегій на регіональному рівні. Тому, економічну безпеку регіонів треба розглядати через призму ефективності соціально-економічної політики, з урахуванням стратегічного аспекту, а саме:

- розробити та адаптувати певну методику до умов конкретного регіонів;
- оцінити місце кожного окремого регіонів за показниками економічної безпеки у порівнянні з прийнятою системою порогових значень;

- здійснювати постійний моніторинг і контроль наближеності економічної ситуації регіонів до критичного стану;
- запроваджувати використання інформації щодо визначених соціально-економічних показників розвитку регіонів у порівнянні з критичним (пороговими) значенням для підвищення ефективності управлінської діяльності на рівні регіонів;
- запровадити через систему державного регіонального управління обов'язковість включення у нормативи розвитку регіонів світові рівні показників економічної безпеки.

Висновки до розділу 2

Результати досліджень дозволяють зробити наступні висновки:

1. Концептуально визначено, що при формуванні методологічного базису дослідження рівня економічної безпеки регіонів необхідно врахувати загальну послідовність, основні етапи і методи дослідження економічної безпеки регіонів, які включають основні елементи системного аналізу. Потрібно зазначити, що нами запропонована система забезпечення економічної безпеки має специфічні структурні та функціональні компоненти, свої «входи» та «виходи». Тобто, для одержання вхідних даних (показників-індикаторів, а також кількісних критеріїв їх визначення) необхідно використовувати статистичний аналіз, з метою забезпечення якісною інформацією, що є однією з основних складових економічної безпеки.

2. Проаналізовано різний економіко-математичний інструментарій аналізу економічної безпеки регіонів. Визначено, що при максимально комплексному оцінюванні соціально-економічної ситуації регіонів та використанні одного інтегрального (зведеного) показника значно спрощується процедура ухвалення рішень щодо забезпечення економічної безпеки.

3. Сформована система показників оцінювання економічної безпеки регіонів, а саме надане наукове обґрунтування теоретико-методичного підходу

до формування інтегрального показника та алгоритмізації процедури оцінки рівня економічної безпеки регіонів, зокрема: вибору системи математичного обчислення ймовірності втрат економічної безпеки за фактично отриманими значеннями індикаторів; обґрунтування системи економічних індикаторів, які характеризують критерії оцінки економічної безпеки; визначення вагомості кожного економічного індикатора, розробка шкали оцінки рівня економічної безпеки; визначення та оцінка фактичних значень індикаторів економічної безпеки; визначення стану соціально-економічного розвитку та рівня економічної безпеки регіонів, розробка системи порогових значень показників оцінки економічної безпеки регіонів. Таким чином, адекватна система порогових значень показників економічної безпеки регіонів дає змогу органам регіонального управління приймати адресні заходи, які покликані знизити соціальні ризики, створити умови та можливості розвитку регіонів. Запропонована система порогових показників використовується як основа для урахування стану економічної безпеки щодо формування стратегії забезпечення економічної безпеки регіонів.

РОЗДІЛ 3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ

3.1. Державне регулювання у стратегії забезпечення економічної безпеки

Державна політика із забезпечення економічної безпеки країни передбачає наступні заходи її регулювання: створення інформаційної бази для об'єктивного всебічного моніторингу економіки й суспільства та його проведення з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам об'єктів економічної безпеки; розробка комплексу оперативних, довготривалих заходів щодо попередження, нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз, оцінка результатів їх здійснення; організація роботи із реалізації комплексу державних заходів щодо забезпечення економічної безпеки. Формування ефективної державної політики щодо забезпечення економічної безпеки держави зумовлено об'єктивними процесами та явищами, які відбуваються в національній економіці та суспільстві, а також у глобальній економіці. Суперечливість інтеграційних тенденцій надає особливого значення проблемі економічної безпеки країни як основи забезпечення її суверенітету, конкурентоспроможності, обороноздатності, органічного входження країни до системи світової економіки. Із точки зору системного підходу економічна безпека є певною системою, яка, своєю чергою, є частиною системи національної безпеки. Державна політика щодо забезпечення економічної безпеки, як складова єдиної політики національної безпеки, інтегрованої в систему геополітичної безпеки, – це цілеспрямована діяльність органів державної влади усіх рівнів щодо управлінських заходів, рішень, реалізації стратегічних пріоритетів із захисту національних економічних інтересів, забезпечення економічних свобод суб'єктів господарювання і населення, нівелювання найбільш небезпечних ризиків та усунення негативних проявів

економічної глобалізації на усій території країни. Мостова А. вважає, що державна політика в сфері забезпечення економічної безпеки являє собою закріплену чинним законодавством систему законодавчих, організаційних, управлінських заходів, яка реалізується, в основному уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації при участі політичних партій, інститутів громадянського суспільства та представників бізнес середовища з метою впорядкування та розвитку суспільних економічних відносин, забезпечення реалізації та захисту соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створення умов для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечення конкурентоспроможності держави у світовому економічному середовищі [100].

В свою чергу Акімова Л. зазначає, що належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики (у тому числі економічної), підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім і зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, примусити працювати механізм управління економічною ситуацією, створити ефективні механізми соціального захисту населення [1].

Політика держави повинна містити комплекс заходів управління соціально-економічними процесами трансформації економічної системи у вигляді зміни кількісних та якісних характеристик її взаємопов'язаних елементів з метою створення їх збалансованої та ефективною пропорції для досягнення стійкої позитивної динаміки економічного розвитку країни [2].

В цілому, серед основних функцій державної політики із забезпечення економічної безпеки науковці виділяють:

- практичну, яка зводиться до наукового обґрунтування економічної політики держави, зокрема інноваційної, розробки рекомендацій щодо застосування принципів і методів підвищення рівня економічної безпеки;
- прогностичну, пов'язану із розробкою наукових основ передбачення перспектив економічного розвитку в майбутньому. Вона зводиться до

розробки прогнозів довгострокових програм економічного розвитку з урахуванням потенційних загроз:

- регулюючу, що передбачає посилення взаємозв'язку економічної політики та основних напрямів інноваційного і соціально-економічного розвитку держави;

- захисну, яка зводиться до посилення економічної безпеки, включаючи контроль за дотриманням законодавчих норм, а також до здатності механізму забезпечення економічної безпеки виконувати роль засобу впливу суб'єктів безпеки на недоторканність та захист власних національних інтересів, національних цінностей від внутрішніх і зовнішніх посягань.

- контрольну, спрямовану на здійснення контролю за правильністю застосування суб'єктами економічної безпеки відповідних методів і важелів у конкретній ситуації, пов'язаній зі захистом національних інтересів та запобіганням потенційним загрозам.

Компромiс між інтересами держави та місцевими інтересами в рамках регіональної політики визначений у роботі, в якій сформульований у вигляді взаємоприйнятних перспективних цілей та адекватних об'єктивним умовам поточних завдань із визначеними методами їх реалізації, що повинно бути зафіксовано у відповідних законодавчих і нормативних актах.

Дослідження особливостей регіональної політики управління соціально-економічними процесами, формування нової якості розвитку регіонів та економічної безпеки стає надзвичайно важливим науково-практичним завданням.

Будь-яка регіональна політика, а особливо активна політика, передбачає процес формування сприятливих умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів. Саме цей аспект є ключовим стратегічним пріоритетом регіональної політики та економічної безпеки. Однак переважна більшість фахівців, які досліджують і розвивають теоретичні основи регіональної політики, на жаль, вважають, що саме взаємодія органів державної влади різних рівнів передусім становить сутність цього терміну.

Своєю чергою, В. Онищенко вважає, що «сучасна регіональна політика повинна бути визначена як діяльність держави, що спрямована на адміністративно-економічну оптимізацію регіональної структури країни і відносин між центром і територіями з метою забезпечення збалансованого розвитку за рахунок максимально ефективного використання наявних внутрішніх і залучення зовнішніх ресурсів» [103].

У широкому розумінні регіональна політика – це система цілей і дій, що спрямовані на реалізацію інтересів держави щодо регіонів та внутрішніх інтересів самих регіонів, яка реалізується за допомогою методів, що враховують історичну, етнічну, соціальну, економічну та екологічну специфіку територій. Також регіональна політика здійснюється самими регіонами (органами місцевого самоврядування) [92]. Це відоме визначення створює теоретичний базис для розвитку регіональної політики із забезпечення економічної безпеки.

У цілому регіональна політика має сприяти раціональному використанню природно-ресурсного, людського, виробничого, інвестиційно-інноваційного та інших потенціалів, створювати умови для врахування особливостей кожної території (природно-географічних, історичних, ресурсних, виробничих, соціальних, демографічних та ін.) у контексті загальнодержавних інтересів економічної безпеки.

Зауважимо, що здебільшого крім управлінського підходу розуміння регіональної політики, економічний аспект домінує над іншими компонентами регіонального життя. Оскільки на сьогоднішній день регіональна політика розглядається тільки як така, що здійснюється державою в регіонах щодо самостійного вирішення більшості питань власного розвитку, то регіональна економічна політика, по суті, повинна спиратися на засади державної економічної політики, а з іншого боку – враховувати пріоритети державної регіональної політики. Водночас регіональна економічна політика має формуватися і реалізовуватися винятково регіональними суб'єктами за підтримуючої та консультативної ролі держави. Регіональна економічна

політика – це цілеспрямована діяльність та система організаційно-економічних заходів державних і регіональних органів влади щодо покращання соціально-економічного розвитку регіонів. Вона включає бюджетну, податкову, інвестиційну, промислову, аграрну, зовнішньоекономічну, структурну та інноваційну політику. Інші автори вважають, що регіональна економічна політика – це сукупність організаційно-правових та економічних заходів, які здійснюються державою у сфері регіонального розвитку країни відповідно до її поточних і стратегічних цілей. Ці заходи спрямовуються на стимулювання ефективного розвитку продуктивних сил регіонів, раціонального використання ресурсів, створення нормальних умов життєдіяльності населення, забезпечення екологічної безпеки та вдосконалення територіальної організації суспільства. Проте звужувати регіональні процеси до суто економічних, на нашу думку, некоректно, оскільки регіональні процеси значно багатогранніші й охоплюють усі сторони суспільного життя. Разом з економічними критеріями успішності розвитку регіонів є соціальні, а саме підвищення добробуту жителів, збільшення тривалості повноцінного життя. Отже, соціальний складник розвитку регіонів визнається як домінуючий над економічним, тому головною метою соціального розвитку регіонів є створення умов для підвищення якості життя своїх громадян, а оцінкою того чи іншого рівня розвитку є соціальний, економічний добробут людини та соціально-економічний розвиток регіонів. Регіональна політика визначається автором як «сфера діяльності з управління економічним, соціальним, екологічним і політичним розвитком країни в регіональному аспекті відповідно до заздалегідь розробленої програми. Метою регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, поглиблення процесів ринкової трансформації, підвищення рівня життя населення, забезпечення гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина» [117].

Державна стратегія регіонального розвитку - 2027 потрібна для того, аби розвиток регіонів і територій відбувався більш рівномірно, аби диспропорції між регіонами не зростали, аби вирівнювалась якість життя населення, через допомогу в розвитку тим територіям, де є обмежені ресурси чи фізичні об'єктивні обмеження їх зростання. Стратегія визначає стратегічні та оперативні цілі регіонального розвитку і розроблена з урахуванням Цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 [116].

Загалом новий територіальний підхід передбачає, що визначаються території, що потребують особливої уваги з боку держави. Серед цих території визначаються території, які є центрами зростання/регіональними полюсами зростання і підтримка яких сприятиме розвитку всього регіонів, та території з обмеженими можливостями розвитку, які по суті втратили можливість для самовідновлення і деградацію яких терміново варто зупиняти. У Стратегії [116] до територій, що потребують особливої уваги з боку держави віднесли:

- агломерації — територіальні скупчення населених пунктів (насамперед міст), що формують цілісні суспільно-територіальні утворення з чисельністю населення понад 500 тис. осіб. Агломерації є територіями концентрації населення, капіталу та бізнесу і мають інтенсивні господарські, трудові, культурно-побутові зв'язки з навколишніми територіями, характеризуються високим рівнем розвитку інфраструктури, економіки, надання послуг населенню;

- великі міста — міста з чисельністю населення від 100 тис. осіб і більше;

- малі міста — міста з чисельністю населення до 50 тис. осіб;

- монофункціональні міста — міста, розвиток яких пов'язаний з реалізацією однієї виробничої функції та які віднесені до центрів вугледобування, видобування рудної і нерудної сировини, хімічної і нафтопереробної промисловості. Внаслідок занепаду профільних галузей спеціалізації в цих містах спостерігаються активні депопуляційні процеси, погіршуються умови навколишнього природного середовища, зростає

безробіття; сільські території у несприятливих умовах — територіальні громади, що одночасно мають такі характеристики, як щільність сільського населення нижча 15 осіб на кв. кілометр, відстань до найближчих міст з населенням більше 50 тис. осіб понад 30 хвилин на автомобілі (орієнтовно 40 кілометрів автомобільними дорогами з твердим покриттям), чисельність населення скоротилася у період 2008—2018 років більш як на 30 відсотків;

- гірські території Українських Карпат — територіальні громади, які розташовані у гірській місцевості і до складу яких входить щонайменше один населений пункт, якому надано статус гірського відповідно до Закону України “Про статус гірських населених пунктів в Україні”;

- макрорегіон “Азов-Чорне море” — частина території України, яка прилягає до морського узбережжя або узбережжя морських заток і лиманів у межах 30-кілометрової доступності;

- прикордонні території у несприятливих умовах — територіальні громади, розташовані біля кордону з державами, відносини з якими передбачають додатковий рівень безпеки державного кордону, обмеження руху товарів та людей, що стримує розвиток місцевої економіки та залучення інвестицій в межах 30-кілометрової доступності, або лінії розмежування відповідно до Закону України “Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції”;

- тимчасово окуповані території України — частини території України, в межах відповідно до Законів України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” та “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України”;

- природоохоронні території та об’єкти — території та об’єкти природно-заповідного фонду, їх функціональні та охоронні зони, території, зарезервовані з метою наступного заповідання, території та об’єкти екомережі, території Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя міжнародного значення,

біосферні резервати програми ЮНЕСКО “Людина і біосфера”, об’єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО відповідно до Закону України “Про національну інфраструктуру геопросторових даних”.

Таблиця 3.1

Новели державної регіональної політики у ДСРР-2027

Елементи політики	2021—2027 роки
Об’єкти політики	визначення типу територій, що потребують застосування особливих механізмів та інструментів державної підтримки розбудова конкурентоспроможного регіонів та функціональної території шляхом залучення усіх суб’єктів розвитку та використання потенціалу ключових активів регіонів/території як умови надання фінансової підтримки з державного бюджету
Підхід до планування	визначення територій, що потребують державної підтримки, планування їх розвитку на засадах інтегрованого підходу (поєднання галузевого та територіального підходу)
Типи проектів	спрямування державних інвестицій у матеріальні та нематеріальні активи у вигляді так званих “твердих” та “м’яких” розвиткових проектів на основі якісної діагностики потенціалу та проблем територій, що потребують державної підтримки
Суб’єкти формування та реалізації політики	розроблення та реалізація політики здійснюється на усіх рівнях врядування (центральний, регіональний, місцевий) із залученням неурядових організацій
Фінансування	Цільове спрямування коштів державного фонду регіонального розвитку на виконання програм регіонального розвитку, що забезпечують виконання окремих завдань Стратегії
Просторове планування	обов’язкове врахування вимог містобудівної документації (Генеральної схеми планування території України, схем планування території на регіональному рівні, генеральних планів населених пунктів) під час здійснення державних інвестиційних програм/заходів
Міжвідомча координація	забезпечення Кабінетом Міністрів України належного рівня координації, зокрема через Міжвідомчу координаційну комісію з питань регіонального розвитку
Інституційна спроможність	забезпечення спроможності територіальних громад стратегічно планувати розвиток та ефективно управляти ресурсами для розвитку становлення агенцій регіонального розвитку як реальних суб’єктів регіональної політики

Джерело [116]

Стратегічною метою державної регіональної політики до 2027 року є розвиток та єдність, орієнтовані на людину - гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні, забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій

та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни, що створює умови для підвищення рівня добробуту та доходів громадян під час досягнення згуртованості в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному та просторовому вимірах [116].

Стратегічна мета державної регіональної політики до 2027 року досягається на основі трьох стратегічних цілей:

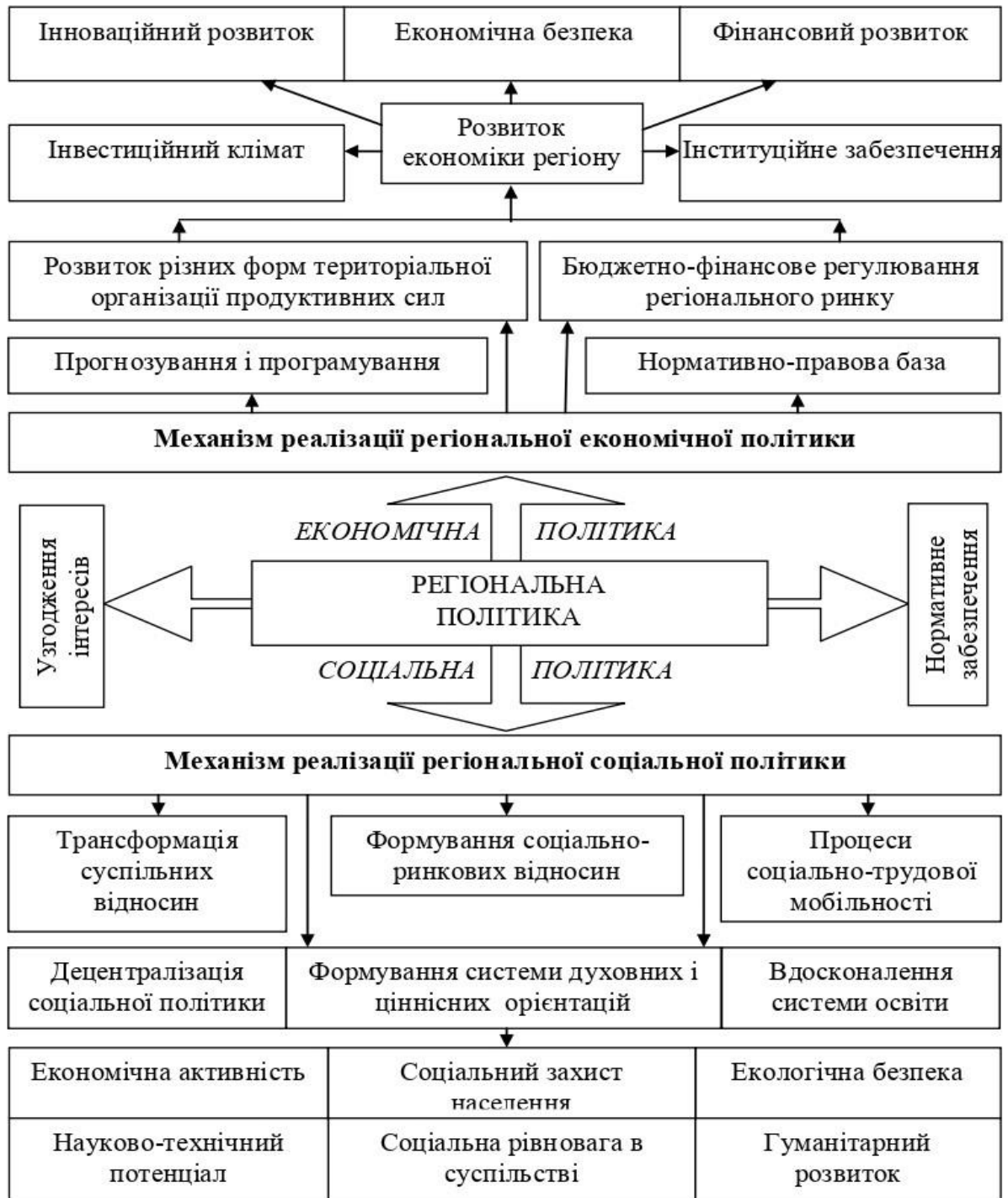
I. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах.

II. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.

III. Розбудова ефективного багаторівневого врядування.

Пріоритетами регіонального розвитку на період до 2027 року є: розвиток економічної, інфраструктурної, соціально-культурної зв'язаності та інтегрованості на національному, регіональному та місцевому рівні; прискорення економічного зростання регіонів та територій з низьким рівнем соціально-економічного розвитку із забезпеченням покращення стану навколишнього природного середовища та невиснажливого використання природних ресурсів; підвищення якості та забезпечення доступності для населення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, незалежно від місця проживання, зокрема на засадах цифровізації; охорона культурної спадщини, збереження традиційного характеру середовища населених пунктів.

За підсумками аналізу теоретичних підходів до трактування поняття «регіональна політика» та механізмів реалізації її потрібно визначати більш укрупнено – як соціальну й економічну політику. Таке тлумачення не є новим, але воно використовується формально і тільки як синонім поняття «економічна політика». Доцільно в сучасних умовах вивести соціальний складник економічної політики регіонів на рівнозначний рівень (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Механізм реалізації регіональної соціально-економічної політики

Джерело: систематизовано автором

Отже, успішне реформування економіки вимагає здійснення ефективної та гнучкої регіональної соціально-економічної політики, основними завданнями в сучасних умовах господарювання якої є:

- 1) підвищення ефективності функціонування державних органів управління економікою на рівні регіонів;
- 2) визначення повноважень регіональних органів влади в процесі забезпечення економічної безпеки регіонів;
- 3) узгодження інтересів окремих учасників процесу забезпечення економічної безпеки регіонів та інтеграція їх в державні економічні цілі;
- 4) пошук власних джерел розвитку, на основі більш ефективного використання потенціалу території;
- 5) підвищення соціально-економічної захищеності регіонів на основі більш ефективного використанням фінансових інструментів, жорсткого моніторингу використання регіональних асигнувань;
- 6) створення умов для міжрегіональної кооперації і стратегічного партнерства влади, бізнесу та суспільних інститутів в рамках інноваційної моделі розвитку;
- 7) участь регіонів на паритетних началах у формуванні загальнодержавного ринку;
- 8) визначення регіональних аспектів управління інвестиційною діяльністю з урахуванням науково-технічного потенціалу;
- 9) підвищення кваліфікації управлінського персоналу як основи ефективних органів влади і громадських інституцій за умови розвитку управлінської прогресивності, новітніх методів управління, створення ефективної інформаційної системи та орієнтації на результат.

Таким чином, ефективна регіональна політика – це не тільки побудова взаємин за вертикаллю, але й по горизонталі. Це передусім забезпечення для регіонів можливості для економічного і соціального прогресу, завдяки якому тільки і можливий загальний прогрес держави. Саме це і повинна забезпечувати раціональна науково обґрунтована регіональна політика, яка охоплює всі сфери людської діяльності: раціональне розміщення і розвиток продуктивних сил, регіональні особливості інвестиційної, структурної,

промислової й аграрної, демографічної і соціальної, екологічної і національної політики.

Потрібно відзначити, що наслідком ефективної регіональної соціально-економічної політики є забезпечення економічної безпеки регіонів, а саме ступінь самостійності та можливість формування ним власних потреб і перспектив розвитку з врахуванням його специфіки, першочерговим етапом якої є децентралізація, розподіл функцій управління між централізованою державною владою та регіональним управлінням.

До пріоритетних задач регіональної політики в сфері економічної безпеки варто віднести:

- реорганізацію економіки регіонів з урахуванням переваг галузей спеціалізації;
- відновлення і раціональне використання власних джерел розвитку агропромислових регіонів;
- подолання депресивного стану в регіонах з екстремальними умовами, створення умов для відродження нечисленних народів;
- формування територіально-виробничих комплексів нового типу, орієнтованих на виробництво й реалізацію продукції, що відповідає вимогам ринку, за рахунок нецентралізованих інвестицій;
- розвиток міжрегіональних інфраструктурних систем (транспорту, зв'язку, інформатики) [116].

Запровадження перелічених заходів у системі забезпечення економічної безпеки регіонів насамперед підвищить правову свідомість та громадянську активність представників територіальних громад. Оскільки вони становлять основу господарської системи регіонів та його соціально-економічного розвитку. Забезпечення економічної безпеки регіонів дасть змогу не лише вдосконалити систему управління регіональним розвитком, але й підвищити рівень захисту національних економічних інтересів.

Сучасний розвиток економічних відносин підтверджує, що неефективним є однотипне управління регіонами, а навпаки, потрібне

формування умов для створення кожним з них своїх конкурентних переваг. Сучасні вчені справедливо підкреслюють необхідність загальнодержавного розвитку у поєднанні зорганічною єдністю комплексного розвитку регіонів. Також, акцентується увага на тому, що регіональна політика має бути цілісною з метою створення такої національної соціально-економічної системи, яка може адекватно відреагувати на виклики процесів глобалізації і буде технічно, економічно і культурно високорозвиненою.

В рамках процесу економічно безпечного розвитку регіонів повинні бути реалізовані:

- узгоджена соціально-економічна політика економічно безпечного розвитку регіонів;
- розробка методології моніторингу розвитку і технології дослідження соціально-економічного середовища регіонів;
- правове, фінансове, інформаційне і кадрове забезпечення досягнення цілей.

Побудова концептуальної моделі розвитку регіонів дозволяє виявляти її системні властивості, умови приведення в передбачуваний стан, визначений власною природою структури і відносинами елементів. Така концепція передбачає створення реального сектора економіки, який гармонійно розвивається і має імунітет до дії внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці. Вона реалізується через стратегії соціально-економічного розвитку регіонів та представлена базовими принципами, регулюється організаційно-економічним механізмом.

Концепція визначає місію, головну мету, принципи, стратегічні ресурси, суб'єктів і форми її реалізації. Сутність концепції економічно безпечного розвитку регіонів визначається її метою – створення соціально-економічної рівноваги. Для досягнення мети необхідно вирішити наступні завдання:

- 1) забезпечити умови для ефективного соціально-економічного розвитку регіонів;

- 2) створити умови оптимального поєднання методів державного регулювання та ринкових регуляторів;
- 3) сформувати умови для сприятливого інвестиційного клімату і інноваційного підприємництва;
- 4) вдосконалити систему міжрегіональних комунікацій;
- 5) підвищити ефективність функціонування регіональної економіки і систем життєзабезпечення;
- 6) забезпечити умови для розвитку людського потенціалу, здатного реалізуватись в умовах нової економічних умов;
- 7) створити умови для розвитку місцевого самоврядування;
- 8) підтримати розвиток малого бізнесу.

Вдосконалення політики регіонального розвитку сьогодні дозволить визначити принципово значущий напрям у галузі моніторингу і оцінки соціально-економічної ситуації території, а також виступить як основний критерій при визначенні найбільш істотних і значущих показників оцінки загроз.

Тому основними економічними проблемами нової регіональної політики економічно безпечного розвитку регіонів є такі:

- створення моніторингу для безперервного відстежування динаміки зміни параметрів внутрішнього і зовнішнього соціально-економічного середовища як чинників економічної безпеки;
- формування і розвиток інтегрованого соціально-економічного потенціалу регіонів та відповідної інформаційної бази для ухвалення управлінських рішень з урахуванням конкурентних переваг регіонів;
- структурний розвиток системи регіонального управління у напрямі посилення місцевого управління і самоврядування і виділення цільових локальних територіальних зон (вільні економічні зони, зони прикордонної торгівлі);
- створення діючої моделі стратегічного управління регіоном, що дозволяє забезпечити досягнення найвищої соціально-економічної

ефективності на основі урахування усіх регіоноутворюючих параметрів в їх розвитку в часі та просторі;

- оптимізація взаємозв'язку територіального, галузевого і господарського управління з урахуванням нових можливостей місцевого управління і самоврядування [131].

В цілому, на нашу думку, для швидкого формування економічно безпечного простору регіонів важливим є формування відповідного організаційно-економічного механізму на основі аналізу інноваційних та інвестиційних можливостей соціально-економічного розвитку.

В рамках регіональної політики потрібно продовжувати і розвивати практику створення і розвитку вільних економічних зон, де особливу увагу під час формування інвестиційної привабливості регіонів необхідно приділяти створенню ефективної сучасної інфраструктури. Розподіл бюджетних коштів, інвестиційних ресурсів повинен відбуватися з урахуванням стратегічно важливого геополітичного становища окремих регіонів.

В сучасних умовах основними принципами для визначення правил створення умов розвитку безпечної соціально-економічної системи регіонів є:

Принцип науковості. В даному випадку основоположним є ефективне функціонування системи, яке неможливе без накопичення і систематизації наукових знань. Звідси виходить, що концептуальний процес розвитку системи регіонів будується на випереджаючому розвитку науково-освітньої підсистеми;

Принцип постійного вдосконалення системи, що забезпечує досягнення мети її розвитку. Будь-яка система розвивається в певному напрямі й по певних траєкторіях, досягаючи тим самим реалізації стратегічної мети;

Принцип багатоваріантності розвитку системи і можливості вибору її оптимальних напрямів. Для фіксації стратегічної мети розглядається побудова безлічі траєкторій розвитку підсистем, де на кожному рівні зберігається цілісність стратегічної мети системи. Це припускає побудову безлічі варіантів розвитку системи за умови оптимального управління процесом [133].

Принцип узгодженості ухвалення стратегічних рішень. Діяльність регіональних суб'єктів господарювання націлена на реалізацію системи інтересів, виходячи з потреб суспільства. При цьому в певний момент часу загальні й приватні інтереси можуть приходити в суперечність, що викликає порушення рівноваги в системі. Для зниження цієї загрози повинна бути забезпечена узгодженість в ухваленні рішень на перспективу, що пов'язане з вибором методів, інструментів, формуванням політики регіонального регулювання господарської діяльності суб'єктів системи;

Принцип урахування чинників нестабільності та невизначеності розвитку системи (загроз економічній безпеці).

В процесі забезпечення економічної безпеки розвитку регіонів необхідно розробити стратегію, де визначити можливі загрози економічній безпеці в різних сферах, зокрема: соціальній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших.

Стратегія соціально-економічного розвитку регіонів згідно Державної стратегії регіонального розвитку 2021-2027 розробляється на основі комплексного територіального підходу, що передбачає, що об'єктом регіональної політики є територія, яка характеризується специфічним набором соціальних, просторових, екологічних та економічних особливостей. Далі необхідно розробити логічно обґрунтовану і послідовну цільову програму із реалізації інвестиційно-інноваційного забезпечення підвищення рівня економічної безпеки регіонів [116].

Головними напрямками реалізації програми забезпечення економічної безпеки регіонів є концентрація обмежених ресурсів та розвиток найперспективніших напрямів розвитку, створення прогресивних ринкових структур із використанням економічних методів та договірних відносин. Досвід показує, що багато проблем соціально-економічної і екологічної незбалансованості в першу чергу зароджувалися на рівні регіонів і лише пізніше набували національних масштабів.

Підходи до розробки стратегії економічно безпечного розвитку регіонів можуть укладатися в наступні стратегії.

Перша стратегія – це збереження організаційно-економічних форм діяльності суб'єктів господарювання та взаємовідносин «центр-регіон», що склалася в попередні десятиліття, орієнтація на державні програми і централізовані джерела фінансування.

Друга стратегія – це переорієнтація виробників на місцеві ринки та інвестиції. Привабливість даної стратегії для місцевих органів влади і підприємців полягає в тому, що при ній досягається більша автономна самостійність в розподілі ресурсів.

Третя стратегія – підвищення ефективності всього народногосподарського комплексу регіонів як неодмінна умова його життєздатності в ринкових умовах. Вона досяжна на основі реорганізації економічної політики, модернізації виробництва, впровадження новітніх досягнень науково-технічного прогресу, передових технологій, інтелектуального прориву у всіх сферах діяльності, використання потенційних можливостей нових форм господарювання і підприємництва.

На наш погляд для сучасних українських умов, найперспективнішою є системна стратегія підвищення рівня економічної безпеки регіонів, яку можна описати як послідовну зміну явищ, станів, сукупності дій для досягнення певного результату, що відображає сутність економічно безпечного розвитку регіонів і може проходити в чотири етапи.

На першому етапі проводиться аналіз регіональних проблем, який повинен виявити системні диспропорції, причини виникнення і відтворення диспропорцій, встановити зв'язки і взаємозалежності між проблемами території, чинниками, на які можна вплинути для вирішення проблем.

На другому етапі формуються цілі та можливі стратегії. Тобто на основі аналізу регіональних проблем проводяться формування безлічі цілей розвитку регіонів і розробка максимального числа напрямів, за якими можливо досягнення поставленої мети. При цьому здійснюється аналіз регіональної

ресурсної бази, господарських важелів, структурних зрушень, економічних і інших стимулів, встановлюється можливість їх комбінування і послідовності використання для досягнення мети.

На третьому етапі проводиться оцінка можливих наслідків реалізації концепції економічної безпеки регіонів. Оцінка наслідків припускає виявлення можливої реакції всіх елементів регіональної системи на управлінські дії. Даний процес повинен бути оптимізований за допомогою всебічного моделювання наслідків реалізації різних стратегій. Якщо оцінка показує, що сформульовані цілі недосяжні, потрібно уточнити поставлені цілі, невирішені проблеми, корегувати стратегію або корегувати терміни досягнення поставленої мети. В результаті з безлічі допустимих стратегій відбираються тільки ті, які задовольняють цілям за якістю наслідків.

Четвертий етап – вибір оптимальної стратегії. Проводиться порівняльний аналіз всіх відібраних стратегій. На даному етапі необхідно передбачити декілька сценаріїв реалізації стратегії, які повинні застосовуватися залежно від прогнозованих змін як зовнішніх, так і внутрішніх загроз економічній безпеці в тих або інших межах. Слід провести оцінку вірогідності та розміру відповідних змін і передбачити можливі корегування стратегії в процесі її реалізації залежно від того, який сценарій реалізується насправді. Необхідно намітити і оцінити резерви, що забезпечують досягнення сформульованої мети. Слід сформулювати можливі події, настання яких означатиме необхідність повного перегляду системи економічної безпеки.

Таким чином, тенденції соціально-економічного розвитку в українській економіці, наявні ризики і загрози дозволяють виділити як мінімум три можливі варіанти стратегії економічно безпечного розвитку як країни, так і її регіонів:

- сценарій інерційного імпорто-орієнтованого технологічного розвитку, що припускає відсутність масштабних цілеспрямованих зусиль, фокусування політики в основному на підтримці макроекономічної стабільності і низьких

параметрах бюджетних витрат на науку, інновації та інвестиції в людський капітал;

- сценарій наздоганяючого розвитку і локальної технологічної конкурентоспроможності, орієнтований не тільки на переозброєння економіки на основі імпорتنих технологій, але і на локальне стимулювання розвитку вітчизняних розробок, коли сектор фундаментальної і прикладної науки сегментується і концентрується навколо тих напрямів, які мають комерційне застосування;

- сценарій досягнення лідерства у провідних науково-технічних секторах і фундаментальних дослідженнях, що характеризується значними зусиллями держави по модернізації сектора прикладної і фундаментальної науки, значним підвищенням їх ефективності концентрацією зусиль на проривних науково-технологічних напрямках, які дозволяють різко розширити застосування вітчизняних розробок і поліпшити позиції на світовому ринку високотехнологічної продукції і послуг.

Ми вважаємо, що в сучасних умовах найбільш оптимальним є сценарій змішаної стратегії наздоганяння з елементами стратегії лідерства в сегментах, в яких є (або можуть бути швидко створені) конкурентні переваги, але сьогодні реалізується в окремих секторах економіки наздоганяюча стратегія, а в багатьох напрямках – інерційна. Рішення питань динамічного розвитку економіки регіонів, включення їх в сучасний етап світової науково-технічної інтеграції, забезпечення гідного рівня добробуту населення неможливе без створення відповідній цим цілям системи управління і сприйняття кожним суб'єктом економіки відповідної ринкової концепції управління.

В регіональну програму забезпечення економічної безпеки, як інструмент реалізації відповідної концепції необхідно включати моніторинг сучасного стану державної та регіональної безпеки з вказівкою появи чинників, які поліпшили чи погіршили стан безпеки за звітний період та заходи поінформованості населення. Перспективний розвиток, що є основою регіональних програм забезпечення економічної безпеки регіонів, повинен

визначатися, по-перше, із врахуванням функцій, що виконуються регіоном у суспільному розподілі праці, по-друге, з урахуванням оптимальних способів задоволення внутрішніх регіональних потреб та формування економічно безпечного простору з позицій всього господарства, по-третє, з урахуванням узгодженості в розвитку всіх стадій відтворювального процесу. Неодмінною умовою такої узгодженості є встановлення для кожного етапу розвитку оптимальної взаємозалежності як між самими регіональними підсистемами (соціальною та економічною), так і в їхній середині. Таким чином формується система загроз економічній безпеці регіонів.

Найбільша увага приділяється реалізації довгострокової програми соціально-економічного розвитку, покликаної визначити стратегічні цілі та пріоритети, ґрунтуючись на відповідній загальнодержавній концепції економічної безпеки. Розробка обґрунтованої і послідовної цільової програми із забезпечення економічної безпеки регіонів базується на декількох важливих організаційно-методичних принципах:

- вибір ключових напрямів розвитку галузей та інших соціально-економічних інститутів, прискорений (що випереджає) розвиток яких дасть максимальний резонансний ефект, що призведе до підвищенні рівня і якості життя населення;

- перехід до адресного, концентрованого забезпечення обраних перспективних об'єктів необхідними і достатніми ресурсами, стимулюючими їхній розвиток і конкурентоспроможність, що мінімізує втрати і підвищує ефективність функціонування всієї системи;

- створення інноваційно-інвестиційних «точок зростання» (це може бути галузь або підгалузь, муніципальне утворення, конкретне велике поселення або підприємство). Такий центр створюється з метою розробки і втілення в життя програми забезпечення економічної безпеки.

Отже, досягнення розвитку регіонів з позицій системності та комплексності – одна з основ вирішення проблеми економічно безпечного розвитку держави в цілому.

Сучасний розвиток регіонального управління передбачає широке використання нових підходів в управлінській діяльності. У системі запропонованих заходів із перетворення регіонального управління пріоритетна роль відводиться не разовим оцінкам результатів управлінських рішень, а моніторингу економічної безпеки регіонів. Моніторинг і оцінка соціально-економічного розвитку та економічної безпеки регіонів повинні спиратися не тільки на показники кількісного, але і якісного зростання. Формування політики економічно безпечного розвитку регіонів, актуальність розробки і широкого системного використання якої обумовлена складністю сучасних соціально-економічних систем, взаємодія яких збільшилася до такого ступеня, що досягнення їх ефективності неможливе без об'єднуючої системи принципів, критеріїв і параметрів управлінської діяльності.

В процесі реалізації системного підходу, метою якого є ефективний економічно безпечний розвиток регіонів, необхідно враховувати ряд принципів:

- 1) пріоритетність розвитку людського потенціалу;
- 2) гармонізація, збалансованість, стійкість і висока організованість соціально-економічних процесів у регіоні;
- 3) розгляд сукупності елементів економічної системи регіонів як єдиного цілого;
- 4) властивості системи – не просто сума властивостей її елементів, бо система володіє особливими властивостями, яких може і не бути у окремих елементів;
- 5) максимальна ефективність функціонування системи;
- 6) визначення регіональної системи, як частини (підсистема) більш загальної системи держави;
- 7) ділення регіональної системи на підсистеми.

Таким чином, методологічні аспекти реалізації системного підходу у процесі забезпечення економічно безпечного розвитку регіонів зводяться до регулювання адміністративно-територіальних утворень з метою розвитку

синергетичних якостей економічної системи території, виявлення зв'язків і механізмів, що забезпечують ці якості. Соціально-економічну систему регіонів слід розглядати як функціональну і систему сукупності глибоко інтегрованих економічних і соціальних підсистем, що розвиваються. Сама сутність перетворень полягає в тому, що, крім управління на регіональному рівні окремими сферами (охорона здоров'я, житлове комунальне господарство, освіта та ін.), виділяються: сукупність взаємозв'язаних інституційних структур (організації різних галузей і форм власності, органи влади, органи місцевого самоврядування, науково-освітні організації, інфраструктурні елементи та інші) та управлінські відносини, що виникають в процесі забезпечення економічної безпеки та зумовлюють інноваційний розвиток економіки регіонів.

3.2. Світовий досвід регіональної політики забезпечення економічної безпеки та напрями його імплементації в інституційний простір України

Можливості регулювання регіонального розвитку залежать від ступеню відповідності механізмів цього регулювання, індивідуальних для кожної країни вихідних умов, цілей розвитку та принципів регулювання. За кордоном органи місцевої влади мають багатий арсенал інструментів і важелів економічного, правового та фінансового впливу на відстоювання регіональних інтересів та забезпечення соціально-економічної безпеки територій. Серед головних цілей національної безпеки США економіка займає ключове місце. Адміністрація США вперше на початку 1990-х роках розробила експортну стратегію, що включає 65 конкретних рекомендацій сприяння приватному сектору в розширенні експорту американських товарів. У 1999 р. розроблена Стратегія національної безпеки США для нового сторіччя, в якій, як і раніше, однією з головних цілей є сприяння економічному процвітанню Америки. В США протягом дуже тривалого періоду мають місце стабільні бюджетно-

податкові відносини між центром та регіонами. Така економічна політика розвивається і постійно вдосконалюється. Це, перш за все, відбувається за рахунок розмежування повноважень між різними рівнями влади. Штати мають фактично такі ж права в податковій сфері, що і федерація в цілому. З метою вирівнювання можливостей регіонів під контролем Конгресу США виділяються трансфери, а також цільові, блокові та програмні дотації. Одним з засобів регіональної політики США є бюджетне фінансування розвитку окремих секторів місцевої економіки. Аналізуючи сучасну концепцію економічної безпеки США, слід наголосити на таких її основних напрямках, як забезпечення національних економічних інтересів держави у конкурентній боротьбі із суперниками на світових ринках, а також захист інтересів держави у високотехнічних сферах. У стратегії національної безпеки США прямо сказано, що для підтримки високого рівня боєздатності озброєних сил необхідно підвищувати ефективність економіки, відкривати нові іноземні ринки і створювати нові робочі місця для американців. Серед основних об'єктів захисту названі територія і умови життя населення, а найвищою цінністю, що вимагає захисту, – проголошується американський народ. Основними напрямками концепції економічної безпеки США є підвищення конкурентоспроможності економіки та зміцнення її можливостей щодо виконання міжнародних зобов'язань у торговельно-економічній та інших сферах. Світовий досвід свідчить, що децентралізація призводить до економічного розвитку регіонів, підвищення конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, зростання життєвого рівня населення регіонів, появи місцевої ініціативної еліти. Привабливою для України моделлю регіональної децентралізації може слугувати польський варіант, згідно з яким державні адміністрації на місцях (так звані гміни), на першому етапі, отримують чітко окреслене коло своїх повноважень і позбавляються значної залежності від центрального уряду щодо прийняття ними рішень у межах своєї компетенції. На другому ж етапі цей процес супроводжується нарощуванням їх фінансової бази та створенням відповідних джерел покриття фінансового

дефіциту у разі визначення території депресивною. Місією національної стратегії регіонального розвитку Польщі на 2018-2023 роки визначено забезпечення процесів підвищення рівня життя при збереженні постійного зростання конкурентоспроможності країни та її регіонів і при одночасному спрямуванні зусиль на стимулювання та збереження позитивних тенденцій розвитку у воєводствах з використанням їх ендогенних ресурсів. В державному блоці першочергова увага приділяється регіональному розвитку. Австралія у фінансовому відношенні є централізованою державою. У федеральний бюджет збирається 80% всіх податкових надходжень держави. Політика вирівнювання також здійснюється через субсидії під жорстоким федеральним контролем за витратами штатів. Також існує Північна територія, на якій проживає корінне населення, яке має спеціальну бюджетну угоду, згідно з якою територія самостійно збирає податки і здійснює витрати. Додатково до загальних субсидій ця територія отримує кошти з бюджету країни. Сьогодні австралійський уряд переосмислює роль своєї країни в світі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Він усвідомлює, що в сучасному світі серйозна дестабілізація обстановки неминуче поставить під загрозу і національні інтереси Австралії. Тому держава формує зовнішнє середовище таким чином, щоб можна було просувати інтереси та цінності Австралії, захищати незалежність прийняття рішень, зберігати силу та цілісність інституцій, формувати рамки для забезпечення процвітання та безпеки. Серед основних завдань, які визначає уряд, збереження, відкритість та процвітання регіонів, створення додаткових можливостей для австралійських підприємств та працівників шляхом боротьби з протекціонізмом та впровадженням політики, яка допоможе австралійцям скористатися перевагами відкритої, конкурентоспроможної економіки; забезпечення безпеки громадян Австралії в умовах зростаючих загроз, сприяння миру і дотримання норм міжнародного права, підтримка і розвиток стабільної та процвітаючої економіки. Важливе значення надається розширенню мережі зони вільної торгівлі для охоплення більшої кількості партнерів, зокрема, планується до 2022 року охопити 80

відсотків зовнішньої торгівлі (наразі 64 %). Окрім того, уряд провадить стратегію нетарифних заходів, щоб краще визначити перешкоди на шляху торгівлі для австралійських підприємств та реагувати на них, та розробить новий підхід у брендуванні, щоб рекламувати австралійську комерційну, освітню та культурну продукцію на конкурентному глобальному ринку. У Великобританії загрози економічній безпеці поділяються на зовнішні та внутрішні, за ступенем важливості і вірогідності настання, що дає змогу розподіляти зусилля і попереджувати найнебезпечніші з них із точки зору національної економічної безпеки. У цій сфері уряд традиційно спирається на приватний бізнес, забезпечуючи йому максимальну підтримку, а також у країні існує розвинена система інститутів, яка забезпечує ефективну взаємодію парламенту, уряду і великого бізнесу під час розробки та реалізації рішень, які мають відношення до забезпечення національної економічної безпеки. До неї входять такі організації, як Конфедерація британської промисловості, Рада торгівлі зі Східною Європою і низка більш спеціалізованих організацій, які представляють інтереси промисловців та підприємців. Найхарактернішою рисою британської економіки є наявність державного сектора, що чинить істотний вплив на економіку загалом. У структурній і регіональній політиці велику увагу приділено трансферам із держбюджету приватному сектору у формі субсидій і податкових пільг. Багато спільного за змістом у категорій «економічна безпека» та «національна сила» у Японії, а саме: здатність до виживання в кризових ситуаціях. Японськими вченими у 1980-х роках був запропонований аналітичний метод оцінки «національної сили» держави. «Національна сила» держави визначається: - по-перше, здатністю робити внесок в міжнародне співтовариство, в його економічну, фінансову та науково-технічну сфери діяльності; - по-друге, здатністю до виживання в кризових і екстремальних міжнародних умовах; - по-третє, здатністю просувати і відстоювати свої національні інтереси, спираючись на всі компоненти «комплексної національної сили», зокрема за допомогою силового тиску. Забезпечення

економічної безпеки згідно з Японським підходом полягає у формуванні сприятливих умов для стійкого імпорту сировини за якомога нижчими цінами, зміцненні економічних позицій країни у світовому господарстві, національної валюти, стратегічно орієнтованій інвестиційній політиці тощо. Як зазначав відомий японський економіст, колишній міністр зовнішньої торгівлі та промисловості С. Окіта, шлях до безпеки японського суспільства полягає в тому, щоб «не створювати собі ворогів у світі», щоб розвивати і поглиблювати відносини дружби, співпраці й партнерства з усіма країнами. Особливість загальнодержавного регулювання в Японії полягає у використанні соціально-економічних планів і науково-технічних програм як інструментів урядового регулювання економіки, кожний з яких має визначену мету. Уряд у вибраному напрямі створює підприємцям пільгові умови, широко використовуючи пільгове кредитування, в якому держава виступає гарантом до 80% загальної суми позики для створення нової фірми. У сфері регіональної політики Словачка Республіка бере до уваги місцеві аспекти приросту економічної ефективності, і в той же час прагне скоротити значні відмінності в рівні економічного розвитку регіонів через структурну допомогу районам з високим рівнем безробіття й активну підтримку малих і середніх підприємств. Найбільш цікавим досвідом останніх десятиліть вважається китайська модель, в якій забезпечення економічної безпеки займає провідне місце. Китай є унікальним прикладом активного впровадження ринкових відносин за збереження основ адміністративно-командної системи. Поєднання ринкових регуляторів з адміністративно-командними методами управління економікою з урахуванням національної специфіки дозволили Китаю вийти на одне з провідних місць у світі за обсягом іноземних інвестицій. В грудні 1978 р. на III пленумі ЦК КПК 11-го скликання Ден Сяопін як керівник правлячої партії заявив, що національні інтереси повинні бути захищені стратегією національної безпеки, метою останньої є формування мирного і стабільного навколишнього середовища, сприятливого для національного розвитку; політика національної оборони субординується з економічним розвитком

країни. До національних інтересів КНР віднесені суверенітет, безпека, економічний розвиток, міжнародний статус і гідність [108].

У Китаї в 1978 р. були створені вільні економічні зони (ВЕЗ) в 14 прибережних містах з метою розвитку зовнішньої торгівлі. Основні інструменти – податкові та митні пільги. До 1987 р. у ВЕЗ Китаю було залучено приблизно 22 млрд. дол. США. У 1992 р. загальний обсяг промислового виробництва в п'яти найбільших зонах досяг майже 50 млрд. юанів, або 2 % загального обсягу виробництва країни, а зовнішньоторговельний обіг – 20 млрд. дол., або 14 % загального обороту. В теперішній час інвестиції залучаються в наукоємні галузі промисловості, у транспорт і зв'язок, науку і техніку, сільське господарство [133].

В Україні дуже часто прикладом для її адміністративно-територіального устрою обиралась Франція. Наголошувалося, що дана країна має схожі розміри, ресурси, і тому її досвід може бути узятий за основу економічного та територіального розвитку нашої держави. Перші роки становлення України відрізнялися певним копіюванням французького досвіду, який не завжди був вдалим, але все-таки це дозволило побудувати систему управління, в цілому відповідну демократичним європейським нормам.

Слід зауважити, що формування ефективної і дієвої системи територіального управління у Франції відбувалося впродовж двох століть. Почавшись з декрету від 1789 року, воно продовжувало свій подальший розвиток і зміцнення протягом всього періоду реформування, одним з останніх кроків якого став закон про місцеві свободи і обов'язки від 13 серпня 2004 р. Заслужують уваги чіткість визначення повноважень всіх адміністративно-територіальних утворень, зокрема, трьох основних з них – комун, департаментів і регіонів. Функції основних територіальних утворень не перетинаються, а доповнюють один одного. Саме у цьому контексті французький досвід може бути украй корисним для України, де основною проблемою територіального управління є відсутність чіткого розподілу функцій і повноважень територіальних органів влади.

У той же час, соціально-економічна діяльність регіонів Франції має значний вплив дій з центру, що забезпечує виконання завдань в цілому національної регіональної політики за значною самостійністю територіальних утворень місцевого рівня. Місцевий економічний розвиток Франції є завданням регіональних органів управління. Комуни розробляють власні плани економічного розвитку, які потім самі і реалізують. Законодавство також захищає свободу підприємництва і виробництва та заохочує суспільну ініціативу в цьому питанні в тих аспектах, які навіть не знайшли віддзеркалення в затвердженому плані муніципалітету. У національному законодавстві комуна визнана основним суб'єктом економічного розвитку територій.

В підсумку потрібно зазначити, що теорія та практика економічної безпеки у політиці провідних країн світу (США, Японія, Франція, Китай) має переважаючий доктринально-концептуальний характер в межах відповідних концепцій, доктрин і стратегій національної безпеки держав, або мегарегіональних політико-економічних угруповань. При цьому мають місце відмінності у цілях, критеріях та індикаторах економічної безпеки, обумовлені специфікою національних інтересів, які, в свою чергу, визначаються відповідно до усвідомлюваних владними елітами та впливовою частиною суспільства місця і ролі країни у світовій цивілізації.

У західноєвропейських країнах регіоналізм є закономірним етапом розвитку. ЄС віддає пріоритет об'єднанню не держав, а цивільних громад та територій, поетапному переходу від Європейського наднаціонального економічного, митного та валютного союзу до Європи регіонів. Європейська регіональна політика проводиться з метою усунення диспропорцій в розвитку регіонів, забезпечення їх стабільності функціонування та розвитку.

Досвід інших країн Європи має значення для багатьох пострадянських країн і України, які вибрали курс на європейську інтеграцію. Важливим є дослідження структури, компетенції, фінансових аспектів діяльності

територіальних утворень країн Європи, порівняння їх з нашими реаліями і обрання якнайкращої для сучасних умов моделі територіального розвитку.

За достатньо довгий період реалізації регіональної політики та інституціонального розвитку країни – члени ЄС мають значний позитивний досвід реалізації євроінтеграційних процесів. Мала місце певна трансформація діяльності щодо організаційних принципів, специфіки напрямів, інструментів реалізації. В даний час продовжується новий етап розвитку, направлений він на заохочення регіонального розвитку шляхом розробки і інвестування регіональних програм, планування і координації розвитку певних регіонів, рішення регіональних проблем, які носять системний характер і направлені на оптимізацію регіональної політики в межах ЄС в цілому. Для поточного етапу розвитку регіональної політики ЄС характерним є скорочення кількості структурних фондів, укрупнення цілей їх діяльності, збільшення обсягів фінансування, що в цілому свідчить про оптимізацію механізмів її здійснення.

Виділяються три мети регіональної політики ЄС, які разом з пріоритетами, інструментами, інституційною структурою системно представляють напрями її оптимізації. Це – конвергенція, регіональна конкурентоспроможність, зайнятість та європейська територіальна кооперація. Кожна з виділених цілей підкріплена пріоритетними напрямами, відповідно до яких сформовані програми розвитку певних регіонів ЄС. Аналіз обсягів фінансування заходів на певну мету показав, що найбільша частина коштів (більш 80% від загальної суми асигнувань на регіональний розвиток) направлена на реалізацію першої з них – «конвергенції». Загальний розподіл по країнах показує, що основний напрям засобів «конвергенції» - на території країн - «нових» членів ЄС, таких, як Польща, Чехія, Румунія, Словаччина, Болгарія, Литва, Словенія і Естонія, по сумарній частці перевищує 50%. Розподіл асигнувань здійснюється за складною схемою і залежить від чисельності населення, ступеню відставання від середнього по ЄС рівня ВВП на душу населення. Крім того, враховується рівень валового національного доходу на душу населення і рівень безробіття. Виділені три групи регіонів за

цими показниками – до 82% від середнього по ЄС рівня, 82-99 % і більше 99 %. Серед країн, яким виділяються значні кошти на «конвергенцію», доцільно назвати і найбільш проблемні в даний час в межах ЄС країни – Грецію та Іспанію. Крім того, з метою «конвергенції» визначені додаткові умови для ряду регіонів і особливі правила фінансування [127].

Позитивний досвід системної оптимізації регіональної політики в межах ЄС обумовлений не тільки масштабами внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів, але і такими чинниками, як:

- ефективна макроекономічна і структурна політика;
- цільовий напрям регіональних асигнувань і жорсткий моніторинг їх використання;
- використання моделі децентралізації національних систем управління на основі багаторівневого механізму реалізації регіональної політики, оптимізації розподілу функцій між різними рівнями управління за умови збереження єдиного економічного простору і чіткої взаємодії партнерів;
- тісна взаємодія органів влади з такими соціальними партнерами, як представники приватного бізнесу, профспілки, засоби масової інформації;
- підвищення кваліфікації управлінського персоналу як робочих органів влади, так і інших соціальних груп за програмою розвитку управлінської креативності, новітніх методів управління.

Тому завдяки дії таких чинників за останні десять років спостерігається тенденція скорочення розриву між регіонами за рівнем ВВП на душу населення, зменшення кількості відсталих регіонів (без урахування появи нових, які додалися у зв'язку з розширенням ЄС), зростання освітнього рівня громадян, розгортання зрушень в галузевій структурі економіки регіонів, яка виявляється в переході до галузей з високим рівнем доданої вартості, зростанні наукоємних виробництв, структурних зрушеннях в таких галузях, як металургійна, суднобудівельна, вугільна.

У таких країнах, як Данія, Швеція, Нідерланди, Польща і Словенія все більші повноваження надаються невеликим за розміром територіальним

общинам і невеликим містам (наприклад: Німеччина і Польща по відношенню до округів, Угорщина, Іспанія по відношенню до провінцій). Деякі європейські країни і досі здійснюють певне реформування своїх систем територіального управління, але, в той же час, таке реформування не припускає істотних фундаментальних змін систем в цілому. Значна частина реформування територіальних органів влади та процеси регіоналізації країн Західної Європи, які почалися в 1970-х роках, протягом наступних 20 років були успішно реалізовані.

Протягом даного періоду більшість територій Західної Європи були чітко поділені на певні регіони. На сьогодні почала свій розвиток друга хвиля територіальних реформ. У північних країнах йде перегрупування територіальних общин. Так, в Данії відбулося скорочення комун до 99, а 14 «amtskommuner» були замінені на 5 «regioner». Певні перегрупування відбулися також в Англії і Німеччині. В цілому, в Європі йде тенденція до скорочення чисельності невеликих територіальних общин з метою їх укрупнення і об'єднання.

Співвідношення державного і ринкового впливу на економіку в різних країнах світу різне. Наприклад, у Франції дуже значну роль в управлінні економікою (виробництво, перерозподіл ВВП і ін.) грає держава, у Швеції - мінімальний вплив держави у сфері виробництва, але величезний у сфері перерозподілу доходів. Японія відрізняється відносно незначним централізованим фінансуванням виробництва і перерозподілом доходу, але дуже чітким управлінням всіма складовими економічного механізму. Американська модель, хоча зовні і найбільш ліберальна, проте в цілому організована так, що вимагає значного державного впливу [93].

Тому, здійснюючи реформу територіального управління або модернізуючи систему місцевого і регіонального управління, необхідно в першу чергу визначити, яку систему і яку структуру територіальних органів влади мати доцільніше. У цьому контексті досвід країн Європи, які вже

пройшли цей шлях, має істотне значення і повинен бути обов'язково врахований.

Для нас особливо цікавим є досвід регіонального планування Франції, Польщі, Японії, Південної Кореї, КНР і Тайваню, який базується на контракт-планах, що складаються між державою та регіонами. Міжнародний досвід свідчить про раціональність встановлення чітких розмежувань відповідальності за розвиток територій між центром і місцевими органами влади. Перш за все, розподіляються фінансові ресурси з урахуванням вирішення державних програм і підтримки відсталих регіонів. Ефективно вирішувати соціально-економічні проблеми можуть тільки ті держави, в яких сильні регіони в стані економічної безпеки мають відповідні законодавчо встановлені повноваження і фінансування [99].

У світі існує ряд держав, де місцеві бюджети наділені дуже високою фінансовою автономією, тобто практично не залежать чи слабо залежать від бюджету центральної адміністрації. Це Ісландія, США, Люксембург, Іспанія, Австрія, Швейцарія, Швеція. У вказаних країнах фінансова автономія знаходиться в інтервалі від 72,8 до 99,2 %. У ФРН, Японії, Франції, Фінляндії, Бельгії, Австралії і Данії фінансова автономія місцевих бюджетів коливається від 56 до 68 %. У ряді країн місцеві бюджети при формуванні своїх поточних доходів у вирішальній мірі залежить від трансферів з бюджету місцевої адміністрації. Це – Нідерланди, Італія, Ірландія, Канада, Португалія, де трансфери складають відповідно від 62 до 80% поточних доходів. Метою такого інтенсивного перерозподілу національного доходу через регіональні бюджети є ліквідація диспропорції у розвитку регіонів [2].

Власні доходи місцевих бюджетів в цих країнах не входять в дохід центрального бюджету і не регулюються зверху. І хоча в даний час діюча в ЄС модель регіональної політики підтвердила свою життєздатність і ефективність в рішенні економічних проблем регіонів, вона потребує постійного корегування у міру виникнення проблем структурного та інституційного характеру.

Світовий досвід показує, що залучення необхідних ресурсів, нестача яких може бути визначена в ході аналізу економічної безпеки тісно пов'язано з активізацією зовнішньоекономічної діяльності країни, яка реально здійснюється на рівні конкретного регіонів. У світовій практиці зовнішньоекономічної діяльності добре себе показали різні моделі територіально-господарського управління, зокрема, це вільні економічні зони (ВЕЗ), де організовується приплив інвестицій, технологій, управлінських навичок.

Таким чином, створення вільних економічних зон – досить дієвий напрямок розвитку економіки окремих регіонів (територій). У світі ВЕЗ пройшли свій «шлях», трансформуючи спочатку зі складських і транзитних зон у експортно-виробничі, а потім у комплексні. При наявності зон економічні показники збільшується у кілька разів. Ефективно створювати і розвивати ВЕЗ це орієнтація на розв'язання конкретних пріоритетних економічних завдань на реалізацію стратегічних програм і проектів.

Позитивний вплив ВЕЗ на економіку країни виникає, як правило, при досягненні їх певної критичної кількості, а в економіці та законодавстві – певної стабільності. Світовий досвід функціонування ВЕЗ свідчить, що їх ефективність з'являється через 8-10 років. Найбільш сприятливими територіями є прикордонні регіони та території з розвинутою інфраструктурою, нового господарського освоєння з природними ресурсами. Нині у світі функціонує, за різними даними, до 2000 вільних економічних зон. Вперше ВЕЗ у сучасному вигляді були створені у США у 1934 р., де був використаний механізм зниження митних витрат. Успішним варіантом вільної економічної зони стало створення зони сприяння в Ірландії в 1957 р. з центром в аеропорті «Шенон». Досвід свідчить про значущість проведення маркетингу і необхідність більше приділяти уваги не пропаганді своїх зон, а на висвітленні особливостей ринку, на який вони хочуть проникнути. Найбільшою науково-технічною зоною та регіоном розвитку США є «Силіконова долина», де

здійснюється близько 20% світового виробництва засобів обчислювальної техніки і комп'ютерів.

Цікавий досвід розташованих в Південній Кореї, Малайзії, Сінгапурі, Гонконзі «точкових» зон, які орієнтовані на експорт товарів, частка яких в загальному експорті країни сягає 90%. У 1967 р. у Бразилії була створена вільна економічна зона іншого типу – «промисловий округ вільної зони Манаус» (Амазонія), метою якої є стимулювання розвитку промислового виробництва при наданні податкових пільги. В результаті було досягнуто швидкий розвиток і оздоровлення економіки країни. Більшість продукції споживалась в самій Бразилії, а експорт зони досягав тільки 3-5 % виробництва.

На щорічному Всесвітньому економічному форумі у Давосі (Швейцарія) постійно обговорюється досвід різних країн світу щодо економічних моделей розвитку. Кожна національна економічна система унікальна, і механічне запозичення її досягнень неможливе. Потрібно виділити найбільш привабливі сторони різних економічних моделей, а також причин їхнього виникнення і механізмів відтворення. Ефективність економічної моделі визначається її життєздатністю, здатністю постійно й адекватно реагувати на внутрішні та зовнішні дисбаланси.

Кооперація між територіальними одиницями є важливим засобом проти територіального відособлення і розділення. У законодавстві окремих країн даний вид співпраці між територіями визначений спеціальним законодавством, зокрема, в Німеччині, Угорщині та Італії. В інших країнах держава має значний вплив на територіальні утворення проміжного рівня, оскільки це випливає з природи самої держави – регламентувати або контролювати діяльність територіальних об'єктів нижчого рівня. В унітарних країнах, навпаки, центральна влада зберігає за собою право регламентувати відносини між територіальними об'єктами всіх рівнів: провінційний, місцевий, регіональний.

Отже, всі закордонні приклади успішного регулювання територіального розвитку були забезпечені не тільки високим економічним потенціалом держав та окремих територій, але і достатньо розвинутим законодавством, висококваліфікованими та некорумпованими чиновниками.

В цілому, як показує світовий досвід, найбільший ефект може дати поєднання централізованого та децентралізованого підходів до формування регіональної економіки та забезпечення економічної безпеки з урахуванням національної специфіки держави. Таким чином, для України потрібна єдина науково обґрунтована модель соціально-економічного розвитку регіонів та напрямів розбудови економічної безпеки, яка буде використовуватись науковцями, владними структурами та іншими організаціями.

3.3. Забезпечення економічної безпеки у системі регулювання соціально-економічного розвитку

Стратегія як функція регіонального управління – це фундамент практичної діяльності, який координує окремі напрями діяльності регіональних суб'єктів господарювання в процесі адаптації до середовищ. Функціональна роль програмно-цільового підходу полягає в тому, щоб виявити принципи й внутрішню логіку формування регіональної економіки, визначити структуру й елементи, їхній взаємозв'язок і механізм функціонування. Стратегія як процес управління має такі характеристики:

- в своєму розвитку проходить два етапи (розробку і впровадження);
- складається з безлічі рішень, включаючи формування загальних цілей і варіантів можливої їх реалізації, але без урахування обмежень, які з'являються на етапі реалізації;
- має відношення переважно до зовнішньої сфери діяльності суб'єкта (держава, збут продукції, конкуренція).

Багато авторів сходяться на тому, що стратегія – це не жорсткий певний коридор по досягненню мети, швидше, це якийсь гнучкий набір варіантів продуманих координуючих дій на перспективу, які реалізує суб'єкт для

досягнення стійкості, життєздатності, конкурентних переваг та іншого. Специфіка стратегії полягає в тому, що вона розробляється на перспективу, не носить детермінований характер, а тому абстрактна, направлена на виживаність і підвищення конкурентоспроможності. В нашому випадку стратегією розвитку регіонів має бути – забезпечення гідних умов життя населення відповідно до Європейських стандартів за рахунок підвищення рівня економічної безпеки регіонів.

Вітчизняна практика розробки регіональних стратегічних програм і планів почалась з затверджених Міністерством економіки у 2002 році «Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку» [117], аналіз яких дозволив виділити наступні позитивні моменти:

- 1) методика затверджена центральними органами виконавчої влади з питань економічної політики;
- 2) встановлений єдиний порядок та основні методичні засади розробки регіональних стратегій розвитку;
- 3) використані структура і термінологія, прийняті в документах ЄС;
- 4) відповідність основних принципів розробки стратегічних документів загальноприйнятим у світовій практиці принципам;
- 5) якісний типовий зміст регіонального стратегічного плану.

В програмах соціально-економічного розвитку регіонів, починаючи з 2003 року, разом з прогнозними показниками розвитку почала вводитись система організаційних та технічних заходів, які були частково передбачені у загальнодержавних програмах, частина з яких фінансувалась. Метою таких програм було досягнення соціально-економічної самодостатності регіонів. Почала формуватися система партнерських господарських відносин обласної адміністрації регіонів з керівниками значущих підприємств та організацій через використання держзамовлення, податкових пільг, фінансову підтримку із спеціальних фондів.

Слід зазначити, що сучасний стан макроекономічної ситуації значно ускладнює процес середньострокового та довгострокового планування. Для

сучасної державної регіональної політики характерна відсутність комплексного підходу до розробки регіонального розвитку та недостатня взаємоузгодженість між стратегічними програмами соціально-економічного розвитку різних ієрархічних рівнів. Як результат, економічна ситуація в регіонах і в цілому в країні характеризується незбалансованістю господарських процесів та відсутністю сталого розвитку. Погоджених дій на рівні державної регіональної політики потребують існуючі проблеми, а саме: диспропорція у розвитку, соціально-політичне напруження, «сировинний» напрямок розвитку, зниження якості життя населення та інші.

Недоліками сучасного процесу стратегічного програмування розвитку регіонів за є такі:

- надмірна формалізація процедур розроблення і затвердження стратегій;
- шаблонне використання розробниками стратегій відповідних Методичних рекомендацій Міністерства економіки України хоча і спрощує перебіг бюрократичних процедур та підвищує шанси регіонів на позитивне вирішення питання про укладання відповідної угоди, але водночас залишає поза увагою значну частину важливих проблем місцевого розвитку тієї чи іншої території;
- декларативний характер більшості стратегій розвитку регіонів;
- дуже часто не враховуються інтереси громади, бізнесу та представників науки;
- механізм реалізації програм недостатньо обґрунтований;
- відсутня чітка персональна відповідальність за результати реалізації програми;
- показники, які використовуються у програмі не дозволяють ефективно оцінити програму;
- відсутність ув'язки програм розвитку регіонів із тенденціями розвитку соціальної сфери.

Рішеннями обласних державних адміністрацій стратегії розвитку відповідного регіонів визначається як обов'язкова до виконання (але часто вона фактично далека від реальних потреб місцевого розвитку та можливостей його ресурсного забезпечення). Вказані недоліки свідчать про необхідність вдосконалення існуючого формату розробки і реалізації програм соціально-економічного розвитку регіонів.

Так, наприклад, при розробці стратегії соціально-економічного розвитку Миколаївської області на період 2015-2020 рр. було ураховано вплив 114 внутрішніх та 46 зовнішніх чинників, які визначили конкретні напрями перспективного розвитку регіонів. Предметність та надійність плану, тобто його фінансування та ресурсозабезпеченість, планувалось досягти за рахунок партнерських господарських відносин в регіоні. Встановлених перспектив не було досягнуто. На сьогодні в Миколаївській області діє Стратегія економічного та соціального розвитку регіонів на період до 2027 року. Найбільшою її перевагою є сформульоване концептуальне бачення майбутнього регіонів, а недоліками – не включення в організаційні заходи як умови поінформованості населення з моменту розробки і на всіх етапах реалізації Стратегії; представлений результат SWOT-аналізу не визначає реальних загроз та можливостей регіонів; відсутній розділ забезпечення економічної безпеки.

Стратегічні програми сталого розвитку за методиками ООН обов'язково розробляються із залученням громади. Такий стратегічний план складається з:

- 1) вихідного пункту – «усупільнення» діяльності із планування, тобто залучення до розробки не тільки представників місцевої влади, але й представників комерційних установ, громадських організацій;
- 2) бачення майбутнього та місії;
- 3) ретельного SWOT- аналізу;
- 4) визначення стратегічних цілей, що конкретизуються з урахуванням термінів, очікуваних результатів, джерел фінансування та відповідальних виконавців;

5) систем моніторингу та актуалізації – внесення змін до стратегічного документа на основі проведення зовнішнього аудиту.

Передбачається, що громадськість повинна бути проінформована через засоби масової інформації не лише про досягнення в роботі над реалізацією стратегії, але також і про всі інші актуальні зміни.

Перевага використання програмно-цільового підходу в контексті забезпечення економічної безпеки регіонів особливо відчутна в умовах становлення ринкового механізму та системної економічної кризи. Програмно-цільовий підхід до рішення регіональних проблем, у тому числі і до забезпечення економічної безпеки регіонів, слід розглядати як інструмент регіональної політики, що одночасно забезпечує як формування цієї політики в цілому, так її реалізацію у вигляді конкретних програм різного рівня і призначення.

Планомірне використання потенціалу регіонів у системі забезпечення економічної безпеки регіонів є одним з головних засобів наближення до європейських стандартів. Програми розвитку регіонів можуть виступати реальним інструментом прискорення реформування економіки регіонів.

Програмно-цільовий підхід розуміють як реалізацію сукупності планових, організаційних, економічних та інформаційних заходів, що дозволяє підпорядковувати діяльність усіх господарських суб'єктів регіонів для досягнення встановлених цілей – розвиток регіональної соціально-економічної системи.

Використання програмно-цільового підходу до забезпечення економічної безпеки регіонів дозволить: - сформувати систему показників економічної безпеки з обов'язковим використанням порогових значень, яка відповідає цілі економічного розвитку; - збільшити ефективність процесів контролю за регіональними економічними процесами, що впливають на рівень економічної безпеки; - досягти прозорості дій регіонального управління у напрямку забезпечення економічної безпеки; - підвищити якість і зваженість управлінських рішень у напрямку забезпечення регіональної економічної

безпеки; - визначити та вирішити пріоритетні цілі та задачі регіональної економіки; - взаємоузгодити за термінами та ресурсами заплановані заходи; - посилити відповідальність розробників та виконавців запланованих заходів з метою досягнення визначеного конкретного результату.

Програму забезпечення економічної безпеки регіонів правильніше називати інтегрованою системою цільових програм розвитку регіонів (підпрограм), що комплексно забезпечує розробку заходів розвитку соціально-економічної системи регіонів в заданому напрямі.

Для підвищення ефективності програмно-цільового методу як інструменту регулювання регіональної економіки та забезпечення регіональної економічної безпеки потрібно: - максимально скоротити кількість програм розвитку регіонів до самих важливих; - забезпечити зв'язаність підпрограм та міжпрограмну координацію; - планові показники встановлювати тільки після ретельного наукового обґрунтування; - ресурсні об'єкти управління замінити на процесні.

Одним з чинників, який уповільнює вдосконалення регіонального управління, є відсутність необхідного тактичного інструментарію, який би був здатний втілити сформовані у нормативних документах стратегічні цілі регіональної політики, головною з яких є забезпечення економічної безпеки.

Необхідно розробити державні стандарти економічної безпеки регіонів, які будуть враховуватися у Стратегіях соціально-економічного розвитку кожного регіонів на більш довгий період – 15-20 років, що буде підвищувати якість програмного документу та відповідати інтересам території, її потребам; носити нормативний характер; після завершення терміну дії переходити в іншу, зберігаючи історичну послідовність, і так безперервно. Одним з головних ефектів реалізації програмно-цільового підходу у регіональному розвитку є спонукання місцевого населення до реалізації конкретних заходів із забезпечення економічної безпеки території і, як наслідок, зміна її статусу з залежного на самодостатній. Головною задачею програми економічної безпеки регіонів є забезпечення економічного розвитку, який розглядається як

незворотній процес зростання складності, розмаїття та продуктивності виробництва за рахунок зміни технологій, видів продукції, організацій та інститутів, правил поведінки. На сучасному етапі забезпечення економічної безпеки регіонів комплексна задача не висвітлена в жодній програмі соціально-економічного розвитку регіонів, а лише використовуються окремі показники.

Як показує досвід використання програмно-цільового методу у регулюванні економіки регіонів, а саме окреслення горизонтів соціально-економічного розвитку, результати реалізації програм досягаються дуже рідко, в тому числі й за рахунок прийняття наступної програми без достатнього аналізу результатів попередньої та дуже низьким ресурсним забезпеченням. Одними з головних причин, на наш погляд, є недостатньо ефективного використання системного підходу та не прийняття як головної стратегічної цілі забезпечення економічної безпеки регіонів. Більш того, виходячи із сутності економічної безпеки, сталий розвиток є не тільки елементом, а й результатом процесу забезпечення економічної безпеки. Тому, стратегія забезпечення економічної безпеки повинна бути складовою стратегії соціально-економічного розвитку. Стратегія економічної безпеки України визначає шляхи досягнення цілей і реалізації пріоритетів національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки [121]. Вважаємо, що стратегія економічної безпеки регіонів України визначається шляхами досягнення цілі сталого розвитку регіонів та реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого на зміцнення економічної стійкості до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Виходячи з вищевикладеного, політика щодо забезпечення економічної безпеки регіонів України – це цілеспрямована діяльність органів державної влади усіх рівнів щодо управлінських заходів, рішень щодо реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого на зміцнення економічної стійкості до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Ефективним інструментом реалізації стратегії підвищення рівня економічної безпеки на рівні регіонів є цільові комплексні програми. Регіональні комплексні програми в даний час покликані виконувати нову роль – найбільш дієвого регулювання ринкової економіки, інтеграції державних, територіальних, колективних і індивідуальних інтересів. Нами пропонується перелік основних положень регіональної стратегічної програми забезпечення економічної безпеки регіонів (рис. 3.3).

Частина I. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

- 1.1 Оцінка фактичного стану економічної безпеки регіонів
- 1.2 Визначення стратегії соціально-економічної політики регіонів – забезпечення економічної безпеки та її правового статусу
- 1.3 Визначення пріоритетних напрямів у забезпеченні економічної безпеки регіонів
- 1.4 Формулювання цілей і задач програми (стратегічних та поточних),
- 1.5 Визначення принципів управління економічною безпекою регіонів
- 1.6 Взаємозв'язок даної програми з іншими програмами соціально-економічного розвитку регіонів, що реалізуються
- 1.7 Інформаційне забезпечення та поінформованість громадськості
- 1.8 Характеристика ресурсного забезпечення
- 1.9 Розробка конкретних заходів
- 1.10 Залучення приватного бізнесу та громадськості для вирішення конкретних задач регіонального розвитку
- 1.11 Найбільш істотні інституціональні реорганізації
- 1.12 Інтеграція інтересів всіх господарюючих суб'єктів регіонів
- 1.13 Моніторинг процесу реалізації програми
- 1.14 Оцінка результатів реалізації програми

Частина II. РЕГУЛЯТОРНА

1. Техніко-економічне обґрунтування Програми за напрямками:

- 1.1 Ресурсна база (матеріальна, науково-технічна, регіональний бюджет, міжгалузева та міжрегіональна інтеграція та ін.)
- 1.2 Нормативне регулювання
- 1.3 Розвиток регіонального виробництва
- 1.4 Розвиток виробничої та невиробничої інфраструктури
- 1.5 Зовнішньоекономічні зв'язки
- 1.6 Інвестиційно-інноваційна діяльність
- 1.7 Кадрове забезпечення
- 1.8 Екологічна безпека
- 1.9 Соціальна сфера (стандарти рівень і якості життя населення)

2. Основні організаційно-економічні регулятори та інструменти

- 2.1 Забезпечення економічної свободи та активності (інвестиційна привабливість, рівень інноваційності економіки, рівень розвитку бізнесу)
- 2.2 Державні регулятори (держзамовлення та договірні відносини; цінове та тарифне регулювання; податкова підтримка)
- 2.2 Фінансові та кредитні ресурси
- 2.3 Інформаційно-консультаційна підтримка

3. Методичне забезпечення

- 3.1 Система показників

- 3.2. Механізми забезпечення економічної безпеки
4. *Адміністрування та документообіг*
- 4.1. Контроль виконання етапів Програм
5. *Виконавці та відповідальність* (персональна відповідальність за результати реалізації програми)

Частина III. АНАЛІТИЧНО-РОЗРАХУНКОВА

1. Розрахунок планових показників
2. Обґрунтування строків досягнення за основними показниками
3. Узгодження основних показників за окремими територіями, територіальними громадами, галузями, елементами економічної системи
4. Оцінка соціально-економічних наслідків альтернативних варіантів
5. Своєчасна обробка результатів постійного моніторингу стану економічної безпеки регіонів
6. Порівняльний та факторний аналіз соціально-економічної ситуації та рівня економічної безпеки у регіоні
7. Своєчасне корегування та координація планових показників

Рис. 3.3. Основні положення цільової комплексної Програми забезпечення економічної безпеки регіонів

Джерело: систематизовано автором

Ця комплексна Програма є першочерговою у системі програм соціально-економічного розвитку і дає можливість правильно обрати напрями соціально-економічних перетворень на рівні регіонів.

Основними цілями Програми є:

- збільшення економічної свободи регіонів за умови територіальної цілісності;
- підвищення ефективності регіональної соціально-економічної політики за рахунок реалізації механізмів забезпечення економічної безпеки;
- своєчасне прогнозування і виявлення зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці регіонів;
- розробка і реалізація оперативних і довгострокових заходів щодо попередження і нейтралізації дестабілізуючих чинників;
- досягнення темпів регіонального розвитку, достатніх для досягнення прийняттого рівня економічної безпеки регіонів;
- інтеграція економічних інтересів усіх регіональних суб'єктів;
- використання міжгалузевої та міжрегіональної інтеграції;

- розвиток інтелектуального потенціалу регіонів, що дозволить подолати науково-технічну і технологічну відсталість;
- забезпечення європейських стандартів у соціальній сфері регіонів за рахунок економічного розвитку;
- поліпшення екологічної ситуації у регіоні.

Всі прогностичні позиції такої Програми формуються у відповідності до єдиних державних стандартів соціально-економічного розвитку з урахуванням особливостей розвитку окремих регіонів. Таким чином, Програма забезпечення економічної безпеки регіонів визначає напрями структурної перебудови господарської системи регіонів з урахуванням місцевого потенціалу і особливостей території та складається на основі економічних прогнозів розвитку регіонів. Головною умовою ефективності Програми є ув'язка пріоритетів та найбільш перспективних напрямів розвитку регіонів з його можливостями – природно-ресурсним, інноваційним, людським, науково-технічним та іншими потенціалами. Однак, для ефективного програмного управління необхідні відповідний статус регіонального управління економікою та цілеспрямоване об'єднання зусиль всіх суб'єктів господарювання в регіоні.

Ще однією з важливих складових регулювання є пропорційність і збалансованість розвитку всіх галузей і сфер господарства, що є однією з головних умов економічної безпеки регіонів. В умовах вільного підприємництва держава повинна регулювати політичні, економічні та соціальні процеси при відтворенні оптимальних пропорцій між виробництвом, обміном, розподілом і споживанням та сприяти забезпеченню економічної безпеки. Вдосконалення соціально-економічної політики за рахунок використання програмно-цільового підходу спроможне зменшити фактор невизначеності, скоротити ризики і загрози економічної безпеки в регіоні.

Аналітично-розрахункова частина Програми, а саме узгодження основних показників за окремими територіальними громадами, але з отриманням значних фінансових можливостей і зростанням спроможності

територіальних громад зростає також і їхня відповідальність, в тому числі – за забезпечення безпеки своїх членів та гостей. Державна влада, з одного боку, виявляє готовність співпрацювати з громадами і розділити з ними повноваження та відповідальність у сферах надання послуг та забезпечення безпеки, а з іншого – не готова надавати громадам організаційну самостійність у питаннях забезпечення власної безпеки у жодному з її аспектів. Зокрема, визначено 12 напрямів реформи децентралізації: освіта; охорона здоров'я; соціальний захист; місцеві бюджети, місцеві податки і збори; адміністративно-територіальний устрій, система територіальної організації виконавчої влади; містобудування, архітектура; земельні відносини; інфраструктура; навколишнє середовище та використання природних ресурсів; культура; житлово-комунальне господарство; центри надання адміністративних послуг. Але разом з тим, безпека не потрапила до напрямів секторальної децентралізації. При цьому завданнями управління безпекою регіональної громади є: розробка інструментарію для визначення проблем та небезпек, які погрожують громадам; визначення методів вирішення визначених проблем; зростання рівня довіри громадян та гостей громади до регіональної влади; збільшення рівня згуртованості територіальної громади [121].

Під поняттям "безпека територіальної громади" вважаємо за доцільне розуміти – захищеність її фінансових інтересів, яка досягається шляхом стабільного та повноцінного фінансового забезпечення потреб її функціонування й розвитку.

Дослідження офіційної звітності територіальних громад зокрема Миколаївщини (табл. 3.2) дозволяє зробити висновок, що відсутня практика створення комплексних концепцій безпеки, а поодинокі її складові розглядаються як частини плану соціально-економічного розвитку відповідної громади.

Таблиця 3.2

Впровадження комплексних концепцій безпеки та її складових в територіальних громадах Миколаївщини

Громада	Наявність концепції	Наявність складових концепції комплексної безпеки у складі інших нормативних документів
Арбузинська	Немає	Немає
Баштанська	Немає	Немає
Березанська	Немає	соціальна, екологічна
Березнегуватська	Немає	Немає
Благодатненська	Немає	соціальна екологічна
Бузька	Немає	соціальна, екологічна
Веселинівська	Немає	соціальна, екологічна
Веснянська	Немає	Немає
Висунська	Немає	соціальна, екологічна, енергетична
Вільнозапорізька	Немає	соціальна, екологічна
Вознесенська	Немає	соціальна, екологічна
Володимирівська	Немає	соціальна, екологічна
Воскресенська	Немає	соціальна, екологічна, енергетична
Галицинівська	Немає	Фінансова
Горохівська	Немає	соціальна, техногенна
Доманівська	Немає	соціальна, екологічна
Дорошівська	Немає	соціальна, екологічна, техногенна
Казанківська	Немає	соціальна, екологічна, техногенна
Калинівська	Немає	соціальна, екологічна, техногенна
Кам'яномостівська	Немає	соціальна, екологічна, техногенна
Коблівська	Немає	соціальна, екологічна, техногенна
Куцурубська	Немає	соціальна, екологічна, техногенна
Лощинська	Немає	фінансова, соціальна, техногенна
Мигіївська	Немає	Соціальна
Михайлівська	Немає	Соціальна
Мішково-Погорілівська	н.д.	н.д.
Мостівська	Немає	техногенна, екологічна
Нечаянська	Немає	Екологічна
Новобузька	Немає	соціальна, економічна, екологічна
Новомар'ївська	Немає	соціальна, енергетична
Новополтавська	Немає	Техногенна

Олександрівська	Немає	Соціальна
Ольшанська	Немає	соціальна, енергетична
Прибужанівська	Немає	соціальна, екологічна, техногенна
Прибузька	Немає	н.д.
Радсадівська	н.д.	н.д.
Снігурівська	н.д.	н.д.
Софіївська	Немає	Соціальна
Сухоеланецька	н.д.	Соціальна
Чорноморська	Немає	соціальна, екологічна, техногенна
Шевченківська	Немає	соціальна, техногенна
Широківська	Немає	н.д.

Джерело: систематизовано автором

Оскільки концепцій комплексної безпеки на Миколаївщині не впроваджено, пропонуємо наступне бачення основних її пріоритетів:

- створення і постійний розвиток системи моніторингу стану безпеки;
- розробка вимог до рівня безпеки на території громади;
- розробка і реалізація цільових програм в громадах для забезпечення комплексної безпеки, участь у реалізації цільових державних і місцевих програм;
- розвиток внутрішньої ресурсної бази громади, зниження залежності від зовнішніх джерел ресурсів, в т. ч. створення економічних механізмів залучення позабюджетних джерел фінансування для реалізації заходів у сфері безпеки;
- розвиток інструментарію автоматизованого контролю за розподілом та використанням ресурсів, залучених у реалізації концепції безпеки;
- здійснення міжнародного співробітництва в області створення системи комплексної безпеки громади;
- інформаційне забезпечення реалізації концепції комплексної безпеки громади [121].

Отже, однією з головних функцій регіонального управління економікою в процесі підвищення економічної безпеки території є регуляторна, яка оснований на постійному контролі та вдосконаленні соціально-економічних відносин.

Планування та регулювання процесу забезпечення економічної безпеки регіонів повинно об'єднати державні та ринкові регулятори, а також громадську позицію з приводу напрямів та ходу економічного розвитку території. Процес регіонального планування повинен обов'язково містити етапи моніторингу та контролю, завдяки яким можливе своєчасне коригування планових показників. Разом з цим необхідна розробка і послідовна реалізація в рамки Програми таких проектів, як відродження стійкої, самобутньої і незалежної економіки регіонів, яка гарантує зростання економічної безпеки на всіх рівнях. Найбільш раціональним при цьому представляється реалізація прогнозування та попередження загроз економічній безпеці регіонів.

Планомірний економічний розвиток на місцях потребує наполегливої праці, глибокого аналізу, довготривалих інвестицій на інноваційній основі та залучення до розробки Програми максимальної чисельності відповідних спеціалістів та населення території. Суб'єкти, які знаходяться на єдиній економічній платформі, повинні бути готові розпочати (навіть з деяким ризиком для себе) конкретні проекти, які б виявили тривалий позитивний вплив на підвищення економічної безпеки території. Досягнення цілей, визначених стратегічними планами розвитку регіонів, має базуватися на створенні умов для вирішення існуючих проблем. Безпосередніми виконавцями основних завдань, пов'язаних із реалізацією на практиці положень стратегічної Програми забезпечення економічної безпеки, є місцеві владні структури, органи місцевого самоврядування, державні установи та організації. Їхня діяльність у напрямках, передбачених Програмою, створюватиме умови для заохочення та спрямування дій комерційних підприємств, приватних осіб, громадських та інших організацій згідно з передбаченими цілями, пріоритетами та завданнями.

Таким чином, реалізація Програми має стати результатом злагоджених загальних зусиль, консолідуючим чинником для всіх конструктивних сил.

Суб'єктами реалізації Програми забезпечення економічної безпеки регіонів крім державних органів управління також можуть бути агентства регіонального розвитку, фонди розвитку регіонів, регіональні центри інноваційного розвитку та територіальні громади. Обласні ради відповідають за визначення основних пріоритетів стратегічної Програми з урахуванням норм, закладених у Державній стратегії регіонального розвитку України, затверджують офіційний статус регіональної Програми. Громадські організації регіонального розвитку, що є неприбутковими і діють на засадах партнерства між державним, приватним та громадським секторами, забезпечують тісну взаємодію з органами державної влади, місцевим та регіональним самоврядуванням, політичними та громадськими структурами.

Головними напрямками роботи громадського руху та функціонування громадських організацій регіонального розвитку є:

- оцінка соціально-економічної ситуації у регіоні;
- співробітництво з органами влади з питань планування соціально-економічного розвитку та поліпшення інвестиційного клімату;
- активна участь у розробці, обговоренні, прийнятті та реалізації стратегії розвитку регіонів;
- участь у розробці операційних планів реалізації стратегії;
- сприяння інвестуванню конкретних регіональних проектів;
- робота з міжнародними фінансовими організаціями з метою залучення інвестицій та отримання технічної допомоги;
- пошук партнерів та вплив на потенційних партнерів-інвесторів з метою активізації їх діяльності у сфері регіонального розвитку;
- вплив на політику уряду з метою створення сприятливого інституційного та інвестиційного середовища для активізації регіонального (та місцевого) розвитку;

- розроблення стратегічних інвестиційних проектів, сприяння в залученні інвестиційних ресурсів у регіони [121].

Державна фінансова підтримка та забезпечення стратегічної Програми розвитку регіонів здійснюється за рахунок:

- коштів державного, обласного, районного бюджетів, бюджетів сіл та селищ регіонів;

- коштів пенсійного та соціальних фондів;

- фондів охорони навколишнього природного середовища та інших джерел, не заборонених законодавством.

За рахунок бюджетних програм підтримки регіонального розвитку фінансуються заходи, спрямовані на виконання окремих стратегічних завдань, зокрема програм подолання депресивності окремих територій.

За умов укладання угоди щодо регіонального розвитку з Кабінетом Міністрів України забезпечується спільне фінансування стратегічних сфер, зокрема житлово-комунальної, сільського господарства, екологічної політики, освіти, охорони здоров'я, малого підприємництва, інвестиційної діяльності, розбудови та модернізації інфраструктури. Стратегічні Програми розвитку регіонів мають передбачати залучення недержавних джерел вітчизняного та іноземного капіталу за відповідними напрямками розвитку регіонів; державного та недержавного кредитування стратегічних програм і проектів; ресурсів банківських і небанківських фінансових установ, акціонерного капіталу тощо.

Стратегічні Програми розвитку регіонів можуть фінансуватися у відповідних сферах за такими джерелами фінансування [121]:

- демографічного розвитку – у межах державних програм;

- освіти – з державного та місцевих бюджетів;

- охорони здоров'я – через удосконалення моделі багатоканального фінансування охорони здоров'я шляхом створення відповідних економічних умов діяльності фондів, лікарняних кас і системи бюджетно-страхової медицини; з державного та місцевих бюджетів;

- житлової програми – за рахунок державних і регіональних бюджетів, залучення власних коштів забудовників; житлово-комунального господарства – у межах чинних державних і регіональних програм, а також запровадження альтернативних форм надання комунальних послуг на базі підприємств різних форм власності, запровадження в практику недержавних джерел інвестування;
- структурних змін економіки – у межах коштів, передбачених на фінансування державних і регіональних програм розвитку в Державному бюджеті України, місцевих бюджетах, за рахунок власних ресурсів суб'єктів господарювання, залучених коштів та інших джерел фінансування;
- розвитку агропромислового комплексу – за рахунок власних коштів суб'єктів господарювання регіонів, позичкових ресурсів, коштів державного та місцевих бюджетів, а також удосконалення фінансово-кредитного обслуговування шляхом інтеграції банківського, аграрного та промислового капіталу;
- малого підприємництва – у межах Комплексної програми розвитку та підтримки малого підприємництва регіонів з регіонального бюджету; Програми розвитку фінансової інфраструктури та фондового ринку – із власних коштів і ресурсів банківськими й небанківськими фінансовими установами, акціонерними товариствами; розвитку інвестиційних процесів – кошти підприємств та організацій регіонів, зовнішніх та внутрішніх інвесторів, державного й місцевих бюджетів;
- інноваційної політики – з державного бюджету, власних ресурсів підприємств;
- розвитку транспортного комплексу – власні кошти підприємств, а також у межах державних та регіональних програм;
- розвитку торгівлі та побутового обслуговування – залучення інвестиційних коштів здійснюється за рахунок приватного капіталу;
- розширення міжнародного співробітництва – за власні кошти підприємств області, а також кошти місцевих бюджетів;

- ринку праці та зайнятості населення – кошти Фонду загальнообов'язкового соціального страхування України на випадок безробіття, кошти підприємств, інвестицій та інші джерела фінансування;

- соціального забезпечення і страхування – надходження Пенсійного фонду, кошти державного бюджету в обсягах, передбачених Законом України «Про Державний бюджет України», кошти фондів обов'язкового державного соціального страхування;

- екологічної безпеки – заходи передбачені регіональними цільовими програмами – кошти державного та місцевих бюджетів, фондів охорони навколишнього середовища та кошти підприємств.

Під час фінансування заходів щодо реалізації стратегії усі виконавці мають забезпечити виконання запланованих завдань із залученням мінімального обсягу бюджетних коштів та досягненням максимального результату щодо їх використання. Контроль за цільовим та ефективним використанням коштів на виконання стратегічних програм забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів – обласні Ради.

Вищий рівень ефективності управління означає використання методів управління, що дозволяють досягти заданого результату за найменших витрат. Результатом вважається ступінь досягнення окремих показників, визначених в рамках цілі стратегічної Програми забезпечення економічної безпеки регіонів, основним з яких повинний бути інноваційний розвиток регіонів. Виходячи з того, що програма підвищення економічної безпеки і відповідно соціально-економічного розвитку регіонів є комплексною і стратегічною метою її реалізації є поліпшення найважливіших соціально-економічних параметрів розвитку регіонів, методологія оцінки ефективності реалізації програми повинна ґрунтуватися, на наш погляд, на методологічних підходах і концепціях, які використовуються для оцінки соціально-економічного положення регіонів.

Досягнення мети, визначеної у стратегічній Програмі, потребує оцінки ефективності регіонального управління, яку можна виміряти наступним:

- ступенем досягнення поставлених цілей – застосовується при оцінці ефективності дій управлінських органів щодо реалізації поставлених цілей і завдань;

- співвідношенням ефекту від управління до витрат на управління.

Для підвищення ефективності регулювання процесу забезпечення економічної безпеки регіонів необхідно окрім традиційного аналізу стану економіки регіонів проводити достатньо глибокі регіональні маркетингові дослідження, як стану ринків продукції і послуг, виробленої в регіоні, так і їх імпорту. Такі дослідження дозволяють:

- визначити можливі масштаби і потенційні перспективи розвитку діючих виробництв і створення нових, оцінити експортний потенціал регіонів, можливості його розвитку і на цій основі виявити можливі об'єми залучення додаткових кредитних ресурсів, визначити основні напрями міжнародної інвестиційної співпраці і стратегічних партнерів;

- необхідно також в напрямках розвитку регіонів конкретизувати соціальні пріоритети регіонів, що дозволить в умовах дефіциту ресурсів зосередитися на основних соціальних проблемах, що дозволяє потенційним інвесторам, розробникам і тим хто реалізує відповідні програми прогнозувати напрями руху ринків, визначати свої інтереси розширювати коло потенційних інвесторів.

Виділяють фінансову, бюджетній і соціально-економічній ефективності регіональних програм:

1. Фінансова ефективність визначає окупність інвестицій в період реалізації програми для всіх учасників проекту.

2. Бюджетна ефективність програми відображає ефективність участі бюджету в реалізації програми.

3. Суспільна (соціально-економічна) ефективність програми враховує соціально-економічні наслідки її здійснення для суспільства в цілому, зокрема прямі і непрямі витрати, результати в суміжних секторах економіки,

екологічні, соціальні і інші позаекономічні ефекти. Найважливішим завданням розробки програм такого рівня є забезпечення соціальної орієнтації економіки.

В цілому оцінка ефективності виконання програм регіонального розвитку, як елемент стратегічного управління, має безпосереднє відношення і до реалізації поточної програми розвитку території, і до розробки програми на наступний період. Отже, оцінка результатів виконання програми соціально-економічного розвитку регіонів характеризує: ефективність управління безпосереднім процесом реалізації програми; дозволяє зробити висновок про правильність вибраної стратегії розвитку.

Таким чином, аналіз сучасної методологічної бази оцінки соціально-економічного розвитку регіонів та рівня їхньої економічної безпеки дозволив виділити наступні найбільш поширені концепції і методики оцінювання ефективності процесів, які протікають у регіоні: - методи і технології регіональної діагностики; - методику розрахунку комплексної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів; - основні економічні і соціальні показники; гуманітарний підхід.

Для оцінки соціально-економічного розвитку регіонів та рівня їхньої економічної безпеки сьогодні важливу роль грає саме гуманітарний підхід, сутність якого полягає в тому, що як головна мета вдосконалення територіального управління висувається підвищення рівня і якості життя населення, а економічні індикатори розглядаються як умови їх досягнення. Ми вважаємо, що даний підхід доцільно використовувати для оцінки рівня економічної безпеки регіонів та розробки моделі управління економічною безпекою.

Висновки до розділу 3

Результати досліджень дозволяють зробити наступні висновки:

1. Доведено, що використання механізму державного регулювання та регіонального управління забезпечить формування системи економічної

безпеки регіонів, зокрема створення інформаційної бази для об'єктивного всебічного моніторингу економіки й суспільства та його проведення з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам об'єктів економічної безпеки; розробка комплексу оперативних, довготривалих заходів щодо попередження, нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз, оцінка результатів їх здійснення; реалізація комплексу державних заходів щодо забезпечення економічної безпеки.

2. Проаналізовано світовий досвід становлення та розробки механізмів регіональної політики для забезпечення економічної безпеки, визначено, що всі закордонні приклади успішного регулювання територіального розвитку були забезпечені не тільки високим економічним потенціалом держав та окремих регіонів, але і достатньо розвинутим законодавством та відсутністю корупції. Доведено, найбільший ефект може дати поєднання централізованого та децентралізованого підходів до формування регіональної економіки.

3. За результатами моніторингу системи забезпечення економічної безпеки у системі регулювання соціально-економічного розвитку регіонів встановлено, що оцінка результатів виконання програми соціально-економічного розвитку регіонів характеризує: ефективність управління безпосереднім процесом реалізації програми; дозволяє зробити висновок про правильність вибраної стратегії розвитку. Доведено, що гуманітарний підхід доцільно використовувати для оцінки рівня економічної безпеки регіонів та розробки моделі управління економічною безпекою.

РОЗДІЛ 4

ДИНАМІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

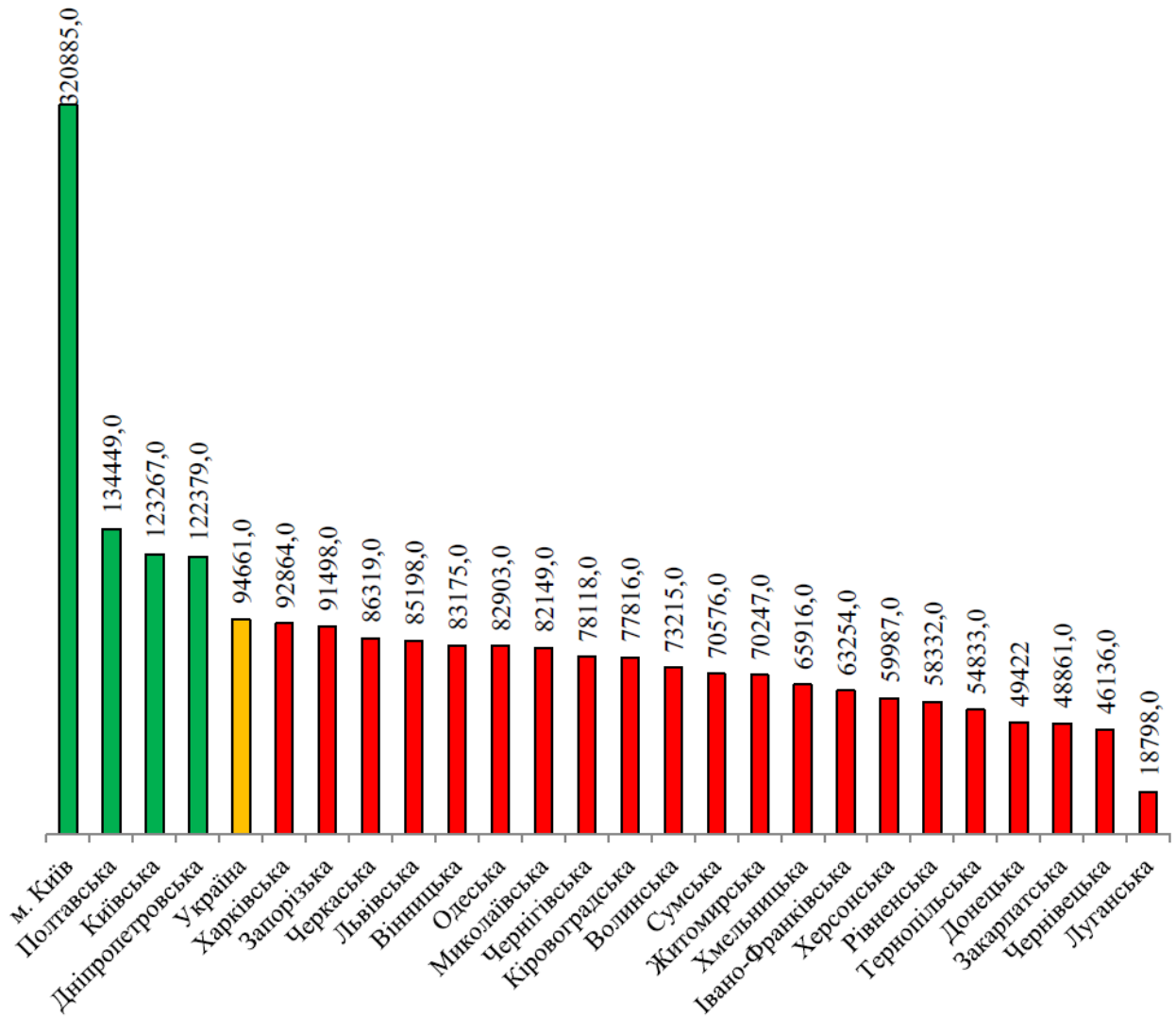
4.1. Динаміка стану економічної безпеки регіонів України

Розвиток економічної системи країни в умовах економічної безпеки забезпечує задоволення потреб населення при оптимальному використанні ресурсного потенціалу та охороні зовнішнього середовища. Економічна національна безпека характеризується територіальною структурою, елементами якої, в першу чергу, є адміністративно-територіальні одиниці першого порядку (регіони). Обласний регіон є основним структуроутворюючим елементом країни. Попри всю важливість державної політики, головні заходи із забезпечення ефективного та економічно безпечного розвитку мають бути здійснені на регіональному рівні. Саме від активності регіональної влади, бізнесової та громадської еліт залежить рівень економічного розвитку регіонів. Важливим фактором успішності економічних перетворень на регіональному рівні є тісна співпраця бізнесу і влади у напрямку формування спільної позиції щодо розвитку території.

Щоб точніше оцінити характер процесів, що відбуваються в Україні в регіональному розрізі, була проведена оцінка зміни рівня економічної безпеки по окремих показниках визначених, як робоча система з урахуванням офіційних статистичних даних.

Напрямок «економічна та соціальна згуртованість» включає 3 показники, які комплексно характеризують рівень життя населення та стан розвитку регіональної економіки.

Одним з основних індикаторів стану економіки регіонів є показник валового регіонального продукту (Рис.4.1), який допомагає охопити всі особливості регіональної структури виробництва, а рівень валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу населення дає можливість виділити найбільш продуктивні регіони України [142,143].

Рис. 4.1 Показник валового регіонального продукту за 2021 рік

Джерело: [142,143]

За підсумками періоду з 2014 по 2020 р.р. в цілому в регіонах спостерігалися негативні тенденції щодо динаміки виробництва в ключових сферах розвитку: промисловості, сільському господарстві та освоєнні капітальних інвестицій, про що свідчить динаміка основних соціально-економічних показників [142,143]:

- зменшились обсяги виробництва промислової продукції у 20 регіонах та в цілому по Україні на 4,5 %, (у 2019 році – зменшення на 0,5%);
- зменшились обсяги виробництва продукції сільського господарства у 17 регіонах та в цілому по Україні на 11,5% (у 2019 році – зростання на 1,4%);

- зменшились обсяги капітальних інвестицій в усіх регіонах та в цілому по Україні – на 38,2% (у 2019 році – зростання на 15,5%);
- обсяги заборгованості з виплати заробітної плати зросли у 18 регіонах, а в цілому по Україні зменшились на 0,3 відсоткових пункти у порівнянні з аналогічним показником станом на 01.01.2020 року;
- показники рівня безробіття населення за 2020 рік порівняно з показниками 2019 року збільшилися в усіх регіонах та в цілому по Україні.

Збереження позитивної динаміки спостерігається за такими індикаторами:

- доходи місцевих бюджетів збільшилися в усіх регіонах, в межах від 0,8 % у Полтавській до 10,8 % у Київській областях, і в середньому по Україні показник приросту склав 5,4 % (за відповідний період 2019 року – 15,8 %), що свідчить про фінансову спроможність на регіональному рівні;
- реальна заробітна плата зросла в усіх регіонах: від 2,9 % у Волинській до 13,5 % у Луганській областях та в цілому по Україні – на 7,4 % (у 2019 році – на 9,8 %);
- показник обсягів будівельної продукції в цілому по Україні склав 105,6 % (у 2019 році – 123,6 %) [142,143].

За підсумками 2019 року усі регіони продемонстрували зростання валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу населення у порівнянні з показниками 2018 року, і в середньому по Україні цей показник склав 94661 гривень (у 2018 році – 84235 гривень). Традиційним лідером серед інших регіонів за цим показником є місто Київ (320885 гривень). Вищим за середньо-український показник валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу населення зафіксовано у таких промислово розвинених регіонах, як Полтавська (134449 гривень), Київська (123267 гривень) та Дніпропетровська (122379 гривень) області. Територіальна диспропорція щодо обсягу валового регіонального продукту на одну особу зменшилася, порівняно з 2018 роком (17,4 рази), і склала 17,1 рази (максимальне значення у 2019 році спостерігалось у м. Києві – 320885 грн.,

мінімальне у Луганській області – 18798 грн.). Стабільне підвищення доходів населення є першорядним підґрунтям зростання економіки регіонів та держави в цілому. Доходи населення характеризують динаміку окремих блоків економічної системи й відображають стан справ у сфері кінцевого споживання, що дозволяє оцінювати реальний рівень вирішення завдань з підвищення добробуту населення. У 2020 році наявні доходи населення збільшились в усіх регіонах, порівняно з показниками 2019 року, і в середньому по Україні цей показник у розрахунку на одну особу населення склав 73355 гривень (у 2019 році – 69140 гривень). Регіонами з вищим за середньо-українське значенням показника наявного доходу на одну особу у 2020 році є м. Київ (179302 гривень), Дніпропетровська (92083 гривень), Запорізька (81949 гривень), Одеська (80164 гривень), Київська (79263 гривень) та Полтавська (77547 гривень) області, і основним фактором впливу на розмір доходу населення є галузева структура економіки зазначених регіонів. Упродовж 2020 року коефіцієнт вибуття сільського населення (у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення) порівняно з показниками 2019 року зменшився в усіх регіонах, в цілому по країні - з 148,3 до 111,3. Найвище значення цього показника зафіксовано у Сумській (158,4), Кіровоградській (157,9), Харківській (157,1) та Київській (155,0) областях, а відповідно найнижче у Закарпатській (35,8), Чернівецькій (56,5) та Івано-Франківській (75,3) областях [142,143].

Напрямок «економічна ефективність» включає 7 показників, які характеризують стан розвитку реального сектору економіки (промисловість, сільське господарство, будівництво (Рис. 4.2)) та рівень цін на споживчому ринку (індекс цін) (Додаток Б) [142,143].

Рис. 4.2 Індекс промислової продукції за 2021 рік, відсотків до попереднього року

Джерело: [142, 143]

За підсумками 2020 року обсяги промислового виробництва в Україні зменшилися на 4,5% (у 2019 році - зменшення на 0,5%). Збільшення виробництва промислової продукції спостерігалось у 5 регіонах (у 2019 році – у 9 регіонах): від 0,7% у Одеській до 5,4% у Львівській областях. Також наростили обсяги промислового виробництва підприємства Херсонської (на

4,8%), Миколаївської (на 2,6%) та Кіровоградської (на 2,2%) областей. Зменшення обсягів виробництва промислової продукції за підсумками 2020 року спостерігалось у 20 регіонах (у 2019 році – у 16 регіонах), від -0,2% у Полтавській до -14,1% у Чернівецькій областях. Значне скорочення обсягів зафіксовано також у Дніпропетровській області (-12,2%), Тернопільській (-8,3%), Закарпатська (-7,3%) та Запорізькій (-7,1%) областях. Спад виробництва спостерігалось у таких основних напрямках промислової діяльності як:

➤ добувній промисловості і розробленні кар'єрів виробництво продукції зменшилося в цілому по Україні на -3,0% (у 2019 році -1,6%). Серед основних видів діяльності у добувній промисловості скоротилося добування кам'яного та бурого вугілля (-13,7%); добування сирої нафти та природного газу (-1,9%), добування металевих руд (на -2,4%), добування інших корисних копалин та розроблення кар'єрів (-36,7%). Скорочення обсягів виробництва у добувній промисловості у 2020 році зафіксовано у 10 регіонах (за підсумками 2019 року – у 9 регіонах), з найбільшим скороченням у Волинській (-30,3%), Херсонській (-26,7%) та Черкаській (-26,0%) областях. У 13 регіонах, де обсяги виробництва у галузі збільшилися, їх зростання варіювало від +1,0% у Івано-Франківській до +372,6% в Одеській областях. У Закарпатській області обсяги виробництва у 2020 році залишилися на рівні попереднього року.

➤ постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря зменшення виробництва по Україні становило -0,9% (у 2019 році -4,4%). Скорочення виробництва спостерігалось у 11 регіонах (у 2019 році – у 17 регіонах), з яких найбільше скорочення було зафіксовано в Івано-Франківській (-15,7%), Вінницькій (-14,7%), Луганській (-13,0%) та Рівненській (-9,1%) областях. Зростання виробництва у галузі спостерігалось у 14 регіонах і коливалось від +0,8% у Черкаській до +23,3% у Закарпатській областях.

➤ окремих видах переробної промисловості. Зменшення виробництва продукції переробної промисловості становило -5,9% та спостерігалось у 20 регіонах (у 2019 році – у 16 регіонах): від -0,1% (в Одеській області) до -20,1% (у Чернівецькій області) [142,143].

За видами переробної галузі скорочення виробництва спостерігалось у:

– виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, де спад по Україні склав -0,8% (у 2019 році спостерігалось зростання на 3,3%) внаслідок зменшення споживчого та зовнішнього попиту. Серед основних видів виробництва харчової галузі відбулось зменшення обсягів виробництва харчових продуктів (- 0,5%) та напоїв (-3,3%). Зменшення обсягів виробництва у галузі за підсумками 2020 року зафіксовано в 15 регіонах (за підсумками 2019 року – у 13 регіонах): найбільше – у Луганській (- 18,6%), Хмельницькій (-17,4%), Тернопільській (-17,0%), Івано-Франківській (-13,6%) та Закарпатській (-13,5%) областях. Серед 10 регіонів спостерігалось зростання виробництва, приріст варіював від +0,1 (у Волинській області) до +13,7 (у Львівській області).

– у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, де спад по Україні склав -6,1% (у 2019 році -7,5%). Загалом, по Україні текстильне виробництво скоротилося на 1,7%; виробництво одягу – на 10,4%; шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів одягу – на 3,0%. Зменшення обсягів виробництва продукції текстильної промисловості спостерігалось у 21 регіоні (у 2019 році – у 18 регіонах): найбільше – у Вінницькій (- 42,6%), Київській (-41,4%) Донецькій (-33,9%), Чернівецькій (-35,7%), Кіровоградській (-26,5%), Луганській (-24,8%), Запорізькій (-24,4%), Чернігівській (- 23,5%), Миколаївській та Тернопільській (по -22,0%) областях. У 4 регіонах зафіксовано зростання: у Дніпропетровській (+46,4%), Херсонській (+29,8%), Львівській та Рівненській (по +3,6%) областях.

– у виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності, по Україні зменшення виробництва становило -2,9% (у 2019 році на 5,2%). Серед основних видів діяльності галузі зменшились обсяги оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корки, крім меблів; виготовлення виробів із соломки та рослинних матеріалів для плетіння (на 8,4%); поліграфічної діяльності, тиражування записаної

інформації (на 9,4%). Зменшення обсягів виробництва у деревообробній та поліграфічній діяльності було зафіксовано у 15 регіонах (у 2019 році також в 15 регіонах), з найбільшим скороченням у Чернівецькій (-22,6%), Івано-Франківській (-0,4%), Закарпатській (- 18,2%) та Полтавській (-18,7%) областях. Нарощення виробництва продукції галузі спостерігалось у 10 регіонах: від+0,2% у Вінницькій до +29,1% у Хмельницькій областях.

– виробництві коксу, продуктів нафтопереробки спад обсягів виробництва по Україні становив -2,0% (у 2019 році зростання на 3,1%). При цьому скорочення виробництва продукції спостерігалось у Дніпропетровській (-4,0%), Донецькій (-6,3%), Запорізькій (-1,6%) та Харківській (-9,8%) областях.

– у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування по Україні обсяги зменшилися на 8,7% (у 2019 році – зросли на 1,4%), в умовах зниження попиту з боку машинобудування. Серед основних видів металургійної діяльності зменшилися обсяги металургійного виробництва (-8,5%), а також виробництва готових металевих виробів (-9,8%). Зменшення обсягів виробництва металургійної продукції мало місце у 18 регіонах (у 2019 році – у 19 регіонах), з найбільшим спадом у Вінницькій (-40,6%), Тернопільській (-16,6%), Дніпропетровській (16,2%), Сумській (-15,9%), Черкаській (-15,7%) областях та м. Києві (-20,5%). Нарощення обсягів виробництва у металургійній галузі спостерігалось у 7 регіонах: від +0,2% у Чернігівській до +14,9% у Луганській областях.

– у машинобудуванні виробництво по Україні зменшилося на 17,6% (у 2019 році – на 2,2%) в умовах високої конкуренція з боку іноземних аналогів на внутрішньому ринку. Серед основних видів машинобудування в Україні зменшилося виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів (-14,4%), інших транспортних засобів (-27,5%), виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (-24,8%), електричного устаткування (на -0,9%), машин і устаткування (- 16,0%). Негативна динаміка

виробництва продукції галузі машинобудування спостерігалася у 21 регіоні (у 2019 році - у 18 регіонах). Найбільший спад зафіксовано у Полтавській (-34,7%), Черкаській (-37,3%), Чернівецькій та Чернігівській (по - 33,0%) областях. Збільшення виробництва у машинобудуванні спостерігалася у 4 регіонах: Київській (+37,87%), Кіровоградській (+25,8%), Івано-Франківській (+11,7%) та Рівненській (+11,4%) областях [142,143].

За видами переробної галузі приріст виробництва спостерігався у:

– виробництві хімічних речовин і хімічної продукції загальне зростання по Україні склало +5,1% (у 2019 році +12,9%). Серед основних видів продукції хімічної промисловості відбулось збільшення обсягів виробництва основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах (на 6,4%); пестицидів та іншої агрохімічної продукції (+40,7%), фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик (на 15,8%), мила та мийних засобів, засобів для чищення та полірування, парфумних і косметичних засобів (+1,9%). Нарощення обсягів виробництва у хімічній галузі за підсумками 2019 року зафіксовано в 11 регіонах (за підсумками 2019 року – у 13 регіонах). Найбільше виробництво зросло в Одеській (+102,9%), Львівській (+13,5%), Миколаївській (+10,7%), Житомирській (+10,3%), Донецькій та Черкаській (по +10,0%) областях. Зменшилося виробництво продукції хімічної промисловості в 14 регіонах: від -0,9% у Луганській до -48,8% у Тернопільській областях.

– виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів обсяги виробництва по Україні в цілому збільшилися на 3,0% (у 2019 році – на 3,7%) в умовах стабільного внутрішнього попиту. Збільшення виробництва фармацевтичної продукції у 2019 році зафіксовано у 4 регіонах (у 2019 році – у 6 регіонах): Вінницькій (+109,3%), Житомирській (+8,3%), Запорізькій (+0,3%) та Кіровоградській (+7,9%) областях. Зменшення обсягів виробництва відбулось у 8 регіонах: від -2,3% у Донецькій до -32,6% у Сумській областях.

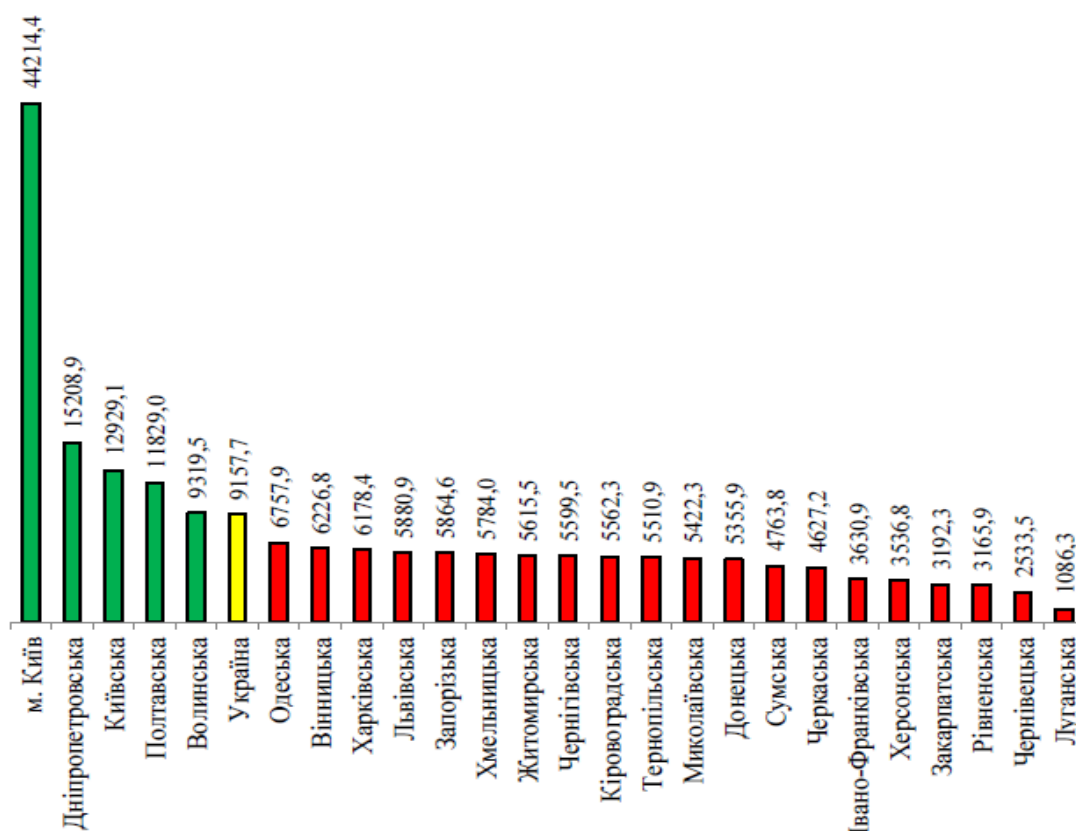
– виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції по Україні зростання виробництва становило +0,1% (у 2019 році +6,7%) Серед основних видів діяльності в галузі збільшилось виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції (на 1,2%) [142,143].

Зростання виробництва неметалевої продукції спостерігалось у 9 регіонах (у 2019 році – 18 регіонах): від +0,1% у Львівській до +27,1% у Чернігівській областях. Скорочення виробництва продукції спостерігалось у 15 регіонах (у 2019 році – у 6 регіонах). Найбільший спад було зафіксовано в Луганській області (-17,2%). Всього по Україні за підсумками 2020 року було реалізовано промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу на суму понад 2481,1 млрд. гривень. Обсяг реалізованої промислової продукції на одну особу в середньому по Україні у 2020 році становив 59435,3 гривень, що на 0,7% більше, ніж у 2019 році (59027,7 гривень). При цьому територіальна диспропорція щодо обсягів реалізованої промислової продукції на одну особу збільшилася проти 2019 року (13,9 раза) і склала 15,2 раза (максимальне значення у 2020 році спостерігалось у Дніпропетровській області – 135366,4 грн., мінімальне у Луганській області – 8904,5 грн.). За підсумками 2020 року зафіксовано негативну динаміку по Україні щодо обсягу виробництва сільськогосподарської продукції – зменшення на 11,5% (у 2019 році – збільшення на 1,4%). За звітний період обсяги виробництва продукції збільшилися у 6 регіонах: Чернігівській (на 4,7 %), Сумській (на 4,1 %), Івано-Франківській (на 3,2 %), Рівненській (на 3,1 %), Чернівецькій (на 0,6 %) та Львівській (на 0,2 %) областях. У Волинській області продукції сільського господарства у 2020 році вироблено на рівні минулого року. Зменшення обсягу виробництва валової продукції сільського господарства у 2020 році в порівнянні з 2019 роком зафіксовано у 17 регіонах в межах від – 1,0 % у Тернопільській до -38,4 % у Одеській області. Обсяги виробництва також суттєво зменшилися у Кіровоградській (на 32,2 %), Миколаївській (на 25,1 %), Черкаській (на 24,4 %), Київській (на 19,5 %), Вінницькій (на 16,1 %),

Дніпропетровській (на 15,6 %) та Луганській (на 14,6 %) областях. У 2020 році зменшення обсягів виробництва спостерігалось майже по всіх основних видах продукції рослинництва і тваринництва. Водночас, збільшено загальний обсяг виробництва картоплі – на 2,9% по відношенню до 2019 року та обсяг вирощування сільськогосподарських тварин на підприємствах – на 1,3%. Вагомий вплив на показники у звітному періоді мали: несприятливі погодно-кліматичні умови, що вплинули на показники урожайності; тенденції до скорочення чисельності сільськогосподарських тварин у галузі тваринництва. Так, за даними Держстату скорочення загального виробництва продукції сільського господарства зумовлено, насамперед, значним зменшенням виробництва продукції рослинництва, загалом на 13,9% до 2019 року, яке було зафіксовано у 18 областях і варіювало від 0,3% у Львівській до 42,2% в Одеській областях. Водночас, збільшення обсягів забезпечено у Волинській (на 0,7%), Чернівецькій (на 1,8%), Рівненській (на 4,5%), Сумській (на 4,9%), Івано-Франківській (на 5,5%) та Чернігівській (на 6,4%) областях. За підсумками 2020 року у 12 регіонах спостерігалось збільшення обсягу виробництва будівельної продукції: від 2,2 % у Тернопільській області до 61,6 % у Хмельницькій областях, в цілому по Україні зростання склало 5,6 % (за 2019 рік зростання на 23,6 %). В розрізі регіонів найбільше зростання обсягу будівельної продукції, крім Хмельницької області, зафіксовано у Одеській (на 49,1 %), Донецькій (на 35,5 %), Чернігівській (на 23,8 %) Львівській (на 22,7 %), Черкаській (на 16,8 %) та Київській (на 16,3 %) областях. Негативну динаміку щодо виробництва будівельної продукції за підсумками 2020 року зафіксовано у 13 областях: Кіровоградській (на 35,8 %), Херсонській (на 31,7 %), Миколаївській (на 26,0 %), Житомирській (на 24,4 %), Запорізькій (на 21,9 %), Закарпатській (на 18,0 %), Дніпропетровській (на 13,6 %) та Чернівецькій (на 0,9 %) областях. У грудні 2020 року по відношенню до грудня 2019 року ситуація на споживчому ринку в усіх регіонах характеризувалася стабільним зростанням цін. Так, середній індекс споживчих цін в цілому по Україні становив 105,0% (у грудні 2019 року зростання становило 4,1 %). Серед

регіонів індекс споживчих цін варіював від 102,9% (у Вінницькій області) до 105,9% (у Черкаській області) [142,143].

Напрямок «інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньо-економічна співпраця» включає 4 показники, які характеризують ситуацію із залученням в економіку регіонів інвестиційних ресурсів, розвиток інновацій та стан зовнішньої торгівлі товарами (експорт). У 2020 році підприємствами та організаціями країни за рахунок усіх джерел фінансування було освоєно понад 419,8 млрд. грн. капітальних інвестицій (Рис 4.3) [142,143].

Рис. 4.3 Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення наростаючим підсумком з початку 2021 року, гривень *Джерело: [142,143]*

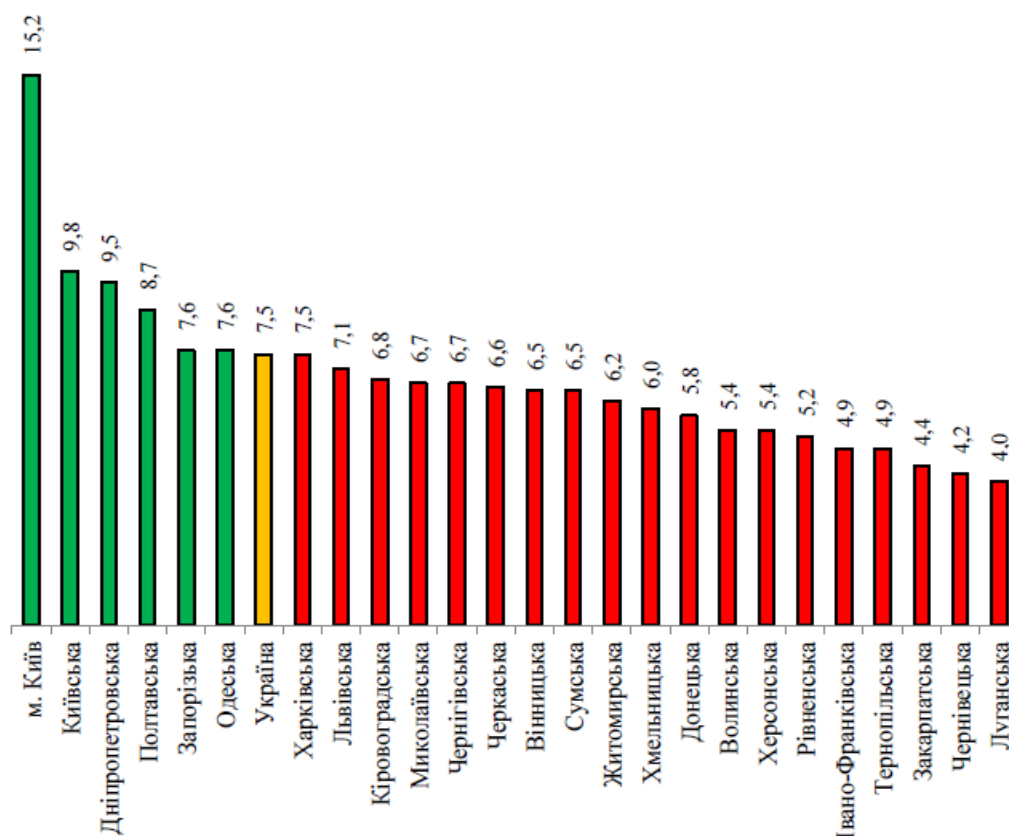
Індекс капітальних інвестицій за звітний період в цілому по Україні становив 61,8 % проти 115,5 % у 2019 році. Зменшення обсягу освоєних капітальних інвестицій мало місце в усіх регіонах (за 2019 рік у 4 регіонах): від -18,1 % у Хмельницькій до - 67,3 % у Херсонській областях. Крім Херсонської області, найбільше обсяги капітальних інвестицій скоротилися у Закарпатській (58,0 %), Київській (на 57,0 %), Львівській (50,8 %),

Миколаївській (на 48,0 %), Івано-Франківській (на 45,3 %), Черкаській (на 44,6 %), Вінницькій (на 44,4%) та Чернівецькій (на 43,2 %) областях. Обсяг капітальних інвестицій на одну особу в середньому по Україні у 2020 році становив 9157,7 гривень. При цьому, територіальна диспропорція щодо обсягів капітальних інвестицій на одну особу зменшилася проти 2019 року (46,8 раза) і склала 40,7 раза (максимальне значення у 2020 році спостерігалось у м. Києві – 44214,4 грн., мінімальне у Луганській області – 1086,3 грн.). За новою методологією в 1 кварталі 2020 року зафіксовано чистий відплив за прямими іноземними інвестиціями у розмірі 1,6 млрд дол. США, зумовлений вилученням реінвестованих доходів реального сектору (за попередньою методологією чистий приплив становив 540 млн дол. США). Згідно наявних статистичних даних Національного банку України, за 2020 рік обсяг прямих інвестицій в Україну (залишки за регіонами) склав 48934,6 млн дол. США. У загальному обсязі прямих інвестицій найбільша частка припадає на м. Київ (44,5%) та Дніпропетровську область (11,9%), найменша частка у Чернівецькій області (0,001% від загального обсягу). За підсумками 2019 року частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції у порівнянні з відповідними показниками 2018 року скоротилася у 15 регіонах, і в цілому по Україні зросла з 1,3 % до 0,8 %. Найнижчий показник питомої ваги інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції у звітному періоді спостерігався у Рівненській (0,0%), Дніпропетровській та Полтавській (0,2%), Івано-Франківській та м. Києві (0,3%) областях. Зростання частки реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції у 2019 році, порівняно з 2018 роком, мало місце у Донецькій (на 4,9 в. п.), Луганській (на 2,7 в. п.), Миколаївській (на 2,1 в. п.), Херсонській та Хмельницькій (на 0,6 в. п.), Харківській (на 0,5 в. п.), Житомирській та Одеській (на 0,4 в. п.), Вінницькій (на 0,2 в. п.) областях. У Дніпропетровській області частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції у 2020 році залишилась на рівні минулого

року. За підсумками 12 місяців 2020 року експорт товарів зменшився в цілому по Україні на 1,0 % (за підсумками січня-грудня 2019 року зростання на 5,8%). Загалом підприємствами України було експортовано товарів на суму 49,2 млрд дол. США. Найбільшу частку в експорті товарів становлять продукти рослинного походження (24,2%), мінеральні продукти (10,8%), жири та олії тваринного або рослинного походження (11,7%) та готові харчові продукти (6,8%). Зменшення обсягу експортних операцій мало місце у 13 регіонах (у 2019 році – у 8 регіонах): з найбільшим скороченням у Чернівецькій (-21,2%), Івано-Франківській (-16,9%), Луганській (-15,2% та Донецькій (-15,0%) областях. Серед регіонів збільшення обсягу експорту товарів за підсумками 2020 року спостерігалось у 12 регіонах (у 2019 році – позитивна динаміка щодо нарощення експортування товарів була зафіксована в 17 регіонах). Найбільше зростання товарних експортних операцій відбулося у Кіровоградській (+29,1%), Чернігівській (+10,4%), Сумській (+10,3%) та Полтавській (+10,2%) областях. Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення за 2020 рік по Україні в цілому становив 1178,9 дол. США, що на 12,1 дол. США (або на 1,0 %) менше ніж у 2019 році (1191,0 дол. США). Найвищі показники продемонстрували м. Київ та Дніпропетровська область, де на кожного мешканця припадало відповідно 4198,6 дол. США та 2403,0 дол. США відповідно; найнижчі – Луганська та Чернівецька області (60,9 дол. США та 187,5 дол. США відповідно). При цьому територіальна диспропорція становила 68,9 раза [142,143].

Напрямок «фінансова самодостатність» включає 4 показники, які характеризують динаміку росту доходів місцевих бюджетів, обсяг капітальних видатків на одну особу населення та стан погашення податкового боргу. Розпочата п'ять років тому бюджетна децентралізація значно покращила фінансову спроможність місцевих бюджетів (Рис 4.4) [142,143].

Рис 4.4 Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення, тис. гривень за 2021 рік

Джерело: [142,143]

У 2020 році доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) зросли по відношенню до відповідних показників 2019 року в усіх регіонах, в межах від 0,8 % у Полтавській до 10,8 % у Київській областях, і в середньому по Україні показник приросту склав 5,4 % (за відповідний період 2019 року – 15,8 %). Окрім Київської області, доходна частина місцевих бюджетів значно зросла у Луганській (на 10,1%), Волинській (на 9,5%), Рівненській (на 9,1%) та Чернігівській (на 8,6%) областях. Найбільший обсяг доходів місцевих бюджетів у розрахунку на одну особу населення регіонів у 2020 році зафіксовано у м. Києві (15,2 тис.грн.), Київській (9,8 тис.грн.), Дніпропетровській (9,5 тис.грн.), Полтавській (8,7 тис.грн.), Запорізькій та Одеській (7,6 тис.грн.) областях, а найменший – у Луганській (4,0 тис.грн.), Чернівецькій (4,2 тис.грн.), Закарпатській (4,4 тис.грн.), Івано-Франківській та

Тернопільській (4,9 тис.грн.) областях. За підсумками 2020 року у 20 регіонах спостерігалось зменшення обсягу капітальних видатків у розрахунку на одну особу населення, і в середньому по Україні у розрахунку на одну особу цей показник зменшився з 2,1 тис. гривень у 2019 році до 1,8 тис. гривень – у 2020 році. За підсумками минулого року найбільший обсяг капітальних видатків з місцевих бюджетів, що припадає на одного мешканця регіонів, зафіксовано у м. Києві (4,6 тис. гривень), Київській (3,6 тис. гривень), Дніпропетровській, Одеській та Харківській (2,3 тис. гривень) областях, а найменший – у Херсонській (0,6 тис. гривень), Житомирській, Кіровоградській, Сумській, Тернопільській та Хмельницькій (0,8 тис. гривень), Волинській, Чернівецькій та Чернігівській (1,0 тис. гривень), Черкаській (1,1 тис. гривень), Миколаївській та Полтавській (1,2 тис. гривень) областях. В той же час, спостерігається зменшення податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків. За підсумками 2020 року загальний обсяг податкового боргу в цілому по Україні зменшився на 10,3% (у 2019 році – на 26,7 %). В той же час, спостерігається зростання податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків. За підсумками 2020 року загальний обсяг податкового боргу в цілому по Україні збільшився на 10,3 % (у 2019 році – збільшення на 26,7 %). Зростання податкового боргу зафіксовано у всіх регіонах, крім Дніпропетровської (скорочення на 9,1 %), Миколаївської (скорочення на 4,0 %), Тернопільської (скорочення на 1,6 %) та Кіровоградської (скорочення на 0,03 %) областей, (у 2019 році зростання відбулось в усіх регіонах). Найвищі темпи росту податкового боргу у 2020 році спостерігались у Івано- Франківській (на 93,2 %), Харківській (на 44,8 %), Черкаській (на 36,2 %) та Львівській (на 25,4 %) областях. Напрямок «розвиток малого та середнього підприємництва» включає 4 показники, які характеризують стан розвитку підприємництва в регіонах у 2019 році. Активізація підприємництва та зростання масштабів ефективності функціонування підприємницького сектору є одним з головних чинників позитивних структурних змін та модернізації регіональних економік,

становлення нових ресурсів економічного пожвавлення, підвищення якості життя населення. Вагомим показником аналізу економічного стану підприємництва в регіоні є показники кількості малих та середніх підприємств на 10 тис. осіб населення. За підсумками 2019 року кількість суб'єктів середнього підприємництва в Україні зросла до 4,3 одиниць на 10 тис. наявного населення проти 3,9 одиниць у 2018 році, що в регіональному розрізі було характерним для 24 регіонів. Ще у 1 регіоні (Луганській області) кількість середніх підприємств на 10 тис. осіб наявного населення залишилась на рівні попереднього року. Найкращі показники кількості середніх підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, що перевищували середньоукраїнський рівень, зафіксовано у місті Києві (13,6 одиниць), Київській (6,0), Полтавській (5,0), Харківській (4,9), Дніпропетровській та Черкаській (4,6), Кіровоградській (4,5) областях. В той же час у структурі суб'єктів господарювання за підсумками 2019 року у всіх регіонах, крім Закарпатської області, збільшилися кількість суб'єктів малого підприємництва (в середньому по Україні – до 457,6 одиниць на 10 тис. осіб наявного населення проти 431,2 одиниць у 2018 році). В регіональному розрізі цей показник коливався в межах від 104,2 одиниць у Луганській області до 981,0 одиниць у м. Києві. Крім міста Києва найкращі показники суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення мали місце у Київській (609,2 одиниць), Харківській (605,4 одиниць), Одеській (574,3) та Хмельницькій (499,7) областях. Це обумовлено специфікою місця розташування регіонів, особливостями економічного розвитку, великою кількістю підприємств, що займаються посередництвом і торговельною діяльністю. Загальними проблемами, які погіршували стан розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, були: зростання затратності виробництва, проблеми в енергетичній сфері, обмежений доступ до фінансово-кредитних ресурсів, недостатньо розвинена мережа об'єктів інфраструктури підтримки суб'єктів МСП, нестабільне регуляторне середовище, високий рівень конкуренції, відсутність технологій

впровадження досягнень науково-технічного прогресу у підприємницьку діяльність, відсутність бюджетної підтримки заходів з розвитку підприємництва, брак кількості висококваліфікованих управлінців, недостатня поінформованість стосовно нових можливостей для розвитку МСП. В той же час, за підсумками 2019 року мало місце зростання, у порівнянні з показниками попереднього року, частки обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг): частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва зростає у 18 регіонах, і в середньому по Україні склала 25,6 % (25,1 % у 2018 році). Ще у 1 регіоні (м. Київ) частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва залишилась на рівні попереднього року. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва зріс у 14 регіонах, і в середньому по Україні у 2019 році на 39,9 % (у 2018 році приріст становив 39,7 %) [142,143].

Напрямок «ефективність ринку праці» включає 6 показників, які комплексно характеризують ситуацію щодо безробіття та зайнятості населення, динаміку росту реальної заробітної плати та стан погашення заборгованості з її виплати, а також рівень продуктивності праці. Продуктивність праці, як найважливіший показник конкурентоспроможності економіки, є індикатором ефективного управління людськими ресурсами та результативності реалізації заходів щодо підвищення рентабельності, технічного та організаційного реформування виробництва у пріоритетних галузях. У 2019 році спостерігалось зменшення показника продуктивності праці, порівняно з показником попереднього року в цілому по Україні - з 102,1% до 101,9%, що в регіональному розрізі мало місце у 14 регіонах. Збільшення показника продуктивності праці за підсумками 2018 року було зафіксовано у 11 регіонах. Найвищі показники продуктивності праці спостерігалися у Вінницькій (107,4%), Миколаївській (106,0%), Кіровоградській (105,1%), Івано-Франківській (104,5%) та Рівненській

(104,4%) областях. На ринку праці за підсумками 2020 року середній рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП) по Україні склав 9,5 %, що на 1,3 в.п. вище, ніж у попередньому році. Негативна тенденція щодо збільшення рівня безробіття (у порівнянні з відповідними показниками 2019 року) мала місце у всіх регіонах, найбільше у: Чернівецькій (збільшення на 2,0 в.п.), Волинській і Хмельницькій (на 1,9 в.п.), Кіровоградській, Луганській, Сумській, Херсонській і Чернігівській (на 1,7 в. п.) та Закарпатській і Тернопільській (на 1,5 в. п.) областях. Найнижчий рівень безробіття зафіксовано у Харківській (6,2%), м. Київ (6,8%), Київській (6,9%), Одеській (7,1%) та Львівській (7,6%) областях, а найвищий – у Луганській (15,4%), Донецькій (14,9%), Кіровоградській (12,7%), Волинській (12,5%) та Полтавській (12,0%) областях. Збільшення рівня безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією МОП) супроводжувалося зниженням рівня зайнятості такого населення, і за підсумками 2020 року цей показник в середньому по країні склав 56,2% (у 2019 році – 58,2%). Найвищий рівень зайнятості зафіксовано у м. Києві (61,7%), Харківській (59,9 %), Дніпропетровській (58,0%), Київській (57,8%) та Миколаївській (57,3 %) областях, а найнижчий - у Волинській (48,9 %), Донецькій (49,2%), Тернопільській (51,6 %) та Кіровоградській (53,1 %) областях. У 2020 році спостерігалось зменшення показника співвідношення між чисельністю прийнятих на підприємства, в установи та організації та чисельністю вибулих. За підсумками звітного періоду цей показник в середньому по країні склав 85,1% (проти 86,4% у 2019 році), і у регіональному розрізі коливався в межах від 78,2% у Луганській області до 89,5% у м. Києві. Окрім Луганської, найменше значення показника щодо співвідношення між чисельністю прийнятих та чисельністю вибулих зафіксовано у Миколаївській (78,9 %), Чернігівській (79,1%), Львівській (81,1%), Рівненській (81,2%) та Харківській (82,3%) областях. Протягом 2020 року заробітна плата зростала вищими темпами, ніж ціни в Україні. Так, у минулому році реальна заробітна плата зросла на 7,4% (у 2019 році – на 9,8%). Така динаміка була характерною для

усіх регіонів, і у регіональному розрізі збільшення рівня реальної заробітної плати коливалося в межах від 2,9% у Волинській до 13,5% у Луганській області. Крім Луганської області, значне зростання реальної заробітної плати зафіксовано у Кіровоградській (на 12,3%), Миколаївській (на 11,6%), Херсонській (на 11,3 %), Сумській (на 11,2%) та Тернопільській (на 10,9%) областях. Співвідношення суми заборгованості з виплати заробітної плати станом на 1 січня 2021 року до фонду оплати праці за грудень 2020 року зменшилося на 0,3 в. п., порівняно з показником станом на 1 січня 2020 року (3,3%), і становило 3,0 %. Зменшення суми заборгованості з виплати заробітної плати по відношенню до фонду оплати праці (у порівнянні з показниками станом на 01.01.2020) мало місце у 7 регіонах, а найнижчі значення цього показника зафіксовано у Чернівецькій (0,1%), Закарпатській (0,3%), Житомирській, Рівненській, Хмельницькій (по 0,5%), Вінницькій (0,7%) та Кіровоградській (0,9%) областях. Найбільшу суму заборгованості по відношенню до місячного фонду оплати праці мають Сумська (14,7%), Донецька (13,0%), Харківська (6,9 %), Луганська (5,6%) та Дніпропетровській (3,7%) області. Основними причинами виникнення заборгованості із заробітної плати у кожному регіоні є: несвоєчасні розрахунки замовників за виконані роботи; недостатність обігових коштів у підприємств; відсутність замовлень; відсутність фінансування за державним замовленням; неможливість оперативного вирішення питань реструктуризації підприємств, оптимізації фондів підприємств у зв'язку із знаходженням у переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, та у переліку підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави. Оцінка соціально-економічного розвитку за напрямом «розвиток інфраструктури» проводилась за 6 показниками, що характеризують ситуацію у сфері житлового будівництва, розвитку транспортної та дорожньої інфраструктури, доступу домогосподарств до Інтернету. (Додаток Є) Оцінка обсягів вантажних перевезень автомобільним та залізничним транспортом свідчить про зменшення у 2020 році обсягів перевезень по Україні в цілому на

6,2 %, порівняно з попереднім роком. Скорочення обсягу вантажообороту спостерігалось у 22 регіонах України. Найбільше показники знизились у Чернівецькій (на 47,8 %), Херсонській (на 28,4 %), м. Києві (на 14,9%), Сумській (на 11,6 %), Донецькій (на 11,1 %) та Закарпатській (на 11,0 %) областях. Збільшення обсягів вантажних перевезень зафіксовано у Тернопільській (на 10,4 %), Кіровоградській (на 2,7 %) та Полтавській (на 1,8 %) областях. Аналіз стану підключення домогосподарств до мережі Інтернет свідчить, що цей показник суттєво варіюється у регіональному розрізі. Серед міських домогосподарств найбільша кількість із домашнім підключенням до мережі Інтернет у 2019 році спостерігалась у Закарпатській (93,1% загальної кількості таких домогосподарств), Дніпропетровській (86,0 %), Хмельницькій (83,4%) областях та м. Києві (83,7%), а найменша – у Полтавській (62,9%), Херсонській (63,2%), Волинській (64,0%), Луганській (69,4%) та Харківській (70,7%) областях. Лідируючі позиції щодо підключених до мережі Інтернет домогосподарств, які розташовані у сільській місцевості, у 2019 році зайняли відповідно Закарпатська (64,2 %), Чернівецька (60,9%), Львівська (59,8%), Івано-Франківська (55,5%) та Тернопільська (53,2%) області. Загалом по країні частка міських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, у 2019 році зросла до 76,3% (у 2018 році – 71,6%), а сільських домогосподарств – до 44,1% (40,6% у 2018 році). За підсумками 2020 року, порівняно з попереднім роком, спостерігалось зменшення на 47,9% обсягу прийнятого в експлуатацію житла (у 2019 році – збільшення на 26,9%). Негативна динаміка зменшення обсягу прийнятого в експлуатацію житла мала місце у всіх регіонах: у м. Києві (-74,4%), Дніпропетровській (-73,2%), Миколаївській (-61,5%), Черкаській (-57,5%), Одеській (-55,8%) та Сумській (-55,7 %) областях (у 2019 році – у 3 регіонах) [142,143].

Напрямок «відновлювана енергетика та енергоефективність» включає 7 показників, які комплексно характеризують стан впровадження заходів з енергоефективності, використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива. Впровадження заходів, спрямованих на

енергозбереження та підвищення енергоефективності, є одним з пріоритетних питань для забезпечення енергетичної незалежності та національної безпеки нашої країни протягом останніх п'яти років. У 2019 році спостерігалось зменшення загальноукраїнського показника споживання паливно-енергетичних ресурсів на душу населення, порівняно з попереднім роком, з 1,61 до 1,53 т нафтового еквіваленту на одну особу населення. Зменшення показника споживання паливно-енергетичних ресурсів на душу населення відбулось у 23 регіонах. Найбільші обсяги споживання паливно-енергетичних ресурсів на душу населення у звітному періоді зафіксовано в Дніпропетровській (6,48 тонн нафтового еквіваленту), Донецькій (5,07), Запорізькій (2,54) та Черкаській (1,25) областях. У 2020 році у 13 регіонах спостерігалось збільшення частки обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії (до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні за звітний період) до відповідних показників попереднього року, що призвело до збільшення загальноукраїнського показника з 15,8 до 15,9%. За підсумками 2020 року лідерами за зазначеним показником стали Рівненська (41,8%), Кіровоградська (40,4%), Волинська (34,6%), Дніпропетровська (32,7%) та Херсонська (26,5%), області. Найбільше зростання частки обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії, до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні у 2020 році, порівняно з 2019 роком, відбулось у Волинській (на 2,8 в. п.), Кіровоградській (на 1,6 в.п.), Вінницькій та Одеській (на 1,5 в.п.), Чернігівській (на 0,9 в. п.) та Запорозькій та Львівській (на 0,7 в. п.) областях. Суттєве зменшення частки обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії, до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні у 2020 році, порівняно з 2019 роком, відбулось у Київській, Херсонській (на 1,8 в.п.), Рівненській (на 1,4 в.п.), Полтавській (на 1,2 в. п.) та Чернівецькій (на 0,5 в. п.) областях. За підсумками 2020 року найбільшу частку сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіонах від

загальної потужності котелень регіонів зафіксовано у Тернопільській (29,1%), Кіровоградській (27,4%), Рівненській (25,1%), Львівській (23,5 %) та Житомирській (23,3%) областях, і в середньому по Україні цей показник становив 13,3% (у 2019 році – 13,1%). Найнижчі значення цього показника спостерігалось у Донецькій (0,7%), Луганській (0,9%), Харківській (2,1%) та Запорізькій (2,8%) областях. Впровадження енергоефективних заходів, технічна модернізація та переоснащення житлово-комунальної галузі є одним з найголовніших пріоритетів на сьогодні. За 2020 рік, у порівнянні з попереднім роком, зменшився рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів (до загальної кількості світлоточок), і складав від 29,5% у Полтавській області до 84,3 % Луганській, та в середньому по країні – 61,7% (проти 70,1% у 2019 році) [142,143].

Напрямок «доступність та якість у сфері освіти» включає 6 показників, які характеризують рівень підключення закладів освіти сільської місцевості до мережі Інтернет, розвиток мережі дошкільних навчальних закладів та закладів позашкільної освіти, забезпеченість підвозу дітей до місць навчання та загальний рівень якості освіти. Регіони України значно відрізняються один від одного за часткою випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище. У 2019-2020 навчальному році рейтинг регіонів за цим показником очолили Львівська область (35,9%) та м. Київ (33,0%), які значно випереджають за даним показником інші регіони. Найнижчі значення за даним показником у 2019-2020 навчальному році отримали Закарпатська (18,1%) та Запорізька (19,0%) області. За часткою випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, також лідирують м. Київ (39,5%) та Львівська область (36,7%). Найгірші результати за цим показником мають Луганська (22,4%), Донецька (23,8%) та Миколаївська (23,9%) області. Частка дітей сільської місцевості,

для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, у відсотках до загальної кількості учнів, які того потребують, на початок 2020/2021 навчального року залишилась на рівні минулого року та по Україні становила 97,9%. Найвищий показник (100%) щодо забезпеченості підвезення дітей сільської місцевості до місця навчання і додому спостерігався у Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Одеській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Чернівецькій та Чернігівській областях, а найнижчі відповідно у Закарпатській (90,1%), Львівській (93,0 %) та Івано-Франківській (94,1%) областях. За підсумками 2018 року в 21 регіоні існував дефіцит місць у дошкільних навчальних закладах, і в середньому по країні показник чисельності дітей у дошкільних навчальних закладах (у розрахунку на 100 місць) становив 108 осіб. Найбільше перевантаження зафіксовано у Волинській (128 особи), Львівській (127 осіб), Івано-Франківській (124 особи), Чернівецькій (120 осіб) і Полтавській (118 осіб) областях. Найкращий показник забезпеченості дошкільною освітою дітей спостерігався у Луганській – 92 особи на 100 місць у дошкільних навчальних закладах, Черкаській (94), Донецькій (95) та Херсонській (96) областях. За підсумками 2020 року в країні погіршилася ситуація із забезпеченістю дітей позашкільною освітою. Станом на 1 січня 2021 року питома вага дітей, охоплених позашкільною освітою (до загальної кількості дітей шкільного віку) зменшилась у порівнянні з показниками 2019 року у всіх регіонах, і в цілому по країні до 58,7% проти 63,1% станом на 01.01.2020. Найгірші показники забезпеченості дітей позашкільною освітою мали місце у Рівненській та Дніпропетровській областях, де більше половини дітей шкільного віку (41,3% та 43,4% відповідно) не залучено до участі у гуртках, секціях, творчих об'єднаннях учнів тощо [142,143].

Напрямок «доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я» включає 5 показників, які характеризують рівень смертності та народжуваності, загальну тривалість життя, доступність амбулаторного обслуговування у закладах охорони здоров'я та стан впровадження заходів по

боротьбі із захворюваністю на активний туберкульоз. У 2020 році загальний коефіцієнт смертності населення в цілому по Україні збільшився з 14,7 до 15,9 на 1 тис. осіб наявного населення, порівняно з попереднім роком. Нижчий за загальноукраїнський коефіцієнт смертності населення мали 13 регіонів, від 12,2 у м. Києві до 15,3 у Тернопільській області. У Миколаївській області загальний коефіцієнт смертності населення у 2020 році становив 15,9 на 1 тис. осіб наявного населення, що на рівні загальноукраїнського. Інші 13 регіонів мають показники, що перевищують загальноукраїнський коефіцієнт смертності населення країни. Найвищі показники смертності у 2020 році зафіксовано у Чернігівській (19,8 на 1 тис. осіб наявного населення), Кіровоградській, Сумській (17,9), Полтавській (17,8) та Житомирській, Київській (17,6) та областях. Загальноукраїнський показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні в Україні у 2019 році становив 72,01 років (2018 рік – 71,76 років). Вищі за середньоукраїнські показники тривалості життя спостерігаються у Чернівецькій (74,08 років), м. Києві (73,96), Тернопільській (73,69), Івано-Франківській (73,59) Львівській (73,45), Вінницькій (72,69), Хмельницькій (72,64), Сумській (72,43) та Черкаській (72,16) областях. У більшості областей України середня очікувана тривалість життя нижча за загальноукраїнський показник і коливається в межах від 71,99 років у Рівненській до 70,28 у Житомирській. За підсумками 2020 року в цілому по країні мало місце скорочення кількості народжених (на 1 тис. осіб наявного населення) до 7,8% проти 8,1% у 2019 році, і така тенденція була характерною для 19 регіонів України. Найвища кількість народжених у 2020 році зафіксована у Закарпатській (10,8‰), Рівненській (10,6‰), м. Києві (10,3‰), Волинській (10,1‰) та Чернівецькій (9,0‰) областях, а найнижча у Сумській (5,7‰), Чернігівській (6,0‰), Черкаській (6,1‰), Запорізькій, Полтавській, Харківській (6,3‰) та Кіровоградській (6,5‰) областях. У 2019 році загальний показник планової ємності амбулаторно- поліклінічних закладів на 10 тис. населення склав 220,5 відвідувань за зміну проти 220,1 відвідувань у 2018 році. Загалом за 2019 рік 17 регіонів із 23 забезпечили

позитивну тенденцію до зростання планової ємності амбулаторно-поліклінічних закладів. Найвище значення планового показника відвідувань амбулаторно- поліклінічних закладів у 2019 році зафіксовано у Кіровоградській (308,5 відвідувань), Харківській (289,7), м. Києві (287,4), Полтавській (282,3) та Житомирській (269,8) областях. Нижчий, у порівнянні з показниками інших регіонів, рівень потужностей мають заклади Волинської (186,5 відвідувань), Чернівецької (200,2), Львівської (204,0), Хмельницької (209,6) та Івано-Франківської (209,8) областей. У 2019 році середня кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення) в цілому по країні зменшилась з 49,3 до 50,6 осіб (у порівнянні до 2018 року). Найвищі показники захворюваності на всі форми активного туберкульозу зареєстровано у південно-східних регіонах країни, де зокрема розташовані потужні ПТЗ пенітенціарної системи: Одеська область – 113,2 осіб на 100 тис. населення, Кіровоградська – 68,5 осіб, Дніпропетровська – 64,2 осіб, Київська та Херсонська – 61,2 осіб. У 8 регіонах країни спостерігається зростання вищезазначеного показника в порівнянні з 2018 роком: в Чернівецькій – на 7,1 в. п., Вінницькій – на 3,7 в. п., Дніпропетровській – на 2,9 в. п., Кіровоградській – на 2,4 в. п., Тернопільській – на 1,3 в. п., Закарпатській, м. Київ – на 0,8 в. п. та Харківській – на 0,4 в. п. областях [142,143].

Напрямок «соціальний захист та безпека» включає 3 показники, які характеризують рівень забезпеченості соціальними послугами найбільш вразливих верств населення, впровадження заходів щодо запобігання сирітству та забезпечення безпеки життя. Впродовж останніх років здійснюється реформування системи надання соціальних послуг, що має на меті підвищення ефективності та результативності таких послуг через впровадження сучасних підходів до управління, таких як орієнтація на раннє виявлення та превентивні заходи, фінансування послуги, а не закладу, впровадження стандартів та оцінки якості послуг, диверсифікація надавачів соціальних послуг через впровадження соціального замовлення, розвиток

персоналу, тощо. Станом на 1 січня 2021 року рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування, у порівнянні з показниками станом на 01.01.2020, зріс у 9 регіонах, а в цілому по країні показник становив 97,25 % (у 2019 році – 95,99 %). Найвищий рівень цього показника у звітному році зафіксовано у Донецькій, Миколаївській, Полтавській, і Харківській (100%), Львівській (99,99 %), Сумській (99,96%) та Запорізькій (99,36%) областях. Зниження рівня охоплення соціальними послугами мало місце у 12 регіонах, у тому числі найбільше у Закарпатській області – до 87,47% (у 2019 році – 87,33%), і цей показник є найнижчим серед інших регіонів. Питома вага дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у сімейних формах виховання, у загальній кількості дітей даної категорії збільшилась, за підсумками звітного року на 0,3 в.п. (до 92,2%), у порівнянні з показником 2019 року (91,9%). Найкращі показники щодо виховання дітей-сиріт у сімейних формах виховання мають Харківська (99,8%), Вінницька (98,7%), Рівненська (97,5%), Херсонська (96,8%) та Житомирська (96,6%) області. Найнижчі показники у 2020 році зафіксовано у Донецькій (84,9%), Миколаївській (86,9%), Закарпатській (87,0%), Одеській (87,2 %) та Луганській (88,8%) областях. За підсумками звітного року кількість кримінальних правопорушень, вчинених проти життя та здоров'я особи (у розрахунку на 10 тис. осіб населення) становила 9 од. (у 2019 році – 10 од.), і у регіональному розрізі коливалася в межах від 7 од. у Дніпропетровській, Івано-Франківській, Київській, Одеській до 17 од. у Херсонській областях. Позитивна динаміка щодо зниження кількості кримінальних правопорушень, у порівнянні з показниками 2019 року, мала місце у 12 регіонах (Вінницькій, Дніпропетровській, Київській, Одеській, Харківській, Черкаській, та Чернівецькій областях), в той час як у 3 регіонах спостерігалось незначне збільшення кількості правопорушень [142,143].

Напрямок «раціональне природокористування та захист довкілля» включає 5 показників, які характеризують ситуацію в сфері екології та

ефективність здійснення природоохоронних заходів. На сьогодні рівень забруднення атмосферного повітря великих міст і промислових регіонів є високим, незважаючи на спад виробництва в Україні. За даними Державної служби статистики у 2020 році викиди забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел склали 2238,6 тис. т або на 220,9 тис. т (на 8,9%) менше ніж у минулому році. Основними забруднювачами атмосферного повітря залишаються підприємства добувної і переробної промисловості, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря, викиди забруднюючих речовин яких складають більше 90 відсотків від загального обсягу викидів в атмосферне повітря в Україні. В 2019 році викиди забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел склали 0,77 тис. т на 1 млрд. гривень валового регіонального продукту, що на 0,28 тис. т менше, ніж у попередньому році (1,05 тис. т). Найбільші викиди від стаціонарних джерел у 2019 році спостерігались у Донецькій (3,77 тис. т), Івано-Франківській (2,36), Дніпропетровській (1,48) та Запорізькій (1,12) областях. Найменші викиди забруднюючих речовин зафіксовано у м. Києві (0,02 тис. т), Закарпатській і Чернівецькій (0,06), Волинській (0,07), Миколаївській (0,13) областях. Порівняно з попереднім роком, у 2020 році збільшення викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення відмічалось у 7 регіонах, найбільше у Одеській (на 40,7%), м. Києві (на 38,4%), Луганській (на 15,2%), Черкаській (на 9,8%) та Тернопільській (на 8,4%) областях. Причинами надмірних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря регіонів є: робота підприємств в умовах зношеності основних фондів, недосконалості технологічних процесів базових галузей промисловості, недостатня забезпеченість останніх очисними спорудами для уловлювання та утилізації забруднюючих речовин, введення в дію нових підприємств. Серед основних джерел забруднення атмосфери у м. Києві є підприємства енергетики (теплоелектроцентралі), підприємства будівельної індустрії, машинобудівної, хіміко-фармацевтичної, харчової промисловості. До проблем забруднення

атмосферного повітря слід віднести також збільшення кількості автономних котелень в місті, оскільки у зв'язку зі зростаючими темпами забудови міста спостерігається невідповідність в реальній спроможності підприємств енергетики забезпечувати відпуск тепла споживачам. На даний час централізовані міські тепломережі є і так перевантаженими, і приєднання додаткових споживачів потребує встановлення додаткового теплогенеруючого обладнання відповідної потужності. Досягнення зазначеного без шкідливих наслідків для довкілля міста (використання сучасних прогресивних котлоагрегатів з максимально низькими показниками емісії забруднюючих речовин, провадження енергозберігаючих технологій, вирішення проблеми досягнення мінімальних втрат на шляху транспортування тепла до споживачів тощо) є досить актуальним питанням задля гарантування вимог екологічної безпеки в місті. В цілому, основними причинами, що зумовлюють незадовільний стан атмосферного повітря у населених пунктах, є застарілі технології та устаткування, на базі яких функціонують підприємства, недотримання підприємствами режиму експлуатації пилогазоочисного обладнання, нездійснення заходів із зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин до встановлених нормативів, низькі темпи впровадження сучасних технологій очищення викидів тощо. В той же час у звітному році 18 регіонами було зменшено викиди забруднюючих речовин, найбільше – Харківською (на 150,5%), Херсонською (на 44,9 %), Київською (на 24,7%), Вінницькою (на 24,3%) та Івано-Франківською (на 24,1%) областями, що призвело до загального зменшення викидів в цілому по Україні на 7,0%. Проблема утворення відходів набула в наш час глобального характеру і стала невідкладним питанням державної політики. Зростаюча кількість відходів і підвищення пов'язаної з ними небезпеки негативно впливає на стан навколишнього природного середовища, особливо на місцевому рівні. Домінуючим способом управління з відходами у 2019 році, як і у попередні роки, залишалось їх видалення. Середня частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти

або спалених (без отримання енергії) у загальному обсязі утворених відходів в Україні в 2019 році складала 54,2%, що на 6,1 в. п. більше, ніж у 2018 році. Найбільша частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти або спалених, у загальному обсязі утворених відходів, спостерігалась у Закарпатській (113,0%), Київській (109,8 %), Кіровоградській (94,4%), Луганській (88,0%) та Одеській (84,7%) областях. Регіонами з найменшою часткою таких відходів є Тернопільська (2,8%), Херсонська (16,9%) та Вінницька (18,4%) області. Враховуючи глобальний характер проблеми, необхідно сформулювати соціально адекватну систему поводження з відходами та розробити сучасну стратегію поводження з ними. У 2020 році частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання ТПВ (у загальній кількості населених пунктів регіонів) зростає у 16 регіонах, найбільше у Закарпатській (на 10,7 в. п.), Харківській (на 3,7 в. п.), Івано-Франківській (на 2,1 в. п.), Вінницькій, Черкаській (на 1,9 в. п.), Львівській (на 1,5 в. п.) областях та в цілому по Україні з 5,1% до 5,7%. Лідерами серед регіонів за цим показником є Закарпатська (30,4%), Тернопільська (18,7%) та Харківська (16,0%) області. До початку повномасштабного воєнного вторгнення Росії найбільшим роботодавцем в Україні був середній та малий бізнес. На його частку припадало 75% від усіх зайнятих в Україні працівників, або 4,8 млн українців. Решта 25% (або 1,6 млн українців) працювали на великих підприємствах. Найпопулярнішою сферою діяльності малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні є оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспорту. Важливою рисою для більшості малого і середнього бізнесу є географічна прив'язка до свого споживача. Саме цей фактор став вирішальним з початком війни. Сьогодні МСБ зазнають різного впливу воєнних дій, в залежності від свого місця розташування. Загалом, регіони України можна поділити за чотирма категоріями: "частково окуповані регіони" (зона ведення бойових дій Харківська область, Донецька область, Луганська область, Запорізька область, Херсонська область, АРК), "прифронтові регіони" (під загрозою вторгнення Сумська область, Чернігівська область, Київська

область), "опорні регіони" (відіграють вирішальну роль у логістиці оборонних та гуманітарних вантажів Житомирська область, Черкаська область, Вінницька область, Кіровоградська область, Дніпропетровська область, Полтавська область) та "безпечні регіони" (регіони, які є умовно безпечними для підприємницької діяльності та мають мінімальний ризик вторгнення Рівненська область, Волинська область, Львівська область, Закарпатська область, Івано-Франківська область, Чернівецька область, Тернопільська область, Хмельницька область) [142,143].

Рис. 4.4. Класифікація регіонів України в залежності від впливу воєнних дій

Джерело: [142,143]

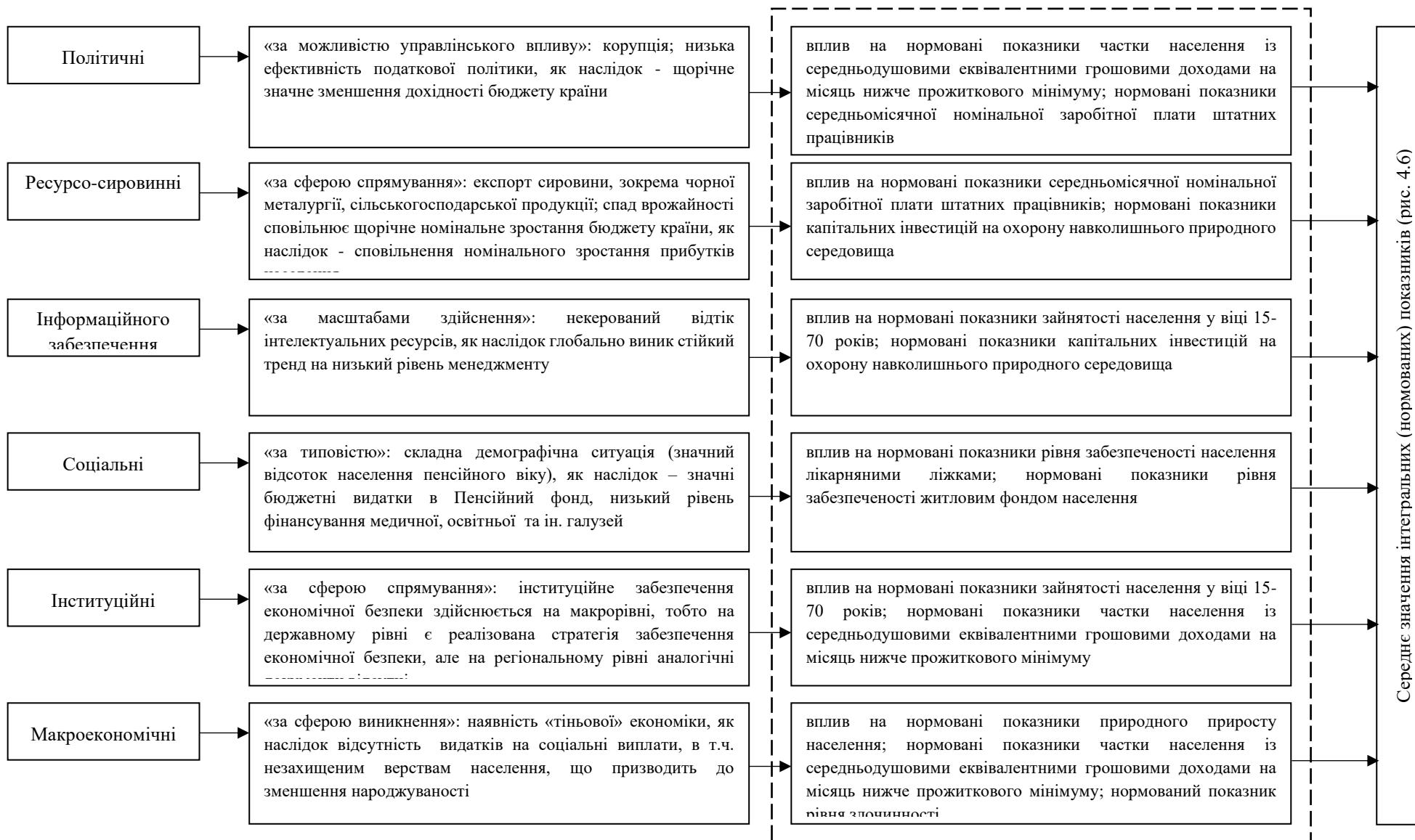
За даними Держстату, прифронтові та частково окуповані регіони відповідають за більш як 40% ВВП України. На їх території зареєстровані понад 45% компаній (за виключенням Києва). Бойові дії руйнують фізичні активи підприємств. Частка підприємств, що перебувають під загрозою зникнення, у прифронтових та частково окупованих регіонах становить близько 45% для первинного сектору (сільське господарство та видобуток), 35% — для вторинного (заводи, фабрики, промислове виробництво) та 37% — для третинного сектору (послуги). Рекордне падіння попиту в прифронтових та частково окупованих регіонах завдає руйнівної шкоди малому і середньому бізнесу. За даними третього щомісячного опитування підприємств України

першочергово зберігають і/або відновлюють виробництво лише ті галузі, які забезпечують базові потреби населення — виробляють їжу, одяг чи взуття [142,143].

Проведений аналіз свідчить, що, починаючи з 2013 року, відмічаються негативні тенденції в розвитку економіки України і її регіонів, пов'язані, насамперед, з загрозами безпечному соціально-економічному розвитку, серед яких, у першу чергу, слід зазначити офіційну невизначеність регіональної сфери у системі національної безпеки та недосконалість правової бази та збільшення розриву в рівні соціально-економічного розвитку регіонів. Так, за останні роки міжрегіональна диференціація з багатьма показниками, основними з яких є валовий регіональний продукт на одну особу, випуск промислової продукції та прибуток на душу населення, значно збільшилась.

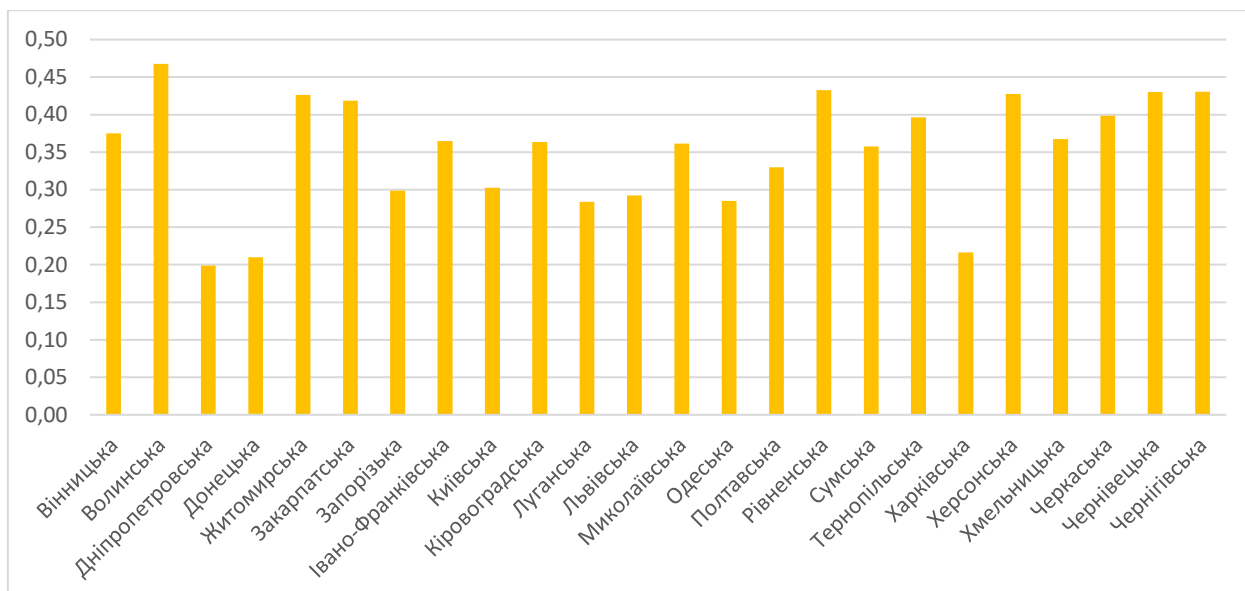
Розглянемо динаміку показника економічної безпеки регіонів за 2013-2020 рр. рис.5.1. Як бачимо, найбільш ефективною (хоча й не досягає середнього рівня) є економіка Волинської, Житомирської та Закарпатської областей. Це також характеризує і більшу ефективність виділених регіонів. Інші регіони, хоча за досліджуваний період в цілому і мають позитивну динаміку даного показника, проте мають дуже низькі показники. Також можна прослідкувати тенденцію стосовно поступового наближення більшості фактичних значень до середніх величин по Україні, що свідчить про існування позитивних змін. У даному випадку важливим є наявність процесів зростання показника по окремих регіонах (рис. 4.6).

Аналіз соціально-економічної ситуації в Україні показав, що причини загроз економічній безпеці мають яскраво виражений регіональний характер. Тому дослідження саме територіального аспекту економічної безпеки дозволяє визначити ключові фактори дотримання економічної безпеки держави в цілому.

Рис. 4.5. Вплив глобальних чинників та загроз на стан економічної безпеки регіонів України

Джерело: власна розробка автора

Рис. 4.6. Економічна безпека регіонів, 2013-2020 р.р. (розраховано середнє значення інтегральних показників: нормовані показники природного проросту населення; нормовані показники зайнятості населення у віці 15-70 років; нормовані показники середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників; нормовані показники частки населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму; нормовані показники рівня забезпеченості населення лікарняними ліжками; нормований показник рівня забезпеченості житловим фондом населення; нормований показник рівня злочинності; нормований показник капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища)

Джерело: власна розробка автора

За рівнем економічної безпеки виділено такі райони: високого рівня економічної безпеки 3 регіони, середнього - 18 і низького - 3 рівня. Лідируючі позиції і максимальний рівень економічної безпеки займає м. Київ. За статистичними даними, вже у вересні 2018 р. 15 регіонів мали падіння промислового виробництва порівняно з вереснем 2017 року. Зниження показників серед регіонів промислових лідерів відбулося у Дніпропетровській (-38,3%), Донецькій (36,2%), Запорізькій (31,6%) та Луганській (25,6%) областях. Найбільше зниження відмічалось у Волинській області – більше

50%. В цілому по Україні темпи падіння промислового виробництва у 2018 р. до 2017р. склали 3,1%. Порівняно з показниками європейських країн це значне падіння. Значно постраждали від кризи торговельно-економічні регіони з іншими країнами. Всі регіони, крім Київської області, зменшили обсяги експорту товарів. Найбільше скорочення відбулося по Луганській області у 2019 р. – майже 70% порівняно з попередніми роками. Це свідчить про нестійкість організаційно-економічних механізмів окремих регіонів до дії зовнішніх чинників. Критичною межею, за якою організаційно-економічний механізм блокує переваги ринкового типу господарювання і стримує його функціонування на основі неефективного регулювання, є обмеження можливостей для підприємницької ініціативи суб'єктами господарювання, а також втрата ними мотивації до прибуткової діяльності в регіональній економіці. Тільки при створенні умов відтворення капіталів малого та середнього розміру на території можлива активізація загальної господарської діяльності, включаючи рішення соціальних і екологічних проблем. Стан економічної безпеки регіонів можна відслідкувати за нормованими (від 0 до 1) показниками:

1) нормовані показники природного проросту населення

Таблиця 4.1

Нормовані показники природного приросту населення

№	Регіон	Нормовані показники								Інтегральний показник	Місце в рейтингу
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
1	Вінницька	-0,27	-0,27	-0,30	-0,31	-0,33	-0,39	-0,27	-0,30	-0,31	14
2	Волинська	0,03	0,03	-0,01	-0,02	-0,06	-0,08	0,03	-0,01	-0,01	4
3	Дніпропетровська	-0,50	-0,54	-0,68	-0,74	-0,78	-0,91	-0,54	-0,68	-0,67	19
4	Донецька	-0,94	-1,20	-0,76	-0,58	-0,66	-0,81	-1,20	-0,76	-0,86	20
5	Житомирська	-0,20	-0,20	-0,24	-0,24	-0,28	-0,32	-0,20	-0,24	-0,24	12
6	Закарпатська	0,12	0,12	0,04	0,02	-0,02	-0,05	0,12	0,04	0,05	1
7	Запорізька	-0,28	-0,30	-0,38	-0,42	-0,45	-0,51	-0,30	-0,38	-0,38	17
8	Івано-Франківська	-0,02	-0,03	-0,07	-0,09	-0,13	-0,16	-0,03	-0,07	-0,08	6
9	Київська	-0,22	-0,25	-0,27	-0,31	-0,36	-0,45	-0,25	-0,27	-0,30	13
10	Кіровоградська	-0,20	-0,20	-0,22	-0,25	-0,26	-0,28	-0,20	-0,22	-0,23	11
11	Луганська	-0,51	-0,37	-0,30	-0,25	-0,28	-0,34	-0,37	-0,30	-0,34	16
12	Львівська	-0,07	-0,07	-0,17	-0,17	-0,24	-0,32	-0,07	-0,17	-0,16	8
13	Миколаївська	-0,14	-0,16	-0,21	-0,22	-0,23	-0,27	-0,16	-0,21	-0,20	10

14	Одеська	-0,15	-0,16	-0,24	-0,24	-0,27	-0,35	-0,16	-0,24	-0,23	11
15	Полтавська	-0,34	-0,34	-0,37	-0,40	-0,41	-0,45	-0,34	-0,37	-0,38	17
16	Рівненська	0,10	0,08	0,05	0,04	-0,01	-0,04	0,08	0,05	0,04	2
17	Сумська	-0,29	-0,30	-0,31	-0,33	-0,32	-0,36	-0,30	-0,31	-0,32	15
18	Тернопільська	-0,10	-0,12	-0,15	-0,17	-0,18	-0,22	-0,12	-0,15	-0,15	7
19	Харківська	-0,43	-0,47	-0,59	-0,61	-0,64	-0,76	-0,47	-0,59	-0,57	18
20	Херсонська	-0,12	-0,13	-0,17	-0,19	-0,20	-0,24	-0,13	-0,17	-0,17	9
21	Хмельницька	-0,20	-0,19	-0,22	-0,24	-0,27	-0,30	-0,19	-0,22	-0,23	11
22	Черкаська	-0,28	-0,28	-0,29	-0,32	-0,35	-0,38	-0,28	-0,29	-0,31	14
23	Чернівецька	0,00	0,00	-0,04	-0,04	-0,06	-0,08	0,00	-0,04	-0,03	5
24	Чернігівська	-0,34	0,08	0,05	0,04	-0,01	-0,04	0,08	0,05	0,04	3

Джерело: розрахунки автора

2) нормовані показники зайнятості населення у віці 15-70 років

Таблиця 4.2

Нормовані показники зайнятості населення у віці 15-70 років

№	Регіон	Нормовані показники								Інтегральний показник	Місце в рейтингу
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
1	Вінницька	0,58	0,56	0,57	0,56	0,55	0,56	0,56	0,56	0,56	5
2	Волинська	0,58	0,54	0,53	0,51	0,48	0,49	0,46	0,44	0,50	9
3	Дніпропетровська	0,60	0,60	0,60	0,59	0,58	0,58	0,58	0,57	0,59	2
4	Донецька	0,58	0,54	0,50	0,50	0,49	0,50	0,46	0,45	0,50	9
5	Житомирська	0,59	0,56	0,55	0,55	0,56	0,57	0,56	0,56	0,56	5
6	Закарпатська	0,57	0,56	0,56	0,54	0,53	0,54	0,53	0,52	0,54	7
7	Запорізька	0,59	0,58	0,56	0,56	0,55	0,56	0,55	0,55	0,56	5
8	Івано-Франківська	0,52	0,53	0,54	0,54	0,55	0,55	0,56	0,56	0,54	7
9	Київська	0,58	0,56	0,58	0,57	0,58	0,58	0,59	0,59	0,58	3
10	Кіровоградська	0,56	0,54	0,54	0,52	0,53	0,54	0,54	0,54	0,54	7
11	Луганська	0,57	0,52	0,54	0,55	0,54	0,56	0,58	0,59	0,56	5
12	Львівська	0,58	0,55	0,55	0,55	0,56	0,56	0,57	0,57	0,56	5
13	Миколаївська	0,59	0,57	0,58	0,57	0,56	0,58	0,57	0,58	0,58	3
14	Одеська	0,57	0,56	0,57	0,56	0,56	0,57	0,57	0,57	0,57	4
15	Полтавська	0,57	0,55	0,54	0,53	0,54	0,55	0,54	0,54	0,55	6
16	Рівненська	0,56	0,57	0,58	0,56	0,55	0,56	0,55	0,55	0,56	5
17	Сумська	0,56	0,56	0,55	0,56	0,57	0,58	0,58	0,59	0,57	4
18	Тернопільська	0,54	0,52	0,51	0,52	0,51	0,52	0,52	0,51	0,52	8
19	Харківська	0,59	0,59	0,59	0,59	0,60	0,61	0,62	0,62	0,60	1
20	Херсонська	0,58	0,56	0,56	0,55	0,56	0,57	0,57	0,57	0,57	4
21	Хмельницька	0,59	0,54	0,52	0,53	0,54	0,56	0,56	0,56	0,55	6
22	Черкаська	0,58	0,56	0,56	0,56	0,56	0,58	0,57	0,58	0,57	4
23	Чернівецька	0,57	0,55	0,54	0,56	0,56	0,57	0,58	0,58	0,56	5
24	Чернігівська	0,59	0,59	0,59	0,59	0,60	0,61	0,62	0,62	0,60	2

Джерело: розрахунки автора

3) нормовані показники середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників

Таблиця 4.3

Нормовані показники середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників

№	Регіон	Нормовані показники								Інтегральний показник	Місце в рейтингу
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
1	Вінницька	0,16	0,25	0,30	0,38	0,55	0,70	0,85	1	0,52	7
2	Волинська	0,17	0,27	0,33	0,41	0,60	0,76	0,92	1	0,56	4
3	Дніпропетровська	0,14	0,22	0,27	0,33	0,48	0,61	0,75	1	0,47	11
4	Донецька	0,13	0,21	0,25	0,31	0,45	0,58	0,70	1	0,45	12
5	Житомирська	0,17	0,27	0,33	0,40	0,59	0,75	0,91	1	0,55	5
6	Закарпатська	0,15	0,24	0,30	0,36	0,53	0,68	0,82	1	0,51	8
7	Запорізька	0,14	0,23	0,27	0,34	0,49	0,63	0,76	1	0,48	10
8	Івано-Франківська	0,17	0,27	0,32	0,40	0,58	0,74	0,90	1	0,55	5
9	Київська	0,14	0,22	0,26	0,32	0,47	0,60	0,73	1	0,47	11
10	Кіровоградська	0,18	0,28	0,34	0,42	0,61	0,78	0,95	1	0,57	3
11	Луганська	0,17	0,27	0,33	0,40	0,59	0,75	0,91	1	0,55	5
12	Львівська	0,16	0,25	0,30	0,37	0,55	0,70	0,84	1	0,52	7
13	Миколаївська	0,16	0,25	0,31	0,38	0,55	0,71	0,86	1	0,53	6
14	Одеська	0,16	0,26	0,31	0,38	0,56	0,71	0,87	1	0,53	6
15	Полтавська	0,15	0,23	0,28	0,35	0,51	0,65	0,79	1	0,49	9
16	Рівненська	0,17	0,27	0,33	0,40	0,59	0,75	0,91	1	0,55	5
17	Сумська	0,18	0,28	0,34	0,42	0,61	0,77	0,94	1	0,57	3
18	Тернопільська	0,18	0,29	0,35	0,43	0,62	0,80	0,97	1	0,58	2
19	Харківська	0,17	0,27	0,32	0,40	0,58	0,74	0,90	1	0,55	5
20	Херсонська	0,19	0,30	0,36	0,44	0,64	0,82	1,00	1	0,59	1
21	Хмельницька	0,18	0,28	0,33	0,41	0,60	0,77	0,93	1	0,56	4
22	Черкаська	0,17	0,27	0,33	0,40	0,59	0,75	0,92	1	0,55	5
23	Чернівецька	0,18	0,29	0,35	0,43	0,63	0,80	0,97	1	0,58	2
24	Чернігівська	0,18	0,29	0,35	0,43	0,63	0,80	0,98	1	0,58	2

Джерело: розрахунки автора

4) нормовані показники частки населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму

Таблиця 4.4

Нормовані показники частки населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму

№	Регіон	Нормовані показники								Інтегральний показник	Місце в рейтингу
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
1	Вінницька	0,22	0,07	0,08	0,11	0,22	0,23	0,18	0,11	0,15	2
2	Волинська	0,32	0,24	0,10	0,10	0,16	0,08	0,10	1,10	0,27	1
3	Дніпропетровська	0,09	0,12	0,07	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,07	8
4	Донецька	0,09	0,11	0,08	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,06	9
5	Житомирська	0,25	0,14	0,18	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,13	3
6	Закарпатська	0,27	0,06	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,05	10
7	Запорізька	0,12	0,11	0,05	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,04	11
8	Івано-Франківська	0,23	0,07	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,04	11
9	Київська	0,08	0,05	0,07	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,07	8
10	Кіровоградська	0,19	0,14	0,08	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,08	7
11	Луганська	0,19	0,12	0,08	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,08	7
12	Львівська	0,20	0,06	0,06	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,05	10
13	Миколаївська	0,11	0,04	0,06	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,04	11
14	Одеська	0,17	0,07	0,04	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,04	11
15	Полтавська	0,17	0,12	0,02	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08	0,09	6
16	Рівненська	0,32	0,14	0,14	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,12	4
17	Сумська	0,21	0,18	0,09	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,09	6
18	Тернопільська	0,31	0,22	0,11	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,12	4
19	Харківська	0,08	0,09	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05	10
20	Херсонська	0,26	0,11	0,05	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,09	6
21	Хмельницька	0,21	0,17	0,11	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,10	5
22	Черкаська	0,16	0,15	0,09	0,07	0,07	0,07	0,07	0,07	0,09	6
23	Чернівецька	0,19	0,07	0,08	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,06	9
24	Чернігівська	0,14	0,11	0,07	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,07	8

Джерело: розрахунки автора

5) нормовані показники рівня забезпеченості населення лікарняними ліжками

Таблиця 4.5

Нормовані показники рівня забезпеченості населення лікарняними ліжками

№	Регіон	Нормовані показники								Інтегральний показник	Місце в рейтингу
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
1	Вінницька	0,80	0,67	0,64	0,61	0,60	0,59	0,57	0,56	0,63	4
2	Волинська	1,43	1,21	1,15	1,09	1,08	1,06	1,03	1,01	1,13	1
3	Дніпропетровська	0,36	0,30	0,29	0,27	0,27	0,26	0,26	0,25	0,28	7
4	Донецька	0,36	0,30	0,29	0,27	0,27	0,26	0,26	0,25	0,28	7
5	Житомирська	0,96	0,81	0,77	0,73	0,72	0,70	0,69	0,67	0,75	3
6	Закарпатська	0,96	0,81	0,77	0,73	0,72	0,70	0,69	0,67	0,75	3
7	Запорізька	0,72	0,60	0,57	0,55	0,54	0,53	0,52	0,50	0,57	5
8	Івано-Франківська	0,80	0,67	0,64	0,61	0,60	0,59	0,57	0,56	0,63	4
9	Київська	0,72	0,60	0,57	0,55	0,54	0,53	0,52	0,50	0,57	5

10	Кіровоградська	0,96	0,81	0,77	0,73	0,72	0,70	0,69	0,67	0,75	3
11	Луганська	0,48	0,40	0,38	0,36	0,36	0,35	0,34	0,34	0,38	6
12	Львівська	0,48	0,40	0,38	0,36	0,36	0,35	0,34	0,34	0,38	6
13	Миколаївська	0,96	0,81	0,77	0,73	0,72	0,70	0,69	0,67	0,75	3
14	Одеська	0,48	0,40	0,38	0,36	0,36	0,35	0,34	0,34	0,38	6
15	Полтавська	0,96	0,81	0,77	0,73	0,72	0,70	0,69	0,67	0,75	3
16	Рівненська	0,96	0,81	0,77	0,73	0,72	0,70	0,69	0,67	0,75	3
17	Сумська	0,96	0,81	0,77	0,73	0,72	0,70	0,69	0,67	0,75	3
18	Тернопільська	1,20	1,01	0,96	0,91	0,90	0,88	0,86	0,84	0,94	2
19	Харківська	0,48	0,40	0,38	0,36	0,36	0,35	0,34	0,34	0,38	6
20	Херсонська	0,96	0,81	0,77	0,73	0,72	0,70	0,69	0,67	0,75	3
21	Хмельницька	0,72	0,60	0,57	0,55	0,54	0,53	0,52	0,50	0,57	5
22	Черкаська	0,96	0,81	0,77	0,73	0,72	0,70	0,69	0,67	0,75	3
23	Чернівецька	1,20	1,01	0,96	0,91	0,90	0,88	0,86	0,84	0,94	2
24	Чернігівська	0,80	0,67	0,64	0,61	0,60	0,59	0,57	0,56	0,63	4

Джерело: власна розробка автора

б) нормований показник рівня забезпеченості житловим фондом населення

Таблиця 4.6

Нормований показник рівня забезпеченості житловим фондом населення

№	Регіон	Нормовані показники								Інтегральний показник	Місце в рейтингу
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
1	Вінницька	0,63	0,66	0,67	0,68	0,68	0,69	0,69	0,70	0,67	5
2	Волинська	0,63	0,66	0,67	0,68	0,68	0,69	0,69	0,70	0,67	5
3	Дніпропетровська	0,44	0,46	0,47	0,47	0,48	0,48	0,48	0,49	0,47	10
4	Донецька	0,88	0,92	0,94	0,95	0,95	0,96	0,97	0,98	0,94	1
5	Житомирська	0,88	0,92	0,94	0,95	0,95	0,96	0,97	0,98	0,94	1
6	Закарпатська	0,80	0,84	0,85	0,86	0,87	0,87	0,88	0,89	0,86	2
7	Запорізька	0,63	0,66	0,67	0,68	0,68	0,69	0,69	0,70	0,67	5
8	Івано-Франківська	0,59	0,62	0,62	0,63	0,63	0,64	0,65	0,65	0,63	6
9	Київська	0,55	0,58	0,58	0,59	0,60	0,60	0,60	0,61	0,59	8
10	Кіровоградська	0,56	0,59	0,60	0,61	0,61	0,62	0,62	0,63	0,60	7
11	Луганська	0,55	0,58	0,58	0,59	0,60	0,60	0,60	0,61	0,59	8
12	Львівська	0,55	0,58	0,58	0,59	0,60	0,60	0,60	0,61	0,59	8
13	Миколаївська	0,55	0,58	0,58	0,59	0,60	0,60	0,60	0,61	0,59	8
14	Одеська	0,55	0,58	0,58	0,59	0,60	0,60	0,60	0,61	0,59	8
15	Полтавська	0,55	0,58	0,58	0,59	0,60	0,60	0,60	0,61	0,59	8
16	Рівненська	0,59	0,62	0,62	0,63	0,63	0,64	0,65	0,65	0,63	6
17	Сумська	0,56	0,59	0,60	0,61	0,61	0,62	0,62	0,63	0,60	7
18	Тернопільська	0,52	0,55	0,56	0,56	0,57	0,57	0,58	0,58	0,56	9
19	Харківська	0,44	0,46	0,47	0,47	0,48	0,48	0,48	0,49	0,47	10
20	Херсонська	0,80	0,84	0,85	0,86	0,87	0,87	0,88	0,89	0,86	2
21	Хмельницька	0,73	0,77	0,78	0,79	0,79	0,80	0,81	0,81	0,79	3
22	Черкаська	0,88	0,92	0,94	0,95	0,95	0,96	0,97	0,98	0,94	1

23	Чернівецька	0,68	0,71	0,72	0,73	0,73	0,74	0,74	0,75	0,73	4
24	Чернігівська	0,73	0,77	0,78	0,79	0,79	0,80	0,81	0,81	0,79	3

Джерело: розрахунки автора

7) нормований показник рівня злочинності

Таблиця 4.7

Нормований показник рівня злочинності

№	Регіон	Нормовані показники								Інтегральний показник	Місце в рейтингу
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
1	Вінницька	0,64	0,73	0,84	0,82	0,72	0,63	0,54	0,46	0,67	2
2	Волинська	0,51	0,58	0,67	0,66	0,57	0,50	0,43	0,36	0,54	3
3	Дніпропетровська	0,21	0,24	0,28	0,27	0,24	0,21	0,18	0,15	0,22	7
4	Донецька	0,18	0,21	0,24	0,24	0,20	0,18	0,16	0,13	0,19	8
5	Житомирська	0,64	0,73	0,84	0,82	0,72	0,63	0,54	0,46	0,67	2
6	Закарпатська	0,51	0,58	0,67	0,66	0,57	0,50	0,43	0,36	0,54	3
7	Запорізька	0,36	0,42	0,48	0,47	0,41	0,36	0,31	0,26	0,38	5
8	Івано-Франківська	0,51	0,58	0,67	0,66	0,57	0,50	0,43	0,36	0,54	3
9	Київська	0,36	0,42	0,48	0,47	0,41	0,36	0,31	0,26	0,38	5
10	Кіровоградська	0,51	0,58	0,67	0,66	0,57	0,50	0,43	0,36	0,54	3
11	Луганська	0,36	0,42	0,48	0,47	0,41	0,36	0,31	0,26	0,38	5
12	Львівська	0,32	0,36	0,42	0,41	0,36	0,31	0,27	0,23	0,34	6
13	Миколаївська	0,51	0,58	0,67	0,66	0,57	0,50	0,43	0,36	0,54	3
14	Одеська	0,32	0,36	0,42	0,41	0,36	0,31	0,27	0,23	0,34	6
15	Полтавська	0,46	0,52	0,60	0,59	0,51	0,45	0,39	0,33	0,48	4
16	Рівненська	0,71	0,81	0,93	0,92	0,80	0,70	0,60	0,51	0,75	1
17	Сумська	0,51	0,58	0,67	0,66	0,57	0,50	0,43	0,36	0,54	3
18	Тернопільська	0,51	0,58	0,67	0,66	0,57	0,50	0,43	0,36	0,54	3
19	Харківська	0,17	0,19	0,22	0,22	0,19	0,17	0,14	0,12	0,18	9
20	Херсонська	0,64	0,73	0,84	0,82	0,72	0,63	0,54	0,46	0,67	2
21	Хмельницька	0,51	0,58	0,67	0,66	0,57	0,50	0,43	0,36	0,54	3
22	Черкаська	0,51	0,58	0,67	0,66	0,57	0,50	0,43	0,36	0,54	3
23	Чернівецька	0,51	0,58	0,67	0,66	0,57	0,50	0,43	0,36	0,54	3
24	Чернігівська	0,64	0,73	0,84	0,82	0,72	0,63	0,54	0,46	0,67	2

Джерело: розрахунки автора

8) нормований показник капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища

Таблиця 4.8

**Нормований показник капітальних інвестицій на охорону
навколишнього природного середовища**

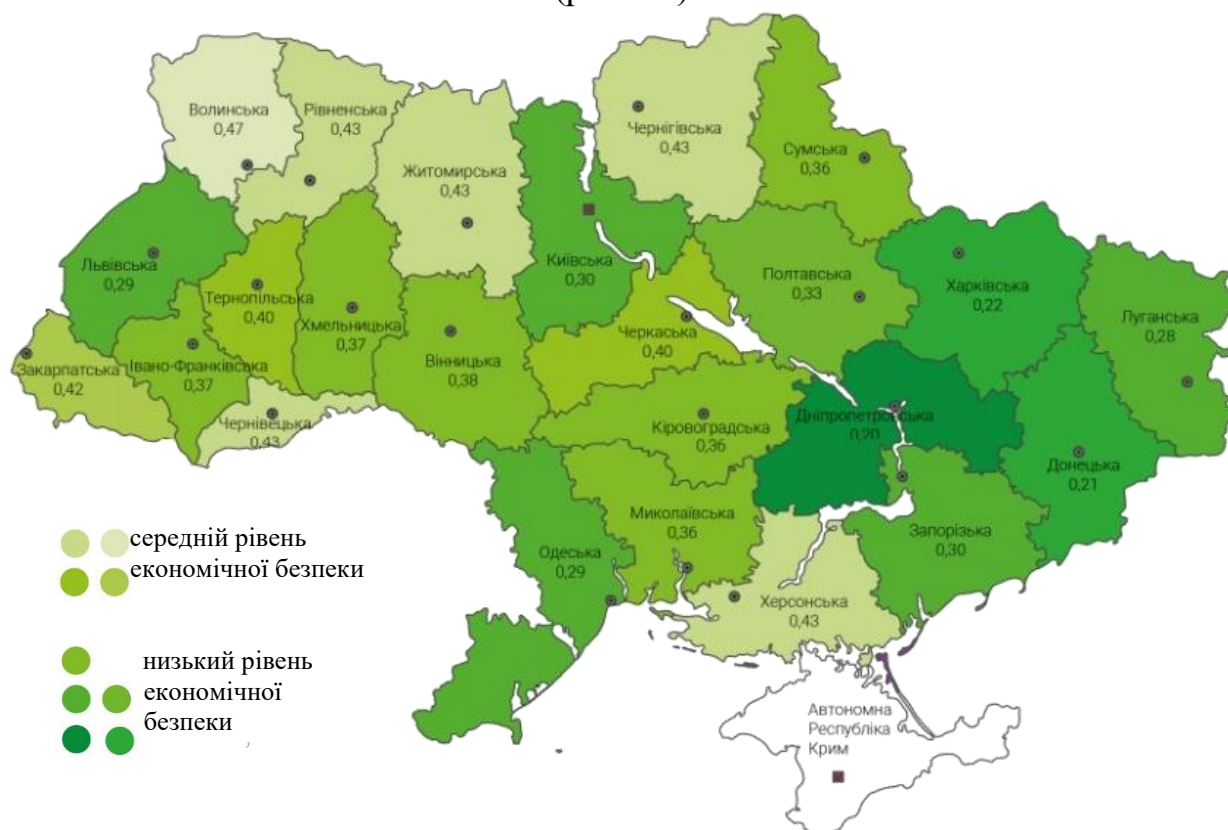
№	Регіон	Нормовані показники								Інтегральний показник	Місце в рейтингу
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020		
1	Вінницька	0,07	0,01	0,08	0,13	0,18	0,16	0,15	0,13	0,11	3
2	Волинська	0,01	0,01	0,06	0,09	0,13	0,12	0,10	0,09	0,08	4
3	Дніпропетровська	0,86	0,01	0,04	0,06	0,08	0,07	0,07	0,06	0,16	1
4	Донецька	0,58	0,01	0,04	0,06	0,09	0,08	0,07	0,07	0,12	2
5	Житомирська	0,01	0,01	0,04	0,06	0,08	0,08	0,07	0,06	0,05	7
6	Закарпатська	0,01	0,01	0,04	0,06	0,09	0,08	0,07	0,06	0,05	7
7	Запорізька	0,15	0,01	0,04	0,06	0,09	0,08	0,07	0,06	0,07	5
8	Івано-Франківська	0,13	0,01	0,04	0,06	0,09	0,08	0,07	0,06	0,07	5
9	Київська	0,05	0,01	0,04	0,06	0,09	0,08	0,07	0,06	0,06	6
10	Кіровоградська	0,03	0,01	0,04	0,06	0,09	0,08	0,07	0,07	0,06	6
11	Луганська	0,10	0,01	0,04	0,06	0,09	0,08	0,07	0,07	0,07	5
12	Львівська	0,09	0,01	0,04	0,07	0,09	0,08	0,07	0,07	0,06	6
13	Миколаївська	0,03	0,01	0,04	0,07	0,09	0,08	0,08	0,07	0,06	6
14	Одеська	0,06	0,01	0,04	0,07	0,09	0,08	0,08	0,07	0,06	6
15	Полтавська	0,08	0,01	0,04	0,07	0,09	0,09	0,08	0,07	0,07	5
16	Рівненська	0,02	0,01	0,04	0,07	0,09	0,09	0,08	0,07	0,06	6
17	Сумська	0,02	0,01	0,04	0,07	0,10	0,09	0,08	0,07	0,06	6
18	Тернопільська	0,01	0,01	0,04	0,07	0,10	0,09	0,08	0,07	0,06	6
19	Харківська	0,11	0,01	0,04	0,07	0,10	0,09	0,08	0,07	0,07	5
20	Херсонська	0,00	0,01	0,05	0,07	0,10	0,09	0,08	0,07	0,06	6
21	Хмельницька	0,00	0,01	0,05	0,07	0,10	0,09	0,08	0,07	0,06	6
22	Черкаська	0,04	0,01	0,05	0,07	0,10	0,09	0,08	0,07	0,06	6
23	Чернівецька	0,01	0,01	0,05	0,07	0,10	0,09	0,08	0,07	0,06	6
24	Чернігівська	0,03	0,01	0,05	0,07	0,10	0,09	0,09	0,08	0,06	6

Джерело: розрахунки автора

При розрахунку інтегрального показника вважалось, що нормативне нормоване значення дорівнює 1 по всім показникам, крім того не обчислювалась відстань до нормативного значення, а інтегрувались самі значення показників, тому чим ближче отримане значення до 1, тим вище рівень показника.

Результати, що представлені в табл.4.1-4.8, ще раз підтверджують, наскільки важливо в процесі оцінювання чітко встановлювати цілі розвитку регіонів, а відповідно, і коефіцієнти відносної важливості цих цілей.

Проведений аналіз показав, що в переважній більшості регіонів значення показників економічного розвитку та економічної безпеки мають значну диференціацію за регіонами та незначну позитивну динаміку на кінець 2020 року. Розглянемо економічну ситуацію за регіонами, розділивши їх за показником економічної безпеки (рис.4.7).

Рис. 4.7. Розподіл регіонів за показником економічної безпеки у 2020 році (розраховано середнє значення інтегральних показників: нормовані показники природного проросту населення; нормовані показники зайнятості населення у віці 15-70 років; нормовані показники середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників; нормовані показники частки населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму; нормовані показники рівня забезпеченості населення лікарняними ліжками; нормований показник рівня забезпеченості житловим фондом населення; нормований показник рівня злочинності; нормований показник капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища)

Джерело: власна розробка автора

Необхідно зазначити, що світова пандемія 2019-2021 рр. показала значну уразливість не тільки регіонів з низьким рівнем економічного розвитку, але і промислово розвинених територій. Існуючі значні диспропорції в розвитку регіонів, які поглиблюються, істотно зменшили можливості держави вирішувати проблеми регіонального розвитку з використанням традиційних методів надання трансферів з державного бюджету. Держава скоротила бюджетні витрати, у тому числі і на соціальні потреби регіонів. Вплив кризових явищ показав, що необхідним є пошук нових заходів стимулювання розвитку економіки на регіональному рівні. Для більш точної оцінки рівня економічної безпеки далі буде розрахований комплексний інтегральний показник економічної безпеки.

Даний приблизний аналіз, хоча і з погрішністю, але дуже чітко показує наявність проблем у регіональному управлінні, а саме: низький рівень економічних ефектів, що загрозливо для рівня життя населення. Таким чином, вдосконалення забезпечення економічної безпеки є актуальним завданням. Сучасний просторовий розвиток регіонів в Україні пов'язаний і обумовлений глибинними процесами трансформації суспільних відносин в цілому.

4.2. Модель динамічного рейтингу забезпечення економічної безпеки регіонів України

Розробка загальної класифікації рейтингових моделей, яка б враховувала як завдання забезпечення економічної безпеки, так і особливості об'єкта й суб'єкта, є важливою науково-практичною проблемою, розв'язуванню якої присвячені наші дослідження.

Виокремлюють два основних типи рейтингових оцінок:

- оцінювання тих чи інших аспектів діяльності досліджуваної економічної системи за фіксованою шкалою;
- формування впорядкованого переліку кінцевої множини економічних систем, побудованого за зменшенням деякої “якості” цих систем.

Прикладами рейтингових оцінок першого типу є рейтинг кредитоспроможності регіонів. Так, довгостроковий кредитний рейтинг за національною українською шкалою міжнародного рейтингового агентства FitchRatings має 12 градацій від Aukr до Dukr.

Прикладом рейтингу другого типу є рейтинг надійності. Цей тип рейтингу здобув назву рангового рейтингу.

Класифікаційною ознакою при виокремленні цих двох типів рейтингових моделей є сутність процедури порівняння, що виконується для визначення рейтингу. В першому випадку оцінюється один окремий об'єкт або їх множина порівняно з деяким еталонним «ідеальним» або «нормативним» об'єктом. Необхідно відмітити, що навіть у випадку оцінювання множини об'єктів, сама процедура оцінювання виконується послідовно: кожний крок оцінювання виконується для одного об'єкту.

У іншому випадку, коли мова йде про рейтинг другого типу, – виконується порівняння множини об'єктів між собою, що потребує визначення параметрів, за якими буде здійснюватись порівняння, та процедури обробки кількісних значень параметрів, їх агрегування.

Кожен з цих типів у подальшому поділяється ще на два підтипи – для першого це «з відомим до початку оцінювання еталонним об'єктом» та «з визначенням еталонних об'єктів в процесі оцінювання».

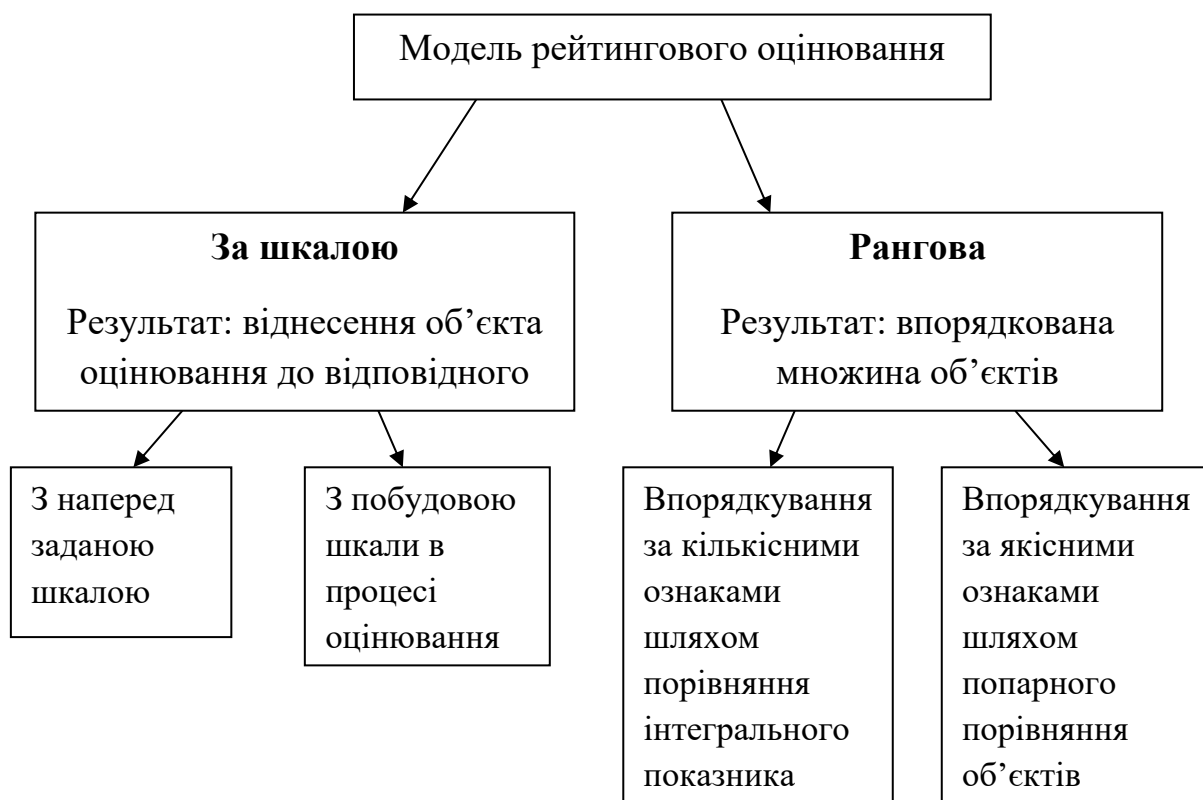
Еталонний об'єкт, як правило, існує тоді, коли процедура рейтингування вже виконувалась (для цього або іншого подібного об'єкту) і параметри як функціонування об'єктів, так і проведення процедури рейтингування не змінилися. В сучасних умовах швидкоплинного зовнішнього та внутрішнього середовища така ситуація зустрічається дуже рідко, але на практиці, оскільки пошук нового еталону потребує додаткових витрат, застосовують еталонні об'єкти, які вже втратили актуальність, що приводить до помилок в результатах визначення рейтингу.

Для другого типу рейтингу розподіл виконується залежно від того, здійснюється порівняння на основі кількісного інтегрального показника чи за допомогою якісної процедури попарних порівнянь.

У кожного з цих двох типів рейтингу є як переваги, так і недоліки, так щодо кількісного інтегрального показника, то його побудова потребує окремого обґрунтування, і результат рейтингового оцінювання суттєво залежить від того, які показники використовуються, як вони нормуються та як виконується їх згортка в інтегральний показник. Перевагою підходу на основі інтегрального показника є можливість автоматизації процедури оцінювання.

Щодо процедури парних порівнянь, то вона, як правило, виконується експертами, тому потребує більших затрат на проведення, якість результату залежить від складу, кількості та компетентності експертів. Окремо необхідно досліджувати питання відсутності протиріч в оцінках експертів та технологію отримання узагальнених оцінок.

Схематично розглянута класифікація наведена на рис. 4.8.

Рис. 4.8. Класифікація рейтингів на основі процедури оцінювання

Джерело: власна розробка автора

У пропонується рейтинги за шкалою визначати як безпосередньо рейтинги, а рангові рейтинги називати ранкінгами, але такий підхід не набув поширення у вітчизняній науковій літературі. Як особливості процедури рейтингування за шкалою автори відзначають закритість методики оцінювання, яка, на їх думку, забезпечує незалежність оцінювання і неможливість впливати на результати з боку об'єкта оцінювання. З одного боку, це виправдано в ситуації, коли користувач рейтингу не має компетенції оцінити якість обраної рейтинговим агентством методики і довіряє незалежності та неупередженості агентства. З іншого – це звужує сфери застосування результатів присвоєння рейтингу, оскільки об'єкт оцінювання не отримує інформації, в якому напрямі йому необхідно розвиватись, що у своїй діяльності покращити, щоб отримати вищий рейтинг.

В сучасних умовах, однією з найважливіших ознак якої є підвищення активності економічних агентів, на перший план виходять такі процедури рейтингування, які надають додаткову інформацію для прийняття рішень як суб'єктам, так і об'єктам оцінювання.

Таким чином, в загальному випадку рейтингове оцінювання передбачає наявність трьох груп елементів: об'єктів оцінювання, суб'єктів оцінювання та споживачів рейтингу (суб'єктів прийняття рішення).

В подано таке визначення об'єкта рейтингування: «це орган державної влади, юридична особа (та/або її елементи) чи група юридичних осіб, а також фізична особа, інтегральна оцінка умов та результатів діяльності яких забезпечує визначення їх рейтингової позиції у певному середовищі». Об'єкт рейтингування має пасивну роль, тоді як суб'єкту належить роль активна. Суб'єкт рейтингу – «це юридична особа, яка встановлює основні засади рейтингового вимірника для конкретних видів рейтингових об'єктів, розробляє методику рейтингування для кожного виду об'єкта рейтингування, визначає рейтингову шкалу для виведення рейтингу і присвоює рейтинг досліджуваним об'єктам».

Визначення суб'єкта рейтингування повністю відповідає рейтингу першого типу, але наявність рейтингу другого типу потребує розширення змісту цього поняття. Справа в тому, що оцінювати об'єкти може, наприклад, журі, яке складається з певної кількості суб'єктів, або оцінювання здійснюється шляхом опитування респондентів, тому необхідно зазначити, що суб'єкт рейтингування може мати у своєму складі групу експертів або джерел інформації.

Споживач рейтингу – це економічний агент, який зацікавлений у результатах рейтингування. На практиці означені ролі можуть збігатися, так, суб'єктом оцінювання може виступати незалежне рейтингове агентство або особа, що приймає рішення (ОПР), тоді суб'єкт оцінювання поєднується із споживачем рейтингу.

Між виокремленими елементами (об'єктами, суб'єктами та споживачами) рейтингового процесу можуть існувати різноманітні зв'язки, що мають як економічну, так і організаційну природу. Так, споживач рейтингу може замовляти проведення оцінювання суб'єкту, а може скористатись рейтингом, який суб'єкт побудував за власною ініціативою, при цьому результати рейтингу можуть надаватись споживачеві за відповідну плату або безкоштовно. Щодо організаційних зв'язків, то суб'єкт може бути незалежним від споживача рейтингу, а може входити до його складу як структурний елемент, наприклад, відділ управління персоналом, який проводить рейтингове оцінювання працівників на замову керівництва підприємства.

Вибір моделі рейтингового оцінювання залежить від того завдання управління, яке вирішується споживачем рейтингу. Виділимо три основних завдання:

- 1) об'єкт взаємодії визначено, необхідно оцінити доцільність взаємодії;
- 2) з множини потенційних об'єктів взаємодії необхідно обрати один або декілька;
- 3) взаємодія з деякою множиною об'єктів вже здійснюється, необхідно підвищити її ефективність.

Щодо перших двох завдань, то вони є традиційними для рейтингового управління, при чому для першого завдання застосовують рейтингове оцінювання на основі рейтингової шкали, а для другого – рангові рейтингові моделі. Найбільший інтерес з точки зору поглиблення класифікації становить третє завдання. Так, множина об'єктів, що оцінюється, може відноситись до зовнішнього або до внутрішнього середовища споживача рейтингу. Стосовно діяльності підприємства в першому випадку прикладом може виступати множина постачальників матеріальних ресурсів, у другому – члени трудового колективу.

Об'єкти оцінювання в процесі управління можуть розглядатись як активні агенти або як пасивні керовані. Активність агентів підвищує складність процесу управління, що зумовлює необхідність застосування методів рефлексивного управління, до рефлексивних властивостей рейтингової моделі в першу чергу відноситься рівень прозорості визначення оцінок та можливість агентів впливати своїми діями на значення цих оцінок. Оскільки практично всі економічні процеси є інерційними, тобто між прийняттям рішення і появою результатів від реалізації цього рішення проходить деякий час, то для здійснення можливості впливати на результати рейтингового оцінювання активні агенти повинні заздалегідь мати інформацію щодо умов проведення оцінювання.

Проведення періодичного або безперервного оцінювання потребує уточнення постійності процедури та умов оцінювання. За цією ознакою будемо розглядати статичні (коли процедура оцінювання не змінюється в часі) та динамічні рейтинги. Необхідно відзначити, що, по-перше, теорія динамічних рейтингів на сьогодні практично відсутня, а по-друге, необхідно відрізнити динаміку рейтингу – коли за незмінних умов проводиться оцінювання протягом певного часу і порівнюються результати та динамічний рейтинг – коли від оцінювання до оцінювання змінюються його умови.

Найбільш актуальною з точки зору побудови динамічних рейтингів є класифікація за рівнем змін у рейтинговій моделі в процесі оцінювання.

Ієрархія складових рейтингового оцінювання містить мету оцінювання, визначення показників та процедури оцінювання, цільові значення окремих показників та коефіцієнтів їх відносної важливості у формуванні інтегральної оцінки, тобто виокремлюється три рівні, на яких можуть проводитися зміни рейтингу (рис.4.9).

Рис. 4.9. Ієрархія складових динамічного рейтингового оцінювання

Джерело: *власна розробка автора*

Множинність способів класифікації рейтингових моделей (за процедурою оцінювання, за завданнями управління, за динамічністю тощо) робить актуальним об'єднання означених класифікацій, їх узагальнення, визначення множини припустимих, тобто практично доцільних рейтингових моделей.

Для розв'язання задачі побудови узагальненої класифікації введемо позначення:

l - номер задачі, що вирішується;

m - тип рейтингового оцінювання;

k - кількість суб'єктів оцінювання;

n - кількість об'єктів оцінювання;

a - рівень активності об'єктів оцінювання;

s - кількість споживачів або ОПР;

d – динамічність рейтингу.

Межі зміни введених ознак класифікації наведено в табл. 4.9.

Розглянемо декілька напрямів застосування рейтингових оцінок (оскільки динамічні рейтинги та рейтинги, що враховують активність об'єктів оцінювання, до поточного моменту практично не застосовувались, то ознаки a та d не розглядаються):

$$I. l = 1 \Rightarrow m = 1; k \geq 1; n = 1; s = 1.$$

Таблиця 4.9

Класифікаційні ознаки рейтингових моделей

Позначення ознаки	Зміст ознаки	Кількісні значення ознаки
l	номер задачі, що вирішується	$l = 1$ – оцінювання доцільності взаємодії $l = 2$ – вибір об'єкта взаємодії $l = 3$ – підвищення ефективності взаємодії
m	тип рейтингового оцінювання	$m = 1$ за шкалою $m = 2$ рангове оцінювання
k	кількість суб'єктів оцінювання	Розглядається два випадки: $k = 1$ та $k > 1$
n	кількість об'єктів оцінювання	Розглядається два випадки: $n = 1$ та $n > 1$
A	рівень активності об'єктів оцінювання	$a = 0$ – пасивні $a = 1$ – активні
s	кількість споживачів або ОПР	Розглядається два випадки: $s = 1$ та $s > 1$
D	динамічність рейтингу	$d = 0$ – статичний рейтинг $d = 1$ – динамічний рейтинг, змінюються цільові значення та відносна важливість показників оцінювання $d = 2$ – динамічний рейтинг, змінюється перелік показників і/або процедура оцінювання $d = 3$ – динамічний рейтинг, змінюється мета оцінювання

Джерело: власна розробка автора

Таким чином з множини потенційних об'єктів взаємодії –необхідно обрати один або декілька, тобто вирішується друге завдання ($l = 2$). Результат оцінювання множини регіонів представлено у вигляді впорядкованого переліку ($m = 2, n > 1$).

$l = 2 \Rightarrow m = 2; k \geq 1; n = N; s = 1$. Цей напрям схожий на попередній, але споживач рейтингу один; як правило, це ситуація, коли інвестор ($s = 1$) замовляє проведення рейтингу ($m = 2$) для множини інвестиційних пропозицій ($n = N$) декільком агентствам ($k > 1$), для того, щоб вирішити завдання другого типу ($l = 2$) – обрати один або декілька об'єктів інвестування.

$l = 3 \Rightarrow m = 2; k = 1; n = N; s = 1$ - побудова рейтингу ефективності. В даному випадку вирішується завдання третього типу - взаємодія з множиною вже здійснюється, необхідно підвищити її ефективність ($l = 3$).

Особливої уваги вимагає управління розвитком трудового потенціалу, його інноваційним спрямуванням. З цією метою рейтинг повинен враховувати: поточний рівень кваліфікації персоналу, пріоритетні напрями розвитку підприємства, відповідність кваліфікації персоналу завданням розвитку за пріоритетами, цінові та якісні показники різних форм підвищення кваліфікації робітників.

Фактично необхідно будувати два рейтинги: рейтинг регіонів за достатністю забезпечення економічної безпеки та рейтинг форм (інструментів) підвищення економічної безпеки. На основі побудованих рейтингів формалізується та вирішується оптимізаційна задача забезпечення економічної безпеки.

Таким чином, запропонована класифікація рейтингових моделей дає змогу обирати відповідну модель з урахуванням характеристик об'єкта рейтингування.

Метою цього підрозділу є розробка моделі динамічного рейтингу для визначення оптимальних умов рейтингового оцінювання регіонів України для забезпечення економічної безпеки.

По-перше, необхідно уточнити зміст деяких понять, що застосовуються при побудові моделі, а по-друге, окреслити математичні аспекти, які забезпечуватимуть адекватність моделі динамічного рейтингу.

Модель, яка будується, відноситься до рейтингів другого типу, а саме рангових рейтингів. Ранг – це ціле число, яке визначає місце об'єкта у впорядкуванні й інтерпретується як відносна «якість» об'єкта. Більшому числу відповідає менша якість. Рейтинг-лист (ранжування або просто рейтинг) – перелік об'єктів, впорядкованих за зростанням рангу.

Серед математичних аспектів, які забезпечують адекватність отриманого ранжування, основними є:

- обґрунтованість вибору критеріїв та показників оцінювання, їх незалежність і повнота, дослідження стійкості побудованого ранжування до часткової зміни критеріїв;
- коректність визначення коефіцієнтів відносної важливості критеріїв;
- коректність процедури згортки – побудови узагальненої оцінки на основі значень первинних показників;
- обґрунтованість процедури нормування показників;
- визначення технології порівняння рейтингів.

Адитивна (лінійна) згортка полягає в знаходженні зваженої суми критеріїв:

$$I = \sum_{i=1}^n w_i f_i, \quad (4.1)$$

де I - інтегральний критерій,

f_i - часткові критерії, $i = 1, \dots, n$, n - кількість часткових критеріїв,

w_i - ваги критеріїв, $0 \leq w_i \leq 1$, $\sum_{i=1}^n w_i = 1$.

Мультиплікативна згортка має різноманітні форми, її сутність в заходженні добутку критеріїв, причому відносна важливість часткових критеріїв враховується шляхом зведення їх в ступінь. Але при застосуванні мультиплікативної згортки в економічних дослідженнях необхідно

враховувати, що одиниці виміру часткових критеріїв повинні співпадати як між собою, так і з одиницями виміру інтегрального критерію, тому пропонується застосовувати таку форму згортки:

$$I = \left(\prod_{i=1}^n f_i^{w_i} \right)^{\frac{1}{\sum_{i=1}^n w_i}}, \quad (4.2)$$

де I - інтегральний критерій,

f_i - часткові критерії, $f_i > 0$, $i = 1, \dots, n$, n - кількість часткових критеріїв,

w_i - ваги критеріїв, $w_i > 0$.

В мультиплікативній згортці додається обмеження додатності значень критеріїв, оскільки добуток двох від'ємних значень є додатним. В той же час відсутнє обмеження на суму ваг, оскільки це відхилення компенсується знаходженням кореню такого ж ступеня.

Щодо лінійної згортки (адитивної), то вона не завжди дає достовірний результат, оскільки адитивна формула коректна лише тоді, коли всі критерії попарно незалежні за перевагами. Але водночас процедура підсумовування є легшою для інтерпретування споживачами рейтингу, що має важливе значення в умовах відкритості рейтингу. Крім того, у випадку, коли показники оцінюються нормованими значеннями з відрізка від 0 до 1, мультиплікативна згортка буде давати помилковий результат за наявності хоча б одного нульового значення.

Тому, для перевірки адекватності обраного методу згортки пропонується виконати ранжування об'єктів за кожним з первинних показників, побудувати узагальнене ранжування із застосуванням одного або декількох методів, які наведено в [60], після чого порівняти ранжування, отримані за допомогою згортки та узагальнення.

Рейтингове оцінювання регіонів здійснюється у фіксовані моменти часу t_τ – раз на місяць, або на квартал чи рік. Оцінювання складається з наступної послідовності дій:

1. На поточну дату збираються дані щодо досягнень кожного з N регіонів,

w^n_{jkl} - значення j -го показника для k -го типу регіонів за l -ю ознакою.

2. Обчислюється нормоване відхилення $\frac{|w^n_{jkl} - v^n_{jkl}|}{v^n_{jkl}}$ по кожному показнику

для кожного регіонів. В результаті нормування завжди отримується позитивне значення, оскільки введено абсолютне відхилення за модулем в чисельнику, для того щоб однаково впливали на результат рейтингування як відхилення в позитивну, так і відхилення в негативний бік від нормативного значення. Нормоване значення обмежене зліва нулем – це найкраще значення, коли спостерігається повна відповідність нормативу. Формального обмеження справа не існує, але на практиці значення показників не відхиляються від нормативів більше ніж на 100%, тому можна вважати, що нормовані значення знаходяться в проміжку від нуля до одиниці.

3. Для кожного регіонів n обраховується його інтегральна оцінка за кожною l -ю метою:

$$I_{nl} = \frac{1}{J_{kl}} \sum_{j=1}^{J_{kl}} \frac{|w^n_{jkl} - v^n_{jkl}|}{v^n_{jkl}}, \quad (4.3)$$

де J_{kl} - кількість показників для k -го типу регіонів за l -ю ознакою; та загальна інтегральна оцінка:

$$I_n = \sum_{l=1}^L I_{nl} \omega_l \quad (4.4)$$

де ω_l - коефіцієнти відносної важливості цілей.

4. По регіонів підраховується середня інтегральна оцінка:

$$\bar{I} = \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N I_n. \quad (4.5)$$

В ідеальному випадку, коли всі регіони досягли нормативних значень показників, інтегральна оцінка дорівнює нулю.

5. Регіони впорядковуються за зростанням інтегрального показника (4.4) та отримують ранг R_n - натуральне число $\hat{n}$ з інтервалу від 1 до N .

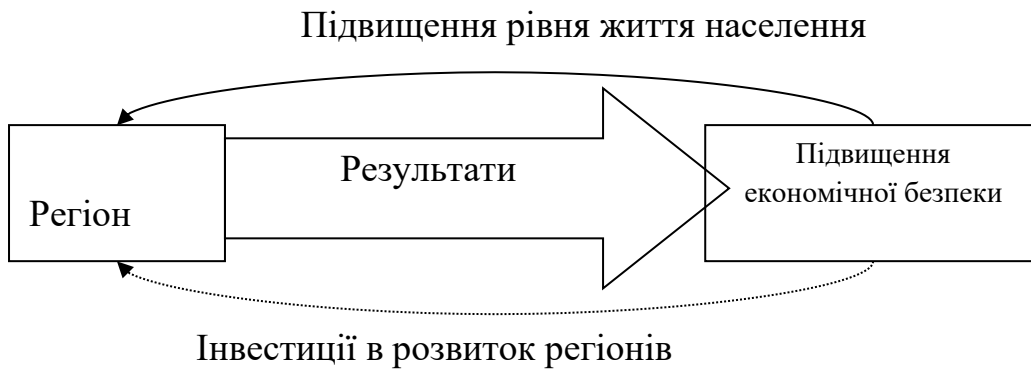

6. Прийняття рішення щодо умов подальшого рейтингового оцінювання: необхідно визначитись, чи задовольняють регіональне керівництво результати визначення економічної безпеки регіонів, чи необхідності зміни до відповідних елементів системи рейтингового оцінювання (змінити коефіцієнти відносної важливості або значення цільових показників тощо). Необхідно відмітити, що система рейтингового управління є інерційною – проявлення результатів потребує певного часу, який залежить як від лояльності та активності працівників, так і від особливостей економічної діяльності, яку здійснює регіон, тому зміни умов рейтингування не повинні вноситись часто.

7. Визначаються можливості щодо розвитку регіонів та перелік необхідних дій і відповідних цим діям витрат матеріальних та інших ресурсів. Фактично формуються альтернативні сценарії розвитку на перспективу та на наступний період, які включають розмір необхідних затрат та очікувані результати. На основі індивідуальних функцій корисності порівнюють витрати з очікуваними результатами та приймають рішення щодо вибору одного з альтернативних сценаріїв розвитку.

Сформована таким чином модель динамічного рейтингу, яка базується на передумовах 1-7 та складається з етапів 1-9, дає змогу оцінювати поточний стан та приймати обґрунтовані рішення щодо забезпечення економічної безпеки регіонів.

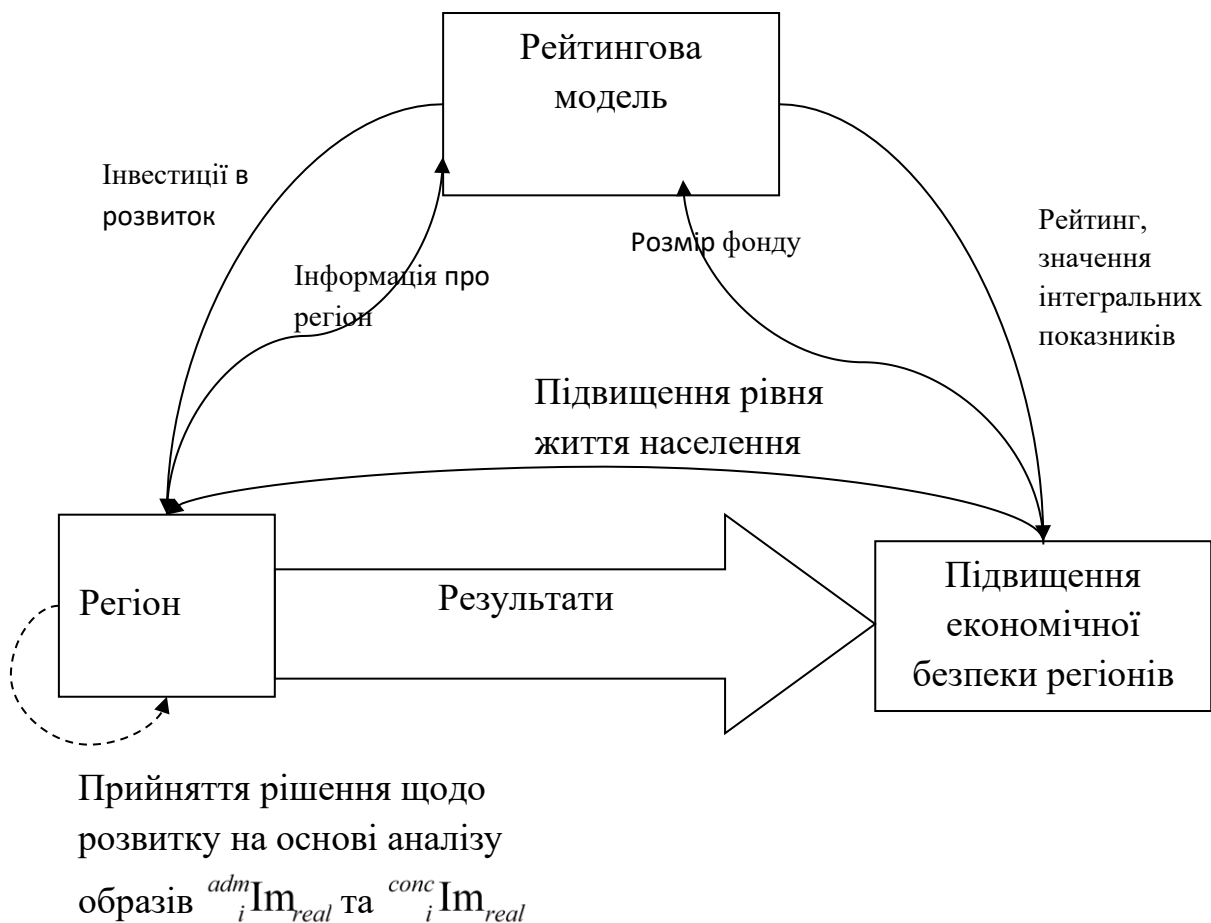
Для визначення місця здійснення рефлексивного прийняття рішень та розвитку моделі динамічного рейтингу на основі методів рефлексивного управління розглянемо традиційну схему взаємодії, що наведена на рис. 4.10.

Рис. 4.10. Схема взаємодії «регіон – економічна безпека» при традиційному управлінні

Джерело: власна розробка автора

На рис. 4.11 подано схему взаємодії із застосуванням рейтингового управління.

Рис. 4.11. Схема взаємодії «регіон – економічна безпека» при застосуванні рейтингового управління

Джерело: власна розробка автора

Такий підхід дає змогу більш ефективно використовувати кошти, що інвестуються в розвиток регіонів, але, оскільки індивідуальна функція корисності невідома, то не можна планувати та навіть прогнозувати результат, що буде досягнутий. Цей недолік може бути усунений за рахунок впровадження рефлексивного управління (рис. 4.12).

Для впровадження рефлексивного управління створюються образи ${}_{adm}^i Im_{real}$ у вигляді інформаційних моделей.

На основі інформаційних моделей створюється імітаційна модель регіонів як багатоагентної системи, в якій кожен агент відповідає окремому показнику, поведінка агентів описується моделлю. Імітаційна модель використовується для визначення оптимальних умов рейтингового оцінювання та розміру преміального фонду, які забезпечать найбільш ефективне управління розвитком регіонів.

Рис. 4.12. Схема взаємодії «регіон – економічна безпека» при застосуванні рейтингового та рефлексивного управління

Джерело: власна розробка автора

Таким чином, рефлексивна взаємодія відбувається на рівні побудови образів «інших», у яких моделюються індивідуальні функції корисності та правила прийняття рішень.

Застосування моделі динамічного рейтингу до забезпечення економічної безпеки вимагає дослідження питань стійкості та чутливості цієї моделі.

Для формулювання визначень понять стійкості та чутливості рейтингової моделі введемо позначення:

$n, n = \overline{1, N}$ - номер, який ідентифікує регіон;

$R_1^1, \dots, R_N^1$ - рейтинги регіонів, базові значення;

$R_1^2, \dots, R_N^2$ - рейтинги регіонів після внесених змін;

v_l^{norm} - нормативне значення показника l , за яким оцінюються властивості регіонів;

v_{nl} - значення показника l для регіонів n ;

ω_l - коефіцієнт відносної важливості показника l в інтегральній оцінці, який відображує відносну важливість відповідної цілі z_l .

Тоді на основі введених позначень та (4.3)-(4.4) отримаємо формулу розрахунку інтегральної оцінки регіонів, за впорядкованими значеннями якого призначається рейтинг (будемо вважати що показники v_{nl} та v_l^{norm} вже попередньо нормовані до проміжку значень від 0 до 1):

$$I_n = \sum_{l=1}^L \omega_l |v_{nl} - v_l^{norm}|, \quad (4.12)$$

де L – кількість показників оцінювання;

а на основі (4.5) середнє значення інтегрального показника для всіх працівників, що оцінювались $\bar{I}$;

додатково оцінюватимемо коефіцієнт варіації інтегрального показника:

$$V = \frac{\bar{I}}{\sigma}, \quad (4.13)$$

де $\sigma = \sqrt{D}$ - середньоквадратичне відхилення показників регіонів від інтегрального показника,

$$D = \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N (I_n - \bar{I})^2 - \text{дисперсія індивідуальних інтегральних оцінок}$$

регіонів.

Під стійкістю рейтингу будемо розуміти ступінь змін як ранжування, так і середнього значення інтегрального показника та його варіації, в ситуації, коли показники регіонів v_{nl} залишаються незмінними, а змінюються умови рейтингового оцінювання, а саме коефіцієнти відносної важливості цілей ω_l та нормативні значення показників v_l^{nom} . При цьому вважатимемо, чим менші відносні зміни відбуваються, тим стійкішою є рейтингова модель.

Будемо виділяти шість основних показників стійкості рейтингу:

1) стійкість ранжування $R_1^1, \dots, R_N^1$ до зміни коефіцієнтів відносної важливості ω_l ;

2) стійкість ранжування $R_1^1, \dots, R_N^1$ до зміни нормативних значень показників v_l^{nom} ;

3) стійкість середнього значення інтегрального показника $\bar{I}$ до зміни коефіцієнтів відносної важливості ω_l ;

4) стійкість середнього значення інтегрального показника $\bar{I}$ до зміни нормативних значень показників v_l^{nom} ;

5) стійкість ступеня варіації інтегрального показника V до зміни коефіцієнтів відносної важливості ω_l ;

6) стійкість ступеня варіації інтегрального показника V до зміни нормативних значень показників v_l^{nom} .

Для кількісного оцінювання стійкості ранжування використовуватиметься коефіцієнт рангової кореляції:

$$\rho_s = 1 - \frac{6 \sum_{n=1}^N (R_n^1 - R_n^2)^2}{N^3 - N}, \quad (4.14)$$

чим ближче його значення до одиниці, тим стійкішим є ранжування. Розглянемо приклад визначення стійкості ранжування до зміни коефіцієнтів відносної важливості цілей (табл. 4.10). Кількість регіонів $N = 10$, всі нормативні значення дорівнюють одиниці ($v_l^{norm} = 1$), коефіцієнти відносної важливості цілей до змін $\omega_1 = 0,5$, $\omega_2 = 0,3$, $\omega_3 = 0,2$, відповідно після зміни $\omega_1 = 0,33$, $\omega_2 = 0,33$, $\omega_3 = 0,34$.

Таблиця 4.10

Дані розрахунку стійкості рейтингу до зміни коефіцієнтів відносної важливості цілей

№ праців.	Показник 1	Показник 2	Показник 3	Інтегральний показник до змін	Рейтинг до змін	Інтегральний показник після змін	Рейтинг після змін
1	0,7	0,9	0,8	0,22	8	0,2	5
2	0,8	0,88	0,7	0,196	5	0,208	6
3	0,75	0,92	0,66	0,217	7	0,225	8
4	0,82	0,84	0,62	0,214	6	0,241	10
5	0,85	0,86	0,82	0,153	3	0,157	3
6	0,9	0,94	0,88	0,092	1	0,094	1
7	0,92	0,95	0,8	0,095	2	0,111	2
8	0,88	0,82	0,76	0,162	4	0,181	4
9	0,72	0,86	0,74	0,234	9	0,227	9
10	0,71	0,8	0,84	0,237	10	0,216	7
Середнє	0,805	0,877	0,762	0,182		0,186	
Варіація	14,30%	19,69%	23,43%	28,30%		25,72%	

Джерело: власна розробка автора

З табл.4.10 видно, що верхівка рейтингу (перші чотири місця) не змінилась, залишилось дев'яте місце за дев'ятим регіоном, у всіх інших регіонів ранги змінились, значення коефіцієнту кореляції $\rho_s = 0,78$. Тобто можна зробити висновок, що рейтинг помірно стійкий до зміни коефіцієнтів відносної важливості цілей.

Розглянемо за попередніх умов стійкість ранжування до зміни нормативного значення показника під номером 3 (після зміни $v_3^{norm} = 0,5$), дані розрахунків наведено в табл. 4.11.

Таблиця 4.11

**Дані розрахунку стійкості рейтингу до зміни нормативного
значення показника**

№ Регіонів	Показ- ник 1	Показ- ник 2	Показ- ник 3	Інтеграль-ний показник до змін	Рейтинг до змін	Інтеграль-ний показник після змін	Рейтинг після змін
1	0,7	0,9	0,8	0,22	8	0,24	9
2	0,8	0,88	0,7	0,196	5	0,176	5
3	0,75	0,92	0,66	0,217	7	0,181	6,5
4	0,82	0,84	0,62	0,214	6	0,162	3
5	0,85	0,86	0,82	0,153	3	0,181	6,5
6	0,9	0,94	0,88	0,092	1	0,144	2
7	0,92	0,95	0,8	0,095	2	0,115	1
8	0,88	0,82	0,76	0,162	4	0,166	4
9	0,72	0,86	0,74	0,234	9	0,23	8
10	0,71	0,8	0,84	0,237	10	0,273	10
Середнє	0,805	0,877	0,762	0,182		0,1868	
Варіація	14,30%	19,69%	23,43%	28,30%		24,15%	

Джерело: власна розробка автора

Коефіцієнт кореляції ранжувань $\rho_s = 0,845$, що свідчить про достатньо високу стійкість рейтингу до зміни нормативного значення третього показника. Важливо мати на увазі, що у випадку складних змін, наприклад, одночасної зміни всіх нормативних значень, буде присутнім синергетичний ефект, який може як знизити, так і підвищити значення коефіцієнту кореляції, тому доцільно досліджувати стійкість рейтингу від внесення простих (елементарних) змін.

Для стійкості середнього значення інтегрального показника йогоступеня варіації розраховується відхилення значень після зміни умов від базових відноснопочаткового значення показника. Отримане значення зіставляється з розміром внесених змін.

Так, за даними таблиці 4.10 середнє значення інтегрального показника дорівнює $\bar{I}_1 = 0,182$, а коефіцієнт варіації $V_1 = 28,3\%$, після зміни коефіцієнтів відносної важливості отримано $\bar{I}_2 = 0,186$ та $V_2 = 25,72\%$, тобто середнє значення інтегрального коефіцієнту незначно збільшилось (на 0,004), в той час як варіація зменшилась на 2,58%. Погіршення інтегрального показника відбулось внаслідок збільшення коефіцієнту відносної важливості за третім

показником, за яким в працівників в середньому були гірші показники, що можна пояснити його найнижчим коефіцієнтом відносної важливості до зміни умов рейтингового оцінювання.

При зміні нормативного значення третього показника значення інтегрального коефіцієнту збільшилось на 0,0048, варіація зменшилась на 4,15%, тобто результати працівників стали більш щільними відносно загального середнього.

Необхідно відзначити, що кожний з показників стійкості має певний економічний зміст, який надає додаткову інформацію щодо розвитку та використання трудового потенціалу підприємства. Так, наприклад, якщо ранжування є стійким до зміни коефіцієнтів відносної важливості, це означає, що працівники розвиваються пропорційно за всіма напрямками оцінювання і їх потенціал теж використовується збалансовано.

Показники чутливості до змін умов рейтингового оцінювання відображають, наскільки зміняться результати оцінювання внаслідок реакції працівників, тобто внаслідок зміни від v_{nl}^1 до v_{nl}^2 . Оскільки умови змінюються одночасно, то немає можливості відокремити вплив коефіцієнтів відносної важливості та нормативних значень показників на зміну стану працівників. Тому розглядатимемо три показника чутливості:

- чутливість ранжування $R_1^1, \dots, R_N^1$ до зміни умов рейтингового оцінювання;
- чутливість середнього значення інтегрального показника $\bar{I}$ до зміни умов рейтингового оцінювання;
- чутливість ступеня варіації інтегрального показника V до зміни умов рейтингового оцінювання.

Показники чутливості розраховуються аналогічно показникам стійкості, при цьому необхідно враховувати, що результати оцінювання змінюються як внаслідок зміни стану працівників, так і внаслідок нестійкості рейтингової моделі. Чим стійкішою є модель, тим точніше показники чутливості

відображають саме вплив зусиль працівників щодо розвитку свого трудового потенціалу. Розглянемо визначення показників чутливості при зміні нормативного значення показника 3 як в попередньому прикладі (табл.4.12).

З табл. 4.12 видно, що отримавши інформацію щодо зміни нормативного показника з 1 до 0,5, працівники намагались протягом періоду між оцінюваннями зменшити власні значення за цим показником, що привело до зменшення середнього значення інтегрального показника з 0,182 до 0,1758, при цьому відбулось також зменшення варіації з 28,3% до 26,47%. Коефіцієнт кореляції ранжувань до змін та після становив 0,79, що менше від значення 0,845, яке спостерігалось у випадку зміні умов рейтингування без реакції регіонів на ці зміни.

Таблиця 4.12

Дані розрахунку чутливості рейтингу до зміни нормативного значення показника

№ регіонів	Показник 1	Показник 2	Показник 3 до змін	Інтегральний показник до змін	Рейтинг до змін	Показник 3 після змін	Інтегральний показник після змін	Рейтинг після змін
1	0,7	0,9	0,8	0,22	8	0,76	0,232	9
2	0,8	0,88	0,7	0,196	5	0,62	0,16	5
3	0,75	0,92	0,66	0,217	7	0,57	0,163	6
4	0,82	0,84	0,62	0,214	6	0,52	0,142	2,5
5	0,85	0,86	0,82	0,153	3	0,79	0,175	7
6	0,9	0,94	0,88	0,092	1	0,87	0,142	2,5
7	0,92	0,95	0,8	0,095	2	0,75	0,105	1
8	0,88	0,82	0,76	0,162	4	0,7	0,154	4
9	0,72	0,86	0,74	0,234	9	0,67	0,216	8
10	0,71	0,8	0,84	0,237	10	0,82	0,269	10
Середнє	0,805	0,877	0,762	0,182		0,707	0,1758	
Варіація	14,30%	19,69%	23,43%	28,30%		25,20%	26,47%	

Джерело: власна розробка автора

Якщо порівняти результати табл. 4.12 та табл. 4.11, то видно, що рейтинги практично не змінились (зміни відбулись лише у чотирьох регіонів з 10, і ці зміни не перевищували 0,5), але значення інтегрального показника зменшилось з 0,1868 до 0,1758, тобто на 0,011. Таким чином відкритість

рейтингу сприяє підвищенню економічної безпеки регіонів – коли регіональне керівництво знає про зміни нормативних значень, це сприяє покращенню показників оцінювання.

Необхідно також підкреслити, що результати зміни умов рейтингування виявляються не миттєво, потрібен час, щоб регіони відреагували і щоб їх зусилля привели до зміни показників економічної безпеки, тому доцільно оцінювати чутливість, порівнюючи результати рейтингування, які відносяться до віддалених у часі моментів.

Показники економічної безпеки будуть змінюватись в умовах рейтингового управління й у випадку, якщо умови рейтингування зафіксовані і не змінюються, внаслідок активності регіонів і прагнення покращити своє місце в рейтингу. Такі зміни будемо вважати результатом дії стимулювальної сили рейтингу.

4.3. Моделювання стратегічних детермінант забезпечення економічної безпеки регіонів України в умовах рейтингового управління

Управління із застосуванням моделі динамічного рейтингу спрямовано як на підвищення рівня економічної безпеки регіонів, так і на їх розвиток, оскільки при розрахунку рейтингу регіонів враховуються різноманітні показники, які характеризують досягнутий рівень економічної безпеки.

Всі показники, що застосовуються для оцінювання, розподілимо на три групи з погляду можливої швидкості їх зміни – швидкі, середні та повільні.

Показники із середнім темпом зміни характеризують зайнятість населення, середньодушовий грошовий дохід (Рис. 4.2), рівень медичного обслуговування, рівень злочинності. Покращення цих показників потребує нагромадження досвіду. Зміни означених показників свідчать про вдосконалення використання трудового потенціалу.

Що стосується повільних змінних, то вони вимагають значного часу та зусиль для зміни. Якщо при рейтинговому оцінюванні враховувати лише

кінцевий результат змін таких показників, то складається ситуація, коли часовий розрив між зусиллями і додатковим результатом справляє дестимулювальний вплив.

Таким чином, для подальшого аналізу доцільно поділити всі показники на три групи: швидкі, середні та повільні, - і обчислювати окремо середнє значення показника, яке є при нормованих значеннях показників аналогом інтегрального показника, але з рівними вагами, для кожної групи та взагалі для всіх показників.

Для того, щоб відрізнити розраховані середні від тих, які розглядались у попередньому підрозділі, введемо позначення (без обмеження загальності будемо вважати працівників однорідними, тобто $K = 1$):

$$J = \sum_{l=1}^L J_l - \text{загальна кількість показників,}$$

де J_l - кількість показників за l -ю метою;

L - кількість цілей,

тоді

J_I - кількість швидких показників;

J_{II} - кількість показників середньої швидкості;

J_{III} - кількість повільних показників;

$$J = J_I + J_{II} + J_{III} .$$

Перенумеруємо показники так, щоб швидкі мали номери з 1 до J_I , показники середньої швидкості – з $J_I + 1$ до $J_I + J_{II}$, а повільні, відповідно, - з $J_I + J_{II} + 1$ до J , тоді:

S_{nI} , S_{nII} , S_{nIII} , S_n - відповідно, середнє значення швидких, середньої швидкості, повільних показників та середнє значення показників за всіма показниками n -го працівника (S_n відрізняється від I_n тим, що розраховується як просте середнє без урахування коефіцієнтів відносної важливості цілей),

$\overline{S}_I$, $\overline{S}_{II}$, $\overline{S}_{III}$, $\overline{S}$ - відповідно, середнє значення швидких, середньої швидкості, повільних показників та середнє значення показників за всіма показниками по всіх працівниках підприємства.

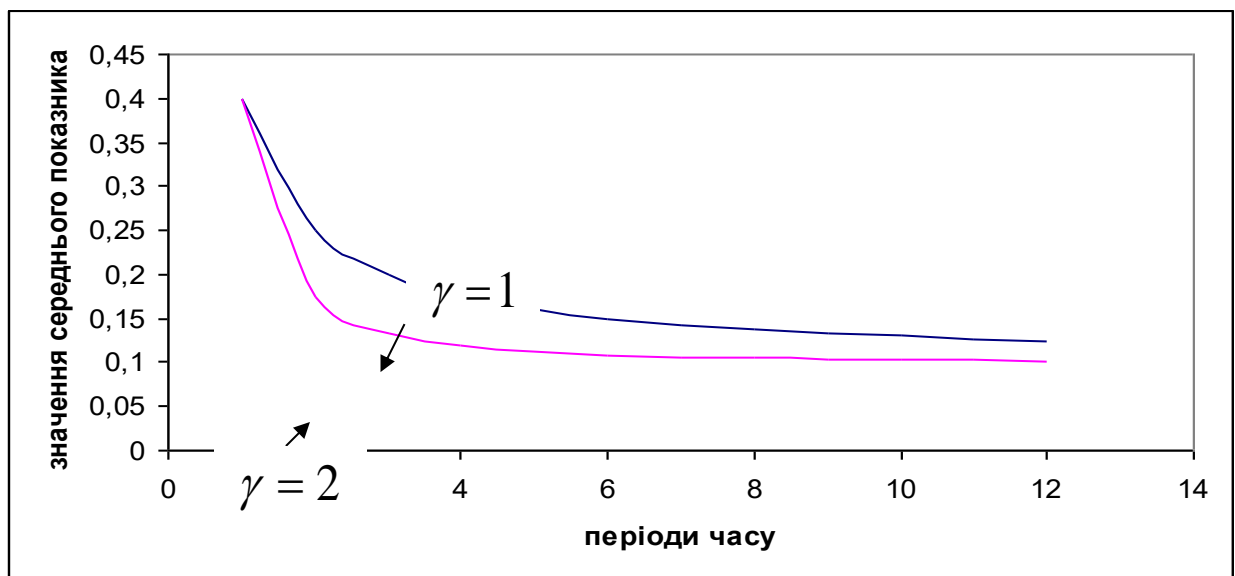
З плином часу в незмінних умовах рейтингового оцінювання й управління функція середнього значення буде спадною за гіперболічним законом, тобто буде прагнути до деякого граничного значення, до якого можливо покращити рівень відповідності економічної безпеки:

$$S(t) = a + \frac{b}{t^\gamma}, \quad (4.15)$$

де a - граничне значення, до якого прагне значення показника S з часом ($a = S(\infty)$);

b - значення, яке характеризує початковий рівень середнього значення показника ($a + b = S(1)$);

γ - показник ступеню при змінній t , характеризує крутизну нахилу кривої $S(t)$.

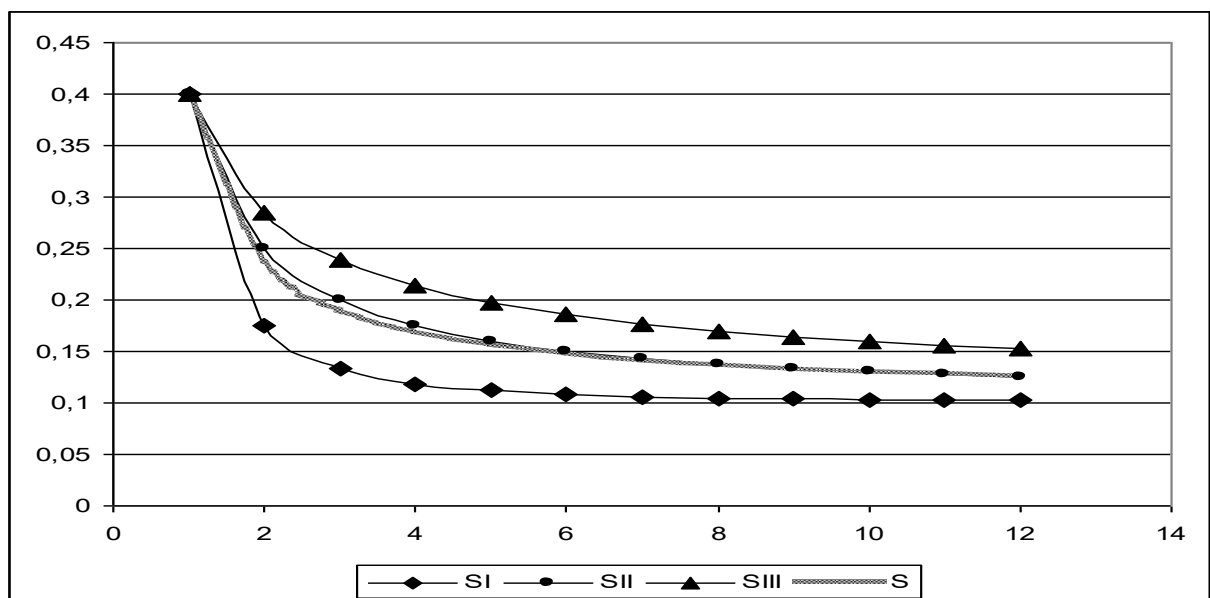
Рис. 4.13. Схематичне представлення функції $S(t)$ при значеннях $\gamma = 1$ та $\gamma = 2$.

Джерело: власна розробка автора

На рис. 4.13 наведено вигляд функції $S(t)$ при різних значеннях γ , чим воно більше, тим скоріше прямує показник оцінювання економічної безпеки до свого граничного значення, тому саме показник γ будемо використовувати для кількісного оцінювання стимулювального впливу (стимулювальної сили) рейтингового управління. Стимулювальний вплив залежить від великої кількості показників, серед яких є керовані та некеровані.

Так, стимулювальний вплив залежить від обсягу інвестицій, від початкового стану регіонів та рівня його економічної безпеки, а також від зовнішніх чинників. Але, незважаючи на перелічені фактори, стимулювальний вплив на показники різного типу буде різний.

Якщо позначити γ_I , γ_{II} , γ_{III} відповідні коефіцієнти для функцій $\overline{S}_I(t)$, $\overline{S}_{II}(t)$, $\overline{S}_{III}(t)$, то на практиці буде виконуватись співвідношення $\gamma_I > \gamma_{II} > \gamma_{III}$, оскільки вплив на зміни швидких показників здійснювати легше, він потребує менших зусиль. Найбільш інерційними є зміни в показниках, які характеризують розвиток (повільних показниках). На рис.4.14 схематично подано взаємне розташування кривих функцій $\overline{S}_I(t)$, $\overline{S}_{II}(t)$, $\overline{S}_{III}(t)$ та $\overline{S}(t)$.

Рис. 4.14. Приклад типового розташування кривих функцій $\overline{S}_I(t)$, $\overline{S}_{II}(t)$, $\overline{S}_{III}(t)$ та $\overline{S}(t)$ Джерело: власна розробка автора

Необхідно відзначити, що крива функції $\overline{S}_{II}(t)$ може лежати як вище $\overline{S}(t)$, так і нижче, але $\overline{S}_I(t)$ завжди буде знаходитись нижче $\overline{S}(t)$, а $\overline{S}_{III}(t)$ – відповідно вище за криву середніх значень.

На підприємстві при здійсненні рейтингового управління регіоном значення показників як за окремими регіонами, так і в середньому по Україні накопичуються в базі даних інформаційно-аналітичної системи забезпечення рейтингового управління. Тому за наявності рядів спостережень певної довжини з'являється можливість оцінити значення параметра γ методами регресійного аналізу.

Для оцінювання параметра γ необхідно здійснити перетворення функції $S(t)$. Нехай відомо значення показників за T періодів: $t = \overline{1, T}$, тоді маємо:

$a = S(T)$ - будемо вважати, що спостережень достатньо, і показник вже досяг граничного рівня;

$$b = S(1) - a = S(1) - S(T).$$

Функція набуває вигляду:

$$S(t) = S(T) + \frac{(S(1) - S(T))}{t^\gamma}. \quad (4.16)$$

Для приведення функції до лінійного за параметрами виду виконаємо логарифмування та арифметичні перетворення та отримаємо:

$$\ln(S(t) - S(T)) = \ln(S(1) - S(T)) - \gamma \ln t. \quad (4.17)$$

Введемо позначення $y = \ln(S(t) - S(T))$, $\alpha = \ln(S(1) - S(T))$, підставимо їх у логарифмовану функцію, що дає змогу переконатись, що ми маємо класичну функцію лінійної парної регресії:

$$y = \alpha - \gamma \ln t. \quad (4.18)$$

Таким чином, застосовуючи метод найменших квадратів, можемо отримати значення параметрів α і γ . Але значення параметру α в моделі визначається першим і останнім спостереженнями часового ряду. З огляду на це здійснимо перенос параметру у ліву частину рівняння (4.18) та при

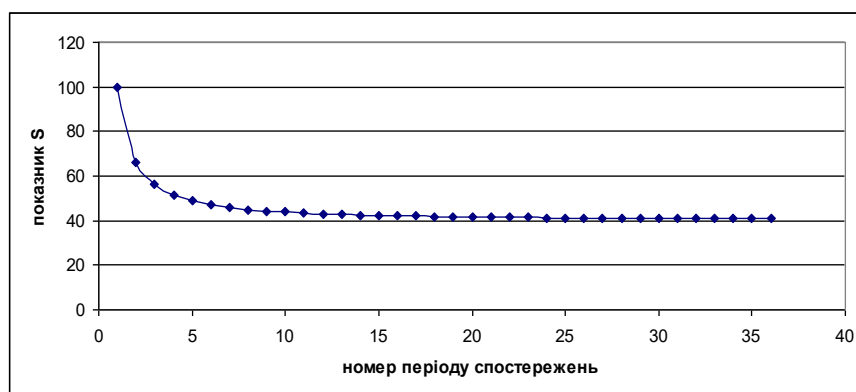
застосуванні регресійного аналізу будемо застосовувати опцію «константа нуль».

Оцінюючи параметр γ для кожного з типів показників як у цілому по регіонів, так і по окремих показниках або групах показників, можна аналізувати стимулювальний вплив рейтингового управління на економічну безпеку регіонів.

Інтерес становить виокремлення груп показників з високими значеннями параметра γ , тобто таких, на яких рейтингове управління справляє значний вплив, та працівників з низьким значенням параметра γ , на яких практично не впливає запровадження рейтингового підходу. Аналіз характеристик показників економічної безпеки, що потрапили до однієї групи, дасть змогу виокремити ті характеристики, зокрема тип або рівень лояльності, які найбільше впливають на реакцію регіонів на рейтингове управління.

Необхідно відмітити, що застосування запропонованої моделі оцінювання стимулювальної сили рейтингу на практиці пов'язане з низкою технічних питань, а саме: якої довжини часовий ряд забезпечує надійне визначення параметру моделі γ , як оцінювати стимулювальну силу рейтингового управління на початкових етапах її впровадження.

Для відповіді на ці запитання розглянемо ілюстраційний приклад, коли значення параметрів наступні: $a = 40$, $b = 60$, $\gamma = 1,2$.

Рис. 4.15. Графічне зображення функції (4.15) при значеннях параметрів $a = 40$, $b = 60$, $\gamma = 1,2$.

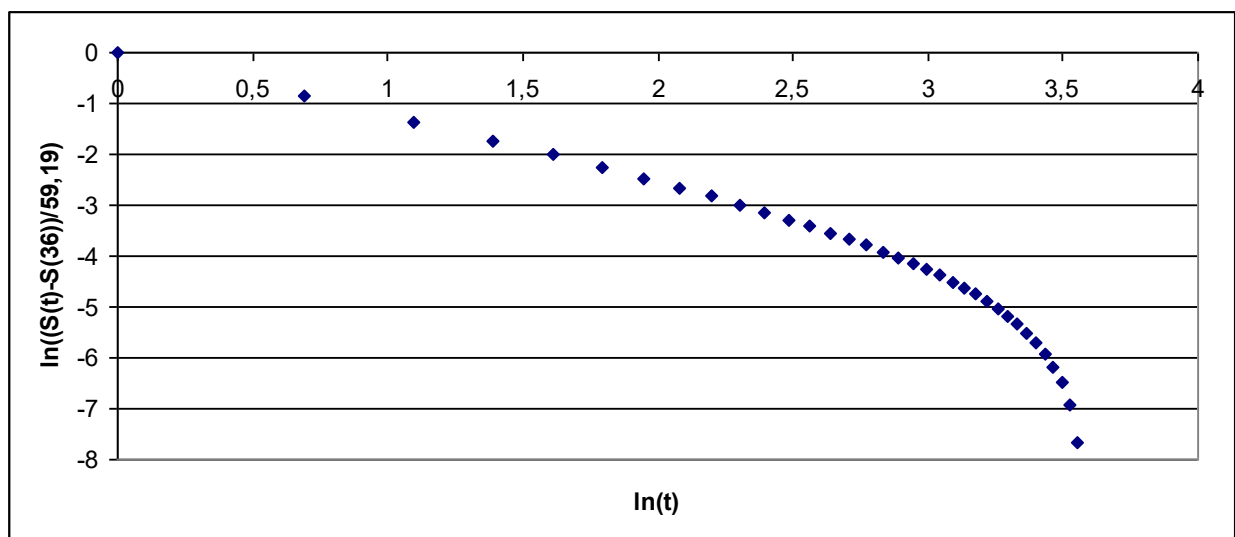
Джерело: власна розробка автора

На рис. 4.15 наведено результати розрахунків за (4.15) для означених параметрів за 36 періодів спостережень. При цьому $S(36) = 40,81$, що на 2% відрізняється від реального значення параметру $a = 40$, а $S(18) = 41,87$ відрізняється від того ж значення параметру на 4,7%.

Якщо врахувати, що практично всі статистичні оцінки отримуються з рівнем значущості 0,05, то можна зробити висновок, що вже на половині інтервалу спостережень було фактично досягнуто граничного значення із задовільним рівнем точності. Більш детальний аналіз значень ряду показує, що вже на 11 спостереженні значення $S(11)$ відрізняється від значення $S(10)$ менше, ніж на 1%. Розглянемо, як це впливає на точність оцінювання параметру γ за запропонованою процедурою. За (4.17) маємо:

$$\ln\left(\frac{S(t) - 40,81}{100 - 40,81}\right) = -\gamma \ln t \quad \text{або} \quad \ln\left(\frac{S(t) - 40,81}{59,19}\right) = -\gamma \ln t. \quad (4.19)$$

Виконаємо перетворення вхідних даних до лінійного вигляду (4.18), результати представимо у графічній формі (рис. 4.16). З рис. 4.15 видно, що отримана залежність тільки на перших 18-20 спостереженнях є лінійною, а далі відбувається перехід до нелінійної форми.

Рис. 4.16. Лінеаризована залежність (4.18) функції (4.15) при значеннях параметрів $a = 40$, $b = 60$, $\gamma = 1,2$.

Джерело: власна розробка автора

Пояснення цієї невідповідності між теорією та практикою лежить в невисокій точності розрахунків, що забезпечує програмний продукт Microsoft Excel, коли обчислення натурального логарифму від значень порядку 0,001 здійснюється з значними похибками. В табл. 4.13 наведено данні щодо точності оцінюваного значення параметра при різній кількості спостережень, маємо парадоксальний результат – чим менше довжина ряду, тим точніше визначається параметр.

Таблиця 4.13

Залежність точності визначення параметру моделі (4.15) від довжини ряду спостережень

Кількість періодів	35	24	18	12	6	5	4
Точність визначення параметру	29,1%	14,7%	10,6%	7,2%	4,2%	3,7%	3,2%

Джерело: власна розробка автора

Необхідно відмітити, що аналогічні результати були отримані як на модельних даних для функції (4.15) з різними значеннями параметрів, так і на реальних даних спостережень за результатами рейтингового оцінювання, що дало змогу сформулювати наступні емпіричні правила оцінювання параметру, що характеризує стимулюючі силу рейтингового управління.

1. При формуванні часового ряду спостережень враховуються ті значення, для яких зменшення наступного до попереднього перевищує 1%.

2. В якості граничного значення використовується останнє значення ряду, що отриманий за правилом 1, від якого віднімається 1% його величини.

3. У випадку, коли даних спостережень недостатньо для виконання правила 1, граничне значення визначається наступним чином:

$$a = S(T) - \Delta S, \quad (4.20)$$

де $\Delta S = S(T - 1) - S(T)$.

Таким чином, застосовуючи запропоновану модель (4.15) для оцінювання стимулюючої сили рейтингового управління із врахуванням емпіричних правил 1 - 3, маємо змогу отримати оцінки вже після 3 - 4 періодів рейтингового оцінювання регіонів.

Сукупність характеристик економічної безпеки регіонів характеризують його стан, водночас зміни стану внаслідок усвідомлених дій агента або впливу зовнішнього середовища є його поведінкою.

Для того, щоб рейтингове управління було ефективним, необхідно передбачати реакцію на нього, тобто побудувати модель в умовах рейтингового оцінювання ${}_{adm}^i Im_{real}$.

При дослідженні проблем застосування рейтингового управління залишились поза розглядом питання реакції тих елементів системи, до яких це управління застосовується, тоді як зростання активності економічних агентів, що є характерним для постіндустріальної економіки, зокрема щодо досягнення бажаної позиції в рейтингу, породжує проблему формування таких умов рейтингового оцінювання та стимулювання за результатами рейтингу, реакція на які об'єктів управління максимально відповідала б цілям управління.

Вхідними даними є умови рейтингового оцінювання та стимулювання за результатами оцінки, а саме:

1. Відома множина, впорядкована за ступенем важливості $\vec{Z} = (z_1, \dots, z_L)$, тобто для кожної підцілі z_l , $l = \overline{1, L}$ визначено коефіцієнт відносної важливості ω_l , так що $\sum_{l=1}^L \omega_l = 1$ (L – кількість елементарних цілей у структурі цілей підприємства).

2. Перелік показників оцінювання у вигляді матриці показників оцінювання $V = \{v_{jkl}\}$, де $j = \overline{1, J_{kl}}$ – номер показника в групі показників оцінювання k -го типу за l -ю метою та цільові (нормативні) значення $V^{norm} = \{v_{jkl}^{norm}\}$

3. На поточний момент (підведення результатів рейтингового оцінювання та планування дій на наступний період) відома:

- рейтингова таблиця, що дає змогу регіонів визначити своє місце в рейтингу;
- розмір преміального фонду Q , від якого обраховується загальна сума штрафів $Q^- = 0,62Q$ та загальна сума премій $Q^+ = 1,62Q$;
- розміри максимального, мінімального штрафу ($f_{\max}, f_{\min}$) та премії ($p_{\max}, p_{\min}$), а також значення d_p - додаткової премії при зменшенні рейтингу на одиницю та d_f - додаткового штрафу при збільшенні рейтингу на одиницю.

Вибір альтернативних дій залежить від того, в якій частині рейтингової таблиці знаходиться регіон за результатами оцінювання економічної безпеки, оскільки виділяють три основних групи:

- 1) регіони, рівень економічної безпеки яких є високим;
- 2) регіони, рівень економічної безпеки яких є середнім;
- 3) регіони, рівень економічної безпеки яких є низьким,

то розглянемо можливі альтернативи за кожною групою.

Для першої групи основними альтернативами є:

- A_{11} - зберегти позицію в рейтингу;
- A_{12} - підвищити свою позицію в рейтингу;
- A_{13} - погодитись на зменшення позиції в рейтингу.

Альтернатива A_{11} є однозначною, тоді як інші альтернативи потребують уточнення щодо кількості місць, на які змінюватиметься позиція регіонів в рейтингу. За наслідками альтернативи відрізняються тим, чи залишиться регіон у «своїй» групі, чи відбудеться перехід у другу групу (альтернатива A_{13} передбачає і таку можливість).

Аналогічно відбувається формування альтернатив для другої групи регіонів. Відмінністю другої групи є те, що альтернатива A_{21} означає не точне збереження місця в рейтингу, а можливість залишитися в другій групі. Таким чином, для регіонів другої групи основними альтернативами є:

- A_{21} - залишитись у другій групі за місцем в рейтингу;

A_{22} - підвищити свою позицію в рейтингу:

$A_{22.1}$ - підвищити свою позицію в рейтингу з переходом до першої групи;

$A_{22.2}$ - підвищити свою позицію в рейтингу без переходу до першої групи;

$A_{22.3}$ - підвищити свою позицію в рейтингу з метою залишитись у другій групі;

A_{13} - погодитись на зменшення позиції в рейтингу.

Індивідуальна функція корисності $U_n = U(M, Inv_n)$ фактично є зіставленням прогнозованих додаткових доходів M та тих додаткових зусиль Inv_n , які необхідно докласти при реалізації відповідної альтернативи. Аргументом функції є чистий результат - різниця між розміром матеріального стимулу за результатами рейтингового оцінювання та інвестиціями, які здійснені у розвиток регіонів:

$$\Delta_n = M_n - Inv_n. \quad (4.21)$$

Функція має нелінійний характер, що відображає, по-перше, існування порогу чутливості до змін, а по-друге, закон насичення - зменшення додаткової корисності із зростанням необхідних зусиль. При цьому чутливість до змін, яка є проявом інерційності економічних систем, проявляється при малих значеннях чистого результату Δ_n , чим інерційнішою є система, тим до більшого значення Δ_n фактично не буде спостерігатись збільшення значення функції корисності.

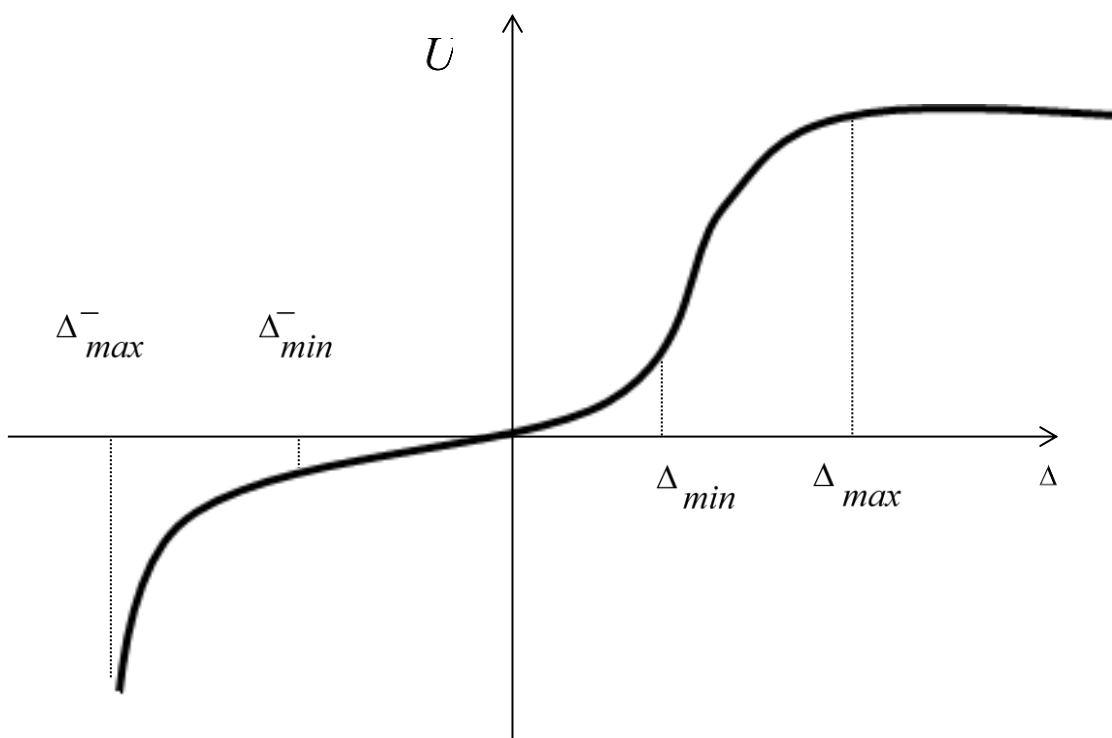
Після перевищення порогового значення Δ_n , збільшення чистого результату буде визивати значне збільшення його корисності для економічної безпеки регіонів, але раніше або пізніше вступає в силу закон насичення, коли додатковий чистий результат приносить все меншу додаткову корисність.

В економіці цей закон відомий під назвою «першого закону Госсена»- закону насичення потреб: зі збільшенням кількості певного блага гранична корисність його зменшується, а за умови повного задоволення

потреб вона дорівнюватиме нулю [141]. Строгою формою першого закону Госсена у сучасній економічній теорії є опуклість функції корисності.

З математичної точки зору це означає, що функція корисності має точку, в якій її друга похідна змінює знак з позитивного на негативний.

Таким чином, для математичного моделювання функції корисності при $\Delta_n > 0$ необхідно застосовувати S-подібну функцію, схематично таку функцію наведено на рис. 4.17, по горизонтальній вісі відкладається розмір чистого результату Δ_n , а по вертикальній – значення функції корисності.

Рис. 4.17. Загальний вигляд функції корисності економічної безпеки регіонів в умовах рейтингового управління

Джерело: власна розробка автора

З рис. 4.17 видно, що поведінка функції корисності різниться для додатних значень чистого результату Δ_n та від'ємних.

Після досягнення порогу чутливості корисність зменшується за експоненціальним законом: чим більше абсолютне значення від'ємного чистого результату тим швидше збільшується абсолютне значення функції корисності.

Наявність асиметрії в реакції на додатне та від'ємне значення чистого результату є відомим результатом в теорії економічної поведінки агентів [30].

Розглянемо процедуру прийняття рішення регіоном, який знаходиться в першій групі рейтингової таблиці, його місце в групі R_n , всього в першій групі N_1 регіонів, тобто відстань до верхівки рейтингу дорівнює $R_n - 1$, а до другої групи $N_1 - R_n + 1$.

Щодо альтернативи A_{11} - зберегти позицію в рейтингу, то найкращим станом зовнішнього середовища для регіонів, поведінка якого моделюється, буде ситуація, за якої всі інші регіони задоволені своїм станом та не будуть докладати жодних зусиль для зміни своєї позиції в рейтингу. Тоді і йому не має необхідності докладати зусиль і його витрати дорівнюватимуть нулю.

Запропоновану модель поведінки регіонів в умовах рейтингового оцінювання необхідно реалізувати у вигляді багатоагентної імітаційної моделі, при проведенні експериментів з якою можна буде отримати не тільки результати індивідуального прийняття рішень, але й спостерігати ефекти впливу рішень одних на позицію в рейтингу інших, що дасть змогу керівництву регіонів прогнозувати рівень економічної безпеки і на основі отриманих варіантів прогнозу обирати оптимальні умови.

Для оцінювання інтегрального показника забезпечення економічної безпеки регіонів необхідно пронормувати відповідні показники, поділивши їх на максимально можливе значення, нормоване значення буде належати відрізку від 0 до 1. Для згортання отриманих нормованих значень в інтегральний показник необхідно визначити ваги показників.

При розрахунку інтегрального показника вважалось, що нормативне нормоване значення дорівнює 1 по всім показникам, крім того не обчислювалась відстань до нормативного значення, а інтегрувались самі значення показників, тому чим ближче отримане значення до 1, тим вище рівень показника.

Результати, що представлені в додатках 13-20 ще раз підтверджують, наскільки важливо в процесі оцінювання чітко встановлювати цілі розвитку регіонів, а відповідно, і коефіцієнти відносної важливості цих цілей.

В концепції моделювання управління економічною безпекою регіонів в ринковій економіці зазначається, що заключним етапом управління є оцінювання економічної безпеки регіонів, яке здійснюється шляхом співставлення інвестицій в розвиток регіонів та отриманих результатів. Взагалі реалістичне та науково обґрунтоване оцінювання ефективності інвестиції позитивно впливає на активізацію інвестиційної діяльності регіонів.

В дослідженнях сучасних українських вчених значної уваги приділено вирішенню саме цієї проблеми. Так, разом із загальною економічною ефективністю запропоновано розглядати часткову ефективність її окремих частин і чинників, що впливають на неї. Мірою часткової ефективності є її внесок у загальну ефективність.

Ідеальний стан регіонів, який відповідає стратегічним цілям України, зафіксовано у нормативних значеннях показників оцінювання, тому чим сильніше зменшується значення середньої інтегральної оцінки $\bar{I}$ (4.5), тим більший економічний ефект за першим напрямом:

$$\Delta \bar{I} = \bar{I}_0 - \bar{I}_t, \quad (4.22)$$

де $\bar{I}_0$ - базове значення середньої інтегральної оцінки,

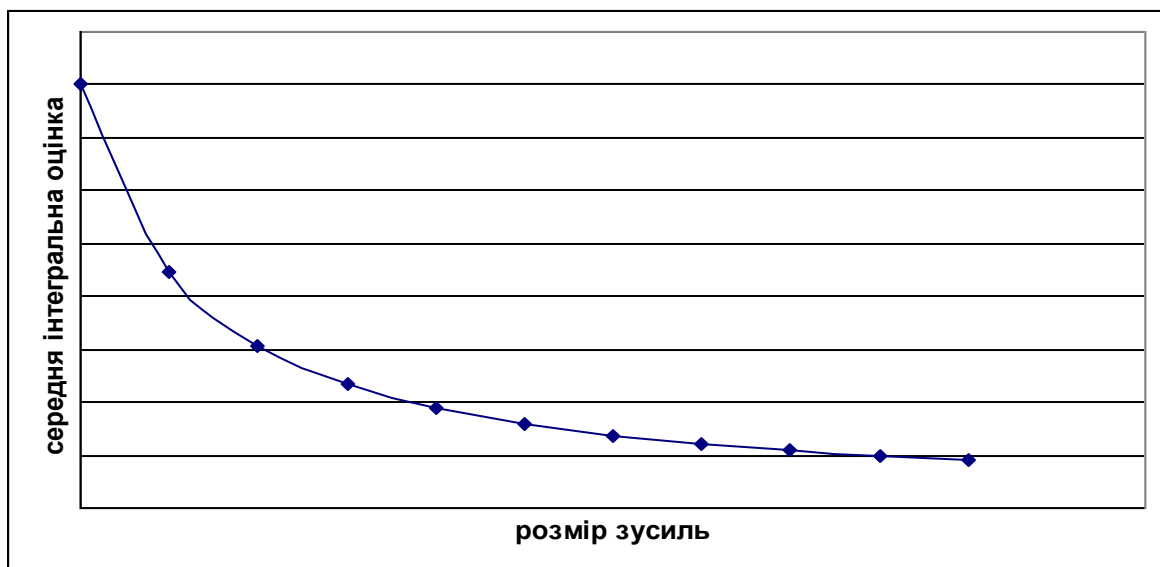
$\bar{I}_t$ - значення середньої інтегральної оцінки на момент рейтингового оцінювання після здійснення інвестицій в рейтингове управління.

Рис. 4.18. Система показників ефективності здійснення функцій управління економічною безпекою регіонів на основі методу досягнення цілей

Джерело: власна розробка автора

Залежність динаміки середньої інтегральної оцінки від прикладених зусиль є нелінійною і спадаючою згідно з дією ефекту насичення, при обґрунтуванні функції корисності (рис.4.19).

Рис 4.19. Схематичне зображення залежності середньої інтегральної оцінки від прикладених зусиль

Джерело: власна розробка автора

В найпростішому випадку таку залежність описує гіперболічна крива

$$\bar{I} = \frac{1}{1/\bar{I}_0 + \varepsilon q}, \quad (4.23)$$

де q - сумарний обсяг інвестицій в покращення використання та розвиток потенціалу регіонів, грн.;

ε - параметр моделі, який характеризує віддачу від інвестицій, 1/грн.

При $q = 0$ маємо $\bar{I} = \bar{I}_0$. Враховуючи (4.22) та (4.23), отримаємо

$$\Delta \bar{I} = \bar{I}_0 - \bar{I}_t = \frac{\varepsilon q_t (\bar{I}_0)^2}{1 + \varepsilon q_t \bar{I}_0}, \quad (4.24)$$

тобто економічний ефект за першим напрямом нелінійно залежить від початкового стану регіонів, прикладених зусиль та коефіцієнту віддачі від інвестицій в забезпечення економічної безпеки регіонів.

Відповідно, ефективність визначатиметься як

$$\frac{\Delta \bar{I}}{q_t} = \frac{\varepsilon (\bar{I}_0)^2}{1 + \varepsilon q_t \bar{I}_0}. \quad (4.25)$$

З (4.25) видно, що ефективність інвестицій в регіон зменшується за гіперболічним законом, тому при досягненні визначеного керівництвом рівня середньої інтегральної оцінки, цілі розвитку регіонів, які відповідають стратегічним цілям підвищення рівня економічної безпеки можна вважати досягнутими, і необхідності зміни в стратегічні цілі для подальшого розвитку.

Розглянемо визначення рівня економічної безпеки на прикладі Миколаївського регіонів та результатів рейтингового управління. Будемо застосовувати інтегральний показник, розрахований за абсолютними показниками використання ресурсного потенціалу регіонів. В табл. 4.14 наведено вхідні дані для оцінювання параметрів функції (4.25).

Першим кроком є визначення параметру ε , який характеризує віддачу від інвестицій, порівнюючи початкове значення $\bar{I}_0 = 0,399841$ та $\bar{I}_1 = 0,390338$ з витратами $q_1 = 2940$ тис. грн., отримаємо за (4.25) $\varepsilon = 0,0000207$ 1/ тис. грн.

Далі вже із оціненим значенням параметру ε визначаємо розрахункове значення середнього інтегрального показника за місяць. Підставляючи у (5.2) значення $\bar{I}_0 = 0,399841$, $q_2 = 6458$ тис. грн., отримаємо $\bar{I}_2^r = 0,379547$, яке відрізняється від $\bar{I}_2 = 0,379549$ на $0,000002$, що підтверджує адекватність моделі (4.25) для формалізації залежності середнього інтегрального показника економічної безпеки регіонів від розміру інвестицій.

Таблиця 4.14

**Дані інвестицій в рейтингове управління та отриманих результатів
Миколаївського регіонів за квітень-липень 2020 р.**

№	Місяць	Витрати на розвиток, тис. грн	Кумулятивні витрати на розвиток, тис. грн	Досягнутий рівень інтегрального показника
1	Квітень	2940	2940	0,399841
2	Травень	3518	6458	0,390338
3	Червень	4200	10658	0,379549
3	Липень	4820	15478	0,367421

Джерело: власна розробка автора

На основі моделі (4.25) та планованого обсягу інвестицій 32000 тис. грн. маємо змогу розрахувати прогнозне значення середнього інтегрального показника на кінець року та його приріст за 9 місяців: $\bar{I}_8^r = 0,316084$; $\Delta \bar{I} = 0,083757$. Тоді ефективність рейтингового управління за (4.25) складатиме:

$$\frac{\Delta \bar{I}}{q_t} = \frac{0,083757}{32} = 0,0026 \text{ 1/тис.грн.} \quad (4.26)$$

Оскільки ефективність за (4.25) залежить від початкового значення інтегрального показника та коефіцієнту віддачі від інвестицій, за (5.5) не має можливості остаточно зробити висновок щодо ефективності рейтингового управління, цей показник може бути застосований для співставлення

ефективності за різними показниками та для планування подальших інвестицій при управлінні економічною безпекою регіонів.

Що стосується соціально-економічного ефекту, то він є невід'ємною частиною економічної безпеки регіонів. Для оцінювання цього ефекту розглянемо структуру інвестицій в розвиток трудового потенціалу:

$$q = Q + \sum_{n=1}^N Q_n, \quad (4.27)$$

де Q - інвестиції в трудовий потенціал в умовах рейтингового управління,

$\sum_{n=1}^N Q_n$ - сумарні інвестиції.

Тоді відношення інвестицій працівників до загальної суми інвестицій буде характеризувати соціально-економічний ефект від впровадження системи рейтингового управління регіоном.

Перейдемо до розгляду другого напрямку оцінювання ефективності рейтингового управління, а саме за результатами зростання загальної економічної ефективності підприємства. Для моделювання ефекту будемо використовувати виробничу функцію Коба-Дугласа, вдосконалену з урахуванням особливостей рейтингового управління. Нехай

$$Y = e^{\alpha_0} K^{\alpha_1} L_1^{\alpha_2} L_2^{\alpha_3}, \quad (4.28)$$

де Y - обсяг виробленої продукції регіоном в грошовому вимірі,

e^{α_0} - параметр моделі, який враховує вплив факторів, які не включено до моделі,

K - витрати капіталу,

L_1 - витрати на оплату праці,

L_2 - витрати на розробку та впровадження системи рейтингового управління, включаючи витрати на підтримку функціонування інформаційно-аналітичної системи рейтингового управління,

$\alpha_1 > 0, \alpha_2 > 0, \alpha_3 > 0$ - параметри, які характеризують внесок відповідних факторів виробництва.

Оцінювання параметрів моделі (4.29) здійснюється методами регресійного аналізу на основі статистичних даних спостережень за економічною безпекою регіонів в умовах рейтингового управління. Загальну відповідь щодо існування позитивного впливу впровадження рейтингового управління на результати діяльності регіонів можна отримати шляхом аналізу статистичної значущості параметра α_3 : якщо він статистично значущий, то позитивний вплив є. Чим більше значення параметру α_3 , тим значніший вплив рейтингового управління на діяльність регіонів.

Ступінь впливу факторів на загальний результат можна також оцінити, застосовуючи міру інформативності Кульбака [100, 144]. Для цього на першому етапі визначаються два режими – А та В – роботи регіонів, які характеризують різні інтервали значень вихідної змінної Y .

На другому етапі впорядковуються значення кожної вхідної змінної, отриманий ряд розбивається на інтервали, ширина інтервалу визначається

$$h_i = \frac{X_i^{\max} - X_i^{\min}}{1 + 3,22 \ln T}, \quad (4.30)$$

де T – кількість спостережень в обох режимах А та В,

i - номер вхідної змінної (фактора).

Третій етап полягає у визначенні частоти попадання вихідної змінної Y до відповідного режиму (А або В) для значень вхідної змінної з кожного інтервалу, що визначений на етапі 2.

Наступний, четвертий етап, не є обов'язковим, він виконується, якщо в отриманих результатах є значні відхилення («викиди») – це етап згладжування частот методом ковзної середньої.

Після отримання згладжених частот (без значних відхилень) розраховуються діагностичні коефіцієнти для кожного інтервалу:

$$DK_i^j = 10 \lg \left(\frac{Y_A^j}{Y_B^j} \right), \quad (4.31)$$

де j - номер інтервалу для змінної i .

Міра інформативності Кульбака розраховується для кожного інтервалу j зміни кожного фактору i :

$$J_i^j = \frac{1}{2} DK_i^j (P(X_i^j / A) - P(X_i^j / B)), \quad (4.32)$$

де $P(X_i^j / A)$, $P(X_i^j / B)$ - ймовірність попадання вихідної змінної в режим А та В відповідно при виборі значення вхідної змінної X_i^j .

Загальна інформативність фактору за Кульбаком дорівнює сумі значень інформативності за всіма інтервалами:

$$J^j = \sum_i J_i^j. \quad (4.33)$$

На основі даних щодо діяльності Миколаївського регіонів було оцінено параметри виробничої функції та отримано

$$Y = e^{1,78} K^{0,68} L_1^{0,21} L_2^{0,27}. \quad (4.34)$$

В режимі А значення фактору L_2 дорівнювало нулю, тобто на формування результатів економічної безпеки розглядався вплив двох факторів – капіталу та фонду оплати праці. Сумарне значення коефіцієнтів $\alpha_1 + \alpha_2 = 0,89 < 1$, що свідчить про недоцільність збільшення масштабів виробництва за рахунок цих двох факторів. Після введення в дію фактора L_2 сума коефіцієнтів $\alpha_1 + \alpha_2 + \alpha_3 = 1,17$ перевищила одиницю, тобто при застосуванні рейтингового управління регіонів з'явилась можливість зростання масштабів виробництва продукції.

Обчислення міри інформативності Кульбака за (5.8)-(5.11) дало наступні результати: $J^K = 2,18$, $J^{L_1} = 0,96$ та $J^{L_2} = 1,34$, таким чином найбільше на обсяг виробленої продукції впливає розмір капіталу, а на другому місці – витрати на впровадження системи рейтингового управління. Це можна вважати додатковим підтвердженням ефективності витрат на рейтингове управління.

Соціально-економічний ефект від впровадження рейтингового управління регіоном за другим напрямом полягає в збільшенні рівня доходів працівників. Пропонується на основі інформаційної системи створити спеціальну імітаційну модель – «тренажер», за допомогою якої можна ознайомитись із системою, спробувати приймати різні рішення щодо своєї поведінки та розвитку власного трудового потенціалу, оцінювати наслідки прийнятих рішень.

Таким чином, запропоновано систему комплексного оцінювання ефективності впровадження рейтингового управління економічною безпекою регіонів, яка враховує інтереси регіонів і дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо інвестицій в розвиток регіонів.

Висновки до розділу 4

Результати досліджень дозволяють зробити наступні висновки:

1. В процесі дослідження визначено, що протягом 2013-2020 рр. відмічаються негативні тенденції в розвитку економіки України і її регіонів, пов'язані, насамперед, з загрозами безпечному соціально-економічному розвитку, серед яких, у першу чергу, слід зазначити офіційну невизначеність регіональної сфери у системі національної безпеки та недосконалість правової бази та збільшення розриву в рівні соціально-економічного розвитку регіонів. За рівнем економічної безпеки виділено такі райони: високого рівня економічної безпеки 3 регіони, середнього - 18 і низького - 3 рівня. Лідируючі позиції і максимальний рівень економічної безпеки займає м. Київ. Так, за останні роки міжрегіональна диференціація з багатьма показниками, основними з яких є валовий регіональний продукт на одну особу, випуск промислової продукції та прибуток на душу населення, значно збільшилась.

2. Запропонована модель динамічного рейтингу забезпечення економічної безпеки регіонів України спрямована на підвищення рівня економічної безпеки регіонів. Всі показники, що застосовуються для

оцінювання, розподілено на три групи з погляду можливої швидкості їх зміни – швидкі, середні та повільні, що є результатом дії стимулювальної сили рейтингу. Таким чином відкритість рейтингу сприяє підвищенню економічної безпеки регіонів – коли регіональне керівництво знає про зміни нормативних значень, це сприяє покращенню показників оцінювання.

3. Запропоновано модель стратегічних детермінант забезпечення економічної безпеки регіонів України в умовах рейтингового управління для виокремлення пріоритетних завдань процесу стратегічного проектування. Досліджено аспекти застосування виробничих функцій до визначення раціональної кількості ресурсів, зокрема трудових та фінансових, при цьому встановлено, що формально оптимальне рішення максимізації показника економічної безпеки може привести до функціонування регіонів в зоні насичення, коли фактично відбувається зайве використання ресурсів, що веде до виснаження потенціалу регіонів. Доведено, що модель рейтингового оцінювання може застосовуватись для аналізу додаткового приросту обсягу виробленої продукції в грошовому вимірі при збільшенні витрат на рейтингове управління регіонів з метою визначення їх раціонального обсягу. Пріоритетним завданням процесу стратегічного проектування визначено розробку системи комплексного оцінювання ефективності впровадження рейтингового управління економічною безпекою регіонів, яка враховує інтереси регіонів і дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо інвестицій в розвиток регіонів.

4. Розроблена концептуальна модель забезпечення економічної безпеки регіонів України в умовах рейтингового управління із застосуванням показників динамічного рейтингу спрямованого на підвищення рівня економічної безпеки регіонів, оскільки при розрахунку рейтингу регіонів враховуються різноманітні показники, які характеризують досягнутий рівень економічної безпеки. Всі показники, що застосовуються для оцінювання, розподілено на три групи з погляду можливої швидкості їх зміни – швидкі, середні та повільні.

РОЗДІЛ 5

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

5.1. Інноваційний вимір забезпечення економічної безпеки

Сьогодні в Україні існує об'єктивна необхідність реалізації інноваційного потенціалу, підвищення інноваційної активності та прискорення процесу переходу до інноваційної моделі розвитку регіонів. Активне використання досягнень науково-технічного прогресу в рамках проведення інноваційної політики є дієвим стримуючим чинником економічної кризи, яка триває. За змістом інноваційна модель економіки є описом оптимальних організаційних, економічних та управлінських процесів прийняття рішень на рівні регіонів з питань використання ресурсів на основі нових наукових розробок.

Аналізуючи різноманітність підходів до цієї проблеми, відзначимо, що вітчизняний досвід підприємницької діяльності та історія комерційного успіху світових лідерів переконливо доводять, що саме інновації є одним із основних факторів, що визначають сьогодні конкурентоспроможність економічних систем, в тому числі й регіональних, їхній розвиток та економічну безпеку.

Активізація інноваційної діяльності на регіональному рівні обумовлює необхідність ефективного використання і вдосконалення інноваційного потенціалу, підвищення інтенсивності інвестиційних процесів та розвитку інноваційної інфраструктури. Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2027 року, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 (далі – Стратегія) [116], визначає основний вектор розвитку регіонів та встановлює інтегрований підхід до формування і реалізації державної регіональної політики, який передбачатиме поєднання таких складових частин:

- 1) підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів шляхом оптимізації і диверсифікації структури економіки, забезпечення ефективної

спеціалізації регіонів з пріоритетним використанням власного ресурсного потенціалу;

2) досягнення рівномірного та збалансованого розвитку територій, розвиток міжрегіонального співробітництва, запобігання поглибленню соціально-економічних диспропорцій;

3) застосування єдиних підходів до формування і реалізації політики регіонального розвитку, створення єдиної системи стратегічного планування та прогнозування розвитку держави і регіонів, оптимізація системи територіальної організації влади.

Стратегія визначає завдання та інструменти для розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня економічного потенціалу територій, продуктивності їх економіки, прибутковості бізнесу та доходів населення і, як наслідок, створення умов для загального підвищення соціальних стандартів, якості життя та розвитку бізнес-середовища.

Також Стратегія в рамках підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів передбачає підвищення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності регіонів у тому числі шляхом удосконалення регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури; формування сприятливого інвестиційного клімату та розвитку науково-інноваційного співробітництва державного та недержавного сектору науки, вищих навчальних закладів і наукових установ з реальним сектором економіки.

Сучасний стан соціально-економічного розвитку більшості регіонів країни характеризується недостатнім рівнем щодо ефективності використання інноваційного ресурсного потенціалу що створює стримуючі фактори розвитку регіональної інноваційної системи та конкурентоспроможності національної економіки, в той час як реальні економічні умови вимагають динаміки інноваційної діяльності та ефективної організації функціонування інноваційної інфраструктури.

Тобто, формування конкурентоспроможного потенціалу регіонів є однією з найважливіших цілей держави, реалізація цього завдання пов'язана

із створенням та розвитком конкурентних переваг, у тому числі на основі інноваційного розвитку та забезпеченням інвестиційної привабливості регіонів. При цьому, регіони (шляхом реалізації відповідних повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування) повинні розробляти відповідні стратегії інноваційного розвитку, заходи їх реалізації, враховуючи ресурсні можливості наявного інноваційного потенціалу. Тобто, інноваційний потенціал регіонів – це спроможність регіонів, використовуючи наявні ресурси та інфраструктуру, створювати інноваційний продукт та впроваджувати його на ринок, тобто основним визначальним фактором інноваційного потенціалу регіонів є сукупні ресурсні можливості певного регіонів до створення та впровадження інновацій.

За функціональним призначенням інноваційного потенціалу розрізняють дві наступні групи функцій:

1) загальні функції інноваційного потенціалу-генеруюча (забезпечення умов для виникнення ідеї нововведення), виробнича (перетворення ідеї нововведення в конкретний інноваційний продукт) та збутова (впровадження інноваційного продукту на ринок);

2) спеціальні функції інноваційного потенціалу, це створення основи для кооперації цього економічного регіонів з іншими районами країни, а при експортній орієнтації регіонів – також з-за кордоном та функція забезпечення умов для покращання добробуту населення.

Інноваційний потенціал регіонів та країни в цілому, представлений як складна комплексна система, що складається із організації інноваційної діяльності, розвитку підприємництва у науково-технічній сфері, планування даної діяльності та впровадження інноваційних проектів у виробництво, державної підтримки і заходів, які стимулюють учасників інноваційного процесу (фінансування, кредитування, страхування, оподаткування) на всіх його стадіях (створення, розповсюдження, впровадження та освоєння інновацій у виробництво), ціноутворення на всіх етапах з урахуванням

економічних інтересів його учасників, повинен також містити економічний механізм розвитку інноваційних процесів.

Слід погодитись, що інноваційний потенціал регіонів є частиною соціально-економічного потенціалу території, являє собою накопичену сукупність ресурсів і вважається визначальним для конкурентоспроможності регіонів, короткостроковому періоді, впливає на формування і розвиток конкурентних переваг у довгостроковому періоді та є основою для здійснення інноваційної діяльності. При цьому, інноваційний потенціал як базис щодо реалізації фундаментальних і прикладних наукових досліджень та подальшої комерціалізації нових продуктів, технологічних процесів, організаційних структур і методів господарювання, повинен мати відповідне забезпечення.

Ефективна, доцільна і збалансована політика регіональної влади у сфері інноваційної діяльності виступає основним фактором на шляху сталого розвитку інноваційного потенціалу регіонів. Для цього держава зобов'язана стати безпосереднім провідником інноваційного розвитку, замовником та організатором досліджень і розробок. При цьому необхідно здійснення постійного моніторингу як стимулюючих, так і стримуючих розвиток потенціалу факторів, а також оцінювання наявних регіональних показників рівню інноваційного потенціалу та результативності інноваційної діяльності.

Слід погодитись, що ключовими факторами стримування розвитку виступає дефіцит інвестиційних ресурсів, джерел фінансування та недостатній рівень інноваційної діяльності, нерозвинена інноваційна інфраструктура. З огляду на це, важливим вбачається підвищення інвестиційної привабливості інноваційних об'єктів шляхом запровадження супроводу інноваційних проектів та надання різноманітних пільг або підтримки на місцевому рівні.

З позиції регіонів як господарюючого суб'єкта інноваційно-орієнтовану господарську діяльність необхідно розглядати як один з основних засобів їхньої адаптації до постійних змін умов зовнішнього середовища. Інноваційна діяльність включає виявлення формування відповідної інформаційної бази, здійснення інноваційного процесу у регіоні; організацію інноваційної

діяльності регіональних суб'єктів господарювання. Цілеспрямована систематична інноваційна діяльність вимагає безперервного аналізу основних факторів розвитку інноваційного потенціалу регіонів.

Для забезпечення сталого інноваційного розвитку регіонів необхідно визначення факторів, що стримують регіональний інноваційний розвиток та здійснення заходів щодо активізації (стимулювання) інноваційного потенціалу, основними з яких повинні бути заходи фінансового стимулювання (в тому числі пільгове стимулювання та фінансування розбудови інноваційної інфраструктури комерційними структурами, державними органами влади та громадськими організаціями) та засоби щодо вдосконалення регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури. При цьому, пріоритетом для діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в рамках здійснення регіональної інноваційної політики повинно бути формування ефективного і прозорого механізму фінансового забезпечення регіонального розвитку та створення умов, щодо збереження, розвитку і ефективної реалізації інноваційного потенціалу при наявності відповідного нормативно-правового, організаційно-економічного та соціально-інституційного забезпечення.

В Україні мережа наукових організацій, призначення якої – забезпечення високого науково-технічного рівня розвитку економіки, на жаль, зменшується. Так, у 2020 р. кількість організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи, становила 1 510, у 2019 р. – 1 303, у 2018 р. – 999. Як і в попередніх періодах, найбільша кількість наукових організацій зосереджена у промислово розвинених регіонах: у м. Київ – 31,4% загальної кількості, у Харківській області – 16,2%, Львівській – 7,2%, Дніпропетровській – 5,7%, Одеській – 5,1%. Таким чином, на п'ять регіонів припадає 65% загальної кількості наукових установ. Визначальною характеристикою розвитку інноваційного потенціалу є наукові кадри. Загальна кількість працівників організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи, на кінець 2020 р. становила 109,6 тис. осіб, у т. ч. дослідників – 58,7 тис.,

техніків – 10,7 тис. У регіональному розподілі 46% працівників знаходиться у Києві, 16,9% – у Харківській, 9% – у Дніпропетровській, 4,3% – у Львівській, 4% – у Запорізькій областях. За даними статистики, у 2014 р. чверть загального обсягу витрат була спрямована на виконання фундаментальних досліджень, які на 96% фінансувалися за рахунок бюджетів різних рівнів, частка витрат на виконання прикладних досліджень становила 16,5% (понад дві третини профінансовано за рахунок бюджетів). Загальний обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій, склав у 2020 р. 10 950,7 млн. грн. [142]. Найбільш активно наукові дослідження і розробки виконували у м. Київ – 46% загального обсягу, Харківській – 19,2%, Дніпропетровській – 11,4%, Запорізькій – 4,4%, Миколаївській – 3,1% та Львівській – 2,7% областях. Протягом 2020 р. науковими організаціями України виконано 43 тис. робіт, більше двох третин із них впроваджено у виробництво. Із загальної кількості робіт 10,8% спрямовано на створення нових видів виробів; 7,5% – на нові технології; 2,5% – на нові матеріали [143]. У загальній кількості виконаних робіт найбільшу частку займають м. Київ – 17 766, Харківська – 8 182, Дніпропетровська – 2 281, Одеська – 2 248, Львівська – 1 913, Кіровоградська – 1 796 області. У 2020 р. зменшилися показники кількості поданих заявок на видачу та отримання охоронних документів. Кількість поданих заявок знизилася в порівнянні з 2013 р. на 4%, кількість отриманих охоронних документів – на 7%. Така тенденція свідчить про неефективне використання існуючого винахідницького потенціалу та перешкоджає успішності здійснення інноваційної діяльності. Кількість використаних винаходів загалом по Україні знизилася з 2 161 у 2019 р. до 1 808 у 2020 р., передусім у пріоритетних галузях – металургійній та виробництві електричного устаткування. У порівнянні з іншими регіонами найбільша кількість авторів об'єктів промислової інтелектуальної власності знаходиться у місті Києві, Дніпропетровській, Харківській та Одеській областях. Слід відмітити зменшення загальної кількості осіб, що здійснюють винахідницьку діяльність, серед основних причин такого явища – застарілі

форми організації фундаментальних досліджень, матеріально не забезпечені робочі місця з незначними можливостями кар'єрного росту та визнання, загальна недооцінка суспільством ролі фундаментальних досліджень в економічному зростанні країни. У 2020 р. інноваційну діяльність в Україні здійснювали 1 609 підприємств, або 16,1% загальної їх кількості, у 2019 р. – 1 715 підприємств, або 16,8%. У регіональному розрізі найбільша їх кількість зосереджена у Києві (168), Харківській (191), Львівській (129), Дніпропетровській (109), Запорізькій (108) областях. Інноваційні підприємства становлять, як відомо, основу виробничого комплексу регіонів, тому про рівень його розвитку може свідчити інтенсивність інноваційної діяльності на рівні певного регіонів. Із метою здійснення інноваційної діяльності вітчизняні підприємства витратили 7,7 млн. грн., більша частина коштів (66,4%) спрямовувалася на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; 15,9% – на здійснення науково-дослідних робіт власними силами; 6,9% – на придбання результатів науково-дослідних робіт інших підприємств; 10,1% – на навчання та підготовку персоналу; 0,6% – на придбання інших зовнішніх знань. Також у 2019 р. до 905 одиниць зменшилася кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію (у 2013 р. вона становила 1 031), шість регіонів забезпечили 48% аналізованого показника. Найвищі показники частки продукції, що була новою для ринку, по відношенню до загального обсягу інноваційної продукції за регіонами показали Закарпатська (76,9%), Одеська (75,1%) та Сумська (59,6%) області. Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за кордон у 2020 р., становила 295, що на 49 підприємств менше, ніж у 2019 р. Лідерами за цим показником є Дніпропетровська, Запорізька, Львівська, Харківська області та місто Київ. Протягом 2019 р. передові технології створювали 106 підприємств, 28,3% з яких знаходиться у Києві, 16% – у Харківській, по 7,5% – у Дніпропетровській та Івано-Франківській, 5,7% – у Донецькій областях. Загальна кількість створених технологій – 309 одиниць, із них 90% – нові для України. Кількість використаних передових технологій – 17 442. За терміном

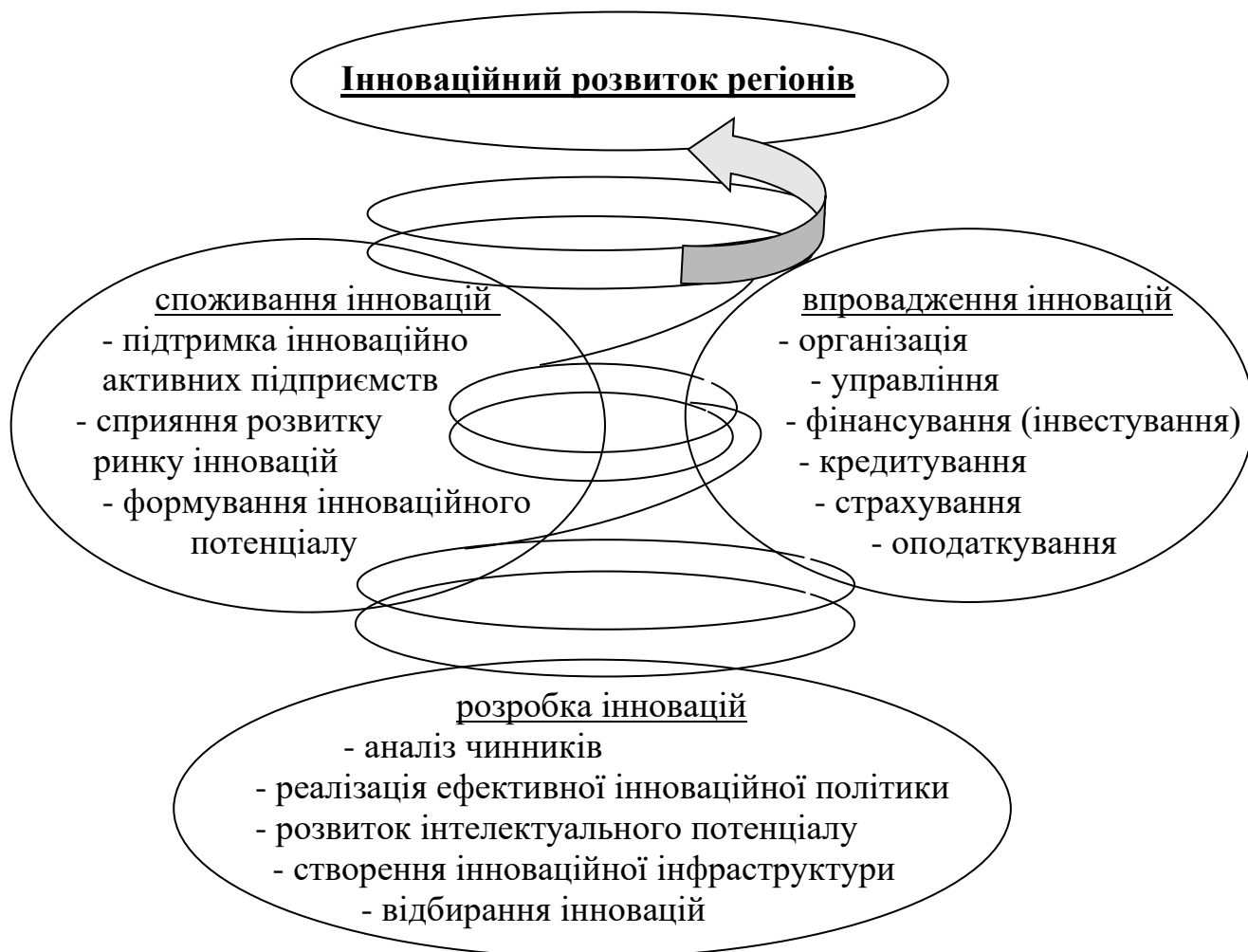
упровадження 20,5% із них належать до групи технологій до одного року, у той же час 26,4% належать до технологій, які використовуються більше 10 років. Як показує світовий досвід, модернізація регіональної промисловості неможлива без упровадження передових досягнень науки і техніки, використання прогресивних ресурсо- та енергозберігаючих технологій. У 2020 році лише 25% упроваджених нових технологічних процесів відносилися до групи маловідходних та ресурсозберігаючих (у 2013 р. – 31,8%). У 2020 р. 1 636 підприємств використовували у своїй діяльності передові технології, з яких кожне четверте зосереджено у Харківській області та кожне десяте – у Києві. Щодо оформлення правової охорони, то на створені передові технології було видано 769 охоронних документів. Найбільше фактів використання винаходів зафіксовано у Харківській та Донецькій областях, м. Київ; корисних моделей – у Харківській, Донецькій та Вінницькій областях; промислових зразків – у Тернопільській, Львівській, Харківській областях та м. Київ.

Одним з основних заходів антикризової політики України правомірно вважається стимулювання інноваційного процесу за рахунок:

- розробки відповідальної регіональної політики по відношенню до управління і розвитку інноваційної діяльності, активізації взаємодії регіональних та державних органів управління;
- здійснення підтримки інноваційно направлених інвестицій у бік регіонів як у вигляді прямого залучення коштів, так і створенням сприятливого інвестиційного клімату.

Інноваційна політика розвитку регіонів, з одного боку, - чітко проаналізована в законодавчому аспекті система економічних, правових, адміністративно-організаційних, науково-технічних, виробничих, управлінських, фінансових та інших заходів для створення інноваційного клімату в регіоні; а з іншого, - політика, здійснювана на базі загальнодержавного законодавства самими регіонами для досягнення тих чи інших регіональних і місцевих цілей і завдань шляхом використання інноваційного потенціалу регіонів. Така політика своїми основними

завданнями поєднує науку, техніку, економіку, підприємництво і управління та є орієнтованою на використання інтелектуальних ресурсів регіонів, розвиток високотехнологічних виробництв та пріоритетів економіки; результатом реалізації є активізація регіонального соціально-економічного зростання. Модель інноваційного розвитку регіонів представлено на рис. 5.1.

Рис. 5.1. Модель інноваційного розвитку регіонів в рамках процесу забезпечення економічної безпеки

Джерело: систематизовано автором

Головною вимогою до такої моделі є утворення всіма її складовими єдиної системи економіко-господарських важелів, що діють злагоджено, комплексно, у сукупності своїй спрямовані на зростання ефективності виробництва. Дана модель повинна чітко визначатися у національній концепції економічно безпечного розвитку як головний стратегічний

інструмент досягнення основної мети та охоплювати весь інноваційний процес, що дозволить:

- уникнути дублювання функцій управління різними інституціями державного і регіонального підпорядкування і подолати територіальну асиметрію управлінської функції в цілому;

- забезпечити узгодження зон впливу наукових центрів, інноваційних центрів та центрів соціально-економічного районування і на основі цього попередити деформації в протіканні інноваційних територіально-структурних процесів, нейтралізувати їх слабкість, анархічність і різноспрямованість;

- підвищити ефективність управління інноваційними процесами та здійснювати контроль за своєчасністю реалізації управлінських рішень.

При цьому характерними ознаками інноваційної моделі розвитку регіонів слід вважати стимулювання інноваційних процесів за допомогою законодавства; інтеграцію науки й освіти як пріоритету державної підтримки; домінування інтелектуального характеру праці над індустриальним; інтегровані технології; високу вартість робочої сили. Для створення інноваційної моделі необхідні певні передумови, серед яких є такі: наявність унікальних природних ресурсів; розвинута мережа ВНЗ і наукових організацій; високий освітній рівень населення; наявність наукових надбань у різних сферах діяльності, що належать до пріоритетних високотехнологічних і визначають високий рівень розвитку.

Для побудови обґрунтованої концепції механізму реалізації політики інноваційного розвитку регіонів і дієвих антикризових заходів запропоновано згрупувати регіони за рівнем інноваційної проблемності.

Таблиця 5.1

Інноваційна проблемність регіонів України

Рівень проблемності	Регіони	Пріоритетні антикризові заходи, які необхідно взяти до уваги в регіональній політиці України
Середній	Харківська, м. Київ, Запорізька, Сумська,	Перебудова інноваційної інфраструктури, зміцнення і нарощування

	Львівська, Донецька, Дніпропетровська, Тернопільська	інноваційного потенціалу, активізація дифузії інновацій в регіони кризового стану
Високий	Київська, Полтавська, Івано-Франківська, Одеська, Черкаська, Вінницька, Чернігівська, Кіровоградська	Зміцнення інноваційної інфраструктури. Створення суб'єктів базової інфраструктури (науково-дослідні інститути, державні лабораторії, лабораторії промислових підприємств і т. п.). Інтенсифікація інноваційної діяльності
Кризовий стан	Херсонська, Житомирська, Миколаївська, Закарпатська, Волинська, Хмельницька, Чернівецька, Луганська, Рівненська	Забезпечення доступності до інноваційної інфраструктури і розвиток найважливіших елементів допоміжної інноваційної інфраструктури безпосередньо в проблемних регіонах. Активізація інноваційної діяльності. Реалізація окремих інноваційних соціально значущих проєктів. Обмін досвідом

Джерело: власна розробка автора (Додаток Ж)

Переходу економіки регіонів України на інноваційний шлях розвитку перешкоджає низка невирішених проблем. Це в першу чергу, відсутній механізм інноваційного розвитку регіонів, одним з основних елементів якого є підвищення економічної активності території за рахунок інноваційності економіки.

Рис. 5.2. Типи регіонів України за інноваційною проблемністю

Джерело: власна розробка автора (Додаток Ж)

Реалізація інноваційних проектів на регіональному рівні ускладнюється такими чинниками:

- не завжди задачі інноваційного проекту, який підтримує регіональна влада є стратегічно важливими для даного регіонів;
- обмежені можливості формування бюджету інноваційного розвитку органами місцевого самоврядування;
- також відмічається низький рівень ефективності діяльності виконавчих органів влади, підприємницьких структур у сфері реалізації інноваційних проектів регіонального рівня;
- існування позаекономічної конкуренції корупційних монополістичних угруповань;
- несприятливий інвестиційний клімат та соціально-політична нестабільність.

Тому, серед пріоритетів є посилення ролі регіонів у інноваційному розвитку національної економіки на основі соціально-економічних перетворень, повинні бути такі:

- надання регіонам і муніципальним утворенням статус безпосередніх учасників і організаторів процесу технологічного відновлення на якісно новій інноваційній основі;
- залучення до складу регіональних мережних моделей малого виробничого й інноваційного бізнесу;
- використання державно-приватного партнерства як один із базових механізмів взаємодії держави і бізнес-співтовариств в інноваційній сфері.

Важливо, щоб на всіх етапах управління інноваційним розвитком регіонів – від аналізу до впровадження нових програм здійснювалась постійна організаційна робота з боку державних, регіональних та місцевих органів, яка покликана забезпечувати ефективне використання та збереження наявних ресурсів. У цих умовах посилюються вимоги до органів влади з боку громадськості, зокрема, це такі: прозорість роботи органів влади, особливо в

процедурах підготовки та прийняття рішень стосовно проблемності регіонів; надійність самого спілкування керівництва з громадянами.

Серед заходів, що відображають новий етап посилення ролі регіонів у розвитку своїх територій на основі інноваційних перетворень, повинні бути такі: істотне розмежування функцій між центром і регіонами, що надасть регіонам і муніципальним утворенням статус безпосередніх учасників і організаторів процесу технологічного відновлення на якісно новій інноваційній основі; залучення до складу регіональних мережних моделей малого виробничого й інноваційного бізнесу; використання державно-приватного партнерства в якості один із базових механізмів взаємодії держави і бізнес-співтовариств в інноваційній сфері.

Слід зазначити те, що необхідно враховувати інноваційну політику в регіональній політиці держави, тобто в структурі сукупності заходів, засобів, механізмів, інструментів і взаємоузгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з метою досягнення певних цілей розвитку регіонів. В першу чергу слід враховувати антикризові заходи, тобто заходи подолання інноваційної проблемності в різних типах регіонів і впровадження новітніх просторових форм інноваційної діяльності.

Для забезпечення успіху перетворень необхідно забезпечити вибір більш раціональних шляхів інноваційних трансформацій регіональної економіки. Питання взаємодії виробничої сфери та науки, комерціалізації наукових ідей і результатів досліджень; створення механізмів, здатних прискорити їхню реалізацію; ролі держави та інших інституцій в сфері інновацій; зміст національної інноваційної політики є визначальними факторами формування економічної безпеки регіонів на сучасному етапі розвитку.

Державна регіональна політика повинна стимулювати перехід до інноваційної моделі розвитку і додавати більш вагомий економічний зміст регіональним проектам та ініціативам. Її основна задача – забезпечити

концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямках та створити умови для міжрегіональної кооперації і стратегічного партнерства влади, бізнесу та суспільних інститутів у рамках інноваційної моделі розвитку. Інноваційний процес являє собою, в тому числі й просторову систему перетворення конкретних науково-технічних та технологічних розробок в нові технології, доведення їх до кінцевого використання у виробництві з метою отримання високоякісної та низьковитратної продукції. Інноваційна політика як напрям стабілізації економіки має за мету, перш за все, доведення науково-практичних розробок до практичного впровадження у виробництво.

Основними принципами рішення комплексу конкретних організаційно-економічних питань інноваційної політики є:

- попереднє ретельне обґрунтування економічної ефективності інноваційної діяльності;
- гнучкість і динамічність окремих елементів системи фінансування;
- правова захищеність форм і механізмів залучення інвестиційних засобів на інноваційні проекти;
- дотримання термінів реалізації інноваційної програми;
- швидке і ефективне впровадження новації, що забезпечує зростання фінансової віддачі від інноваційної діяльності;
- реалізація певних організаційно-економічних заходів щодо зниження інноваційного ризику та фінансових витрат.

На практиці принципи інноваційного розвитку територій носять декларативний характер, так як не втілені в конкретні механізми управління, які повинні розроблятися та впроваджуватися на системній основі. Постає необхідність сформулювати нові інноваційні технології управління розвитком територій, які б працювали на підвищення конкурентоспроможності українських регіонів. Створення ефективної інфраструктури підтримки сфери науки й інновацій є найважливішою частиною державної політики, спрямованої на забезпечення стратегічних національних пріоритетів України, до яких належать підвищення рівня і якості життя населення, досягнення

економічного зростання, розвиток фундаментальної науки, освіти, культури, забезпечення безпеки країни.

Освоєння вказаних заходів в комплексі та за умови прямої державної підтримки інноваційної діяльності у всіх галузях економіки повинно стати стартовим майданчиком для створення економічних та соціальних умов стабільного розвитку економіки регіонів.

Формування інноваційної політики, яка забезпечує розподіл ресурсів та визначення напрямів розвитку науки і техніки включає розробку економічного механізму її реалізації. В сучасних умовах активізувати інноваційну діяльність потрібно за найбільш пріоритетними напрямами. Основним аспектом регіональної політики повинен стати розвиток тих сфер виробництва, які сприяють економічному зростанню регіонів. На цій основі необхідно виробити стратегічні підходи до переходу на економічно безпечний розвиток економічної системи регіонів.

Стратегія розвитку науково-виробничої сфери регіонів має визначати напрями поліпшення позицій регіонів на світових ринках інноваційної, наукоємної, високотехнологічної продукції і послуг, а також ресурси, механізми, організаційні заходи, які для цього потрібні; створення сприятливих умов для здійснення структурної реорганізації і технологічної модернізації виробничої бази регіонів для підвищення її конкурентоспроможності; забезпечення розвитку наукового та науково-технічного потенціалу регіонів; створення необхідної інноваційної інфраструктури та системи трансферу технологій та ін.

Метою стратегії розвитку науково-виробничої сфери в Україні та регіонах є подолання технологічної багатоукладності й відсталості виробництва та пов'язаних із цим диспропорцій, підвищення його технічного рівня, передусім на основі ефективного використання вітчизняних досягнень науки і техніки, для забезпечення конкурентоспроможності національного виробництва та економічного розвитку країни на інноваційній основі. Така стратегія в регіонах повинна передбачати:

1) інвентаризацію, вибіркову ліквідацію і реконструкцію виробничих процесів третього укладу з метою приведення у відповідність потребам нових укладів;

2) технічне оновлення та розвиток найбільш перспективних виробництв з метою ефективного насичення ринку продукцією, здатною на імпортозаміщення;

3) створення конкурентних переваг, ефективну участь регіонів у міжнародній торгівлі;

4) розвиток високотехнологічних виробництв, що базуються на досягненнях світового рівня відомих вітчизняних наукових шкіл, експорту наукоємної продукції; розвиток складних виробничо-територіальних технологічних комплексів.

За даними Держкомстату України основним джерелом фінансування інноваційної діяльності підприємств останніми роками залишаються їх власні засоби, питома вага яких в 2020 році складала майже 90%. Але це джерело об'єктивно має обмежений характер, тому що рентабельність операційної діяльності вітчизняних підприємств є украй низькою.

Тому, важливим для економічного оздоровлення регіонів є підтримка розвитку підприємств, які спеціалізуються на діяльності із впровадження інновацій. Завдяки таким елемента регіональної економіки можливо стимулювати інформаційний ринок, а відповідно і ринок інновацій. Вдосконалювати фактичний механізм управління інноваційною діяльністю потрібно, в першу чергу, за рахунок його фінансової складової – формування бюджетів розвитку і відповідних їхніх часток на фінансування початкової стадії реалізації найважливіших для регіонів інноваційних проектів. Потрібно розробити механізм надання суттєвих пільг підприємствам, які впроваджують інновації.

Реалізація інноваційної політики можлива за умови наявності та ефективного функціонування інноваційного підприємництва. Інноваційне підприємництво – якісно нова сфера інтеграції науки з виробництвом, що

зумовлює покращення якісних і кількісних показників соціально-економічної діяльності. Одним із загальних стратегічних напрямів розвитку науково-виробничої сфери є створення інноваційної інфраструктури, зокрема сучасних форм управління циклом «наука – техніка – виробництво». Важливими є стимулювання представників фінансового сектора здійснювати ризиковані інвестиції та запровадження системи мотивації товаровиробників до впровадження нововведень. Лише за цих умов може зрости попит на використання результатів інноваційного процесу. Для процесу реформування регіональної економіки найперспективнішим є інноваційний напрямок розвитку. Сприяння розвитку інноваційної інфраструктури на місцях дозволить подолати диспропорції у розвитку окремих регіонів.

Підприємницька діяльність по суті носить інноваційний характер, найбільш чутливий до будь-яких інновацій малий і середній бізнес. Для успішного розвитку підприємницької структури повинні мати в своєму складі менеджерів, які швидко сприймають інновації. Розвиток цього сектора економіки виступає необхідною умовою розвитку сучасних ринкових відносин в Україні.

Окрім загальноекономічної підтримки малого і середнього бізнесу на рівні регіонів дуже ефективно упроваджувати локальні системи підтримки і фінансувати науково-технічні, економічні та соціальні програми інноваційного характеру, які корисні для даної території. Одним з дієвих інструментів є залучення інвестицій під гарантії регіонального бюджету. Бюджетні кошти є вагомим засобом стимулювання інвестиційного розвитку економіки. Сприяння забезпеченню малих та середніх підприємств новітніми технологіями та сучасними методами управління дасть змогу підвищити їхню конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках та буде сприяти вирішенню соціальних питань в регіоні.

Результатом інноваційно направлених реформ повинна стати високорозвинута, соціально-орієнтована економіка регіонів, що функціонує в умовах ефективного державного регулювання, метою якого є стимулювання

ринкової кон'юнктури. Потрібно створити систему підтримки інновацій у кожному регіоні на основі реалізації цільових регіональних проектів в рамках стратегічної Програми забезпечення економічної безпеки регіонів. З'являється необхідність сформулювати нові інноваційні технології управління розвитком територій, які направлені на підвищення конкурентоспроможності українських регіонів.

Потрібний ефект підвищення інноваційності економіки регіонів може бути досягнутий через розвиток венчурних компаній, які на акціонерній основі залучають переважно кошти населення для інноваційного інвестування в малі та середні підприємства. Венчурні (ризикові) підприємства здійснюють науково-прикладні розробки і практичне впровадження ризикових інноваційних проектів. Створення венчурних підприємств забезпечить швидше оновлення продукції, нарощування об'ємів її виробництва, розширення ринків реалізації, розширення ділової активності в регіоні, створення нових робочих місць, підвищення рівня зайнятості, підвищення добробуту і якості життя в регіоні. Особливості венчурного фінансування полягають в тому, що:

- венчурний капітал функціонує в умовах ухвалення значного ризику (вкладники можуть або нічого не одержати, або одержати високу норму прибутку);

- майже не використовуються традиційні джерела фінансування;

- фірма, яка є об'єктом венчурного інвестування, не представляє заставу і не платить відсотків. У своїй роботі дані підприємства віддають перевагу підприємствам, якщо вони:

- випускають нові види продукції і послуг, використовують нові технології у виробничому процесі, застосовують нові підходи до управлінської діяльності;

- мають потенціал швидкого нарощування обсягів виробництва товарів і послуг;

- націлені на переважно зовнішньоекономічну діяльність;

- мають висококваліфікований персонал.

Визначальна роль у розвитку інфраструктури венчурного фінансування належить державі, яка, зокрема, має сприяти створенню регіональних венчурних фондів для активізації залучення іноземного капіталу. Елементами інфраструктури венчурного фінансування виступатимуть фондові біржі, аудиторські, інжинірингові фірми, «інкубатори» венчурного бізнесу тощо. Використання такого підходу забезпечить швидше оновлення продукції, нарощування обсягів її виробництва, розширення ринків реалізації, розширення ділової активності в регіоні, створення нових робочих місць, підвищення рівня зайнятості, підвищення рівня і якості життя в регіоні.

У регіонах України, які мають потужний науково-виробничий потенціал, доцільно також створювати технопарки у формі агломерації наукомістких фірм і виробничих підприємств, що групуються навколо університетів, наукових центрів. Необхідно створювати технополіси, які будуть не тільки центрами досліджень і освоєння нових типів наукових розробок та виробництва сучасного обладнання, а й центрами міжнародного співробітництва, видавничої діяльності, налагодження належного сервісу, культурного середовища. У багатьох країнах світу технопарки і технополіси відіграють значну роль у реалізації механізму прискорення науково-технічного прогресу в передових галузях промисловості, пов'язаних з реалізацією новітніх досягнень науки. Створення таких інноваційних форм надасть новий імпульс для структурних змін у традиційних аграрних і промислових регіонах України.

Актуальним у теоретичному, методологічному та практичному плані в рамках інноваційної складової забезпечення економічної безпеки регіонів є обґрунтування управлінських рішень щодо забезпечення ефективного використання економічних ресурсів регіонів на основі об'єднання ринкових та державних регуляторів. Узгодження розробки інноваційних проектів підприємствами з системою державних (місцевих, галузевих) пріоритетів

соціально-економічного розвитку території (адміністративного району, регіонів, держави) дозволить підвищити ефективність процесу регулювання.

Кластерний підхід як альтернативу галузевому підходу до управління регіональною економічною системою також можна використовувати для активізації економічного розвитку регіонів на основі взаємодії державних та територіальних утворень і бізнесу. Кластерний підхід є одним із механізмів реалізації стратегії конкурентоспроможності, механізмом просторового (регіонального) розвитку. Важливо враховувати ті обставини, що для виникнення стійкого і потужного «полюсу зростання» на кластерній основі необхідним є керований напрямок інновацій у «точки зростання», у збереженні яких, як центрів розвитку, зацікавлене суспільство. Інноваційний напрям розвитку економіки будь-якого регіонів, адекватний сучасним способам організації господарської діяльності, вимагає кардинального перегляду ставлення держави до інноваційної діяльності.

Розв'язання завдань із забезпечення економічної безпеки передбачає концентрацію фінансових і матеріальних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки, надання підтримки провідним науковим школам, прискорене формування національної науково-технічної та технологічної бази залучення приватного капіталу, у тому числі шляхом створення фондів і використання грантів, реалізацію програм розвитку територій, що володіють високим науково-технічним потенціалом, створення за підтримки держави інфраструктури, що забезпечує комерціалізацію результатів науково-дослідницьких розробок з одночасним захистом інтелектуальної власності всередині країни і закордоном, розвиток загальнодоступної мережі науково-технічної і комерційної інформації. При такому розвитку подій представляється можливим реально протистояти руйнівній силі зростаючих деструктивних економічних загроз. У зв'язку з цим необхідно на рівні регіонів чітко ідентифікувати найгостріші проблеми серед складної системи відносин різних суб'єктів господарювання і впровадити трансформації на інноваційній

основі. Базовим елементом тут виступають структури, які об'єднують державні, підприємницькі та громадські організації та підприємства.

Ефективний інноваційний процес повинен бути націленим на лідерство на обмеженому ринку і мати такі результати:

1) вдосконалення організації виробництва (гнучкість виробництва, раціоналізація потоку і використання засобів виробництва і тому подібне);

2) поліпшення організації праці (впровадження досягнень науки і передового досвіду, ефективніше використання матеріальних і трудових ресурсів і так далі);

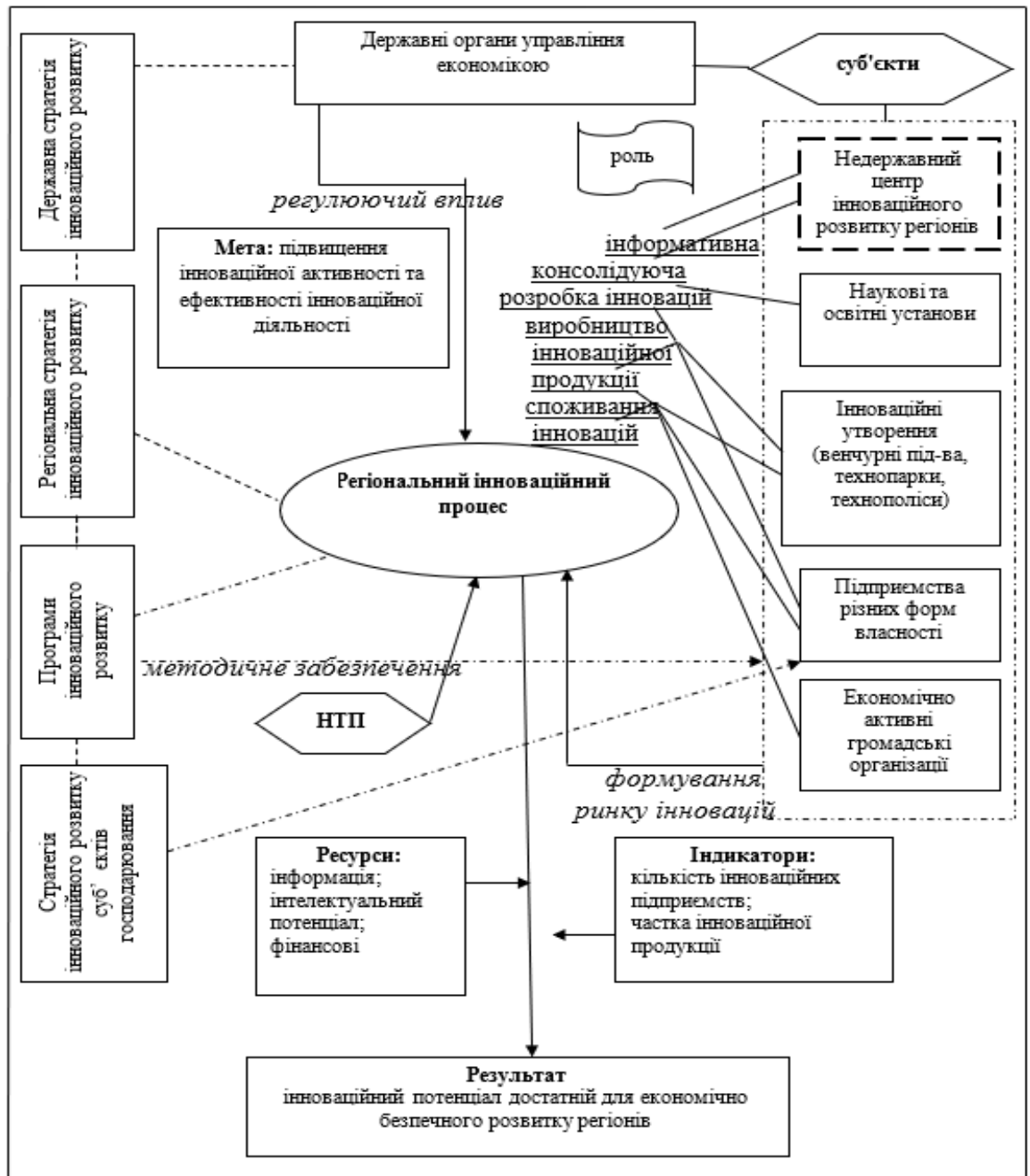
3) раціоналізація елементів господарського механізму (системи управління, планування і прогнозування, фінансування, матеріального стимулювання, матеріально-технічного забезпечення, науково-технічного обслуговування виробництва), перехід підприємства на ринкові економічні відносини з державою та іншими контрагентами.

Розглянемо процес інноваційного розвитку регіонів як складову забезпечення економічної безпеки регіонів (рис. 5.3).

Для отримання запрограмованого результату потрібно комплексно підходити до вирішення завдань. Важливо, щоб на всіх етапах управління інноваційним розвитком регіонів – від аналізу до впровадження нових програм здійснювалась постійна організаційна робота з боку державних, регіональних та місцевих органів, яка покликана забезпечувати ефективне використання та збереження наявних ресурсів. У цих умовах посилюються вимоги до органів влади з боку громадськості, зокрема, це: прозорість роботи органів влади, особливо в процедурах підготовки та прийняття рішень стосовно проблемності регіонів; надійність самого спілкування керівництва з громадянами.

Важливим показником результативності інноваційної діяльності є рівень інноваційної активності підприємств і галузей економіки, а також об'єми випуску нової продукції. Саме інноваційно активні підприємства вже в наступний момент визначають в майбутньому розвиток економіки регіонів і

країни. Метою інноваційної політики є, перш за все, доведення науково-практичних розробок до практичного впровадження у виробництво. Інноваційний процес являє собою постійну систему перетворення конкретних науково-технічних і технологічних розробок в нові технології, доведення їх до кінцевого використання у виробництві з метою отримання високоякісної і низьковитратної продукції.

Рис. 5.3. Інноваційний блок процесу забезпечення економічної безпеки регіонів

Джерело: власна розробка автора

Цей процес має супроводжуватися реалізацією низки заходів, серед яких найактуальнішими є:

- діагностика галузевої конкурентоспроможності, створення умов для входу до світової господарської системи;
- вибір пріоритетних сфер, галузей, комплексів, які в змозі забезпечити вихід на світові ринки;
- розробка програм та механізмів їх реалізації відповідно до обраних пріоритетів;
- забезпечення активної участі держави та інших суб'єктів господарської діяльності в реалізації програм інноваційного розвитку.

Ігнорування необхідності впровадження інноваційних підходів в управління територіями може привести і приводить до активізації негативних процесів соціально-економічного характеру, підвищенню ризиків дезінтеграції. Основними причинами є порушення системної цілісності економічних зв'язків між регіонами України, а також дисбаланс інтересів територіальних суб'єктів господарювання, що сформувався, на тлі дії певних зовнішніх чинників. У цій ситуації особливу увагу слід звернути на створення ефективно організованої територіальної інфраструктури, що дозволить припинити наростання дезінтеграційних сил і забезпечить умови для вільного, динамічного переміщення національних ресурсів і капіталів по території України.

Також необхідно удосконалювати внутрішню організацію господарської системи України в цілому, вирішити проблему муніципальних утворень. В теперішній час актуалізувалася потреба в інноваціях в галузі організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного і комерційного характеру. Це обумовлено розвитком ринкових методів господарювання. Практика успішних суб'єктів господарювання показує, що у багатьох випадках саме організаційні ресурси можуть компенсувати брак власних фінансових і матеріальних засобів, що є основним джерелом інвестицій.

Пропонується створення регіональні центри інноваційного розвитку, які є недержавними інститутами за участю регіональних владних структур, що відповідатимуть за інформаційно-аналітичну, методичну, організаційну підтримку інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів. Основними напрямками їхньої діяльності визначаються:

- здійснення аналізу інноваційного потенціалу певного регіонів;
- визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на території регіонів, забезпечення на цій основі наукової та організаційної підтримки запровадження програм і проектів інноваційного розвитку на регіональному рівні;
- сприяння розвитку інформаційно-консалтингового забезпечення інноваційної діяльності та інноваційного розвитку на території регіонів;
- підтримка становлення та розширення регіональної інноваційної інфраструктури;
- організація взаємодії науково-дослідних, інноваційних підприємств, установ та організацій, органів державної влади щодо активізації інноваційного розвитку регіонів.

Досягти бажаного рівня інноваційності економіки регіонів не можливо без залучення капіталу у регіон, тому потрібно в рамках реалізації Програми забезпечення економічної безпеки підвищувати інвестиційну привабливість території та ефективно регулювати інвестиційним процесом у регіоні.

З огляду на це, важливим вбачається підвищення інвестиційної привабливості інноваційних об'єктів шляхом запровадження супроводу інноваційних проектів та надання різноманітних пільг або підтримки на місцевому рівні. Особливу увагу слід приділити вітчизняним інвесторам, оскільки іноземні інвестори сьогодні є більш обережними через високий рівень ризиків, пов'язаних із нестабільністю економічної і політичної ситуації в нашій країні, та відсутністю стимулів для розгортання ризикового інноваційного бізнесу.

5.2. Стимулювання інвестиційної діяльності у контексті забезпечення економічної безпеки

Формування ефективної економічної системи регіонів – процес поступовий, органічно пов'язаний з відповідним нарощуванням реального капіталу за рахунок інвестицій в структурне і якісне оновлення господарюючих суб'єктів. Інвестиційна діяльність використовується для стабілізації економічного і соціального стану. Потужні інвестиції в регіональну економіку здатні значно збільшити економічний потенціал території та сприяти її економічній самостійності та економічній безпеці.

Однією з основних складових економічної безпеки регіонів є здатність до прогресивного розвитку, тобто можливість самостійно реалізовувати та захищати регіональні економічні інтереси, здійснювати постійну модернізацію виробництва, ефективну інвестиційну й інноваційну політику, розвивати інтелектуальний та інший ресурсний потенціал.

Основними інвестиційними загрозами економічній безпеці регіонів України є:

- недостатні обсяги та диспропорції у структурі інвестицій в основний капітал за регіонами;
- недотримання норми інвестування відносно ВВП;
- несприятливий інвестиційний клімат;
- недосконалість державної грошово-кредитної політики, що заважає збалансуванню заощаджень та інвестицій;
- відсутність ефективної стратегії щодо прямих іноземних та інших інвестицій;
- незадовільний захист прав власників та інвесторів.

Незважаючи на зусилля державних та муніципальних органів управління, проблема залучення інвестицій у країну залишається не вирішеною, а методи оцінки інвестиційної привабливості регіонів України – практично не визначеними. Саме відсутність відповідних характеристик та

інформації про економічні, фінансові й юридичні умови реалізації інвестиційних проектів та програм є суттєвою перешкодою на шляху поживлення інвестиційних потоків в економіку регіонів України.

Світова практика свідчить про періодичні публікації рейтингів та рангів за рівнем інвестиційної привабливості підприємств, галузей, регіонів та країн із метою орієнтації потенційних інвесторів. Вважаємо за доцільне використати дослідження інвестиційної привабливості України, які проводяться Європейською Бізнес-Асоціацією, що започаткувала унікальний для України проект з оцінки інвестиційної привабливості країни. Уряд України вже вивчив пропозиції Асоціації щодо скасування перешкод для інвестицій в Україну і поклав їх в основу своєї роботи щодо покращення інвестиційного клімату. Відтепер, використовуючи Індекс інвестиційної привабливості, компанії-члени Асоціації матимуть додаткову можливість висловити свою позицію перед державними органами влади щодо інвестиційної привабливості країни та поділитися оцінками з потенційними інвесторами.

У другому кварталі 2020 року індекс інвестиційної привабливості України залишився на низькому рівні – 2,19 балів із п'яти можливих, що на 1,2 бали менше, ніж у 1 півріччі 2019 року.

Ми погоджуємося з думками респондентів опитування (115 топ-менеджерів-членів-компаній Асоціації), що основними причинами стабільно низького рівня інвестиційної привабливості України є посилення тиску на бізнес з боку владних структур, «фаворитизм», складне адміністрування податків та корупція.

У регіональному розрізі інвестиційна привабливість регіонів України має чотири типи груп, відповідно Київська область знаходиться у 2-й групі з показником інвестиційної привабливості 2,24 бали (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Інвестиційна привабливість регіонів України

Місце	Бали	Області України	Питома вага групи
1	2,5	Одеська, Тернопільська, Чернівецька, Волинська, Житомирська	20%
2	2,4	Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Київська, Чернігівська, Сумська, Полтавська,	36%
3	2,3	Херсонська, Запорізька, Миколаївська, Черкаська, Кіровоградська, Вінницька, Хмельницька, Львівська, Харківська Дніпропетровська	40%
4	2,2	Донецька, Луганська АР Крим	4%

Джерело: систематизовано автором

Що стосується кількості балів і відповідно оцінки інвестиційної привабливості Київської області, то в загальному цей показник нижчий за європейський норматив майже в 2 рази (2,4 бали з 5), проте в цілому по Україні область має більшу балів ніж інші регіони.

Дія негативних факторів повинна бути оперативно мінімізована на рівні державного та регіонального управління. В цьому ракурсі досить цікавою є думка П. Тейшейри, який вважає, що українська влада з метою збільшення припливу іноземних інвестицій, у чому є безумовна потреба, повинна прислухатися до бізнес-спільноти і вжити заходів для вирішення ключових проблем бізнесу найближчим часом.

Характер інвестиційних процесів, їхня інтенсивність та результативність, а також управління ними залежить від інвестиційного клімату, що сформувався в регіонах, тобто від стану правового, фінансового, соціально-економічного та суспільно-політичного середовища, яке

зумовлює той чи інший ступінь привабливості для інвестицій. На регіональному рівні інвестиційний клімат здебільшого проявляється через систему двосторонніх відносин між підприємницьким сектором, банками, профспілками, іншими суб'єктами господарювання і регіональними органами та представниками влади.

Отже, ситуація, що склалась, не сприяє стабільному зацікавленню уваги інвесторів. І це при тому, що регіони України мають усі умови, аби бути потенційно привабливими для інвестування коштів. На цьому рівні відбувається конкретизація узагальненої оцінки інвестиційного клімату в ході реальних економічних, юридичних, культурних контактів як іноземних, так і українських інвесторів із регіональним середовищем.

Пропонуємо оцінювати ІІР за допомогою розрахунку інтегрального індексу інвестиційної привабливості регіонів. Для визначення рівнів ІІР України необхідно здійснити декілька кроків. На початковому етапі оцінки проведемо підрахунок показників розвитку за обраними напрямками: економічним розвитком, зовнішньоекономічною відкритістю, інноваційно-інвестиційною активністю, рівнем розвитку інфраструктури, соціальним розвитком, екологічним станом, геополітичними умовами.

Розрахунок та аналіз показників за обраними групами по регіонах України дозволяє визначити стан регіонів, виявити переваги та недоліки регіональної політики, сформулювати дії по усуненню слабких позицій розвитку (таблиця 5.3).

Таблиця 5.3

**Інтегральна оцінка інвестиційної привабливості регіонів України
за 2014–2020 рр.**

Регіон	2014 р.		2016 р.		2018 р.		2020 р.	
	Інд	Рейтинг	Інд	Рейтинг	Інд	Рейтинг	Інд	Рейтинг
Вінницька	0.416496	5	0.385946	7	0.385933	6	0.38157	12
Волинська	0.350796	17	0.403308	4	0.37248	12	0.392802	6
Луганська	0.332543	26	0.351619	16	0.324558	27	0.341745	26
Дніпропетровська	0.440931	3	0.414362	2	0.386466	5	0.405881	4
Житомирська	0.445374	2	0.413259	3	0.441038	2	0.441148	2
Закарпатська	0.369899	11	0.35861	13	0.337414	24	0.355339	21
Запорізька	0.343418	20	0.331301	23	0.36603	16	0.360273	19
Івано-Франківська	0.43396	4	0.399687	5	0.3884	4	0.38975	8
Київська	0.352161	16	0.371227	9	0.382409	9	0.35903	20
Кіровоградська	0.36603	14	0.356442	14	0.382685	8	0.390862	7
Львівська	0.396396	7	0.367425	11	0.364418	18	0.36872	16
Миколаївська	0.367661	12	0.371411	8	0.370846	13	0.388023	9
Одеська	0.359047	15	0.342473	18	0.335329	25	0.3425	25
Полтавська	0.376124	9	0.329527	24	0.36989	14	0.383339	10
Рівненська	0.415393	6	0.367078	12	0.381956	10	0.381217	13
Донецька	0.390867	8	0.370081	10	0.382735	7	0.394994	5
Сумська	0.323736	27	0.334804	20	0.356672	20	0.347836	24
Тернопільська	0.366474	13	0.321672	26	0.36046	19	0.361853	18
Харківська	0.339363	22	0.336272	19	0.347815	22	0.339131	27
Херсонська	0.371204	10	0.354467	15	0.373775	11	0.380744	14
Хмельницька	0.340922	21	0.326391	25	0.346453	23	0.362649	17
Черкаська	0.335965	24	0.331591	22	0.330933	26	0.349786	22
Чернівецька	0.336605	23	0.333039	21	0.365079	17	0.383304	11
Чернігівська	0.348906	18	0.394034	6	0.417075	3	0.414618	3

Джерело: власна розробка автора

Проведена інтегральна оцінка показала, що найбільш інвестиційно привабливим регіоном України у 2014 - 2020 рр. є Київ – за більшістю показників розвитку лідер серед усіх регіонів України. Досить низькими у столиці були лише показники екологічного стану, тому для забезпечення

лідуючих позицій та подальшого розвитку необхідно покращувати екологічну сферу, спрямовувати кошти на високотехнологічне обладнання, яке забезпечуватиме менший рівень забруднення навколишнього природного середовища, застосовувати ресурсозберігаючі технології для економії природно-ресурсного потенціалу.

За динамікою інвестиційної привабливості регіонів України за аналізований період можна виявити кілька цікавих тенденцій. Відбулося погіршення інвестиційних позицій Одеської області, яка втратила високі позиції у 2020 р. порівняно з попередніми роками. Рівень її інвестиційної привабливості знизився з 6-го місця у 2014 р. на 13 місце у 2020 р. Протягом 2014 - 2020 рр. рейтинг Одеської області знизився на 7 позицій. За аналізований період значно погіршився стан інвестиційної привабливості Житомирської області, яка з 2014 по 2020 рр. втратила 10 позицій, перемістившись з 11 місця у 2014 р. на 21 місце у 2020 р. Також знизилась інвестиційна привабливість Львівської області, яка перемістилась з 15 місця у 2014 р. на 25 у 2020 р. в рейтингу регіонів. За аналізований період значно послабились позиції розвитку Кіровоградської області, яка за рівнем інвестиційної привабливості у 2020 р. опинилась на 16 місці порівняно з 7 місцем у 2014 р.

Узагальнення результатів проведеної оцінки інвестиційної привабливості регіонів України засвідчило найвищий її рівень у м. Києві. І хоча для нього притаманне значне техногенне навантаження, однак, через високий рівень розвитку всіх інших сфер господарювання, де він займає лідуючі позиції впродовж аналізованого періоду, його віднесено до регіонів з високим рівнем інвестиційної привабливості.

Сьогодні регіональна політика в напрямку забезпечення інвестиційної привабливості потребує докорінних змін і має проводитися на якісно вищому рівні. Вона повинна базуватися на забезпеченні стійкого піднесення економіки всіх регіонів шляхом реформування фінансово-кредитної системи, удосконалення відносин власності, приватизаційного законодавства,

земельних відносин, а також створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій.

На сьогодні державне регулювання інвестиційної діяльності представлено такими двома видами:

- прямий вплив держави на інвестиційні процеси шляхом фінансування окремих галузей та виробництв як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях;

- формування інвестиційного клімату для залучення всіх можливих видів інвестицій.

Основу формування та реалізації ефективної інвестиційної політики становлять наступні принципи:

- принцип узгодження економічних інтересів власника, інвестора та держави;

- принцип спрямованості на досягнення довгострокових цілей;

- принцип пропорційного розвитку всіх підсистем регіонів.

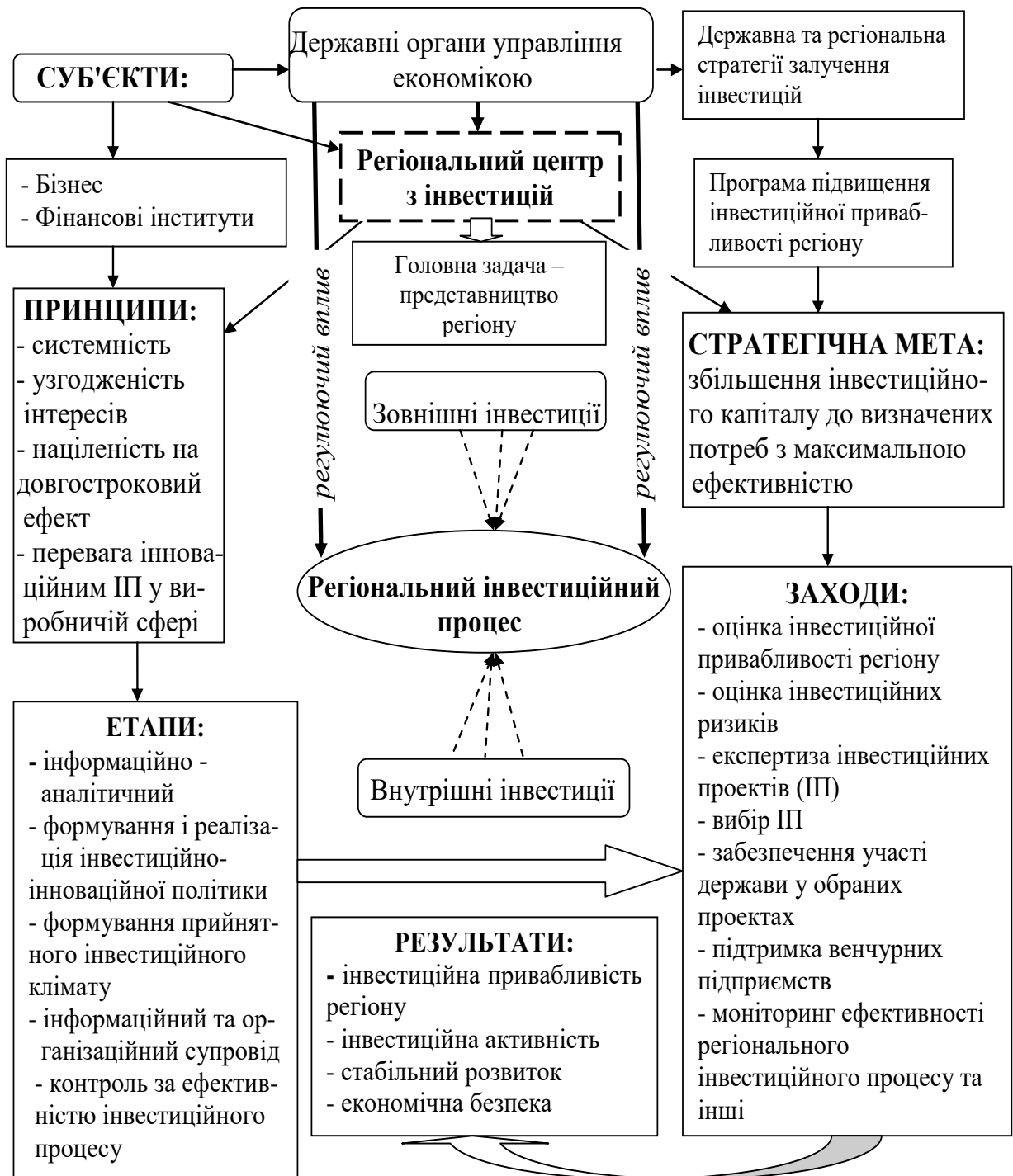
Потрібно відзначити, що на сьогодні одним із основних значимих ресурсів фінансового оздоровлення економіки є іноземний капітал. Іноземні інвестиції, як правило, супроводжуються трансфертом в національну економіку нових технологій, знань і умінь (включаючи організаційний та управлінський досвід), більш глибоким включенням національних компаній в міжнародні ланцюжки створення вартості, що сприятиме економічному розвитку регіонів і держави в цілому. Крім того, прямі іноземні інвестиції дозволяють розвивати економіку без нарощування боргових зобов'язань. Іноземний власник або співвласник підприємства зацікавлений в досягненні найвищої продуктивності та якнайкращих фінансових результатів в роботі підприємства. Іноземні інвестиції можуть створювати нові робочі місця і зменшувати рівень безробіття в регіоні. Ще однією перевагою іноземного інвестування є збільшення можливостей експорту місцевої регіональної продукції. Хоча сьогодні здебільшого вкладення інвестиційних ресурсів здійснюється у сфері великого бізнесу, але за рахунок розвитку

інфраструктури розвиваються малі та середні підприємства, що є важливим показником активізації економічної ситуації.

Однак іноземні інвестиції можуть стати і джерелом певних ризиків і негативних непрямих ефектів. Іноземний капітал може концентруватися нерівномірно по регіонах в напрямках, що приносять більші прибутки, наприклад, у експортно-сировинному секторі. В умовах низького рівня економічної безпеки української економіки прихід на внутрішні ринки іноземних компаній може привести до виникнення ефектів придушення можливості появи на даних ринках конкурентоздатних компаній з національним капіталом. Для отримання максимального регіонального інвестиційного процесу необхідне ефективне управління, яке визначається створенням прийняттого інвестиційного клімату та інвестиційно привабливих умов в регіоні.

3. Варналій справедливо зазначає, що надходження іноземних інвестицій в регіон є кумулятивним результатом привабливості ділових можливостей, які залежать від ресурсів і підприємницького клімату, який сформований в результаті економічних реформ урядом і представниками місцевих органів влади. Сьогодні сприятливий інвестиційний клімат для інвесторів асоціюється не стільки зі ставками й пільгами, а більше зі стабільністю в нормативно-законодавчій базі держави [24].

Головною умовою активізації інвестиційного процесу в регіонах України є вдосконалення управління інвестиційними процесами на всіх рівнях. Ефективним інструментом підвищення ефективності інвестиційної діяльності в регіоні в рамках економічної політики як регіонів так і окремого підприємства виступає науково обґрунтований механізм стимулювання інвестиційної активності регіонів, який в свою чергу є регулюючим блоком забезпечення економічної безпеки (рис. 5.4).

Рис. 5.4. Інвестиційний блок процесу забезпечення економічної безпеки регіонів

Джерело: власна розробка автора

Основні етапи цього механізму: оцінка інвестиційної привабливості з використанням відповідного математичного апарату і підбором найбільш доцільних економічних показників і характеристик. Після обробки інформації

визначаються ті проекти та об'єкти, які найбільш швидко можуть стати більш інвестиційно привабливими. Тому сприятливий інвестиційний клімат створюється, в першу чергу, державою і впливає на всіх учасників регіональних інвестиційних проектів, що вимагає, в першу чергу, проведення більш ефективної державної інвестиційної політики на регіональному рівні.

Саме система використання головних орієнтирів у напрямку удосконалення інвестиційного клімату повинна спиратися на активне залучення організаційних, економічних і соціальних резервів власне регіонального характеру:

- санація і реструктуризація неефективних виробництв на території регіонів;
- формування регіональної інвестиційної інфраструктури страхових, консалтингових, інжинірингових, аудиторських та інших фірм, іпотечних та інвестиційних банків, пенсійних фондів;
- підвищення професійної культури і соціальної орієнтації підприємницької діяльності;
- збільшення інформованості учасників інвестиційного процесу і підвищення прозорості інвестиційного ринку;
- повніше використання регіоном можливостей європейської інтеграції і міжнародних фінансових організацій.

Ще одним важливим напрямом для державної інвестиційної політики також виступає лібералізація зовнішньої торгівлі та руху іноземного капіталу, що передбачає вжиття заходів щодо стимулювання вільного переміщення товарів, послуг і капіталів між державами. Для їх реалізації потрібно вирішити такі питання:

- підвищення ефективності дій у напрямку боротьби з контрабандою, проведення уніфікованої митної політики;
- запровадження прозорості процедури отримання сертифікатів на імпортовані товари, взаємне визнання сертифікатів якості продукції та міжнародної організації стандартів ISO;

- приведення законодавства щодо українського страхового ринку у відповідність із європейськими і світовими стандартами;
- подальший розвиток можливостей фінансового сектора, зважаючи на його пріоритетне значення для інвесторів: оздоровлення банківського сектора для підвищення довіри інвесторів до українських банків; стимулювання конкуренції у фінансовому секторі шляхом залучення іноземних банків та створення інших фінансових організацій в Україні;
- введення у господарський обіг додаткових національно доступних інвестиційних ресурсів, одним із яких є залучення заощаджень населення, що потребує, своєю чергою, прийняття закону про захист вкладів населення (як приклад можуть використовуватися казначейські зобов'язання, однак потрібно виконувати всі умови, щоб залучити кошти громадян, оскільки останнім часом важливу роль відіграє саме довіра населення до фінансових продуктів);
- стимулювання інвестиційної діяльності шляхом введення пільгового оподаткування прибутку виробників нової техніки і технології, венчурного бізнесу, вирішення суттєвої для інвесторів проблеми, пов'язаної зі сплатою і поверненням ПДВ при експортних операціях шляхом удосконалення процесів автоматизованого відшкодування ПДВ; реформування базової ставки єдиного соціального внеску для надання переваг галузям з високою часткою заробітної плати у витратах;
- підвищення рівня інформованості потенційних інвесторів щодо регіональної ринкової кон'юнктури;
- досягнення ретельнішої збалансованості соціальних витрат, що глобально зміцнює економічну базу соціальної сфери суспільства;
- нарощення інвестицій в освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку, що сприяє реалізації здібностей людей, їх активнішій участі у виробництві та розподілі благ;
- використання сучасного підходу до надання інвестиційного податкового кредиту, зокрема на законодавчому рівні врегулювати головні

аспекти його функціонування.

Також вважаємо за необхідне докладніше сформулювати погляд на стимулювання інвестиційних коштів в інноваційний розвиток економіки держави, регіонів та суб'єктів господарювання. Слід відзначити, що в сучасному податковому законодавстві відсутні ґрунтовні норми щодо надання підприємцям права на використання інвестиційного податкового кредиту. Разом із тим, багато розвинених країн світу, зокрема Китай, США, Японія, Ірландія, Чехія, завдяки впровадженню інвестиційного податкового кредиту поряд із механізмами прискореної амортизації забезпечили стабільну модель інноваційного розвитку економіки, що, в свою чергу, позитивно впливає на рівень життя в цих країнах. Незважаючи на те, що сьогодні в Україні діють податкові інструменти стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку (спеціальні податкові режими, прискорена амортизація, податкові канікули та пільги), слід зазначити, що для них характерні певні недоліки, а саме: відсутність гарантій щодо використання коштів пільгового фінансування на інвестиційні цілі, пільги передбачені тільки для обмежених певними критеріями категорій підприємств, до того ж пільги надаються на безповоротній основі, що може призвести до втрат значних сум доходів бюджету держави. Ми вважаємо, що ці та інші проблемні аспекти можна вирішити за допомогою обґрунтованого використання інвестиційного податкового кредиту. Як відомо, розмір ставки для нарахування інвестиційного податкового кредиту диференційований від 5 до 100%. Обираючи ставку для нарахування об'ємного податкового кредиту в перший рік здійснення інвестиції в інноваційну діяльність, ми використовували емпіричний досвід технологічно розвинених країн, досліджували особливості технологічних укладів, а також враховували можливості втрат доходів бюджету від запровадження такої пільги.

Для ширшого залучення як іноземних, так і внутрішніх інвесторів до процесу розвитку соціально-економічної системи регіонів повинна бути розроблена спеціальна стратегія залучення інвестицій. Стратегія повинна бути

сформована за принципом системного підходу і включати усіх можливі взаємопов'язані елементи впливу на активізацію інвестиційного процесу у регіоні. Стратегія залучення іноземних інвестицій в економіку регіонів повинна виходити з балансу між відкритістю економіки і розумним протекціонізмом і ґрунтуватися, в першу чергу, на забезпеченні національних інтересів, які стосуються реалізації економічної безпеки і потреб розвитку.

Окрім того, вона повинна відповідати принципу реальності, це значить бути сформованою таким чином, щоб її можна було впровадити в реальну практику, тобто щоб вона не носила занадто загально теоретичний характер.

Елементи стратегії залучення інвестицій у регіон доцільно визначити наступні:

1. Створення агенцій регіонального розвитку, які надаватимуть інформацію як для потенційних інвесторів про підприємства, так і для підприємств про інвесторів.

2. Розвиток недержавних фондів, асоціацій, які сприятимуть залученню фінансових ресурсів у регіон.

3. Розширення спеціалізованих тренувальних програм в університетах, інститутах щодо інвестиційного менеджменту.

4. Співпраця з іншими регіонами як за кордоном (транскордонне співробітництво), так і в Україні з приводу вкладання коштів у підприємства регіонів.

5. Страхування інвестицій.

6. Навчання населення, як заробляти кошти інвестуючи їх в те чи інше підприємство.

7. Розвиток виробничої і невиробничої інфраструктури регіонів з метою створення нормальних умов роботи закордонних інвесторів.

8. Модернізація виробництва, формування інститутів розвитку, розширення залучення природно-ресурсного потенціалу у виробництво.

9. Максимальна орієнтація на центри і сфери економічного зростання (з урахуванням всього комплексу місцевих умов), в яких елементи інноваційного

та інвестиційного механізмів розвиваються швидше [узагальнено автором з використанням 116].

Сьогодні для України переважаючою є стратегія наздоганяючого розвитку, яка направлена на вирішення завдань масової модернізації, перерозподілу доходів на потреби модернізації, розробку спеціального плану модернізації, структурної політики, що визначає пріоритетні та першочергові завдання у розвитку галузей і крупних підприємств, формування інвестиційних ресурсів. В рамках даної стратегії поєднується політика застосування різноманітних економічних стимулів, прискорюючих інвестиційні та інноваційні процеси в економіці, з одночасним, у міру можливостей, вдосконаленням суспільних інститутів.

На етапі модернізації досягається прогрес інститутів розвитку та інноваційної сфери, що максимально сприяє доведенню якісних перетворень основних ринкових інститутів до стану зрілості.

Наступним етапом буде власно інноваційний розвиток, де домінуючим орієнтиром повинна стати комплексність розвитку інноваційних інститутів, інноваційної сфери, використання природних ресурсів для отримання найбільшого позитивного ефекту в регіональному господарстві.

На етапі інноваційного розвитку завдання створення і розширення інститутів розвитку і інноваційної сфери стає домінуючим.

Для отримання помітних результатів управління інвестиційною діяльністю регіонів повинно бути націленим на довгостроковий ефект. Важливо, щоб стратегію можна було впровадити в реальну практику. На наш погляд найефективнішою є інтегрована стратегія, яка базується на всебічному розвитку соціально-економічної системи із розвитком найперспективніших напрямів та проектів.

На етапі підвищення ефективності інвестиційного процесу в регіоні проводиться інформаційно-аналітичне забезпечення функціонування всього механізму. Інформаційно-аналітичні роботи потребують об'єктивної, достовірної та своєчасної економічної інформації про реальний стан справ в

тій чи іншій галузі, в регіоні, на підприємстві. Одним з головних завдань, що стоять перед регіональним управлінням економіки, – це представлення зацікавленій стороні вичерпної інформації про об'єкти інвестування з розкриттям найкращих перспектив розвитку. Для формування більш ефективної інформаційної бази щодо стану інвестиційного процесу територіальні дослідження повинні бути комплексними, більш частими та спиратися, в тому числі, на недержавні джерела інформації.

Постійні аналіз і оцінка ефективності інвестиційної діяльності з урахуванням вимог економічної безпеки, визначення сутності та системи показників інвестиційної складової економічної безпеки регіонів є дієвими інструментами, які потрібно постійно розвивати. Найбільш важливим показником ефективності інвестиційного процесу є частка нагромадження у ВВП. Норма нагромадження – зведений макроекономічний індикатор, який відображає підсумковий баланс дії всіх економічних, правових, інституційних та інших факторів, що регулюють обсяг і структуру інвестиційної діяльності. Відповідно до методики розрахунку рівня економічної безпеки України мінімальне граничне значення показника - 25 %.

Також розраховуються такі показники, як прямі іноземні інвестиції на одну особу, співвідношення річного обсягу інвестицій в основний капітал та прямих іноземних інвестицій до ВРП, рівень зносу основних фондів. Для розкриття інвестиційних ризиків та загроз соціально-економічному розвитку регіонів доцільно використовувати такі показники інвестиційної безпеки регіонів, як:

- частка інвестицій за видами економічної діяльності (сільське господарство, промисловість, будівництво, тощо);
- співвідношення їх до обсягу виробництва та виконаних робіт;
- частка інноваційної продукції в загальному обсязі виробництва, частка інвестицій за джерелами їхнього надходження.

Взаємозв'язок зростання витрат населення, інвестиційної активності та зростання відвантаження товарів, робіт і послуг в регіоні можна оцінити на

основі економетричного моделювання. Як емпіричні дані використовуються ключові показники фінансово-економічної діяльності ВРП, (ВРП) на душу населення, інвестиції, будівництво, доходи, витрати, відвантаження товарів, робіт і послуг. Таким чином, можливо додатково оцінити приріст внутрішніх інвестицій і витрат населення в результаті певного приросту ВРП. Оцінка інвестиційного забезпечення з позиції аналізу збалансованості та еквівалентності процесів товарного обміну дозволить визначити ефективність використання ресурсного потенціалу території щодо забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку.

Внутрішні інвестиції і витрати населення є прямими індикаторами інвестиційної привабливості регіонів.

По-перше, здатність регіональних резидентів спільно фінансувати інвестиційні проекти надає сприятливий вплив на умови інвестування, знижує ризики зовнішніх інвесторів, підвищує ступінь гнучкості інвестиційних схем та інше.

По-друге, витрати населення регіонів показують потенціал населення купляти товари, оплачувати роботи і послуги, що формує внутрішній сукупний попит в регіоні – показник, який характеризує віддачу практично будь-якого інвестиційного проекту, що реалізовується в ньому.

Постійний моніторинг показників інвестиційного потенціалу регіонів та інвестиційних ризиків дасть змогу підвищити ефективність реалізації загальної стратегії економічно безпечного розвитку регіонів.

Таким чином, розглянуті показники характеризують і інвестиційний потенціал, і інвестиційні ризики регіонів, які в поєднанні визначають його інвестиційну привабливість. В процесі оцінки інвестиційної привабливості регіонів необхідно враховувати специфічні інтереси різних груп інвесторів, для яких значення показників інвестиційного потенціалу і інвестиційних ризиків можуть відрізнятися. Ефективність управління інвестиційною привабливістю можна забезпечити, здійснюючи оперативну, точну і комплексну оцінку кожного управлінського рішення із залучення

інвестиційних ресурсів. Необхідно точковий підхід до регіональної інвестиційної діяльності замінити системним і обирати проекти, перш за все у виробничому напрямі.

Формування інвестиційної привабливості та конкурентоспроможної території як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках і в результаті зміцнення економічної безпеки можливо забезпечити тільки на основі скоординованих дій регіональної та місцевої влади, вітчизняного бізнесу в рамках державно-приватного партнерства за участю різних інститутів громадянського суспільства, а також послідовністю ухвалення системних рішень, націлених на просування науково-технічних досягнень та використання інноваційного потенціалу. З причин складності зовнішнього інвестування сьогодні більшої уваги слід надавати роботі з діючими та потенційними внутрішніми інвесторами, які характеризуються меншою вимогливістю та патріотизмом. Для ширшого залучення внутрішніх інвестицій необхідні заходи, які б сприяли залученню капіталу також і з тіньової економіки.

В цілому вдосконалення регулювання процесу залучення іноземних інвестицій в економіку українських регіонів потребує контролю ефективності фактичного інвестиційного процесу. Це важливо з погляду формування перспективної стратегії і тактики стимулювання і регулювання припливу іноземних інвестицій. Тому, розробка ефективного механізму управління інвестиційним розвитком регіонів потребує реалізації комплексу заходів, найбільш значущими серед яких виступають:

- поетапний перехід до проектного підходу, що дозволяє концентрувати ресурси і коректніше ставити узгоджені цілі;
- перехід від абсолютних показників до показників ефективності інвестиційної діяльності.

В сучасних умовах модель ефективного процесу інвестування повинна мати нові ефективні структури і регулюючі механізми як в межах кожного економічного району, так і між ними, формуючи єдиний, активно

функціонуючий організм. Найважливішою умовою розвитку інвестиційного процесу, в тому числі на основі залучення іноземного капіталу, є досягнення визначеного обсягу і достатньо високого рівня розвитку виробничої і соціальної інфраструктури, причому в максимально короткі терміни. З метою забезпечення максимально ефективної підтримки приватних і державних інвестицій необхідно розробити генеральний перспективний план пріоритетного швидкого і скоординованого розвитку об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури в точках планованого економічного зростання. Цей план слід пов'язати із стратегією структурної політики, програмами розвитку і територіального розміщення виробничих кластерів, вертикально інтегрованих підприємств і центрів економічного зростання.

Структурні характеристики інвестиційного процесу тісно пов'язані з переорієнтацію інвестицій з сировинного комплексу на виробництво інноваційної продукції, що неминуче призведе до формування нової галузевої структури інвестицій. Такі зміни галузевої структури інвестицій можливі тільки при здійсненні інвестицій за рахунок бюджетних коштів або на засадах змішаного фінансування інвестиційних проектів. Крім того, необхідно забезпечити баланс між прагненням збільшити обсяг залучених інвестицій та їх припливом у безпосередньо високотехнологічні галузі економіки регіонів. При цьому слід підтримувати інноваційний сектор економіки країни (регіонів), щоб іноземні інвестиції сприяли попиту інноваційної продукції, а не створювали для неї «знищувальну конкуренцію».

Щоб підсилити приплив інвестиційних ресурсів у виробничий сектор, необхідно розробити довгострокову програму сприяння розвитку фінансових інститутів, здатних забезпечити залучення довгострокових заощаджень і їх використання в регіональному господарстві для довгострокових інвестицій (інвестиційних фондів, інвестиційних компаній, недержавних пенсійних фондів, фінансових компаній, страхових компаній).

Інвестиційна активність регіонів історично співпадає з розподілом промислового виробництва, але перспективнішим для розвитку економіки

багатьох регіонів України на сьогодні є аграрний сектор. АПК економіки є дуже важливим, бо має надзвичайний вплив на економічну безпеку регіонів і країни в цілому. Деформація національної аграрної сфери як цілісної народногосподарської системи дійшла до межі, за якою виникає загроза продовольчій безпеці. Одним із інвестиційно привабливих напрямів є виробництво екологічно чистої продукції. В цілому, пріоритетними для інвестування можна визнати конкурентоспроможні напрями, які мають порівняно короткий термін реалізації, мультиплікативний ефект, значний експортний потенціал, імпортозамінну продукцію та можуть забезпечити суттєві зрушення в економіці регіонів.

Ефективне функціонування економіки ринкового типу вимагає сприятливого комбінування різноманітних регулювань, що впливають на інвестиційну активність підприємств та інвесторів у регіоні. Окрім того, вагомим засобом залучення інвестицій можуть бути спеціальні стимули. Прикладом таких заходів може бути зменшення або звільнення від місцевих податків і зборів на певний період та протекціоністські заходи щодо внутрішнього ринку. Стимули можна також створювати різноманітними пільгами. Але вони вимагають великих бюджетних витрат і послабляють конкуренцію, що потребує більш глибокого аналізу ефективності цих інструментів.

Таким чином, інвестиції є одним з головних чинників, що визначають темпи економічного зростання та забезпечення економічної безпеки як у державі в цілому, так і в регіонах. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів може здійснюватися саме шляхом бюджетних інвестицій в розвиток регіональної економіки.

Необхідне створення такого економічного середовища, яке забезпечить структурну перебудову регіональної економіки на інноваційній основі, вироблення форм взаємовигідного співробітництва регіональної адміністрації, інвесторів і підприємств з метою створення єдиного організаційно-економічного механізму управління інвестиціями, впровадження

інноваційного менеджменту, спрямованого на забезпечення такого способу функціонування системи регіонального виробництва, за якого будуть створені умови для залучення інвестицій з метою розвитку регіонів.

Відповідно до діючого законодавства територія пріоритетного розвитку (ТПР) є та, на якій склалися несприятливі соціально-економічні умови і впроваджується спеціальний режим інвестиційної діяльності для створення нових робочих місць. Спеціальний режим інвестиційної діяльності передбачає введення податкових, митних та інших пільг для суб'єктів підприємницької діяльності, які реалізують інвестиційні відповідні проекти. На ТПР найактивніше здійснюється програма диверсифікації виробництва, впровадження нової техніки, адаптації підприємств до ринкової кон'юнктури, соціального розвитку. Пропонується реанімувати практику створення ТПР в новій якості центрів економічного зростання, які більше відповідають сучасним умовам господарювання.

Прагнення до відкритості економіки, підвищення конкурентоспроможності національного виробництва, завоювання довіри на світовому ринку, участі в міжнародному фінансовому обміні обумовлює необхідність створення умов для залучення інвестицій. У сучасних умовах конкуренцію регіонів за активи виграє не той, хто виробляє товари, а той, хто управляє їх потоками, привертає фінанси, має права, технології, найбільш кваліфіковані кадри. Через що метою регіонального розвитку стає збільшення капіталізації регіонів – зростання вартості активів, що знаходяться на його території і глобальних обмінів, що залучаються до системи. В умовах відкритого ринку це веде до концентрації мобільного капіталу в найбільш капіталізованому регіоні, оскільки активи стікаються туди, де їх вартість максимальна.

Таким чином, для орієнтації на досягнення інвестиційної безпеки як підсистеми економічної безпеки необхідно реалізувати такі пріоритетні заходи [узагальнено автором з використанням 116]:

- створення ринкових і економічних умов для інвестування відтворення основних фондів, модернізації та інноваційного нагромадження основного капіталу;

- формування стійкої інституціональної структури, що забезпечує стабільні умови виконання організаційно-управлінських функцій;

- трансформування структури економіки регіонів для переходу на випуск наукоємної продукції; створення надійних фінансових умов для забезпечення стійкого інвестування інноваційних проектів, у тому числі шляхом підтримки венчурного бізнесу, створення регіонального венчурного фонду;

- вдосконалення законодавчо-правових механізмів гарантій та захисту прав приватних та іноземних інвесторів;

- формування системи страхування інвестиційної діяльності (шляхом хеджування інвестиційних ризиків та реалізації інших методів);

- раціоналізація податкових відрахувань, передбачених чинним законодавством;

- відновлення практики створення спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, індустріальних (промислових) парків та кластерів;

- підвищення інтенсивності «технологічного трансферту» (запозичення передових зарубіжних технологій) в рамках прямих іноземних інвестицій та стимулювання їх залучення у формі створення спільних підприємств;

- стимулювання розміщення в Україні дослідницьких, інжинірингових, маркетингових і управлінських підрозділів великих високотехнологічних корпорацій.

Досвід успішних, ринково розвинених країн свідчить, що вони змогли суттєво збільшити інвестиційні надходження за умов системного підходу до використання всіх факторів, які поліпшують їхній інвестиційний клімат.

Тому, нехтування хоча б одним із елементів такої системи може призвести до аномальних явищ, що свідчатиме про нереалізовані можливості

інвестицій і створить напругу на інвестиційному ринку України.

Запропоновані заходи мають системний характер і можуть становити основу програми активізації інвестиційної діяльності з метою забезпечення інноваційного розвитку держави.

Отже, для покращення інвестиційної привабливості регіонів потрібно підготувати та узгодити план дій відповідно до проголошених пріоритетів соціально-економічного розвитку, передбачити механізми надання державою послуг щодо підвищення кваліфікації та атестації фахівців у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, а також удосконалити методику укладання прозорих угод між інвесторами та владою щодо взаємних зобов'язань під час конкурентної поведінки бізнесу та конкурентної політики держави на певних ринках з урахуванням реалій сучасної української економіки.

5.3. Перспективні напрями формування організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки

Управління економічною безпекою на регіональному рівні – це управління відтворювальними процесами в регіоні, яке спрямоване на забезпечення і підтримку економічно безпечного режиму функціонування соціально-економічної системи регіонів.

Економіка України протягом останніх 10 років не забезпечувала досягнення національних економічних інтересів. Упродовж 2010-2019 років стан економічної безпеки оцінювався як незадовільний із погіршенням показників практично за усіма складовими до небезпечного рівня у 2012 та 2014-2015 роках. Середнє значення рівня економічної безпеки за цей період становило 40% (зона рівня незадовільного стану). У 2019 році рівень економічної безпеки України склав 43%, а за підсумками першого півріччя 2020 року – 41% відповідно. Загалом рівні всіх основних складових економічної безпеки залишались низькими, що зберігає високими ризики

прояву масштабних дестабілізаційних явищ у розвитку економіки у довгостроковій перспективі. Основними викликами та загрозами у сфері фінансової безпеки регіонів лишаються:

- низький рівень бюджетної дисципліни, низька інституційна спроможність розпорядників бюджетних коштів розробляти плани діяльності більш як на 1 рік, обмежені зв'язки між бюджетним плануванням та пріоритетними напрямками розвитку держави;

- суттєвий обсяг дефіциту державного бюджету, що перевищує визначений Бюджетним кодексом 3 відсотки прогнозного номінального обсягу валового внутрішнього продукту України на відповідний рік, що за фактичної відсутності неборгових джерел його фінансування спричиняє зростання державного боргу та відповідного навантаження на державний бюджет;

- недостатній рівень фінансової інклюзії;

- невирішені питання активів та фінансових зобов'язань на тимчасово окупованих територіях;

- втрата доходів бюджету внаслідок поширених схем ухилення від оподаткування та розмивання бази оподаткування через низькоподаткові юрисдикції;

- непослідовність правового регулювання відносин у податковій сфері;

- недостатній розвиток довгострокового кредитування;

- значна частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків, у тому числі державного сектору;

- недосконала застаріла система пенсійного забезпечення;

- низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів поряд із недостатньою спроможністю регулятора протидіяти зловживанням на ринку [142,143].

Стан фінансової безпеки упродовж останніх 10 років оцінювався як незадовільний (при середньому значенні оцінки стану фінансової безпеки за цей період на рівні 42% від оптимального рівня) через постійний дефіцит

державного бюджету та пов'язане з цим суттєве боргове навантаження, недостатній розвиток довгострокового інвестиційного кредитування економіки та фондового ринку. У 2014-2016 роках, в черговий раз, фінансова система зазнала негативних наслідків від гострої за ступенем вияву зовнішньої загрози безпеці, яка засвідчила незрілість фінансової системи України на тлі низької фінансової культури в суспільстві. За підсумком 2019 року рівень фінансової безпеки зменшився на 4 в.п. (порівняно з 2018 роком) до 42% та на 3 в.п. до 38% за підсумками першого півріччя 2020 року порівняно з рівнем у першому півріччі 2019 року. Але, результати, наведені у Звіті про фінансову стабільність, підготовленому Національним банком України, засвідчили, що рівень фінансової безпеки був достатнім для забезпечення виконання фінансовим сектором його функцій належним чином та успішного проходження коронакризи. Завдання державної політики у сфері фінансової безпеки регіонів України повинні стати:

- вжиття головними розпорядниками коштів державного бюджету заходів щодо підвищення ефективності планування своєї діяльності відповідно до пріоритетних напрямів розвитку держави з урахуванням бюджетних показників на середньостроковий період, підвищення бюджетної дисципліни;

- поступове скорочення дефіциту державного бюджету та зміцнення взаємодії з МФО;

- стимулювання банківського сектору спрямовувати кредитні кошти, насамперед, на розвиток реального сектору економіки, МСП;

- створення умов для збільшення залучення довгострокового фондування та, відповідно, розширення довгострокового та інвестиційного кредитування;

- зменшення рівня непрацюючих кредитів та, відповідно, підвищення стійкості банківської системи;

- активізація розвитку національного фондового ринку для забезпечення його ефективності та конкурентності;

- мінімізація ризиків інвестора через забезпечення ефективного захисту прав інвесторів на фондовому ринку;
- забезпечення зниження вартості позикових коштів для потреб держави (через оптимальне узгодження грошово-кредитної та боргової політики);
- реформування українського страхового ринку через сприяння широкому впровадженню страхування життя, медичного та інших видів особистого страхування, законодавче посилення прав страхувальників;
- забезпечення функціонування трирівневої пенсійної системи без підвищення навантаження на фонд оплати праці;
- розвиток сфери публічних закупівель шляхом подальшого приведення системи публічних закупівель України у відповідність із стандартами ЄС, визначеними у Директивах ЄС з питань закупівель [узагальнено автором з використанням 116].

Середнє значення оцінки стану виробничої безпеки регіонів за період 2010-2019 років становило 53% (від оптимального значення), що також засвідчує його незадовільний рівень для забезпечення національних економічних інтересів України у виробничій сфері. Основними викликами та загрозами у сфері виробничої безпеки регіонів України лишаються:

- деіндустріалізація економіки;
- низький рівень ресурсоефективності економіки та значний рівень ресурсоемності виробництва;
- невідповідність структури національної економіки сучасному технологічному розвитку, недостатня залученість України до глобальних виробничих ланцюгів;
- низький рівень запровадження новітніх технологій виробництва;
- незадовільний технічний стан об'єктів критичної інфраструктури, недостатність інвестицій в її оновлення та розвиток на тлі несанкціонованих втручань в її функціонування, зокрема фізичного і кіберхарактеру, триваючих бойових дій на сході країни, а також тимчасової окупації частини території України;

- висока зношеність основних засобів в основних видах економічної діяльності;
- надмірне проникнення імпорту на внутрішній ринок і витіснення з нього українських виробників;
- втрата потенціалу та невирішеність проблеми імпортозаміщення у високотехнологічних виробництвах, передусім в космічному та авіаційному виробництвах;
- недостатній рівень конкуренції та існування монополій, що формує економіку нерівності;
- погіршення екологічної ситуації та зміна клімату, наслідки яких можуть невдовзі спричинити економічний спад в аграрному секторі та пов'язаних з ним видах переробної промисловості;
- неефективне управління відходами, їх переробленням та утилізацією, повільне впровадження маловідходних технологій;
- відсутність виробництва повного циклу критично важливої для забезпечення життєдіяльності людини продукції в умовах прояву новітніх тенденцій поширення пандемій, поширення санкційних політик у світі та інших ізоляційних процесів [узагальнено автором з використанням 116].

Тенденції зміни стану виробничої безпеки формувались в умовах скорочення попиту на вітчизняну продукцію, зростання витрат на імпорту сировину та матеріали в умовах високої енерго- та матеріалоемності виробництва, низького рівня технологічності, посилені втратами від наслідків збройної агресії з боку РФ проти України. Чергове погіршення рівня виробничої безпеки регіонів України у 2019 - першому півріччі 2020 року (на 2 в.п. до 56% та на 3 в.п. до 51% відповідно) формувалось на тлі несприятливої цінової кон'юнктури на світових ринках (зокрема, на ринку чорних металів) та ревальвації гривні до долара США у 2019 році порівняно з 2018 роком на 5% у середньому за рік (у розрахунку грудень 2019 року до грудня 2018 року середньомісячний курс гривні укріпився на 15%), застосування іншими країнами протекціоністських заходів щодо своїх виробників і, як наслідок,

падіння обсягів промислового виробництва та погіршення показників рентабельності операційної діяльності промислових підприємств. Негативного впливу виробнича сфера зазнала також від карантинних заходів, запроваджених як в Україні, так й в усьому світі внаслідок поширення пандемії COVID-19 [142,143].

Завдання державної політики у сфері виробничої безпеки регіонів України повинні стати:

- пріоритетний розвиток промисловості та індустріалізація, посилення конкурентоспроможності виробленої в Україні промислової продукції;

- відновлення потенціалу високотехнологічних галузей промисловості (передусім космічної галузі, авіа- і ракетобудування) і послідовне його нарощування;

- створення фінансових та інституційних умов для створення промислових екосистем, прискореного розвитку “Індустрії 4.0” та її інтеграції до виробничих ланцюгів;

- створення у середньостроковій перспективі нових можливостей (розумного протекціонізму) для розвитку (відновлення) власного виробництва повного циклу критично важливої продукції та налагодження виробництва втрачених імпорتنих комплектуючих і задоволення відповідного попиту на ринку, що є питанням безпеки життя в умовах посилення ймовірності глобальних криз;

- розвиток промислового інжинірингу та виробництва складної індустріальної техніки;

- оптимізація регуляторного навантаження з урахуванням необхідності забезпечення сталого розвитку економіки країни і модернізації її виробничо-технологічної бази;

- розбудова якісної інфраструктури, залучення внутрішніх та іноземних інвестицій в модернізацію і розвиток об’єктів критичної (інженерної, інформаційної, енергетичної) інфраструктури;

- залучення внутрішніх та іноземних інвестицій в модернізацію і розвиток високо та середньовисокотехнологічних підприємств, розширене відтворення основних засобів, у тому числі в результаті проведення прозорої приватизації;

- спрощення доступу національним виробникам до природних ресурсів (сировинних матеріалів) і поглиблення їхньої переробки із залученням сучасних технологій;

- розвиток ринкової конкуренції, забезпечення демонополізації економіки, проведення незалежної оцінки діяльності монополій та їх впливу на економічну безпеку країни;

- підвищення транспарентності діяльності державних підприємств (або тих, де частка держави становить понад 25% або вона є мажоритарним власником), а також суб'єктів природних монополій, що становлять суспільний інтерес;

- удосконалення правового захисту прав власності;

- формування та актуалізація показників паливно-енергетичного балансу на середньострокову перспективу;

- підвищення рівня ресурсоефективності економіки, оптимізація витрат, прийняття планів зниження енерго- та ресурсоемності через впровадження національних стандартів, гармонізованих з європейськими енергетичними та екологічними стандартами;

- удосконалення законодавства у сфері управління відходами, спрямованого на запровадження в Україні нової ієрархії управління відходами та розширення відповідальності виробника, впровадження технологій перероблення побутових та промислових відходів;

- впровадження принципів циркулярного екологічно безпечного виробництва [узагальнено автором з використанням 116].

Основними викликами та загрозами у сфері зовнішньоекономічної безпеки регіонів України лишаються:

- недостатні темпи диверсифікації торговельних потоків України для забезпечення її міцних конкурентних позицій на світових ринках;
- дисфункціональна структура торговельних потоків із превалюванням у експорті сировини, а в імпорті - високотехнологічної продукції;
- високий рівень імпортозалежності економіки;
- збільшення кількості протекціоністських заходів, які застосовують іноземні держави, зокрема, й щодо українських товарів (високий рівень ставок митних тарифів, інших митних зборів, платежів, а також використання нетарифних бар'єрів - сертифікація, дозволи, ліцензії тощо);
- нерозвиненість зовнішньоторговельної інфраструктури, недостатній рівень інституційної спроможності для представлення торговельних інтересів України у рамках діяльності міжнародних торговельних організацій, зокрема Світової організації торгівлі (СОТ);
- існування торгових бар'єрів з боку ЄС, що вимагає якнайшвидшого перегляду положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;
- ризики обмеження експорту у разі введення нових вуглецевих податків для українських товарів [узагальнено автором з використанням 116].

В цілому стан зовнішньоекономічної безпеки регіонів України протягом 2010-2019 років оцінювався як небезпечний (при середньому значенні оцінки стану зовнішньоекономічної безпеки за цей період на рівні 34% від оптимального рівня). Попри відносне поліпшення окремих показників зовнішньоекономічної безпеки у 2019 р. (на 5 в.п. до 41% від оптимального рівня) та першій половині 2020 року (на 5 в.п. до 43%) низька конкурентоспроможність вітчизняного виробництва, значна частка сировини в структурі експорту товарів і попередня зосередженість на ринках пострадянських країн, обумовлювали розбалансування зовнішньоекономічної діяльності в нестабільних умовах розвитку світової економіки, торгівельної війни та збройної агресії з боку РФ. Завдання державної політики у сфері зовнішньо-економічної безпеки регіонів України:

- законодавче стимулювання та створення нормативно-правового середовища для посилення здатності вітчизняних підприємств конкурувати на світових ринках, особливо в умовах зростаючого протекціонізму як відповіді на виклики пандемії;

- вдосконалення санкційної політики для збільшення ефективності впливу на об'єкт застосування санкцій і мінімізації шкоди для своїх національних інтересів;

- впровадження ефективних процедур щодо антидемпінгових розслідувань та забезпечення швидкої реакції на порушення іноземними країнами розслідувань у сфері торговельного захисту щодо українського експорту;

- створення цілісної мережі інституцій з підтримки зовнішньої торгівлі на базі Експортно-кредитного агентства, єдиного інформаційного центру, афілійованих інституцій з підтримки торгівлі та функціонування єдиного веб-порталу для експортерів;

- забезпечення належного рівня представлення інтересів держави в міжнародних організаціях, зокрема СОТ, активна участь в багатосторонніх переговорах та роботі органів СОТ;

- розширення міжнародних торговельно-економічних зв'язків та проведення активної політики з укладання угод про вільну торгівлю на вигідних для України умовах, перегляд і розширення охоплення чинних торговельних угод;

- поглиблення економічної інтеграції з ЄС шляхом посилення торговельно-економічних можливостей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

- підтримка та розвиток зовнішньоекономічних зв'язків на багатосторонньому та двосторонньому рівнях зі стратегічними партнерами (G7, G20, пріоритетними державами Азії, Африки та Латинської Америки);

- інтенсифікація процесів адаптації українських технічних регламентів до законодавства ЄС, завершення гармонізації вітчизняних санітарних та

фітосанітарних заходів із стандартами ЄС та забезпечення їх впровадження [узагальнено автором з використанням 116].

Основними викликами та загрозами у сфері інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів України лишаються:

- відсутність привабливих умов для залучення інвестицій та реінвестування, а також недостатнє інституційне забезпечення цих процесів;
- відсутність механізму оцінки (скринінгу) прямих іноземних інвестицій, які залучаються в об'єкти, що мають стратегічне значення для національної безпеки України;
- недосконалість регіональної інвестиційної політики та цілеспрямованої іміджевої інвестиційної політики, відсутність науково обґрунтованого моніторингу інвестиційного потенціалу регіонів;
- слабо розвинена інноваційна інфраструктура в цілому і, зокрема, для ведення бізнесу та впровадження інновацій суб'єктами малого та середнього підприємництва;
- відсутність сприятливих умов для створення та розвитку технологічних компаній та інноваційних підприємств (стартапів);
- незадовільний стан об'єктів дослідницької інфраструктури;
- недостатній обсяг фінансування наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності;
- недостатній для забезпечення інтенсивного розвитку економіки у довгостроковому періоді обсяг фінансування основного капіталу;
- відсутність дієвих економічних стимулів, сприятливих умов для інноваційного оновлення виробництва, низький попит на внутрішньому ринку на інноваційну продукцію;
- низький рівень захисту інтелектуальної власності;
- низький захист прав власності;
- корупція [узагальнено автором з використанням 116].

Стан інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів України за період 2010-2019 роки (із середнім значенням оцінок стану безпеки за цей період на рівні

32% від оптимального) також характеризувався як небезпечний. За підсумком 2019 року якісних змін у стані інвестиційно-інноваційної безпеки не відбулось. Рівень інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів України у 31% у 2019 році та 29% за підсумком першого півріччя 2020 року свідчить про неможливість забезпечити стаке економічне зростання в умовах поточної недостатності та ресурсної орієнтованості інвестицій. Перспективними завдання державної політики у сфері інвестиційно-інноваційної безпеки регіонів України:

- розвиток інституційної системи супроводження інвесторів, у тому числі інформаційно-консультаційного забезпечення інвестування, здійснення її належного ресурсного забезпечення;

- створення умов для малого та середнього бізнесу для інвестування в науково-дослідну діяльність шляхом реалізації заходів щодо розвитку співпраці науково-дослідного та реального секторів;

- запровадження фінансових стимулів та механізму підтримки вітчизняних підприємств у разі впровадження ними новітніх технологій;

- створення сприятливих умов для генерування і комерціалізації інновацій та виробництва інноваційної продукції (послуг);

- впровадження моделі “відкритих інновацій”;

- забезпечення інклюзивності та реалізації нової системи оцінювання суб’єктів науково-технічної та освітньої діяльності на основі визначення рівня якості нових наукових і технічних знань, науково-технічної інформації, освітніх послуг, а також кардинального підвищення суспільного статусу науки й освіти в Україні;

- забезпечення міжнародної співпраці у сфері інноваційної та науково-технічної діяльності, сприяння участі вчених, науковців, МСП у Рамковій програмі досліджень та інновацій “Горизонт Європа” та інтеграція України до Європейського дослідницького та інноваційного простору;

- впровадження інструментів державної регіональної політики, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості регіонів;

- внесення змін до податкового законодавства України в частині перегляду видів податків і механізмів оподаткування, які сприятимуть реінвестуванню прибутку та мінімізації податкового навантаження при запровадженні у виробництві концепції циркулярної економіки та сталого розвитку [узагальнено автором з використанням 116].

Основними викликами та загрозами у сфері макроекономічної безпеки регіонів України лишаються:

- уповільнення розвитку світової економіки в умовах пандемії COVID-19, як наслідок, падіння світових цін на основні вітчизняні експортні товари;

- зниження економічної активності в країні та погіршення настроїв економічних агентів на тлі пандемії COVID-19;

- збереження ризиків посилення інфляційних та курсових коливань на тлі існування монопольних ринків та, відповідно, недостатнього розвитку конкуренції, а також постійної дефіцитності поточного рахунку платіжного балансу та певної невизначеності екзогенних чинників внаслідок пандемії COVID-19;

- низький рівень добробуту населення, який призводить до звуження внутрішнього споживання та заощадження, зростання бідності, зокрема і серед працюючих;

- значні нерівномірності розподілу доходів населення в регіональному розрізі, що провокують надмірну внутрішню трудову міграцію;

- інтенсивні процеси трудової міграції, які обумовлюють вплив кваліфікованих кадрів;

- високий рівень безробіття (порівняно з іншими європейськими країнами) на тлі наявних диспропорцій між попитом та пропозицією робочої сили на ринку, а також високої конкуренції на ринку робочої сили в галузях з високою оплатою праці;

- високий рівень неформальної зайнятості на тлі нижчої порівняно з іншими європейськими країнами заробітної плати, що у подальшому утримуватиме на високому рівні потоки трудової міграції;

- низькі темпи зростання продуктивності праці [узагальнено автором з використанням 116].

Сучасний стан макроекономічної безпеки регіонів України протягом 2010-2019 років (при середньому значенні оцінки стану макроекономічної безпеки за цей період на рівні 38% від оптимального рівня) так само характеризувався як небезпечний. Сформовані у попередні періоди макроекономічні диспропорції, зокрема, на ринку праці, продовжували стримувати економічний розвиток країни (як кількісний, так і якісний). Рівень макроекономічної безпеки за підсумком 2019 року збільшився на 6 в.п. до 45% від оптимального рівня внаслідок реалізації політики, спрямованої на підвищення рівня доходів населення, та реалізації Національним банком політики інфляційного таргетування. Проте за підсумками першого півріччя 2020 року рівень макроекономічної безпеки зменшився на 6 в.п. до 39% проти відповідного періоду 2019 року, що свідчить про збереження значних ризиків дестабілізації макросередовища. Завдання державної політики у сфері макроекономічної безпеки регіонів України повинні стати:

- здійснення структурних зрушень в економіці та промисловості шляхом ефективної кластеризації та діджиталізації;
- створення нових робочих місць з максимальним рівнем інтелектуальної залученості;
- продовження політики інфляційного таргетування з урахуванням потреби забезпечення економічного розвитку країни;
- підвищення ефективності співпраці між НБУ та Урядом щодо забезпечення макроекономічної стабільності та економічного розвитку;
- забезпечення збереження плаваючого режиму курсу національної валюти;
- створення умов для підвищення стандартів гідної праці як основи для легалізації трудових відносин та заробітної плати, через подолання суперечності між високим рівнем розвитку людського капіталу й недостатнім

рівнем розвитку соціального капіталу (недовіра, домінанта матеріальних цінностей);

- забезпечення загального охоплення населення медичними послугами в необхідному обсязі, зокрема домогосподарств, сукупний дохід яких нижче прожиткового мінімуму на кожного з його членів, підвищення загальної доступності медичних послуг і продуктів;

- проведення державної політики, спрямованої на повернення і реінтеграцію трудових мігрантів [узагальнено автором з використанням 116].

Отже, небезпечний та незадовільний рівні основних складових економічної безпеки регіонів України, що спостерігались протягом останнього десятиліття, обумовлюють необхідність визначення стратегічного курсу державної політики та формування організаційно-економічного механізму (далі OEM) забезпечення економічної безпеки окремих регіонів.

Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки регіонів необхідний:

По-перше, для впевненості в реалізації відповідної регіональної політики та неможливості її зриву через будь-які чинники.

По-друге, не знаючи механізм політики, яка реалізується, умов її реалізації, взаємин між учасниками, неможливо правильно визначити або оцінити результати й витрати, що є головним у визначенні ефективності діяльності.

По-третє, правильно дібраний організаційно-економічний механізм сприяє підвищенню результативності регіональної економіки та робить її більш стійкою до ризиків та загроз. Взаємообумовленість розвитку функціональних підсистем дозволяє певній території стати єдиним господарським організмом, який можна визначити організаційно-економічним механізмом, який формується в процесі прогресивної трансформації економічної регіональної політики і являє собою форму взаємодії його учасників.

Тому, саме створення ефективного механізму забезпечення економічної безпеки регіонів в умовах економічної кризи є одним з пріоритетних завдань державного регулювання і територіального управління.

Під організаційно-економічним механізмом функціонування та регулювання соціально-економічного розвитку регіонів розуміється сукупність суб'єктів, організаційних, економічних, ресурсних, правових, методичних та інших складових його елементів, форм їхньої взаємодії з урахуванням впливу об'єктивно виникаючих мотивів поведінки і суб'єктивних інтересів, а також послідовності реалізації заходів, спрямованих на підвищення соціально-економічного розвитку регіонів.

З іншого боку OEM забезпечення економічної безпеки регіонів – сукупність інституційних та організаційних структур і комплекс використовуваних ним форм й методів з метою послаблення й усунення внутрішніх і зовнішніх загроз існуванню економічної системи в економічній сфері.

Досягнення відповідного рівня регіональної економічної безпеки в умовах економічних перетворень вимагає створення такого механізму, що постійно діє, чітко регламентується, дозволяє максимально реалізувати і захистити соціально-економічні інтереси території та передбачає загальні для усіх сфер реального сектора складові: систему державної підтримки стратегічно орієнтованих галузей; різноманітні форми та джерела непрямого стимулювання; стимулювання інноваційно-інвестиційного потенціалу.

Такий OEM повинен водночас бути рушійною силою підприємництва в регіоні та регулятором для господарюючих суб'єктів з метою структурної перебудови, відповідати вимогам економічних законів і враховувати територіальні особливості. Концептуальна модель організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіонів представлена на рис. 5.4.

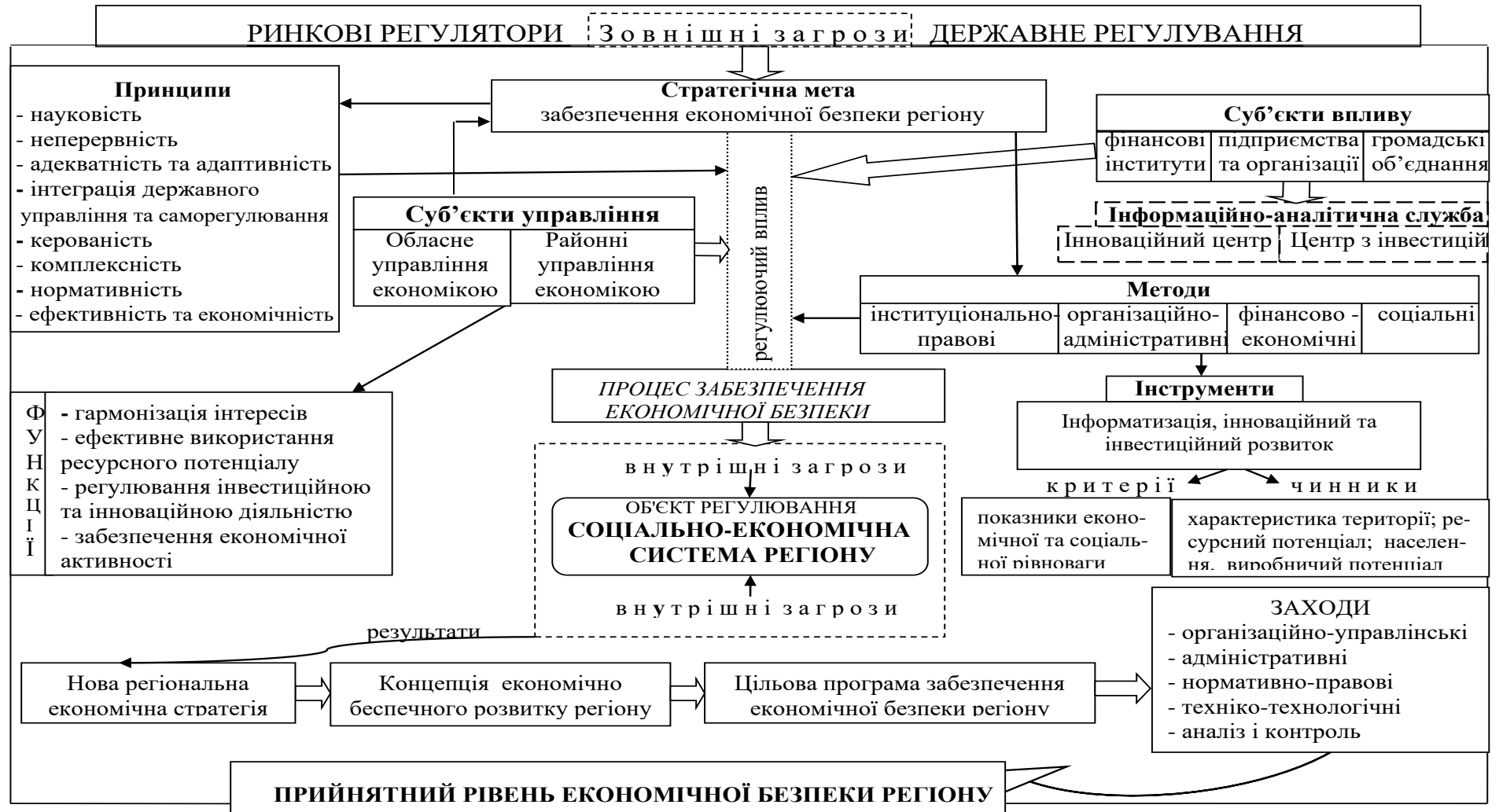

Рис. 5.4. Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки регіонів

Джерело: власна розробка автора

Об'єктом ОЕМ забезпечення регіональної економічної безпеки виступають соціально-економічна система регіонів та процес забезпечення економічної безпеки. У ролі підсистем, якими управляють, виступають виробництво та інфраструктура, де протікають взаємопов'язані процеси: виробництво, накопичення, обмін і споживання і соціально-демографічний розвиток.

Соціальна підсистема ОЕМ виконує найважливішу функцію – розширене відтворення населення. Розвиток соціальної сфери вимагає значних матеріальних і фінансових коштів, джерелом яких є галузі матеріального виробництва, а значить, найважливіша умова комплексного розвитку соціальної сфери – високоефективна робота виробничої підсистеми.

Суб'єктом дії організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіонів виступають регіональне управління економікою та органи місцевого самоврядування.

Як будь-яка система, організаційно-економічний механізм, в якому економічні явища відбуваються у взаємозалежному імпульсивно-послідовному порядку, тобто, початкове явище обумовлює наступне, повинен будуватися й діяти відповідно до основних принципів. Взявши до основи дослідження, виділемо наступні принципи забезпечення економічної безпеки регіонів:

- невід'ємності, який означає, що механізм складається із взаємозалежних складових і функціонування кожної з них так чи інакше базується на інших підсистемах та в цілому на всій економіці;

- комплексного підходу до здійснення;

- активності та гнучкості;

- оптимального співвідношення державного регулювання та самоуправління;

- забезпечення єдності стратегічного й поточного державного регулювання;

- нормативності теоретичної бази;

- максимального використання фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів реалізації цілі;

- адптивності та неперервності;

- стратегічного партнерства;
- економічності й ефективності.

На наш погляд (відповідно до рис. 5.5), найбільш важливими є принципи комплексності, ефективного об'єднання державного управління та ринкових законів, максимального та ефективного використання ресурсів, відтворення ресурсного та інших потенціалів, соціальної направленості. Принцип комплексності в просторовому відношенні орієнтує на забезпечення умов для виконання комплексу соціальних, екологічних і економічних функцій нормальної життєдіяльності населення, що забезпечить і відповідний рівень економічної безпеки.

Принцип інтеграції державного управління та саморегулювання орієнтує на формування інфраструктурних можливостей, які б дозволяли розмістити відповідні певній території продуктивні сили. Високий рівень розвитку інфраструктури дозволяє ефективно управляти і на державному рівні, і на рівні регіонів.

Принцип самодостатності орієнтує на підвищення господарської активності населення певної території. Важливо, щоб на території був забезпечений замкнутий відтворювальний цикл, направлений на випуск кінцевої продукції. В зв'язку з цим спеціалізація території визначається тими технологічними параметрами, які дозволяють розмістити на ній відповідні потребам території виробництва.

Принципи активності та гнучкості потребує враховувати в рамках управління економічною безпекою регіонів можливість змін умов функціонування системи управління, забезпечення її гнучкого реагування на зміну умов шляхом переходу до альтернативних варіантів.

Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки регіонів також включає такі елементи: регламентаційні (нормативні) документи, схеми фінансування, умови використання ресурсів і продукції, зобов'язання учасників, заходи підтримки реалізації, систему управління й контролю.

Такий підхід припускає системний розгляд організаційної структури. Вона складається із диференційованої та взаємозалежної сукупності дій, необхідних

для досягнення цілей і встановлення того, яка частина єдиного циклу управління може виконуватися всередині регіонів, а яка – поза ним. З'являються нові закономірності та регіональні особливості формування і розвитку територіально-виробничої структури та зміною основних принципів економічної політики, стратегії і схеми управління, і тому OEM повинен бути відкритим до нових тенденцій.

Концептуально даний механізм включає два взаємопов'язаних напрями: систему державної дії та ринкового регулювання. Основою OEM забезпечення економічної безпеки регіонів є базові галузі, що визначають економічну структуру, внутрішні та зовнішні зв'язки регіонів, його місце в системі з іншими регіонами. Також, це найбільш технічно оснащені підприємства з високим рівнем кваліфікації працівників, продукція яких призначена як для внутрішнього ринку так і на експорт в інші регіони і країни. Чинниками ефективності OEM забезпечення економічної безпеки регіонів є цілеспрямованість, системність, незалежність від політичних чинників. Однією із головних причин неефективного функціонування OEM є відсутність наукового обґрунтування економічних програм розвитку.

Головною вимогою до організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки регіонів ставиться утворення всіма його складовими єдиної системи економіко-господарських важелів, що діють злагоджено, комплексно, у сукупності своїй спрямовані на розвиток ефективності регіональної економіки, використовуючи відповідні економічні взаємозв'язки. Економічні взаємозв'язки мають не двосторонній, а, як правило, багатоланковий характер. Це зумовлено ієрархічною структурою об'єктів і органів управління регіональної економіки. Ефективний організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки регіонів України дозволить розробляти дієві та своєчасні заходи із підвищення економічної безпеки, гарантувати високий рівень і якість життя населення за рахунок стабільного розвитку соціально-економічної системи територій, заходів із захисту регіональних інтересів у сфері економіки за умови їхньої інтеграції у загальнодержавну систему.

Основними заходами державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки:

- забезпечення стійкості від зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз національним економічним інтересам держави та її громадян;
- збереження та розвиток економічної потужності країни з урахуванням цілей сталого розвитку та позицій людиноцентризму;
- гарантування національної економічної незалежності та здатності до захисту національних економічних інтересів, зокрема у високотехнологічних сферах.

Реалізація державної політики за безпековим напрямом регіонів України відповідно до розробленого ОЕМ забезпечуватиметься шляхом:

- визначення критичних меж та цільових орієнтирів за індикаторами основних складових економічної безпеки, зведених у табло індикаторів економічної безпеки;
- здійснення постійного моніторингу економічної стійкості регіонів України шляхом відслідковування рівня критичних меж за індикаторами, включеними до табло індикаторів економічної безпеки, візуалізації відповідних даних у вигляді інфографіки, розміщення та підтримання її в актуальному стані;
- проведення щорічної системної оцінки стану економічної безпеки регіонів України.

В цілому очікуваним результатом виконання є забезпечення економічної безпеки регіонів України як умови досягнення основних національних економічних інтересів.

У контексті досягнення національних економічних інтересів України реалізація завдань зорієнтована на:

- 1) створення стійкої, конкурентоспроможної, соціально відповідальної ринкової економіки та умов для випереджаючого розвитку науково-технічного потенціалу країни, сталого нарощування національного багатства та факторів виробництва;
- 2) досягнення цілей сталого розвитку, рівня життя населення та соціально-політичної стабільності, властивих економічно розвиненим країнам;

3) зайняття Україною у світовому розподілі праці та міжнародних економічних відносинах місця, яке відповідає її природним, трудовим та інтелектуальним ресурсам, економічному та геополітичному потенціалу;

4) зазпечення гарантованого захисту національної економіки в умовах виникнення або посилення внутрішніх та зовнішніх загроз.

5.4. Стратегічне проєктування забезпечення економічної безпеки України

Економіка регіонів України за результатами проведеного дослідження протягом останніх 10 років не забезпечувала досягнення достатнього рівня економічної безпеки (рівень нижче критичного 0,5 (рис. 4.6). Загалом рівні всіх основних складових економічної безпеки залишались низькими, що зберігає високими ризики прояву масштабних дестабілізаційних явищ у розвитку економіки у довгостроковій перспективі.

Основні напрями стратегічного проєктування забезпечення економічної безпеки регіонів України [складові економічної безпеки регіонів України узгоджено зі Стратегією національної безпеки України [121]:

1. Фінансова безпека (стан оцінений як незадовільний, тобто з 2013 по 2020 - роки стан фінансової безпеки регіонів України (при середньому значенні оцінки стану середньомісячної номінальної заробітної плати штатних працівників на рівні 0,54 від оптимального рівня; нормовані показники частки населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму на рівні 0,42-0,59 від оптимального рівня) через постійний дефіцит державного бюджету та пов'язане з цим суттєве боргове навантаження, не достатній розвиток довгострокового інвестиційного кредитування економіки та фондового ринку):

- вжиття головними розпорядниками коштів державного бюджету заходів щодо підвищення ефективності планування своєї діяльності відповідно до пріоритетних напрямів розвитку держави з урахуванням бюджетних показників на середньостроковий період, підвищення бюджетної дисципліни;

- поступове скорочення дефіциту державного бюджету та зміцнення взаємодії з МФО;
- стимулювання банківського сектору спрямовувати кредитні кошти, насамперед, на розвиток реального сектору економіки;
- створення умов для збільшення залучення довгострокового фондування та, відповідно, розширення довгострокового та інвестиційного кредитування;
- зменшення рівня непрацюючих кредитів та, відповідно, підвищення стійкості банківської системи;
- активізація розвитку національного фондового ринку для забезпечення його ефективності та конкурентності;
- мінімізація ризиків інвестора через забезпечення ефективного захисту прав інвесторів на фондовому ринку;
- забезпечення зниження вартості позикових коштів для потреб держави (через оптимальне узгодження грошово-кредитної та боргової політики);
- реформування українського страхового ринку через сприяння широкому впровадженню страхування життя, медичного та інших видів особистого страхування, законодавче посилення прав страхувальників;
- забезпечення функціонування трирівневої пенсійної системи без підвищення навантаження на фонд оплати праці;
- розвиток сфери публічних закупівель шляхом подальшого приведення системи публічних закупівель України у відповідність із стандартами ЄС, визначеними у Директивах ЄС з питань закупівель.

2. Виробнича безпека (Стан оцінений як незадовільний. Середнє значення оцінки стану виробничої безпеки за період 2013-2020 років становило (нормовані показники зайнятості населення у віці 15-70 років 53% (від оптимального значення), що також засвідчує його незадовільний рівень для забезпечення національних економічних інтересів України у виробничій сфері. Тенденції зміни стану виробничої безпеки формувались в умовах скорочення попиту на вітчизняну продукцію, зростання витрат на імпортовану сировину та матеріали в умовах високої енерго- та матеріалоємності виробництва, низького рівня технологічності, посилені втратами від наслідків збройної агресії з боку РФ

проти України. Чергове погіршення рівня виробничої безпеки України у 2019 - першому півріччі 2020 року (на 2 в.п. до 56% та на 3 в.п. до 51% відповідно) формувалось на тлі несприятливої цінової кон'юнктури на світових ринках (зокрема, на ринку чорних металів) та ревальвації гривні до долара США у 2019 році порівняно з 2018 роком на 5% у середньому за рік (у розрахунку грудень 2019 року до грудня 2018 року середньомісячний курс гривні укріпився на 15%), застосування іншими країнами протекціоністських заходів щодо своїх виробників, додаткових санкцій з боку РФ і, як наслідок, падіння обсягів промислового виробництва та погіршення показників рентабельності операційної діяльності промислових підприємств. Негативного впливу виробнича сфера зазнала також від карантинних заходів, запроваджених як в Україні, так й в усьому світі внаслідок поширення пандемії COVID-19):

- пріоритетний розвиток промисловості та індустріалізація, посилення конкурентоспроможності виробленої в Україні промислової продукції;
- відновлення потенціалу високотехнологічних галузей промисловості (передусім космічної галузі, авіа- і ракетобудування) і послідовне його нарощування;
- створення фінансових та інституційних умов для створення промислових екосистем, прискореного розвитку "Індустрії 4.0" та її інтеграції до виробничих ланцюгів;
- створення у середньостроковій перспективі нових можливостей (розумного протекціонізму) для розвитку (відновлення) власного виробництва повного циклу критично важливої продукції та налагодження виробництва втрачених імпортованих комплектуючих і задоволення відповідного попиту на ринку, що є питанням безпеки життя в умовах посилення ймовірності глобальних криз;
- розвиток промислового інжинірингу та виробництва складної індустріальної техніки;
- оптимізація регуляторного навантаження з урахуванням необхідності забезпечення сталого розвитку економіки країни і модернізації її виробничо-технологічної бази;

- розбудова якісної інфраструктури, залучення внутрішніх та іноземних інвестицій в модернізацію і розвиток об'єктів критичної (інженерної, інформаційної, енергетичної) інфраструктури;
- залучення внутрішніх та іноземних інвестицій в модернізацію і розвиток високо та середньовисокотехнологічних підприємств, розширене відтворення основних засобів, у тому числі в результаті проведення прозорої приватизації;
- спрощення доступу національним виробникам до природних ресурсів (сировинних матеріалів) і поглиблення їхньої переробки із залученням сучасних технологій;
- розвиток ринкової конкуренції, забезпечення демонополізації економіки, проведення незалежної оцінки діяльності монополій та їх впливу на економічну безпеку країни;
- підвищення транспарентності діяльності державних підприємств (або тих, де частка держави становить понад 25% або вона є мажоритарним власником), а також суб'єктів природних монополій, що становлять суспільний інтерес;
- удосконалення правового захисту прав власності;
- формування та актуалізація показників паливно-енергетичного балансу на середньострокову перспективу;
- підвищення рівня ресурсоефективності економіки, оптимізація витрат, прийняття планів зниження енерго- та ресурсоемності через впровадження національних стандартів, гармонізованих з європейськими енергетичними та екологічними стандартами;
- удосконалення законодавства у сфері управління відходами, спрямованого на запровадження в Україні нової ієрархії управління відходами та розширення відповідальності виробника, впровадження технологій перероблення побутових та промислових відходів;
- впровадження принципів циркулярного екологічно безпечного виробництва.

3. Зовнішньоекономічна безпека (Стан зовнішньоекономічної безпеки протягом 2010-2019 років оцінювався як небезпечний (при середньому значенні оцінки стану зовнішньоекономічної безпеки за цей період на рівні 34% від

оптимального рівня). Попри відносне поліпшення окремих показників зовнішньоекономічної безпеки у 2019 р. (на 5 в.п. до 41% від оптимального рівня) та першій половині 2020 року (на 5 в.п. до 43%) низька конкурентоспроможність вітчизняного виробництва, значна частка сировини в структурі експорту товарів і попередня зосередженість на ринках пострадянських країн, обумовлювали розбалансування зовнішньоекономічної діяльності в нестабільних умовах розвитку світової економіки, торговельної війни та збройної агресії з боку РФ):

- законодавче стимулювання та створення нормативно-правового середовища для посилення здатності вітчизняних підприємств конкурувати на світових ринках, особливо в умовах зростаючого протекціонізму як відповіді на виклики пандемії;
- вдосконалення санкційної політики для збільшення ефективності впливу на об'єкт застосування санкцій і мінімізації шкоди для своїх національних інтересів;
- впровадження ефективних процедур щодо антидемпінгових розслідувань та забезпечення швидкої реакції на порушення іноземними країнами розслідувань у сфері торговельного захисту щодо українського експорту;
- створення цілісної мережі інституцій з підтримки зовнішньої торгівлі на базі Експортно-кредитного агентства, єдиного інформаційного центру, афілійованих інституцій з підтримки торгівлі та функціонування єдиного веб-порталу для експортерів;
- забезпечення належного рівня представлення інтересів держави в міжнародних організаціях, зокрема СОТ, активна участь в багатосторонніх переговорах та роботі органів СОТ;
- розширення міжнародних торговельно-економічних зв'язків та проведення активної політики з укладання угод про вільну торгівлю на вигідних для України умовах, перегляд і розширення охоплення чинних торговельних угод;
- поглиблення економічної інтеграції з ЄС шляхом посилення торговельно-економічних можливостей Угоди про асоціацію між Україною та ЄС;

- підтримка та розвиток зовнішньоекономічних зв'язків на багатосторонньому та двосторонньому рівнях зі стратегічними партнерами (G7, G20, пріоритетними державами Азії, Африки та Латинської Америки);
- інтенсифікація процесів адаптації українських технічних регламентів до законодавства ЄС, завершення гармонізації вітчизняних санітарних та фітосанітарних заходів із стандартами ЄС та забезпечення їх впровадження.

4. Інвестиційно-інноваційна безпека (Стан інвестиційно-інноваційної безпеки за період 2010-2019 роки (із середнім значенням оцінок стану безпеки за цей період на рівні 32% від оптимального; нормований показник капітальних інвестицій на охорону навколишнього природного середовища 0,16 від оптимального рівня і менше) також характеризувався як небезпечний. За підсумком 2019 року якісних змін у стані інвестиційно-інноваційної безпеки не відбулось. Рівень інвестиційно-інноваційної безпеки у 31% у 2019 році та 29% за підсумком першого півріччя 2020 року свідчить про неможливість забезпечити стаке економічне зростання в умовах поточної недостатності та ресурсної орієнтованості інвестицій):

- розвиток інституційної системи супроводження інвесторів, у тому числі інформаційно-консультаційного забезпечення інвестування, здійснення її належного ресурсного забезпечення;
- створення умов для малого та середнього бізнесу для інвестування в науково-дослідну діяльність шляхом реалізації заходів щодо розвитку співпраці науково-дослідного та реального секторів;
- запровадження фінансових стимулів та механізму підтримки вітчизняних підприємств у разі впровадження ними новітніх технологій;
- створення сприятливих умов для генерування і комерціалізації інновацій та виробництва інноваційної продукції (послуг);
- впровадження моделі “відкритих інновацій”;
- забезпечення інклюзивності та реалізації нової системи оцінювання суб'єктів науково-технічної та освітньої діяльності на основі визначення рівня якості нових наукових і технічних знань, науково-технічної інформації, освітніх

послуг, а також кардинального підвищення суспільного статусу науки й освіти в Україні;

- забезпечення міжнародної співпраці у сфері інноваційної та науково-технічної діяльності, сприяння участі вчених, науковців, МСП у Рамковій програмі досліджень та інновацій “Горизонт Європа” та інтеграція України до Європейського дослідницького та інноваційного простору;
- впровадження інструментів державної регіональної політики, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості регіонів;
- внесення змін до податкового законодавства України в частині перегляду видів податків і механізмів оподаткування, які сприятимуть реінвестуванню прибутку та мінімізації податкового навантаження при запровадженні у виробництві концепції циркулярної економіки та сталого розвитку.

5. Макроекономічна безпека (Стан макроекономічної безпеки протягом 2010-2019 років (при середньому значенні оцінки стану макроекономічної безпеки за цей період на рівні 38% від оптимального рівня, нормовані показники природного проросту населення мають від’ємне значення) так само характеризувався як небезпечний. Сформовані у попередні періоди макроекономічні диспропорції, зокрема, на ринку праці, продовжували стримувати економічний розвиток країни (як кількісний, так і якісний). Рівень макроекономічної безпеки за підсумком 2019 року збільшився на 6 в.п. до 45% від оптимального рівня внаслідок реалізації політики, спрямованої на підвищення рівня доходів населення, та реалізації Національним банком політики інфляційного таргетування. Проте за підсумками першого півріччя 2020 року рівень макроекономічної безпеки зменшився на 6 в.п. до 39% проти відповідного періоду 2019 року, що свідчить про збереження значних ризиків дестабілізації макросередовища):

- здійснення структурних зрушень в економіці та промисловості шляхом ефективної кластеризації та діджиталізації;
- створення нових робочих місць з максимальним рівнем інтелектуальної залученості;

- продовження політики інфляційного таргетування з урахуванням потреби забезпечення економічного розвитку країни;
- підвищення ефективності співпраці між НБУ та Урядом щодо забезпечення макроекономічної стабільності та економічного розвитку;
- забезпечення збереження плаваючого режиму курсу національної валюти;
- створення умов для підвищення стандартів гідної праці як основи для легалізації трудових відносин та заробітної плати, через подолання суперечності між високим рівнем розвитку людського капіталу й недостатнім рівнем розвитку соціального капіталу (недовіра, домінанта матеріальних цінностей);
- забезпечення загального охоплення населення медичними послугами в необхідному обсязі, зокрема домогосподарств, сукупний дохід яких нижче прожиткового мінімуму на кожного з його членів, підвищення загальної доступності медичних послуг і продуктів;
- проведення державної політики, спрямованої на повернення і реінтеграцію трудових мігрантів.

Таким чином, можна визначити стратегічний курс державної політики у сфері економічної безпеки регіонів України. Основними засадами державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки регіонів є:

- забезпечення стійкості від зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз національним економічним інтересам;
- збереження та розвиток економічної потужності країни з урахуванням цілей сталого розвитку та позицій людиноцентризму;
- гарантування національної економічної незалежності та здатності до захисту національних економічних інтересів, зокрема у високотехнологічних сферах.

Проактивний підхід має не лише знизити ймовірність реалізації внутрішніх викликів, які перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможлиблюють її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз. Він також має надати відповідь на виклики та загрози, що наразі формуються - загальносвітовий тренд загострення боротьби за ринки, технології, кваліфікованих працівників та фінансові ресурси. Продовження збройної агресії

Російської Федерації проти України, зростання викликів трансатлантичної та європейської єдності є підтвердженням такої боротьби і можуть спричинити не лише ескалацію наявних, але і виникнення нових конфліктів. Саме тому проактивний підхід має будуватись на поєднанні як безпекового напрямку, так і напрямку розвитку. Метою державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки є упередження розбалансування економіки, підвищення її стійкості до впливу зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз та створення умов для забезпечення підвищення конкурентоспроможності економіки України. Відповідно до визначеної мети:

- завданнями державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки за безпековим напрямом є запровадження щорічної системної оцінки стану економічної безпеки та постійний моніторинг економічної стійкості, який проводиться на основі визначених цією Стратегією індикаторів стану економічної безпеки та їх критичних меж, вихід за які загрожує розвитком масштабних кризових процесів в економічній сфері;

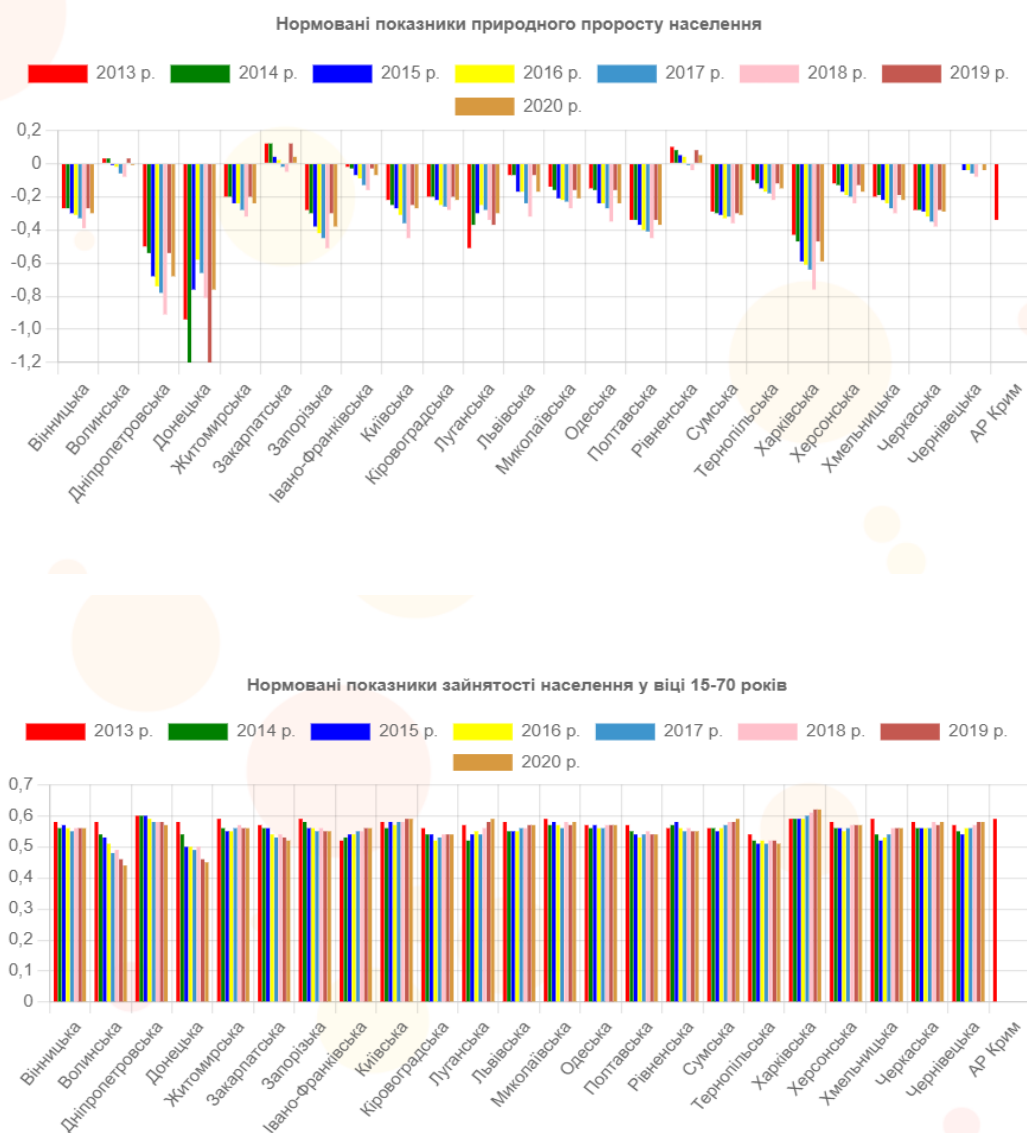
- завданнями державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки за напрямом розвитку є досягнення визначених за основними складовими економічної безпеки цільових орієнтирів [узагальнено автором з використанням 116].

Виконання поставлених завдань за напрямом розвитку вимагає їх конкретизації за основними складовими економічної безпеки. Механізми реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки забезпечуватиметься шляхом:

- визначення критичних меж та цільових орієнтирів за індикаторами основних складових економічної безпеки, зведених у табло індикаторів економічної безпеки;

- здійснення постійного моніторингу економічної стійкості шляхом відслідковування рівня критичних меж за індикаторами, включеними до табло індикаторів економічної безпеки, візуалізації відповідних даних у вигляді інфографіки, розміщення та підтримання її в актуальному стані на порталі (http://mku.edu.ua/indicators_of_economic_security/);

- проведення щорічної системної оцінки стану економічної безпеки.

Рис. 5.6. Табло індикаторів економічної безпеки

Реалізація державної політики за напрямом розвитку забезпечуватиметься шляхом:

- врахування результатів постійного моніторингу економічної стійкості та прогресу у досягненні цільових орієнтирів за індикаторами основних складових економічної безпеки, а також висновків за результатами щорічної системної оцінки економічної безпеки під час розроблення проектів Бюджетної декларації та Державного бюджету України на відповідний бюджетний період, планів дій Кабінету Міністрів України, державних цільових програм, інших стратегічних документів;

- розроблення і включення виконавцями заходів щодо виконання завдань державної політики за напрямом розвитку за складовими економічної безпеки до чинних та проектів нових стратегічних або програмних документів та забезпечення їх виконання (в межах компетенції);
- недопущення прийняття рішень з питань формування і реалізації державної політики, які призводитимуть до виходу індикаторів економічної безпеки за критичні межі;
- розроблення та реалізація заходів державної політики щодо активізації розвитку сфери, за якою в результаті моніторингу економічної стійкості виявлений фактичний вихід або перебування окремих критеріїв за межами критичних значень, або вжиття окремих заходів щодо коригування державної політики у відповідній сфері.

Очікуваним результатом виконання цієї Стратегії є забезпечення економічної безпеки регіонів України як умови досягнення основних національних економічних інтересів.

У контексті досягнення національних економічних інтересів регіонів України реалізація Стратегії зорієнтована на [узагальнено автором з використанням 116]:

1) створення стійкої, конкурентоспроможної, соціально відповідальної ринкової економіки та умов для випереджаючого розвитку науково-технічного потенціалу країни, сталого нарощування національного багатства та факторів виробництва;

2) досягнення цілей сталого розвитку, рівня життя населення та соціально-політичної стабільності, властивих економічно розвиненим країнам;

3) зайняття Україною у світовому розподілі праці та міжнародних економічних відносинах місця, яке відповідає її природним, трудовим та інтелектуальним ресурсам, економічному та геополітичному потенціалу;

4) забезпечення гарантованого захисту національної економіки в умовах виникнення або посилення внутрішніх та зовнішніх загроз.

Операційними результатами, які повинні бути отримані в результаті виконання цієї Стратегії, є:

- започаткування табло індикаторів економічної безпеки – основи прозорої системи постійного моніторингу економічної безпеки (http://mku.edu.ua/indicators_of_economic_security/);

- впровадження на основі науково обгрунтованої методики щорічної системної оцінки стану економічної безпеки та використання її результатів для формування основних напрямів і заходів економічної політики, що має враховуватись у процесах стратегічного і бюджетного планування;

- підвищення ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки регіонів.

Для оцінки результативності державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки регіонів України в табло індикаторів економічної безпеки визначені цільові орієнтири на період реалізації цієї Стратегії.

Військова агресія Російської Федерації дуже вплинула на всі складові Стратегії забезпечення економічної безпеки регіонів України шляхом:

1. Окупації частини українських територій - значна частина української території є окупованою (близько 20% станом на середину липня 2022 року), на значній частині проходять активні бойові дії, звільнені території частково заміновані.

2. Вимушена міграція - понад 11 мільйонів українців були змушені покинути місця свого постійного проживання (станом на середину липня 2022 року). Найбільша міграція спостерігається в наступних регіонах: Харківській, Київській, Донецькій, Запорізькій, Херсонській, Миколаївській, Луганській, Чернігівській областях.

3. Руйнування інфраструктури - зруйновано і руйнуються тисячі об'єктів інфраструктури, у тому числі тих, які є дуже важливими для відновлення регіонів та їх розвитку – аеропорти, мостові переходи, житло та об'єкти соціального характеру.

4. Втрата транзитного потенціалу.

5. Деіндустріалізація промислових міст та регіонів – найбільших руйнувань зазнали і зазнають промислові регіони України (меткомбінати ім. Ілліча та Азовсталь групи Метінвест, Лисичанський та Кременчуцький НПЗ,

багато підприємств чи цехів підприємств Харкова, Києва, Чернігова, Миколаєва, Сум, Охтирки і багатьох інших).

Все це вимагає по-новому оцінити Стратегію забезпечення економічної безпеки регіонів України. Враховуючи загрозу з боку Росії та Білорусі, для планування відновлення та майбутнього розвитку регіонів виглядає доцільно виділити три макрорегіони:

1. Східний (фронтний) – території/регіони вздовж кордону з РФ і РБ, де рівень загрози прямого військового вторгнення є найбільшим і де має розміщуватись досить значна кількість військових об'єктів стримування ворога;
2. Центральний (опорний) – території/регіони, що межують з фронтними територіями, з помірним рівнем загрози військового вторгнення.
3. Західний (тиловий) - регіони в західній частині України, які знаходяться найближче до країн ЄС, де є мінімальна загроза прямого військового вторгнення з боку РФ/РБ.

В рамках Стратегії забезпечення економічної безпеки регіонів України потрібні кроки у таких напрямках: відновлення комунікацій у рамках Київської агломерації; відновлення уражених регіонів (регіонів, що постраждали від ведення бойових дій на їх території чи ракетно-бомбових/артилерійських уражень); будівництво житла та об'єктів соціальної сфери; повернення людей, які виїхали від війни за кордон; відбудова соціальної інфраструктури; відновлення пошкоджених мереж електро-газопостачання, максимальна переорієнтація із традиційного газопостачання на електроенергетику – атомна енергія плюс зелена енергія; відбудова промисловості має відбуватись з урахуванням посилення її стійкості ракетним ударам.

Все це потребує внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, складовою частиною якої може бути Стратегія забезпечення економічної безпеки регіонів України, спрямованої на відновлення регіонів за визначеними підходами.

Висновки до розділу 5

Результати досліджень дозволяють зробити наступні висновки:

1. Авторське бачення моделі інноваційного розвитку забезпечення економічної безпеки регіонів обґрунтовано на основі досвіду європейських країн і полягає в формуванні дієвого механізму системи регіональних центрів інноваційного розвитку, які є недержавними інститутами за участю регіональних владних структур, що відповідають за інформаційно-аналітичну, методичну, організаційну підтримку інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів з основними напрямками діяльності: здійснення аналізу інноваційного потенціалу певного регіонів; визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на території регіонів, забезпечення на цій основі наукової та організаційної підтримки запровадження програм і проектів інноваційного розвитку на регіональному рівні; сприяння розвитку інформаційно-консалтингового забезпечення інноваційної діяльності та інноваційного розвитку на території регіонів; підтримка становлення та розширення регіональної інноваційної інфраструктури; організація взаємодії науково-дослідних, інноваційних підприємств, установ та організацій, органів державної влади щодо активізації інноваційного розвитку регіонів. Запропонована модель інноваційного розвитку забезпечує розробку та впровадження науково обґрунтованої структурної організації раціональної побудови системи забезпечення економічної безпеки регіонів.

2. Запропонований інструментарій щодо системи стимулювання інвестиційної діяльності у контексті забезпечення економічної безпеки регіонів: створення ринкових і економічних умов для інвестування відтворення основних фондів, модернізації та інноваційного нагромадження основного капіталу; формування стійкої інституціональної структури, що забезпечує стабільні умови виконання організаційно-управлінських функцій; трансформування структури економіки регіонів для переходу на випуск наукоємної продукції; створення надійних фінансових умов для забезпечення стійкого інвестування інноваційних проектів, у тому числі шляхом підтримки венчурного бізнесу, створення регіонального венчурного фонду; вдосконалення законодавчо-правових

механізмів гарантій та захисту прав приватних та іноземних інвесторів; формування системи страхування інвестиційної діяльності (шляхом хеджування інвестиційних ризиків та реалізації інших методів); раціоналізація податкових відрахувань, передбачених чинним законодавством; відновлення практики створення спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, індустріальних (промислових) парків та кластерів; підвищення інтенсивності «технологічного трансферту» (запозичення передових зарубіжних технологій) в рамках прямих іноземних інвестицій та стимулювання їх залучення у формі створення спільних підприємств; стимулювання розміщення в Україні дослідницьких, інжинірингових, маркетингових і управлінських підрозділів великих високотехнологічних корпорацій.

3. Розроблений організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки регіонів: спрямований на впровадження моделі інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів в рамках процесу забезпечення економічної безпеки, шляхом запровадження супроводу інноваційних проектів та надання різноманітних пільг та підтримки на місцевому рівні вітчизняним інвесторам; підвищення кваліфікації та атестації фахівців у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, а також удосконалення методики укладання прозорих угод між інвесторами та владою щодо взаємних зобов'язань під час конкурентної поведінки бізнесу та конкурентної політики держави на певних ринках з урахуванням реалій сучасної української економіки.

4. Досягнуто основних операційні результати стратегічного проектування забезпечення економічної безпеки регіонів України: започатковано табло індикаторів економічної безпеки – основи прозорої системи постійного моніторингу економічної безпеки (http://mku.edu.ua/indicators_of_economic_security/); впроваджено на основі науково обгрунтованої методики щорічної системної оцінки стану економічної безпеки та використання її результатів для формування основних напрямів і заходів економічної політики, що має враховуватись у процесах стратегічного і бюджетного планування, що сприятиме підвищенню ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки регіонів.

Запропонована автором модель стратегії реалізації забезпечення економічної безпеки регіонів України у контексті досягнення національних економічних інтересів регіонів України зорієнтована на: створення стійкої, конкурентоспроможної, соціально відповідальної ринкової економіки та умов для випереджаючого розвитку науково-технічного потенціалу країни, сталого нарощування національного багатства та факторів виробництва, досягнення цілей сталого розвитку, рівня життя населення та соціально-політичної стабільності, властивих економічно розвиненим країнам; зайняття Україною у світовому розподілі праці та міжнародних економічних відносинах місця, яке відповідає її природним, трудовим та інтелектуальним ресурсам, економічному та геополітичному потенціалу; забезпечення гарантованого захисту національної економіки в умовах виникнення або посилення внутрішніх та зовнішніх загроз.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоноване нове вирішення актуальної наукової проблеми, що полягає у системному вирішенні важливої науково-прикладної проблеми – обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка практичних рекомендацій щодо формування стратегії забезпечення економічної безпеки України. Це дозволило зробити такі висновки концептуального, методологічного і науково-практичного характеру:

1. Досягнуто основних операційних результатів стратегічного проектування забезпечення економічної безпеки України, як сучасної візії економічного суверенітету країни: започатковано табло індикаторів економічної безпеки – основи прозорої системи постійного моніторингу економічної безпеки (http://mku.edu.ua/indicators_of_economic_security/); впроваджено на основі науково обґрунтованої методики щорічної системної оцінки стану економічної безпеки та використання її результатів для формування основних напрямів і заходів економічної політики, що має враховуватись у процесах стратегічного і бюджетного планування, що сприятиме підвищенню ефективності реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки.

Запропонована автором Стратегія забезпечення економічної безпеки України у контексті досягнення національних економічних інтересів регіонів України, важливими елементами якої визначено: формування засад стійкої, конкурентоспроможної, соціально відповідальної ринкової економіки; створення умов для розвитку науково-технічного потенціалу країни; сталого нарощування національного багатства та факторів виробництва; досягнення цілей сталого розвитку та соціально-політичної стабільності, властивих економічно розвиненим країнам; визнання України як повноправного учасника міжнародних економічних відносин на основі її природних, трудових та інтелектуальних ресурсів, економічного та геополітичного потенціалу; забезпечення гарантованого захисту національної економіки в умовах виникнення або посилення внутрішніх та зовнішніх загроз.

2. Важливим аспектом економічної безпеки є класифікація загроз залежно від місця їх виникнення на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні). За межами регіонів виникають зовнішні загрози, які не пов'язані з його внутрішньою економічною політикою, тобто це соціально-економічні зміни на державному та міжнародному рівнях або стан навколишнього середовища, які можуть завдати значного негативного впливу, сприяють дисбалансу соціально-економічного стану країни. Зовнішні загрози відображають поточний стан світової економіки. Внутрішні загрози - це нездатність до самозбереження і саморозвитку, слабкість інноваційного початку в розвитку, неефективність систем державного регулювання економіки, невміння знаходити баланс інтересів при подоланні суперечностей і соціальних конфліктів для знаходження найбільш безболісних шляхів розвитку суспільства.

Своєчасна оцінка внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці регіонів сприяє дієвості організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки України.

3. Розроблено організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки регіонів, основними елементами якого визначено зовнішні та внутрішні загрози, принципи, визначення стратегічної мети, суб'єкти впливу, суб'єкти управління, інструменти, концепцію економічно безпечного розвитку регіону, цільова програма забезпечення економічної безпеки як необхідної складової для формування Стратегії забезпечення економічної безпеки регіонів України: спрямований на впровадження моделі інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів в рамках процесу забезпечення економічної безпеки, шляхом запровадження супроводу інноваційних проектів та надання різноманітних пільг та підтримки на місцевому рівні вітчизняним інвесторам; підвищення кваліфікації та атестації фахівців у сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, а також удосконалення методики укладання прозорих угод між інвесторами та владою щодо взаємних зобов'язань під час конкурентної поведінки бізнесу та конкурентної політики держави на певних ринках з урахуванням реалій сучасної української економіки.

4. Доведено, що ефективним напрямом забезпечення економічної безпеки

регіонів України як необхідної складової для формування безпеки національної економіки є створення системи регіональної економічної безпеки, що являє собою об'єднану відносинами власності, економічними інтересами, правовими та етичними регуляторами, сукупність господарюючих та регулюючих суб'єктів, направлених на стійкий, ефективний, безпечний соціально-економічний розвиток. У теоретичному аспекті кардинальних змін в забезпеченні економічної безпеки регіонів можливо досягнути при створенні та впровадженні системи, яку визначає: науково-виробничий і ресурсний потенціали та їхня структура; інституційна інфраструктура; соціальна сфера; тобто, сукупність стану, умов та чинників, які характеризують стабільність, стійкість та можливість послідовного розвитку економіки регіонів в рамках інтеграції в економіку країни. Економічна безпека регіонів визначена як забезпеченість життєздатності регіонів, а саме можливістю постановки самостійної мети розвитку, відносною відособленістю управління, наявністю автономних систем ресурсонакопичення і ресурсоспоживання та ступеню захищеності від недостачі ресурсів або інших загроз.

Виокремлено ознаки трактування дефініції «безпека»: як стан об'єкта в системі його зв'язків з поглядом здатності до самовиживання і розвитку, при якому об'єкт надійно захищений і зберігає свої основні характеристики під негативним впливом руйнівних чинників (внутрішніх і зовнішніх загроз) та достатній для його життєдіяльності та розвитку.

5. Сформовано систему показників оцінювання економічної безпеки регіонів, як необхідної складової для формування безпеки національної економіки, а саме надане наукове обґрунтування теоретико-методичного підходу до формування інтегрального показника та алгоритмізації процедури оцінки рівня економічної безпеки регіонів, зокрема: вибору системи математичного обчислення ймовірності втрат економічної безпеки за фактично отриманими значеннями індикаторів; обґрунтування системи економічних індикаторів, які характеризують критерії оцінки економічної безпеки; визначення вагомості кожного економічного індикатора, розробка шкали оцінки рівня економічної безпеки; визначення та оцінка фактичних значень індикаторів економічної

безпеки; визначення стану соціально-економічного розвитку та рівня економічної безпеки регіонів, розробка системи порогових значень показників оцінки економічної безпеки регіонів. Запропоновано спрощену систему показників економічної безпеки регіонів з урахуванням показників офіційної статистики за напрямками: макро-економічні показники, оцінка економіки регіонів, економічна активність регіонів, стан соціальної рівноваги. Таким чином, адекватна система порогових значень показників економічної безпеки регіонів дає змогу органам регіонального управління приймати адресні заходи, які покликані знизити соціальні ризики, створити умови та можливості розвитку регіонів. Рекомендована система порогових значень використовується як основа для урахування стану економічної безпеки щодо формування стратегії забезпечення економічної безпеки регіонів.

6. Авторське бачення моделі інноваційного розвитку забезпечення економічної безпеки регіонів обґрунтовано на основі досвіду європейських країн і полягає в формуванні дієвого механізму створення системи регіональних центрів інноваційного розвитку, які є недержавними інститутами за участю регіональних владних структур, що відповідають за інформаційно-аналітичну, методичну, організаційну підтримку інноваційно-інвестиційного розвитку регіонів за такими основними напрямками діяльності, як: здійснення аналізу інноваційного потенціалу певних регіонів; визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на території регіонів, забезпечення на цій основі наукової та організаційної підтримки запровадження програм і проектів інноваційного розвитку на регіональному рівні; сприяння розвитку інформаційно-консалтингового забезпечення інноваційної діяльності та інноваційного розвитку на території регіонів; підтримка становлення та розширення регіональної інноваційної інфраструктури; організація взаємодії науково-дослідних, інноваційних підприємств, установ та організацій, органів державної влади щодо активізації інноваційного розвитку регіонів. Запропонована модель інноваційного розвитку забезпечує розробку та впровадження науково обґрунтованої структурної організації раціональної побудови системи забезпечення економічної безпеки регіонів.

7. Проаналізовано різний економіко-математичний інструментарій аналізу економічної безпеки регіонів, що сприяло ідентифікації специфічних структурних та функціональних компонент, які формують відповідні «входи» та «виходи» аналітичної складової процесу забезпечення економічної безпеки регіонів. Визначено, що при максимально комплексному оцінюванні соціально-економічної ситуації регіонів та використанні одного інтегрального (зведеного) показника значно спрощується процедура ухвалення рішень щодо забезпечення економічної безпеки.

8. Запропонований інструментарій щодо системи стимулювання інвестиційної діяльності у контексті Стратегії забезпечення економічної безпеки регіонів, який включає: створення ринкових і економічних умов для інвестування відтворення основних фондів, модернізації та інноваційного нагромадження основного капіталу; формування стійкої інституціональної структури, що забезпечує стабільні умови виконання організаційно-управлінських функцій; трансформування структури економіки регіонів для переходу на випуск наукоємної продукції; створення надійних фінансових умов для забезпечення стійкого інвестування інноваційних проектів, у тому числі шляхом підтримки венчурного бізнесу, створення регіональних венчурних фондів; вдосконалення законодавчо-правових механізмів гарантій та захисту прав приватних та іноземних інвесторів; формування системи страхування інвестиційної діяльності (шляхом хеджування інвестиційних ризиків та реалізації інших методів); раціоналізація податкових відрахувань, передбачених чинним законодавством; відновлення практики створення спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку, індустріальних (промислових) парків та кластерів; підвищення інтенсивності «технологічного трансферту» (запозичення передових зарубіжних технологій) в рамках прямих іноземних інвестицій та стимулювання їх залучення у формі створення спільних підприємств; стимулювання розміщення в Україні дослідницьких, інжинірингових, маркетингових і управлінських підрозділів великих високотехнологічних корпорацій.

9. Запропоновано модель стратегічних детермінант забезпечення економічної безпеки регіонів України в умовах рейтингового управління для виокремлення пріоритетних завдань процесу стратегічного проектування. Досліджено аспекти застосування виробничих функцій до визначення раціональної кількості ресурсів, зокрема трудових та фінансових, при цьому встановлено, що формально оптимальне рішення максимізації показника економічної безпеки може привести до функціонування регіонів в зоні насичення, коли фактично відбувається зайве використання ресурсів, що веде до виснаження потенціалу регіонів. Доведено, що модель рейтингового оцінювання може застосовуватись для аналізу додаткового приросту обсягу виробленої продукції в грошовому вимірі при збільшенні витрат на рейтингове управління регіонів з метою визначення їх раціонального обсягу. Пріоритетним завданням процесу стратегічного проектування визначено розробку системи комплексного оцінювання ефективності впровадження рейтингового управління економічною безпекою регіонів, яка враховує їх інтереси і дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо інвестицій в розвиток регіонів для забезпечення регіонального розвитку.

10. Розроблено концептуальну модель забезпечення економічної безпеки регіонів України в умовах рейтингового управління із застосуванням показників динамічного рейтингу, запропоновано систему комплексного оцінювання ефективності впровадження рейтингового управління економічною безпекою регіонів, що враховує інтереси регіонів і дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо інвестицій в розвиток регіонів. Сформована модель динамічного рейтингу дає змогу оцінювати поточний стан та приймати обґрунтовані стратегічні рішення щодо забезпечення економічної безпеки регіонів. Такий підхід дає змогу більш ефективно використовувати кошти, що інвестуються в розвиток регіонів

11. На підставі проведених досліджень обґрунтовано основні концептуальні засади формування стратегічних умов забезпечення економічної безпеки регіонів України, які включають: аналіз фінансово-господарської діяльності; формування стратегічних цілей діяльності; розробка найбільш

ефективних шляхів реалізації стратегічних цілей; конкретизація стратегії економічної безпеки за періодами її реалізації; оцінка розробленої стратегії економічної безпеки. Завершальним етапом розробки стратегії економічної безпеки регіонів є її оцінка на основі наступних критеріїв: узгодженості розробленої стратегії регіонів із загальною стратегією держави; внутрішньої збалансованості стратегії (визначається узгодженість окремих стратегічних цілей і напрямів діяльності між собою, а також послідовності; адаптації стратегії економічної безпеки до прогнозованих змін зовнішнього середовища; результативності стратегії (визначення ефективності реалізації розробленої стратегії). На підставі систематизації наукових підходів сформовано ознаки класифікації стратегічних умов: а) реалізація намічених цілей економічної політики, в якій одним з основних суб'єктів забезпечення економічної безпеки є держава; б) економічна гарантія зовнішньоекономічної безпеки; в) зменшення частки «тіньової» економічної діяльності, в результаті чого досягається захищеність всіх сфер життєдіяльності суспільства; г) конкурентоспроможність регіонів; д) стійкість регіональної економічної системи, яка характеризується міцністю і надійністю елементів, зв'язків в середині системи, здатністю витримувати внутрішні та зовнішні чинники, які перешкоджають економічній безпеці.

12. Проаналізовано світовий досвід становлення та розробки механізмів регіональної політики для забезпечення економічної безпеки, визначено, що всі закордонні приклади успішного регулювання територіального розвитку були забезпечені не тільки високим економічним потенціалом держав та окремих регіонів, але і достатньо розвинутим законодавством та відсутністю корупції. Доведено, найбільший ефект може дати поєднання централізованого та децентралізованого підходів до формування регіональної економіки та забезпечення економічної безпеки з урахуванням національної специфіки держави.

13. Доведено, що використання механізму державного регулювання та регіонального управління забезпечить формування системи економічної безпеки регіонів, зокрема, створення інформаційної бази для об'єктивного всебічного

моніторингу економіки й суспільства та його проведення з метою виявлення та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливим інтересам об'єктів економічної безпеки; розробка комплексу оперативних, довготривалих заходів щодо попередження, нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз, оцінка результатів їх здійснення; реалізація комплексу державних заходів щодо забезпечення економічної безпеки, особливо за умов загроз територіальній цілісності країни та військового вторгнення Російської Федерації через формування механізмів світової підтримки та активізації міжнародної діяльності.

14. За результатами моніторингу системи забезпечення економічної безпеки у системі регулювання соціально-економічного розвитку регіонів встановлено, що оцінка результатів виконання програми соціально-економічного розвитку регіонів характеризує ефективність управління безпосереднім процесом реалізації програми та дозволяє зробити висновок про правильність вибраної стратегії розвитку. Таким чином, аналіз сучасної методологічної бази оцінки соціально-економічного розвитку регіонів та рівня їхньої економічної безпеки дозволив виділити наступні найбільш поширені концепції і методики оцінювання ефективності методів і технологій регіональної діагностики; методики розрахунку комплексної оцінки соціально-економічного розвитку регіонів; основних економічних і соціальних показників; гуманітарного підходу, який доцільно використовувати для оцінки рівня економічної безпеки регіонів та розробки моделі управління економічною безпекою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.	Акімова Л. М. Аналіз стану економічної безпеки за суб'єктивними оцінками експертів // Публічне адміністрування: теорія та практика. – 2018. – №2. – С. 1–14.
2.	Акімова Л. М. Становлення системи економічної безпеки держави в Україні: сутність, рівні, складники. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2018. № 1 (19). С. 1–11.
3.	Антошкін В. К. Сутність соціально-економічної безпеки регіонів та її зв'язок з національною безпекою держави. Економіка та управління національним господарством: Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2014. № 3 (27). С. 17–23.
4.	Ахромкін Є. М., Бурбело О. А., Алексеєва А. С., Заблодська Д. В. Економіко-правове забезпечення стратегічного розвитку новоутворених територіальних громад: до обговорення. Економіка та право. 2016. № 2 (44). С. 9–13.
5.	Базилюк Я. Б. Забезпечення економічної безпеки України в умовах гібридної війни. Стратегічні пріоритети. 2015. № 3 (36). С. 47–55.
6.	Балицька М. В. Роль фінансової стійкості страхових компаній у забезпеченні фінансової стабільності економіки країни // Економіка та держава. 2016. № 9. С. 89–92.
7.	Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія: у 2 т. Київ : УБС НБУ, 2014. Т. 1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. 831 с.
8.	Білик Р. Р. Механізми та інструменти забезпечення економічної безпеки регіонів України в процесі децентралізації. Бізнес Інформ. 2015. № 9. С. 67–72.
9.	Білорус О.Г. (2017) Історичні та стратегічні імперативи трансформації та модернізації транзитивних країн в умовах глобалізації. Історичні та стратегічні імперативи модернізації провідних і транзитивних країн світу : зб.н.п. / за заг. ред. О.В.

	Зернецької // ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». с. 5-12.
10.	Білорус О. Г. Теорія безпечного економічного розвитку / О. Г. Білорус // Економіка України. - 2018. - № 2. - С. 79-82. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_2_7
11.	Богма О. С. Аналіз рівня економічної безпеки України за основними складовими / О. С. Богма // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2016. - Вип. 8(1). - С. 11-14. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_8%281%29__5
12.	Бойко Т. В. Актуальні проблеми економічної безпеки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://library.kr.ua/orhus/bojko.pdf (дата звернення: 14.07.2020).
13.	Бондаревська О. М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2017. Вип. 24. Ч. 2. С. 54–57.
14.	Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Соціальні аспекти економічної безпеки держави // Економічні горизонти. – 2018. – № 2. – С. 76–86.
15.	Бояринова К. О., Дергачова В. В., Кравченко М. О., Копішинська К. О. Аналіз прогнозів впливу пандемії коронавірусу на економіку України та сусідніх країн // Бізнес Інформ. 2020. №7. С. 6–15. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-6-15
16.	Бушинський Є. В. Методи оцінки інвестиційної привабливості: регіональний вимір // Бізнес Інформ. 2021. №1. С. 157–163. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-157-163
17.	Варналій З. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України. URL: http://www.rnbo.gov.ua/news /25.html .
18.	Виступ Президента на засіданні Ради регіонів 24.05.2012 р. URL:: http://www.president.gov.ua/news/24275.html .

19.	Волошин В. І. Інструменти мінімізації гібридних загроз економічній безпеці України. Економіка та управління національним господарством. 2018. С. 21–26.
20.	Гарькава В. Ф. The improved utilization of the potential of the region. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. URL: http://global-national.in.ua/issue-17-2017
21.	Гарькава В. Ф. Визначення загроз економічній безпеці регіону. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. 2019. Т. 30 (69). № 4. С. 103–109.
22.	Гарькава В. Ф. Еволюція наукових поглядів на сутність процесу забезпечення економічної безпеки. Економічний простір. 2020. Вип. № 157. С. 22–27.
23.	Гарькава В. Ф. Економіко-математичний інструментарій оцінки рівня економічної безпеки регіону. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 4 (72). С. 136–141.
24.	Гарькава В. Ф. Економічна безпека регіону: сутність поняття. Східна Європа. 2019. № 4(21). С. 370–375. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/
25.	Гарькава В. Ф. Економічний ефект від розробки інтегрального показника конкурентоспроможності території. International Journal of Economics and Business Research (у друці).
26.	Гарькава В. Ф. Стратегія економічної безпеки України : монографія. Миколаїв : Іліон, 2021. 214 с.
27.	Гарькава В. Ф. Умови забезпечення економічної безпеки регіонів України. Причорноморські економічні студії. 2019. № 42. С. 127–131.
28.	Гарькава В. Ф. Формування трудового потенціалу регіону як основа державної регіональної політики. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. № 3 (08). URL: http://easterneurope-ebm.in.ua

29.	Гарькава В. Ф., Бандура В. М., Гайша О. О., Ігнатова Т. В., Редькіна Є. А., Лук'янчук В. Д., Прозорова Г. О. Комп'ютерне моделювання та інформаційні технології в фармації: монографія Варшава: RS GlobalSp. z O.O., 2021. 44 с.
30.	Гарькава В. Ф., Єганов О. Ю., Бандура В. М., Арамян А. М. Інформатизація процесу забезпечення економічної безпеки. Моделювання сучасних комп'ютерних систем : монографія. Варшава : RS GlobalSp. z O.O., 2020. 73 с.
31.	Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Концептуальні підходи до управління економічною безпекою на регіональному рівні. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Економічні науки». 2021. № 7. URL: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-7-7416
32.	Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Моделювання економічної безпеки регіону у контексті управління його ресурсним забезпеченням. Ефективна економіка. 2021. № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9072
33.	Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Регіональне управління економічною безпекою на основі фінансової модернізації. Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»). 2021. Вип. № 7 (13). С. 220–229.
34.	Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Управління екологічною складовою системи економічної безпеки регіону. Агросвіт. 2021. № 13–14. С. 11–16. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13-14.11
35.	Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Управління підприємствами у системі економічної безпеки регіону. Інвестиції практика і досвід. 2021. № 15. С. 38–45.
36.	Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Фінансова стратегія у системі економічної безпеки вітчизняних підприємств на регіональному

	рівні. Економіка та держава. 2021. № 7. С. 47–51. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.7.47
37.	Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Формування і реалізація концепції економічної безпеки в управлінні економікою регіону. Економічний аналіз. 2021. Т. 31. № 2. С. 14–24.
38.	Гарькава В. Ф., Мишелов М. В. Виклики захисту інформаційної безпеки держави. Держава та регіони Серія: Економіка та підприємництво. 2020. № 5 (116). С. 129–133.
39.	Гарькава В. Ф., Мишелов М. В. Проблеми інформатизації процесу забезпечення економічної безпеки регіону. Держава та регіони. Серія Економіка та підприємництво. 2020. № 1 (112). С. 183–188.
40.	Гарькава В. Ф., Юрченко В. В. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. Економічні студії. 2020. Вип. 3 (29). С. 17–22.
41.	Гбур З. В. Економічна безпека України в сучасних умовах // Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 2. С. 97-100.
42.	Гбур З. В. Складові економічної безпеки та їх вплив на економічну безпеку України в умовах євроінтеграції // Ефективність державного управління. 2017. – Вип. 3. – С. 251–257.
43.	Гбур З. В. Економічна безпека як одна зі складових забезпечення національної безпеки України на сучасному етапі. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. С. 81–86.
44.	Геєць В. М. Особливості взаємозв'язку економічних і політичних передумов реконструктивного розвитку економіки України / В. М. Геєць // Економіка України. - 2016. - № 12. - С. 3-21. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_12_2
45.	Гладких Д. М. Банківська безпека держави в умовах розвитку інформаційної економіки (трансформації банківських операцій): монографія. К.: НУОУ, 2019. - 393 с.
46.	Гончаренко Н. Г. Теоретико-методологічні питання визначення рівня продуктивності праці. Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва.

	Серія «Економічні науки». 2017. № 2. URL: https://journals.indexcopernicus.com/search/article?articleId=1569210
47.	Гриценко А.А. Архітектоніка економічної безпеки. – К. : НАН України, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України” , 2017. – 212 с.
48.	Гуда Н. Е. Економічна суть ціни та ціноутворення в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку // Економіка та держава. 2019. № 5. С. 106–110. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.5.106
49.	Давидова І. О. Вплив політики зайнятості на людський розвиток в регіоні. Часопис економічних реформ. 2018. № 3. С. 76–82.
50.	Давидова І. О., Лебедченко В. В. Теоретичні основи формування системи економічної безпеки регіону та її роль у забезпеченні національної безпеки держави // Бізнес Інформ. 2020. №5. С. 36–42. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-36-42
51.	Дані Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: https://mepr.gov.ua/
52.	Дані Національної академії медичних наук України. URL: http://amnu.gov.ua/official-position-of-nams-of-ukraine/
53.	Дані фінансової звітності банків України за 2015 та 2021 роки. Національний банк України: сайт.
54.	Данілова Е. І. Концепція системного підходу до управління економічною безпекою підприємства : монографія. Вінниця : Європейська наукова платформа, 2020. 342 с. DOI: https://doi.org/10.36074/danilova.kontseptsii-a-2020
55.	Данілова Е. І. Концепція управління економічною безпекою на основі системно-структурного підходу. // Підприємництво та інновації. 2018. №6, 77-83. вилучено із http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/149
56.	Декларація про державний суверенітет України : Постанова Верховної Ради України від 16.07.1990 р. № 55. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ .

57.	Денисенко М. П., Бреус С. В. Економічна безпека держави та деструктивний вплив на неї тіньової економіки // Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. – 2014. – Вип. 37. – С. 25–31.
58.	Денисенко М. П., Третяк Є. В. Механізм забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання // Економіка та держава. 2018. № 12. С. 59–63. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.12.59
59.	Дикан В. В., Александрова О. Ю. Механізм забезпечення економічної безпеки регіону : сутність, складові, напрями дії. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. № 58. С. 17–25.
60.	Дослідження центру вивчення лояльності (LoyaltyResearchCentre). URL: www.loyaltyresearch.com .
61.	Дячков, Д., Потапюк, І., Капран, І. (2021). ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ. Економіка та суспільство, (24). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-7
62.	Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз / за наук. ред. О. А. Бурбело, С. К. Рамазанова. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 282 с.
63.	Єфименко Т. І. Фіскальна та монетарна безпека національної економіки / Т. І. Єфименко; ДННУ “Акад. фін. управління”. – К., 2016. – 447 с
64.	Жаворонкова Г. В., Жаворонков В. О. Розбудова інноваційно-технологічної інфраструктури в регіоні : теоретико-методологічний аспект. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2019. Vol. 1, num. 2. С. 77–86.
65.	Жураківський Є.С., Козловський С.В. КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ// Економіка і організація управління.2017.№ 4 (28). С. 7-14.

66.	Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII.
67.	Зачосова Н. В. Управління системою економічної безпеки фінансових установ. Дис. докт. екон. наук: спец. «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» (економічні науки). – Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – Національний інститут стратегічних досліджень, Київ, 2017. 603 с.
68.	Зінченко О. І., Хімченко А. М. Щодо сутності поняття «соціально-економічна безпека» // Бізнес інформ. – 2014. – №6. С. – 123–128.
69.	Іванюта Т. М. Система економічної безпеки на сучасному підприємстві. URL: http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/308
70.	Кислова Л. А. Проблеми стратегічного планування фінансово-економічної безпеки на підприємствах України. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2018. Вип. 15. С. 20-27.
71.	Клевчик Л. Л. Соціальна нерівність як основна диспропорція в суспільстві // Економіка та держава. 2019. № 4. С. 48–51. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.4.48
72.	Климчук О. В., Козловський С. В., Лавров Р. В. Стратегічні аспекти економіко-енергетичної політики України в контексті сталого розвитку // Бізнес Інформ. 2021. №1. С. 65–76. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-65-76
73.	Колеснікова К. С., Маліновська І. А., Чабаров В. О. Економічна безпека Україні в контексті глобалізаційних викликів. Молодий вчений. 2018. № 3. С. 351–354.
74.	Кондро І. В. Характеристика стану та тенденцій імпортозалежності вітчизняної економіки як передумова формування державної політики імпортозаміщення // Бізнес Інформ. 2020. №7. С. 43–49. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-43-49

75.	Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
76.	Копилюк О. І., Буряк П. Ю., Жовтанецька Я. В., Музичка О. М. Механізм антикризового управління в банках України: монографія. Львів: СПОЛОМ, 2018. 267 с.
77.	Копилюк О. І., Журибіда Н. Р. Комплексний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки банків України. Регіональна економіка. 2020. №1(95). С. 92-99. DOI: https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-1-10 .
78.	Копилюк О. І., Музичка О. М., Холод З. М. Інноваційні стратегії формування фінансово-економічної безпеки підприємств. Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова. 2017. Т. 22. Вип. 1. С. 63–66.
79.	Копитко М. І. Економіко-математичні методи та моделі в системі зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки України // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2017. – Вип. 2. – С. 302–312.
80.	Корецька О. В. Теоретичні підходи до управління фінансово-економічною безпекою підприємств портової галузі. Глобальні та національні проблеми економіки, 2017. Випуск 15. С. 225- 229.
81.	Корнійчук Л. Я., Татанерко Н. О. Історія економічних учень. URL: http://library.if.ua/book/87/6134.html .
82.	Круглянко А. В. Ефективність стратегічного управління підприємством як передумова успішності його інтеграції у процеси транскордонного співробітництва // Сучасний стан та перспективи розвитку туризму : Матеріали Міжнародної науково - практичної конференції, м. Чернівці, 2 - 4 травня 2018 р. - Чернівці : ПБКФ «Технодрук», 2018. - 288 с.
83.	Круглянко А. В. Підходи до оцінки ефективності стратегічного управління підприємством // Вісник ЧТЕІ КНТЕУ. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2018. – Вип. I-II (65-66). Економічні науки. – 464 с.

84.	Лагутін В. Д. Інститути і економічні механізми стабільності та розвитку суспільства / В. Д. Лагутін // Економіка України. - 2018. - № 9. - С. 13-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_9_3
85.	Лищенко М. О. Аналіз фінансової стійкості підприємства як елементу забезпечення фінансової стабільності роботи підприємства. Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». 2018. № 2. С. 49–57.
86.	Ліщенко А. В. Аналіз рівня економічної безпеки молокопереробних підприємств // Економіка та держава. 2019. № 1. С. 132–136. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.1.132
87.	Мазаракі А. А. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / А. А. Мазаракі, О. П. Корольчук, Т. М. Мельник; ред.: А. А. Мазаракі; Київ. Нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2010. - 717 с.
88.	Манцуров І. Г. Інституційне планування в системі державного регулювання економіки : монографія. Київ : НДЕІ, 2014. 457 с.
89.	Маркетингові дослідження фармацевтичного ринку / Гарькава В. Ф., Прозорова Г. О., Ігнатова Т. В., Редькіна Є. А., Лук'янчук В. Д., Звягінцева О. Б. Менеджмент та маркетинг у фармації : монографія. Варшава : RS GlobalSp. z O.O., 2021. 72 с.
90.	Мартинюк В. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і східного партнерства. Київ, 2018. 106 с.
91.	Меліхова Т. О. Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність: монографія. Херсон, Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 632 с.
92.	Меліхова Т. О. Економічна безпека промислових підприємств: теорія, методологія, практика. Дис.докт.екон.наук. 08.00.04, Запоріжжя, 2018. 814 с.
93.	Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та

	<p>планів заходів з їх реалізації : Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 квітня 2016 р. за № 632/28762. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16</p>
94.	<p>Механізми та функціонально-структурні інструменти забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах сучасних загроз економічної безпеки: монографія / за ред. д.е.н., проф. Васильціва Т. Г., д.е.н., доц. Лупака Р. Л. Львів : Видавництво ННВК «АТБ», 2019. 552 с.</p>
95.	<p>Миронова Л. Г. Рейтингова система оцінювання викладачів ВНЗ. Моделі управління в ринковій економіці: зб. наук. пр. 2012. Вип. 14. С. 305–312.</p>
96.	<p>Михальченко І. Г. Оцінка рівня лібералізації авіаційних перевезень між Україною та країнами – членами Європейського Союзу. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 8. С. 65–71.</p>
97.	<p>Мігус І. П., Денисенко М. П., Коваль Я. С. Розрахунок інтегрального показника оцінювання економічної безпеки банку. Вчені записки Університету «КРОК». Серія: Економіка: зб. наук. пр. 2017. Вип. 46. С. 125-130.</p>
98.	<p>МОНІТОРИНГ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ ЗА СІЧЕНЬ-ГРУДЕНЬ 2020 РОКУ за переліком показників оцінки, наведених у додатку 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 856 «Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики» https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/rejtyngova-oczinka-za-sichen-gruden-2020-roku.pdf</p>
99.	<p>Москаленко Н. О., Хвостіков А. І. Оцінювання впливу чинників зовнішньої торгівлі на розвиток ведення бізнесу в аграрному секторі // Бізнес Інформ. 2020. №7. С. 139–147. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-139-147</p>

100.	Мостова А. Д. Удосконалення методичного забезпечення аналізу стану продовольчої безпеки країни // Економіка та держава. 2017. № 10. С. 42–47.
101.	Неустроєв Ю. Г. Сучасні підходи до поняття «економічна безпека країни». Ефективна економіка. 2021. № 1.
102.	Овсак О. П., Ліскович Н. Ю., Назаренко О. П. Україна на шляху лібералізації авіаційного простору. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 4. С. 3–13. DOI: https://doi.org/10.32843/infrastruct40-1
103.	Онищенко В. О., Бондаревська О. М. Забезпечення економічної безпеки територіальних громад як основного елемента регіональної безпеки. Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: матеріали IV Всеукр. наук. — практи. Інтернет-конф. (Полтава, 15 грудн. 2017 р. — 25 січн. 2018 р.). Полтава: ПолтНТУ, 2018. С. 8—10.
104.	Онищенко В. О., Бондаревська О. М. Забезпечення економічної безпеки територіальних громад як основного елемента регіональної безпеки. Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: матеріали IV Всеукр. наук.-практи. інтернет конф. (Полтава, 15 грудня 2017 р. – 25 січня 2018 р.). С. 8–10.
105.	Орлик О. Економічна безпека підприємства : властивості, стратегія та методи забезпечення. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: моног. Дніпропетровськ : «ФОП Дробязко С.І.», 2014. С. 176–182
106.	Патицька Х. О. Поведінкові закономірності прийняття економічних рішень на локальному рівні: теоретичні засади // Бізнес Інформ. 2021. №1. С. 6–13. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-6-13
107.	Перспективи та проблеми розвитку транспорту / Єганов О. Ю., Думенко К. М., Бандура В. М., Гайша О. О., Арамян А. М., Каіров О. С., Каіров В. О., Пилипенко С. М., Гарькава В. Ф. Транспортні системи та логістика: монографія. Варшава : RS GlobalSp. z O.O., 2021. 144 с.

108.	Пікетті, Тома. Капітал у XXI столітті / пер. Наталія Палій. К.: Наш Формат, 2016. — 696 с. — ISBN 978-617-7279-52-4
109.	Повзун В. О. Економічна безпека регіону як складова національної безпеки України Журнал. Економіка та держава. 2020. № 8. С. 89–94.
110.	Покиньючереда В. В. Трудові ресурси, робоча сила, людський капітал: обліково-економічна сутність категорій // Економіка та держава. 2018. № 8. С. 35–41.
111.	Попадинець Н. М., Власюк О. С. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. К., 2016. 20 с.
112.	Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : документ № 79-VIII, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.01.2017, підстава – 1789-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19
113.	Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення Гfмістобудівного законодавства : документ № 320-VIII, чинний, поточна редакція. Прийняття від 09.04.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-19
114.	Про державні цільові програми : Закон України 1621-IV, редакція від 12.10.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15
115.	Про засади державної регіональної політики : документ № 156-VIII, чинний, поточна редакція. Прийняття від 05.02.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19
116.	Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року : Постанова Кабінету Міністрів № 385-2014-п (редакція від 02.10.2019 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF
117.	Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України

	<p>Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 № 1277. URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text</p>
118.	<p>Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 р.</p>
119.	<p>Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 856 (редакція від 09.09.2020 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2015-%D0%BF</p>
120.	<p>Про ратифікацію Додаткового протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування : документ № 1664-VII, чинний, поточна редакція. Прийняття від 02.09.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1664-18</p>
121.	<p>Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037</p>
122.	<p>Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» : Указ Президента України № 251 від 08.06.2012 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/</p>
123.	<p>Про співробітництво територіальних громад : документ № 1508-VII, чинний, поточна редакція. Прийняття від 17.06.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18</p>
124.	<p>Про створення Апарату Ради національної безпеки і оборони України : Указ Президента України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua.</p>
125.	<p>Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні</p>

	Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 01.04.2014 № 333-р
126.	Про утворення Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку : документ 714-2015-п, чинний, поточна редакція. Прийняття від 16.09.2015 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/714-2015-%D0%BF
127.	Пурський О.І., Мельник Т.М, Харченко О.А., Гамалій В.Ф. WEB-СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ// Інформаційні системи.2020. Проблеми програмування. 2020. № 2–3. Спеціальний випуск. С. 22-30. doi.org/10.15407/pp2020.02-03.022
128.	Рейнгарт К., Рогофф К. Циклічна історія фінансових криз. К.: Наш формат, 2019. 544 с.
129.	Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015—2016 рр. та механізми їх мінімізації. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozul\$bab4e.pdf
130.	Савенко В. І., Доценко С. І., Федоренко С. В., Пальчик П. П. Роль факторів ентропії і синергії в ефективній діяльності будівельної організації як виробничої системи // Економіка та держава. 2019. № 3. С. 43–51. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.3.43
131.	Сазонов В. В. Поняття та система економічної безпеки: кримінологічний вимір. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2. С. 184–189.
132.	Середюк Н. Стратегічне партнерство Україна–США // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка №1 (46) 2017. С.34-38.
133.	Сидорова А. В., Черенкевич О. С. Виявлення тенденцій екологічної та економічної збалансованості як фактора екологічної безпеки України // Бізнес Інформ. 2020. №7. С. 131–138. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-131-138

134.	Синиця С. М., Бринзей Б. С. Економічна безпека регіону як важливе завдання стратегічного розвитку. Вісник Прикарпатського університету. Економіка. 2014. Вип. Х. С. 48–51.
135.	Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 6. Частина 3. С. 39–42.
136.	Сліпченко Т. О. Кібербезпека як складова системи захисту національної безпеки: європейський досвід. // Актуальні проблеми правознавства. 2020. № 1 (21). С. 128–133. https://doi.org/10.35774/app2020.01.128
137.	Стеценко С. П. Теоретичні аспекти дослідження економічної безпеки регіону на основі соціально-економічного моніторингу. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 23. С. 121–123.
138.	Національна економічна стратегія 2030. URL: https://nes2030.org.ua/
139.	Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України : монографія. К. : НІСД, 2012. 368 с.
140.	Ткаченко В. Г. Економічна безпека регіонів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.debaty.org.ua/article/decentralization_reform/decentralizatia_publ_ref/200.html (дата звернення: 14.07.2020).
141.	Ткаченко О., Ткаченко К. Кіберпростір і кібербезпека: проблеми, перспективи, технології. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. 2018. № 1. С. 75–86. https://doi.org/10.31866/2617-796x.1.2018.147257
142.	Статистичний збірник «Регіони України» URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/Arch_reg.htm
143.	Статистичний збірник «Україна у цифрах» URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm

144.	Толуб'як В. С., Корольок Ю. Г. Політика економічної безпеки України в умовах глобальних загроз. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 6. – URL: http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1448 DOI: 10.32702/2307-2156-2019.6.3
145.	Торкатюк В.І., Аболхасанзаде А., Мітіна Т.В., Козинська І.О., Кузічкіна Н.І., Дріль Н.В. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств. URL: http://eprints.kname.edu.ua/38672/1/164-165.pdf
146.	Тульчинська С. О. Підходи до визначення поняття «регіон» у сучасних умовах. Ефективна економіка. 2012. № 6. С. 2–6.
147.	Урба С. І. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2017. – Вип. 26 (1). – С. 22–25
148.	Фімяр С. В. Методичне забезпечення моніторингу економічної безпеки регіонів. Економіка і суспільство. 2017. № 8. С. 450–454.
149.	Чепелюк М. І. Культурні фактори розвитку бізнесу в рамках глобалізації світової економіки // Бізнес Інформ. 2020. №7. С. 23–27. https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-23-27
150.	Чиж В. І. Податкове адміністрування як спосіб забезпечення економічної безпеки регіону. Економіка та право. 2016. № 2 (44). С. 46–52.
151.	Чирак І., Белінська Я. Фінансова стабільність, фінансова нестабільність і фінансова стійкість економіки. Світ фінансів. 2020. № 63. С. 115.
152.	Шаров О. М. Трилема стратегічного вибору України в умовах економічної глобалізації. Журнал європейської економіки. 2012. № 3. Т. 11. С. 261–275.

153.	Шевчук С. В. Нетарифне регулювання як важливий механізм забезпечення митних інтересів держави // Економіка та держава. 2019. № 3. С. 71–77. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.3.71
154.	Шкода Т. Н. Стратегічне управління людським капіталом авіатранспортних підприємств : дис. д-ра екон. наук : 08.00.04; 08.00.07. Київ, 2018. 586 с.
155.	Щур Р. І. Фінансовий потенціал територіальних громад: теоретичний аналіз // Економіка та держава. 2018. № 5. С. 60–64.
156.	Яремко С. М. Кадрова складова комплексної системи економічної безпеки України URL: http://zavantag.com/tw_files2/urls_6/86/d-85333/7z-docs/20.pdf
157.	Abramov V. Global and national security. Kyiv : NADU, 2016.
158.	Audit in the state economic security system / Koval V., Nazarova K., Hordopolov V., Kopotiienko T., Miniailo V., Diachenko Y. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2019. Num. 41 (3). P. 419–430. URL: https://doi.org/10.15544/mts.2019.34
159.	Bezzub I. Will the Financial Guard make life easier for Ukrainian business? Kyiv : NBUV Center for Social Communications Research, 2016.
160.	Bondar A. World experience of state management of economic security and its use in Ukraine. Public Administration: Improvement and Development. 2013. Num. 6. P. 1–9.
161.	Cherniavskiy S., Dzhuzha O., Babanina V., Harust Y. System of ensuring the economic security of the state:: world experience and ways of its reform in ukraine. Journal of Gender and Interdisciplinarity. 2021. № 2 (01). URL: https://periodicojs.com.br/index.php/gei/article/view/132
162.	Chuban V., Pasynchuk K. Theoretical and legal aspects of financial security of Ukraine. Round table materials. National legal systems in the

	context of globalization (in memory of Professor O.G. Murashyn). Kyiv : NAVS, 2019.
163.	Derenuts A. A. Analysis of the experience of the European Union countries in the field of ensuring national economic security. URL: http://gisap.eu/ru/node/172 .
164.	Economic security of the country for stable development / Harkava V., Kibik O., Tytok V., Klym N., Chervinskaya L., Voit S. Ad alta journal of interdisciplinary research. № 11/02-XXII. P. 138–142 URL: http://www.magnanimitas.cz/11-02-xxii
165.	Ensuring the Economic Security of Ukraine in the Aspect of the Association Agreement Between the EU / Mohilevskyi L., Fursa V., Sievidova I., Komziuk M., Khloponina-Gnatenko O., Pidkopai D. European Journal of Sustainable Development. 2021. Num. 10 (2). P. 171. URL: https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n2p171
166.	European experience in organizing a system for combating economic crime. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1106/ .
167.	Financial crimes in the context of a threat to national economic security / Vasylychshyn O., Harkava V., Sheremet O., Sydorovych O., Berdnik I., Paziuk A. Ad alta journal of interdisciplinary research. № 11/02-XXII. P. 119–123. URL: http://www.magnanimitas.cz/11-02-xxii
168.	Golub G., Skydan O., Kukharets S., Marus O. Substantiation of motion parameters of the substrate particles in the rotating digesters. Inmateh-Agricultural Engineering. 2019. Num. 57 (1). P. 179–186.
169.	Harkava V. Economic analysis of labor potential of the region and measures to improve the efficiency of its use. Інфраструктура ринку. 2019. № 31. URL: www.market-infr.od.ua
170.	Harkava V. ECONOMIC SECURITY OF THE REGIONS OF UKRAINE/ Economy of Ukraine No. 2 P. 37-49.
171.	Harkava V., Bezpatochnyi M., Koshchii O., Hryshyna L. Formation of a System of Indicators of Assessment of Economic Security of Regions. Estudios de Economía Aplicada. Special Issue: Impact of Current Trends

	in Social Commerce, Economics, and Business Analytics. 2021. Vol. 39. № 7. DOI: https://doi.org/10.25115/eea.v39i7.4936
172.	Harkava V., Klymenko S. The use of economic retro research for the methodological provision of the capitalization of enterprises. <i>Baltic Journal of Economic Studies</i> . Vol. 3. Num. 5. Riga : Publishing House «Baltija Publishing», 2017. P. 79-83.
173.	Harust Y., Melnyk V. Law enforcement agencies on protection of economic security of Ukraine: administrative and legal aspect. Ottawa : Accent Graphics Communications & Publishing, 2020.
174.	Harust Y., Melnyk V., Kiiashko Y., Halunko V. Economic crimes: Innovative mechanisms of counteraction by law enforcement agencies. <i>Asia Life Sciences</i> . 2019. Num. 2. P. 113–119.
175.	Hbur Z. Foreign experience in ensuring the economic security of the state. <i>Investments: Practice and Experience</i> . 2018. Num. 11. P. 111–118.
176.	Hnatenko V. Key factors of the state's economic security. <i>Public Administration and Law Review</i> . 2021. Num. 1. P. 61–66. URL: https://doi.org/10.36690/2674-5216-2021-1-61
177.	Ianioglo A. Comprehensive system of ensuring the economic security of enterprise. <i>Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal</i> . Num. 1 (1). P. 69–79. URL: https://are-journal.com/are/article/view/8
178.	Kennan G. The Sisson Documents. <i>Journal of Modern History</i> . 1956. Vol. XXVIII. № 2. P. 133, 143–153. URL: e-lib.info /book. php?id=1121022285&p=489 .
179.	Khamula P. Law enforcement agencies in the system of public authorities. Kharkiv : Yaroslav Mudryi National Law University, 2015.
180.	Kolupaev V. Formation of the concept of national economic security in foreign countries. <i>Belarusian Economy: Analysis, forecast, regulation. Economic Bulletin of the NIEI of the Ministry of Economy of the Republic of Belarus</i> . 2012. Num. 12. P. 2–9.

181.	Korchevska L. International experience in forming the institutional and legal basis of security science. <i>International Economic Policy</i> . 2016. Num. 1. P. 74–102.
182.	Kostruba A. Law enforcement as a form of realization of right: phenomenological analysis experience (civilized aspect). <i>Revista de Derecho Civil</i> . 2018. Num. 5 (1). P. 177–190.
183.	Kostruba A. Termination of contractual obligations in the civil code of Ukraine. <i>IusHumani-Revista de Derecho</i> . 2019. Num. 8. P. 123–142.
184.	Kushnir S. Characteristics of and risks factors institutional economic security of the agricultural sector. <i>Bulletin of Sumy National Agrarian University</i> . 2019. Num. 1 (79). P. 54–59. URL: https://doi.org/10.32845/bsnau.2019.1.10
185.	Kuzmynchuk N. V. Economic Security in the System of Governmental Regulation of Entrepreneurship: Institutional Aspect. <i>Adaptive Management: Theory and Practice. Series Economics</i> . 2018. Num. 5 (10). URL: https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/116
186.	Lekar S. Administrative and legal mechanism for ensuring the economic security of the state. Kharkiv :Kharkiv National University of Internal Affairs, 2013.
187.	Manzhula A., Harust Y., Myrhorod-Karpova V., Sobol Y. Search for ways to optimize the activities of state bodies managing the funds of international technical assistance. <i>Asia Life Sciences</i> . 2019. Num. 2. P. 189–212.
188.	Melnyk V. Administrative and legal status of the subjects of economic security of the state. Kharkiv :Kharkiv National University of Internal Affairs, 2016.
189.	Melnyk V. Foreign experience in ensuring the economic security of the state (on the example of Eastern and Central Europe). <i>Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Administration. Series : Law</i> . 2015. Num. 1 (2). P. 50–57.

190.	Memorandum on economic and financial policy: memorandum dated 18.12.2018. URL: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/fileD0%A4-.pdf .
191.	Modelagem e tendências de desenvolvimento do transporterodoviário nos países do leste europeu / Harkava V., Pylypenko O., Haisha O., Aramyan A., Kairov V. Laplage Em Revista. 2021. № 7 (1), P. 285–292. URL: https://doi.org/10.24115/S2446-6220202171724 p.285-292
192.	Moskalenko I. On the issue of formation of scales of assessment of the level (state) of military and economic security of the state. Journal of Scientific Papers «Social Development and Security». 2020. Num. 10 (5). P. 58–67. URL: https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.5.6
193.	Nikolaenko Y. Foreign experience in regulating the economic security of the national economy. Global and National Economic Problems. 2016. Num. 14. P. 76–81.
194.	Olvey L. E., Golden J. R., Kelley R. C. The economics of national security. Wayne (N.J.). 1984. 404 p.
195.	Onyshchenko V., Matkovskiy A. International experience in ensuring the economic security of the state. Economy. Management. Entrepreneurship. 2014. Num. 1 (26). P. 85–97.
196.	Osgood R. E. Ideals and Self-Interest in America's Foreign Relations. Chicago : University of Chicago Press, 1953. P. 931–933.
197.	Pchelina O., Sezonov V., Myrhorod-Karpova V., Zherobkina Y. Administrative and legal mechanism of execution of decisions of the European court of human rights as the basis of case law application in the judicial system of Ukraine. Asia Life Sciences. 2019. Num. 2. P. 117–134.
198.	Puhach O. World experience in preventing threats to the economic security of the national economy. Scientific Bulletin of Kherson State University. 2015. Num. 1. P. 43–46.

199.	Riabchenko O., Matsiuk V., Solomenko H. Topical issues of creating a body for ensuring the financial security of the state in Ukraine. <i>Legal Education</i> . 2017. Num. 11. P. 1–5.
200.	Rieznik O. Comparative analysis of the essence of economic security of Ukraine and the countries of the European Union. <i>Law Forum</i> . 2015. Num. 4. P. 232–236.
201.	Sandler T., Hartley K. <i>The economics of defense</i> . Cambridge ; New York ; Melbourne : Cambridge University Press, 1995. 387 p.
202.	Savych O., Shkoda T. Trends of air transportation market development in Ukraine. <i>Innovative Marketing</i> . 2020. Vol. 16. Is. 2. P. 29–42. DOI: http://dx.doi.org/10.21511/im.16(2).2020.03
203.	Skoruk O. Economic security of the state: essence, constituent elements and problems of maintenance. <i>Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy</i> . 2016. Num. 3, 6. P. 39–42.
204.	Skydan O. Planning for sustainable rural development. <i>Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development</i> . 2011. Num. 26. P. 220–226.
205.	Spence M. <i>Market Signaling: Informational Transfer in Hiring and Related Processes</i> . — Cambridge, MA: Harvard University Press. 1974. ISBN 978-0-674-54990-6
206.	Spence M., Caves R. E., Porter M. E. <i>Industrial Organization in an Open Economy</i> . — Harvard University Press, 1980.
207.	Syrold T., Kolomiets Y., Kliuiev O., Myrhorod-Karpova V. International financial institutions as subjects of the financial system of the state. <i>Asia Life Sciences</i> . 2019. Num. 2. P. 74–82.
208.	The optimization of the gasifier recovery zone height when working on straw pellets / Golub G., Kukharet S., Skydan O., Yarosh Y., Chuba V., Golub V. <i>International Journal of Renewable Energy Research</i> . 2020. Num. 10 (2). P. 529–536.

209.	Yakoviyk I. V., Turenko A. Y. Ekonomichna bezpeka Ukrainy yak peredumova zabezpechenniyii suverenitetu. Problems of Legality. 2021. Num. 154. URL: https://doi.org/10.21564/2414-990X.154.238747
210.	Yaremko Y., Shykova L., Syvolap L. Methods of evaluation and conceptual-strategic directions of economic security of agricultural enterprises. Baltic Journal of Economic Studies. 2018. Num. 4 (5). P. 421–430. URL: https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-421-430
211.	Yarmol L., Tsebenko S., Andrusiak I., Kovalchuk O., Markovskyi V. International and national guarantees of economic security. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2021. Num. 3 (38). P. 358–367. URL: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i38.237468
212.	Zaharii V. Monetary levers to achieve financial security: the experience of developed countries. Business Inform. 2014. Num. 4. P. 405–409.
213.	Zhavoronkova G., Zhavoronkov V., Volvach N. Development of the aviation transportation market in Ukraine: problems and prospects. Trans & Motauto World. 2018. Is. 3. P. 116–120.

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Економічна та соціальна згуртованість						
		Місце регіону за напрямком	1. Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення		2. Найвищий дохід населення у розрахунку на одну особу населення		3. Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення	
			гривень	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	16	27249	13	28626,7	11	143,8	14
Волинська	12	18	23218	20	24473,5	20	134,0	10
Дніпропетровська	5	5	53749	2	38346,2	2	150,9	16
Донецька	25	24	27771	12	20816,8	24	-	-
Житомирська	16	19	23678	19	27029,6	14	154,7	17
Закарпатська	8	2	19170	23	21446,7	23	43,2	1
Запорізька	17	8	37251	5	35379,0	3	131,4	9
Івано-Франківська	4	7	27232	14	25612,7	19	95,7	5
Київська	6	6	46058	4	33072,2	4	137,2	12
Кіровоградська	21	22	29223	10	26728,4	15	170,7	21
Луганська	24	25	14079	25	14988,3	25	0,0	0
Львівська	9	4	28731	11	28795,7	9	93,7	4
Миколаївська	22	17	30357	9	28749,7	10	150,4	15
Одеська	18	3	31268	7	31567,6	6	87,7	3
Полтавська	14	11	48040	3	31749,3	5	159,2	18
Рівненська	11	14	24762	17	26042,2	18	130,1	8
Сумська	19	23	26943	15	29772,9	8	185,2	22
Тернопільська	15	12	20228	22	23241,2	22	104,7	6
Харківська	2	10	35328	6	31224,3	7	136,6	11
Херсонська	20	13	21725	21	26457,6	17	114,4	7
Хмельницька	13	20	24662	18	28339,5	12	159,8	19
Черкаська	10	15	30628	8	26700,3	16	139,3	13
Чернівецька	3	9	16552	24	23490,5	21	81,9	2
Чернігівська	23	21	26530	16	27672,1	13	163,3	20
м. Київ	1	1	124163	1	76240,6	1	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Економічна ефективність														
		4. Індекс промислової продукції, відсотків до попереднього року		5. Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення		6. Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року		7. Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь		8. Індекс будівельної продукції будівництва, відсотків до попереднього року		9. Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення		10. Індекс споживчих цін, відсотків		
		відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	
Вінницька	7	4	104,0	2	28113,9	11	90,5	19	969,9	4	104,8	7	961,6	13	138,8	2-3
Волинська	12	8	98,6	4	17690,8	21	95,4	12-13	761,2	12	133,8	1	1047,4	10	143,3	9
Дніпропетровська	5	3	92,1	15-16	88537,5	1	105,8	4	677,0	13	91,0	15	1761,1	5	142,6	8
Донецька	25	25	65,4	24	39787,2	5	65,3	24	381,1	23	41,5	25	548,3	21	146,9	25
Житомирська	16	17	110,0	1	20191,2	17	92,1	18	617,5	16	87,7	18	511,3	22	143,7	12
Закарпатська	8	16	79,7	23	11033,4	24	93,0	17	960,4	5	115,2	4	493,8	24	144,0	14
Запорізька	17	5	95,3	12	74303,6	2	108,9	1	467,5	21	97,6	11	906,9	15	142,1	6
Івано-Франківська	4	6	89,1	20	23635,0	12	95,4	12-13	1124,9	1	106,3	6	960,0	14	143,4	10
Київська	6	10	93,0	14	39665,9	6	89,1	20-21	912,7	6	99,7	10	1666,8	6	144,3	16
Кіровоградська	21	15	82,9	22	20800,5	15	97,5	8	608,8	17	104,7	8	694,9	18	141,3	4
Луганська	24	24	34,0	25	11237,8	22	80,4	23	242,4	24	49,2	24	246,6	25	138,8	2-3
Львівська	9	9	98,5	5	21275,9	14	96,9	10	871,8	8	120,1	3	1457,4	7	145,2	21
Миколаївська	22	11	91,1	18	29586,2	9	102,2	5	495,4	20	122,7	2	1343,0	8	143,5	11
Одеська	18	22	96,1	10	18567,1	20	93,5	15	463,2	22	80,2	21	1911,8	3	144,6	17
Полтавська	14	2	96,2	9	71541,5	3	107,4	2	889,5	7	84,6	20	2958,9	2	145,0	19
Рівненська	11	20	100,3	3	22484,5	13	93,2	16	796,5	10	64,7	22-23	1147,9	9	144,9	18
Сумська	19	18	98,4	6	29011,9	10	95,7	11	667,5	14	89,3	16	789,5	17	145,5	22
Тернопільська	15	21	92,1	15-16	11075,8	23	89,1	20-21	841,1	9	95,9	12	889,2	16	145,1	20
Харківська	2	12	88,2	21	37474,1	7	97,3	9	664,4	15	102,5	9	1865,6	4	144,2	15
Херсонська	20	19	98,1	8	19081,3	19	106,7	3	594,1	18	93,8	14	500,8	23	145,8	24
Хмельницька	13	14	95,7	11	20309,5	16	87,7	22	779,8	11	108,9	5	1032,0	12	142,5	7
Черкаська	10	7	90,8	19	35473,8	8	99,3	6	1102,0	2	95,4	13	663,3	19	143,8	13
Чернівецька	3	13	98,3	7	7409,8	25	94,4	14	984,9	3	89,0	17	1038,0	11	142,0	5
Чернігівська	23	23	91,2	17	19530,9	18	98,0	7	562,0	19	64,7	22-23	550,0	20	145,6	23
м. Київ	1	1	94,6	13	42904,7	4	-	-	-	-	86,2	19	4227,4	1	138,6	1

РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця												
		Місце регіону за напрямком	11. Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року		12. Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку року		13. Темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), відсотків до обсягу на початок року		14. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку інвестування		15. Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції		16. Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення	
			відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	доларів США	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	доларів США	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	19	102,5	17	4250,0	10	83,9	21	117,0	21	2,3	10	527,2	12
Волинська	12	8	137,7	1	5190,1	5	91,5	10	238,6	14	2,5	8	605,8	10
Дніпропетровська	5	4	98,2	20	7365,1	3	94,0	4	2201,7	2	0,7	24	1959,4	2
Донецька	25	24	41,1	24	1525,6	24	84,3	20	428,2	10	1,7	15-17	863,6	8
Житомирська	16	20	110,5	11	2896,7	20	87,3	18	199,1	15	1,4	20	352,6	17
Закарпатська	8	2	114,1	8	2830,1	21	93,2	6	247,9	13	8,4	3	869,0	7
Запорізька	17	12	84,9	21	4008,2	11	89,6	16	529,7	8	1,7	15-17	1666,8	3
Івано-Франківська	4	10	110,2	12	6644,5	4	90,4	14	606,3	5	3,8	5-6	269,8	22
Київська	6	6	99,0	19	13286,1	2	91,0	11	943,3	3	2,2	11	977,2	6
Кіровоградська	21	22	101,6	18	3589,7	13	78,6	23	66,4	23	2,9	7	416,2	16
Луганська	24	25	26,1	25	784,5	25	92,3	9	263,8	12	0,2	25	116,5	25
Львівська	9	13	106,5	15	4555,8	9	90,8	12-13	495,8	9	2,1	12	475,7	15
Миколаївська	22	7	126,1	5	4882,1	8	92,9	7	183,3	18	1,5	19	1380,4	4
Одеська	18	15	79,6	22	3435,2	15	93,5	5	561,4	7	2,4	9	721,8	9
Полтавська	14	3	70,0	23	5176,0	6	96,2	3	696,8	4	8,9	2	1025,6	5
Рівненська	11	21	126,9	4	3494,5	14	83,6	22	189,8	17	0,8	23	325,7	19
Сумська	19	9	103,2	16	3025,0	19	76,6	24	180,6	19	10,4	1	542,4	11
Тернопільська	15	18	115,2	7	3192,7	18	89,7	15	47,0	25	1,7	15-17	272,5	21
Харківська	2	11	109,6	13	3642,0	12	90,8	12-13	579,3	6	3,8	5-6	481,4	14
Херсонська	20	5	119,4	6	2655,3	23	101,1	1	198,0	16	5,4	4	224,7	23
Хмельницька	13	14	136,5	2	4925,8	7	88,2	17	128,9	20	0,9	22	309,5	20
Черкаська	10	23	111,1	10	3280,0	16	68,8	25	283,8	11	1,6	18	348,1	18
Чернівецька	3	17	132,4	3	2750,4	22	86,4	19	65,4	24	2,0	13-14	119,0	24
Чернігівська	23	16	112,0	9	3220,4	17	92,5	8	88,5	22	1,0	21	525,2	13
м. Київ	1	1	108,8	14	27363,8	1	98,7	2	7913,4	1	2,0	13-14	3018,1	1

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Місце регіону за напрямком	Фінансова самодостатність							
			17. Темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до попереднього року		18. Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одиницю населення		19. Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення		20. Темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року	
			відсотків	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	7	144,8	12	2,0	14-17	0,6	10-15	100,4	6
Волинська	12	10	166,3	1	1,8	19-20	0,6	10-15	144,1	21
Дніпропетровська	5	8	134,7	23	3,7	2	0,9	2-3	131,6	15
Донецька	25	25	116,3	25	2,5	8	0,7	6-9	154,3	24
Житомирська	16	21	141,1	15	2,0	14-17	0,5	16-21	132,6	16
Закарпатська	8	6	158,4	4	1,5	24-25	0,6	10-15	106,3	7
Запорізька	17	18	140,5	17	2,9	5	0,7	6-9	144,2	22
Івано-Франківська	4	24	140,2	18	1,7	21-22	0,6	10-15	138,5	17
Київська	6	2	148,8	9	3,2	3	0,9	2-3	110,2	9
Кіровоградська	21	19	137,8	22	2,2	11-12	0,4	22-24	121,2	13
Луганська	24	14	122,0	24	2,0	14-17	0,7	6-9	91,8	1
Львівська	9	12	159,0	2	2,3	9-10	0,7	6-9	148,5	23
Миколаївська	22	17	143,7	13	2,2	11-12	0,6	10-15	127,7	14
Одеська	18	22	149,8	8	2,6	6-7	0,8	4-5	168,5	25
Полтавська	14	20	138,2	21	3,0	4	0,6	10-15	143,3	20
Рівненська	11	11	139,5	19	1,7	21-22	0,5	16-21	98,9	5
Сумська	19	15	138,4	20	2,1	13	0,5	16-21	112,9	10
Тернопільська	15	9	155,7	5	1,5	24-25	0,4	22-24	109,1	8
Харківська	2	3	141,0	16	2,6	6-7	0,8	4-5	92,1	2
Херсонська	20	5	151,6	7	1,8	19-20	0,4	22-24	93,7	3
Хмельницька	13	23	145,7	10	1,9	18	0,5	16-21	140,1	18
Черкаська	10	13	143,2	14	2,3	9-10	0,5	16-21	119,5	12
Чернівецька	3	4	158,8	3	1,6	23	0,5	16-21	94,3	4
Чернігівська	23	16	145,1	11	2,0	14-17	0,3	25	115,6	11
м. Київ	1	1	154,4	6	5,9	1	2,5	1	142,2	19

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Розвиток малого та середнього підприємництва								
		Місце регіону за напрямом	21. Кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		22. Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		23. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва (у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання		24. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання	
			одиниць	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	11	3,3	13-14	475,5	10	39,5	16	36,8	5
Волинська	12	19	3,1	15-16	459,0	13	32,6	19	23,3	17
Дніпропетровська	5	22	4,3	3	451,4	15	24,5	25	16,0	24
Донецька	25	24	1,9	24	186,7	24	29,3	21	9,5	25
Житомирська	16	3	3,3	13-14	460,8	11	48,1	4	38,7	4
Закарпатська	8	7	2,2	22	454,7	14	52,3	3	34,9	8
Запорізька	17	21	3,7	8-9	509,9	6	25,9	24	22,7	18
Івано-Франківська	4	6	2,3	21	394,3	22	54,3	1	35,8	6
Київська	6	17	5,7	2	540,8	4	34,7	17	20,5	19
Кіровоградська	21	4	4,0	6	406,4	18	52,8	2	31,5	14
Луганська	24	25	1,2	25	108,3	25	26,9	23	19,4	22
Львівська	9	13	3,4	12	460,3	12	43,8	8	28,2	16
Миколаївська	22	18	3,1	15-16	488,7	8	34,4	18	32,5	11
Одеська	18	9	3,7	8-9	543,9	3	42,8	10	35,7	7
Полтавська	14	20	4,2	4	439,1	16	31,1	20	19,6	21
Рівненська	11	15	2,6	20	359,0	23	45,3	6	32,4	12
Сумська	19	16	3,5	11	396,2	20	40,2	14	33,7	10
Тернопільська	15	23	2,8	18-19	403,6	19	27,5	22	20,4	20
Харківська	2	5	4,1	5	607,2	2	41,2	11	34,8	9
Херсонська	20	8	2,8	18-19	477,2	9	40,3	13	49,7	2
Хмельницька	13	10	3,0	17	494,0	7	43,2	9	39,8	3
Черкаська	10	14	3,9	7	420,3	17	40,5	12	31,0	15
Чернівецька	3	2	2,1	23	512,2	5	39,7	15	56,9	1
Чернігівська	23	12	3,6	10	394,5	21	44,3	7	31,8	13
м. Київ	1	1	12,6	1	776,8	1	46,2	5	17,7	23

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Ефективність ринку праці												
		Місце регіону за напрямком	25. Продуктивність праці		26. Рівень безробіття населення у віці 15—70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		27. Рівень зайнятості населення у віці 15—70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		28. Співвідношення прийнятих працівників до вибулих		29. Індекс реальної заробітної плати, відсотків до відповідного періоду попереднього року		30. Сума зарплати з виплати заробітної плати, відсотків до фонду оплати праці за останній місяць звітного періоду	
			відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	2	111,4	4	8,9	8-9	57,7	7	83,3	6	81,3	3	0,9	7
Волинська	12	12	109,8	6	9,8	13-14	53,1	22	88,5	2	78,9	8-9	2,2	12
Дніпропетровська	5	4	98,9	23	7,2	5	60,9	2	80,0	19	78,8	10-12	3,0	16-17
Донецька	25	24	75,4	24	13,8	24	50,3	25	57,7	25	89,6	1	13,4	24
Житомирська	16	20	111,1	5	11,3	20	55,5	15-16	81,1	18	76,9	23	1,0	8
Закарпатська	8	9	106,7	10-12	9,2	10	56,2	11-12	82,0	12-13	80,0	6	0,8	5-6
Запорізька	17	5	106,7	10-12	9,7	12	56,4	10	91,8	1	80,8	4	3,0	16-17
Івано-Франківська	4	16	100,3	21	8,4	7	54,8	18	82,9	9-11	77,7	20	0,5	2
Київська	6	6	104,1	16	6,4	1	58,1	6	81,3	17	78,0	18	6,5	22
Кіровоградська	21	17	111,6	3	11,4	21	54,0	21	87,3	3	78,8	10-12	4,3	19
Луганська	24	25	70,3	25	15,6	25	54,6	19	60,6	24	71,7	25	71,9	25
Львівська	9	10	107,4	9	8,2	6	55,5	15-16	82,0	12-13	79,4	7	4,1	18
Миколаївська	22	8	104,9	15	8,9	8-9	58,4	5	84,9	5	78,9	8-9	4,9	20
Одеська	18	3	103,7	18	6,5	2	57,3	8	83,0	8	80,6	5	2,3	13
Полтавська	14	23	103,2	19	12,1	23	54,2	20	76,5	21	78,8	10-12	2,1	10-11
Рівненська	11	18	106,7	10-12	9,9	15	58,5	4	73,1	23	76,7	24	1,4	9
Сумська	19	13	107,6	8	10,1	16	55,6	14	87,2	4	78,4	14	9,1	23
Тернопільська	15	22	115,0	1	11,8	22	51,6	24	81,5	16	77,2	22	0,7	4
Харківська	2	7	102,5	20	7,1	4	59,3	3	81,9	14-15	77,3	21	6,0	21
Херсонська	20	21	106,3	13	10,2	17-18	56,1	13	76,0	22	78,3	15	2,1	10-11
Хмельницька	13	19	112,5	2	10,2	17-18	52,6	23	82,9	9-11	77,8	19	0,6	3
Черкаська	10	11	106,0	14	9,8	13-14	56,5	9	83,1	7	78,2	16	2,5	14-15
Чернівецька	3	15	103,9	17	9,3	11	54,9	17	82,9	9-11	78,1	17	0,2	1
Чернігівська	23	14	108,3	7	10,7	19	56,2	11-12	81,9	14-15	78,7	13	2,5	14-15
м. Київ	1	1	99,3	22	7,0	3	62,0	1	77,1	20	84,2	2	0,8	5-6

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Розвиток інфраструктури													
			Місце регіону за напрямком		31. Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення в регіоні		32. Обсяг вантажообороту автомобільного та залізничного транспорту, тис. тонн-кілометрів на 1000 осіб населення		33. Частка міських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		34. Частка сільських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		35. Темп зростання (зменшення) обсягу прийнятого в експлуатацію житла, відсотків до відповідного періоду попереднього року		36. Загальна площа житлового фонду у розрахунку на одну особу населення,	
					кілометрів на тис. кв. кілометрів	місце за результатами оцінки	тис. тонн-кілометрів	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	кв. метрів	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	5	359,4	3	6176,4	16	57,0	17	22,2	13	136,1	12	28,8	2		
Волинська	12	13	307,1	7	6486,6	13	69,0	5	17,9	17	144,2	10	22,2	20-21		
Дніпропетровська	5	1	288,2	13	59224,9	1	57,6	14	27,0	7	165,9	4	24,1	12		
Донецька	25	24	-	-	-	-	48,9	23	27,4	6	22,8	25	-	-		
Житомирська	16	12	285,0	14	14759,0	5	44,5	25	21,5	14	180,3	3	26,8	5		
Закарпатська	8	10	261,6	15	10506,6	9	57,5	15	37,1	1	111,8	17	24,0	13-15		
Запорізька	17	15	256,5	16	20784,2	4	66,7	6	25,1	11	90,8	22	23,2	17		
Івано-Франківська	4	17	300,2	10	5886,7	17	57,4	16	26,4	8	94,2	20	25,3	8		
Київська	6	4	295,3	11	9548,1	10	64,4	9	16,0	19	107,9	18	34,4	1		
Кіровоградська	21	18	254,3	18	22965,2	3	45,7	24	13,8	21	205,8	1	25,4	7		
Луганська	24	25	-	-	-	-	54,2	20	6,1	24	40,4	24	-	-		
Львівська	9	7	384,1	1	8061,0	11	55,8	18	27,7	5	122,0	15	22,8	18		
Миколаївська	22	20	195,0	21	13764,9	7	63,6	10	25,5	10	160,1	6	22,2	20-21		
Одеська	18	8	249,9	19	35969,0	2	69,1	4	30,0	3-4	70,9	23	22,4	19		
Полтавська	14	11	308,2	6	14151,8	6	65,6	8	9,8	23	153,1	8	25,2	9		
Рівненська	11	23	254,7	17	6319,7	14	51,9	22	22,3	12	129,5	14	21,8	23		
Сумська	19	21	302,6	9	3645,9	19	61,2	11	14,7	20	115,1	16	25,1	10		
Тернопільська	15	2	363,0	2	3946,6	18	70,5	3	25,6	9	200,7	2	24,9	11		
Харківська	2	14	306,0	8	12555,1	8	59,9	13	19,2	15	136,3	11	24,0	13-15		
Херсонська	20	22	176,5	22	2467,4	22	60,6	12	33,6	2	93,6	21	23,9	16		
Хмельницька	13	9	348,0	5	7758,2	12	66,1	7	9,9	22	133,5	13	26,0	6		
Черкаська	10	16	293,5	12	3259,1	20	54,9	19	18,6	16	151,2	9	27,5	4		
Чернівецька	3	3	354,9	4	2718,0	21	71,7	2	30,0	3-4	162,7	5	24,0	13-15		
Чернігівська	23	19	241,8	20	6196,1	15	53,4	21	17,1	18	158,4	7	28,5	3		
м. Київ	1	6	-	-	-	-	78,7	1	-	-	94,7	19	22,0	22		

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Відновлювана енергетика та енергоефективність																	
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Місце регіону за напрямком		37. Обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні за звітний період на душу населення регіону		38. Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії за звітний період, відсотків до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні за звітний період		39. Рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, відсотків до загальної кількості світлоточок		40. Частка оснащення багатоквартирних житлових будинків побудинковими приладами обліку теплової енергії, відсотків до загальної кількості багатоквартирних будинків, які підлягають оснащенню		41. Частка сумарної потужності котельень на альтернативних видах палива в регіоні, відсотків до загальної потужності котельень регіону		42. Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі зі співфінансуванням з місцевих бюджетів), відсотків до загальної кількості домогосподарств регіону		43. Частка бюджетних установ регіону, щодо яких у звітному періоді було укладено енергосервісні договори, до загальної кількості бюджетних установ регіону	
	7	1	тонн нафтового еквіваленту	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	1	0,96	7	12,4	4	32,4	8	66,8	4	7,3	9	0,7	11-15	-	-		
Волинська	12	9	0,82	3	0,8	20-21	34,1	7	33,9	17	8,5	6-7	0,8	6-10	-	-		
Дніпропетровська	5	10	4,18	25	13,6	2	43,9	3	50,6	8	8,1	8	0,4	20-24	-	-		
Донецька	25	25	2,32	22	2,3	14	15,7	18	36,5	16	0,7	21	0,4	20-24	-	-		
Житомирська	16	4	1,02	8	11,6	5	27,0	11	31,0	20	12,3	3	0,9	5	-	-		
Закарпатська	8	7	0,76	1-2	1,3	17	30,5	10	-	-	9,6	4	0,8	6-10	-	-		
Запорізька	17	20	3,16	24	0,6	22-23	32,2	9	59,9	6	1,0	20	0,5	17-19	-	-		
Івано-Франківська	4	6	1,38	18	12,9	3	24,5	13	45,5	12	8,5	6-7	0,7	11-15	-	-		
Київська	6	5	1,63	20	9,2	6	22,9	14	46,3	10	13,2	1	0,8	6-10	-	-		
Кіровоградська	21	12	1,20	15-16	5,5	8	37,2	5	40,4	14	1,5	16-17	0,6	16	-	-		
Луганська	24	24	2,39	23	0,04	25	38,0	4	14,5	23	0,03	25	0,5	17-19	-	-		
Львівська	9	11	1,05	11	0,8	20-21	19,5	16	73,4	1	1,1	19	1,0	2-4	-	-		
Миколаївська	22	19	1,20	15-16	0,4	24	8,1	24	67,8	3	0,3	23	0,4	20-24	-	-		
Одеська	18	17	0,85	5	1,1	18	46,0	1	31,6	18	0,4	22	0,4	20-24	-	-		
Полтавська	14	21	1,70	21	1,5	16	14,5	20	24,1	22	6,4	10	0,5	17-19	-	-		
Рівненська	11	3	1,13	14	8,9	7	34,4	6	45,2	13	9,3	5	1,0	2-4	-	-		
Сумська	19	8	1,08	13	5,0	9	19,8	15	38,8	15	1,2	18	1,9	1	-	-		
Тернопільська	15	23	1,06	12	1,6	15	18,0	17	7,2	24	1,7	15	1,0	2-4	-	-		
Харківська	2	2	1,03	9-10	17,9	1	12,5	22	55,9	7	13,1	2	0,4	20-24	-	-		
Херсонська	20	22	0,76	1-2	0,6	22-23	1,7	25	49,7	9	0,2	24	0,7	11-15	-	-		
Хмельницька	13	13	1,25	17	2,4	13	13,5	21	62,4	5	5,5	11	0,7	11-15	-	-		
Черкаська	10	14	1,57	19	3,1	12	44,9	2	27,3	21	2,5	14	0,8	6-10	-	-		
Чернівецька	3	18	0,87	6	4,0	10	15,5	19	31,5	19	4,0	13	0,8	6-10	-	-		
Чернігівська	23	16	1,03	9-10	3,5	11	10,2	23	45,9	11	5,3	12	0,7	11-15	-	-		
м. Київ	1	15	0,83	4	0,9	19	25,2	12	69,6	2	1,5	16-17	0,2	25	-	-		

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Доступність та якість послуг у сфері освіти																	
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Місце регіону за напрямком		44. Частка загальноосвітніх навчальних закладів денної форми навчання сільської місцевості, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету, відсотків до загальної кількості таких закладів		45. Частка випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту, відсотків до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III—IV рівня акредитації		46. Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місьць		47. Частка дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, відсотків до загальної кількості учнів, які того потребують		48. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з української мови та літератури		49. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови		50. Питома вага дітей, охоплених позашкільною освітою, відсотків до загальної кількості дітей шкільного віку	
	місце	оцінка	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки		
Вінницька	7	9	80,7	17	62,0	1	114	7	95,6	19	35,9	12	31,7	15	73,4	15		
Волинська	12	20	70,9	22	48,6	12	141	24	97,6	14	36,3	11	34,0	8	74,8	14		
Дніпропетровська	5	6	100,0	1-4	44,7	17	117	9-10	100,0	1-4	34,7	14	32,3	14	78,1	8		
Донецька	25	17	82,1	16	35,4	24	101	1-2	98,1	13	33,4	16	27,8	24	63,9	21		
Житомирська	16	15	54,2	23	56,2	6	119	12	100,0	1-4	33,7	15	32,5	12-13	75,5	12		
Закарпатська	8	25	71,1	21	60,6	2	131	19	88,4	24	19,4	25	32,5	12-13	67,0	18		
Запорізька	17	10	100,0	1-4	44,9	16	120	13-15	100,0	1-4	32,9	17	31,4	17	64,8	19		
Івано-Франківська	4	14	78,5	18	54,6	8	132	20-21	94,2	20	37,8	8	39,5	3	76,0	11		
Київська	6	18	100,0	1-4	45,7	14	132	20-21	96,2	17	37,1	10	28,9	20	64,6	20		
Кіровоградська	21	7	95,2	7	44,2	18-19	110	6	99,6	6	30,2	20-21	29,4	19	82,4	4		
Луганська	24	19	92,0	10	25,5	25	105	4	97,4	15	30,9	18	28,2	22	68,8	17		
Львівська	9	22	48,6	24	55,3	7	147	25	91,0	22	49,9	2	46,3	2	59,1	23		
Миколаївська	22	11	92,4	8	49,3	11	120	13-15	99,1	8-9	30,2	20-21	27,9	23	77,8	9		
Одеська	18	21	71,6	20	53,6	9	121	16	98,4	11-12	29,3	22	32,8	10	50,3	25		
Полтавська	14	12	82,6	15	41,3	21	134	22	99,3	7	38,1	7	31,6	16	86,3	3		
Рівненська	11	24	91,4	11	44,2	18-19	137	23	93,0	21	30,7	19	32,7	11	52,0	24		
Сумська	19	5	89,5	14	36,9	23	115	8	99,0	10	41,6	3	31,3	18	97,5	1		
Тернопільська	15	23	71,9	19	40,8	22	120	13-15	88,5	23	40,0	5	34,2	7	70,2	16		
Харківська	2	1	100,0	1-4	58,2	5	109	5	100,0	1-4	40,2	4	36,8	5	79,6	5		
Херсонська	20	13	92,1	9	46,0	13	101	1-2	96,4	16	27,0	23	25,6	25	75,3	13		
Хмельницька	13	8	99,2	5	43,9	20	118	11	99,9	5	35,4	13	28,8	21	78,5	7		
Черкаська	10	3	97,8	6	45,5	15	104	3	98,4	11-12	37,5	9	34,8	6	95,7	2		
Чернівецька	3	16	90,4	13	60,0	4	128	18	95,7	18	21,7	24	38,1	4	62,1	22		
Чернігівська	23	4	91,3	12	60,4	3	117	9-10	99,1	8-9	38,4	6	33,0	9	77,0	10		
м. Київ	1	2	-	-	51,1	10	125	17	-	-	54,9	1	50,9	1	79,1	6		

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я										
		Місце регіону за напрямком	51. Загальний коефіцієнт смертності на 1 тис. осіб наявного населення		52. Середня очікувана тривалість життя при народженні		53. Кількість живонароджених на 1 тис. осіб наявного населення		54. Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення		55. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу на 100 тис. осіб населення	
			проміле	місце за результатами оцінки	років	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки	тис. відвідувань за зміну	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	10	15,9	14-15	71,93	6	10,2	13-14	217,4	15	50,3	5
Волинська	12	8	13,2	7	71,35	9	12,8	3	178,7	23	68,6	18
Дніпропетровська	5	15	16,5	18	69,97	20	10,2	13-14	288,3	3	79,2	20-21
Донецька	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Житомирська	16	17	16,7	20	69,31	23	11,0	9-10	263,4	5	67,7	17
Закарпатська	8	4	12,3	2	71,16	11-12	13,3	2	237,2	11	58,2	11
Запорізька	17	18	15,9	14-15	71,20	10	9,4	18	223,5	13	64,6	14
Івано-Франківська	4	5	12,8	4	73,08	4-5	11,3	8	196,6	21	63,9	13
Київська	6	14	16,4	17	70,01	19	11,7	5-6	229,0	12	65,8	15-16
Кіровоградська	21	19	16,6	19	69,61	22	9,7	17	298,0	1	79,2	20-21
Луганська	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Львівська	9	7	13,0	6	73,08	4-5	11,0	9-10	202,8	18	65,8	15-16
Миколаївська	22	20	15,4	10	69,96	21	9,9	16	219,6	14	71,9	19
Одеська	18	21	14,4	9	70,33	16	11,5	7	208,0	16	98,2	23
Полтавська	14	12	17,0	21-22	70,89	15	9,3	19	264,5	4	55,1	7
Рівненська	11	2	12,7	3	71,16	11-12	13,9	1	245,4	6	55,7	8
Сумська	19	16	17,0	21-22	71,15	13	8,8	22	243,8	7	54,4	6
Тернопільська	15	6	14,3	8	73,23	2	10,1	15	204,6	17	46,8	4
Харківська	2	9	15,6	11-12	71,11	14	9,2	20-21	243,1	9	41,9	2
Херсонська	20	22	15,6	11-12	70,03	18	10,7	11	200,8	19	84,6	22
Хмельницька	13	11	15,8	13	71,73	7	10,6	12	200,5	20	57,5	10
Черкаська	10	13	16,2	16	71,46	8	9,2	20-21	243,3	8	57,4	9
Чернівецька	3	3	12,9	5	73,18	3	11,7	5-6	192,3	22	40,4	1
Чернігівська	23	23	19,0	22	70,05	17	8,7	23	240,3	10	63,0	12
м. Київ	1	1	10,5	1	73,74	1	12,3	4	297,6	2	43,1	3

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Соціальний захист та безпека								
		Місце регіону за напрямком	56. Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування, відсотків до загальної кількості таких осіб		57. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до первинного обліку на 10 тис. дитячого населення		58. Питома вага дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у сімейних формах виховання, у загальній кількості дітей даної категорії		59. Кількість кримінальних правопорушень вчинених проти життя та здоров'я особи на 10 тис. осіб населення	
			відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	оддиниць	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	20	59,5	25	93	10	93,9	5-7	16	19-21
Волинська	12	2	99,7	2-3	71	7	93,9	5-7	11	7-10
Дніпропетровська	5	13	94,0	10	158	23	93,0	10	12	11-12
Донецька	25	19	85,9	17	150	21	86,8	22	10	5-6
Житомирська	16	18	82,0	21-22	139	19	88,0	20-21	11	7-10
Закарпатська	8	23	73,3	24	80	8	84,0	24	13	13
Запорізька	17	15	91,0	13	135	17	88,0	20-21	10	5-6
Івано-Франківська	4	3	93,0	11	56	3	92,0	11-12	8	2-3
Київська	6	14	82,0	21-22	112	13	93,9	5-7	14	14-17
Кіровоградська	21	21	99,7	2-3	187	25	91,4	13	18	23-24
Луганська	24	12	83,8	19	141	20	89,7	18	6	1
Львівська	9	10	78,2	23	55	2	90,9	15	12	11-12
Миколаївська	22	25	96,3	7	172	24	83,0	25	17	22
Одеська	18	16	94,5	9	133	16	85,1	23	9	4
Полтавська	14	11	99,9	1	102	11	90,8	16	15	18
Рівненська	11	1	98,7	4	68	6	95,3	1	11	7-10
Сумська	19	22	90,4	14	124	15	91,0	14	21	25
Тернопільська	15	4	88,7	15	58	4	93,3	9	8	2-3
Харківська	2	6	98,6	5	105	12	95,2	2	14	14-17
Херсонська	20	17	84,4	18	153	22	93,4	8	16	19-21
Хмельницька	13	7	97,4	6	90	9	90,3	17	11	7-10
Черкаська	10	9	94,6	8	114	14	94,1	4	14	14-17
Чернівецька	3	5	88,5	16	61	5	94,5	3	14	14-17
Чернігівська	23	24	82,3	20	137	18	89,6	19	18	23-24
м. Київ	1	8	92,3	12	48	1	92,0	11-12	16	19-21

соціально-економічного розвитку регіонів за 2015 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Рациональне природокористування та якість довкілля										
		Місце регіону за напрямком	60. Обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел на 1 млрд. гривень валового регіонального продукту		61. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		62. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		63. Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти або спалених (без отримання енергії), у загальному обсязі утворених відходів, відсотків		64. Частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів регіону, відсотків	
			тис. тонн	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	17	2,84	21	108,8	19	91,2	9	25,2	4-6	1,2	9
Волинська	12	25	0,17	4	111,2	20	99,1	24	75,4	21	0,5	13-15
Дніпропетровська	5	21	4,85	23	85,1	8	89,6	7	55,6	14	2,9	6
Донецька	25	9	8,70	25	88,8	11	48,6	1	75,8	22	-	-
Житомирська	16	6	0,36	8	82,7	6	93,8	15	32	8	0,8	11
Закарпатська	8	8	0,16	2-3	113,7	22	91,9	11	129,8	25	13,3	1
Запорізька	17	14	3,14	22	94,3	13	84,4	4	39,7	9	0,5	13-15
Івано-Франківська	4	18	6,08	24	97,8	14	95,7	20	51,9	11	8,1	2
Київська	6	23	1,21	16	81,1	4	94,1	16	111,6	24	1,9	8
Кіровоградська	21	24	0,41	11	120,8	23	90,6	8	71	19	0,4	16-17
Луганська	24	1	1,22	17	58,7	2	58,5	2	84,5	23	-	-
Львівська	9	16	1,38	18	102,3	16	93,6	14	68,6	17	3,9	4
Миколаївська	22	15	0,45	12	99,7	15	86,3	6	72,2	20	0,9	10
Одеська	18	22	0,31	6-7	112,4	21	93,1	12	64,3	16	0,2	20-21
Полтавська	14	7	0,90	14-15	88,9	12	94,9	17-18	8,3	2	0,2	20-21
Рівненська	11	20	0,40	10	88,3	10	102,1	25	61,9	15	0,4	16-17
Сумська	19	10	0,90	14-15	65,4	3	93,2	13	69,5	18	0,3	18-19
Тернопільська	15	4	0,38	9	103,2	17	98,2	22	3,6	1	2,7	7
Харківська	2	3	1,56	20	35,6	1	95,5	19	55	13	5,6	3
Херсонська	20	11	0,31	6-7	124,1	24	85,2	5	27,2	7	0,1	22
Хмельницька	13	12	0,53	13	107,5	18	98,3	23	25,2	4-6	0,5	13-15
Черкаська	10	5	0,24	5	86,7	9	91,5	10	25,2	4-6	0,6	12
Чернівецька	3	19	0,16	2-3	130,3	25	94,9	17-18	54,6	12	3,4	5
Чернігівська	23	13	1,49	19	81,8	5	97,1	21	46,7	10	0,3	18-19
м. Київ	1	2	0,08	1	84,3	7	84,1	3	20,6	3	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Економічна та соціальна згуртованість						
		Місце регіону за напрямком	1. Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення		2. Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення		3. Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення	
			гривень	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	4	37270	12	33848,9	9	42,2	6
Волинська	9	14	30387	18	28312,5	20	45,3	7
Дніпропетровська	10	3	65897	3	43458,3	2	51,5	10
Донецька	24	24	26864	21	19434,3	24	-	-
Житомирська	11	22	30698	17	31441,3	14	94,8	21
Закарпатська	16	7	22989	23	25045,3	23	21,3	1
Запорізька	14	2	50609	5	42117,8	3	34,8	3
Івано-Франківська	12	16	33170	15	29975,4	18	53,6	12
Київська	3	5	60109	4	39177,9	4	69,9	15
Кіровоградська	18	21	39356	10	30979,9	16	89,8	19
Луганська	25	25	10778	25	11919,7	25	-	-
Львівська	13	20	37338	11	33673,5	10	83,5	17
Миколаївська	19	19	41501	8	33186,6	11	84,1	18
Одеська	15	8	41682	7	37732,0	5	57,5	13
Полтавська	17	17	66390	2	36393,3	7	92,8	20
Рівненська	6	15	30350	19	29757,4	19	50,8	9
Сумська	23	23	37170	13	33944,4	8	138,1	22
Тернопільська	20	13	24963	22	26884,4	21	36,0	5
Харківська	2	11	45816	6	36587,7	6	63,4	14
Херсонська	21	6	30246	20	31242,7	15	35,7	4
Хмельницька	8	10	31660	16	32650,0	12	45,4	8
Черкаська	7	12	40759	9	30608,7	17	53,4	11
Чернівецька	5	9	20338	24	26838,3	22	26,5	2
Чернігівська	22	18	35196	14	31707,1	13	73,3	16
м. Київ	1	1	155904	1	91356,6	1	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Економічна ефективність														
		4. Індекс промислової продукції, відсотків до попереднього року		5. Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення		6. Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року		7. Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь		8. Індекс будівельної продукції будівництва, відсотків до попереднього року		9. Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення		10. Індекс споживчих цін, відсотків		
		відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	
Вінницька	4	1	105,3	13	33550,1	10	117,5	2	1153,0	1	143,2	1	1520,2	9	110,0	1
Волинська	9	18	100,2	17	21422,4	20	102,1	16-17	774,0	12	110,6	16	1262,7	11	111,8	9
Дніпропетровська	10	15	99,3	19-20	100031,7	1	100,2	22	681,1	16	100,0	21	1934,8	7	112,7	17-18
Донецька	24	17	106,4	6	48873,1	5	106,3	10	402,4	23	104,7	18	632,6	22	111,6	6-7
Житомирська	11	5	105,7	12	24479,1	16	115,7	3	707,6	13	139,0	2	773,5	20	112,6	16
Закарпатська	16	19	105,9	9	13951,8	24	95,9	24	916,8	7	118,6	9	637,9	21	111,7	8
Запорізька	14	21	96,9	22-23	82019,5	3	98,4	23	461,9	22	98,8	23	983,6	17	112,3	13-15
Івано-Франківська	12	14	95,5	24	25410,3	15	101,5	20	1140,5	2	103,5	19	1087,9	14	110,9	3
Київська	3	2	106,2	8	47651,1	7	110,0	5	1004,2	4	133,0	4	2412,6	5	112,2	11-12
Кіровоградська	18	13	120,3	2	23574,4	17	109,3	6	666,3	17	111,8	15	852,6	18	112,3	13-15
Луганська	25	4	139,0	1	16859,9	22	118,7	1	277,8	24	118,1	10	316,2	25	110,7	2
Львівська	13	12	99,3	19-20	26592,6	12	102,0	18	891,9	8	122,3	8	1945,5	6	111,9	10
Миколаївська	19	10	110,5	3	38799,7	9	108,4	7	535,6	20	116,9	11	1713,1	8	112,2	11-12
Одеська	15	9	109,2	5	18948,4	21	111,4	4	530,5	21	133,8	3	2798,9	3	113,6	21
Полтавська	17	16	100,1	18	87905,3	2	103,1	15	918,4	6	91,5	24	2980,4	2	114,2	24-25
Рівненська	6	22	98,1	21	25449,1	14	105,0	11	833,1	10	83,7	25	1035,9	15	112,3	13-15
Сумська	23	25	91,2	25	31176,4	11	104,3	14	692,2	15	116,5	12	1017,5	16	114,2	24-25
Тернопільська	20	6	110,3	4	14814,3	23	104,4	12-13	874,2	9	129,6	6	1268,9	10	111,6	6-7
Харківська	2	7	105,8	10-11	48256,8	6	106,5	9	704,0	14	131,1	5	2688,0	4	114,1	23
Херсонська	21	23	102,0	16	22231,8	18	101,7	19	593,5	18	113,8	14	621,1	23	112,8	19-20
Хмельницька	8	11	104,7	14	25553,4	13	107,5	8	832,5	11	107,6	17	1221,0	12	111,4	5
Черкаська	7	8	106,3	7	42534,2	8	102,1	16-17	1122,8	3	114,7	13	847,0	19	112,7	17-18
Чернівецька	5	20	96,9	22-23	9499,5	25	101,0	21	965,0	5	99,5	22	1120,8	13	111,0	4
Чернігівська	22	24	105,8	10-11	21800,9	19	104,4	12-13	583,6	19	100,3	20	616,1	24	112,8	19-20
м. Київ	1	3	104,4	15	50883,0	4	-	-	-	-	126,7	7	5834,9	1	114,0	22

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця												
		Місце регіону за напрямом	11. Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року		12. Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку року		13. Темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), відсотків до обсягу на початок року		14. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку інвестування		15. Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції		16. Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення	
			відсотків	місце за результатом оцінки	гривень	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	доларів США	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	доларів США	місце за результатом оцінки
Вінницька	4	22	102,5	20	4709,5	14	95,8	17	113,1	22	0,6	20	607,9	10
Волинська	9	20	97,5	21	5665,3	11	95,0	20	225,9	14	2,2	9	578,1	11
Дніпропетровська	10	11	115,5	18	9366,1	3	86,8	24	1074,7	2	0,4	22-24	1807,1	2
Донецька	24	12	145,1	5	2513,7	23	93,4	22	385,0	9	2,6	6	805,8	8
Житомирська	11	15	127,5	14	4006,8	18	99,9	9	178,8	17	1,8	12-13	371,2	19
Закарпатська	16	13	93,9	22	2897,1	22	101,9	6	252,9	12	4,6	2	925,6	7
Запорізька	14	4	131,3	12	5763,4	10	95,2	19	372,3	10	2,7	5	1311,1	4
Івано-Франківська	12	24	65,3	25	4614,5	16	97,8	12	593,6	6	1,3	15	395,0	16
Київська	3	5	124,8	15	17914,6	2	94,3	21	869,7	3	0,8	17	978,8	6
Кіровоградська	18	10	147,0	3	6201,2	8	112,6	2	61,3	24	2,3	8	438,5	14
Луганська	25	17	146,4	4	1257,8	25	85,4	25	172,6	18	1,8	12-13	197,9	24
Львівська	13	14	130,7	13	6512,8	7	99,3	10	434,5	8	1,9	10-11	496,5	12
Миколаївська	19	6	147,6	2	7774,4	4	107,0	4	197,5	15	0,3	25	1442,4	3
Одеська	15	7	163,4	1	6142,2	9	100,1	8	560,0	7	1,2	16	635,5	9
Полтавська	17	8	132,2	11	7521,8	5	100,4	7	704,4	4	1,9	10-11	1001,5	5
Рівненська	6	25	91,2	23	3408,5	21	91,3	23	157,0	20	0,4	22-24	267,3	21
Сумська	23	2	135,4	8	4513,0	17	95,5	18	171,8	19	7,1	1	479,9	13
Тернопільська	20	16	117,2	17	3980,6	19	98,6	11	45,8	25	2,8	4	270,9	20
Харківська	2	9	135,9	6	5600,4	12	105,0	5	606,1	5	3,4	3	376,6	18
Херсонська	21	18	135,8	7	3978,3	20	96,0	16	191,6	16	1,4	14	231,4	23
Хмельницька	8	21	123,4	16	6555,6	6	96,8	14	124,5	21	0,7	18-19	243,7	22
Черкаська	7	19	135,0	9	4818,8	13	96,2	15	271,5	11	0,7	18-19	378,8	17
Чернівецька	5	23	85,9	24	2500,8	24	97,2	13	63,4	23	2,4	7	116,3	25
Чернігівська	22	3	132,5	10	4665,6	15	261,5	1	233,7	13	0,5	21	410,7	15
м. Київ	1	1	107,5	19	32922,5	1	111,3	3	7468,8	1	0,4	22-24	2934,7	1

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Фінансова самодостатність								
		Місце регіону за напрямком	17. Темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до попереднього року		18. Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одиницю населення		19. Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення		20. Темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року	
			відсотків	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	8	152,1	11	3,1	15-16	0,9	8-10	107,5	4
Волинська	9	19	147,7	19	2,6	20	0,8	11-13	110,3	5
Дніпропетровська	10	18	138,5	25	5,2	2	1,6	2	173,5	22-23
Донецька	24	7	154,3	5	4,0	7	0,6	19-21	129,5	11
Житомирська	11	20	148,9	16-17	2,9	17	0,7	14-18	150,1	17
Закарпатська	16	14	153,4	8	2,3	24	0,7	14-18	114,9	7
Запорізька	14	3	158,5	4	4,6	4	1,1	7	161,2	20
Івано-Франківська	12	24	146,5	22	2,5	21-22	0,8	11-13	141,1	15
Київська	3	6	152,2	10	4,8	3	0,9	8-10	133,2	13
Кіровоградська	18	10	151,7	12	3,4	10-12	0,7	14-18	115,0	8
Луганська	25	17	151,1	14	3,1	15-16	0,3	25	104,3	2
Львівська	13	2	159,3	2	3,7	9	1,2	6	105,0	3
Миколаївська	19	16	151,2	13	3,4	10-12	0,9	8-10	173,5	22-23
Одеська	15	4	158,6	3	4,2	6	1,3	4-5	174,9	24
Полтавська	17	9	146,9	21	4,4	5	1,3	4-5	153,6	19
Рівненська	6	23	147,6	20	2,4	23	0,6	19-21	112,7	6
Сумська	23	11	154,2	6	3,3	13	0,7	14-18	151,2	18
Тернопільська	20	25	145,5	23	2,2	25	0,5	22-24	424,9	25
Харківська	2	12	143,1	24	3,8	8	1,4	3	92,8	1
Херсонська	21	22	148,9	16-17	2,7	19	0,5	22-24	132,6	12
Хмельницька	8	21	148,8	18	2,8	18	0,6	19-21	141,9	16
Черкаська	7	13	149,5	15	3,4	10-12	0,8	11-13	115,7	9
Чернівецька	5	5	160,5	1	2,5	21-22	0,7	14-18	117,0	10
Чернігівська	22	15	153,2	9	3,2	14	0,5	22-24	139,7	14
м. Київ	1	1	153,9	7	9,1	1	3,2	1	166,6	21

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Розвиток малого та середнього підприємництва								
		Місце регіону за напрямом	21. Кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		22. Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		23. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва (у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання		24. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання	
			одиниць	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	15	3,0	14	501,1	8	37,4	14	35,6	11
Волинська	9	19	2,9	15-16	469,5	13	37,1	15	23,5	19
Дніпропетровська	10	23	3,9	4-5	482,2	10	24,5	25	18,2	23
Донецька	24	25	2,1	21-23	159,8	24	25,4	24	10,4	25
Житомирська	11	5	3,1	13	465,4	15	48,2	4	41,6	3
Закарпатська	16	4	2,1	21-23	472,7	11	57,1	1	36,4	9
Запорізька	14	21	3,5	7-9	532,9	5	27,9	23	24,3	18
Івано-Франківська	12	10	2,1	21-23	399,3	22	51,2	2	37,2	8
Київська	3	16	5,6	2	563,8	3	33,1	20	22,6	21
Кіровоградська	18	6	3,5	7-9	425,9	18	49,7	3	39,9	4
Луганська	25	24	1,1	25	95,2	25	31,1	21	30,5	16
Львівська	13	17	3,2	10-12	471,6	12	36,6	17	34,0	12
Миколаївська	19	18	2,9	15-16	497,1	9	35,4	18	33,8	13
Одеська	15	8	3,5	7-9	551,5	4	40,9	13	37,4	7
Полтавська	17	20	3,9	4-5	452,2	16	34,2	19	20,1	22
Рівненська	6	13	2,4	19	369,8	23	45,1	9	38,8	6
Сумська	23	11	3,2	10-12	405,4	21	46,2	7	33,3	14
Тернопільська	20	22	2,3	20	416,3	20	30,1	22	22,7	20
Харківська	2	2	4,1	3	624,7	2	46,7	5	36,3	10
Херсонська	21	7	2,6	18	468,6	14	36,7	16	52,9	2
Хмельницька	8	9	2,8	17	507,0	7	43,0	11	39,3	5
Черкаська	7	14	3,8	6	439,0	17	43,2	10	29,4	17
Чернівецька	5	3	1,8	24	523,7	6	42,7	12	57,3	1
Чернігівська	22	12	3,2	10-12	416,6	19	46,0	8	32,5	15
м. Київ	1	1	11,5	1	816,5	1	46,6	6	17,4	24

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Ефективність ринку праці												
		Місце регіону за напрямом	25. Продуктивність праці		26. Рівень безробіття населення у віці 15—70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		27. Рівень зайнятості населення у віці 15—70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		28. Співвідношення прийнятих працівників до вибулих		29. Індекс реальної заробітної плати, відсотків до відповідного періоду попереднього року		30. Сума заборгованості з виплати заробітної плати, відсотків до фонду оплати праці за останній місяць звітного періоду	
			відсотків	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки
Вінницька	4	7	95,2	12-14	9,7	11-12	56,6	9	88,7	17	111,9	7	0,8	9-10
Волинська	9	20	98,5	6	11,5	20-21	51,0	24	94,5	3	109,0	13	0,5	4-7
Дніпропетровська	10	15	89,9	25	7,9	6	59,1	3	87,6	19	102,3	25	3,0	16-17
Донецька	24	22	142,0	1	14,1	24	50,0	25	87,7	18	103,5	24	7,9	23
Житомирська	11	9	99,7	3-4	11,2	17-18	55,9	13-14	94,0	4	109,6	12	0,5	4-7
Закарпатська	16	12	93,9	19	10,0	13-14	54,8	18	87,5	20	112,6	4	0,3	2-3
Запорізька	14	13	98,3	7	10,0	13-14	56,0	12	89,7	12	107,3	16	3,0	16-17
Івано-Франківська	12	10	90,3	24	8,8	8	54,7	19	94,6	1-2	109,7	10-11	0,5	4-7
Київська	3	2	92,0	21	6,8	3-4	57,8	4	89,9	11	112,1	5-6	5,4	20
Кіровоградська	18	25	92,7	20	12,4	22	52,9	22	64,4	25	107,1	17-18	3,4	18-19
Луганська	25	24	136,7	2	16,0	25	55,6	16-17	73,7	24	118,0	1	46,3	25
Львівська	13	6	94,9	16	7,7	5	55,9	13-14	89,1	13-14	110,3	8	3,4	18-19
Миколаївська	19	14	94,0	17-18	9,7	11-12	57,5	5	87,4	21	108,3	14	6,5	21
Одеська	15	4	95,2	12-14	6,8	3-4	56,7	8	91,1	6	108,1	15	1,7	14
Полтавська	17	23	96,9	8	12,6	23	53,3	21	90,6	9	106,1	22	1,5	12-13
Рівненська	6	17	91,2	22	10,6	16	56,9	6	88,9	15	107,1	17-18	0,5	4-7
Сумська	23	18	98,9	5	9,3	9	56,8	7	89,1	13-14	104,3	23	9,2	24
Тернопільська	20	21	96,0	10	11,5	20-21	52,0	23	86,8	23	109,8	9	0,8	9-10
Харківська	2	3	90,5	23	6,4	1	59,7	2	94,6	1-2	106,2	21	7,2	22
Херсонська	21	8	99,7	3-4	11,2	17-18	55,8	15	90,9	7	112,7	3	1,1	11
Хмельницька	8	16	96,1	9	9,4	10	53,9	20	90,7	8	106,9	20	0,2	1
Черкаська	7	11	95,2	12-14	10,4	15	56,2	10-11	91,9	5	109,7	10-11	1,9	15
Чернівецька	5	5	95,6	11	8,7	7	56,2	10-11	88,8	16	112,1	5-6	0,3	2-3
Чернігівська	22	19	95,0	15	11,3	19	55,6	16-17	90,3	10	107,0	19	1,5	12-13
м. Київ	1	1	94,0	17-18	6,7	2	62,3	1	87,2	22	114,3	2	0,6	8

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Розвиток інфраструктури													
			Місце регіону за напрямком		31. Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення в регіоні		32. Обсяг вантажообороту автомобільного та залізничного транспорту, тис. тонн-кілометрів на 1000 осіб населення		33. Частка міських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		34. Частка сільських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		35. Темп зростання (зменшення) обсягу прийнятого в експлуатацію житла, відсотків до відповідного періоду попереднього року		36. Загальна площа житлового фонду у розрахунку на одну особу населення,	
					кілометрів на тис. кв. кілометрів	місце за результатами оцінки	тис. тонн-кілометрів	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	кв. метрів	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	3	338,6	5	4487,4	15	63,6	9	24,7	14	89,3	9	29,3	2		
Волинська	9	17	288,4	10	3522,3	16	60,0	15	23,5	15-16	110,6	3	22,5	20-21		
Дніпропетровська	10	12	287,6	11	8545,0	3	59,0	17	30,3	9	86,2	11	24,3	13		
Донецька	24	10	-	-	2750,5	18	49,1	24	34,5	3	132,6	1	-	-		
Житомирська	11	18	279,8	14	7797,0	5	53,0	21	23,5	15-16	78,0	12	27,0	5		
Закарпатська	16	2	260,8	15	5654,5	11	72,3	5	50,7	1	76,0	13	24,2	14		
Запорізька	14	13	250,6	17	5176,1	12	61,1	11	29,8	10	106,7	5	23,4	17		
Івано-Франківська	12	11	295,7	9	1716,7	21	67,2	7	40,1	2	56,2	20	25,7	7-8		
Київська	3	1	297,5	8	7990,0	4	63,9	8	29,4	11	110,5	4	35,1	1		
Кіровоградська	18	15	250,5	18	21329,3	1	56,9	20	16,9	23	45,8	24	25,7	7-8		
Луганська	25	25	-	-	993,9	25	50,2	23	27,2	13	31,8	25	-	-		
Львівська	13	8	376,2	1	4964,8	14	60,3	14	32,6	7	73,8	14	22,8	18		
Миколаївська	19	20	194,5	21	10975,6	2	61,9	10	33,3	5	63,0	18	22,3	22		
Одеська	15	16	243,0	19	7483,9	6	60,8	12	33,2	6	91,2	7	22,5	20-21		
Полтавська	17	14	308,2	6	5795,7	10	69,7	6	21,3	18	51,4	22	25,4	10-11		
Рівненська	6	23	253,3	16	6513,2	8	48,2	25	17,0	22	90,0	8	22,0	23		
Сумська	23	21	282,2	13	2174,1	19	58,7	19	23,1	17	70,0	16	25,4	10-11		
Тернопільська	20	4	360,9	2	1715,6	22	76,0	3	33,5	4	48,9	23	25,5	9		
Харківська	2	7	298,9	7	6986,9	7	60,4	13	20,5	19	122,4	2	24,1	15		
Херсонська	21	24	174,3	22	1081,9	24	59,2	16	29,0	12	72,7	15	24,0	16		
Хмельницька	8	5	345,7	4	5903,0	9	76,6	2	8,6	24	86,4	10	26,3	6		
Черкаська	7	19	285,6	12	5104,0	13	58,9	18	18,0	21	65,2	17	27,7	4		
Чернівецька	5	6	355,5	3	1425,1	23	74,5	4	32,5	8	58,0	19	24,4	12		
Чернігівська	22	22	226,7	20	3105,7	17	51,1	22	18,8	20	55,7	21	28,8	3		
м. Київ	1	9	-	-	1943,3	20	79,8	1	-	-	97,7	6	22,6	19		

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Відновлювана енергетика та енергоефективність																	
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Місце регіону за напрямком		38. Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії за звітний період, відсотків до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні за звітний період				39. Рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, відсотків до загальної кількості світлоточок		40. Частка оснащення багатоквартирних житлових будинків побудинковими приладами обліку теплової енергії, відсотків до загальної кількості багатоквартирних будинків, які підлягають оснащенню		41. Частка сумарної потужності котельень на альтернативних видах палива в регіоні, відсотків до загальної потужності котельень регіону		42. Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі зі співфінансуванням з місцевих бюджетів), відсотків до загальної кількості домогосподарств регіону		43. Частка бюджетних установ регіону, щодо яких у звітному періоді було укладено енергосервісні договори, до загальної кількості бюджетних установ регіону	
	4	8	тонн нафтового еквіваленту	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	8	0,85	9	13,5	9	37,2	7	74,2	7	12	0,7	17-18	-	-			
Волинська	9	1	0,73	5	36,5	1	31,7	15	43,8	20	1	1,4	3	-	-			
Дніпропетровська	10	5	3,89	25	19,3	2	61,7	1	89,0	2	5	0,6	19-20	-	-			
Донецька	24	25	1,92	23	0,2	25	17,7	25	39,0	21	0,3	25	0,4	24	-	-		
Житомирська	11	6	0,87	10	16,0	6	36,6	8	50,6	17	16,6	4	0,9	10-12	-	-		
Закарпатська	16	13	0,68	3	1,3	22	43,1	4	-	-	10,2	11	0,8	13-16	-	-		
Запорізька	14	24	3,25	24	0,5	24	32,2	13-14	79,1	5	4,0	20	0,9	10-12	-	-		
Івано-Франківська	12	12	1,22	17	13,8	8	26,0	18	64,6	12	9,1	13	1,0	6-9	-	-		
Київська	3	14	1,34	20	10,5	13	28,8	16	57,9	15	13,5	8	0,8	13-16	-	-		
Кіровоградська	18	15	1,11	16	12,3	11	35,4	9	53,0	16	7,1	16	0,7	17-18	-	-		
Луганська	25	23	1,23	18	4,3	17	47,9	3	15,4	23	1,8	22	0,5	21-23	-	-		
Львівська	13	9	1,07	14-15	4,1	18	32,2	13-14	83,4	4	12,8	9	1,0	6-9	-	-		
Миколаївська	19	3	1,07	14-15	14,1	7	41,6	5	87,6	3	14,1	7	0,6	19-20	-	-		
Одеська	15	22	0,71	4	3,4	20	25,1	19	59,8	13	0,4	24	0,5	21-23	-	-		
Полтавська	17	19	1,49	21	12,6	10	20,0	22	34,6	22	11,5	10	0,8	13-16	-	-		
Рівненська	6	2	0,97	13	16,7	5	40,5	6	65,9	11	17,0	3	1,9	2	-	-		
Сумська	23	7	0,93	12	9,8	14	27,4	17	59,4	14	4,8	18	2,4	1	-	-		
Тернопільська	20	17	0,83	7	2,7	21	32,8	12	9,1	24	15,1	6	1,2	4	-	-		
Харківська	2	4	0,84	8	17,4	3	32,9	11	67,5	9	19,4	2	0,5	21-23	-	-		
Херсонська	21	10	0,66	1	16,9	4	19,9	23-24	66,1	10	8,0	14	0,9	10-12	-	-		
Хмельницька	8	11	1,28	19	11,8	12	33,4	10	75,9	6	6,6	17	0,8	13-16	-	-		
Черкаська	7	18	1,63	22	4,8	15	51,1	2	45,1	19	2,8	21	1,0	6-9	-	-		
Чернівецька	5	21	0,74	6	4,0	19	19,9	23-24	50,2	18	4,4	19	1,1	5	-	-		
Чернігівська	22	16	0,89	11	4,4	16	24,5	21	68,6	8	7,3	15	1,0	6-9	-	-		
м. Київ	1	20	0,67	2	0,9	23	25,0	20	92,5	1	1,5	23	0,2	25	-	-		

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Доступність та якість послуг у сфері освіти															
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Місце регіону за напрямком	44. Частка загальноосвітніх навчальних закладів денної форми навчання сільської місцевості, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету, відсотків до загальної кількості таких закладів		45. Частка випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту, відсотків до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III—IV рівня акредитації		46. Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місьць		47. Частка дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, відсотків до загальної кількості учнів, які того потребують		48. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з української мови та літератури		49. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови		50. Питома вага дітей, охоплених позашкільною освітою, відсотків до загальної кількості дітей шкільного віку	
			відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	15	82,3	19	63,9	2	112	8-9	93,7	21	38,8	11	28,7	17	69,4	13
Волинська	9	18	75,1	21	52,0	9	139	24	97,7	16-17	39,8	7	35,5	4	74,2	9
Дніпропетровська	10	17	89,8	14	42,8	19	113	10	97,5	18	38,1	13	29,4	13	57,5	22
Донецька	24	16	87,0	17	39,0	22	96	1	98,8	13	35,1	17	25,6	23	63,1	20
Житомирська	11	10	88,9	15	50,2	10	119	15-16	100,0	1-7	36,3	15	30,8	11	72,1	12
Закарпатська	16	25	74,3	22	58,8	5	127	20-21	90,3	23	26,5	25	29,3	14-15	64,7	18
Запорізька	14	12	99,0	5	45,2	17	119	15-16	100,0	1-7	33,2	21	31,1	10	63,3	19
Івано-Франківська	12	21	82,6	18	45,6	15-16	131	22	95,1	20	38,9	10	32,8	7	69,3	14
Київська	3	6	99,8	3	47,4	13	109	7	99,4	9	39,6	8	29,2	16	65,1	16-17
Кіровоградська	18	5	98,4	6	44,8	18	108	6	100,0	1-7	33,8	20	26,9	22	81,4	5
Луганська	25	19	91,1	11-12	29,9	25	103	3-4	99,0	12	34,2	18-19	23,3	25	65,1	16-17
Львівська	13	24	61,2	24	55,7	7	144	25	90,7	22	54,1	2	43,2	2	56,8	23
Миколаївська	19	13	93,8	8	45,7	14	117	12-14	98,6	14-15	33,1	22	28,4	18	75,0	7
Одеська	15	22	78,2	20	57,3	6	120	17	96,9	19	34,2	18-19	28,3	19	46,0	25
Полтавська	17	14	88,2	16	38,7	23	127	20-21	99,2	10-11	39,4	9	30,6	12	84,5	4
Рівненська	6	20	92,8	10	48,0	11	136	23	98,6	14-15	35,6	16	32,4	8	49,4	24
Сумська	23	8	90,2	13	36,1	24	112	8-9	97,7	16-17	43,1	4	27,8	21	98,7	1
Тернопільська	20	23	74,2	23	41,3	20	117	12-14	90,2	24	46,9	3	35,3	5	65,5	15
Харківська	2	1	100,0	1-2	60,2	4	107	5	100,0	1-7	42,7	5	33,5	6	98,1	2
Херсонська	21	9	100,0	1-2	45,6	15-16	101	2	100,0	1-7	29,3	23	23,8	24	73,4	10
Хмельницька	8	11	91,1	11-12	47,5	12	117	12-14	100,0	1-7	37,2	14	28,2	20	72,4	11
Черкаська	7	3	95,4	7	40,1	21	103	3-4	100,0	1-7	40,2	6	31,4	9	92,7	3
Чернівецька	5	7	99,4	4	64,9	1	126	19	99,2	10-11	27,3	24	36,8	3	60,9	21
Чернігівська	22	4	93,4	9	63,0	3	116	11	99,6	8	38,2	12	29,3	14-15	76,8	6
м. Київ	1	2	-	-	53,1	8	124	18	-	-	58,8	1	48,3	1	74,3	8

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я										
		Місце регіону за напрямком	51. Загальний коефіцієнт смертності на 1 тис. осіб наявного населення		52. Середня очікувана тривалість життя при народженні		53. Кількість живонароджених на 1 тис. осіб наявного населення		54. Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення		55. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу на 100 тис. осіб населення	
			проміле	місце за результатами оцінки	років	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки	тис. відвідувань за зміну	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	9	15,4	11	72,01	7	9,6	13-14	217,9	15	47,4	5
Волинська	9	8	12,9	7	71,51	9	12,5	3-4	179,4	23	62,8	15
Дніпропетровська	10	16	16,4	18-19	69,92	22	9,6	13-14	293,9	2	78,7	21
Донецька	24	-	-	-	0,00	-	-	-	-	-	-	-
Житомирська	11	14	16,2	16	69,61	23	10,5	10	261,3	4	66,3	17
Закарпатська	16	4	12,2	2	70,66	15	12,7	2	237,4	11	59,6	11
Запорізька	14	17	16,1	15	71,07	14	9,0	18	228,6	13	61,7	14
Івано-Франківська	12	7	12,5	3-4	73,18	4	10,6	9	197,1	21	61,2	13
Київська	3	18	16,3	17	69,99	20	11,0	7	229,7	12	69,2	18-19
Кіровоградська	18	15	16,8	20	70,27	18	9,1	17	298,7	1	77,0	20
Луганська	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Львівська	13	5	12,7	5-6	73,33	3	10,7	8	198,8	20	59,9	12
Миколаївська	19	20	15,1	10	70,32	17	9,3	16	219,1	14	69,2	18-19
Одеська	15	21	14,1	8-9	70,36	16	11,1	6	206,1	16	102,7	23
Полтавська	17	13	17,1	22	71,22	12	8,7	20	258,6	5	54,9	7
Рівненська	6	2	12,5	3-4	71,35	10	13,5	1	247,8	7	54,8	6
Сумська	23	19	16,9	21	71,23	11	8,0	23	241,9	10	55,8	8
Тернопільська	20	6	14,1	8-9	73,35	2	9,4	15	204,2	17	38,4	1
Харківська	2	10	15,6	14	71,15	13	8,9	19	248,3	6	43,6	3
Херсонська	21	22	15,5	12-13	69,95	21	10,2	11	201,8	19	82,3	22
Хмельницька	8	12	15,5	12-13	71,77	8	9,9	12	202,8	18	55,9	9
Черкаська	7	11	16,4	18-19	72,04	6	8,6	21	245,6	8	57,6	10
Чернівецька	5	3	12,7	5-6	72,96	5	11,3	5	192,2	22	40,1	2
Чернігівська	22	23	18,5	23	70,23	19	8,2	22	243,5	9	65,0	16
м. Київ	1	1	10,5	1	74,00	1	12,5	3-4	292,3	3	46,0	4

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Соціальний захист та безпека								
		Місце регіону за напрямком	56.Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування, відсотків до загальної кількості таких осіб		57.Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до первинного обліку на 10 тис. дитячого населення		58. Питома вага дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у сімейних формах виховання, у загальній кількості дітей даної категорії		59.Кількість кримінальних правопорушень вчинених проти життя та здоров'я особи на 10 тис. осіб населення	
			відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	20	80,8	23	-	-	94,6	5	12	14-17
Волинська	9	2	98,7	7	-	-	94,1	7	9	6-9
Дніпропетровська	10	3	98,9	5-6	-	-	92,9	10-11	8	3-5
Донецька	24	13	94,8	11	-	-	86,4	23	6	2
Житомирська	11	15	94,3	15	-	-	90,6	18	12	14-17
Закарпатська	16	25	69,0	25	-	-	85,2	24	10	10-12
Запорізька	14	9	98,9	5-6	-	-	89,8	20	10	10-12
Івано-Франківська	12	5	94,6	12	-	-	92,6	12	8	3-5
Київська	3	17	83,1	22	-	-	94,5	6	12	14-17
Кіровоградська	18	12	99,4	3	-	-	93,3	8	17	24
Луганська	25	16	83,7	21	-	-	89,3	21	5	1
Львівська	13	23	76,7	24	-	-	92,9	10-11	13	18
Миколаївська	19	21	97,0	9	-	-	84,5	25	11	13
Одеська	15	18	94,4	14	-	-	87,0	22	8	3-5
Полтавська	17	11	100,0	1-2	-	-	92,3	14-15	15	21-22
Рівненська	6	1	99,3	4	-	-	96,2	2	9	6-9
Сумська	23	24	92,6	17	-	-	91,6	17	21	25
Тернопільська	20	6	94,9	10	-	-	92,5	13	9	6-9
Харківська	2	4	100,0	1-2	-	-	96,6	1	14	19-20
Херсонська	21	19	87,7	18	-	-	95,4	3	16	23
Хмельницька	8	7	98,4	8	-	-	90,3	19	9	6-9
Черкаська	7	8	93,8	16	-	-	94,9	4	14	19-20
Чернівецька	5	14	86,3	19	-	-	92,3	14-15	10	10-12
Чернігівська	22	22	84,9	20	-	-	92,0	16	15	21-22
м. Київ	1	10	94,5	13	-	-	93,0	9	12	14-17

соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Рациональне природокористування та якість довкілля										
		Місце регіону за напрямом	60. Обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел на 1 млрд. гривень валового регіонального продукту		61. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		62. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		63. Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти або спалених (без отримання енергії), у загальному обсязі утворених відходів, відсотків		64. Частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів регіону, відсотків	
			тис. тонн	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	11	2,24	21	89,5	6	83,5	7	44,7	12	1,3	8
Волинська	9	21	0,14	2	98,8	9	91,7	19	73,1	18	0,6	14
Дніпропетровська	10	20	3,36	22	115,9	20	84,7	8	45,2	13	2,9	7
Донецька	24	25	7,94	25	107,6	15	60,3	2	54,8	16	0,3	20-22
Житомирська	11	10	0,23	5	103,8	13	91,9	20	37,1	10	0,7	12-13
Закарпатська	16	4	0,15	3	110,4	17	87,9	14	94,9	25	15,9	1
Запорізька	14	9	2,17	20	86,9	2	85,8	11	35,6	9	0,9	10-11
Івано-Франківська	12	12	4,88	24	87,9	3	87,8	13	53	15	8,3	2
Київська	3	22	0,75	16	125,5	22	80,3	4-5	77,4	21	1,1	9
Кіровоградська	18	16	0,37	11	84,1	1	91,6	18	73,3	19	0,3	20-22
Луганська	25	23	4,83	23	135,8	24	38,5	1	88,4	24	0,5	15
Львівська	13	15	1,08	18	100,8	10	92,1	21	67,6	17	3,8	5
Миколаївська	19	18	0,33	10	88,5	4	89,1	15	84,5	22	0,9	10-11
Одеська	15	19	0,26	6	101,4	11	80,3	4-5	85,1	23	0,2	23-24
Полтавська	17	3	0,58	15	101,9	12	82,9	6	7,8	2	0,2	23-24
Рівненська	6	5	0,29	8	89,0	5	92,8	23	17,5	3	0,4	16-19
Сумська	23	24	0,42	12-13	114,2	19	93,9	25	75,6	20	0,4	16-19
Тернопільська	20	2	0,32	9	107,3	14	93	24	3,6	1	4,4	4
Харківська	2	17	0,42	12-13	188,6	25	84,9	9	33	8	6,8	3
Херсонська	21	7	0,27	7	109,6	16	85,5	10	23,9	6	0,4	16-19
Хмельницька	8	13	0,45	14	119,8	21	92,5	22	30,8	7	0,4	16-19
Черкаська	7	6	1,12	19	91,8	7	90,5	17	18	4	0,7	12-13
Чернівецька	5	8	0,17	4	93,7	8	89,3	16	51,5	14	3,4	6
Чернігівська	22	14	0,92	17	110,6	18	87,5	12	43,4	11	0,3	20-22
м. Київ	1	1	0,06	1	127,8	23	78,4	3	22,5	5	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Економічна та соціальна згуртованість						
		Місце регіону за напрямом	1. Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення		2. Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення		3. Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення	
			гривень	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	4	46615	11	41411,2	11	71,0	4
Волинська	10	11	34310	19	35710,3	20	76,0	7
Дніпропетровська	4	5	75396	3	52167,9	2	114,3	15
Донецька	24	24	32318	21	22597,4	24	-	-
Житомирська	12	19	38520	15	39447,4	13	119,9	17
Закарпатська	13	3	25727	23	30930,5	23	37,0	1
Запорізька	20	2	59729	5	50518,1	3	74,0	5
Івано-Франківська	8	14	37220	17	36988,5	18	84,6	9
Київська	14	18	74216	4	48032,6	4	153,4	20
Кіровоградська	17	21	47469	10	38583,8	15	151,8	19
Луганська	25	25	14251	25	14077,3	25	-	-
Львівська	9	9	45319	12	41908,9	9	86,2	10
Миколаївська	23	13	50091	8	41608,6	10	100,9	12
Одеська	21	7	50159	7	46484,4	5	91,9	11
Полтавська	15	17	81145	2	44822,2	6	149,5	18
Рівненська	3	20	33958	20	36539,6	19	116,1	16
Сумська	19	23	41741	13	41998,4	8	174,0	21
Тернопільська	6	12	29247	22	32898,3	22	70,9	3
Харківська	2	22	57150	6	44662,3	7	181,1	22
Херсонська	18	10	36585	18	38001,5	17	74,1	6
Хмельницька	11	8	37881	16	40022,7	12	76,1	8
Черкаська	16	16	48025	9	38298,3	16	112,4	14
Чернівецька	5	6	23365	24	33099,0	21	44,2	2
Чернігівська	22	15	41726	14	38975,4	14	106,6	13
м. Київ	1	1	191736	1	111739,5	1	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Економічна ефективність															
			Місце регіону за напрямком		4. Індекс промислової продукції, відсотків до попереднього року		5. Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення		6. Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року		7. Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь		8. Індекс будівельної продукції будівництва, відсотків до попереднього року		9. Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення		10. Індекс споживчих цін, відсотків	
					відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	6	108,2	7	42344,0	10	96,0	18	1106,6	2	113,3	17	1971,1	9	113,0	3-5		
Волинська	10	19	105,7	12	26066,9	19	104,4	7	810,9	11	99,0	23	1430,2	15	114,6	20-22		
Дніпропетровська	4	2	100,1	19	129351,1	1	100,1	12	682,8	15	136,7	5	3009,4	6	112,8	2		
Донецька	24	24	89,1	24	61266,9	5	102,2	10	418,1	23	105,3	21	760,0	24	115,9	25		
Житомирська	12	4	109,5	4	30061,9	14	105,2	4	751,0	13	142,4	4	1246,3	18	113,0	3-5		
Закарпатська	13	14	100,3	18	16540,8	23	99,1	13	932,4	8	150,7	2	1081,0	20	113,9	16-17		
Запорізька	20	12	106,2	9	108484,8	3	96,8	17	448,2	22	132,7	9	1492,1	14	114,1	18		
Івано-Франківська	8	3	112,0	2	34320,4	12	103,4	9	1182,5	1	134,4	7	1668,9	11	113,7	11		
Київська	14	9	110,3	3	54070,3	7	93,5	19	940,6	6	122,3	13	3332,5	5	113,8	12-15		
Кіровоградська	17	18	105,5	13	26501,9	18	86,1	23	574,1	19	166,5	1	1628,5	12	113,8	12-15		
Луганська	25	25	69,0	25	10427,7	25	97,6	16	273,1	24	74,2	25	268,6	25	114,9	23		
Львівська	9	5	106,0	11	32344,9	13	105,7	3	948,3	5	111,9	18	2478,8	7	113,0	3-5		
Миколаївська	23	22	101,5	17	44525,0	9	90,7	20	487,2	21	116,5	15	2290,8	8	113,5	9		
Одеська	21	13	112,2	1	22390,1	21	98,6	15	524,5	20	149,3	3	4737,2	2	114,6	20-22		
Полтавська	15	10	98,9	21	111894,9	2	82,9	24	761,2	12	119,4	14	4037,0	3	113,1	6		
Рівненська	3	16	109,3	5	29596,3	15	104,2	8	868,7	10	114,4	16	1347,6	17	115,0	24		
Сумська	19	20	101,7	15	35923,7	11	100,3	11	690,8	14	98,2	24	1148,0	19	113,6	10		
Тернопільська	6	11	108,5	6	18451,2	22	106,6	2	936,5	7	103,1	22	1494,0	13	113,3	7		
Харківська	2	15	106,1	10	61762,0	4	90,5	21	639,4	16	122,9	12	3748,5	4	113,8	12-15		
Херсонська	18	21	103,2	14	24737,9	20	98,9	14	599,6	18	134,6	6	961,0	22	114,4	19		
Хмельницька	11	8	101,6	16	29448,6	16	109,7	1	920,5	9	127,2	11	1796,4	10	113,8	12-15		
Черкаська	16	23	99,1	20	47191,7	8	88,1	22	995,9	4	108,9	20	1059,7	21	114,6	20-22		
Чернівецька	5	7	106,7	8	11499,0	24	105,1	5	1000,9	3	109,1	19	1405,4	16	112,4	1		
Чернігівська	22	17	96,5	22	27698,4	17	104,7	6	615,5	17	130,0	10	931,7	23	113,9	16-17		
м. Київ	1	1	95,8	23	58968,7	6	-	-	-	-	133,0	8	8793,9	1	113,4	8		

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця												
		Місце регіону за напрямом	11. Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року		12. Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку року		13. Темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), відсотків до обсягу на початок року		14. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку інвестування		15. Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції		16. Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення	
			відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	доларів США	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	доларів США	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	10	140,0	5	7222,4	11	113,0	3	129,1	22	0,6	20	769,2	9
Волинська	10	21	105,5	23	6632,5	16	106,4	10	255,9	13	2,2	9	663,0	11
Дніпропетровська	4	4	128,9	12	13195,4	3	109,3	5	1182,2	2	0,4	22-24	2183,0	2
Донецька	24	8	144,5	3	4031,6	23	97,3	24	288,9	10	2,6	6	1049,9	7
Житомирська	12	15	129,3	11	5995,2	20	106,3	11	186,0	17	1,8	12-13	477,2	17
Закарпатська	13	5	132,4	9	4346,6	22	103,6	14	261,5	12	4,6	2	1149,4	6
Запорізька	20	2	147,4	2	9013,6	7	106,6	9	529,2	7	2,7	5	1721,8	3
Івано-Франківська	8	13	132,1	10	6811,8	15	109,9	4	660,3	5	1,3	15	482,6	16
Київська	14	19	94,1	25	19640,8	2	103,2	15	900,2	3	0,8	17	1002,3	8
Кіровоградська	17	17	110,5	20	7408,7	10	116,0	2	71,6	23	2,3	8	432,6	19
Луганська	25	25	102,2	24	1386,1	25	101,2	19	202,8	16	1,8	12-13	107,2	25
Львівська	9	12	126,0	14	9025,7	6	106,9	8	472,5	8	1,9	10-11	626,2	12
Миколаївська	23	20	108,2	21	9647,7	5	98,0	23	182,8	18	0,3	25	1658,9	4
Одеська	21	14	128,8	13	8953,3	8	102,5	18	574,3	6	1,2	16	760,8	10
Полтавська	15	7	133,8	8	10932,5	4	104,6	13	742,7	4	1,9	10-11	1313,2	5
Рівненська	3	18	134,6	7	5095,2	21	106,2	12	145,9	20	0,4	22-24	329,9	22
Сумська	19	6	119,5	16	6199,4	19	98,3	22	170,2	19	7,1	1	611,9	13
Тернопільська	6	11	142,3	4	6525,1	17	93,5	25	42,8	25	2,8	4	360,1	21
Харківська	2	16	111,6	18-19	6899,8	13	103,0	16-17	245,4	14	3,4	3	441,8	18
Херсонська	18	9	150,7	1	6880,8	14	107,7	7	206,6	15	1,4	14	274,5	23
Хмельницька	11	23	111,6	18-19	7910,6	9	108,8	6	134,7	21	0,7	18-19	365,4	20
Черкаська	16	22	118,7	17	6469,3	18	101,0	20-21	276,4	11	0,7	18-19	504,0	15
Чернівецька	5	24	106,4	22	3001,6	24	101,0	20-21	63,8	24	2,4	7	165,1	24
Чернігівська	22	3	134,8	6	6995,2	12	178,0	1	422,0	9	0,5	21	608,9	14
м. Київ	1	1	121,4	15	44891,9	1	103,0	16-17	7997,5	1	0,4	22-24	3323,6	1

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Місце регіону за напрямком	Фінансова самодостатність							
			17. Темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до попереднього року		18. Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одиницю населення		19. Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення		20. Темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року	
			відсотків	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	17	142,4	10	4,5	14-15	1,6	7	163,3	24
Волинська	10	5	158,7	1	4,2	16-17	0,8	18-22	132,2	13
Дніпропетровська	4	7	131,1	21	6,8	3	2,0	5	139,1	17
Донецька	24	8	133,4	20	5,3	7	1,0	12-15	94,6	2
Житомирська	12	10	143,9	7	4,2	16-17	0,8	18-22	111,0	5
Закарпатська	13	18	150,0	4	3,4	22-23	0,8	18-22	147,3	20
Запорізька	20	19	125,3	22	5,8	6	1,4	9	129,4	12
Івано-Франківська	8	15	139,4	13	3,4	22-23	1,1	10-11	116,9	7
Київська	14	2	154,3	2	7,4	2	2,1	3-4	122,8	10
Кіровоградська	17	13	140,0	12	4,7	11-13	0,8	18-22	125,3	11
Луганська	25	25	117,5	25	3,7	20	0,7	23-24	114,0	6
Львівська	9	14	134,6	18	5,0	9	1,5	8	135,7	15
Миколаївська	23	21	136,2	17	4,7	11-13	1,0	12-15	146,1	19
Одеська	21	3	150,6	3	6,3	4	2,5	2	159,5	23
Полтавська	15	6	133,9	19	5,9	5	2,1	3-4	132,9	14
Рівненська	3	20	147,8	5	3,6	21	0,9	16-17	158,5	22
Сумська	19	16	143,1	8	4,8	10	1,0	12-15	149,8	21
Тернопільська	6	4	144,4	6	3,2	24-25	0,6	25	42,0	1
Харківська	2	11	137,1	16	5,2	8	1,7	6	138,2	16
Херсонська	18	23	137,3	15	3,8	19	0,7	23-24	143,8	18
Хмельницька	11	9	142,5	9	4,1	18	0,9	16-17	102,1	3
Черкаська	16	12	138,4	14	4,7	11-13	1,1	10-11	121,4	9
Чернівецька	5	24	123,8	23	3,2	24-25	0,8	18-22	110,8	4
Чернігівська	22	22	140,6	11	4,5	14-15	1,0	12-15	174,8	25
м. Київ	1	1	122,6	24	11,1	1	4,9	1	117,0	8

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Розвиток малого та середнього підприємництва								
		Місце регіону за напрямом	21. Кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		22. Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємства) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		23. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва (у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання		24. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємства) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання	
			одиниць	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	18	3,1	13-14	466,7	8	37,4	18	37,9	10
Волинська	10	11	3,0	15	448,7	12	54,1	1	23,0	21
Дніпропетровська	4	23	3,8	5	463,0	9	26,0	24	20,0	23
Донецька	24	25	1,3	24	148,3	24	24,3	25	11,4	25
Житомирська	12	12	3,1	13-14	432,5	15	46,8	8	34,6	12
Закарпатська	13	5	2,1	22	445,3	13	47,7	6	46,3	3
Запорізька	20	22	3,4	8-9	495,3	5	26,2	23	24,7	19
Івано-Франківська	8	15	2,2	21	364,5	22	44,9	11	38,3	9
Київська	14	16	5,5	2	559,3	3	36,4	20	23,5	20
Кіровоградська	17	3	3,6	7	397,1	18	49,2	4	45,7	4
Луганська	25	24	1,0	25	97,1	25	31,0	22	26,9	18
Львівська	9	14	3,3	10-12	449,2	11	40,7	14	36,4	11
Миколаївська	23	20	2,9	16	475,7	7	35,0	21	30,5	17
Одеська	21	13	3,4	8-9	523,9	4	39,8	16	33,8	14
Полтавська	15	21	3,9	4	423,7	17	38,8	17	21,5	22
Рівненська	3	10	2,5	19	341,6	23	48,9	5	40,6	6-7
Сумська	19	9	3,3	10-12	371,5	21	49,5	3	34,0	13
Тернопільська	6	4	2,3	20	377,7	19	53,2	2	44,3	5
Харківська	2	2	4,2	3	580,6	2	47,4	7	39,0	8
Херсонська	18	6	2,8	17-18	444,9	14	43,0	13	48,3	2
Хмельницька	11	8	2,8	17-18	454,3	10	46,2	9	40,6	6-7
Черкаська	16	19	3,7	6	427,3	16	40,5	15	31,6	15
Чернівецька	5	7	1,8	23	492,0	6	37,3	19	58,4	1
Чернігівська	22	17	3,3	10-12	376,9	20	45,6	10	31,1	16
м. Київ	1	1	11,1	1	811,5	1	44,6	12	18,0	24

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Ефективність ринку праці												
		Місце регіону за напрямом	25. Продуктивність праці		26. Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		27. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		28. Співвідношення прийнятих працівників до вибулих		29. Індекс реальної заробітної плати, відсотків до відповідного періоду попереднього року		30. Сума зарплати з виплати заробітної плати, відсотків до фонду оплати праці за останній місяць звітного періоду	
			відсотків	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки
Вінницька	7	3	107,5	5	10,7	14-15	55,3	14	101,6	2	128,7	4	0,6	6-8
Волинська	10	19	113,3	2	12,5	23	48,8	25	99,2	5	125,5	9	1,5	13
Дніпропетровська	4	4	103,3	10	8,5	7-8	58,0	3-4	101,4	3	119,1	19	1,9	15
Донецька	24	25	102,9	12	14,6	24	49,4	24	75,4	24	111,2	25	11,4	24
Житомирська	12	6	104,3	9	10,8	16	56,4	9	96,2	13	126,6	6	0,3	3
Закарпатська	13	18	98,7	22	10,5	13	53,8	21	89,2	23	129,2	2	0,2	1-2
Запорізька	20	23	99,5	19	10,7	14-15	55,2	15	93,6	21	116,8	21	4,1	18
Івано-Франківська	8	9	101,5	16	8,5	7-8	55,0	17	95,3	16	126,1	7	1,4	12
Київська	14	7	102,3	15	6,5	2	58,0	3-4	94,4	19	119,5	17	4,2	19
Кіровоградська	17	12	111,9	3	12,2	22	53,3	22	99,0	6	125,6	8	0,9	10
Луганська	25	24	128,7	1	16,6	25	54,7	18-19	70,6	25	111,7	23	65,8	25
Львівська	9	5	98,8	21	7,5	5	56,2	10-11	98,6	7	123,6	12	2,2	16
Миколаївська	23	17	106,2	6	10,3	12	56,8	6	96,3	12	118,4	20	6,0	21
Одеська	21	13	107,9	4	7,3	4	56,1	12-13	97,0	10	116,6	22	1,3	11
Полтавська	15	20	102,6	14	12,0	21	54,0	20	94,5	18	122,5	14	1,6	14
Рівненська	3	22	101,3	18	11,6	19	55,1	16	90,6	22	119,4	18	4,0	17
Сумська	19	14	95,5	25	9,1	10	57,4	5	97,5	9	124,3	11	7,6	23
Тернопільська	6	21	96,8	24	11,9	20	51,0	23	93,8	20	129,5	1	0,4	4-5
Харківська	2	1	103,2	11	6,1	1	60,6	2	100,7	4	119,6	16	5,3	20
Херсонська	18	15	101,4	17	11,1	17	56,2	10-11	95,9	14	123,3	13	0,6	6-8
Хмельницька	11	8	99,4	20	8,9	9	54,7	18-19	95,6	15	128,0	5	0,4	4-5
Черкаська	16	11	104,8	7-8	10,2	11	56,7	7	96,5	11	124,8	10	6,8	22
Чернівецька	5	2	97,9	23	8,4	6	56,6	8	101,8	1	129,1	3	0,2	1-2
Чернігівська	22	16	104,8	7-8	11,2	18	56,1	12-13	94,9	17	122,0	15	0,8	9
м. Київ	1	10	102,8	13	6,9	3	61,8	1	97,8	8	111,3	24	0,6	6-8

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Розвиток інфраструктури													
			Місце регіону за напрямком		31. Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного та місцевого значення в регіоні		32. Обсяг вантажообороту автомобільного та залізничного транспорту, тис. тонн-кілометрів на 1000 осіб населення		33. Частка міських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		34. Частка сільських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		35. Темп зростання (зменшення) обсягу прийнятого в експлуатацію житла, відсотків до відповідного періоду попереднього року		36. Загальна площа житлового фонду у розрахунку на одну особу населення,	
					кілометрів на тис. кв. кілометрів	місце за результатами оцінки	тис. тонн-кілометрів	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	кв. метрів	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	7	339,8	5	5753,7	13	65,7	13	23,1	18	96,6	16	29,9	2		
Волинська	10	19	288,7	11	3766,5	17	66,6	12	25,0	14	92,4	20	23,0	19		
Дніпропетровська	4	12	287,6	12	8428,4	4	66,8	11	21,8	20	124,4	8	24,2	14-15		
Донецька	24	25	-	-	1972,6	20	48,1	25	45,8	5	94,7	19	-	-		
Житомирська	12	16	279,9	14	8686,6	3	50,9	24	25,3	13	98,3	14	27,2	5		
Закарпатська	13	2	260,6	15	6093,6	10	76,4	4	57,8	1	124,9	7	24,4	13		
Запорізька	20	20	250,7	17	5366,1	14	68,2	6	24,8	15	95,4	17	23,5	17		
Івано-Франківська	8	6	296,3	9	1552,2	22	68,8	5	47,3	4	129,9	3-4	26,3	7-8		
Київська	14	4	297,4	8	7516,6	6	67,7	9	23,2	17	88,6	24	35,9	1		
Кіровоградська	17	10	250,5	18	21743,8	1	63,2	18	17,7	22	95,3	18	26,3	7-8		
Луганська	25	8	-	-	487,6	25	58,2	21	27,3	11	299,4	1	-	-		
Львівська	9	5	377,6	1	5316,8	15	68,1	7	44,0	6	111,6	12	23,1	18		
Миколаївська	23	22	194,5	21	11718,7	2	67,8	8	31,4	9	69,3	25	22,4	21		
Одеська	21	14	242,9	19	7778,8	5	65,2	15	38,3	7	125,1	5	22,6	20		
Полтавська	15	9	308,2	6	6082,2	11	65,1	16	23,7	16	171,8	2	25,5	11		
Рівненська	3	17	253,3	16	7367,6	7	63,8	17	27,8	10	121,5	10	22,3	22		
Сумська	19	23	281,9	13	2676,4	18	67,0	10	11,6	24	96,7	15	25,6	10		
Тернопільська	6	1	360,9	2	1777,4	21	86,0	1	32,5	8	125,0	6	26,0	9		
Харківська	2	18	298,9	7	6632,5	8	57,9	22-23	22,2	19	100,1	13	24,2	14-15		
Херсонська	18	24	174,3	22	1247,9	24	57,9	22-23	52,7	2	91,3	21-22	24,1	16		
Хмельницька	11	13	345,7	4	6401,3	9	63,0	19	13,7	23	89,2	23	27,0	6		
Черкаська	16	11	288,8	10	5904,0	12	65,4	14	26,9	12	122,0	9	28,0	4		
Чернівецька	5	3	355,5	3	1471,4	23	76,5	3	50,3	3	91,3	21-22	24,7	12		
Чернігівська	22	21	226,7	20	3807,4	16	61,0	20	20,3	21	120,6	11	28,5	3		
м. Київ	1	15	-	-	2084,4	19	81,2	2	-	-	129,9	3-4	22,0	23		

РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Відновлювана енергетика та енергоефективність															
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Місце регіону за напрямком	37. Обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні за звітний період на душу населення регіону		38. Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії за звітний період, відсотків до загальної кількості виробленої теплової енергії в регіоні за звітний період		39. Рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, відсотків до загальної кількості світлоточок		40. Частка оснащення багатоквартирних житлових будинків побутовими приладами обліку теплової енергії, відсотків до загальної кількості багатоквартирних будинків, які підлягають оснащенню		41. Частка сумарної потужності котельень на альтернативних видах палива в регіоні, відсотків до загальної потужності котельень регіону		42. Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі зі співфінансуванням з місцевих бюджетів), відсотків до загальної кількості домогосподарств регіону		43. Частка бюджетних установ регіону, щодо яких у звітному періоді було укладено енергосервісні договори, до загальної кількості бюджетних установ регіону*	
			тонн нафтового еквіваленту	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	8	0,89	7-8	14,71	12	47,1	11-12	94,6	2	9,7	15-16	0,97	17	-	-
Волинська	10	3	0,80	6	25,93	5	43,4	14	54,7	21	21,8	2	2,65	2	-	-
Дніпропетровська	4	5	3,74	25	29,56	2	69,9	2	89,0	7	17,9	6	0,88	19	-	-
Донецька	24	25	1,89	23	0,01	24	27,4	23	56,2	20	0,1	24	0,65	24	-	-
Житомирська	12	4	0,95	9	17,50	9	57,8	4	75,2	15	20,1	4	1,24	5-7	-	-
Закарпатська	13	12	0,71	2	20,00	6	37,3	18	-	-	12,0	12	1,21	8-9	-	-
Запорізька	20	22	3,14	24	2,52	23	50,7	7	83,6	11	2,3	21	1,35	4	-	-
Івано-Франківська	8	9	1,46	20	15,08	10	48,7	9	73,0	18	14,5	11	1,24	5-7	-	-
Київська	14	18	1,39	19	14,97	11	37,6	17	64,7	19	15,0	10	1,10	15	-	-
Кіровоградська	17	10	1,20	18	27,79	3	46,6	13	54,4	22	9,4	17	1,03	16	**	-
Луганська	25	24	1,19	17	3,36	22	59,7	3	19,6	23	0,50	22	0,79	21	-	-
Львівська	9	13	1,01	12-13	6,81	18	32,1	21	85,5	10	15,2	9	1,16	13-14	-	-
Миколаївська	23	6	1,18	16	17,94	8	47,5	10	95,0	1	15,4	8	0,85	20	-	-
Одеська	21	21	0,79	5	4,35	21	30,3	22	81,0	13	0,4	23	0,69	23	-	-
Полтавська	15	20	1,59	21	13,45	13	21,0	25	75,1	16	10,6	14	1,18	10	-	-
Рівненська	3	1	0,97	11	27,74	4	51,5	6	85,6	9	19,5	5	3,06	1	-	-
Сумська	19	15	1,05	14	7,78	16	33,2	20	83,4	12	5,9	18	2,18	3	-	-
Тернопільська	6	17	0,96	10	9,84	14	50,4	8	17,6	24	24,0	1	1,17	11-12	-	-
Харківська	2	2	0,89	7-8	30,39	1	72,0	1	94,1	3	20,3	3	0,72	22	-	-
Херсонська	18	7	0,67	1	19,21	7	38,8	16	88,4	8	9,7	15-16	1,17	11-12	-	-
Хмельницька	11	11	1,17	15	8,83	15	38,9	15	92,5	5	16,9	7	0,89	18	-	-
Черкаська	16	16	1,61	22	7,70	17	56,8	5	92,4	6	4,6	19	1,21	8-9	-	-
Чернівецька	5	19	0,75	3	5,67	20	36,2	19	79,6	14	4,5	20	1,16	13-14	-	-
Чернігівська	22	14	1,01	12-13	6,75	19	47,1	11-12	73,4	17	11,1	13	1,24	5-7	-	-
м. Київ	1	23	0,76	4	0,0	25	25,0	24	93,4	4	0,0	25	0,25	25	-	-

*- показник не використовується при здійсненні оцінки, в зв'язку з тим, що закупівля послуг з енергосервісу була неврегульована законодавством до жовтня 2017 року та відповідно відсутні дані за цим показником у регіонах.

** - у грудні 2017 року відбулось укладання 3-х енергосервісних договорів у Кіровоградській області.

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Доступність та якість послуг у сфері освіти															
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Місце регіону за напрямком	44. Частка загальноосвітніх навчальних закладів денної форми навчання сільської місцевості, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету, відсотків до загальної кількості таких закладів		45. Частка випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту, відсотків до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації		46. Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місць		47. Частка дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, відсотків до загальної кількості учнів, які того потребують		48. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з української мови та літератури		49. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови		50. Питома вага дітей, охоплених позашкільною освітою, відсотків до загальної кількості дітей шкільного віку	
			відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	16	83,4	19	63,1	1	110	9-11	96,8	20	27,1	15	22,4	20	67,7	13
Волинська	10	19	78,3	22	54,8	10	132	25	98,1	18	31,8	5	30,2	3	71,1	8-9
Дніпропетровська	4	18	92,4	14-15	44,4	20	110	9-11	99,2	14	26,3	17	23,1	17	60,4	21
Донецька	24	12	94,1	10	-	-	94	1	98,2	17	26,4	16	21,1	23	62,7	18
Житомирська	12	20	66,9	24	52,4	12	113	12-14	100,0	1-8	28,1	12	24,0	14	69,3	12
Закарпатська	13	23	77,2	23	60,8	5	113	12-14	91,9	22-23	16,7	25	22,2	22	61,6	20
Запорізька	20	15	98,3	7	44,6	19	116	18	100,0	1-8	23,3	19	25,6	12	63,0	17
Івано-Франківська	8	24	87,9	17	52,6	11	129	23	91,9	22-23	29,9	8-9	26,6	7-8	66,8	14
Київська	14	10	99,5	5	48,3	15	103	6	99,3	12-13	29,3	10	22,3	21	66,1	15-16
Кіровоградська	17	5	100,0	1-3	45,7	18	107	7	100,0	1-8	24,7	18	23,5	16	82,7	5
Луганська	25	6	93,9	11	-	-	95	2	99,3	12-13	21,8	21	23,0	18	66,1	15-16
Львівська	9	22	82,8	20	62,7	2	130	24	91,5	24	41,6	2	33,1	2	55,3	23
Миколаївська	23	17	95,3	8	47,6	16	114	15-16	99,6	10	21,4	22	19,4	25	71,0	10
Одеська	21	21	83,5	18	60,7	6	122	21	98,5	16	22,8	20	22,6	19	44,6	25
Полтавська	15	13	93,8	12	45,8	17	121	20	99,0	15	27,7	14	25,8	11	84,6	4
Рівненська	3	3	94,8	9	55,2	9	108	8	97,8	19	255,0	1	27,6	6	49,5	24
Сумська	19	9	92,4	14-15	37,6	23	110	9-11	99,5	11	31,3	6	25,9	10	98,9	2
Тернопільська	6	25	79,2	21	38,9	22	113	12-14	94,3	21	34,0	4	29,1	4	62,2	19
Харківська	2	1	100,0	1-3	59,9	7	102	5	100,0	1-8	29,2	11	27,9	5	99,2	1
Херсонська	18	11	100,0	1-3	42,8	21	99	3-4	100,0	1-8	20,7	23	20,3	24	71,3	7
Хмельницька	11	14	91,7	16	48,5	14	115	17	100,0	1-8	27,9	13	23,9	15	69,9	11
Черкаська	16	2	98,6	6	50,4	13	99	3-4	100,0	1-8	30,1	7	26,3	9	91,6	3
Чернівецька	5	8	99,7	4	62,3	4	126	22	100,0	1-8	18,0	24	26,6	7-8	57,9	22
Чернігівська	22	4	93,5	13	62,5	3	114	15-16	99,9	9	29,9	8-9	25,1	13	76,5	6
м. Київ	1	7	-	-	57,5	8	118	19	-	-	39,6	3	38,6	1	71,1	8-9

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я										
		Місце регіону за напрямком	51. Загальний коефіцієнт смертності на 1 тис. осіб наявного населення		52. Середня очікувана тривалість життя при народженні		53. Кількість живонароджених на 1 тис. осіб наявного населення		54. Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення		55. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу на 100 тис. осіб населення	
			проміле	місце за результатами оцінки	років	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки	відвідувань за зміну	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	9	15,2	12-13	72,47	6	8,9	13	224,9	14	48,4	5
Волинська	10	8	13,1	7	71,76	9	11,5	4	180,0	23	59,7	12
Дніпропетровська	4	13	15,8	15	70,19	21	8,5	16	293,2	2	65,0	18
Донецька	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Житомирська	12	16	16,2	19	70,14	23	9,4	11	260,5	4	62,7	16
Закарпатська	13	5	12,0	2	70,92	15	11,6	3	236,7	10	60,9	13
Запорізька	20	19	16,0	16-18	71,26	14	8,2	17-18	230,7	12	61,1	14
Івано-Франківська	8	4	12,6	4-5	73,72	2	9,7	8-9	197,9	21	52,1	6
Київська	14	21	16,0	16-18	70,23	20	9,7	8-9	226,9	13	74,1	21
Кіровоградська	17	14	16,3	20-21	70,30	19	8,2	17-18	299,3	1	67,3	19
Луганська	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Львівська	9	6	12,7	6	73,55	4	9,9	7	203,5	20	61,9	15
Миколаївська	23	18	14,8	10	70,67	17	8,8	14-15	233,5	11	67,4	20
Одеська	21	20	14,0	8-9	70,83	16	10,6	5	211,6	16	109,1	23
Полтавська	15	15	16,5	22	71,33	13	7,8	21	260,5	5	56,1	11
Рівненська	3	3	12,6	4-5	71,56	11	12,4	1	211,7	15	52,6	7
Сумська	19	17	16,0	16-18	71,68	10	7,3	23	242,0	9	55,6	10
Тернопільська	6	7	14,0	8-9	73,69	3	8,8	14-15	205,2	19	44,8	3
Харківська	2	10	15,2	12-13	71,46	12	8,0	19	257,8	6	43,2	2
Херсонська	18	22	15,1	11	70,16	22	9,5	10	211,5	17	75,6	22
Хмельницька	11	12	15,3	14	72,31	7	9,0	12	205,5	18	53,6	9
Черкаська	16	11	16,3	20-21	72,07	8	7,9	20	253,2	7	53,0	8
Чернівецька	5	2	12,4	3	73,34	5	10,4	6	193,1	22	30,1	1
Чернігівська	22	23	18,4	23	70,65	18	7,4	22	243,9	8	63,6	17
м. Київ	1	1	10,5	1	74,21	1	12,1	2	290,7	3	46,5	4

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Соціальний захист та безпека								
		Місце регіону за напрямком	56. Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування, відсотків до загальної кількості таких осіб		57. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до первинного обліку на 10 тис. дитячого населення		58. Питома вага дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у сімейних формах виховання, у загальній кількості дітей даної категорії		59. Кількість кримінальних правопорушень вчинених проти життя та здоров'я особи на 10 тис. осіб населення	
			відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	15	90,7	20	-	-	95,7	4	10	11-17
Волинська	10	1	99,5	6	-	-	94,9	6	7	1-4
Дніпропетровська	4	4	99,9	3	-	-	92,1	18	7	1-4
Донецька	24	22	96,9	11	-	-	82,2	25	-	-
Житомирська	12	10	98,6	10	-	-	92,4	17	10	11-17
Закарпатська	13	24	80,2	25	-	-	84,5	23	9	6-10
Запорізька	20	5	99,7	4-5	-	-	89,3	20	7	1-4
Івано-Франківська	8	6	93,5	18	-	-	92,8	15	7	1-4
Київська	14	19	82,0	24	-	-	93,8	9-10	10	11-17
Кіровоградська	17	16	99,1	9	-	-	93,5	12	13	19-20
Луганська	25	25	90,3	21	-	-	83,8	24	-	-
Львівська	9	8	94,2	17	-	-	94,6	7	9	6-10
Миколаївська	23	21	96,4	12	-	-	86,0	21	14	21
Одеська	21	20	85,3	23	-	-	85,6	22	8	5
Полтавська	15	14	100,0	1-2	-	-	93,2	13	12	18
Рівненська	3	3	99,4	7-8	-	-	97,7	1-2	9	6-10
Сумська	19	7	99,7	4-5	-	-	92,5	16	10	11-17
Тернопільська	6	12	95,4	15	-	-	93,8	9-10	10	11-17
Харківська	2	2	100,0	1-2	-	-	97,7	1-2	9	6-10
Херсонська	18	18	95,0	16	-	-	96,4	3	15	22
Хмельницька	11	9	99,4	7-8	-	-	92,0	19	10	11-17
Черкаська	16	17	96,0	13	-	-	93,9	8	13	19-20
Чернівецька	5	13	91,0	19	-	-	95,2	5	9	6-10
Чернігівська	22	23	87,0	22	-	-	93,0	14	16	23
м. Київ	1	11	95,7	14	-	-	93,7	11	10	11-17

соціально-економічного розвитку регіонів за 2017 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Рациональне природокористування та якість довкілля										
		Місце регіону за напрямом	60. Обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел на 1 млрд. гривень валового регіонального продукту		61. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		62. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		63. Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти або спалених (без отримання енергії), у загальному обсязі утворених відходів, відсотків		64. Частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів регіону, відсотків	
			тис. тонн	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	7	14	1,61	21	131,1	24	83,5	7	5,5	2	2,1	9
Волинська	10	23	0,13	2	110,2	20	91,7	19	72,6	19	0,6	16-17
Дніпропетровська	4	16	3,40	22	79,2	5	84,7	8	50,1	14	3,1	7
Донецька	24	20	7,24	25	80,6	6	60,3	2	43,5	12	0,3	22-23
Житомирська	12	12	0,19	5	112,2	21	91,9	20	26,4	9	1,0	13
Закарпатська	13	2	0,15	4	65,8	4	87,9	14	92,1	24	27,1	1
Запорізька	20	17	1,60	20	109,3	19	85,8	11	35,5	10	1,4	11-12
Івано-Франківська	8	18	3,82	23	101,0	12	87,8	13	40,0	11	8,7	3
Київська	14	8	0,76	16	48,7	2-3	80,3	4-5	90,1	22-23	2,8	8
Кіровоградська	17	24	0,25	9-10	104,2	15	91,6	18	90,1	22-23	0,4	18-21
Луганська	25	4	4,96	24	48,7	2-3	38,5	1	87,2	21	0,8	14
Львівська	9	19	0,89	19	105,9	17	92,1	21	59,2	17	4,3	5-6
Миколаївська	23	21	0,24	8	102,8	13	89,1	15	76,9	20	1,5	10
Одеська	21	25	0,22	6	112,4	22	80,3	4-5	105,7	25	0,3	22-23
Полтавська	15	5	0,48	14	100,3	11	82,9	6	6,4	3	0,2	24
Рівненська	3	11	0,23	7	105,0	16	92,8	23	21,8	7	0,6	16-17
Сумська	19	22	0,43	12	103,5	14	93,9	25	62,8	18	0,4	18-21
Тернопільська	6	7	0,29	11	117,5	23	93,0	24	3,3	1	6,1	4
Харківська	2	1	0,64	15	45,1	1	84,9	9	44,1	13	10,9	2
Херсонська	18	6	0,25	9-10	99,7	10	85,5	10	16,7	4	0,4	18-21
Хмельницька	11	10	0,44	13	97,7	9	92,5	22	22,5	8	0,4	18-21
Черкаська	16	9	0,88	18	93,2	8	90,5	17	20,8	6	0,7	15
Чернівецька	5	15	0,14	3	108,6	18	89,3	16	53,9	15	4,3	5-6
Чернігівська	22	13	0,85	17	86,1	7	87,5	12	58,1	16	1,4	11-12
м. Київ	1	3	0,06	1	131,9	25	78,4	3	17,2	5	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Економічна та соціальна згуртованість						
		Місце регіону за напрямом	1. Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення		2. Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення		3. Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення	
			гривень	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	9	58384	10	54992,0	11	149,8	8
Волинська	14	13	49987	15	46475,1	20	146,5	7
Дніпропетровська	5	3	97137	3	72883,4	2	186,7	12
Донецька	24	24	39411	21	31888,0	24	-	-
Житомирська	13	18	49737	17	52135,9	13	188,4	13
Закарпатська	19	2	34202	23	40471,6	23	52,0	1
Запорізька	20	4	75306	5	67982,5	3	159,8	9
Івано-Франківська	16	8	46312	18	48367,7	18	125,8	3
Київська	8	10	90027	4	63498,4	4	199,6	17
Кіровоградська	15	20	55183	13	51018,0	14	205,6	18
Луганська	25	25	13883	25	20618,6	25	-	-
Львівська	11	6	58221	11	55510,7	10	129,9	4
Миколаївська	21	12	60549	8	55543,9	9	165,6	10
Одеська	22	5	62701	7	61165,6	5	138,2	5
Полтавська	10	14	106248	2	60217,5	6	236,8	21
Рівненська	3	17	42038	20	47729,1	19	171,7	11
Сумська	17	23	51419	14	55934,4	8	251,0	22
Тернопільська	7	21	38593	22	43512,5	21	196,9	16
Харківська	2	15	69489	6	60117,7	7	215,4	19
Херсонська	18	11	45532	19	50109,4	17	138,9	6
Хмельницька	12	22	49916	16	52487,6	12	227,8	20
Черкаська	9	16	59697	9	50292,6	16	191,0	14
Чернівецька	6	7	31509	24	42850,4	22	90,5	2
Чернігівська	23	19	55198	12	50895,4	15	196,1	15
м. Київ	1	1	238622	1	141173,8	1	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Економічна ефективність															
			Місце регіону за напрямком		4. Індекс промислової продукції, відсотків до попереднього року		5. Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення		6. Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року		7. Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь		8. Індекс будівельної продукції будівництва, відсотків до попереднього року		9. Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення		10. Індекс споживчих цін, відсотків	
					відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	1	99,2	17-18	49170,4	11	110,8	6-7	1223,2	2	144,7	1	3584,7	7	109,0	3-4		
Волинська	14	19	102,2	12-13	29798,5	19	103,1	17	838,4	12	100,7	17	1772,0	14	109,9	20		
Дніпропетровська	5	3	103,0	7	149583,7	1	102,2	18	701,1	15	125,1	4	4659,1	5	109,2	7-9		
Донецька	24	24	102,6	9	74582,8	4	90,3	23	377,8	23	136,8	2	1298,9	22	112,3	25		
Житомирська	13	13	97,5	21	36223,9	14	110,8	6-7	837,0	13	107,3	11	1664,0	17	109,1	5-6		
Закарпатська	19	22	105,1	4	18976,0	23	106,5	9	1017,0	6	104,2	12	1394,5	20	112,2	24		
Запорізька	20	14	103,6	6	123206,7	3	85,6	24	384,0	22	120,8	7	2247,6	12	109,2	7-9		
Івано-Франківська	16	6	110,3	1-2	51739,3	9	101,1	20	1204,6	3	117,9	8	2412,5	11	109,1	5-6		
Київська	8	7	102,0	14	64900,7	7	120,7	3	1168,6	4	103,9	13	4216,4	6	110,0	21		
Кіровоградська	15	15	102,2	12-13	31101,1	18	120,4	4	692,7	16	85,8	25	1730,4	15	109,0	3-4		
Луганська	25	25	83,0	25	10578,0	25	103,5	16	272,5	24	87,1	23	295,0	25	109,3	10-13		
Львівська	11	9	102,4	10	39681,9	13	104,7	13	996,5	8	111,5	9-10	3410,0	8	110,1	22		
Миколаївська	21	20	104,0	5	51211,9	10	105,9	11	517,3	21	86,8	24	2461,6	10	109,4	14		
Одеська	22	18	92,4	24	24422,3	21	100,5	22	531,5	20	111,5	9-10	6527,3	2	109,3	10-13		
Полтавська	10	2	101,5	15	132723,4	2	123,7	1	945,1	10	98,4	19	4966,4	3	109,3	10-13		
Рівненська	3	10	95,6	22	32481,9	17	101,9	19	892,9	11	130,9	3	2175,8	13	109,3	10-13		
Сумська	17	12	110,3	1-2	44127,6	12	111,7	5	769,4	14	92,0	22	1313,9	21	109,7	17-19		
Тернопільська	7	21	98,2	19	20771,8	22	103,9	15	1014,2	7	93,6	20	1726,9	16	109,7	17-19		
Харківська	2	16	102,9	8	70902,1	5	106,0	10	675,3	18	101,5	15	4703,8	4	111,2	23		
Херсонська	18	23	101,1	16	27577,6	20	100,6	21	607,1	19	98,7	18	1172,9	24	109,5	15		
Хмельницька	12	8	95,3	23	33670,7	16	104,5	14	981,8	9	121,0	6	2679,6	9	109,2	7-9		
Черкаська	9	4	102,3	11	57890,8	8	122,5	2	1225,8	1	123,8	5	1625,8	18	109,7	17-19		
Чернівецька	6	11	105,8	3	17094,0	24	105,4	12	1054,3	5	93,3	21	1604,1	19	108,7	1		
Чернігівська	23	17	99,2	17-18	35538,2	15	110,4	8	683,1	17	103,1	14	1190,7	23	109,6	16		
м. Київ	1	5	98,1	20	66392,5	6	-	-	-	-	100,9	16	10843,5	1	108,8	2		

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця												
		Місце регіону за напрямком	11. Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року		12. Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку року		13. Темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), відсотків до обсягу на початок року		14. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку інвестування		15. Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції		16. Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення	
			відсотків	місце за результатом оцінки	гривень	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	доларів США	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	доларів США	місце за результатом оцінки
Вінницька	4	3	137,8	2	10206,1	5	112,3	3	143,1	21	0,9	11-12	911,6	9
Волинська	14	17	112,1	8	7488,9	14	103,3	12	251,0	13	0,3	18-20	694,4	14
Дніпропетровська	5	6	129,4	5	17016,0	3	97,0	24	1112,7	2	0,1	22-24	2399,3	2
Донецька	24	2	154,6	1	5971,4	19	108,0	5	289,2	10	1,3	7	1158,5	7
Житомирська	13	20	102,4	16	5715,6	21	104,7	7	193,6	18	0,5	16	540,0	18
Закарпатська	19	4	117,3	7	5291,3	23	104,6	8	271,0	12	1,8	4-5	1319,5	6
Запорізька	20	5	88,0	23	8136,9	9	99,1	22	526,3	6	2,4	1	1970,1	3
Івано-Франківська	16	24	84,7	25	5870,4	20	98,9	23	651,6	5	0,4	17	633,8	16
Київська	8	10	109,8	9	21352,4	2	100,2	17	906,7	3	0,8	13-15	1054,4	8
Кіровоградська	15	14	91,0	21	6373,3	16	106,3	6	78,9	23	1,8	4-5	548,7	17
Луганська	25	25	91,6	20	1169,1	25	99,7	18	202,7	15	0,1	22-24	94,0	25
Львівська	11	18	101,9	17	9194,1	6	99,2	21	367,8	9	0,8	13-15	750,6	10
Миколаївська	21	11	87,4	24	7885,4	10	110,3	4	200,3	16	1,0	9-10	1859,4	4
Одеська	22	21	95,9	19	8378,0	7	100,4	16	509,2	7	0,3	18-20	700,5	13
Полтавська	10	15	105,5	14	11175,6	4	101,8	13	733,9	4	0,2	21	1354,8	5
Рівненська	3	23	108,7	11	5680,3	22	99,5	20	115,3	22	0,0	25	354,5	22
Сумська	17	9	108,5	12	6144,1	17	100,7	15	168,4	19	2,0	3	737,4	12
Тернопільська	7	8	103,7	15	6676,2	15	124,1	1	53,4	24	0,8	13-15	431,3	21
Харківська	2	7	109,3	10	7629,5	13	104,4	9	249,7	14	2,2	2	476,4	20
Херсонська	18	22	89,3	22	6087,9	18	93,4	25	196,2	17	1,5	6	259,0	23
Хмельницька	12	16	96,5	18	7705,9	12	116,8	2	157,5	20	0,1	22-24	502,7	19
Черкаська	9	12	132,4	3	8153,9	8	99,6	19	276,3	11	1,1	8	647,5	15
Чернівецька	6	19	106,7	13	3277,6	24	103,4	11	48,8	25	0,9	11-12	221,0	24
Чернігівська	23	13	117,7	6	7732,6	11	101,0	14	431,9	8	1,0	9-10	745,4	11
м. Київ	1	1	130,6	4	60270,6	1	103,5	10	5828,4	1	0,3	18-20	3482,8	1

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Фінансова самодостатність								
		Місце регіону за напрямком	17. Темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до попереднього року		18. Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одиницю населення		19. Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення		20. Темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року	
			відсотків	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	6	117,4	6	5,3	13-15	1,5	9	101,6	3
Волинська	14	25	104,9	25	4,4	19	0,9	16-20	143,3	23
Дніпропетровська	5	3	116,8	7	8,0	2	2,8	3-4	128,0	14
Донецька	24	5	111,9	19	6,1	8	2,9	2	106,5	4
Житомирська	13	16	116,3	8-9	5,0	16	0,9	16-20	131,0	16-17
Закарпатська	19	23	110,7	22	3,8	23-24	0,7	23-25	123,6	10
Запорізька	20	22	115,9	10-11	6,8	5-6	1,3	10-12	176,0	25
Івано-Франківська	16	15	116,3	8-9	4,0	21-22	1,1	13	125,2	11
Київська	8	9	107,1	23-24	7,8	3	2,8	3-4	134,4	19
Кіровоградська	15	24	115,7	12	5,5	10-11	0,8	21-22	168,9	24
Луганська	25	10	115,4	14	4,3	20	1,3	10-12	113,3	8
Львівська	11	12	113,8	16	5,7	9	2,1	6	136,8	20
Миколаївська	21	20	112,5	18	5,3	13-15	1,0	14-15	126,2	12
Одеська	22	21	107,1	23-24	6,8	5-6	1,9	8	137,8	21
Полтавська	10	2	127,5	1	7,6	4	2,3	5	109,6	7
Рівненська	3	7	111,7	20	4,0	21-22	1,3	10-12	87,7	1
Сумська	17	11	112,9	17	5,4	12	0,9	16-20	109,4	6
Тернопільська	7	17	119,7	3	3,8	23-24	0,7	23-25	131,0	16-17
Харківська	2	4	122,2	2	6,4	7	2,0	7	133,5	18
Херсонська	18	13	117,7	5	4,5	18	0,7	23-25	127,4	13
Хмельницька	12	18	115,6	13	4,8	17	1,0	14-15	129,6	15
Черкаська	9	8	114,4	15	5,5	10-11	0,8	21-22	108,6	5
Чернівецька	6	14	111,1	21	3,5	25	0,9	16-20	95,8	2
Чернігівська	23	19	115,9	10-11	5,3	13-15	0,9	16-20	138,4	22
м. Київ	1	1	118,3	4	13,0	1	6,3	1	117,9	9

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Розвиток малого та середнього підприємництва								
		Місце регіону за напрямом	21. Кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		22. Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		23. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва (у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання		24. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання	
			одиниць	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	16	3,1	13-14	432,3	11	41,5	16	37,5	12
Волинська	14	9	3,0	15-17	402,4	16	63,1	1	20,3	22
Дніпропетровська	5	23	3,9	5	435,9	9	27,1	23	18,9	23
Донецька	24	25	1,2	24	142,9	24	23,2	25	11,3	25
Житомирська	13	15	3,1	13-14	399,8	17	44,0	10-11	38,0	10
Закарпатська	19	7	2,0	22	411,0	15	47,1	6	47,0	3
Запорізька	20	24	3,4	8-11	444,8	8	23,8	24	24,1	20
Івано-Франківська	16	19	2,2	20-21	359,0	20	44,0	10-11	39,5	8
Київська	8	11	5,3	2	545,0	3	39,5	18-19	28,3	19
Кіровоградська	15	4	3,4	8-11	375,8	19	47,6	5	45,3	4
Луганська	25	22	0,9	25	96,7	25	43,9	12	37,8	11
Львівська	11	13	3,4	8-11	434,7	10	43,2	15	36,7	13
Миколаївська	21	20	3,0	15-17	470,0	6	31,6	22	33,2	16
Одеська	22	12	3,4	8-11	532,3	4	39,5	18-19	36,3	14
Полтавська	10	21	4,2	4	422,8	14	37,1	21	21,9	21
Рівненська	3	14	2,5	19	325,5	23	46,9	7	42,6	5
Сумська	17	10	3,5	7	358,3	21	51,3	3	34,3	15
Тернопільська	7	8	2,2	20-21	338,9	22	53,2	2	42,1	6
Харківська	2	2	4,3	3	564,6	2	44,6	8	39,8	7
Херсонська	18	5	2,7	18	431,9	12	41,2	17	50,0	2
Хмельницька	12	6	3,0	15-17	452,6	7	48,8	4	38,2	9
Черкаська	9	17	3,7	6	426,6	13	43,8	13	32,5	18
Чернівецька	6	3	1,9	23	478,1	5	37,9	20	57,7	1
Чернігівська	23	18	3,3	12	378,7	18	44,4	9	33,1	17
м. Київ	1	1	11,5	1	832,7	1	43,7	14	18,0	24

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Ефективність ринку праці												
		Місце регіону за напрямом	25. Продуктивність праці		26. Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		27. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		28. Співвідношення прийнятих працівників до вибулих		29. Індекс реальної заробітної плати, відсотків до відповідного періоду попереднього року		30. Сума заборгованості з виплати заробітної плати, відсотків до фонду оплати праці за останній місяць звітного періоду	
			відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	4	104,6	10-11	9,9	14-15	56,8	14-16	94,5	6	115,5	3	0,5	4-5
Волинська	14	18	109,9	1	11,4	22	49,5	25	93,3	9	112,7	8-10	1,2	10
Дніпропетровська	5	2	104,6	10-11	8,0	8	58,6	3	92,2	12	115,8	2	1,7	15-16
Донецька	24	24	97,0	23	14,0	24	50,0	24	89,9	18	110,2	22-23	10,7	23
Житомирська	13	6	104,4	12	10,4	18-19	57,5	8-9	93,8	8	114,5	5	0,3	3
Закарпатська	19	21	105,0	9	10,0	16	54,5	21-22	83,2	24	112,5	11-13	0,2	2
Запорізька	20	11	105,3	7	9,9	14-15	56,7	17	89,0	20	114,8	4	5,0	20
Івано-Франківська	16	10	106,7	3	7,8	6	55,6	19	91,8	13	112,5	11-13	1,4	11
Київська	8	1	103,9	13	6,3	3	58,5	4	98,4	1	113,8	6	3,4	19
Кіровоградська	15	16	98,3	21	11,6	23	54,5	21-22	98,2	2	112,5	11-13	0,5	4-5
Луганська	25	25	85,6	25	15,1	25	56,9	13	81,3	25	111,9	14	52,5	25
Львівська	11	8	103,4	14	6,9	5	56,8	14-16	90,9	16	112,7	8-10	1,7	15-16
Миколаївська	21	22	100,8	17	9,6	11-12	58,1	6	87,8	23	110,3	21	5,3	22
Одеська	22	12	105,7	6	6,4	4	57,2	11-12	91,3	15	110,5	20	1,5	12
Полтавська	10	17	96,4	24	11,2	21	55,1	20	88,9	21	115,9	1	1,6	13-14
Рівненська	3	9	106,6	4	9,7	13	56,8	14-16	96,4	3	111,6	17	1,6	13-14
Сумська	17	23	99,6	20	8,7	10	58,4	5	89,3	19	110,6	19	16,1	24
Тернопільська	7	13	107,8	2	10,4	18-19	52,7	23	91,7	14	113,7	7	1,1	8-9
Харківська	2	5	100,5	18-19	5,3	1	61,4	2	96,0	4	110,1	24	5,2	21
Херсонська	18	20	100,5	18-19	10,3	17	57,5	8-9	92,7	11	109,5	25	2,2	17
Хмельницька	12	14	105,2	8	8,4	9	55,9	18	90,0	17	111,8	15	0,7	6-7
Черкаська	9	15	98,1	22	9,6	11-12	57,7	7	95,9	5	111,4	18	3,1	18
Чернівецька	6	7	102,6	15	7,9	7	57,2	11-12	93,2	10	112,7	8-10	0,0	1
Чернігівська	23	19	101,9	16	10,6	20	57,3	10	88,4	22	111,7	16	1,1	8-9
м. Київ	1	3	106,3	5	6,2	2	62,6	1	94,1	7	110,2	22-23	0,7	6-7

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Розвиток інфраструктури													
			Місце регіону за напрямком		31. Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного значення в регіоні		32. Обсяг вантажообороту автомобільного та залізничного транспорту, тис. тонн-кілометрів на 1000 осіб населення		33. Частка міських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		34. Частка сільських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		35. Темп зростання (зменшення) обсягу прийнятого в експлуатацію житла, відсотків до відповідного періоду попереднього року		36. Загальна площа житлового фонду у розрахунку на одну особу населення, кв. м	
					кілометрів на тис. кв. кілометрів	місце за результатами оцінки	тис. тонн-кілометрів	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	кв. метрів	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	20	75,5	14	2687,0	12	58,9	23	30,3	18	73,7	25	30,4	2		
Волинська	14	9	89,0	7	3275,4	7	72,0	9	33,7	14	120,4	4	23,5	20		
Дніпропетровська	5	6	93,3	5	2818,4	11	80,8	3	51,8	5	88,7	18-19	23,9	15-16		
Донецька	24	22	-	-	2642,6	13	54,4	25	41,8	9	106,0	10	-	-		
Житомирська	13	18	54,5	20	3718,0	5	59,5	22	24,6	19	117,7	6	27,4	5-6		
Закарпатська	19	4	72,4	16	2950,5	10	70,6	11	68,9	1	116,6	7	24,7	13		
Запорізька	20	23	60,2	19	1775,7	20	72,6	8	38,4	11	77,0	23	23,8	17		
Івано-Франківська	16	15	72,2	17	1992,0	17	67,6	14	53,5	4	77,3	22	26,9	7		
Київська	8	3	78,8	13	7297,3	1	73,9	7	22,2	22	89,6	17	35,9	1		
Кіровоградська	15	7	83,5	12	5824,5	2	71,4	10	22,4	21	117,9	5	26,6	8		
Луганська	25	21	-	-	1489,4	21	66,7	17	30,9	17	109,6	8	-	-		
Львівська	11	10	85,7	9	4220,4	4	67,4	15-16	47,1	7	101,0	12	23,6	19		
Миколаївська	21	12	61,2	18	5062,2	3	77,6	5	33,0	15	99,1	13	22,6	21		
Одеська	22	16	84,0	11	3383,8	6	66,0	19	40,2	10	83,1	20	23,7	18		
Полтавська	10	24	37,9	22	3178,5	8	67,4	15-16	18,9	24	98,5	14-15	25,7	11		
Рівненська	3	5	100,7	4	2387,1	14	76,3	6	68,0	2	88,7	18-19	22,3	22		
Сумська	17	11	87,5	8	1149,1	24	66,2	18	50,2	6	105,7	11	26,0	10		
Тернопільська	7	2	108,4	1	2055,0	16	86,3	1	47,0	8	106,8	9	26,4	9		
Харківська	2	13	74,6	15	1802,9	19	70,5	12	21,5	23	152,0	3	24,3	14		
Херсонська	18	19	50,5	21	2060,9	15	56,7	24	31,1	16	159,8	1	23,9	15-16		
Хмельницька	12	8	101,8	3	3134,8	9	68,4	13	33,9	13	97,0	16	27,4	5-6		
Черкаська	9	14	84,6	10	1991,4	18	62,0	21	37,1	12	98,5	14-15	28,2	4		
Чернівецька	6	1	104,7	2	1288,8	23	82,3	2	60,7	3	153,7	2	24,8	12		
Чернігівська	23	17	93,1	6	1486,2	22	65,2	20	22,6	20	82,6	21	29,6	3		
м. Київ	1	25	-	-	491,5	25	78,2	4	-	-	75,5	24	21,9	23		

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Відновлювана енергетика та енергоефективність															
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Місце регіону за напрямком	37. Обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні за звітний період на душу населення регіону		38. Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії за звітний період, відсотків до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні за звітний період		39. Рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, відсотків до загальної кількості світлоточок		40. Частка оснащення багатоквартирних житлових будинків побутовими приладами обліку теплової енергії, відсотків до загальної кількості багатоквартирних будинків, які підлягають оснащенню		41. Частка сумарної потужності котельень на альтернативних видах палива в регіоні, відсотків до загальної потужності котельень регіону		42. Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі зі співфінансуванням з місцевих бюджетів), відсотків до загальної кількості домогосподарств регіону		43. Частка бюджетних установ регіону, щодо яких у звітному періоді було укладено енергосервісні договори, до загальної кількості бюджетних установ регіону*	
			тонн нафтового еквіваленту	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	11	1,79	19	15,0	10	58,5	11	92,2	6	10,5	18	0,39	23	0,03	13
Волинська	14	4	0,87	6	29,3	3	48,7	18	59,2	20	22,0	3	1,90	3	0,00	14-25
Дніпропетровська	5	7	4,31	25	34,3	2	73,2	2	89,0	7	18,0	8	1,57	6	0,00	14-25
Донецька	24	25	3,28	23	1,0	24	36,3	22	57,7	21	0,6	24	0,79	15	0,19	10
Житомирська	13	6	0,93	8	20,0	8	54,3	14	82,8	12	21,7	4	1,51	7	0,00	14-25
Закарпатська	19	17	0,62	2	14,3	11	41,8	20	-	-	12,0	16	0,94	12	0,00	14-25
Запорізька	20	22	3,98	24	2,0	23	59,5	7	86,2	11	2,8	21	1,95	2	0,00	14-25
Івано-Франківська	16	14	2,98	22	15,7	9	60,8	5	72,3	19	14,5	13	0,86	13	0,00	14-25
Київська	8	16	1,45	17	13,7	13	38,0	21	78,6	15	16,3	9	0,53	20	0,60	5
Кіровоградська	15	8	0,98	9	27,8	4	50,7	16	56,7	22	15,8	11	1,04	8	0,82	4
Луганська	25	23	0,73	4	2,2	22	66,8	3	24,8	23	1,2	23	0,36	24	0,00	14-25
Львівська	11	12	1,27	14	5,9	18-19	36,2	23	88,7	9-10	20,5	5	1,02	9	0,14	12
Миколаївська	21	3	1,26	13	23,0	6	59,1	8-9	97,7	1	18,5	7	1,62	5	1,38	2
Одеська	22	21	1,02	10	4,6	21	50,2	17	73,3	18	2,1	22	0,70	16	0,95	3
Полтавська	10	20	2,17	21	9,8	14	25,0	25	80,3	14	14,6	12	1,01	10	0,23	8
Рівненська	3	1	0,87	7	20,9	7	58,9	10	88,8	8	20,0	6	3,66	1	0,24	7
Сумська	17	15	1,12	12	8,0	15	45,5	19	75,7	17	13,1	14-15	0,84	14	0,45	6
Тернопільська	7	18	0,86	5	5,3	20	54,7	13	15,3	24	25,3	2	0,54	19	0,00	14-25
Харківська	2	2	1,49	18	35,1	1	78,6	1	94,8	3	25,9	1	0,46	21	0,00	14-25
Херсонська	18	5	0,68	3	26,2	5	54,8	12	88,7	9-10	13,1	14-15	1,67	4	0,18	11
Хмельницька	12	9	1,03	11	13,9	12	60,6	6	93,4	5	11,9	17	0,28	25	0,21	9
Черкаська	9	13	1,98	20	7,6	16	63,5	4	97,6	2	5,2	19	0,99	11	0,00	14-25
Чернівецька	6	19	0,61	1	5,9	18-19	50,9	15	81,4	13	4,7	20	0,55	18	0,00	14-25
Чернігівська	23	10	1,29	15	7,1	17	59,1	8-9	78,2	16	16,2	10	0,60	17	0,00	14-25
м. Київ	1	24	1,37	16	0,0	25	30,0	24	94,6	4	0,0	25	0,43	22	2,71	1

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Доступність та якість послуг у сфері освіти															
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Місце регіону за напрямком	44. Частка загальноосвітніх навчальних закладів денної форми навчання сільської місцевості, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету, відсотків до загальної кількості таких закладів		45. Частка випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту, відсотків до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації		46. Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місьць		47. Частка дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, відсотків до загальної кількості учнів, які того потребують		48. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з української мови та літератури		49. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови		50. Питома вага дітей, охоплених позашкільною освітою, відсотків до загальної кількості дітей шкільного віку	
			відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	21	83,4	19	53,5	8	110	9-11	96,4	21	19,6	17-18	23,0	17-18	65,6	13
Волинська	14	22	78,3	22	46,9	15-16	132	25	97,2	20	22,9	9-10	31,4	3	67,8	11
Дніпропетровська	5	15	92,4	14-15	48,6	14	110	9-11	99,8	10-11	23,2	8	24,3	14-15	46,8	24
Донецька	24	7	94,1	10	-	-	94	1	99,7	12-13	21,5	12	18,5	24	58,1	19
Житомирська	13	19	66,9	24	64,1	3	113	12-14	100,0	1-9	20,8	13	22,7	19-20	65,6	14
Закарпатська	19	25	77,2	23	66,8	1	113	12-14	91,2	24	12,8	25	24,3	14-15	57,2	20
Запорізька	20	14	98,3	7	43,7	19	116	18	99,8	10-11	18,9	20	25,3	11	63,4	17
Івано-Франківська	16	24	87,9	17	52,8	9	129	23	91,3	23	20,5	14	27,7	4	64,3	16
Київська	8	5	99,5	5	44,4	18	103	6	100,0	1-9	25,6	5-6	23,6	16	66,5	12
Кіровоградська	15	4	100,0	1-3	51,3	11	107	7	100,0	1-9	20,2	15	25,5	10	83,9	4
Луганська	25	8	93,9	11	-	-	95	2	99,7	12-13	19,2	19	18,3	25	62,9	18
Львівська	11	17	82,8	20	66,4	2	130	24	91,9	22	33,8	1	33,3	2	53,0	23
Миколаївська	21	20	95,3	8	50,0	12	114	15-16	97,8	18	17,7	22	20,3	22	70,2	9
Одеська	22	13	83,5	18	57,0	6	122	21	100,0	1-9	18,8	21	22,7	19-20	78,0	6
Полтавська	10	12	93,8	12	44,9	17	121	20	98,7	17	22,9	9-10	22,5	21	79,2	5
Рівненська	3	18	94,8	9	51,7	10	108	8	97,4	19	20,0	16	26,5	8	46,2	25
Сумська	17	6	92,4	14-15	36,3	23	110	9-11	99,6	14	23,4	7	26,0	9	94,8	2
Тернопільська	7	23	79,2	21	39,7	21	113	12-14	99,1	16	19,6	17-18	26,6	7	56,7	21
Харківська	2	1	100,0	1-3	63,8	4	102	5	100,0	1-9	25,8	4	27,1	5	100,0	1
Херсонська	18	10	100,0	1-3	41,5	20	99	3-4	100,0	1-9	17,5	23	19,4	23	69,4	10
Хмельницька	12	11	91,7	16	49,6	13	115	17	100,0	1-9	21,8	11	25,0	12	65,6	15
Черкаська	9	3	98,6	6	36,9	22	99	3-4	99,4	15	27,4	3	24,7	13	90,6	3
Чернівецька	6	16	99,7	4	59,2	5	126	22	100,0	1-9	13,4	24	26,9	6	55,8	22
Чернігівська	23	9	93,5	13	46,9	15-16	114	15-16	100,0	1-9	25,6	5-6	23,0	17-18	71,2	7
м. Київ	1	2	-	-	56,5	7	118	19	-	-	31,1	2	40,8	1	71,2	8

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я										
		Місце регіону за напрямком	51. Загальний коефіцієнт смертності на 1 тис. осіб наявного населення		52. Середня очікувана тривалість життя при народженні		53. Кількість живонароджених на 1 тис. осіб наявного населення		54. Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення		55. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу на 100 тис. осіб населення	
			проміле	місце за результатами оцінки	років	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки	відвідувань за зміну	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	10	15,5	11-13	72,70	6	8,1	13-14	213,8	15	39,3	3
Волинська	14	9	13,2	7	71,94	11	10,9	4	180,4	23	58,0	13
Дніпропетровська	5	14	16,3	15-18	70,91	19	7,8	16	292,9	2	64,5	19
Донецька	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Житомирська	13	17	16,5	20	70,40	23	8,7	9-11	263,0	6	61,9	18
Закарпатська	19	5	12,2	2	71,31	16	11,0	3	239,8	10	59,2	16
Запорізька	20	20	16,3	15-18	71,49	14	7,4	17-18	227,9	12	59,1	14-15
Івано-Франківська	16	4	12,7	5	73,78	2	9,2	7-8	202,7	21	51,2	9
Київська	8	21	16,3	15-18	70,46	22	8,7	9-11	221,3	14	66,7	20
Кіровоградська	15	16	16,3	15-18	70,50	21	7,4	17-18	301,8	1	70,6	21
Луганська	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Львівська	11	6	13,0	6	73,49	5	9,2	7-8	205,4	20	53,9	11
Миколаївська	21	18	15,1	10	71,33	15	8,0	15	222,9	13	59,9	17
Одеська	22	22	14,1	8	71,09	18	9,7	5	211,9	16	107,9	23
Полтавська	10	11	16,8	22	72,07	10	7,2	20	269,1	5	53,0	10
Рівненська	3	3	12,5	4	71,62	13	11,5	2	210,7	17	43,6	6
Сумська	17	15	16,4	19	72,30	7	6,5	23	245,3	9	55,0	12
Тернопільська	7	7	14,3	9	73,58	4	8,1	13-14	207,0	19	37,4	2
Харківська	2	8	15,9	14	71,88	12	7,3	19	287,6	4	42,5	4
Херсонська	18	19	15,5	11-13	70,80	20	8,7	9-11	235,2	11	73,3	22
Хмельницька	12	12	15,5	11-13	72,18	9	8,4	12	208,0	18	47,9	7
Черкаська	9	13	16,6	21	72,20	8	7,1	21	255,1	7	50,5	8
Чернівецька	6	2	12,4	3	73,71	3	9,6	6	195,9	22	32,0	1
Чернігівська	23	23	19,1	23	71,18	17	6,8	22	248,1	8	59,1	14-15
м. Київ	1	1	11,0	1	74,35	1	11,8	1	291,9	3	43,1	5

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Соціальний захист та безпека								
		Місце регіону за напрямком	56. Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування, відсотків до загальної кількості таких осіб		57. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до первинного обліку на 10 тис. дитячого населення		58. Питома вага дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у сімейних формах виховання, у загальній кількості дітей даної категорії		59. Кількість кримінальних правопорушень вчинених проти життя та здоров'я особи на 10 тис. осіб населення	
			відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	5	95,8	16-17	-	-	97,3	3	10	12-14
Волинська	14	3	99,6	8	-	-	95,1	6	7	1-2
Дніпропетровська	5	8	99,9	4-6	-	-	91,2	18	9	6-11
Донецька	24	22	98,0	13	-	-	83,9	25	-	-
Житомирська	13	6	99,9	4-6	-	-	94,8	9	11	15-17
Закарпатська	19	24	84,6	24	-	-	85,8	23	9	6-11
Запорізька	20	7	99,7	7	-	-	90,1	20	8	3-5
Івано-Франківська	16	13	90,3	22	-	-	93,7	12	7	1-2
Київська	8	11	95,5	18	-	-	92,1	16	9	6-11
Кіровоградська	15	14	99,9	4-6	-	-	93,0	13	13	19-20
Луганська	25	23	94,7	19	-	-	85,5	24	-	-
Львівська	11	20	83,0	25	-	-	95,0	7	9	6-11
Миколаївська	21	21	98,7	11	-	-	86,8	21	15	21
Одеська	22	17	98,1	12	-	-	86,5	22	8	3-5
Полтавська	10	10	100,0	1-3	-	-	93,9	10	13	19-20
Рівненська	3	1	99,5	9	-	-	98,0	2	8	3-5
Сумська	17	4	100,0	1-3	-	-	92,4	15	9	6-11
Тернопільська	7	9	97,5	15	-	-	93,8	11	11	15-17
Харківська	2	2	100,0	1-3	-	-	99,5	1	10	12-14
Херсонська	18	19	97,8	14	-	-	96,6	4	16	22
Хмельницька	12	16	98,8	10	-	-	90,6	19	11	15-17
Черкаська	9	15	95,8	16-17	-	-	94,9	8	12	18
Чернівецька	6	12	92,7	20	-	-	96,0	5	10	12-14
Чернігівська	23	25	87,5	23	-	-	92,7	14	18	23
м. Київ	1	18	92,5	21	-	-	91,9	17	9	6-11

соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Рациональне природокористування та якість довкілля										
		Місце регіону за напрямом	60. Обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел на 1 млрд. гривень валового регіонального продукту		61. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		62. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		63. Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти або спалених (без отримання енергії), у загальному обсязі утворених відходів, відсотків		64. Частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів регіону, відсотків	
			тис. тонн	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	4	3	1,68	21	63,1	2	-	-	6,6	3	4,9	7
Волинська	14	16	0,09	3	99,2	13	-	-	68,2	18	1,2	18-20
Дніпропетровська	5	17	2,09	22	93,8	6	-	-	43,6	13	3,1	10
Донецька	24	25	4,71	25	101,6	16	-	-	69,5	19	1,5	16
Житомирська	13	14	0,16	5	126,5	22	-	-	31,6	7	1,2	18-20
Закарпатська	19	7	0,07	2	124,1	21	-	-	95,5	25	29,6	1
Запорізька	20	15	1,38	20	97,5	11	-	-	38,0	8-9	1,7	14
Івано-Франківська	16	20	3,10	24	111,9	19	-	-	45,5	15	12,6	3
Київська	8	24	0,30	13	167,0	25	-	-	89,7	23	3,6	9
Кіровоградська	15	21	0,23	10	100,7	15	-	-	95,3	24	0,8	23
Луганська	25	23	2,48	23	62,7	1	-	-	88,3	22	1,3	17
Львівська	11	12	0,74	19	98,1	12	-	-	43,7	14	5,0	6
Миколаївська	21	19	0,20	8-9	93,2	5	-	-	85,1	21	1,9	12-13
Одеська	22	22	0,19	6-7	126,6	23	-	-	76,4	20	1,6	15
Полтавська	10	4	0,37	16	94,2	7	-	-	1,2	1	1,2	18-20
Рівненська	3	8	0,19	6-7	95,7	9	-	-	38,9	10	3,8	8
Сумська	17	18	0,36	15	103,2	17	-	-	65,9	17	0,5	24
Тернопільська	7	2	0,26	12	97,0	10	-	-	1,5	2	14,7	2
Харківська	2	5	0,24	11	100,0	14	-	-	42,7	12	10,9	4
Херсонська	18	11	0,20	8-9	130,3	24	-	-	16,5	4	2,4	11
Хмельницька	12	9	0,33	14	105,6	18	-	-	24,6	6	1,0	21
Черкаська	9	13	0,66	18	121,0	20	-	-	21,1	5	0,9	22
Чернівецька	6	6	0,11	4	83,7	4	-	-	57,5	16	7,4	5
Чернігівська	23	10	0,55	17	95,2	8	-	-	39,5	11	1,9	12-13
м. Київ	1	1	0,06	1	64,0	3	-	-	38,0	8-9	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Економічна та соціальна згуртованість						
		Місце регіону за напрямом	1. Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення		2. Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення		3. Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення	
			гривень	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	9	71104,0	9	64729,0	10	148,5	10
Волинська	18	12	58297,0	17	52879,0	20	142,4	8
Дніпропетровська	3	3	114784,0	3	87130,0	2	166,5	13
Донецька	25	24	45959,0	22	39141,0	24	-	-
Житомирська	16	20	62911,0	15	61961,0	12	184,9	16
Закарпатська	20	2	41706,0	23	47495,0	23	47,7	1
Запорізька	23	8	85784,0	6	75407,0	3	147,3	9
Івано-Франківська	14	4	57033,0	18	55537,0	18	96,7	3
Київська	5	14	112521,0	4	75146,0	4	203,4	21
Кіровоградська	9	22	67763,0	13	58290,0	15	201,5	20
Луганська	24	25	16301,0	25	24477,0	25	-	-
Львівська	8	5	70173,0	11	65691,0	7	118,9	4
Миколаївська	12	13	70336,0	10	63685,0	11	163,5	12
Одеська	13	6	72738,0	8	72805,0	5	134,6	5
Полтавська	15	10	123763,0	2	71627,0	6	199,1	19
Рівненська	4	16	49044,0	20	54183,0	19	150,3	11
Сумська	21	23	62955,0	14	65310,0	9	211,0	22
Тернопільська	10	15	46833,0	21	49843,0	21	140,3	6
Харківська	6	17	86904,0	5	65534,0	8	188,9	18
Херсонська	19	11	52922,0	19	57110,0	17	141,6	7
Хмельницька	17	21	59583,0	16	58008,0	16	185,4	17
Черкаська	11	19	76904,0	7	58808,0	14	177,6	15
Чернівецька	7	7	37441,0	24	48255,0	22	85,7	2
Чернігівська	22	18	69725,0	12	58904,0	13	172,6	14
м. Київ	1	1	283097,0	1	165054,0	1	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Економічна ефективність															
			Місце регіону за напрямком		4. Індекс промислової продукції, відсотків до попереднього року		5. Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення		6. Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року		7. Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь		8. Індекс будівельної продукції будівництва, відсотків до попереднього року		9. Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення		10. Індекс споживчих цін, відсотків	
					відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	1	114,7	1	52478,4	10	102,1	8	1248,8	1	177,7	1	6650,5	3	102,4	1		
Волинська	18	21	94,9	21	30585,3	19	100,2	12-13	840,0	13	122,4	15	2259,4	16	104,9	24		
Дніпропетровська	3	3	101,0	7	142289,0	1	107,2	4	754,9	15	128,9	7	6291,1	4	103,7	7		
Донецька	25	18	100,6	8	68439,6	6	117,3	2	444,6	23	125,4	12	1691,2	23	106,0	25		
Житомирська	16	14	94,3	22	37457,1	14	100,3	11	851,2	12	127,6	8	2227,8	17	103,6	5-6		
Закарпатська	20	23	86,1	24	19086,0	23	99,1	16	1013,8	7	122,8	14	1770,8	21	104,3	14-16		
Запорізька	23	5	95,5	20	114981,1	3	123,2	1	473,3	22	96,2	25	2270,5	15	103,2	2-3		
Івано-Франківська	14	15	95,6	19	48750,1	11	98,2	17	1206,7	2	107,8	20	2701,6	12	104,5	20-21		
Київська	5	4	99,7	10	68058,8	7	94,2	23	1164,8	4	133,9	6	5833,2	5	104,4	17-19		
Кіровоградська	9	11	103,6	5	34338,9	17	106,7	5	740,1	16	121,3	16	2194,2	18	103,6	5-6		
Луганська	24	25	96,0	18	10219,1	25	110,7	3	318,6	24	101,1	24	310,2	25	104,3	14-16		
Львівська	8	13	97,0	16	41829,4	13	100,7	10	1014,8	6	123,3	13	4391,2	8	104,2	12-13		
Миколаївська	12	8	98,3	12-14	55148,1	9	104,1	6	540,8	20	150,2	3	3864,1	9	103,8	8-9		
Одеська	13	19	107,4	2	25815,1	21	89,4	24	478,6	21	111,3	18	7557,4	2	103,9	10-11		
Полтавська	15	7	98,8	11	120922,5	2	96,6	22	913,3	10	104,4	22	5472,7	7	104,5	20-21		
Рівненська	4	10	106,9	3	37058,2	15	100,1	14	901,8	11	127,3	9	2872,8	11	104,4	17-19		
Сумська	21	22	98,3	12-14	44941,0	12	100,2	12-13	771,0	14	104,9	21	1448,5	24	104,8	22-23		
Тернопільська	10	16	98,3	12-14	19914,5	22	98,1	18-19	1005,2	8	126,9	10	2325,0	14	104,2	12-13		
Харківська	6	17	96,7	17	69605,2	5	101,6	9	695,4	17	112,9	17	5603,2	6	104,8	22-23		
Херсонська	19	9	104,4	4	29604,1	20	102,8	7	626,3	19	144,7	4	1777,3	20	103,3	4		
Хмельницька	17	24	85,5	25	34392,0	16	99,6	15	965,4	9	109,0	19	3061,2	10	104,4	17-19		
Черкаська	11	6	101,3	6	61514,6	8	97,5	20-21	1198,9	3	101,4	23	1732,7	22	103,2	2-3		
Чернівецька	7	12	100,3	9	15093,2	24	98,1	18-19	1032,7	5	138,7	5	2347,4	13	103,8	8-9		
Чернігівська	22	20	89,9	23	34334,3	18	97,5	20-21	673,4	18	152,0	2	1907,2	19	104,3	14-16		
м. Київ	1	2	98,0	15	78733,5	4	-	-	-	-	126,1	11	14342,6	1	103,9	10-11		

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця												
		Місце регіону за напрямком	11. Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року		12. Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку року		13. Темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), відсотків до обсягу на початок року		14. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення нарастаючим підсумком з початку інвестування		15. Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції		16. Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення	
			відсотків	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	доларів США	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	доларів США	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	17	98,4	22	9196,8	9	106,4	14	153,2	21	0,7	15	937,3	9
Волинська	18	2	174,2	1	11800,5	5	119,5	3	297,5	12	1,0	12-14	671,6	15
Дніпропетровська	3	7	123,6	8-9	19841,6	3	107,4	12	1191,1	2	0,2	23-24	2477,8	2
Донецька	25	15	124,7	7	6789,2	19	108,6	9	338,4	10	0,3	20-22	1116,8	7
Житомирська	16	20	106,7	15-16	6095,3	21	105,2	15	202,7	18	0,4	17-19	592,3	17
Закарпатська	20	9	126,4	6	7010,9	17	105,1	16	288,1	13	2,4	4	1186,9	6
Запорізька	23	10	105,4	18	8246,3	11	101,3	22	538,3	6	2,1	5-6	1815,8	4
Івано-Франківська	14	21	102,0	20-21	5969,9	22	80,9	24	529,3	7	1,1	12-14	665,1	16
Київська	5	6	133,4	5	27299,0	2	103,0	18	930,2	3	1,4	10	1098,1	8
Кіровоградська	9	3	122,8	10	7536,1	16	107,7	11	80,0	23	4,8	1	752,7	13
Луганська	24	23	112,4	13	1303,0	25	102,3	19	209,0	17	0,3	20-22	71,3	25
Львівська	8	12	115,5	11	10137,4	8	117,8	4	446,8	9	1,0	12-14	874,9	10
Миколаївська	12	5	140,1	3	10394,4	7	138,5	1	271,6	15	0,3	20-22	1912,6	3
Одеська	13	18	98,3	23	8372,1	10	102,2	20	540,3	5	1,1	11	581,9	18
Полтавська	15	8	139,7	4	15316,4	4	113,7	7	841,3	4	0,4	17-19	1508,9	5
Рівненська	4	25	94,6	24	5225,1	23	103,2	17	116,7	22	0,2	23-24	381,1	22
Сумська	21	14	106,7	15-16	6399,4	20	107,3	13	184,6	19	2,1	5-6	821,9	11
Тернопільська	10	22	123,6	8-9	8016,4	13	49,2	25	47,7	25	1,9	7	416,7	21
Харківська	6	11	105,7	17	7953,8	15	116,9	5	287,6	14	2,5	3	530,6	19
Херсонська	19	4	166,1	2	11420,8	6	119,8	2	237,9	16	1,7	8-9	259,6	23
Хмельницька	17	24	94,2	25	6812,2	18	101,2	23	161,6	20	0,1	25	509,9	20
Черкаська	11	16	104,0	19	8143,2	12	108,3	10	298,7	11	1,7	8-9	720,1	14
Чернівецька	7	19	114,2	12	3716,9	24	116,4	6	58,9	24	0,5	16	236,8	24
Чернігівська	22	13	102,0	20-21	7965,9	14	101,6	21	447,4	8	2,7	2	808,6	12
м. Київ	1	1	109,0	14	60992,6	1	111,2	8	6629,8	1	0,4	17-19	4221,8	1

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Фінансова самодостатність								
		Місце регіону за напрямком	17. Темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до попереднього року		18. Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одиницю населення		19. Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення		20. Темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року	
			відсотків	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	6	118,0	4-5	6,3	11	1,7	11	128,6	4
Волинська	18	25	111,6	22	4,9	20	0,9	19-21	181,6	24
Дніпропетровська	3	4	117,1	7-8	9,4	2	2,6	5-6	140,2	10
Донецька	25	3	116,9	9	7,2	8	2,8	3	108,2	2
Житомирська	16	13	117,3	6	5,9	16	0,9	19-21	140,6	11
Закарпатська	20	23	113,1	18-19	4,3	24	1,0	16-18	169,2	23
Запорізька	23	21	109,3	24	7,5	5-6	1,6	12	146,6	16
Івано-Франківська	14	14	116,4	14	4,7	21-22	1,9	10	142,4	14
Київська	5	2	118,0	4-5	9,2	3	3,2	2	133,0	6
Кіровоградська	9	16	115,4	16	6,5	10	0,9	19-21	149,6	17
Луганська	24	5	116,3	15	5,1	18-19	2,2	9	110,8	3
Львівська	8	8	118,3	3	6,8	9	2,4	8	156,2	22
Миколаївська	12	11	116,8	10	6,2	12-15	1,3	13	143,1	15
Одеська	13	19	108,8	25	7,4	7	2,6	5-6	141,9	13
Полтавська	15	7	114,2	17	8,8	4	2,7	4	136,4	8
Рівненська	4	17	116,7	11	4,7	21-22	0,8	22-24	150,1	19
Сумська	21	18	112,5	21	6,2	12-15	0,8	22-24	132,2	5
Тернопільська	10	10	118,5	2	4,5	23	1,0	16-18	136,3	7
Харківська	6	9	116,6	12-13	7,5	5-6	2,5	7	153,4	21
Херсонська	19	24	113,1	18-19	5,1	18-19	0,7	25	188,2	25
Хмельницька	17	12	117,1	7-8	5,6	17	1,2	14	141,0	12
Черкаська	11	20	112,6	20	6,2	12-15	1,0	16-18	150,0	18
Чернівецька	7	22	111,2	23	3,9	25	0,8	22-24	139,0	9
Чернігівська	22	15	116,6	12-13	6,2	12-15	1,1	15	150,2	20
м. Київ	1	1	118,7	1	15,4	1	5,8	1	104,1	1

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Розвиток малого та середнього підприємництва								
		Місце регіону за напрямом	21. Кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		22. Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємства) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		23. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва (у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання		24. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємства) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання	
			одиниць	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	16	3,6	11-12	434,2	10	41,3	14	36,8	11-12
Волинська	18	17	3,2	15	375,2	20	56,4	1	21,7	22
Дніпропетровська	3	22	4,2	5	431,8	11	25,9	23	19,5	23
Донецька	25	25	1,2	24	147,3	24	19,5	25	11,4	25
Житомирська	16	15	3,4	14	399,3	16	43,5	11	37,1	10
Закарпатська	20	10	2,1	22-23	405,4	15	43,7	10	46,6	3
Запорізька	23	23	3,6	11-12	430,1	12	23,4	24	24,3	20
Івано-Франківська	14	19	2,5	21	379,9	19	38,3	19	35,9	13
Київська	5	13	5,6	2	568,9	2-3	38,4	18	28,6	19
Кіровоградська	9	3	3,7	10	380,0	18	50,4	4	44,1	4
Луганська	24	24	1,0	25	100,2	25	33,2	21	41,3	7
Львівська	8	11	3,9	7-8	453,5	8	44,9	7	34,7	15
Миколаївська	12	20	3,1	16-17	479,8	5	30,3	22	34,3	16
Одеська	13	9	3,8	9	548,7	4	40,1	16	36,8	11-12
Полтавська	15	21	4,5	4	430,0	13	36,1	20	23,4	21
Рівненська	4	14	2,9	18-19	338,7	23	44,3	9	42,2	5
Сумська	21	12	3,5	13	367,9	21	51,5	2	32,8	17
Тернопільська	10	8	2,6	20	349,2	22	51,3	3	40,3	8
Харківська	6	2	4,6	3	568,9	2-3	43,2	12	41,7	6
Херсонська	19	6	2,9	18-19	422,9	14	40,3	15	49,1	2
Хмельницька	17	5	3,1	16-17	479,3	6	49,4	5-6	38,5	9
Черкаська	11	18	4,1	6	445,2	9	41,5	13	31,2	18
Чернівецька	7	4	2,1	22-23	479,0	7	38,6	17	57,0	1
Чернігівська	22	7	3,9	7-8	385,9	17	49,4	5-6	35,5	14
м. Київ	1	1	12,4	1	886,7	1	44,6	8	18,3	24

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Ефективність ринку праці													
		Місце регіону за напрямом	25. Продуктивність праці		26. Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		27. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		28. Співвідношення прийнятих працівників до вибулих		29. Індекс реальної заробітної плати, відсотків до відповідного періоду попереднього року		30. Сума заборгованості з виплати заробітної плати, відсотків до фонду оплати праці за останній місяць звітного періоду		
			відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	
Вінницька	2	7	103,0	10	9,4	15	58,0	16	86,5	9	112,1	4	0,5	5	
Волинська	18	23	102,3	14	10,6	21-22	50,9	24-25	73,9	25	109,3	11	1,7	13-14	
Дніпропетровська	3	3	101,6	16	7,7	8-9	59,5	4	87,3	7-8	113,0	2	3,9	21	
Донецька	25	24	99,3	21	13,6	24	50,9	24-25	81,5	20	109,1	12-13	11,9	23	
Житомирська	16	14	103,6	7	9,6	17-18	58,5	12	88,6	4	107,5	22-23	0,6	6	
Закарпатська	20	22	102,7	12	9,1	13	55,4	22	79,3	23	105,9	25	0,2	2-4	
Запорізька	23	16	98,8	22	9,5	16	58,1	15	83,4	18	111,8	5	2,3	18	
Івано-Франківська	14	10	104,3	6	7,2	7	56,6	19-20	84,1	15	108,5	15	2,0	15-16	
Київська	5	1	104,6	4-5	5,9	3-4	59,3	5-6	87,3	7-8	112,2	3	3,1	20	
Кіровоградська	9	15	106,0	2	11,0	23	55,6	21	89,2	3	108,4	16-19	0,7	7	
Луганська	24	25	96,6	25	13,7	25	58,8	11	80,4	22	110,0	9-10	46,5	25	
Львівська	8	8	104,6	4-5	6,5	5	57,8	17	87,7	6	107,5	22-23	2,7	19	
Миколаївська	12	5	101,7	15	9,3	14	59,1	7	87,8	5	113,2	1	1,7	13-14	
Одеська	13	9	100,2	20	5,9	3-4	58,3	14	90,2	2	107,4	24	1,0	10	
Полтавська	15	19	102,5	13	10,6	21-22	56,6	19-20	83,5	17	108,7	14	1,6	11-12	
Рівненська	4	13	98,5	23-24	8,3	11-12	58,4	13	85,5	13	111,1	6	0,2	2-4	
Сумська	21	17	104,7	3	7,7	8-9	59,8	3	81,8	19	108,4	16-19	17,8	24	
Тернопільська	10	20	100,4	19	10,0	19	53,8	23	86,1	11	110,2	7	2,0	15-16	
Харківська	6	6	101,3	17	5,0	1	62,1	2	86,0	12	108,4	16-19	6,4	22	
Херсонська	19	21	98,5	23-24	9,6	17-18	58,9	9-10	83,6	16	107,8	21	1,6	11-12	
Хмельницька	17	11	100,6	18	8,0	10	57,0	18	86,3	10	110,1	8	0,2	2-4	
Черкаська	11	4	107,7	1	8,3	11-12	59,3	5-6	85,2	14	110,0	9-10	2,2	17	
Чернівецька	7	12	103,5	8	6,9	6	59,0	8	80,6	21	108,3	20	0,0	1	
Чернігівська	22	18	103,2	9	10,2	20	58,9	9-10	78,3	24	109,1	12-13	0,8	8	
м. Київ	1	2	102,8	11	5,8	2	63,1	1	91,7	1	108,4	16-19	0,9	9	

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки		Розвиток інфраструктури													
			Місце регіону за напрямком		31. Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного значення в регіоні		32. Обсяг вантажообороту автомобільного та залізничного транспорту, тис. тонн-кілометрів на 1000 осіб населення		33. Частка міських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		34. Частка сільських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		35. Темп зростання (зменшення) обсягу прийнятого в експлуатацію житла, відсотків до відповідного періоду попереднього року		36. Загальна площа житлового фонду у розрахунку на одну особу населення, кв. м	
					кілометрів на тис. кв. кілометрів	місце за результатами оцінки	тис. тонн-кілометрів	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	кв. метрів	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	10	75,5	14	5533,1	13	74,4	6-7	38,4	13-14	128,3	15	30,9	2		
Волинська	18	19	89,1	7	4041,9	17	56,4	24	40,6	10	117,8	19	23,9	20		
Дніпропетровська	3	2	94,1	5	8285,2	4	82,6	2-4	52,9	4	146,1	8	24,0	17-19		
Донецька	25	23	-	-	1872,9	20	56,8	23	36,2	17	155,5	6	-	-		
Житомирська	16	25	54,5	20	8794,2	3	54,5	25	16,6	24	133,8	11	27,8	6		
Закарпатська	20	11	73,1	16	5665,0	12	66,8	18	73,4	1	118,2	18	24,8	14		
Запорізька	23	17	60,4	19	5783,8	11	72,1	8	37,2	16	132,3	12	24,0	17-19		
Івано-Франківська	14	14	72,6	17	1459,8	24	59,8	22	47,3	5	186,3	3	27,4	7		
Київська	5	7	78,6	13	7472,2	7	68,1	16	35,3	18	120,8	17	36,3	1		
Кіровоградська	9	5	83,6	12	22255,8	1	66,7	19	23,6	22	148,6	7	27,0	8		
Луганська	24	22	-	-	410,5	25	71,8	9	27,2	21	130,9	14	-	-		
Львівська	8	12	86,5	9	5071,9	14	74,4	6-7	42,5	8	144,0	10	24,0	17-19		
Миколаївська	12	9	61,2	18	12735,8	2	69,0	14	38,4	13-14	218,3	1	22,7	22		
Одеська	13	6	84,2	10	7999,0	5	71,3	10	45,4	7	191,5	2	24,1	16		
Полтавська	15	21	37,8	22	6229,1	9	70,5	13	40,2	11	107,1	22	26,1	11		
Рівненська	4	4	100,1	4	7485,3	6	82,6	2-3	53,1	3	110,2	21	22,8	21		
Сумська	21	13	87,4	8	3209,3	18	70,6	12	46,9	6	113,9	20	26,3	10		
Тернопільська	10	3	108,4	1	1589,5	23	79,0	4	41,8	9	157,5	5	26,7	9		
Харківська	6	20	74,4	15	5064,4	15	68,9	15	39,7	12	72,1	25	24,5	15		
Херсонська	19	24	50,6	21	1646,1	22	62,8	21	37,5	15	127,2	16	25,1	13		
Хмельницька	17	16	101,9	3	6068,8	10	67,5	17	20,7	23	99,6	23	29,0	4		
Черкаська	11	15	83,7	11	6392,0	8	64,8	20	29,7	20	131,7	13	28,5	5		
Чернівецька	7	1	104,8	2	1766,4	21	75,5	5	72,7	2	170,5	4	25,2	12		
Чернігівська	22	8	93,0	6	4591,6	16	70,9	11	31,4	19	146,0	9	30,3	3		
м. Київ	1	18	-	-	2956,2	19	85,2	1	-	-	88,7	24	21,8	23		

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Відновлювана енергетика та енергоефективність															
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Місце регіону за напрямком	37. Обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні за звітний період на душу населення регіону		38. Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії за звітний період, відсотків до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні за звітний період		39. Рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, відсотків до загальної кількості світлоточок		40. Частка оснащення багатоквартирних житлових будинків побутовими приладами обліку теплової енергії, відсотків до загальної кількості багатоквартирних будинків, які підлягають оснащенню		41. Частка сумарної потужності котельень на альтернативних видах палива в регіоні, відсотків до загальної потужності котельень регіону		42. Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі зі співфінансуванням з місцевих бюджетів), відсотків до загальної кількості домогосподарств регіону		43. Частка бюджетних установ регіону, щодо яких у звітному періоді було укладено енергосервісні договори, до загальної кількості бюджетних установ регіону*	
			тонн нафтового еквіваленту	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	14	1,51	20	15,8	9	63,1	14	93,0	4	10,8	17	0,54	21-22	0,00	18-25
Волинська	18	6	0,76	7	31,8	4	50,9	20	63,7	20	22,0	6	1,95	5	0,34	6
Дніпропетровська	3	7	3,95	25	32,7	3	77,5	3	87,1	8	18,1	9	2,94	4	0,21	11
Донецька	25	25	3,14	23	0,2	24	46,4	22	53,8	21	0,6	24	1,88	7	0,02	17
Житомирська	16	3	0,80	9-10	23,8	6	73,0	5	85,6	10	23,0	4	1,92	6	0,13	12-13
Закарпатська	20	16	0,55	1-3	12,5	12	43,3	23	-	-	18,3	8	1,31	10	0,00	18-25
Запорізька	23	21	3,50	24	4,0	22	67,3	10	82,5	12	3,2	21	3,55	2	0,13	12-13
Івано-Франківська	14	20	2,85	22	15,7	10	62,7	15	74,1	19	14,5	14	1,02	14	0,04	15
Київська	5	13	1,31	18	20,4	8	53,9	18-19	77,0	17	16,7	10	0,56	20	0,33	7
Кіровоградська	9	4	0,78	8	38,8	2	64,9	13	45,2	22	27,3	1	1,77	8	1,19	2
Луганська	24	24	0,67	4	2,6	23	74,7	4	41,1	23	0,9	23	0,48	23	0,35	5
Львівська	8	11	1,16	15	5,7	21	50,8	21	90,6	6	23,9	3	1,28	12	0,24	9
Миколаївська	12	5	1,07	13	23,4	7	65,0	12	98,0	1-2	18,6	7	1,30	11	0,00	18-25
Одеська	13	9	0,80	9-10	6,3	19	90,9	1	88,5	7	7,9	18	0,96	16	0,73	3
Полтавська	15	19	1,38	19	10,6	13	28,9	25	82,3	13	16,3	11-12	1,32	9	0,03	16
Рівненська	4	1	0,73	5-6	43,2	1	71,0	7	78,8	15	22,2	5	3,41	3	0,00	18-25
Сумська	21	18	0,92	12	7,8	16	54,4	17	74,9	18	13,7	16	0,89	17	0,05	14
Тернопільська	10	22	0,73	5-6	6,1	20	57,1	16	18,9	24	26,8	2	0,38	24	0,00	18-25
Харківська	6	17	1,27	17	7,86	15	79,8	2	94,8	3	2,3	22	0,78	18	0,37	4
Херсонська	19	2	0,55	1-3	28,3	5	66,9	11	86,2	9	15,2	13	3,98	1	0,22	10
Хмельницька	17	10	0,88	11	14,7	11	68,0	9	92,7	5	14,3	15	0,54	21-22	0,00	18-25
Черкаська	11	15	1,55	21	8,0	14	70,3	8	98,0	1-2	7,0	19	0,98	15	0,00	18-25
Чернівецька	7	23	0,55	1-3	7,1	18	53,9	18-19	81,2	14	4,8	20	0,37	25	0,00	18-25
Чернігівська	22	12	1,09	14	7,2	17	71,3	6	78,6	16	16,3	11-12	1,19	13	0,25	8
м. Київ	1	8	1,25	16	-	-	37,8	24	84,5	11	-	-	0,62	19	1,76	1

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Доступність та якість послуг у сфері освіти															
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Місце регіону за напрямком	44. Частка загальноосвітніх навчальних закладів денної форми навчання сільської місцевості, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету, відсотків до загальної кількості таких закладів*		45. Частка випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту, відсотків до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації		46. Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місць		47. Частка дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, відсотків до загальної кількості учнів, які того потребують		48. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з української мови та літератури		49. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови		50. Питома вага дітей, охоплених позашкільною освітою, відсотків до загальної кількості дітей шкільного віку	
			відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	13	-	-	60,1	7	104,0	8-9	98,0	21	19,6	14-15	25,3	13-15	61,2	16-17
Волинська	18	10	-	-	60,0	8	128,0	25	98,8	15-16	22,9	7	33,8	3	63,4	12
Дніпропетровська	3	21	-	-	48,0	15	107,0	11	99,0	13-14	19,3	16-17	24,0	19	45,0	24
Донецька	25	8	-	-	-	-	95,0	3	100,0	1-9	20,6	11	20,6	24	55,3	20
Житомирська	16	11	-	-	61,2	6	112,0	16	100,0	1-9	20,3	12-13	25,3	13-15	60,6	18
Закарпатська	20	25	-	-	66,0	3-4	108,0	12-13	89,9	24	12,6	25	25,3	13-15	56,2	19
Запорізька	23	23	-	-	42,8	18	113,0	17-18	98,3	19	17,6	20	23,6	20	61,2	16-17
Івано-Франківська	14	24	-	-	52,0	13	124,0	23	92,9	22	19,6	14-15	30,2	5	61,9	15
Київська	5	3	-	-	66,0	3-4	103,0	6-7	100,0	1-9	25,5	3	22,9	21	65,7	9
Кіровоградська	9	5	-	-	52,9	12	103,0	6-7	100,0	1-9	21,1	9	26,5	11	79,6	4
Луганська	24	9	-	-	-	-	92,0	1	99,5	11	18,6	19	18,7	25	62,5	14
Львівська	8	15	-	-	74,2	1	127,0	24	92,8	23	28,1	2	34,4	2	51,7	23
Миколаївська	12	19	-	-	47,0	16	110,0	14	98,7	17-18	17,2	22-23	21,1	23	67,2	8
Одеська	13	7	-	-	66,3	2	111,0	15	100,0	1-9	17,4	21	24,8	18	65,2	10
Полтавська	15	16	-	-	35,4	23	118,0	21	99,2	12	21,5	8	26,7	10	74,9	5
Рівненська	4	22	-	-	41,6	19	104,0	8-9	98,2	20	19,3	16-17	25,8	12	44,5	25
Сумська	21	6	-	-	36,4	21	105,0	10	99,7	10	21,0	10	25,2	16-17	91,3	1
Тернопільська	10	18	-	-	40,1	20	108,0	12-13	98,7	17-18	19,0	18	27,9	7	54,7	21
Харківська	6	1	-	-	62,2	5	100,0	5	100,0	1-9	24,6	4	29,4	6	84,9	2
Херсонська	19	17	-	-	35,5	22	96,0	4	98,8	15-16	17,2	22-23	22,1	22	64,5	11
Хмельницька	17	14	-	-	55,6	10	114,0	19-20	100,0	1-9	20,3	12-13	26,8	8-9	62,8	13
Черкаська	11	4	-	-	45,3	17	94,0	2	99,0	13-14	23,2	6	26,8	8-9	81,6	3
Чернівецька	7	20	-	-	54,6	11	120,0	22	100,0	1-9	12,7	24	30,7	4	54,2	22
Чернігівська	22	12	-	-	48,2	14	114,0	19-20	100,0	1-9	23,5	5	25,2	16-17	68,4	7
м. Київ	1	2	-	-	56,4	9	113	17-18	-	-	28,7	1	40,6	1	68,9	6

* - відповідно до наказу МОН від 27.08.2019 № 936 обрахунок показника припинено.

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я										
		Місце регіону за напрямком	51. Загальний коефіцієнт смертності на 1 тис. осіб наявного населення		52. Середня очікувана тривалість життя при народженні		53. Кількість живонароджених на 1 тис. осіб наявного населення		54. Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення		55. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу на 100 тис. осіб населення	
			проміле	місце за результатами оцінки	років	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки	відвідувань за зміну	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	10	15,5	13-14	72,69	6	7,6	13-14	213,5	16	41,1	5
Волинська	18	9	12,9	6	71,49	12	10,1	4	184,7	23	52,8	12
Дніпропетровська	3	16	16,0	15	70,46	21	7,1	15-16	288,6	3	61,3	18
Донецька	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Житомирська	16	17	16,4	18-21	70,08	23	7,9	11-12	262,7	8	60,6	17
Закарпатська	20	5	12,4	4	70,99	16	10,4	3	245,1	10	59,9	16
Запорізька	23	21	16,4	18-21	71,11	14	6,8	17-18	227,9	12	61,7	19
Івано-Франківська	14	4	12,8	5	73,67	3	8,8	6-7	206,6	20	47,1	9
Київська	5	20	16,1	16	70,30	22	8,1	9-10	226,7	13	63,3	20
Кіровоградська	9	15	16,5	22	70,83	18	6,8	17-18	299,0	1	66,1	22
Луганська	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Львівська	8	6	13,1	7	73,36	5	8,7	8	203,1	21	52,0	11
Миколаївська	12	19	15,2	10-11	71,06	15	7,1	15-16	223,3	14	57,8	14
Одеська	13	22	13,9	8	70,98	17	8,8	6-7	211,4	17	115,2	23
Полтавська	15	12	16,4	18-21	71,76	11	6,5	20	267,1	5	48,8	10
Рівненська	4	3	12,3	2-3	71,88	9	10,7	2	222,0	15	41,9	6
Сумська	21	14	16,2	17	72,26	8	6,0	23	263,4	6	55,5	13
Тернопільська	10	7	14,2	9	73,39	4	7,6	13-14	207,7	18	33,4	2
Харківська	6	8	15,2	10-11	71,40	13	6,7	19	286,6	4	39,9	4
Херсонська	19	18	15,5	13-14	70,51	19-20	8,1	9-10	236,3	11	65,6	21
Хмельницька	17	11	15,4	12	72,28	7	7,9	11-12	207,2	19	46,7	8
Черкаська	11	13	16,4	18-21	71,78	10	6,3	21	262,8	7	46,5	7
Чернівецька	7	2	12,3	2-3	73,83	2	9,2	5	195,6	22	27,7	1
Чернігівська	22	23	18,6	23	70,51	19-20	6,1	22	249,8	9	57,9	15
м. Київ	1	1	11,2	1	74,01	1	11,0	1	296,6	2	38,6	3

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Соціальний захист та безпека								
		Місце регіону за напрямком	56. Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування, відсотків до загальної кількості таких осіб		57. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до первинного обліку на 10 тис. дитячого населення*		58. Питома вага дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у сімейних формах виховання, у загальній кількості дітей даної категорії		59. Кількість кримінальних правопорушень вчинених проти життя та здоров'я особи на 10 тис. осіб населення	
			відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	3	94,94	19	-	-	97,3	3	9	5-10
Волинська	18	4	99,56	11	-	-	94,3	8	9	5-10
Дніпропетровська	3	7	99,91	6	-	-	90,6	19	8	2-4
Донецька	25	22	99,89	7	-	-	85,5	25	-	-
Житомирська	16	12	97,41	14	-	-	93,6	9	11	12-17
Закарпатська	20	23	87,33	24	-	-	85,8	24	10	11
Запорізька	23	11	99,64	10	-	-	90,7	18	9	5-10
Івано-Франківська	14	6	94,11	20	-	-	93,5	10	8	2-4
Київська	5	9	95,86	18	-	-	91,8	17	8	2-4
Кіровоградська	9	19	99,99	4	-	-	93,1	11-13	16	20-21
Луганська	24	21	96,29	16	-	-	87,5	22	-	-
Львівська	8	24	69,52	25	-	-	94,4	7	12	18
Миколаївська	12	20	100,00	1-3	-	-	87,4	23	16	20-21
Одеська	13	15	99,38	12	-	-	87,6	21	7	1
Полтавська	15	14	100,00	1-3	-	-	93,1	11-13	13	19
Рівненська	4	2	99,78	8	-	-	98,2	2	9	5-10
Сумська	21	8	99,96	5	-	-	93,1	11-13	11	12-17
Тернопільська	10	13	97,45	13	-	-	92,8	14	11	12-17
Харківська	6	1	100,00	1-3	-	-	99,8	1	9	5-10
Херсонська	19	18	97,25	15	-	-	96,5	4	17	22
Хмельницька	17	16	99,66	9	-	-	89,8	20	11	12-17
Черкаська	11	10	95,91	17	-	-	94,5	6	11	12-17
Чернівецька	7	5	93,36	21	-	-	95,3	5	9	5-10
Чернігівська	22	25	88,72	23	-	-	91,9	16	22	23
м. Київ	1	17	93,34	22	-	-	92,7	15	11	12-17

* - починаючи з 2017 року Мінсоцполітики припинило надавати дані за цим показником.

соціально-економічного розвитку регіонів за 2019 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Рациональне природокористування та якість довкілля										
		Місце регіону за напрямом	60. Обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел на 1 млрд. гривень валового регіонального продукту		61. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		62. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		63. Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти або спалених (без отримання енергії), у загальному обсязі утворених відходів, відсотків		64. Частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів регіону, відсотків	
			тис. тонн	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	2	12	0,87	20	103,5	19	100,0	8-9	51,4	14	7,9	7
Волинська	18	4	0,08	3-4	104,5	20	100,0	8-9	42,4	9	8,3	5
Дніпропетровська	3	18	1,66	23	94,7	13	100,7	10	42,9	11	3,3	12
Донецька	25	25	4,11	25	98,7	15	110,8	23	62,4	18	4,0	10
Житомирська	16	14	0,17	7	99,1	16	102,2	12-14	42,1	8	1,2	22-23
Закарпатська	20	2	0,07	2	93,6	12	85,6	1	97,2	24	19,7	1
Запорізька	23	15	1,18	21	100,3	17	103,5	18	29,6	6	1,7	19
Івано-Франківська	14	16	2,82	24	92,9	9	97,6	4	51,1	13	8,1	6
Київська	5	24	0,41	16	103,1	18	111,7	24	98,0	25	2,2	15-16
Кіровоградська	9	22	0,19	8-9	106,3	22	105,3	20	94,3	23	1,6	20
Луганська	24	23	1,32	22	80,6	2	106,5	21	88,0	22	1,1	24
Львівська	8	7	0,60	18	83,5	3	97,7	5	55,6	16	7,3	8
Миколаївська	12	20	0,16	5-6	93,0	10	102,2	12-14	83,2	21	1,9	18
Одеська	13	17	0,21	10-11	88,6	5	101,8	11	72,8	20	2,6	14
Полтавська	15	6	0,30	14-15	98,6	14	103,1	17	6,7	2	2,0	17
Рівненська	4	5	0,16	5-6	108,9	23	98,7	7	42,7	10	6,9	9
Сумська	21	19	0,30	14-15	105,6	21	103,6	19	61,6	17	3,0	13
Тернопільська	10	1	0,21	10-11	93,1	11	102,2	12-14	1,8	1	18,7	2
Харківська	6	21	0,19	8-9	239,6	25	109,5	22	53,1	15	12,3	3
Херсонська	19	13	0,22	12	145,5	24	102,4	15	17,6	3	3,9	11
Хмельницька	17	9	0,29	13	92,8	8	98,4	6	29,4	5	1,2	22-23
Черкаська	11	11	0,62	19	90,6	6	102,7	16	19,4	4	1,3	21
Чернівецька	7	3	0,08	3-4	86,1	4	95,1	2	70,2	19	8,4	4
Чернігівська	22	10	0,42	17	92,3	7	96,9	3	40,6	7	2,2	15-16
м. Київ	1	8	0,03	1	75,8	1	112,4	25	49,2	12	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Економічна та соціальна згуртованість						
		Місце регіону за напрямом	1. Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення		2. Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу населення		3. Загальний коефіцієнт вибуття сільського населення, у розрахунку на 10 тис. осіб наявного сільського населення	
			гривень	місце за результатами оцінки	гривень	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки
Вінницька	3	8	83175,0	9	70691,0	10	106,5	9
Волинська	12	10	73215,0	14	56603,0	20	100,8	6
Дніпропетровська	14	7	122379,0	4	92083,0	2	134,8	15
Донецька	25	24	49422,0	22	41662,0	24	-	-
Житомирська	11	21	70247,0	16	67187,0	12	147,7	18
Закарпатська	19	2	48861,0	23	51073,0	23	35,8	1
Запорізька	23	9	91498,0	6	81949,0	3	121,4	11
Івано-Франківська	17	5	63254,0	18	60276,0	18	75,3	3
Київська	8	16	123267,0	3	79263,0	5	155,0	19
Кіровоградська	10	23	77816,0	13	63472,0	16	157,9	21
Луганська	24	25	18798,0	25	26714,0	25	-	-
Львівська	5	3	85198,0	8	71150,0	8	83,6	4
Миколаївська	22	14	82149,0	11	68289,0	11	123,2	12
Одеська	13	6	82903,0	10	80164,0	4	102,8	8
Полтавська	18	13	134449,0	2	77547,0	6	146,6	17
Рівненська	2	15	58332,0	20	58814,0	19	110,4	10
Сумська	15	22	70576,0	15	71117,0	9	158,4	22
Тернопільська	7	12	54833,0	21	55570,0	21	95,0	5
Харківська	4	20	92864,0	5	73218,0	7	157,1	20
Херсонська	21	11	59987,0	19	63073,0	17	102,2	7
Хмельницька	6	19	65916,0	17	64824,0	14	130,7	13
Черкаська	16	18	86319,0	7	64254,0	15	137,3	16
Чернівецька	9	4	46136,0	24	53875,0	22	56,5	2
Чернігівська	20	17	78118,0	12	64933,0	13	134,3	14
м. Київ	1	1	320885,0	1	179302,0	1	-	-

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Економічна ефективність															
		Місце регіону за напрямком		4. Індекс промислової продукції, відсотків до попереднього року		5. Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення		6. Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року		7. Обсяг виробництва продукції сільськогосподарства на 100 гектарів сільськогосподарських угідь		8. Індекс будівельної продукції будівництва, відсотків до попереднього року		9. Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення		10. Індекс споживчих цін, відсотків	
		відсотків	місце за результатом оцінки	гривень	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	тис. гривень	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки	гривень	місце за результатом оцінки	відсотків	місце за результатом оцінки		
Вінницька	3	3	94,5	17	50771,9	10	83,9	19	2384,7	1	98,7	15	7042,7	4	102,9	1	
Волинська	12	19	95,7	15	31231,1	20	100,0	7	1597,4	14	103,7	9	2465,0	16	105,8	23-24	
Дніпропетровська	14	12	87,8	24	135366,4	1	84,4	18	1426,8	17	86,4	19	5723,9	6	104,5	6	
Донецька	25	15	96,6	13	62158,9	8	96,0	9	951,5	22	135,5	3	2470,6	15	105,2	12-15	
Житомирська	11	16	97,6	10	39163,6	14	95,1	12	1730,9	13	75,6	22	1783,2	20	104,6	7	
Закарпатська	19	23	92,7	22	19249,3	23	94,8	13	1863,0	9	82,0	20	1546,7	22	105,7	22	
Запорізька	23	18	92,9	21	111716,8	3	87,1	16	1055,9	20	78,1	21	1871,0	19	104,2	4	
Івано-Франківська	17	11	93,4	18-19	45016,0	11	103,2	3	2209,4	4	98,3	16	2822,3	12	105,6	20-21	
Київська	8	6	98,5	7	70505,2	5	80,5	20	2042,8	7	116,3	7	7089,9	3	105,2	12-15	
Кіровоградська	10	24	102,2	4	37684,9	17	67,8	23	1201,1	19	64,2	25	1486,2	23	105,3	16-18	
Луганська	24	25	93,4	18-19	8904,5	25	85,4	17	647,4	24	103,6	10	339,1	25	105,0	11	
Львівська	5	4	105,4	1	44425,4	12	100,2	6	1857,2	10	122,7	5	5709,3	7	105,3	16-18	
Миколаївська	22	22	102,6	3	55878,6	9	74,9	22	974,9	21	74,0	23	3017,5	10	104,9	9-10	
Одеська	13	13	100,7	5	29687,1	21	61,6	24	673,1	23	149,1	2	12078,5	2	104,4	5	
Полтавська	18	1	99,8	6	115483,4	2	87,9	15	1758,9	12	102,9	11	5940,1	5	103,7	2-3	
Рівненська	2	9	97,3	11	38908,7	15	103,1	4	1872,9	8	94,5	17	2862,1	11	105,3	16-18	
Сумська	15	8	95,5	16	43165,9	13	104,1	2	1853,3	11	105,9	8	1612,1	21	104,8	8	
Тернопільська	7	7	91,7	23	20508,6	22	99,0	8	2318,4	2	102,2	12	2511,5	13	103,7	2-3	
Харківська	4	10	95,8	14	66393,8	6	95,9	10	1548,6	16	93,1	18	5509,5	8	105,2	12-15	
Херсонська	21	21	104,8	2	32008,3	19	90,7	14	1319,0	18	68,3	24	1279,4	24	105,6	20-21	
Хмельницька	6	2	98,0	8	37850,9	16	95,2	11	2191,1	5	161,6	1	5301,7	9	104,9	9-10	
Черкаська	16	17	96,8	12	64414,0	7	75,6	21	2101,1	6	116,8	6	2171,5	18	105,9	25	
Чернівецька	9	20	85,9	25	15525,8	24	100,6	5	2258,1	3	99,1	13	2428,7	17	105,5	19	
Чернігівська	20	14	93,2	20	35004,1	18	104,7	1	1585,6	15	123,8	4	2501,6	14	105,2	12-15	
м. Київ	1	5	97,7	9	98590,2	4	-	-	-	-	99,0	14	14849,5	1	105,8	23-24	

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця												
		Місце регіону за напрямком	11. Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року		12. Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення наростаючим підсумком з початку року		13. Темп зростання (зменшення) обсягу прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), відсотків до обсягу на початок року		14. Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу населення наростаючим підсумком з початку інвестування		15. Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції		16. Обсяг експорту товарів у розрахунку на одну особу населення	
			відсотків	місце за результатам і оцінки	гривень	місце за результатам і оцінки	відсотків	місце за результатам і оцінки	доларів США	місце за результатам і оцінки	відсотків	місце за результатам і оцінки	доларів США	місце за результатам і оцінки
Вінницька	3	17	55,6	18	6226,8	7	-	-	-	-	0,9	12-14	896,3	13
Волинська	12	15	70,6	6	9319,5	5	-	-	-	-	0,7	17-19	624,7	15
Дніпропетровська	14	4	65,9	11	15208,9	2	-	-	-	-	0,2	23-24	2403,0	2
Донецька	25	2	65,6	12	5355,9	17	-	-	-	-	5,2	1	956,0	9
Житомирська	11	14	79,9	2	5615,5	12	-	-	-	-	0,8	15-16	567,0	17
Закарпатська	19	24	42,0	24	3192,3	22	-	-	-	-	0,7	17-19	1078,1	7
Запорізька	23	6	68,0	8	5864,6	10	-	-	-	-	1,6	9	1743,8	4
Івано-Франківська	17	22	54,7	20	3630,9	20	-	-	-	-	0,3	21-22	555,3	19
Київська	8	18	43,0	23	12929,1	3	-	-	-	-	0,9	12-14	1102,6	6
Кіровоградська	10	3	63,3	14	5562,3	14	-	-	-	-	4,2	2	985,0	8
Луганська	24	10	73,0	4	1086,3	25	-	-	-	-	3,0	3-4	60,9	25
Львівська	5	21	49,2	22	5880,9	9	-	-	-	-	0,8	15-16	927,4	10
Миколаївська	22	9	52,0	21	5422,3	16	-	-	-	-	2,4	6	2018,3	3
Одеська	13	12	72,7	5	6757,9	6	-	-	-	-	1,5	10-11	573,4	16
Полтавська	18	5	77,2	3	11829,0	4	-	-	-	-	0,2	23-24	1680,3	5
Рівненська	2	20	66,4	10	3165,9	23	-	-	-	-	0,0	25	408,0	22
Сумська	15	8	69,9	7	4763,8	18	-	-	-	-	2,0	8	918,7	11
Тернопільська	7	19	57,7	16	5510,9	15	-	-	-	-	0,9	12-14	433,2	21
Харківська	4	7	67,3	9	6178,4	8	-	-	-	-	3,0	3-4	556,1	18
Херсонська	21	25	32,7	25	3536,8	21	-	-	-	-	2,3	7	275,3	23
Хмельницька	6	11	81,9	1	5784,0	11	-	-	-	-	0,7	17-19	531,1	20
Черкаська	16	16	55,4	19	4627,2	19	-	-	-	-	1,5	10-11	684,1	14
Чернівецька	9	23	56,8	17	2533,5	24	-	-	-	-	0,4	20	187,5	24
Чернігівська	20	13	59,1	15	5599,5	13	-	-	-	-	2,6	5	905,4	12
м. Київ	1	1	63,7	13	44214,4	1	-	-	-	-	0,3	21-22	4198,6	1

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Фінансова самодостатність								
		Місце регіону за напрямком	17. Темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до попереднього року		18. Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одиницю населення		19. Капітальні видатки місцевих бюджетів (без трансфертів з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення		20. Темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі, відсотків до початку року	
			відсотків	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	тис. гривень	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	3	21	103,8	23	6,5	13-14	1,4	8-11	112,7	16-17
Волинська	12	7	109,5	3	5,4	18-19	1,0	16-18	102,5	6
Дніпропетровська	14	3	102,7	24	9,5	3	2,3	3-5	90,9	1
Донецька	25	14	104,1	22	5,8	17	2,2	6	109,1	13
Житомирська	11	20	105,4	16	6,2	15	0,8	20-24	106,8	9
Закарпатська	19	24	104,2	21	4,4	23	0,9	19	114,0	19
Запорізька	23	11	105,0	18	7,6	5-6	1,3	12	109,6	15
Івано-Франківська	17	25	105,8	14	4,9	21-22	1,4	8-11	193,2	25
Київська	8	2	110,8	1	9,8	2	3,6	2	107,6	11
Кіровоградська	10	10	106,1	12-13	6,8	9	0,8	20-24	99,97	4
Луганська	24	4	110,1	2	4,0	25	1,7	7	106,6	8
Львівська	5	18	105,6	15	7,1	8	1,4	8-11	125,4	22
Миколаївська	22	5	107,8	7	6,7	10-11	1,2	13-14	96,0	2
Одеська	13	9	104,5	20	7,6	5-6	2,3	3-5	123,7	20
Полтавська	18	23	100,8	25	8,7	4	1,2	13-14	124,8	21
Рівненська	2	8	109,1	4	5,2	20	1,4	8-11	113,3	18
Сумська	15	16	106,1	12-13	6,5	13-14	0,8	20-24	107,3	10
Тернопільська	7	12	107,5	8	4,9	21-22	0,8	20-24	98,4	3
Харківська	4	15	105,2	17	7,5	7	2,3	3-5	144,8	24
Херсонська	21	17	107,9	6	5,4	18-19	0,6	25	112,7	16-17
Хмельницька	6	13	107,4	9	6,0	16	0,8	20-24	108,5	12
Черкаська	16	22	106,2	11	6,6	12	1,1	15	136,2	23
Чернівецька	9	19	106,5	10	4,2	24	1,0	16-18	100,7	5
Чернігівська	20	6	108,6	5	6,7	10-11	1,0	16-18	104,0	7
м. Київ	1	1	104,7	19	15,2	1	4,6	1	109,2	14

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Розвиток малого та середнього підприємництва								
		Місце регіону за напрямком	21. Кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		22. Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємства) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		23. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів середнього підприємництва (у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання		24. Частка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємства) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктами господарювання	
			одиниць	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	3	18	4,0	11	448,2	12	41,9	14	35,8	13
Волинська	12	12	3,8	14	394,2	20	58,2	1	22,9	22
Дніпропетровська	14	24	4,6	5-6	460,4	10	25,2	23	20,4	23
Донецька	25	25	1,4	24	155,5	24	21,9	25	13,2	25
Житомирська	11	16	3,7	15	416,3	15	42,3	12-13	39,0	9
Закарпатська	19	15	2,4	22-23	400,7	18	40,2	16	47,3	3
Запорізька	23	23	3,9	12-13	448,1	13	23,6	24	27,7	20
Івано-Франківська	17	21	2,6	21	398,9	19	36,2	21	33,0	17
Київська	8	13	6,0	2	609,2	2	37,6	20	28,8	19
Кіровоградська	10	4	4,5	7-8	401,4	17	48,3	5	41,6	7
Луганська	24	22	1,0	25	104,2	25	37,8	18	42,8	5
Львівська	5	14	4,3	9	489,7	8	42,3	12-13	34,5	15
Миколаївська	22	19	3,6	16	496,7	6	32,6	22	35,1	14
Одеська	13	11	4,1	10	574,3	4	37,7	19	37,8	11
Полтавська	18	20	5,0	3	459,0	11	38,3	17	24,5	21
Рівненська	2	10	3,3	18	358,0	23	46,4	6	43,3	4
Сумська	15	9	3,9	12-13	383,7	21	51,2	3	34,2	16
Тернопільська	7	7	3,0	19-20	359,8	22	51,4	2	42,5	6
Харківська	4	3	4,9	4	605,4	3	42,7	11	41,5	8
Херсонська	21	5	3,0	19-20	442,3	14	41,5	15	50,9	2
Хмельницька	6	8	3,5	17	499,7	5	45,6	7	38,7	10
Черкаська	16	17	4,6	5-6	466,4	9	45,5	8	29,4	18
Чернівецька	9	2	2,4	22-23	493,5	7	42,8	10	57,2	1
Чернігівська	20	6	4,5	7-8	408,5	16	49,9	4	36,8	12
м. Київ	1	1	13,6	1	981,0	1	44,8	9	18,3	24

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Ефективність ринку праці												
		Місце регіону за напрямком	25. Продуктивність праці		26. Рівень безробіття населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		27. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років (за методологією Міжнародної організації праці), відсотків до економічно активного населення відповідного віку		28. Співвідношення прийнятих працівників до вибулих		29. Індекс реальної заробітної плати, відсотків до відповідного періоду попереднього року		30. Сума заборгованості з виплати заробітної плати, відсотків до фонду оплати праці за останній місяць звітного періоду	
			відсотків	місце за результатами і оцінки	відсотків	місце за результатами і оцінки	відсотків	місце за результатами і оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами і оцінки	відсотків	місце за результатами і оцінки
Вінницька	3	3	107,4	1	10,7	14-16	56,2	13	86,2	7	109,9	11-12	0,7	6
Волинська	12	24	92,1	25	12,5	22	48,9	25	84,3	16	102,9	25	1,9	15
Дніпропетровська	14	16	103,0	7-8	8,6	7	58,0	3	83,2	18	106,2	20-21	3,7	21
Донецька	25	25	101,0	17-18	14,9	24	49,2	24	85,5	9-10	104,1	24	13,0	24
Житомирська	11	5	99,7	22	10,9	17	55,3	17	89,0	3	109,9	11-12	0,5	3-5
Закарпатська	19	20	100,2	21	10,6	13	53,7	21	84,6	12	106,2	20-21	0,3	2
Запорізька	23	18	101,4	16	10,7	14-16	56,0	15-16	83,9	17	108,5	15	2,6	18
Івано-Франківська	17	8	104,5	4	8,4	6	54,1	20	84,4	14-15	109,5	13-14	1,5	11
Київська	8	6	102,0	12	6,9	3	57,8	4	87,1	5	105,3	22	3,2	20
Кіровоградська	10	10	105,1	3	12,7	23	53,1	22	85,3	11	112,3	2	0,9	7
Луганська	24	23	102,6	9	15,4	25	56,4	11-12	78,2	25	113,5	1	5,6	22
Львівська	5	14	103,2	6	7,6	5	56,0	15-16	81,1	22	107,7	17	1,2	9
Миколаївська	22	13	106,0	2	10,7	14-16	57,3	5	78,9	24	111,6	3	2,1	16
Одеська	13	4	101,7	15	7,1	4	56,8	7-9	84,4	14-15	109,5	13-14	1,6	12
Полтавська	18	22	99,3	24	12,0	21	54,8	18-19	85,8	8	107,4	18	2,8	19
Рівненська	2	9	104,4	5	9,3	9	56,1	14	81,2	21	110,8	7	0,5	3-5
Сумська	15	19	100,7	19	9,4	10	56,8	7-9	86,9	6	111,2	5	14,7	25
Тернопільська	7	12	101,9	13-14	11,5	19	51,6	23	88,7	4	110,9	6	1,8	13-14
Харківська	4	17	101,0	17-18	6,2	1	59,9	2	82,3	20	106,4	19	6,9	23
Херсонська	21	2	103,0	7-8	11,3	18	56,8	7-9	89,1	2	111,3	4	1,8	13-14
Хмельницька	6	15	99,4	23	9,9	12	54,8	18-19	84,5	13	110,1	9	0,5	3-5
Черкаська	16	11	101,9	13-14	9,5	11	57,0	6	85,5	9-10	107,8	16	2,4	17
Чернівецька	9	7	102,1	11	8,9	8	56,5	10	83,1	19	110,0	10	0,1	1
Чернігівська	20	21	100,4	20	11,9	20	56,4	11-12	79,1	23	110,2	8	1,0	8
м. Київ	1	1	102,3	10	6,8	2	61,7	1	89,5	1	105,0	23	1,3	10

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Розвиток інфраструктури												
		Місце регіону за напрямком	31. Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного значення в регіоні		32. Обсяг вантажообороту автомобільного та залізничного транспорту, тис. тонн-кілометрів на 1000 осіб населення		33. Частка міських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		34. Частка сільських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету вдома, відсотків до загальної кількості таких домогосподарств		35. Темп зростання (зменшення) обсягу прийнятого в експлуатацію житла, відсотків до відповідного періоду попереднього року		36. Загальна площа житлового фонду у розрахунку на одну особу населення, кв. м	
			кілометрів на тис. кв. кілометрів	місце за результатами оцінки	тис. тонн-кілометрів	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	кв. метрів	місце за результатами оцінки
Вінницька	3	3	75,9	14	5088,7	12	80,6	5	48,5	10	68,9	2	31,7	2
Волинська	12	17	88,7	6	3775,3	17	64,0	23	42,7	15	68,5	3	24,6	20
Дніпропетровська	14	13	88,6	7	7996,7	3	86,0	2	43,8	14	26,8	24	25,6	14-15
Донецька	25	19	-	-	1662,7	21	71,0	20	51,4	7	50,8	15	-	-
Житомирська	11	21	54,7	20	7843,1	4	76,8	10	25,8	22	59,7	9	28,1	7
Закарпатська	19	1	73,3	16	5007,1	13	93,1	1	64,2	1	56,2	11	26,1	12
Запорізька	23	22	60,4	19	5626,1	10	74,8	15	47,7	12	45,8	19	24,4	21
Івано-Франківська	17	10	73,1	17	1426,4	22	77,2	9	55,5	4	52,2	14	28,2	6
Київська	8	2	87,8	8	6783,9	7	72,9	17	44,3	13	64,5	5	37,0	1
Кіровоградська	10	7	83,6	13	22826,5	1	71,3	18-19	25,9	21	48,8	17	27,6	9
Луганська	24	20	-	-	409,7	25	69,4	22	49,2	9	58,7	10	-	-
Львівська	5	8	86,6	9	4715,4	15	74,3	16	59,8	3	46,1	18	24,9	18
Миколаївська	22	18	61,1	18	12233,3	2	74,9	14	49,3	8	38,5	23	22,8	22
Одеська	13	9	84,2	11	7437,2	5	77,6	8	52,5	6	44,2	21	24,8	19
Полтавська	18	23	37,9	22	6336,8	8	62,9	25	35,8	18	61,9	8	26,5	11
Рівненська	2	12	100,3	4	7256,2	6	75,0	13	24,6	23	62,2	6	25,4	16
Сумська	15	15	86,4	10	2833,1	18	76,6	11	47,8	11	44,3	20	26,8	10
Тернопільська	7	4	107,7	1	1748,0	20	78,5	7	53,2	5	62,1	7	27,7	8
Харківська	4	11	74,3	15	4820,9	14	70,7	21	41,2	16	74,9	1	25,0	17
Херсонська	21	24	50,6	21	1180,8	23	63,2	24	29,1	20	54,5	12	25,9	13
Хмельницька	6	6	101,8	3	5478,0	11	83,4	4	23,3	24	66,9	4	30,3	4
Черкаська	16	14	83,7	12	5873,1	9	76,5	12	39,7	17	42,5	22	29,4	5
Чернівецька	9	5	104,8	2	924,1	24	80,0	6	60,9	2	50,3	16	25,6	14-15
Чернігівська	20	16	92,5	5	4096,6	16	71,3	18-19	31,0	19	52,7	13	31,2	3
м. Київ	1	25	-	-	2553,7	19	83,7	3	-	-	25,6	25	20,2	23

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Відновлювана енергетика та енергоефективність														
		Місце регіону за напрямком	37. Обсяги паливно-енергетичних ресурсів, спожитих у регіоні за звітний період на душу населення регіону		38. Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії за звітний період, відсотків до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні за звітний період		39. Рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, відсотків до загальної кількості світлоточок		40. Частка оснащення багатоквартирних житлових будинків побудинковими приладами обліку теплової енергії, відсотків до загальної кількості багатоквартирних будинків, які підлягають оснащенню		41. Частка сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні, відсотків до загальної потужності котелень регіону		42. Частка домогосподарств, які уклали кредитні договори в рамках механізмів підтримки заходів з енергоефективності в житловому секторі за рахунок коштів державного бюджету (у тому числі зі співфінансуванням з місцевих бюджетів), відсотків до загальної кількості домогосподарств регіону		43. Частка бюджетних установ регіону, щодо яких у звітному періоді було укладено енергосервісні договори, до загальної кількості бюджетних установ регіону*	
			тонн нафтового еквіваленту	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	3	13	0,50	10	17,3	9	64,3	13	94,5	4	11,1	17	0,40	19-20	0,00	12-25
Волинська	12	7	0,73	17-18	34,6	3	56,9	17	73,8	20	22,8	6	0,69	11	0,27	8
Дніпропетровська	14	6	6,48	25	32,7	4	78,2	3	90,6	7	18,0	10	1,64	2	0,28	7
Донецька	25	25	5,07	24	0,2	24	46,4	22	54,9	22	0,7	24	1,54	3	0,02	11
Житомирська	11	2	0,65	16	24,2	6	73,6	8	87,3	9	23,3	5	1,34	4	0,00	12-25
Закарпатська	19	15	0,26	2	13,5	12	45,9	23	-	-	21,7	7	0,77	9	0,00	12-25
Запорізька	23	18	2,54	23	4,7	21	69,7	11	86,9	11	2,8	21	1,18	5	0,90	1
Івано-Франківська	17	12	0,55	12-13	15,7	10	74,6	5	76,6	18	15,0	14	0,32	21	0,00	12-25
Київська	8	14	0,74	19	18,6	8	55,6	18	79,0	15	16,9	11-12	0,56	13	0,26	9
Кіровоградська	10	3	0,53	11	40,4	2	74,4	6	48,0	23	27,4	2	0,99	6-7	0,00	12-25
Луганська	24	19	0,21	1	2,4	23	84,3	1	74,5	19	0,9	23	0,42	18	0,00	12-25
Львівська	5	9	0,45	7	6,4	20	54,7	19	91,6	6	23,5	4	0,76	10	0,00	12-25
Миколаївська	22	5	0,87	20	23,8	7	68,4	12	98,7	1	18,6	9	0,80	8	0,63	3
Одеська	13	20	0,60	14-15	7,8	17	41,1	24	87,0	10	8,6	18	0,50	14-15	0,18	10
Полтавська	18	21	1,02	21	9,4	13	29,5	25	82,8	13	16,1	13	0,46	17	0,00	12-25
Рівненська	2	1	0,47	9	41,8	1	75,6	4	97,2	2	25,1	3	1,89	1	0,00	12-25
Сумська	15	17	0,60	14-15	8,0	16	58,1	15	78,2	17	13,8	16	0,62	12	0,00	12-25
Тернопільська	7	23	0,35	6	3,9	22	58,4	14	19,6	24	29,1	1	0,16	25	0,00	12-25
Харківська	4	16	0,73	17-18	8,2	14	79,9	2	95,3	3	2,1	22	0,40	19-20	0,38	5
Херсонська	21	4	0,31	4-5	26,5	5	70,4	10	87,8	8	19,8	8	0,99	6-7	0,35	6
Хмельницька	6	10	0,46	8	13,7	11	72,0	9	94,1	5	14,5	15	0,24	22-23	0,39	4
Черкаська	16	22	1,25	22	7,6	18	57,5	16	71,9	21	7,3	19	0,48	16	0,00	12-25
Чернівецька	9	24	0,27	3	6,6	19	54,2	20	82,2	14	4,8	20	0,19	24	0,00	12-25
Чернігівська	20	11	0,55	12-13	8,1	15	74,2	7	78,7	16	16,9	11-12	0,50	14-15	0,00	12-25
м. Київ	1	8	0,31	4-5	-	-	46,7	21	84,7	12	-	-	0,24	22-23	0,71	2

РЕЗУЛЬТАТИ МОНІТОРИНГУ

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Доступність та якість послуг у сфері освіти															
	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Місце регіону за напрямком	44. Частка загальноосвітніх навчальних закладів денної форми навчання сільської місцевості, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету, відсотків до загальної кількості таких закладів*		45. Частка випускників шкіл звітного року з атестатом про повну загальну середню освіту, відсотків до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації		46. Чисельність дітей у дошкільних навчальних закладах у розрахунку на 100 місць		47. Частка дітей сільської місцевості, для яких організовано підвезення до місця навчання і додому, відсотків до загальної кількості учнів, які того потребують		48. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з української мови та літератури		49. Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування з іноземної мови		50. Питома вага дітей, охоплених позашкільною освітою, відсотків до загальної кількості дітей шкільного віку	
			відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	3	8	-	-	60,1	7	104,0	8-9	98,6	16	24,6	14	28,6	14	55,7	18
Волинська	12	15	-	-	60,0	8	128,0	25	95,8	21	26,8	6	32,6	5-6	60,3	11
Дніпропетровська	14	21	-	-	48,0	15	107,0	11	99,5	13	22,8	19	27,8	17	43,4	24
Донецька	25	14	-	-	-	-	95,0	3	100,0	1-11	23,0	18	23,8	24	51,7	20
Житомирська	11	10	-	-	61,2	6	112,0	16	100,0	1-11	25,3	11	26,8	19	59,0	14
Закарпатська	19	25	-	-	66,0	3-4	108,0	12-13	90,1	24	18,1	25	27,6	18	51,9	19
Запорізька	23	24	-	-	42,8	18	113,0	17-18	100,0	1-11	19,0	24	26,2	20-21	56,8	16
Івано-Франківська	17	22	-	-	52,0	13	124,0	23	94,1	22	26,4	8	33,7	3	56,6	17
Київська	8	3	-	-	66,0	3-4	103,0	6-7	100,0	1-11	26,7	7	28,5	15	61,8	8
Кіровоградська	10	5	-	-	52,9	12	103,0	6-7	100,0	1-11	23,4	16	29,9	11	71,3	4
Луганська	24	11	-	-	-	-	92,0	1	99,1	15	23,2	17	22,4	25	60,2	12
Львівська	5	7	-	-	74,2	1	127,0	24	93,0	23	35,9	1	36,7	2	47,9	22
Миколаївська	22	23	-	-	47,0	16	110,0	14	98,4	17	20,1	22	23,9	23	61,5	9
Одеська	13	9	-	-	66,3	2	111,0	15	100,0	1-11	21,2	20	26,2	20-21	65,0	6
Полтавська	18	17	-	-	35,4	23	118,0	21	99,4	14	24,5	15	29,4	12	68,2	5
Рівненська	2	16	-	-	41,6	19	104,0	8-9	97,8	19	27,9	4	32,3	7	41,3	25
Сумська	15	6	-	-	36,4	21	105,0	10	99,9	12	27,5	5	29,1	13	83,9	1
Тернопільська	7	18	-	-	40,1	20	108,0	12-13	97,2	20	25,2	12-13	33,2	4	48,7	21
Харківська	4	1	-	-	62,2	5	100,0	5	100,0	1-11	28,0	3	31,2	8	82,5	2
Херсонська	21	20	-	-	35,5	22	96,0	4	100,0	1-11	20,0	23	24,7	22	59,1	13
Хмельницька	6	13	-	-	55,6	10	114,0	19-20	100,0	1-11	26,1	9	28,1	16	57,4	15
Черкаська	16	4	-	-	45,3	17	94,0	2	98,2	18	25,2	12-13	30,6	10	72,3	3
Чернівецька	9	19	-	-	54,6	11	120,0	22	100,0	1-11	20,6	21	32,6	5-6	46,7	23
Чернігівська	20	12	-	-	48,2	14	114,0	19-20	100,0	1-11	25,9	10	31,0	9	60,5	10
м. Київ	1	2	-	-	56,4	9	113,0	17-18	-	-	33,0	2	39,5	1	62,5	7

* - відповідно до наказу МОН від 27.08.2019 № 936 обрахунок показника припинено.

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я										
		Місце регіону за напрямком	51. Загальний коефіцієнт смертності на 1 тис. осіб наявного населення		52. Середня очікувана тривалість життя при народженні		53. Кількість живонароджених на 1 тис. осіб наявного населення		54. Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів на 10 тис. осіб населення		55. Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу на 100 тис. осіб населення	
			проміле	місце за результатами оцінки	років	місце за результатами оцінки	проміле	місце за результатами оцінки	відвідувань за зміну	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки
Вінницька	3	10	16,5	11	72,69	6	7,5	13-14	216,4	16	44,8	8
Волинська	12	8	13,9	4	71,94	11	10,1	4	186,5	23	50,4	13
Дніпропетровська	14	18	17,5	15-17	71,07	18	6,7	16	267,9	6	64,2	21
Донецька	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Житомирська	11	17	17,6	18-19	70,28	23	7,6	11-12	269,8	5	58,2	17
Закарпатська	19	5	13,4	2	71,04	19	10,8	1	248,3	10	60,7	18
Запорізька	23	20	17,5	15-17	71,39	14	6,3	18-20	225,8	13	54,8	15
Івано-Франківська	17	4	14,1	5-6	73,59	4	8,6	7	209,8	19	42,5	7
Київська	8	22	17,6	18-19	70,46	22	8,0	9	225,1	14	61,2	19-20
Кіровоградська	10	15	17,9	21-22	71,22	17	6,5	17	308,5	1	68,5	22
Луганська	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Львівська	5	7	14,5	7	73,45	5	8,4	8	204,0	21	50,5	14
Миколаївська	22	16	15,9	10	71,32	16	6,9	15	222,3	15	55,0	16
Одеська	13	21	14,7	8	71,35	15	8,7	6	214,3	17	113,2	23
Полтавська	18	11	17,8	20	71,92	12	6,3	18-20	282,3	4	41,6	5-6
Рівненська	2	2	13,5	3	71,99	10	10,6	2	230,6	12	41,6	5-6
Сумська	15	14	17,9	21-22	72,43	8	5,7	23	266,4	7	50,2	12
Тернопільська	7	6	15,3	9	73,69	3	7,6	11-12	211,0	18	34,7	1
Харківська	4	9	16,7	12-14	71,84	13	6,3	18-20	289,7	2	40,3	4
Херсонська	21	19	16,7	12-14	70,77	20	7,5	13-14	240,1	11	61,2	19-20
Хмельницька	6	12	16,7	12-14	72,64	7	7,8	10	209,6	20	46,1	10
Черкаська	16	13	17,5	15-17	72,16	9	6,1	21	262,4	8	45,3	9
Чернівецька	9	3	14,1	5-6	74,08	1	9,0	5	200,2	22	34,8	2
Чернігівська	20	23	19,8	23	70,68	21	6,0	22	255,9	9	47,3	11
м. Київ	1	1	12,2	1	73,96	2	10,3	3	287,4	3	39,4	3

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Соціальний захист та безпека								
		Місце регіону за напрямком	56. Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, територіальними центрами соціального обслуговування, відсотків до загальної кількості таких осіб		57. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до первинного обліку на 10 тис. дитячого населення*		58. Питома вага дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у сімейних формах виховання, у загальній кількості дітей даної категорії		59. Кількість кримінальних правопорушень вчинених проти життя та здоров'я особи на 10 тис. осіб населення	
			відсотків	місце за результатами оцінки	осіб	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки
Вінницька	3	2	96,95	17	-	-	98,7	2	8	5-6
Волинська	12	3	99,30	8	-	-	94,9	8	9	7-12
Дніпропетровська	14	5	99,26	9	-	-	90,4	18	7	1-4
Донецька	25	22	100,00	1-4	-	-	84,9	25	-	-
Житомирська	11	9	98,14	14	-	-	96,6	5	12	17-19
Закарпатська	19	25	87,47	25	-	-	87,0	23	9	7-12
Запорізька	23	7	99,36	7	-	-	89,9	20	8	5-6
Івано-Франківська	17	20	87,61	24	-	-	93,3	14	7	1-4
Київська	8	17	91,72	21	-	-	91,9	17	7	1-4
Кіровоградська	10	15	98,90	12	-	-	94,6	10-11	13	20
Луганська	24	19	98,09	15	-	-	88,8	21	-	-
Львівська	5	6	99,99	5	-	-	93,5	13	10	13-14
Миколаївська	22	23	100,00	1-4	-	-	86,9	24	16	22
Одеська	13	11	99,16	10	-	-	87,2	22	7	1-4
Полтавська	18	8	100,00	1-4	-	-	94,7	9	12	17-19
Рівненська	2	4	97,10	16	-	-	97,5	3	9	7-12
Сумська	15	14	99,96	6	-	-	92,5	16	12	17-19
Тернопільська	7	10	98,31	13	-	-	94,6	10-11	11	15-16
Харківська	4	1	100,00	1-4	-	-	99,8	1	9	7-12
Херсонська	21	21	96,66	18	-	-	96,8	4	17	23
Хмельницька	6	12	99,13	11	-	-	90,1	19	9	7-12
Черкаська	16	16	94,79	20	-	-	95,0	7	11	15-16
Чернівецька	9	18	91,67	22	-	-	95,1	6	10	13-14
Чернігівська	20	24	90,08	23	-	-	93,1	15	15	21
м. Київ	1	13	95,41	19	-	-	94,4	12	9	7-12

* - починаючи з 2017 року Мінсоцполітики припинило надавати дані за цим показником.

соціально-економічного розвитку регіонів за 2020 рік

Найменування регіону	Загальне місце регіону за всіма напрямками оцінки	Рациональне природокористування та якість довкілля										
		Місце регіону за напрямом	60. Обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел на 1 млрд. гривень валового регіонального продукту		61. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		62. Темп зростання (зменшення) викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення у розрахунку на одиницю населення, відсотків до попереднього року		63. Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти побутових відходів, у загальному обсязі утворених відходів, відсотків		64. Частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів регіону, відсотків	
			тис. тонн	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки	одиниць	місце за результатами оцінки	відсотків	місце за результатами оцінки
Вінницька	3	6	0,77	20	79,2	5	111,4	21	18,4	3	9,8	5
Волинська	12	14	0,07	4	96,1	17	112,5	22	45,1	10	9,6	6
Дніпропетровська	14	23	1,48	23	93,6	13	118,6	24	42,5	8	3,3	13
Донецька	25	25	3,77	25	97,9	19	109,5	17-18	71,5	19	2,7	15-16
Житомирська	11	12	0,15	6-7	93,8	14-15	105,2	9	46,8	11	1,4	22
Закарпатська	19	2	0,06	2-3	89,5	9	96,9	1	113,0	25	30,4	1
Запорізька	23	16	1,12	22	90,7	11	109,5	17-18	24,1	5	1,9	21
Івано-Франківська	17	8	2,36	24	68,8	1	102,3	8	58,8	14	10,2	4
Київська	8	24	0,38	16	78,4	4	118,7	25	109,8	24	3,5	11
Кіровоградська	10	19	0,17	9-10	84,8	6	108,2	12	94,4	23	2,0	19-20
Луганська	24	22	0,93	21	95,8	16	110,2	20	88,0	22	1,1	24
Львівська	5	4	0,41	17	86,0	7	101,1	6	58,6	13	8,8	7
Миколаївська	22	20	0,13	5	93,8	14-15	109,1	15	83,1	20	2,3	18
Одеська	13	21	0,17	9-10	129,3	25	99,2	4-5	84,7	21	2,6	17
Полтавська	18	17	0,27	12	90,8	12	107,0	10	66,0	17	2,0	19-20
Рівненська	2	7	0,15	6-7	102,8	23	98,6	2	43,2	9	5,4	9
Сумська	15	18	0,29	13-14	97,8	18	108,9	14	60,6	15-16	3,4	12
Тернопільська	7	1	0,16	8	101,5	22	99,2	4-5	2,8	1	18,7	2
Харківська	4	11	0,43	18	89,1	8	114,3	23	54,8	12	16,0	3
Херсонська	21	9	0,29	13-14	100,6	21	107,4	11	16,9	2	4,0	10
Хмельницька	6	5	0,24	11	90,2	10	102,1	7	26,7	6	1,2	23
Черкаська	16	15	0,50	19	100,4	20	109,3	16	19,1	4	3,2	14
Чернівецька	9	3	0,06	2-3	74,7	2	98,8	3	68,8	18	8,6	8
Чернігівська	20	10	0,35	15	77,3	3	109,9	19	41,7	7	2,7	15-16
м. Київ	1	13	0,02	1	114,2	24	108,4	13	60,6	15-16	-	-

Аналіз та оцінка інноваційного підприємництва регіонів держави

Регіони	Кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю			Кількість впроваджених нових технологічних процесів			Обсяг реалізованої інноваційної продукції		Кількість впроваджених інноваційних видів продукції			Патенти на винаходи		
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Вінницька	22	23	24	26	22	15	192387,0	454738,6	69	63	52	25	34	30
Волинська	11	14	17	13	12	8	383598,6	66820,5	8	8	7	4	9	8
Дніпропетровська	43	47	51	77	89	107	1145528,3	297806,2	150	110	84	161	135	132
Донецька	17	19	22	20	45	69	4591841,2	3301952,6	153	134	101	72	30	40
Житомирська	27	25	23	20	17	13	372263,7	155944,9	13	16	20	13	14	8
Закарпатська	11	12	12	7	7	7	583169,7	358075,8	9	9	8	33	25	14
Запорізька	45	44	42	124	134	142	3162297,1	4041214,5	397	365	319	42	38	45
Івано-Франківська	23	25	28	50	45	23	241973,4	105412,0	117	115	109	24	19	30
Київська	43	41	37	39	39	38	618814,9	770553,1	97	110	116	38	42	42
Кіровоградська	22	23	24	19	17	16	354667,9	405582,7	51	44	36	9	5	5
Луганська	7	7	7	21	18	4	373174,1	13130,9	14	13	11	24	9	7
Львівська	61	55	48	49	45	41	1193855,9	763079,4	251	225	247	71	68	53
Миколаївська	22	24	25	13	18	29	71192,7	417342,6	28	22	19	31	28	18
Одеська	32	34	36	26	35	50	544420,2	157570,2	58	55	53	98	88	88
Полтавська	27	27	27	34	33	31	1938551,4	243180,2	96	91	86	13	12	14
Рівненська	12	10	8	9	9	8	67324,7	9266,5	7	7	6	4	5	5
Сумська	22	23	24	185	221	225	1751880,2	601874,6	177	201	217	13	10	9
Тернопільська	16	19	25	32	56	78	249303,3	126930,5	580	135	39	6	11	9
Харківська	97	105	111	212	220	230	2742424,4	2515861,7	208	279	396	211	222	203
Херсонська	19	17	15	25	25	24	175410,2	287619,7	41	56	80	12	12	10
Хмельницька	18	15	8	9	8	7	127076,3	27769,1	24	18	7	4	2	1
Черкаська	25	29	32	15	25	30	289705,7	583087,7	50	52	53	9	5	8
Чернівецька	9	9	8	15	14	12	99981,9	46313,1	31	28	25	8	2	6
Чернігівська	14	14	10	35	55	75	95927,5	345378,5	56	65	97	4	4	5
м.Київ	78	80	95	152	550	549	1683322,6	1617739,3	451	350	199	569	437	425

Інтегральна оцінка інноваційної проблемності регіонів України

Регіони	Нормований показник кількості підприємств, що займаються інноваційною діяльністю			Нормований показник кількості впроваджених нових технологічних процесів			Нормований показник обсягу реалізованої інноваційної продукції		Нормований показник кількості впроваджених інноваційних видів продукції			Інтегральна оцінка інноваційного потенціалу регіонів України			Інтегральний показник оцінки інноваційного потенціалу регіонів України
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020	
Вінницька	0,23	0,22	0,22	0,12	0,04	0,03	0,04	0,11	0,12	0,17	0,13	0,16	0,12	0,12	0,13
Волинська	0,11	0,13	0,15	0,06	0,02	0,01	0,08	0,02	0,01	0,02	0,02	0,06	0,07	0,05	0,06
Дніпропетровська	0,44	0,45	0,46	0,36	0,16	0,19	0,25	0,07	0,26	0,30	0,21	0,36	0,29	0,24	0,29
Донецька	0,18	0,18	0,20	0,09	0,08	0,13	1,00	0,82	0,26	0,37	0,26	0,18	0,41	0,35	0,31
Житомирська	0,28	0,24	0,21	0,09	0,03	0,02	0,08	0,04	0,02	0,04	0,05	0,13	0,10	0,08	0,10
Закарпатська	0,11	0,11	0,11	0,03	0,01	0,01	0,13	0,09	0,02	0,02	0,02	0,05	0,07	0,06	0,06
Запорізька	0,46	0,42	0,38	0,58	0,24	0,26	0,69	1,00	0,68	1,00	0,81	0,58	0,59	0,61	0,59
Івано-Франківська	0,24	0,24	0,25	0,24	0,08	0,04	0,05	0,03	0,20	0,32	0,28	0,22	0,17	0,15	0,18
Київська	0,44	0,39	0,33	0,18	0,07	0,07	0,13	0,19	0,17	0,30	0,29	0,26	0,22	0,22	0,24
Кіровоградська	0,23	0,22	0,22	0,09	0,03	0,03	0,08	0,10	0,09	0,12	0,09	0,13	0,11	0,11	0,12
Луганська	0,07	0,07	0,06	0,10	0,03	0,01	0,08	0,00	0,02	0,04	0,03	0,07	0,05	0,03	0,05
Львівська	0,63	0,52	0,43	0,23	0,08	0,07	0,26	0,19	0,43	0,62	0,62	0,43	0,37	0,33	0,38
Миколаївська	0,23	0,23	0,23	0,06	0,03	0,05	0,02	0,10	0,05	0,06	0,05	0,11	0,08	0,11	0,10
Одеська	0,33	0,32	0,32	0,12	0,06	0,09	0,12	0,04	0,10	0,15	0,13	0,18	0,16	0,15	0,17
Полтавська	0,28	0,26	0,24	0,16	0,06	0,06	0,42	0,06	0,17	0,25	0,22	0,20	0,25	0,14	0,20
Рівненська	0,12	0,10	0,07	0,04	0,02	0,01	0,01	0,00	0,01	0,02	0,02	0,06	0,04	0,03	0,04
Сумська	0,23	0,22	0,22	0,87	0,40	0,41	0,38	0,15	0,31	0,55	0,55	0,47	0,39	0,33	0,40
Тернопільська	0,16	0,18	0,23	0,15	0,10	0,14	0,05	0,03	1,00	0,37	0,10	0,44	0,18	0,12	0,25
Харківська	1,00	1,00	1,00	1,00	0,40	0,42	0,60	0,62	0,36	0,76	1,00	0,79	0,69	0,76	0,75
Херсонська	0,20	0,16	0,14	0,12	0,05	0,04	0,04	0,07	0,07	0,15	0,20	0,13	0,10	0,11	0,11
Хмельницька	0,19	0,14	0,07	0,04	0,01	0,01	0,03	0,01	0,04	0,05	0,02	0,09	0,06	0,03	0,06
Черкаська	0,26	0,28	0,29	0,07	0,05	0,05	0,06	0,14	0,09	0,14	0,13	0,14	0,13	0,16	0,14
Чернівецька	0,09	0,09	0,07	0,07	0,03	0,02	0,02	0,01	0,05	0,08	0,06	0,07	0,05	0,04	0,06
Чернігівська	0,14	0,13	0,09	0,17	0,10	0,14	0,02	0,09	0,10	0,18	0,24	0,14	0,11	0,14	0,13
м.Київ	0,80	0,76	0,86	0,72	1,00	1,00	0,37	0,40	0,78	0,96	0,50	0,77	0,77	0,69	0,74

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ/
Odessa National Maritime University
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МОРСЬКОГО
БІЗНЕСУ
Educational & Scientific Institute of Marine Business
34, Mechnikov str., Odessa, Ukraine, 65029, tel: +38048-728-31-24
imb.head@onmu.odessa.ua

Вих. № 1020 від 01.11.2021 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора економічних наук

Гарькавої Вікторії Федорівни

на тему «СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ»

в Одеському національному морському університеті

Цією довідкою посвідчуємо про те, що результати дисертаційного дослідження на тему: «СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ» Гарькави Вікторії Федорівни впроваджено в навчальний процес Навчально-наукового інституту морського бізнесу при викладанні освітніх компонентів «Економіка підприємства», «Державне регулювання економіки». А саме: система показників оцінювання економічної безпеки регіонів на основі побудови моделі динамічного рейтингу, модель розрахунку інтегрального показника, що дозволяє вирішити проблему об'єктивної оцінки економічної безпеки регіонів в якості комплексу моделей і методів тощо.

Директор,
д.е.н., професор

Світлана ОНИЩЕНКО

УКРАЇНА

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Львівська, 75, м. Луцьк, 43018, тел.: +38(0332)74-61-03

e-mail: rector@lntu.edu.ua, web: www.lutsk-ntu.com.ua

код ЄДРПОУ 05477296

10 червня 2022 р. № 178/ОФ-14

на № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дослідження
«Стратегія забезпечення економічної безпеки України»
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 051 Економіка
Гарькавої Вікторії Федорівни**

Результати дисертаційного дослідження Гарькавої В. Ф. «Стратегія забезпечення економічної безпеки України» впроваджувалися в освітній процес Луцького національного технічного університету впродовж 2020-2021 рр.

Наукові напрацювання дисертаційного дослідження використовувалися науково-педагогічними працівниками у процесі здійснення освітньої діяльності, впроваджувалися елементи методичних розробок до вивчення дисциплін «Математичне моделювання», «Регіональна економіка», «Інформаційні системи та технології». Окремі положення впроваджено до навчальної програми дисципліни вибіркової компоненти «Оптимізаційні методи і моделі» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Практичне значення дослідження спрямоване на удосконалення професійних компетентностей на основі впровадження і використання проєктних та сучасних цифрових технологій; наповнення змісту професійно-орієнтованих дисциплін матеріалом, що носить перспективний та інноваційний характер відповідно до вимог освітнього процесу.

Загалом наукова робота Гарькавої В. Ф. отримала позитивну оцінку здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників та є значним внеском у розвиток вітчизняної економічної науки.

Зважаючи на актуальність і наукову значущість окресленої проблематики, зроблені висновки про доцільність подальшого впровадження результатів дослідження в освітній процес закладів вищої освіти.

Ректор Луцького національного
технічного університету,
доктор економічних наук, професор

І.М. Вахович

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора економічних наук
Гарькавої Вікторії Федорівни
на тему «СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ»
в Міжнародному гуманітарному університеті

Гарькавою Вікторією Федорівною впроваджено в навчальний процес результати дисертаційного дослідження на тему: «СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ», а саме система показників оцінювання економічної безпеки регіонів на основі побудови моделі динамічного рейтингу, модель розрахунку інтегрального показника, що дозволяє вирішити проблему об'єктивної оцінки економічної безпеки регіонів в якості комплексу моделей і методів при викладанні дисциплін здобувачам вищої освіти, а саме: «Економіка підприємства», «Державне регулювання економіки».

Декан факультету
права та економіки
Міжнародного гуманітарного університету,
к.ю.н., доцент

Тицька Я.О.

доцент кафедри Економіки та
міжнародних економічних відносин,
к.е.н., доцент

Зеркіна О.О.

**МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ**

вул. Адміральська, 22, м. Миколаїв, 54001, тел./факс: (0512) 37-09-32, тел. (0512) 37-09-32
E-mail: econom@mk.gov.ua, сайт: economy-mk.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 38694316

від 18.02. 2022 р. № 115-02/2022 На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дослідження
«Стратегія забезпечення економічної безпеки України»
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 051 Економіка
Гарькавої Вікторії Федорівни**

Результати дисертаційної роботи «Стратегія забезпечення економічної безпеки України» Гарькавої Вікторії Федорівни є актуальними в умовах регіональної політики та реалізації єдиної державної зовнішньоекономічної політики. Тому упродовж 2020-2021 років на базі департаменту економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської облдержадміністрації здійснювалося впровадження результатів дисертаційного дослідження.

Зокрема, наукові напрацювання докторантки використовувалися у процесі розробки проєкту регіональної Стратегії розвитку Миколаївської області на 2021-2027 роки та плану заходів на 2021-2023 роки, розробки проєктів державних цільових програм, а також аналітичних матеріалів динамічного рейтингу забезпечення економічної безпеки регіонів України.

Докторантка брала участь у розробці основних показників економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2022 рік та прогноз на 2023-2024 роки, які включені до Програми економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2022 рік.

Відповідно до завдання Державної стратегії регіонального розвитку використання теоретичних та практичних результатів дослідження показали позитивну динаміку реалізації формування згуртованої держави економічного просторового виміру у I півріччі 2021 року.

Директор департаменту

Олександр КОРОЛЬОВ

**Міжнародний
класичний університет
імені Пилипа Орлика**

**Pylyp Orlyk
International
Classical University**

54003 м. Миколаїв, вул. Карла Лібкнехта, 12. Код 37992250. Тел., факс (0512) 55-07-36; тел. (0512) 59-30-01

Внр. № 6 від 12.01.2022

ДОВІДКА
про впровадження результатів дослідження
«Стратегія забезпечення економічної безпеки України»
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 051 Економіка
Гарькавої Вікторії Федорівни

Результати дисертаційного дослідження Гарькавої В. Ф. «Стратегія забезпечення економічної безпеки України» впроваджувалися в освітній процес ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика» упродовж 2020-2021 рр.

Наукові напрацювання дисертаційного дослідження використовувалися викладачами кафедри комп'ютерної інженерії та кафедри менеджменту та фінансів у процесі здійснення освітньої діяльності, впроваджувалися елементи методичних розробок до вивчення дисциплін «Математичне моделювання», «Регіональна економіка», «Інформаційні системи та технології». Окремі положення впроваджено до навчальної програми дисципліни вибіркової компоненти «Оптимізаційні методи і моделі» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Комп'ютерна інженерія».

Практичне значення дослідження спрямоване на удосконалення професійних компетентностей на основі впровадження і використання проектних та сучасних цифрових технологій; наповнення змісту професійно-орієнтованих дисциплін матеріалом, що носить перспективний та інноваційний характер відповідно до вимог освітнього процесу.

Загалом наукова робота Гарькавої В. Ф. отримала позитивну оцінку здобувачів та викладачів факультету економіки та права та є значним внеском у розвиток вітчизняної економічної науки.

Зважаючи на актуальність і наукову значущість окресленої проблематики, колективом кафедри комп'ютерної інженерії та кафедри менеджменту та фінансів ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика» зроблені висновки про доцільність подальшого впровадження результатів дослідження у освітній процес закладів вищої освіти.

Перший проректор,
кандидат філологічних наук

Олександр Грищенко

**МІНІСТЕРСТВО
РОЗВИТКУ ГРОМАД ТА ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

Директорат регіональної політики

вул. Велика Житомирська, 9, м. Київ, 01601, тел./факс: (044) 278-83-90, тел. (044) 284-05-54,
278-82-90; e-mail: minregion@minregion.gov.ua, сайт: www.minregion.gov.ua; код
згідно з ЄДРПОУ 37471928

№ _____ на № _____ від _____

**Міжнародний класичний
університет ім. Пилипа Орлика
Довідка**

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Основні положення та результати дисертаційної роботи Гарькавої Вікторії Федорівни на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: «Стратегія забезпечення економічної безпеки України» в частині наукового та практичного вирішення проблеми економічної безпеки на основі науково обґрунтованих методологічних засад та комплексного підходу до вдосконалення процесу соціально-економічного розвитку регіонів, а також практичних рекомендацій щодо формування організаційно-економічного механізму регіонів, суть якого полягає у розробці комплексу науковометодичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу забезпечення економічної безпеки регіонів, мають практичну цінність та можуть бути використані в процесі розробки та впровадження геоінформаційної системи для здійснення моніторингу та оцінювання розвитку регіонів та територіальних громад, яка сприятиме прийняттю ефективних управлінських рішень як на державному так і на регіональному та місцевому рівнях.

Генеральний директор

Віктор ПОДОРОЖНИЙ

СЕД Мінрегіон
IT-Enterprise-1-859
Кіницька А.В., 207 Голвазіна
О.В.,
207 вн. №1958611 -1-881

Підписувач Подорожний Віктор Аксентійович
Сертифікат 58E2D9E7F900307B040000003E54310004DF9000
Дійсний з 19.02.2021 00:00:00 по 19.02.2023 00:00:00

№7/36.5/19815-21 від 22.12.2021

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
(Мінекономіки)

вул. М. Грушевського 12/2, м. Київ, 01008, тел. (044)200-47-53, факс (044)253-63-71 E-mail: meconomy@me.gov.ua, http://www.me.gov.ua, код ЄДРПОУ 37508596

На № _____ від _____

Спеціалізована Вчена рада за спеціальністю 051 - економіка
Державного торговельно-економічного університету

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора економічних наук
Гарькової Вікторії Федорівни
на тему "Стратегія забезпечення економічної безпеки України"

У дисертаційній роботі Гарькової В. Ф. досліджено та узагальнено умови забезпечення економічної безпеки: проаналізовано та систематизовано основні методологічні підходи щодо забезпечення економічної безпеки регіону; розроблено економіко-математичний інструментарій оцінки рівня економічної безпеки регіонів.

Особливу практичну значущість мають такі напрацювання: пропозиції автора до економічної політики безпечного розвитку регіонів та вдосконалення організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки, основними елементами якого є інформаційний, інноваційний та інвестиційний блоки; розроблення системи показників економічної безпеки регіонів та визначення цілей розвитку регіонів (з урахуванням коефіцієнтів відносної важливості цих цілей).

Практична цінність роботи полягає також у запропонованих автором методичних підходах до визначення системи порогових значень індикаторів економічної безпеки регіону, згрупованих за напрямками – макроекономічний стан, стан економіки регіону, економічна активність регіону, рівень і якість життя населення. Використані автором методи економіко-математичного аналізу та моделювання процесу управління економічною безпекою регіону дозволяють виявити вплив обраних автором індикаторів на стан економічної безпеки регіону та врахувати отримані результати оцінки при виробленні управлінських рішень з нейтралізації негативного впливу цих індикаторів.

**Директор департаменту
стратегічного планування
та макроекономічного прогнозування**

Наталя ГОРШКОВА

ДОКУМЕНТ СЕД Мінекономіки АСКОД

Підписувач Горшкова Наталя Іванівна

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000A52220006B908900

Дійсний з 12.10.2020 0:00:00 по 12.10.2022 0:00:00

Мінекономіки

3032-05/56276-07 від 29.11.2021 16:46

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора економічних наук

Гарькової Вікторії Федорівни

на тему «СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ»

спеціальність 051 - економіка

Гарьковою Вікторією Федорівною впроваджена система показників оцінювання економічної безпеки на основі побудови моделі динамічного рейтингу, модель розрахунку інтегрального показника, що дозволяє вирішити проблему об'єктивної оцінки економічної безпеки в якості комплексу моделей і методів.

Впровадження результатів дослідження полягає у розробці комплексу науково-методичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу забезпечення економічної безпеки:

– модель динамічного рейтингу економічної безпеки, яка базується на підсистемах рефлексивного оцінювання; реалізація моделі забезпечує підвищення якості управління;

– модель поведінки регіонів в умовах рейтингового оцінювання, яка враховує активність економічних агентів, базується на формалізації функції корисності регіонів та їх здатності до рефлексії, дає можливість передбачати реакцію агентів та обирати управлінські рішення щодо формування умов рейтингового оцінювання;

- організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки, основними елементами якого є інформаційний, інноваційний та інвестиційний блоки, метою впровадження якого є досягнення соціально-економічної рівноваги;

- методологічні положення щодо формування регіональної соціально-економічної політики, які обумовлюються більш чітким уявленням про умови та предмет регулювання, а саме – економічну безпеку регіону;

- методичні підходи до визначення загроз економічній безпеці регіону та виділені такі складові, як зовнішні та внутрішні загрози, які дають змогу більш чітко визначити напрям управлінських дій із забезпечення економічної безпеки;

- систему показників економічної безпеки регіону із визначенням груп показників чутливості і стійкості до змін умов рейтингового оцінювання як основних результуючих та обґрунтовано доцільних для офіційного визначення та використання в якості інструменту регіональної політики;

- методичні підходи до визначення системи порогових значень показників економічної безпеки регіону, які дозволяють визначити критичний рівень економічної безпеки за відповідними групами показників - макроекономічний стан, стан економіки регіону, економічна активність регіону, рівень і якість життя населення;

- методи дослідження регіональних організаційно-економічних відносин із забезпечення економічної безпеки, направлені на визначення закономірностей, особливостей, категорій і тенденцій розвитку, що дозволяє зробити наукові висновки щодо рівня економічної безпеки.

Директор

ТОВ «Інститут регіональної інформації»

Пономарьов В.Т.

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ/
Odessa National Maritime University
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ МОРСЬКОГО
БІЗНЕСУ
Educational & Scientific Institute of Marine Business
34, Mechnikov str., Odessa, Ukraine, 65029, tel: +38048-728-31-24
imb.head@onmu.odessa.ua

Вих. № 1020 від 01.11.2021 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора економічних наук

Гарькавої Вікторії Федорівни

на тему «СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ»

в Одеському національному морському університеті

Цією довідкою посвідчуємо про те, що результати дисертаційного дослідження на тему: «СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ» Гарькави Вікторії Федорівни впроваджено в навчальний процес Навчально-наукового інституту морського бізнесу при викладанні освітніх компонентів «Економіка підприємства», «Державне регулювання економіки». А саме: система показників оцінювання економічної безпеки регіонів на основі побудови моделі динамічного рейтингу, модель розрахунку інтегрального показника, що дозволяє вирішити проблему об'єктивної оцінки економічної безпеки регіонів в якості комплексу моделей і методів тощо.

Директор,
д.е.н., професор

Світлана ОНИЩЕНКО

УКРАЇНА

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

 вул. Львівська, 75, м. Луцьк, 43018, тел.: +38(0332)74-61-03
 e-mail: rector@lntu.edu.ua, web: www.lutsk-ntu.com.ua
 код ЄДРПОУ 05477296

10 червня 2022 р. № 178/СФ-14

на № _____ від _____

ДОВІДКА
**про впровадження результатів дослідження
«Стратегія забезпечення економічної безпеки України»
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 051 Економіка
Гарькової Вікторії Федорівни**

Результати дисертаційного дослідження Гарькової В. Ф. «Стратегія забезпечення економічної безпеки України» впроваджувалися в освітній процес Луцького національного технічного університету впродовж 2020-2021 рр.

Наукові напрацювання дисертаційного дослідження використовувалися науково-педагогічними працівниками у процесі здійснення освітньої діяльності, впроваджувалися елементи методичних розробок до вивчення дисциплін «Математичне моделювання», «Регіональна економіка», «Інформаційні системи та технології». Окремі положення впроваджено до навчальної програми дисципліни вибіркової компоненти «Оптимізаційні методи і моделі» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Практичне значення дослідження спрямоване на удосконалення професійних компетентностей на основі впровадження і використання проєктних та сучасних цифрових технологій; наповнення змісту професійно-орієнтованих дисциплін матеріалом, що носить перспективний та інноваційний характер відповідно до вимог освітнього процесу.

Загалом наукова робота Гарькової В. Ф. отримала позитивну оцінку здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників та є значним внеском у розвиток вітчизняної економічної науки.

Зважаючи на актуальність і наукову значущість окресленої проблематики, зроблені висновки про доцільність подальшого впровадження результатів дослідження в освітній процес закладів вищої освіти.

 Ректор Луцького національного
 технічного університету,
 доктор економічних наук, професор

І.М. Вахович

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора економічних наук
Гарькавої Вікторії Федорівни
на тему «СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ»
в Міжнародному гуманітарному університеті

Гарькавою Вікторією Федорівною впроваджено в навчальний процес результати дисертаційного дослідження на тему: «СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ», а саме система показників оцінювання економічної безпеки регіонів на основі побудови моделі динамічного рейтингу, модель розрахунку інтегрального показника, що дозволяє вирішити проблему об'єктивної оцінки економічної безпеки регіонів в якості комплексу моделей і методів при викладанні дисциплін здобувачам вищої освіти, а саме: «Економіка підприємства», «Державне регулювання економіки».

Декан факультету
права та економіки
Міжнародного гуманітарного університету,
к.ю.н., доцент

Тицька Я.О.

доцент кафедри Економіки та
міжнародних економічних відносин,
к.е.н., доцент

Зеркіна О.О.

**МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ**

вул. Адміральська, 22, м. Миколаїв, 54001, тел./факс: (0512) 37-09-32, тел. (0512) 37-09-32
E-mail: econom@mk.gov.ua, сайт: economu-mk.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 38694316

від 18.02. 2022 р. № 115-02/2022 На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дослідження
«Стратегія забезпечення економічної безпеки України»
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 051 Економіка
Гарькавої Вікторії Федорівни**

Результати дисертаційної роботи «Стратегія забезпечення економічної безпеки України» Гарькавої Вікторії Федорівни є актуальними в умовах регіональної політики та реалізації єдиної державної зовнішньоекономічної політики. Тому упродовж 2020-2021 років на базі департаменту економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської облдержадміністрації здійснювалося впровадження результатів дисертаційного дослідження.

Зокрема, наукові напрацювання докторантки використовувалися у процесі розробки проєкту регіональної Стратегії розвитку Миколаївської області на 2021-2027 роки та плану заходів на 2021-2023 роки, розробки проєктів державних цільових програм, а також аналітичних матеріалів динамічного рейтингу забезпечення економічної безпеки регіонів України.

Докторантка брала участь у розробці основних показників економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2022 рік та прогноз на 2023-2024 роки, які включені до Програми економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2022 рік.

Відповідно до завдання Державної стратегії регіонального розвитку використання теоретичних та практичних результатів дослідження показали позитивну динаміку реалізації формування згуртованої держави економічного просторового виміру у I півріччі 2021 року.

Директор департаменту

Олександр КОРОЛЬОВ

**Міжнародний
класичний університет
імені Пилипа Орлика**

**Pylyp Orlyk
International
Classical University**

54003 м. Миколаїв, вул. Карла Лібкнехта, 12. Код 37992250. Тел., факс (0512) 55-07-36; тел. (0512) 59-30-01

Внр. № 6 від 12.01.2022

ДОВІДКА
про впровадження результатів дослідження
«Стратегія забезпечення економічної безпеки України»
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 051 Економіка
Гарькавої Вікторії Федорівни

Результати дисертаційного дослідження Гарькавої В. Ф. «Стратегія забезпечення економічної безпеки України» впроваджувалися в освітній процес ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика» упродовж 2020-2021 рр.

Наукові напрацювання дисертаційного дослідження використовувалися викладачами кафедри комп'ютерної інженерії та кафедри менеджменту та фінансів у процесі здійснення освітньої діяльності, впроваджувалися елементи методичних розробок до вивчення дисциплін «Математичне моделювання», «Регіональна економіка», «Інформаційні системи та технології». Окремі положення впроваджено до навчальної програми дисципліни вибіркової компоненти «Оптимізаційні методи і моделі» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Комп'ютерна інженерія».

Практичне значення дослідження спрямоване на удосконалення професійних компетентностей на основі впровадження і використання проектних та сучасних цифрових технологій; наповнення змісту професійно-орієнтованих дисциплін матеріалом, що носить перспективний та інноваційний характер відповідно до вимог освітнього процесу.

Загалом наукова робота Гарькавої В. Ф. отримала позитивну оцінку здобувачів та викладачів факультету економіки та права та є значним внеском у розвиток вітчизняної економічної науки.

Зважаючи на актуальність і наукову значущість окресленої проблематики, колективом кафедри комп'ютерної інженерії та кафедри менеджменту та фінансів ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика» зроблені висновки про доцільність подальшого впровадження результатів дослідження у освітній процес закладів вищої освіти.

Перший проректор,
кандидат філологічних наук

[Handwritten signature]

Олександр Грищенко

**МІНІСТЕРСТВО
РОЗВИТКУ ГРОМАД ТА ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

Директорат регіональної політики

вул. Велика Житомирська, 9, м. Київ, 01601, тел./факс: (044) 278-83-90, тел. (044) 284-05-54,
278-82-90; e-mail: minregion@minregion.gov.ua, сайт: www.minregion.gov.ua; код
згідно з ЄДРПОУ 37471928

№ _____ на № _____ від _____

**Міжнародний класичний
університет ім. Пилипа Орлика
Довідка**

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Основні положення та результати дисертаційної роботи Гарькавої Вікторії Федорівни на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: «Стратегія забезпечення економічної безпеки України» в частині наукового та практичного вирішення проблеми економічної безпеки на основі науково обґрунтованих методологічних засад та комплексного підходу до вдосконалення процесу соціально-економічного розвитку регіонів, а також практичних рекомендацій щодо формування організаційно-економічного механізму регіонів, суть якого полягає у розробці комплексу науковометодичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу забезпечення економічної безпеки регіонів, мають практичну цінність та можуть бути використані в процесі розробки та впровадження геоінформаційної системи для здійснення моніторингу та оцінювання розвитку регіонів та територіальних громад, яка сприятиме прийняттю ефективних управлінських рішень як на державному так і на регіональному та місцевому рівнях.

Генеральний директор

Віктор ПОДОРОЖНИЙ

СЕД Мінрегіон
IT-Enterprise-1-859
Кіницька А.В., 207 Голвазіна
О.В.,
207 вн. №1958611 -1-881

Підписувач Подорожний Віктор Аксентійович
Сертифікат 58E2D9E7F900307B040000003E54310004DF9000
Дійсний з 19.02.2021 00:00:00 по 19.02.2023 00:00:00

№7/36.5/19815-21 від 22.12.2021

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
(Мінекономіки)

вул. М. Грушевського 12/2, м. Київ, 01008, тел. (044)200-47-53, факс (044)253-63-71 E-mail: meconomy@me.gov.ua, http://www.me.gov.ua, код ЄДРПОУ 37508596

На № _____ від _____

Спеціалізована Вчена рада за спеціальністю 051 - економіка
Державного торговельно-економічного університету

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора економічних наук
Гарькової Вікторії Федорівни
на тему "Стратегія забезпечення економічної безпеки України"

У дисертаційній роботі Гарькової В. Ф. досліджено та узагальнено умови забезпечення економічної безпеки: проаналізовано та систематизовано основні методологічні підходи щодо забезпечення економічної безпеки регіону; розроблено економіко-математичний інструментарій оцінки рівня економічної безпеки регіонів.

Особливу практичну значущість мають такі напрацювання: пропозиції автора до економічної політики безпечного розвитку регіонів та вдосконалення організаційно-економічного механізму забезпечення економічної безпеки, основними елементами якого є інформаційний, інноваційний та інвестиційний блоки; розроблення системи показників економічної безпеки регіонів та визначення цілей розвитку регіонів (з урахуванням коефіцієнтів відносної важливості цих цілей).

Практична цінність роботи полягає також у запропонованих автором методичних підходах до визначення системи порогових значень індикаторів економічної безпеки регіону, згрупованих за напрямками – макроекономічний стан, стан економіки регіону, економічна активність регіону, рівень і якість життя населення. Використані автором методи економіко-математичного аналізу та моделювання процесу управління економічною безпекою регіону дозволяють виявити вплив обраних автором індикаторів на стан економічної безпеки регіону та врахувати отримані результати оцінки при виробленні управлінських рішень з нейтралізації негативного впливу цих індикаторів.

**Директор департаменту
стратегічного планування
та макроекономічного прогнозування**

Наталя ГОРШКОВА

ДОКУМЕНТ СЕД Мінекономіки АСКОД

Підписувач Горшкова Наталя Іванівна

Сертифікат 58E2D9E7F900307B04000000A52220006B908900

Дійсний з 12.10.2020 0:00:00 по 12.10.2022 0:00:00

Мінекономіки

3032-05/56276-07 від 29.11.2021 16:46

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора економічних наук

Гарькової Вікторії Федорівни

на тему «СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ»

спеціальність 051 - економіка

Гарьковою Вікторією Федорівною впроваджена система показників оцінювання економічної безпеки на основі побудови моделі динамічного рейтингу, модель розрахунку інтегрального показника, що дозволяє вирішити проблему об'єктивної оцінки економічної безпеки в якості комплексу моделей і методів.

Впровадження результатів дослідження полягає у розробці комплексу науково-методичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу забезпечення економічної безпеки:

– модель динамічного рейтингу економічної безпеки, яка базується на підсистемах рефлексивного оцінювання; реалізація моделі забезпечує підвищення якості управління;

– модель поведінки регіонів в умовах рейтингового оцінювання, яка враховує активність економічних агентів, базується на формалізації функції корисності регіонів та їх здатності до рефлексії, дає можливість передбачати реакцію агентів та обирати управлінські рішення щодо формування умов рейтингового оцінювання;

- організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки, основними елементами якого є інформаційний, інноваційний та інвестиційний блоки, метою впровадження якого є досягнення соціально-економічної рівноваги;

- методологічні положення щодо формування регіональної соціально-економічної політики, які обумовлюються більш чітким уявленням про умови та предмет регулювання, а саме – економічну безпеку регіону;

- методичні підходи до визначення загроз економічній безпеці регіону та виділені такі складові, як зовнішні та внутрішні загрози, які дають змогу більш чітко визначити напрям управлінських дій із забезпечення економічної безпеки;

- систему показників економічної безпеки регіону із визначенням груп показників чутливості і стійкості до змін умов рейтингового оцінювання як основних результуючих та обґрунтовано доцільних для офіційного визначення та використання в якості інструменту регіональної політики;

- методичні підходи до визначення системи порогових значень показників економічної безпеки регіону, які дозволяють визначити критичний рівень економічної безпеки за відповідними групами показників - макроекономічний стан, стан економіки регіону, економічна активність регіону, рівень і якість життя населення;

- методи дослідження регіональних організаційно-економічних відносин із забезпечення економічної безпеки, направлені на визначення закономірностей, особливостей, категорій і тенденцій розвитку, що дозволяє зробити наукові висновки щодо рівня економічної безпеки.

Директор

ТОВ «Інститут регіональної інформації»

Пономарьов В.Т.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Гарькава В. Ф. Стратегія економічної безпеки України: монографія. – Миколаїв: Іліон, 2021. 224 с. (12,4 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз:

2. Гарькава В.Ф. The improved utilization of the potential of the region. *Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. 2017. С. 511-514. URL: <http://global-national.in.ua/issue-17-2017> (0,23 друк. арк.).*

3. Гарькава В.Ф. Формування трудового потенціалу регіону як основа державної регіональної політики. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління: електронне наукове фахове видання ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». 2017. 3 (08) С. 359-362. URL: <http://easterneurope-ebm.in.ua> (0,18 друк. арк.).*

4. Гарькава В.Ф., Обуховська І.О. Economic analysis of labor potential of the region and measures to improve the efficiency of its use. *Інфраструктура ринку: електронне наукове фахове видання. 2019. 31 С. 503-507. URL: www.market-infr.od.ua (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).*

5. Гарькава В.Ф. Умови забезпечення економічної безпеки регіонів України/ *Причорноморські економічні студії. 2019. 42 С.127-131 (0,23 друк. арк.).*

6. Гарькава В.Ф. Економічна безпека регіону: сутність поняття/ *Східна Європа. 2019 4(21) С. 370-375. Електронне фахове видання URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/> (0,27 друк. арк.).*

7. Гарькава В.Ф. Визначення загроз економічній безпеці регіону/ *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Том 30(69) №4 2019 С. 103-109 (0,32 друк. арк.).*

8. Гарькава В.Ф., Мишелов М.В. Проблеми інформатизації процесу забезпечення економічної безпеки регіону. *Держава та регіони Серія*

Економіка та підприємництво 1 (112) 2020 С.183-188 (фахове видання) (0,4 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,27).

9. Гарькава В.Ф. Економіко-математичний інструментарій оцінки рівня економічної безпеки регіону. *Проблеми системного підходу в економіці. Випуск 4 (72) 2019 С.136-141 (0,27 друк. арк.).*

10. Гарькава В.Ф. Еволюція наукових поглядів на сутність процесу забезпечення економічної безпеки. *Економічний простір. Випуск № 157. 2020 С. 22-27 (0,27 друк. арк.).*

11. Гарькава В.Ф., Юрченко В.В. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. *«Економічні студії» Випуск 3 (29) 2020 С. 17-22. (0,4 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,27).*

12. Гарькава В.Ф., Мишелов М.В. Виклики захисту інформаційної безпеки держави. *Держава та регіони Серія: Економіка та підприємництво 2020 р., № 5 (116), С. 129-133. (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).*

13. Гарькава В.Ф., Кліщевська А.Ю. Регіональне управління економічною безпекою на основі фінансової модернізації. *Наукові перспективи (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія») Випуск № 7(13) 2021, С. 220-229. (0,55 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,45 друк. арк.).*

14. Гарькава В.Ф., Кліщевська А.Ю. Управління екологічною складовою системи економічної безпеки регіону. *Агросвіт. 2021. № 13-14. С. 11–16. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13-14.11 (0,4 друк. арк., у т.ч. авт. доробок - 0,27).*

15. Гарькава В.Ф., Кліщевська А.Ю. Фінансова стратегія у системі економічної безпеки вітчизняних підприємств на регіональному рівні./ *Економіка та держава. 2021. № 7. С. 47–51. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.7.47 (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).*

16. Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Концептуальні підходи до управління економічною безпекою на регіональному рівні/ *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". - 2021. - №7.*

<https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-7-7416>. (0,89 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,8 друк. арк.).

17. Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Моделювання економічної безпеки регіону у контексті управління його ресурсним забезпеченням. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9072> (дата звернення: 11.08.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.7.87 (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).

18. Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Формування і реалізація концепції економічної безпеки в управлінні економікою регіону. *Економічний аналіз Том 31 № 2, 2021, С. 14-24*. (0,65 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,5 друк. арк.).

19. Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Управління підприємствами у системі економічної безпеки регіону. *Інвестиції практика і досвід № 15 2021, С. 38 – 45*. (0,45 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,36 друк. арк.).

20. Гарькава В.Ф. Економічна безпека регіонів України. *Економіка України № 2 С. 37-49*. (0,59 друк. арк.).

Статті у закордонних виданнях:

21. Viktoriia Harkava, Klumenko Svitlana The use of economic retro research for the methodological provision of the capitalization of enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies, Volume 3 Number 5. Riga: Publishing House “Baltija Publishing”, 2017, 79-83* (економетрична база Web of Science) (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).

22. Harkava, V., Pylypenko, O., Haisha, O., Aramyan, A., & Kairov, V. (2021). Modelagem e tendências de desenvolvimento do transporte rodoviário nos países do leste europeu. *Laplage Em Revista, 7(1), p.285-292*. https://www.researchgate.net/publication/350443706_Modeling_and_trends_of_road_transport_development_in_eastern_european_countries (економетрична база Scopus) (0,45 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,36 друк. арк.).

23. Viktoriia Harkava, Maksym Bezpatochnyi, Oksana Koshchii, Larysa Hryshyna Formation of a System of Indicators of Assessment of Economic Security of Regions. *Estudios de Economía Aplicada.- Vol. 39 No. 7 (2021): Special Issue:*

Impact of Current Trends in Social Commerce, Economics, and Business Analytics

DOI: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i7.4936> (економетрична база Scopus) (0,65 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,5 друк. арк.)

24. Oleksandra Vasylchyshyn, Viktoriia Harkava, Oleg Sheremet, Olena Sydorovych, Inna Berdnik, Andrii Paziuk Financial crimes in the context of a threat to national economic security. *AD Alta Journal of interdisciplinary research*, 11/02-XXII. P.119-123 <http://www.magnanimitas.cz/11-02-xxii> (економетрична база Web of Science (ESCI) (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).

25. Viktoriia Harkava, Olha Kibik, Viktoriya Tytok, Nadiia Klym, Lubov Chervinskaya, Sergii Voit Economic security of the country for stable development. *AD Alta Journal of interdisciplinary research*. *AD Alta Journal of interdisciplinary research*, 11/02-XXII. P. 138 - 142 <http://www.magnanimitas.cz/11-02-xxii> (економетрична база Web of Science (ESCI) (0,37 друк. арк., у т.ч. авт. доробок 0,23 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

26. Гарькава В.Ф. *Математичні моделі і методи оцінки ефективності діяльності підприємства* International Scientific Conference The Development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise: Conference Proceedings, Part II, 2016. Lisbon, Portugal. С. 165-168. (0,125 друк. арк.).

27. Гарькава В.Ф. *Проблеми та перспективи розвитку Південного регіону* Міжнародна науково-практична конференція до 345-річчя Пилипа Орлика “Борисфенійський симпозіум – 2017. Наука XXI століття: тенденції та перспективи”. Миколаїв: МКУ ім. Пилипа Орлика. 2017. С. 200-208. (0,4 друк. арк.).

28. Гарькава В.Ф. *Інноваційна безпека Миколаївського регіону: виклики та загрози* Науково-практична конференція «Орликівські читання – 2018» Миколаїв: МКУ ім. Пилипа Орлика. 2018. С. 91-100 (0,45 друк. арк.).

29. Гарькава В.Ф. *Фінансова безпека Миколаївського регіону: виклики та загрози* Науково-практична конференція «Орликівські читання – 2019» Миколаїв: МКУ ім. Пилипа Орлика. 2019. С. 100-109 (0,45 друк. арк.).

30. Гарькава В.Ф. *Інвестиційна безпека Миколаївського регіону: виклики та загрози* Науково-практична конференція «Орликівські читання – 2020» Миколаїв: МКУ ім. Пилипа Орлика. 2020. С. 61-72 (0,5 друк. арк.).

31. Гарькава В.Ф. *Стратегія економічної безпеки Миколаївського регіону: основні положення* Всеукраїнська науково-практична конференція з нагоди 150 – річчя від Дня народження Лесі Українки «Орликівські читання» Миколаїв: МКУ ім. Пилипа Орлика. 2021. С. 70-79 (0,45 друк. арк.).